

393.2
๑ 8577
๖.๕

การศึกษาเชิงวิเคราะห์หนึ่หนานเรื่องวงยะมาค
อำเภอโคกปีบ จังหวัดปราจีนบุรี

ปริญญานิพนธ์
ของ
อุไร คีจริง

12 MAR 2530

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคามหลักสูตร
ปริญญากการศึกษามหาบัณฑิต
กุมภาพันธ์ 2530
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

178326

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำตัวนิสิตและคณะกรรมการสอบ ได้พิจารณา
ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิตของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

คณะกรรมการที่ปรึกษา

คณะกรรมการสอบ

..... <i>ดร. สมจิตร</i>ประธาน	 <i>ดร. สมจิตร</i>ประธาน
..... <i>ดร. วิชาญ</i>กรรมการ	 <i>ดร. วิชาญ</i>กรรมการ
	 <i>ดร. ชัยวัฒน์</i>กรรมการ

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือจาก อาจารย์พิฑูร มลิวัลย์
ประธานกรรมการ อาจารย์ปรางค์ ขวัญแก้ว กรรมการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์โมรี
ชื่นสำราญ กรรมการสอบปากเปล่า ที่กรุณาให้คำแนะนำและตรวจแก้ไขข้อบกพร่อง
ด้วยความเอาใจใส่ ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระครูพิสิษฐ์จรรยาวัฑฒิ เจ้าอาวาสวัดม่วงขาว
ผู้ช่วยเหลือในการให้ยืมต้นฉบับวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาศ และเอกสารอื่น ๆ
ที่เป็นประโยชน์ในการวิจัยครั้งนี้ และขอกราบขอบพระคุณพระบุญธรรม ธรรมมะ
และนายสุต ชัยนึ่ง ผู้แนะนำการอ่านภาษาไทยน้อยในวรรณกรรมและได้ให้คำแนะนำ
ที่เป็นประโยชน์ในการวิจัย ตลอดจนวิทยากรท่านอื่น ๆ ที่ให้ข้อมูลและความรู้ต่าง ๆ
ซึ่งช่วยให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณอาจารย์สมบัติ เสริมศิลป์ มิตรผู้ให้ความช่วยเหลือผู้วิจัย
ในทุก ๆ ด้าน

คุณพ่อนอน คุณแม่ลำควน ศีจริง ผู้มีพระคุณสูงสุดของผู้วิจัย ผู้เป็นขวัญ
กำลังใจ พร้อมทั้งให้ค่าใช้จ่ายในการศึกษาและการทำวิจัยมาโดยตลอด ผู้วิจัย
ระลึกถึงพระคุณนี้อยู่เสมอ

อุไร ศีจริง

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	7
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	7
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	8
นิยามศัพท์เฉพาะ	8
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	10
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า	11
2 สภาพทั่วไปของท้องถิ่นและความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวรรณกรรมนิทานเรื่อง วงษะมาค	18
สภาพทั่วไปของท้องถิ่น	18
ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาค	28
3 วิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละคร	103
4 วิเคราะห์สภาพความเป็นอยู่ ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคม ที่ปรากฏในวรรณกรรม	262
5 สรุปผลการศึกษาค้นคว้า และขอเสนอแนะ	378
บรรณานุกรม	387

ภาคผนวก	392
ภาคผนวก ก. ตัวอย่างลายมือ	393
ภาคผนวก ข. เนื้อเรื่องที่ปริวรรตเรียบรอยแล้ว โดยมีความยาวของเนื้อเรื่อง จากต้นเรื่องถึงสองกุมารหนีออกจากเมืองเปงจาน	396

ภูมิหลัง

มนุษย์มีความแตกต่างจากสัตว์อื่น ตรงที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีวัฒนธรรม อันเป็นเอกลักษณ์แสดงถึงความเป็นสังคมของมนุษย์โคมนุษย์หนึ่ง ตั้งแต่เกิดจนตาย มนุษย์เราคงอยู่ร่วมกับผู้อื่นตลอดเวลา และมีการพึ่งพาอาศัยกันประนีประนอมซึ่งกันและกัน (พิทยา สายหู 2516 : 3) มีกิจกรรมร่วมกัน และความรู้สึกเป็นหมู่พวกเดียวกัน รวมทั้งมีวัฒนธรรมเฉพาะหมู่ของตน ชาติไทยเป็นชาติที่เก่าแก่ชาติหนึ่งในเอเชีย ตลอดระยะเวลาอันยาวนาน บรรพบุรุษของชาติได้ร่วมกันสร้างขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม อันแสดงถึงเอกลักษณ์แห่งความเป็นชาติหลายประการ ให้ปรากฏไว้ในอดีต ตลอดจนมาถึงปัจจุบัน และจะเป็นพื้นฐานที่สำคัญในอนาคต

ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมนี้เป็นมรดกสำคัญประการหนึ่งที่แสดงให้เห็นเอกลักษณ์แห่งความเป็นไทย (สมบุญ แคนตะเคียน 2516 : 1) ฉะนั้นวัฒนธรรมของกลุ่มหรือสังคมจึงเป็นเครื่องหมายของกลุ่มที่แยกให้เห็นได้จากกลุ่มอื่น และเป็นแบบอย่างที่สมาชิกของกลุ่มร่วมกันปฏิบัติตามโดยไม่รู้สึกลำบาก (พิทยา สายหู 2516 : 27) ทั้งนี้เราอาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมเป็นแบบแผนของพฤติกรรมในสังคม ซึ่งสมาชิกในสังคมนั้นได้ประพฤติปฏิบัติถ่ายทอดกันมาตามแนวความคิดสร้างสรรค์ ในเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ ความรู้สึก สิ่งประณีต เพื่อความเจริญงอกงามของสังคม (สมบุญ แคนตะเคียน 2519 : 7)

วัฒนธรรมเป็นมรดกอันสำคัญของมนุษย์ เพราะวัฒนธรรม คือ ความคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติและกิริยาอาการ หรือการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ในส่วนรวมลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกัน และสำแดงออกมาเป็นภาษา สัตถะ ความเชื่อ ระเียบประเพณี (บุปผา ทวีสุข 2520 : 19) วัฒนธรรมที่คนสะสมไว้ในความทรงจำ จดไว้ในหนังสือหรือในสิ่งต่าง ๆ เรียกว่า "วรรณกรรม" วรรณกรรมเก่าแก่ของชาติไทย มีทั้งที่เป็นของตนเอง และรับเอามา

จากต่างประเทศมาผสมผสานกัน จึงมีเรื่องคหิชาชาวบ้านมากมาย และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า คหิชาชาวบ้านก็คือเรื่องราวซึ่งเป็นมรดกตกทอดกันลงมาตั้งแต่บรรพบุรุษนั่นเอง

วรรณกรรมเป็นมรดกอันล้ำค่าทางวัฒนธรรมของชาติที่สะท้อนให้เห็นความจริงของสังคมหรือชาตินบ้านเมือง แต่ละยุคสมัยประชาชนมีความเป็นอยู่ และความรู้สึกอย่างไร บอมนองเห็นได้จากวรรณกรรมทั้งสิ้น (อุดม หนูทอง ม.ป.ป. : 1) เพราะวรรณกรรมเป็นผลผลิตทางความคิดของมนุษย์ ซึ่งใช้ภาษาเป็นสื่อ ในการแสดงออก วรรณกรรมเปรียบเหมือนกระจกเงาของสังคมที่สะท้อนให้เห็นชนรุ่นหลังเข้าใจชีวิต ความเป็นอยู่ อารยธรรม ประเพณีค่านิยมของบรรพชนแห่งตน

วรรณกรรมแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ วรรณกรรมมุขปาฐะ อันได้แก่ วรรณกรรมประเภทที่มนุษย์เก็บสะสมเอาไว้เป็นความทรงจำ แล้วใช้วาจาในการถ่ายทอดและวรรณกรรมลายลักษณ์ เป็นวรรณกรรมที่สะสมอยู่ในรูปของการบันทึกทั้งในหนังสือหรือสิ่งต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นไว้ วรรณกรรมประเภทนี้จะสืบต่อไปได้โดยการอนุรักษ์สิ่งบันทึกเหล่านั้นไว้ เพื่อให้คงอยู่สืบไป ถ้าวรรณกรรมนั้นเป็นวรรณกรรมที่ประพันธ์ด้วยศิลปะเป็นแบบอย่างใด และควรแก่การยกย่องเชิดชู จัดได้ว่าเป็น "วรรณคดี" (รวี ภูโนธก 2525 : 6) วิทย์ ศิวะศรียานนท์ (วิทย์ ศิวะศรียานนท์ 2504 : 48) มีความเห็นว่า วรรณคดีแรกเกิดขึ้นเป็นวรรณคดีที่เป็นมรดกตกทอดกันมาทางมุขปาฐะภายในแผ่นดินเป็นเวลาที่ไม่มีการคำนวณเวลาได้ถูกต้อง จนสมัยราว 4000 ปีก่อนคริสตกาลนี้เองจึงได้มีการบันทึกลงบนวัตถุอย่างถาวร

วรรณกรรมที่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร อันได้แก่ เอกสารตัวเขียน ที่มีการบันทึกข้อความไว้ด้วยการจารึก หรือตัวเขียนนั้น อัมพร ที่ระระ (อัมพร ที่ระระ 2523 : 19 - 24) แบ่งออกเป็น 3 ประเภท สรุปได้ดังนี้

1. จารึกโบราณ (Ancient inscription) เช่น จารึกแผ่นดินเหนียว (Clay tabets) ศิลาจารึก (Stone inscript) จารึกบนแผ่นทอง
2. เอกสารตัวเขียน (Manuscript) เช่น เขียนบนใบลาน สมุดไทย

3. เอกสารตัวเขียนรุ่นใหม่ (Modern manuscript) เช่น เอกสารตัวเขียนด้านวรรณกรรม (Literary manuscript) เอกสารตัวเขียนด้านประวัติศาสตร์

(Historical manuscript) เอกสารตัวเขียนด้านดนตรี (Musical manuscript)

ในการเขียนยุคแรก ๆ นั้น วัสดุอุปกรณ์ที่สำคัญที่บรรพบุรุษได้ประดิษฐ์คิดค้นขึ้น คือ สมุดไทย และใบลาน ซึ่งเป็นพืชพันธุ์พื้นบ้านที่หาง่ายไม่สิ้นเปลืองราคา และยังมีคุณสมบัติพิเศษ คือ มีความคงทนถาวร มีอายุที่ยืนนานดีกว่าสมุดกระดาษฝรั่ง แมลงและหนอนหนังสือกัดกินทำลายได้ยากกว่ากระดาษฝรั่งอีกด้วย (กองแก้ว วีระประจักษ์ 2521 : 1)

เอกสารโบราณของไทยประเภทสมุดไทย คัมภีร์ใบลาน เอกสารตัวเขียนที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะตัว หนังสือประเภทที่เขียนในสมุดไทย มักเป็นหนังสือซึ่งเจ้านายและขุนนางผู้ใหญ่ในรัชกาลก่อน ๆ สร้างไว้ แล้วแบ่งกันเป็นมรดกตกทอดอยู่ในเชื้อวงศ์ เป็นแห่ง ๆ ก็มี หนังสือพวกที่จารในใบลานมีน้อย ถ้าอยู่กับผู้รู้วิชาในมหาดวงแหวน มักเป็นเรื่องแปลก ๆ เช่น ลายแทงปริศนาและคำราวีอันมีปริศนารู้อย่างยากแสนยาก เชื่อคุณวิเศษที่อาจอ้างในหนังสือนั้น (กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช 2494 : 167) นอกจากนี้คัมภีร์ใบลานยังใช้เป็นทีกเรื่องราวทางพุทธศาสนา และคำราวีเลขยันต์ คาถาอาคม (อัมพร ที่ชะระ 2521 : 20) และใช้บันทึกนิทาน นิยายประโลมโลกบ้าง ตามที่พบหลักฐานในแต่ละท้องถิ่น ทั้งภาคกลาง ภาคอีสาน ภาคใต้และภาคเหนือ ซึ่งวรรณกรรมนิทานที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรที่พบค้นพบในแต่ละท้องถิ่นนั้น ล้วนเป็นวรรณกรรมที่มีความหาศาลของท้องถิ่นทั้งสิ้น

วรรณกรรมท้องถิ่นของไทยในแต่ละท้องถิ่น ต่างก็มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รัชช ปุณโณทก (รัชช ปุณโณทก 2525 : 627) ได้แบ่งวรรณกรรมท้องถิ่น โดยยึดเกณฑ์ทางด้านภาษาถิ่น และประวัติศาสตร์สังคม ออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ 4 กลุ่ม คือ วรรณกรรมท้องถิ่นภาคเหนือ วรรณกรรมอีสาน วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ และวรรณกรรมท้องถิ่นภาคกลาง

วรรณกรรมในแต่ละท้องถิ่นมักมีรูปแบบและเนื้อหาที่ใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะวรรณกรรมมุขปาฐะ เช่น เพลงเด็กภาคเหนือและภาคอีสานจะมีรูปแบบที่คล้ายกัน คือ เป็นกลอนชาวบ้านที่ไม่เคร่งครัดตายตัวในเรื่องจำนวนคำ และเสียงสัมผัส (จารุวรรณ ธรรมวัตร 2522 : 216)

ส่วนวรรณกรรมลายลักษณ์ในแต่ละท้องถิ่นนั้น จะแตกต่างกันไปตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่น ในท้องถิ่นเดียวกันจะยึดกันหลักเกณฑ์ในแนวซ้ำ ๆ กัน ในการสร้างวรรณกรรมของตน เช่น ภาคเหนือมีคตินหลักเกณฑ์เป็นแบบแผนเฉพาะถิ่นตน คือ คำขอ และบทขอ

ตัวอย่างวรรณกรรมคำขอที่ใช้ในภาคเหนือ จากเรื่อง กำพร้าบัวทอง

สวนสนัซซา รักษาถุกนอย
นังนอนอยู่เฝ้า แงยม (ธวัช ภูเก็ต 2525 : 98)

ส่วนรูปแบบคตินหลักเกณฑ์ของวรรณกรรมภาคใต้มักเป็นการพบเกือบทั้งสิ้น ภาพพจน์นิยมใช้มากที่สุดคือ ภาพยสุรางคนางค บางครั้งเรียกว่า "ราย" มีทั้งราย 28 และราย 34 ภาพยบานี่ 11 และภาพยบัง 16

ตัวอย่างภาพยสุรางคนางค จากเรื่องสุทธิกรรมชาคค

สุทธิกรรมชาคค ขาขอยอยก พระบาลีคัง
เปลื้องเรื่องกลาวกลอน สยามพากยสง ความผูกประสงค ชนาชาติรี

(ธวัช ภูเก็ต 2525 : 322)

รูปแบบคตินหลักเกณฑ์ของร้อยกรองอีสานมีทั้ง กาพย์ กลอนและฮ่าย ซึ่งแตกต่างจาก โคลง กาพย์ กลอน และรายของภาคกลาง ความที่กล่าวมาทั้งหมดนับเป็นตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นว่า ความนิยมทางจันหลักเกณฑ์ในแต่ละท้องถิ่นนั้นจะแตกต่างกันไป และทุกท้องถิ่นต่างก็มีคตินหลักเกณฑ์ทางคำร้อยกรองใช้กันพหุที่สำคัญในการนำเสนอเนื้อหาทางวรรณกรรมประจำถิ่นตน

วรรณกรรมในแต่ละท้องถิ่นมักมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน อาจเป็น นิทาน เพลงกล่อมเด็ก แม่กระซิบเพลงที่ใช้ประกอบในการทำงาน ในคำนายละเอียดยแต่ละถิ่น อาจต่างกันไปตามบางนอเขางแลวแต่ท้องถิ่นที่ปรากฏวรรณกรรมนั้น วรรณกรรมทุกรูปแบบมักเกิดจากความต้องการการขนถ่ายความตึงเครียดทางคานจิตใจของมนุษย์ นิทานนับเป็นรูปแบบวรรณกรรมที่มีประจำอยู่ทุกท้องถิ่น การเล่าและการฟังนิทานมีมาเป็นเวลานานแล้ว ในระยะแรก ๆ นั้นอาจเล่าเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ๆ ในชีวิตตน ต่อมาเมื่อความนิยมในการฟังนิทานมีมากขึ้น เรื่องราวที่มอยจึงไม่เพียงพอ มนุษย์จึงแต่งเรื่องขึ้นเพื่อใช้ในการเล่า จึงเกิดมีผู้เล่า ผู้แต่ง และผู้ฟังขึ้น แต่การเล่านิทานในระยะแรก ๆ นั้น มักใช้รอยแหวเป็นพาหะ นิทานพื้นบ้านเหล่านี้

จึงเลิกกันต่อจากรุ่นพ่อไปสู่รุ่นลูก และรุ่นหลานมักมีการคิดเปลี่ยนแปลงเกร็ดของเรื่องไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะถึงสมัยที่มีความเจริญในระดับการเขียน มีอักษรวิธี นิทานพื้นบ้านเหล่านี้จะเขียนโดยอาศัยรอบการร้องเป็นพาหะมากขึ้น (บุญเหลือ เทพยสุวรรณ 2520 : 63 – 64) วิวัฒนาการดังกล่าวนี้ จะเป็นการพัฒนาอย่างค่อย ๆ ชะลอ แสดงให้เห็นถึงการขยายตัวความถูกต้อง การพึ่งพิงกันของมนุษย์ที่มีอยู่อย่างไม่จบสิ้น เป็นการแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า คุณค่าของนิทานในท้องถิ่นเหล่านั้นล้วนมีประโยชน์ต่อผู้ฟัง และผู้เล่าหรือผู้อ่าน รวมทั้งผู้ศึกษาวรรณกรรมนิทานเหล่านั้นด้วย

การศึกษาวรรณกรรมนิทานที่เป็นของชาวบ้านโดยตรงนั้น ย่อมก่อประโยชน์หลายประการ เช่น (สุทธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ 2512 : 5)

1. ก่อให้เกิดความเพลิดเพลินใจ
2. ให้อรรถ ภาษาศาสตร์ สำนวน
3. สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรม ประเพณีบางอย่าง ตลอดจนสภาพภูมิประเทศ

ภูมินามวิทยา และภาวะสังคม

4. เป็นประโยชน์ในการอบรมสั่งสอน ชีวทางปฏิบัติชอบ
5. เป็นประโยชน์ให้เกิดผลทางอื่น เช่น นิทานบางเรื่องเป็นที่มาของวรรณคดีบางเรื่องมีผู้พูดเป็นบทขับร้อง คัดแปลงเป็นบทละครวิทยุ นอกจากนี้ในวิชาการศึกษา ครูสามารถนำนิทานไปประกอบบทเรียนบางบทบางตอนให้สัมผัสกลมกลืนขึ้น นอกจากนั้นวรรณกรรมนิทานยังทำหน้าที่เป็นกระจกเงาสะท้อนสภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ความเชื่อคตินิยม ตลอดจนอารมณ์ของสังคมที่เป็นเจ้าของนิทาน (จารุวรรณ ธรรมวัตร 2522 : 155) เพราะว่าวรรณกรรมเปรียบเหมือนกระจกเงาของสังคม ที่จะทำให้เราเข้าใจถึงปัญหาและพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนในท้องถิ่นนั้น อันจะเป็นประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ การเมือง ศาสนาและสังคมอีกด้วย (สุเทพ สุนทรเกสัช 2526 : คำนำ) ตามประโยชน์ต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมเป็นเหตุผลที่สำคัญที่จะชี้ให้เห็นว่า วรรณกรรมนิทานในแต่ละท้องถิ่นล้วนเป็นวรรณกรรมที่มีค่าควรนำมาศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นอีสานเรื่องวงษะมาด เป็นวรรณกรรมเรื่องหนึ่งที่มีคุณค่ายิ่ง ผู้วิจัยพบคนฉบับนิทานเรื่องนี้พร้อมเรื่องสั้นไซและท้าวแบ้ว ที่วัดม่วงขาว ตำบลโคกบึง อำเภอโคกบึง จังหวัดปราจีนบุรี ขณะผู้วิจัยออกภาคสนามเพื่อหาข้อมูลทางคติชนวิทยา เพื่อนำมาวิเคราะห์ประกอบกรรณเวียงวิชาคชชาบ้าน ซึ่งเป็นวิชาหนึ่งในหลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิตจากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดม่วงขาว และผู้สูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) ในหมู่บ้านนั้น ทราบว่านิทานเรื่องวงษะมาดนี้ ในอดีตเป็นที่นิยมอ่านและนำมาขับลำกันมาก คนหนุ่มสาวสมัยก่อนมักนำเอาคำกลอนในคันทิทานมาใช้ขับลำ ในงานเทศกาล เช่น บุญพระเวส หรือขับลำเป็นการพักผ่อนหย่อนใจหลังจากการกิจในแต่ละวัน ในงานพิธีก็มักนำเอานิทานเรื่องนี้มาอ่านสู่กันฟัง เช่น งานศพ¹ งานบุญกรรมหอไฟ เป็นต้น แต่ต่อมาเนื่องจากเทคโนโลยีใหม่ ๆ แพร่หลายเข้ามาในหมู่บ้าน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ทำให้ผู้คนหันเข้าหาความบันเทิงจากเทคโนโลยีใหม่ ๆ นั้น ไม่ค่อยมีผู้สนใจนำเอานิทานมาขับลำกันอีกต่อไป แต่ถึงอย่างไรก็ดี ในปัจจุบันยังพอหากลอนลำพังได้บ้างในบางหมู่บ้าน เช่น หมู่บ้านโคกไทยยังนำเอานิทานมาอ่านในงานศพ และงานบุญกรรมหอไฟบาง

นิทานทั้ง 3 เรื่องนี้ ล้วนเป็นนิทานที่จารอยบนใบลาน ด้วยตัวอักษรไทยน้อย ซึ่งในปัจจุบันหาผู้ที่มีความรู้ในการอ่านได้ยาก ตามที่ได้ตรวจสอบแล้ว ทราบว่าในหมู่บ้านมาวขาวทั้งหมู่บ้าน มีผู้สามารถอ่านหนังสือไทยน้อยได้มีเพียงคนเดียว คือ นายสุก ขันยั้ง (ปัจจุบันอายุ 76 ปี) นอกจากนี้ในหมู่บ้านโคกไทยยังมีพระผู้มีความสามารถอ่านตัวอักษรไทยน้อยได้อีก 1 รูปเท่านั้น จึงนับเป็นอุปสรรคที่สำคัญทำให้นิทานเรื่องวงษะมาด ไม่ได้นำมาอ่านและขับลำกันอีก

¹ชาวบ้านจะเรียกประเพณีว่า "งานเฮือนคี่" หมายถึง การมาอยู่เป็นเพื่อนบ้านที่ถึงศพ เพื่อให้ไม่เหงาจากต้องเศร้าโศกมากเกินไป โดยเพื่อนบ้านจะทยอยมาทั้งแก๊หล่มคำ เมื่อฟังพระอภิธรรมแล้ว หนุ่มสาวจะแยกตัวไปเล่นกีฬาพื้นบ้านต่าง ๆ ส่วนคนแก่ทั้งหญิงและชายจะจับกลุ่มกันฟังนิทานพื้นบ้าน ซึ่งจะมีพระหรือฆราวาสที่มีเสียงดี ๆ อ่าน ถวายอ่านเป็นผู้ที่มีความสามารถ มีสติการพูดที่โน้มน้าวจิตใจคนฟัง สามารถออกหาทางคามทองเรื่องควยคนฟังก็ยิ่งสนุก

นิทานเรื่องวงษะมาศนี้ นับเป็นวรรณกรรมชิ้นเยี่ยมได้ เรื่องหนึ่งที่มีความดีเด่น และเป็นที่นิยมแพร่หลายในหมู่ประชาชนในหมู่บ้านนี้ในอดีต ทั้งนี้เพราะนิทานเรื่องดังกล่าว นอกจากจะมีคุณค่าในทางบันเทิงตัวอักษร ภาษา ความประทับใจในเนื้อเรื่อง ตลอดจนคติธรรมที่แทรกอยู่ อันเป็นตัวอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตแล้ว ผู้อ่านยังได้รับคุณค่าอันเป็นความรู้ในทางต่าง ๆ อีก เป็นต้นว่า ขนบธรรมเนียม ความเชื่อ ค่านิยมของคนในสมัยนั้นอีกด้วย ในด้านการประพันธ์ก็นับว่าเป็นค่าประพันธ์ที่เยี่ยม เพราะด้วยถ้อยคำอุปมาอุปไมยที่คมคาย ลึกซึ้งกินใจควยโวหารเชิงพรรณนา บรรยายอีกด้วย จึงเป็นที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง ถ้าจะปล่อยให้วรรณกรรมนิทานเรื่องนี้สูญหายไปพร้อมกับกาลเวลา ประกอบกับในช่วงระยะเวลานี้ ยังมีบุคคลในท้องถิ่นสามารถอ่าน และอธิบายข้อความบางตอนได้ จึงนับเป็นโอกาสอันดียิ่งที่จะนำเอาวรรณกรรมนิทานท้องถิ่น เรื่องนี้มาศึกษาวิเคราะห์และเผยแพร่ก่อนที่หลักฐานต่าง ๆ จะสูญหายไป

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละคร ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาศ
2. เพื่อวิเคราะห์สภาพความเป็นอยู่ ความเชื่อ ประเพณีและค่านิยมของสังคมที่

ปรากฏในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาศ

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ทำให้ทราบพฤติกรรมของตัวละครในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาศ
2. ทำให้ทราบสภาพความเป็นอยู่ ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคม ที่

ปรากฏในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาศ

3. ทำให้ทราบรูปแบบ ท่วงทำนองการเขียนที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานเรื่อง

วงษะมาศ

4. เสริมสร้างให้เกิดความเข้าใจและภาคภูมิใจในวรรณกรรมท้องถิ่น
5. เป็นการเผยแพร่วรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาคบบั๋นท้องถิ่น อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ให้เป็นที่รู้จักกันกว้างขวางยิ่งขึ้น

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จำกัดขอบเขตเฉพาะ ข้อมูลเอกสารใบลานเรื่องวงษะมาคบบั๋นที่จารด้วยตัวอักษรไทยน้อย ฉบับของนายพวง ความยาว 491 ใบลาน ซึ่งเป็นต้นฉบับที่พบในวัดม่วงขาว ตำบลโคกบึง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดบุรีรัมย์เป็นหลักในการวิเคราะห์ เอกสารฉบับอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากนี้ ถือว่าอยู่นอกเหนือขอบเขตของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

1. พฤติกรรม ในปฏิญานิพนธ์ฉบับนี้ หมายถึง การกระทำหรือการแสดงออกของตัวละครในนิทาน อันได้แก่ พฤติกรรมที่พึงปรารถนา และไม่พึงปรารถนาในสังคม โดยพิจารณาจากระดับความสำคัญและสถานการณ์ของตัวละคร

1.1 พฤติกรรมที่พึงปรารถนา หมายถึง การกระทำของตัวละครที่เป็นที่ยอมรับของตัวละครอื่น และผลตอบแทนการกระทำนี้จะปรากฏในรูปแบบสนับสนุน เพื่อให้เกิดพฤติกรรมนั้น เช่น ความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ย่อมได้รับการสรรเสริญจากตัวละครอื่น และตัวละครที่มีความกตัญญูนั้นจะมีความเจริญก้าวหน้า และมีความสุขในชีวิตเป็นผลตอบแทน

1.2 พฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา หมายถึง การกระทำของตัวละครที่ไม่เป็นที่ยอมรับของตัวละครอื่น และผลตอบแทนจากการกระทำดังกล่าวจะปรากฏในรูปแบบของการผิดหวังและการสูญเสียในที่สุด เช่น การอิจฉาริษยาใส่ร้ายผู้อื่น ตัวละครอื่นในเรื่องจะไม่ยอมรับตัวละครที่แสดงพฤติกรรมดังกล่าว และผลตอบแทนกับตัวละครที่แสดงพฤติกรรมนี้คือความทุกข์และการสูญเสียทุกอย่างในชีวิต แม้กระทั่งชีวิตของตนเอง

2. ตัวละคร หมายถึง ผู้มีบทบาทในนิทาน อันได้แก่ ตัวเอก ตัวสำคัญและตัวประกอบ

2.1 ตัวเอก หมายถึง ตัวละครที่มีตำแหน่งหน้าที่สูงในท้องเรื่อง มีคุณสมบัติพิเศษกว่าตัวละครอื่น ถ้าเป็นตัวละครเอกฝ่ายชายจะมีของวิเศษประจำตัว เช่น อาวุธวิเศษ เพื่อช่วยเหลือตนเองและผู้อื่นในยามจำเป็น ถ้าเป็นตัวละครเอกฝ่ายหญิงจะมีพฤติกรรมร่วมกับตัวเอกฝ่ายชาย เป็นแบบอย่างของกุลสตรีที่ดี ตัวเอกจะมีบทบาทสำคัญกว่าตัวละครอื่น และจะปรากฏบทบาทอยู่ตลอดเรื่อง

2.2 ตัวสำคัญ หมายถึง ตัวละครที่มีบทบาทสำคัญ และบทบาทนั้นจะผูกโยงโครงเรื่องให้เป็นไปตามแนวที่ผู้ประพันธ์ต้องการ ทั้งการสร้างปมปัญหาและการคลี่คลายปมปัญหา ตัวสำคัญนี้มีบทบาทสำคัญ แต่จะไม่ปรากฏบทบาทตลอดเรื่องเช่นตัวเอก

2.3 ตัวประกอบ หมายถึง ตัวละครอื่นที่นอกเหนือจากตัวเอกและตัวสำคัญ

3. สถานภาพของตัวละคร หมายถึง สิ่งที่กำหนดให้ตัวละครปฏิบัติภาระหน้าที่ที่มีอยู่ตามสิทธิและข้อผูกพันซึ่งมีผลก่อให้เกิดบทบาทขึ้น ในการพิจารณาสถานภาพของตัวละครพิจารณาทั้งสถานภาพที่คิดตัว (Ascribed status) เช่น เพศ อายุ สถานภาพแห่งผลสำเร็จ (Achieved status) ซึ่งเป็นสถานภาพที่ตัวละครได้รับมาจากการกระทำ เช่น สถานภาพของความเป็นนิคมารคา สามี ภรรยา กษัตริย์ ข้าราชการบริพาร เป็นต้น

4. สภาพความเป็นอยู่ หมายถึง ลักษณะการดำเนินชีวิตของตัวละครจากวรรณกรรม

5. ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือ ถิ่คัมในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งที่มิได้ค้นคว้าหรือไม่ก็ถาม ว่าเป็นความจริง หรือมีอยู่จริง (ประสาธ อิศรปริศา 2518 : 5)

6. ประเพณี หมายถึง แบบแผนที่คนในสังคมยึดถือ ประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมาจากอดีตจนกระทั่งเป็นที่ยอมรับกันภายในสังคมนั้นว่าเป็นสิ่งที่พึงงามและถูกต้อง

7. ค่านิยม หมายถึง ความรู้สึกหรือความเชื่อที่ฝังลึกของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าเป็นสิ่งที่สมควรแก่การกระทำ หรือเห็นว่าถูกต้อง

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การดำเนินการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary research) และเสนอผลงานแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาเป็นข้อมูลแบบปฐมภูมิ (Primary source) ซึ่งได้จาก วัคม่วงขาว ตำบลโคกปี่บ อำเภอโคกปี่บ จังหวัดปราจีนบุรี ขั้นตอนการดำเนินงานมีดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ในการวิจัย โดยศึกษาจากแหล่งต่อไปนี้

1.1 ที่ว่าการอำเภอโคกปี่บ

1.2 หอสมุดมหาวิทยาลัย สถาบันการศึกษาต่าง ๆ

2. ปรีวรรตวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาต เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ และอ่านข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ เนื่องจากวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาตที่นำมาศึกษานี้ จารด้วยตัวอักษรไทยน้อย ในการวิเคราะห์ต้องใช้ข้ออย่างประกอบ ผู้วิจัยจะยกข้อความ ที่คงรูปแบบตามอักขรวิธีเดิมไว้ตามฉบับ และจะปรีวรรตเป็นตัวอักษรไทยปัจจุบัน โดยเขียน ตามอักขรวิธีปัจจุบันในด้านขวามือในแนวเดียวกัน

3. สัมภาษณ์วิทยากรในท้องถิ่น ซึ่งเป็นคนที่มีภูมิสำเนาอยู่ในหมู่บ้านม่วงขาวแตกำเนิด ไม่จำกัดเพศ อายุตั้งแต่ 45 – 80 ปี ในด้านเรื่องราวทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น ความเป็นมา ของต้นฉบับนิทาน และข้อความหรือความหมายคำบางคำ ในวรรณกรรมที่นำมาศึกษา

4. ศึกษาสภาพและความรู้ทั่วไปของท้องถิ่น และลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมนิทาน เรื่องวงษะมาต

5. ศึกษาพฤติกรรมของตัวละคร จาก 2 ประเด็นรวมกัน คือ ระดับความสำคัญ และสถานภาพของตัวละคร การศึกษาพฤติกรรมนั้น ผู้วิจัยจะเน้นพิจารณาจากพฤติกรรมที่ สังเกตได้โดยตรง ส่วนพฤติกรรมที่ไม่สามารถสังเกตได้โดยตรง เช่น ความรู้สึก ความ คิดเห็น จะนำมาพิจารณาควบเฉพาะตอนที่ผู้ประพันธ์ได้ถ่ายทอดให้เห็นอย่างเด่นชัด โดยวิเคราะห์จาก 2 ประการ คือ

5.1 คำพูด

5.2 อากัปกิริยา

จากการศึกษาพฤติกรรมของตัวละครจาก 2 ประเด็นดังกล่าว จะสามารถสรุปพฤติกรรมเหล่านั้นได้เป็น 2 ประเภท คือ พฤติกรรมที่พึงปรารถนาและพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา เกณฑ์ในการวิเคราะห์ว่า พฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่พึงปรารถนาหรือไม่ดูจาก

1. การยอมรับของตัวละครในนิทาน
2. ผลตอบแทนของพฤติกรรม
6. ศึกษาสภาพความเป็นอยู่ ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคม ที่ปรากฏ

ในวรรณกรรม

7. สรุปผลการศึกษาค้นคว้า และขอเสนอแนะ
8. ภาคผนวก ซึ่งมี 2 ตอน คือ

ภาคผนวก ก. ตัวอย่างลายมือ

ภาคผนวก ข. เนื้อเรื่องที่ปริวรรตเรียบร้อยแล้ว โดยมีความยาวของเนื้อเรื่องจากต้นเรื่องถึงสองกุมภาพันธ์ออกจากเมืองเปงจาน

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาวรรณกรรมนิทานในเชิงวิเคราะห์นั้น เป็นการศึกษาในแนวกว้าง ๆ และแง่มุมในการศึกษาของผู้วิจัยแต่ละคนแตกต่างกันไปตามจุดมุ่งหมายของตน งานวิจัยเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่นที่ทำไว้ก่อนและความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมอีสาน จะใช้อ่านวยประโยชน์ในการทำวิจัยวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาดให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะวรรณกรรมนิทานเรื่องนี้จัดเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานเรื่องหนึ่ง

ชวรัช ปุณโณทก (ชวรัช ปุณโณทก 2522 : 564) เขียนหนังสือ "วรรณกรรมอีสาน" กล่าวถึงความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับอีสาน และตัวอักษรที่ใช้จารึกวรรณกรรมว่ามี 2 ชนิด คือ ตัวธรรมและตัวไทยน้อย พร้อมกันนี้ผู้เขียนได้วิเคราะห์ลักษณะบางประการของวรรณกรรมบางเรื่อง เช่น ท้าวสุทนต์ เจ้าเมืองนางแดงออน และพันเวียง

จารุวรรณ ธรรมวัตร (จารุวรรณ ธรรมวัตร 2524 : 239) เขียนถึง "ลักษณะวรรณกรรมอีสาน" ให้รายละเอียดเกี่ยวกับวัฒนธรรมในส่วนที่สนับสนุนวรรณกรรม ลักษณะอันที่ลักษณะอีสานและค่านิยมทางอันที่ลักษณะ

ประคอง เจริญจิตรกรรม (ประคอง เจริญจิตรกรรม 2519 : 197) เขียนปริทัศน์นิพนธ์เรื่อง "วรรณกรรมอีสาน : สังขศิลป์ชัย" เพื่อศึกษาเนื้อหาวิธีการประพันธ์ ลักษณะทางวรรณศิลป์ และสาเหตุที่ทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้ได้รับความนิยมในท้องถิ่นอีสาน จนถึงปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่า สังขศิลป์ชัยมีคุณค่าในด้านวรรณศิลป์ กวีเลือกใช้คำง่าย ๆ แสดงความจริงใจ และความซื่อตรงของตัวละคร มีการเลือกใช้คำที่ทำให้เกิดภาพ มีน้ำหนัก และจังหวะงดงาม เนื้อหามีคุณค่าในด้านการปกครอง และข้อปฏิบัติของคนในสมัยนั้น

สุภณ สมจิตศรีปัญญา (สุภณ สมจิตศรีปัญญา 2524 : 391) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง "อิทธิพลของวรรณกรรมท้องถิ่นเรื่องผาแดงนางไอ่ ด้านความเชื่อ จารีต และประเพณี ที่มีต่อสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย" โดยใช่วิธีศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์ รวมทั้งใช้แบบสอบถามด้วย จากการศึกษาพบว่า เรื่องผาแดงนางไอ่ เป็นตำนานอิงประวัติศาสตร์ของลาว และขอม ซึ่งร่วมกันรบกับเขมร ผลสรุปจากแบบสอบถามพบว่า ชาวหญิงได้รับอิทธิพลด้านความเชื่อและประเพณี จากวรรณกรรมเรื่องนี้ไม่แตกต่างกัน

สุนัน ศาสตราวหา (สุนัน ศาสตราวหา 2523 : 161) ศึกษาวิเคราะห์วรรณคดีอีสานเรื่อง กากะเกษ ในด้านแก่นเรื่อง ประเภทของเรื่อง ลักษณะตัวละคร คุณค่าทางวรรณศิลป์ ตลอดจนการสะท้อนวิถีชีวิตของชาวอีสาน รวมทั้งศึกษาความสัมพันธ์กับวรรณคดีที่มีชื่อ การละเล่นอื่น ๆ จากการศึกษาพบว่า เรื่องกากะเกษของชาวอีสานเป็นวรรณคดีฉบับเดียวที่สมบูรณ์ การสร้างตัวละคร ตัวละครทุกตัวเป็นแบบ สภาพสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรม คือ สภาพบ้านเมืองอีสานในอุดมคติ เจ้าเมือง และราษฎรมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ราษฎรเชื่อถือและปฏิบัติตามธรรมเนียม มีธรรมประจำใจ แม้จะมีความเชื่อทางไสยศาสตร์ และเรื่องลึกลับบ้าง ธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ที่ปฏิบัติกันอยู่ เช่น การแต่งงาน การสู่ขัวเป็นเครื่องหมายความสงบ เรียบร้อย ส่วนการใช้ภาษา กวีใช้คำสามัญที่เข้าใจกันอยู่แพร่หลายในหมู่ผู้ใช้ภาษาอีสาน

รำเพย ไชยสินธุ์ (รำเพย ไชยสินธุ์ 2527 : 278) ศึกษา "กระบวนการจินตภาพในวรรณกรรมร้อยกรองอีสาน" โดยศึกษาจากวรรณกรรมประเภทลายลักษณ์ที่ได้ชำระหรือปริวรรตมาเป็นภาษาไทยปัจจุบันแล้วทั้งหมด 6 ประเภท คือ วรรณกรรมศาสนา วรรณกรรมตำนาน และประวัติศาสตร์ วรรณกรรมนิทาน วรรณกรรมคำสอน วรรณกรรมประเพณี และวรรณกรรมรัก จากการศึกษพบว่า กวีเลือกใช้คำในการเสนอผลงานของตนจากเหตุผล 3 ประการ คือ เพื่อพรรณนาอารมณ์ และความรู้สึก บรรยายความงาม และความยิ่งใหญ่ และมุ่งอธิบายพฤติกรรมมนุษย์ จินตภาพในร้อยกรอง เป็นจินตภาพความเคลื่อนไหวที่กวีใช้แนวความรู้สึกนึกคิด และจินตนาการ สังคมในกระบวนการจินตภาพสะท้อนสภาพสังคมในค่านิยม ค่านิยมต่าง ๆ และความสัมพันธ์ของบุคคลไว้บางส่วนไม่ชัดเจนเพียงพอที่จะอธิบายความเป็นไปอย่างละเอียดได้ ผู้ศึกษาได้ให้ข้อคิดว่า จำเป็นต้องศึกษาแก่นเรื่อง และเนื้อเรื่องทั้งหมดประกอบ ด้วยสภาพสังคมจึงจะสมบูรณ์

วนิดา พิเศษพงษา (วนิดา พิเศษพงษา 2526 : 331) ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น เรื่องไกรสิทธิ์ ของท้องถิ่นจังหวัดสุพรรณ สุรูปผลการศึกษาไว้ดังนี้ เนื้อหาสาระให้ความสนุกสนาน เพลิดเพลินตามลักษณะของนิทานประโลมโลกประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ ค่านิยมให้ความรู้ด้าน อักษรวิธี ภาษาถิ่น คำพังเพย สุภาษิต และอุปมาอุปไมย ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และค่านิยมในสังคมมีทั้งที่เหมือนและต่างไปจากภาคกลาง

ลยาศรี หุตตะเสวี (ลยาศรี หุตตะเสวี 2526 : 287) ศึกษาเชิงวิเคราะห์ วรรณกรรมชาคกลานนาไทย เรื่องกำกาคำ เพื่อศึกษาลักษณะอักษร และอักษรวิธี คุณค่าทาง ค่านิยมหา แนวคิด คุณค่าทางวรรณศิลป์ และทางสังคม จากการศึกษพบว่า ขนบธรรมเนียม การแต่งขนเดียวกับนิทานชาคกทั่วไป แต่งด้วยระบองประเภท "ธรรมคำ" ภาษาที่ใช้ ไพเราะมีสัมผัสคล้องจองรับกัน การดำเนินเรื่องใช้ถ้อยคำรวบรัด ในค่านิยม และประเพณี วรรณกรรมได้สะท้อนให้เห็นว่า ผู้เป็นใหญ่ปกครองเมืองด้วยทศพิธราชธรรม มีความเมตตา ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรม สั่งสอนให้คนทั่วไปรักษาศีล 5 ศีล 8 อยู่เสมอ ทำความดีละเว้นความชั่ว มีความกตัญญู อ่อนต่อความยากลำบากได้เสมอ

วิโรจน์ ผดุงสุนทรารักษ์ (วิโรจน์ ผดุงสุนทรารักษ์ 2526 : 502) เสนอ ผลการศึกษาวรรณกรรมเรื่อง สุนันทกุมาร ในด้านยูແຕ່ງ เวลาແຕ່ງ ความแพร่หลายของเรื่อง ลักษณะตัวละคร ขบวนการทางอักษรวิธี ระบบหน่วยเสียง ศึกษาในแง่วรรณศิลป์ และสังคม ผลของการศึกษาในด้านภาษาพบว่า กวีใช้ภาษาถิ่นมาก และใช้อย่างกระตือรือร้น ในด้านสังคม วรรณกรรมสะท้อนให้ทราบถึงความเชื่อ และสภาพทางสังคมอันเป็นเอกลักษณ์ของชนภาคใต้ สมัยนั้นได้เป็นอย่างดี

พรรณเพ็ญ เครือไทย (พรรณเพ็ญ เครือไทย 2525 : 277) ได้ศึกษา โคลงพรมหัตถ์ แนวการศึกษาเชิงวิจารณ์ เพื่อศึกษาลักษณะอักษร และอักษรวิธี ของอักษรที่จารลงใบลาน พร้อมทั้งวิเคราะห์คุณค่าในด้านวรรณกรรม และสังคม ผลของการศึกษาพบว่า พบค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อถือ คือ ความเชื่อทางไสยศาสตร์ และความเชื่อทางพุทธศาสนา พร้อมทั้งยังแสดงค่านิยมทางส่งเสริมคุณธรรม คตินิยมทางโลก คติคำสอนชนชั้นต่าง ๆ ในสังคม ตลอดจนประเพณีที่น่าสนใจหลายประการ

ประพนธ์ เรืองณรงค์ (ประพนธ์ เรืองณรงค์ 2523 : 325) ศึกษาเรื่อง "พระวรวงศ์" วรรณกรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ จากหนังสือบุค จำนวน 4 เล่ม เพื่อต้องการศึกษาลักษณะอักษร และอักษรวิธีที่บันทึกในหนังสือบุค และศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับด้านวรรณกรรม และสังคม พร้อมทั้งเปรียบเทียบระหว่างฉบับต่าง ๆ ผลจากการศึกษาพบว่า กวีมีความสามารถในการใช้ภาษาทั้งในคำสนวนโวหารอันก่อให้เกิดอารมณ์ทางวรรณคดี โดยกวีสามารถเลือกสรรคำง่าย ๆ และมีการใช้คำซ้ำคำตำแหน่งอย่างมีระเบียบ เหมาะสมกับสภาพผู้อ่าน ผลจากการวิเคราะห์เชิงสังคมพบว่า วรรณกรรมสะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านมีความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ และพุทธศาสตร์ พร้อมทั้งยังแสดงค่านิยมทางส่งเสริมคุณธรรม และคตินิยมทางโลก ตลอดจนถึงประเพณีที่น่าสนใจ

ปราณี ขวัญแก้ว (ปราณี ขวัญแก้ว 2518 : 535) ศึกษาวรรณคดีชาวบ้าน จาก "บุคคำ" คำบดรองพิมพ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยเลือกวรรณคดีชาวบ้าน 3 เรื่อง คือ พระรถเมรี หอบสังข์ และวันการ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะรวบรวม และเผยแพร่วรรณคดีชาวบ้าน จากหนังสือ "บุค" ในท้องถิ่นภาคใต้ พร้อมทั้งนำวรรณคดีทั้ง 3 เรื่องนี้มาศึกษาที่มา

ของเรื่อง ธรรมเนียมในการแต่ง จูมูงหมายในการแต่ง ลักษณะคำประพันธ์ แนวคิด การดำเนินเรื่อง คุณค่าทางศาสนาทรียะ ค่านิยมทางสังคม จากการศึกษาสรุปความสำคัญไว้ 3 ประการ คือ ประการแรกพุทธศาสนามีอิทธิพลต่องานสร้างสรรค์ทางวรรณคดีของชาติ ประการที่สอง วรรณคดีชาวบ้านยอมรับสะท้อนชีวิต สังคม วัฒนธรรม ประเพณี ส่วนประการที่สาม วรรณคดีชาวบ้านชี้ให้เห็นโครงสร้างที่มีแบบแผนของวรรณคดีไทยยิ่งขึ้น กล่าวได้ว่า เป็นแหล่งรักษาซึ่งมรดกอันสำคัญล้ำค่าของชาติ

นิภา นิธบายน (นิภา นิธบายน 2520 : 47) กล่าวถึงพฤติกรรมว่า พฤติกรรม เป็นตัวบ่งถึงบุคลิกภาพของบุคคล ซึ่งมีอิทธิพล 2 ประการ เป็นตัวกำหนด คือ สภาวะพื้นฐานทางชีววิทยาและพันธุกรรมประการแรก และสังคมหรือสิ่งแวดล้อม เป็นประการที่สอง พร้อมกันนี้ ผู้เขียนได้กล่าวถึงแหล่งข้อมูลที่สำคัญ ๆ ของพฤติกรรมที่ใช้ในการศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะต่าง ๆ ของบุคลิกภาพ 3 แหล่งควบกัน คือ คำพูดที่สื่อความรู้สึกนึกคิด อากัปกิริยา และการเปลี่ยนแปลงทางสรีระ

อารมณพันธ์ จันทรวงศ์ (อารมณพันธ์ จันทรวงศ์ 2525 : 2) กล่าวว่า บุคคลแตกต่างกันด้วยบุคลิกภาพ บุคลิกภาพนี้เปรียบได้กับ "กรรม" ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งรวมหมายถึง มโนกรรม กายกรรม และวจีกรรม ปัจจัยสำคัญ 3 ประการ ที่เกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพ คือ ความรอบรู้ (Cognitive) อารมณ์ (Affective) และการกระทำ (Conative หรือ Motor) แต่ละส่วนดังกล่าวจะเป็นรากฐานของการรวมตัวเป็นองค์ภาพ และเป็นรากฐานของความเจริญเติบโต กล่าวคือ ความรอบรู้ (Cognitive organization) สร้างปัญญา (Intellect) อารมณ์ (Affective) สร้างอารมณ์เสียดาย (Temperament) ส่วนการกระทำ (Conative) แสดงออกเป็นรูปของลักษณะนิสัย พร้อมกันนี้ผู้เขียนได้กล่าวถึงธรรมชาติของมนุษย์ว่าจะต้องอยู่ในสังคม มีความจำเป็นต้องอาศัยผู้อื่นในทางจิตใจ เช่น ต้องการความรัก ความอบอุ่น การยกย่องยอมรับนับถือจากผู้อื่น ความต้องการดังกล่าวจะจูงใจมนุษย์ไม่ให้อำนาจในสิ่งที่สังคมไม่ต้องการ และเลือกทำในสิ่งที่สังคมต้องการ โดยระเบียบประเพณี และวัฒนธรรมจะกำหนดแบบแผน หรือข้อเรียกร้องให้คนในสังคมปฏิบัติตาม นับเป็นมรดกตกทอดสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ และมีการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง ให้เหมาะสมกับกาลสมัยเรื่อยมา

ความล้มเหลวในการปฏิบัติหน้าที่สอดคล้องกับข้อเรียกร้องของสังคมก่อให้เกิดความทุกข์ใจ หรือภาวะเครียดเรื้อรังกดดันในจิตใจได้มากน้อยแตกต่างกันไปแล้วแต่จารีตประเพณี และวัฒนธรรมแต่ละสังคมเป็นผู้กำหนด สังคมกำหนดโทษผู้กระทำผิดระเบียบประเพณี และมาตรฐานที่สังคมวางไว้นักเบาต่างกันไป นับตั้งแต่การประหารชีวิต การจำคุก การปรับ แสลงความรังเกียจ ถูกเหยียดหยาม เชื้อยี่ห้อ หรือการคัดสิทธิ์และรางวัลที่ควรได้รับ

ส่วนผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่สอดคล้องกับความต้องการหรือมาตรฐานของสังคม มักจะได้รับผลตอบแทนที่มีคุณค่า และน่าชื่นชม เช่น การได้เลื่อนขั้นหรือตำแหน่ง และการได้รับความนิยมนับถือนับถือจากสังคม

อาานนท์ อาภาภิรม (อาานนท์ อาภาภิรม 2519 : 146) เขียน "สังคม วัฒนธรรม และประเพณีไทย" ให้ความรู้อย่างกว้าง ๆ ในด้านสังคม วัฒนธรรม และประเพณีไทย ผู้เขียนกล่าวถึง ค่านิยม ว่า ค่านิยมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกของสังคม สังคมจะไปโนทิศทางใดนั้น ขึ้นอยู่กับค่านิยมของสังคมนั้น ค่านิยมจำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ ค่านิยมของบุคคล และค่านิยมของสังคม เฉพาะค่านิยมของคนไทยนั้นมีดังนี้ ค่านิยมการทำบุญ ความสนุกสนาน ความหรูหรา การจัดงานพิธี บัณฑิตภาพ ความสะอาดสวยงาม ตัวใครตัวมัน น้ำขึ้นให้รีบตัก ไทยมุง โหราศาสตร์ การพนัน และในเรื่องประเพณีนั้นมี 3 ประเภท คือ จารีตประเพณี ขนบประเพณี และธรรมเนียมประเพณี พร้อมทั้งอธิบายประเพณีต่าง ๆ เช่น ประเพณีการเกิด ประเพณีบวชนาค ประเพณีทำศพไว้อย่างละเอียด

สุพิศรา สุภาพ (สุพิศรา สุภาพ 2518 : 182) เขียนหนังสือ "สังคม และวัฒนธรรมไทย" กล่าวถึงค่านิยมสังคมไทย ครอบครั้ว ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี และโหราศาสตร์ ในด้านค่านิยมนั้น ผู้เขียนกล่าวว่า ค่านิยมบางอย่างขึ้นอยู่กับลักษณะของสังคม และสภาพแวดล้อมทางสังคม สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงตนเองอาจจะรักษาเอาไว้ได้ ค่านิยมอย่างใหม่ก็จะเกิดขึ้นมาแทนที่ พร้อมกันนี้ผู้เขียนได้จำแนกค่านิยมของสังคมไทยออกเป็น 3 ประเภท คือ ค่านิยมทั่ว ๆ ไป ค่านิยมของสังคมชนบท และค่านิยมสังคมเมือง โดยมี

ตัวอย่างของค่านิยมแต่ละประเภทจำแนกไว้อย่างละเอียดชัดเจน ในส่วนที่กล่าวถึงประเพณีนั้นกล่าวว่า ประเพณีเกิดจากความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ ซึ่งมีแตกต่างกันไปในทุกชาติทุกภาษา ผู้เขียนกล่าวถึงประเพณีสำคัญของไทยบางประเพณี คือ การเกิด การบวช การสมรส การตาย วันสงกรานต์ การลอยกระทง

รัตน์กร เศรษฐโกส (รัตน์กร เศรษฐโกส 2523 : 248) เขียนหนังสือชื่อ "สังคมและวัฒนธรรมไทย" ในตอนหนึ่งผู้เขียนกล่าวถึง ค่านิยมว่า ค่านิยมเป็นความรู้สึกของสังคม และโครงสร้างค่านิยมที่สำคัญ และแก่นหลักของสังคมไทยว่า มีค่านิยมที่เกี่ยวกับความมั่งคั่ง อำนาจ การเคารพผู้อาวุโส ความเป็นผู้รู้ การให้ความสำคัญในแง่บุคคล ความสนุกสนานร่าเริง ความวางเฉย ความใจเย็น และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเชื่อในเรื่องบาปบุญ กฎแห่งกรรม และทางสายกลาง ความสบายกายและใจ ในด้านประเพณีสาเหตุที่ทำให้ประเพณีแตกต่างกันมี 3 ประการ คือ สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมทางสังคม ประเพณีจะมีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ขึ้นอยู่กับคน 3 จำพวก คือ คนแก่ คนกลางคน และคนวัยรุ่น ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของคนไทยแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว และประเพณีเกี่ยวกับส่วนรวม

เอกสารและงานวิจัยเหล่านี้คงจะเพียงพอที่จะใช้อ่านวยให้การวิเคราะห์วรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาศ สำเร็จได้ตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้

สภาพทั่วไปของท้องถิ่นและความทั่วไปเกี่ยวกับวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาศ

สภาพทั่วไปของท้องถิ่น

จังหวัดปราจีนบุรี เป็นจังหวัดใหญ่จังหวัดหนึ่งอยู่ทางภาคตะวันออกของประเทศไทย เมืองปราจีนบุรีปรากฏครั้งแรกในพงศาวดาร ในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ คือ ตอนพระเพ็ชรราชาขึ้นไปเสวยราชย์ ถลัดเปลี่ยนแผ่นดินใหม่ พระยาละแวก เจ้าเมืองกับพญาขกทัพเข้ามาตั้งเมืองปราจีนบุรี เมื่อตั้งเมืองได้แล้วก็ทราบข่าวจากชาวเมืองว่า ทางกรุงศรีอยุธยา มีพระเจ้าแผ่นดินขึ้นเสวยราชสมบัติ และมีเสนาบดีพร้อมแล้ว พระยาละแวกจึงมิได้ยกมาเพียงแต่กวาดต้อนผู้คนชาวปราจีนบุรีกลับไปยังเมืองละแวก (สงวน อ้นคง 2514 : 847 - 848)

เหตุการณ์สำคัญเกี่ยวกับเมืองปราจีนบุรีอีกครั้งหนึ่ง คือ เมื่อตอนที่กรุงศรีอยุธยา จะแตกในครั้งที่ 2 กรมหมื่นเทพพิพิธ ซึ่งไปอยู่ ณ เมืองจันทร์ มีผู้คนสวามิภักดิ์เป็นอันมาก กรมหมื่นเทพพิพิธจึงพาคนเหล่านั้นมาตั้งของสุมกำลังอยู่ ณ เมืองปราจีนบุรี ชาวเมืองปราจีนบุรี และนครนายกเห็นว่า เจ้านายจะยกทัพไปช่วยรบพม่าที่กรุงศรีอยุธยา จึงพากันเข้าถวายเป็นอันมาก กรมหมื่นเทพพิพิธจึงตั้งค่ายอยู่ ณ เมืองปราจีนบุรี แต่ให้หมื่นแก้ว และหมื่นศรีนาวา ชาวเมืองปราจีนบุรีเป็นนายทัพ ยกมาตั้งค่ายที่ปากน้ำโยทะกา แลถูกพม่าตีแตก กรมหมื่นเทพพิพิธจึงพาพรรคพวกขึ้นไปยังนครราชสีมา (สงวน อ้นคง 2514 : 848)

นอกจากประวัติศาสตร์ที่กล่าวแล้ว ปรากฏในวรรณกรรม (ปรากฏใน วรรณกรรม 2517 : 234) ก็กล่าวถึงประวัติการสร้างเมืองปราจีนบุรีสรุปได้ว่า เริ่มตั้งเป็นจังหวัดเมื่อ พ.ศ. 2410 โดยมีกรมหมื่นบวรวิชัยชาญ เป็นผู้วางแผนผังเมือง ตามกระแสพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เริ่มวางรากฐานเมือง ณ ริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง พ.ศ. 2413 สร้างเสร็จ พ.ศ. 2415

พ.ศ. 2417 พระปรีชาดลการ (สำออง อมาตยกุล) เจ้าเมืองคนแรกของจังหวัด
ปราจีนบุรี ได้สร้างตึกไว้เก็บของซึ่งขุดได้จากเหมืองกบินทรบุรี และได้ใช้ตึกหลังนี้เป็นทั้ง
ศาลากลางจังหวัด ต่อมาตัวตึกทรุดโทรมมาก รัฐบาลจึงจัดสร้างใหม่บริเวณทุ่งนา ทางฝั่งซ้าย
ของแม่น้ำบางปะกง ส่วนทางขวาของแม่น้ำ เป็นที่อยู่อาศัยของประชาชนส่วนมาก เป็นทั้งศาลา
รานคา และสถานที่ทำการกองกำกับการตำรวจ

สภาพภูมิศาสตร์

จังหวัดปราจีนบุรีเป็นจังหวัดชายแดนของประเทศไทยทางภาคตะวันออก มีอาณาเขตติดต่อกับ
พรมแดน ประเทศเขมร อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ 156 กิโลเมตร เนื้อทั้งหมด
ประมาณ 12,188 ตารางกิโลเมตร มีแม่น้ำบางปะกงไหลผ่าน ลักษณะของพื้นที่เป็นที่ลุ่ม ๆ ดอน ๆ
มีที่ราบลุ่มเฉพาะสองฝั่งแม่น้ำ นอกนั้นเป็นป่าและภูเขาส่วนใหญ่ มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์

ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดฉะเชิงเทรา และสมุทรปราการ

ทิศตะวันออก ติดต่อกับประเทศเขมร

ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดนครนายก และจังหวัดฉะเชิงเทรา

อาณาเขตทางการปกครอง แบ่งเป็น 12 เขต และ 1 กิ่งอำเภอ คือ อำเภอเมือง
ปราจีนบุรี อำเภอสระแก้ว อำเภอประจันตคาม อำเภอรัษฎา อำเภอวัฒนานคร อำเภอกบินทรบุรี
อำเภอบ้านสร้าง อำเภอศรีมหาโพธิ์ อำเภอตาพระยา อำเภอโคกปีบ อำเภอนาดี
อำเภอวังน้ำเย็น และกิ่งอำเภอคลองหาด

อำเภอโคกปีบ

อำเภอโคกปีบ ตั้งชื่อตามหมู่บ้าน การที่เรียกหมู่บ้านนี้ว่า โคกปีบเพราะเคยมีต้นปีบใหญ่
ซึ่งใช้เป็นไม้สังเกตุว่า ใกล้เขตแดนฉะเชิงเทรา หมู่บ้านนี้มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มาก
แห่งหนึ่ง เพราะเป็นแหล่งศาสนสถานของเมืองศรีวิชัยตะปุระ ในปัจจุบันยังมีซากปรักหักพังของ

ปราสาทราชวัง เทวสถาน เจดีย์ พระพุทธรูป เทวรูป สระแก้ว สระขวัญ และสระมรกต เป็นหลักฐานที่ยังคงอยู่ เมืองนี้ร้างมานาน ตามตำนานกล่าวว่า เป็นเมืองในอาณาจักรเขมร มีผู้ครองนครมาหลายคน ในที่สุดเสื่อมอำนาจลง เนื่องจากถูกข้าศึกรุกราน ชาวเมืองต้องทิ้งบ้านเรือนหนีไปเป็นเมืองร้าง เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2514 ได้ขุดพบพระพุทธรูปปางยืนคือนำพระพุทธรูปนาคเป็นพระพุทธรูปหินสีเขียว มีพุทธลักษณะสวยงามมาก มีความสูง 163 เซนติเมตร ขณะนี้ประดิษฐาน ณ วิหารหน้าอำเภอโคกปีบ และถือกันว่าเป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ประจำอำเภอโคกปีบ

อำเภอโคกปีบ แยกการปกครองมาจากอำเภอศรีมหาโพธิ์มาตั้งเป็นกิ่งอำเภอ ที่หมู่ 4 ตำบลโคกปีบ เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2513 โดยมีตำบลในการปกครอง 3 ตำบล คือ ตำบลโคกปีบ ตำบลคูคำพัน และตำบลไผะเดือก ภายหลังได้รวมตำบลโคกไทยไว้ด้วยเป็น 4 ตำบล เมื่อ 8 มีนาคม 2517 ต่อมากระทรวงมหาดไทยเห็นควรให้ยกฐานะกิ่งอำเภอขึ้นเป็นอำเภอ เมื่อวันที่ 13 เมษายน 2520 โดยใช้ชื่อว่าว่าการอำเภอโคกปีบมาจนปัจจุบัน

สภาพภูมิศาสตร์

อำเภอโคกปีบอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดปราจีนบุรี มีเนื้อที่ประมาณ 133 ตารางกิโลเมตร โดยมีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอเมืองปราจีนบุรี และอำเภอศรีมหาโพธิ์

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี

ลักษณะภูมิประเทศ พื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำนา พื้นที่อีกส่วนหนึ่งเป็นที่ดอนเหมาะแก่การทำไร่ทำสวน คลองคูคำพัน - สนามพลี เป็นคลองชลประทานที่ใช้ในการเกษตร คลองม่วงขาวใช้เป็นคลองประปา ของสุขาภิบาลอำเภอโคกปีบ

การคมนาคม มีการคมนาคมติดต่อกับจังหวัด และอำเภอต่าง ๆ โดยทางรถยนต์ สภาพถนนเป็นถนนลาดยางแอสฟัลท์ ถนนสายสุวินทวงศ์ เป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อระหว่างอำเภอโคกปีบ และจังหวัด ระยะทาง 21 กิโลเมตร ระยะเวลาในการเดินทาง 30 นาที การคมนาคมภายในอำเภอสามารถเดินทางโดยรถยนต์ เป็นถนนลูกรังเข้าถึงทุกหมู่บ้าน

ประชากร

ประชากรมีจำนวนทั้งสิ้น 18,234 คน ชาย 9,082 คน หญิง 9,152 คน เฉลี่ยความหนาแน่นของประชากร 1 ตารางกิโลเมตร ต่อ 120 คน

ภาษาพูด

ภาษาที่ใช้สื่อสารของประชากรในอำเภอโคกปีบ มี 2 ภาษา คือ ภาษาไทยมาตรฐาน และภาษาถิ่น ภาษาไทยมาตรฐานใช้ติดต่อสื่อสารในบางหมู่บ้าน และการติดต่อสื่อสารที่เป็นทางการ ส่วนภาษาพื้นเมืองเป็นภาษาถิ่น ใช้ติดต่อสื่อสารในชีวิตประจำวันเฉพาะบางหมู่บ้านเท่านั้น

ศาสนา

ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธถึง 97 % และศาสนาคริสต์ประมาณ 3 % มีวัดทางศาสนาพุทธ 16 แห่ง โบสถ์ทางคริสต์ศาสนา 1 แห่ง

หมู่บ้านมุงชาว

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านและประชากร

หมู่บ้านมุงชาวเป็นหมู่บ้านหนึ่งในอำเภอโคกปีบ อยู่ห่างอำเภอไปทางทิศใต้ประมาณ 1 กิโลเมตร ศรีศักดิ์ วัดลิโกคม (ศรีศักดิ์ วัดลิโกคม 1971 : 4 – 8) กล่าวถึงประวัติหมู่บ้านและการตั้งหลักแหล่งของประชากร สรุปความได้ว่า หมู่บ้านมุงชาวนั้นมีหลักฐานบันทึกไว้ว่าเริ่มมี

ขึ้นเขาค้อ แคว้นจะเริ่มมีประมาณช่วงปี พ.ศ. 2433 – 2454 คงเริ่มจากหมู่บ้านเล็ก ๆ ประกอบอาชีพทางการเกษตรในทุ่งโล่งทางตอนหน้าของหมู่บ้าน ส่วนตอนหลังคงเต็มไปด้วยป่าไม้และสัตว์รายศาลา คงเป็นศาสนาพุทธ และคงเริ่มมีวัดเล็ก ๆ มีพระเพียง 2 – 3 รูป เป็นผู้สืบทอดศาสนา เส้นทางคมนาคมคงมีเพียงทางเท้าเล็ก ๆ หรือทางเกวียนเท่านั้น อาณาเขตของหมู่บ้านคงอาศัยแนวป่าไม้ และหนองน้ำเป็นที่สังเกต

ประชากรของหมู่บ้านม่วงขาวเป็นไทยพวน (Thai Phuan)¹ เป็นส่วนใหญ่ บรรพบุรุษของไทยพวนในหมู่บ้านม่วงขาว¹ เป็นชนที่ถูกกวาดต้อนมาจากเวียงจันทน์ ในปี พ.ศ. 1827 มาตั้งหลักแหล่งในแถบนี้ครั้งแรกในเขตกำแพงพนมสารคาม คือ ในหมู่บ้านเมืองกลาย (Muang Klai) บ้านเตาเหล็ก (Tao Lhek) บ้านเชียงไต (Chieng Tai) และบ้านเมืองแมค (Muang Mad) ก่อน ชื่อหมู่บ้านทั้งสี่นี้ พระครูพิณสุธรรมวาทิ (พระครูพิณสุธรรมวุฒิ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ อูโร คีจริง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดม่วงขาว จ.ปราจีนบุรี เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2528) เจ้าอาวาสวัดม่วงขาว กล่าวว่า เป็นชื่อหมู่บ้านทั้งสี่ตามชื่อหมู่บ้านเดิมในเมืองเวียงจันทน์ที่เคยอยู่

หลังจากตั้งหลักแหล่งแถบพนมสารคามแล้ว ไทยพวนบางส่วนได้แยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ คือแถบศรีมหาโพธิ์และโคกปี่ ไทยพวนเหล่านี้จะเคลื่อนย้ายไปตามแนวทางเดินที่ผ่านไปและตั้งหลักแหล่งไปตามแนวทางเดินนั้น โดยเหตุนี้ไทยพวนกลุ่มหนึ่งจะมาตั้งหลักแหล่งในหมู่บ้านม่วงขาวนี้

การตั้งหลักแหล่งอยู่เป็นหมู่เป็นกลุ่มของไทยพวนนี้ จะไม่อยู่รวมกับพวกคนไทยที่เคยอยู่ ณ ที่นั้นมาก่อน แม้ว่าเขตการตั้งหลักแหล่งจะอยู่ใกล้กันก็ตาม ทั้งนี้เพราะความรู้สึกของไทยพวนต่อคนไทย คือ ความเป็นศัตรู เพราะวาคนไทยเป็นสาเหตุให้พวกตนถูกทำลายและ

¹ไทยพวน (Thai Phuan) : เป็นชื่อที่ใช้เรียกลาวพวนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ถ้าชาวพวนที่อยู่ในประเทศลาวจะมีชื่อเรียกตามประเทศที่อาศัยอยู่ว่า ลาวพวน (Loa Phuan) (พระครูพิณสุธรรมวาทิ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ อูโร คีจริง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดม่วงขาว จ.ปราจีนบุรี เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2528)

กวาดคอนเอาพวกคนมาเป็นเชลย ทำให้คงพลักรากจากถิ่นที่เดิม¹ แต่ความรู้สึกนี้มิได้แสดงออก
 อย่างเปิดเผย ไทยพวนและคนไทยยังคงติดต่อสัมพันธ์กันเป็นปกติ ศาสนาพุทธโคธลอมคนไทย
 และไทยพวนเข้าด้วยกัน โดยเฉพาะในระหว่างหมู่บ้านคนไทย (หมู่บ้านข้าหวา) และกลุ่มไทยพวน
 ค้างหลักแหลง (หมู่บ้านมวงขาว) มีคโพรซึ่งถือว่าเป็นต้นไม้สำคัญทางพุทธศาสนาที่เป็นที่นับถือและ
 ลักการะร่วมกัน ประกอบกับกาลเวลาเป็นเครื่องช่วยให้ความรู้สึกว่าคนไทยเป็นปฏิปักษ์นั้น
 จืดจางลงตามกาลเวลา

ไทยพวนในหมู่บ้านมวงขาวได้ติดต่อกับชนต่างกลุ่มบาง ทั้งนี้เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์
 ของทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งที่สำคัญ ชนต่างกลุ่มนั้น คือ ชาวจีนจากอำเภอพนมสารคาม
 และจังหวัดฉะเชิงเทรา เข้ามามีติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้ากับผลผลิตที่ได้จากหมู่บ้าน โดยอาศัยลำน้ำใหญ่
 ตอนบนของหมู่บ้านเป็นเส้นทางคมนาคม การติดต่อกับชาวจีนทำให้สาวชาวบ้านมีโอกาสแต่งงาน
 กับชาวจีน ทำให้ชาวจีนได้มาตั้งหลักแหลงอยู่ทางตอนบนและรอบนอกของหมู่บ้านมวงขาว

เมื่อปี พ.ศ. 2480 รัฐบาลมีคำสั่งให้คนจีนออกจากพื้นที่จังหวัดปราจีนบุรี เพื่อให้เป็น
 เขตพื้นที่ทหารควยสาเหญ่ จึงทำให้คนจีนในหมู่บ้านมวงขาวต้องขายที่ดินและอพยพออกจากพื้นที่
 คงเหลือแต่ชาวจีนที่โอนสัญชาติเพียงส่วนน้อยเท่านั้น แต่เนื่องจากระยะเวลาในการขับไล่ชาวจีน
 เป็นช่วงสั้น ๆ ต่อมาชาวจีนเหล่านั้นจึงกลับมาอยู่ร่วมกับญาติพี่น้องของตนตามเดิมอีก ไทยพวน
 ส่วนใหญ่มีชีวิตความเป็นอยู่ และอาหารการกินเป็นแบบง่าย ๆ อาหารประจำของไทยพวนแทบ
 ทุกครัวเรือน คือ น้ำพริก ปลาาร้า ผักจิ้ม โดยทั่วไปนิยมทำปลาาร้าเก็บไว้กินในครอบครัว และ
 เมื่อมีงานบุญในเคื่อนต่าง ๆ มักทำขนมจีนกันเป็นประจำ (สุภิตร์ อนุศาสตร์ 2524 : 88)

หมายเหตุ

¹ที่ประชุมทางวิทยาศาสตร์ภาคพื้นแปซิฟิก ครั้งที่ 9 (Ninth Pacific Science Congress. 1959 : 26 - 27) มีความเห็นสอดคล้องกับ ศรีศักดิ์ วลัโภคม (ศรีศักดิ์ วลัโภคม 1971 : 7) ว่า ลาวแถบปราจีนบุรี กบินทร์บุรี เป็นชาวลาวพวนที่ถูกกวาดคอนมาเป็น
 เชลยจากเมืองเวียงจันทน์เมื่อราวหนึ่งร้อยปีเศษมาแล้ว

จากการสัมภาษณ์พระครูพิสิษฐ์ธรรมวุฒิ (พระครูพิสิษฐ์ธรรมวุฒิ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์) อ.โร คีจริง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดม่วงขาว จ.ปราจีนบุรี เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2528) ทำให้ทราบลักษณะนิสัยของไทย์พวน ในอีกทัศนะหนึ่งว่า ไทย์พวนชอบความอิสระ มีความมานะอดทน ขยันหมั่นเพียร มีจิตใจไม่ชอบอาศัยผู้อื่น ดังนั้นจะเห็นว่า เมื่อไทย์พวนตั้งหลักแหล่งอยู่ที่ใดมักจะสร้างวัดประจำกลุ่มของคนชน แม้วาในละแวกนั้นจะมีวัดอยู่แล้วก็ตาม ไทย์พวนยึดมั่นในขนบธรรมเนียม ประเพณีอย่างมั่นคง เช่น เมื่อตรุษสงกรานต์ บุญบั้งไฟ บุญข้าวหลาม ไทย์พวนที่แยกย้ายไปอยู่ถิ่นต่าง ๆ จะกลับภูมิตั้งเดิมเพื่อรวมในประเพณีตามเทศกาลนั้น

ไทย์พวนในหมู่บ้านม่วงขาวยึดมั่นในศาสนาอย่างมั่นคง ศาสนาพุทธเป็นเสมือนตัวกำหนดชีวิตความเป็นอยู่ และโชคชะตา ในวันเทศกาลทางศาสนา เช่น วันออกพรรษา วันเข้าพรรษา บุญพระเวส ชาวบ้านจะเว้นจากการกิจของคนไปร่วมอนุโมทนาทำบุญอย่างพร้อมเพรียงกันที่วัด

ในด้านความเชื่อ นายนาค วงษ์วรรณ (นายนาค วงษ์วรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์) อ.โร คีจริง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดม่วงขาว จ.ปราจีนบุรี เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2528) ผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งกล่าวว่า ไทย์พวนในหมู่บ้านนี้ยังมีความเชื่อที่ฝังแน่นในเรื่องผี โดยเฉพาะผีประจำหมู่บ้าน ดังจะเห็นได้จากศาลปู่ตาบ้านที่อยู่ภายในหมู่บ้านเชื่อว่า เป็นที่สถิตของผีประจำหมู่บ้าน ศาลปู่ตาบ้านของชาวนาหมู่บ้านม่วงขาว อยู่ในอาณาเขตของวัดทางด้านทิศเหนือ ความเชื่อเกี่ยวกับปู่ตาบ้านนี้ คือ ผีปู่ตาบ้านจะรักษาหมู่บ้าน และดูแลลูกบ้าน เมื่อคนในหมู่บ้านจะเดินทางออกจากหมู่บ้านไปไกล ๆ มักจะไปขอให้ผีปู่ตาบ้านช่วยคุ้มครอง หรือเมื่อจะประกอบพิธีต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน เช่น ปลูกบ้านใหม่ บวชนาค ก็มักจะบอกปู่ตาบ้านใหญ่ เพื่อความเป็นสิริมงคลของผู้ประกอบพิธีนั้น

จากการสำรวจของผู้วิจัยพบว่า ไทย์พวนในหมู่บ้านม่วงขาวนี้ ยังคงแสดงออกถึงการยึดมั่นในศาสนาอย่างเคร่งครัด คนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านจะไปทำบุญที่วัดทุกวัน โดยถือเป็นการกฐินที่คงกระทำให้เป็นิจ ส่วนคนในวัยหนุ่ม-สาว จะไปทำบุญที่วัดในวันสำคัญทางพุทธศาสนาเท่านั้น

ในด้านการศึกษาของไทย์พวนในหมู่บ้านม่วงขาว ในอดีตชาวนาไม่ได้ให้ความสนใจมากนัก ทั้งนี้เพราะอาชีพหลักของไทย์พวนในหมู่บ้านนี้ คือ เกษตรกรรม ที่ต้องอาศัยแรงงานของลูกทั้งชายและหญิง แต่มาในระยะหลัง ไทย์พวนในหมู่บ้านม่วงขาวให้ความสนใจในเรื่องการศึกษามากขึ้น บิดา

มารคานิมส่งบุตรหลานให้ไปศึกษาต่อในสถาบันที่สูงขึ้น (นายนาค วงษวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์
อุไร คีจริง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 14 หมู่ 6 อ.โคกปีบ จ.ปราจีนบุรี เมื่อวันที่ 26
มิถุนายน พ.ศ. 2528)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงกล่าวถึงชาวไทยพวนในหมู่บ้านม่วงขาว
ไว้ในตอนหนึ่งของพระราชหัตถเลขา ฉบับที่ 2 เมื่อคราวเสด็จประพาสมณฑลปราจีนบุรี

"ชาวบ้านที่เฒ่ามาพบวันนี้ เป็นพวกบ้านเกาะสมบ และม่วงขาว ซึ่งพระศรีมหาโพธิ์
อยู่เป็นพื้น เป็นลาวทั้งนั้น อยู่ข้างที่จะขึ้นเขมยินดี คงนั่งหอบตืนให้กราบและเอาหิน
ทูนหัว และขอไหพรตามความปรารถนา คือ ถ้าท่านก็ขอไหพรวา ให้ท่านได้ชาว
งามดี ถ้าเจ็บเป็นโรคอะไร คงเอาโรคนั้นให้บ้าง แล้วขอให้ไหพรให้โรคนั้นหาย ให้
คงเฉพาะตัวหรือเฉพาะพวก ที่จะให้ให้เดียวพร้อมกันไปมาก ๆ ไม่ได้ ได้ความว่า
พวกลาวเหล่านี้ยังคงไขว่ขว้างกันอยู่แต่จนเก่า ๆ อายุ 60 ปีขึ้นไปทั้งนั้น แม้ผู้ใหญ่ก็ได้
ความลำบากเป็นอันมาก หอเองก็ไม่ใครจะได้อะไร ถ้าจะหนุ่มใหม่คงคอยพวกมรเมฆ
ลงมาจึงจะซื้อได้ แต่พวกที่อายุต่ำกว่า 60 แล้วไม่หนุ่มขึ้น นุ่งผ้าเป็นไทยหมด ไม่ช้า
ในแถบข้างนี้จะไม่ได้เห็นลาวหนุ่มขึ้นต่อไป" (อ้างในสุจิตต์ วงษ์เทศ 2514 :

141 - 142)

สภาพภูมิศาสตร์

หมู่บ้านม่วงขาว ตั้งอยู่บนที่ดอน หันราบลุ่มตอนหน้าของหมู่บ้านเป็นแหล่งเศรษฐกิจ ไร่นา
สวนพื้นที่คานหลังหมู่บ้านใช้ปลูกพืชพันธุ์อื่น เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง เป็นต้น

อาณาเขตของหมู่บ้าน ทิศเหนือติดต่อกับหมู่บ้านโคกปีบ ทิศใต้ ติดต่อกับหมู่บ้านคันโพธิ์
อาณาเขตทางการปกครอง แบ่งเป็น 2 เขต คือ หมู่ 5 และหมู่ 6 ทั้งสองหมู่บ้านมีผู้ใหญ่บ้านเป็น
ผู้ปกครอง พื้นที่ของหมู่ 5 อยู่ครึ่งทางตอนเหนือและตอนหน้าของหมู่บ้าน มี 124 ครัวเรือน หมู่ 6
อยู่ครึ่งทางตอนใต้ และตอนหลังของหมู่บ้าน

การคมนาคม

การสร้างถนนเชื่อมระหว่างหมู่บ้านม่วงขาว และหมู่บ้านอื่นในละแวกเดียวกัน เริ่มในปี พ.ศ. 2496 ต่อมาปี พ.ศ. 2498 ทางราชการได้ตัดถนนส่วนทางศานมาจากอำเภอมสนสารคาม ผ่านคอนหาหมู่บ้าน เลียบไปถึงจังหวัดปราจีนบุรี และถนนสายนี้เป็นถนนสายเศรษฐกิจที่สำคัญของหมู่บ้าน ในปัจจุบันมีรถสองแถววิ่งโดยสารระหว่างโคกปีบ-พนมสารคามผ่าน ระยะทางจากหมู่บ้าน ถึงอำเภอมสนสารคาม 18 กิโลเมตร ใช้เวลาในการเดินทาง 30 นาที ระยะทางจากหมู่บ้าน ถึงจังหวัดปราจีนบุรี 22 กิโลเมตร ใช้เวลาในการเดินทาง 30 นาที

ถนนที่ใช้ติดต่อถึงว่าการอำเภอโคกปีบ มี 2 เส้นทาง คือ ถนนทางทิศเหนือผ่านคอนหาหมู่บ้านไปสู่หมู่บ้านโคกปีบ และอีกเส้นทางหนึ่ง คือ ถนนที่คดเคี้ยวหลังของหมู่บ้าน ทั้งสองเส้นทางนี้ ใช้เวลาเดินทาง 15 นาที

ประชากร

ประชากรในหมู่บ้านม่วงขาวเป็นไทยพวน 98 % มีคนจีนและคนไทยปะปนอยู่บ้างเล็กน้อย ไทยพวนในหมู่บ้านม่วงขาวทุกคนมีเชื้อชาติและสัญชาติไทยทั้งสิ้น

วัฒนธรรม-ประเพณี

ไทยพวนในหมู่บ้านม่วงขาว มีภาษาของตนเองใช้ เรียกว่า "ภาษาพวน" เป็นภาษาที่มีสำเนียงแตกต่างจากภาษาอื่นในประเทศไทย ภาษาพวนได้รับการใช้อย่างแพร่หลายภายในหมู่บ้าน จนได้ชื่อว่าเป็นภาษาประจำหมู่บ้าน คือ ใช้เป็นภาษาแรกที่เริ่มหัดกันมาตั้งแต่เด็ก ต่อมาเมื่อได้รับการศึกษาก็จะพูดภาษาไทยกลางได้ ภาษาไทยกลางนี้ ไทยพวนในหมู่บ้านจะใช้เฉพาะกับบุคคลภายนอกหมู่บ้าน หรือติดต่อกับทางราชการเท่านั้น ดังนั้นไทยพวนในหมู่บ้านม่วงขาวจึงยังคงรักษาภาษาพวน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของกลุ่มชนไว้ ซึ่งแสดงออกถึงความเป็นคนพวนตามกลุ่มชนของคนไทยอย่างเห็นได้ชัด

รัชช ปุณโณทก (รัชช ปุณโณทก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ อูโร คีจริง เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2527) กล่าวถึงวัฒนธรรมของไทยพวน
ว่า ส่วนใหญ่จะมีส่วนเหมือนหรือใกล้เคียงกับวัฒนธรรมของประชาชนอีสาน จะเห็นได้จากประเพณี
ต่าง ๆ ทั้งประเพณีการแต่งกาย การกินอาหาร ตลอดจนประเพณีทำบุญในเทศกาลสำคัญ เช่น
บุญข้าวหลาม บุญพระเวส ไม่แตกต่างกันนัก ทั้งนี้เนื่องจากแหล่งกำเนิดทางวัฒนธรรมของไทยพวนและ
ไทยอีสานมาจากแหล่งเดียวกัน คือ ประเทศลาว เพราะคนพวนในประเทศไทยมีถิ่นที่อยู่เดิมอยู่ใน
ประเทศลาว และมณฑลอีสานของไทยก็อยู่ติดพรมแดนลาว ภาคอีสานของไทยจึงรับเอาวัฒนธรรม
ลาวเข้ามาปะปนมากกว่าวัฒนธรรมจากเมืองหลวง

วิทยากร

1. พระครูพิสิษฐ์ธรรมวุฒิ อายุ 45 ปี เจ้าอาวาสวัดม่วงขาว ตำบลโคกปี่ อำเภอกอ
โกกปี่ จังหวัดปราจีนบุรี เป็นพระที่ได้รับการเคารพเลื่อมใสศรัทธาจากชาวบ้านม่วงขาวเป็น
อย่างมาก มีความรู้เรื่องประวัติความเป็นมาของชาวไทยพวน ประเพณีต่าง ๆ ของไทยและ
ของไทยพวน
2. นายสุต ชันยั้ง อายุ 67 ปี ราษฎรหมู่บ้านม่วงขาว ตำบลโคกปี่ อำเภอกอ
โกกปี่ จังหวัดปราจีนบุรี มีความรู้ในการอ่านอักษรไทยน้อย และเล่นนิทานชาวบ้านได้
3. พระบุญธรรม ธรรมะ อายุ 57 ปี พระวัดโคกมอญ ตำบลโคกปี่ อำเภอกอ
โกกปี่ จังหวัดปราจีนบุรี มีความรู้ในการอ่านอักษรไทยน้อย และอักษรขอม แสดงความรู้เกี่ยวกับนิทาน
เรื่องต่าง ๆ ได้
4. นายนาค วงษ์วรรณ อายุ 71 ปี ราษฎรหมู่บ้านม่วงขาว ตำบลโคกปี่ อำเภอกอ
โกกปี่ จังหวัดปราจีนบุรี เป็นหมอขวัญประจำหมู่บ้านมีความรู้เกี่ยวกับประเพณีการทำขวัญต่าง ๆ
ทั้งประเพณีไทย และประเพณีไทยพวน เป็นอย่างดี

ความทั่วไปเกี่ยวกับวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาค

วรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาค ที่ใช้ในการวิจัยนี้ จัดเป็นวรรณกรรมอีสานคืบตาม เหตุผลที่ว่า เป็นวรรณกรรมที่มาจากแหล่งวัฒนธรรมเดียวกัน และยังมีลักษณะร่วมกันหลายประการ ดังนี้

1. ตัวอักษรที่ใช้จารวรรณกรรม เป็นตัวอักษรไทยน้อย ชาวอีสานนิยมใช้อักษรไทยน้อย บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับคคโลก (ธวัช ปุณโณทก 2522 : 77)
2. ลักษณะคำประพันธ์ใช้ "โคลงสาร" ซึ่งเป็นรูปแบบคำประพันธ์ที่นิยมมากที่สุดในการแต่งวรรณกรรมอีสาน (ธวัช ปุณโณทก 2522 : 67)
3. ภาษาถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรม เป็นภาษาถิ่นที่ใช้ร่วมกันกับภาษาอีสาน
4. ความเป็นมาของกลุ่มชน มาจากกลุ่มเดียวกัน

ความเป็นมาของต้นฉบับ

วรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาค ผู้ที่นำมาศึกษาต้นฉบับเป็นใบลาน จารด้วยตัวอักษรไทยน้อย จำนวนใบลาน 491 ใบ หรือ 982 ใบลาน ได้จากพระครูพิสิษฐ์ธรรมวุฒิ เจ้าอาวาสวัดม่วงขาว ตำบลโคกปี่ อำเภอกอเขน จังหวัดปราจีนบุรี

ท่านผู้จารวรรณกรรม มีหลักฐานปรากฏในเนื้อความว่า ชื่อ ธรรมทัตพวง ดังความว่า

สาธุ ๆ ผู้ชาชื่อว่า ทัมมะทัตพวง จานเขียน สาธุ ๆ ข้าชื่อธรรมทัตพวง จารเขียนสร้างไว้
สร้างไว้ ในสาคสะหนา ในศาสนา

: ใบแรกไม่บอกเลขหน้า

รายละเอียดเกี่ยวกับตัวผู้จารวรรณกรรมมีปรากฏ ดังนี้

ข้าพเจ้าเกิดปีมะโรง เดือน 3 เพงวัน 4	ข้าพเจ้าเกิดปีมะโรง เดือนสาม เพ็งวันสี่
วิสาขะปุณณมี ยามบาย อุตหังลาชา	วิสาขะปุณณมี ยามบาย อุตหังราชา
ปาละโพธิ์ชงคอกันแลลาเฮย	ปาลโพธิ์ชงคอกันแลเจ้าเฮย
อายุข้าพเจ้าได้ 44 ปี จึงได้สร้างไว้ใน	อายุข้าพเจ้าได้ 44 ปี จึงได้สร้างไว้ใน
ศาสนา	ศาสนา

: 491 *1

หลักฐานทางคานวันเวลาที่จาร ผู้จารกล่าวไว้อย่างละเอียด คือ เริ่มลงมือจาร เดือนอ้าย
ขึ้น 5 ค่ำ วันเสาร์ ปีกุน พ.ศ. 2478 เสร็จ เดือน 4 ขึ้น 15 ค่ำ วันเสาร์ รวมเวลาในการจาร
4 เดือน 10 วัน ดังความว่า

พุทธะลักกะหลาด 2478 พระวัดสา

พุทธศักราช 2478 พระมหา

โคลงมือจาร เดือนอ้าย ขึ้น 5 ค่ำ วัน 7

โคลงมือจาร เดือนอ้ายขึ้นห้าค่ำ วันเจ็ดปีกุน

ปีกุน

: ใบแรกไม่บอกเลขหน้า

โพพะพุทธะลักกะหลาด 2478 ปีกุนเดือน 4

โพธิ์พระพุทศักราช 2478 ปีกุน เดือน 4

วัน 7 บามเช้า ปาละโพชนัง ลิดจะนา

วัน 7 บามเช้า ปาลโกชนัง รนา ขึ้น 15 ค่ำ

ขึ้น 15 ค่ำ

เลยแลวบอดะบวนทานเฮย

เลยแลวบริบูรณ์ทานเฮย

: 491

ผู้จารกล่าวถึงอุปกรณ์ที่ใช้จารว่า ใช้เหล็กในการจาร ดังข้อความว่า

บันทึกว่า**ขบ**เหล็กทองไปลานเขียนซีดบันทึกว่า**จะขบ**เหล็กทองไปลานเขียนซีด

: 1

"ขบ" หมายถึง ขก ขบเหล็ก หมายถึง ขกเหล็กจาร ในข้อความนี้บอกให้รู้ถึง การใช้
เหล็กจารเป็นอุปกรณ์ที่ใช้จารใบลาน แต่ลักษณะการจาร มิได้บอกรายละเอียดไว้ กองแก้ว
วีระประจักษ์ (กองแก้ว วีระประจักษ์ 2521 : 11 – 14) กล่าวถึงรายละเอียดการจาร
ใบลานว่า

¹จำนวนเลขที่อยู่หลังเครื่องหมาย : แสดงว่าเป็นจำนวนเลขของหน้าใบลานที่ใช้วิจัย
เครื่องหมาย * กำกับอยู่บนตัวเลข บอกให้รู้ว่าเป็นคานหลังใบลานหน้านั้น

"ในขณะจารใบลาน ผู้จารหนังสือนิยมนั่งชันเข่าชันข้างหนึ่ง หลังพิงเสาหรือฝายนั่ง
หงายมือซ้ายวางบนเข่า ไขว่่มือและนิ้วทั้ง 4 รองรับหมอน ไขว่หัวแม่มือวางทับบน
ใบลาน ไขว่มือขวาจรดปลายเหล็กดงที่เส้นบรรทัด เมื่อจารเหล็กแล้ว ต้องลบใบลาน
ไขว่มือขวาจรดปลายเหล็กดงที่เส้นบรรทัด เมื่อจารเหล็กแล้ว ต้องลบใบลานั้นด้วย
เขมาไฟผสมกับน้ำมันยางทาให้ทั่ว เพื่อให้สีคำของเขมาไฟฝังลงไปในช่วงที่เป็นรูป อักษร
การถูกของในกฎประณัติให้ทั่ว แล้วใช้ทรายละเอียดที่ตากแดดจนร่อนโรยลง
ใบลาน ใช้ลูกประคบสะอาด ๆ ถูบนทรายเพื่อลบเขมาไฟผสมกับน้ำมันยางให้หมด
รูปอักษรก็จะผุดขึ้นเป็นสีคำอย่างเด่นชัด แล้วจึงนำมาเข้าผูก"

แม้ในวรรณกรรมมีใบบอกรายละเอียดขั้นตอนของการจารใบลาน แต่ผู้จารใบบอกให้รู้ถึง
ความลำบากในการจารว่า คนต้องใช้เวลาจารใบลานเรื่องวงษะมานี้ เป็นเวลาหลายเดือน ดังนั้น
ผู้ใช้วรรณกรรมต้องระวังรักษาให้ดี ถึงขอความกล่าววว่า

ไผ่ทั้งแล้วบอมีอันบอบแทนเอ

สอนสำเนาหลานหลานเจ้าจำแทนเอ

อย่าใดทำให้ไฟไหม้โคลนเผาจุค

สายธูปพอมอันนั้นขาดหลายแทนเอ

จงคอยจับบายแพะคงมีไหม้นคง

อย่าใดทำให้บิบบิใบลานนั้นแตกยุบนั้นเอ

เฮานี้มีใจสร้างหอละมานล้ำยิ่งจึงแล้ว

เขียนชีวิตแถมหลายเดือนแทนเอ

ไผ่ดุษฎีไปแทน 10 คืบให้ขึ้นสงเฮาเอ

อย่าใดทิ้งปะไว้นานล้ำสวนชีวิตแทนเอ

คันหากกาย 10 วันแต่ชีเอาตัวเป็นโทษเสียแล้ว

เฮาจักใหม่สงขำเงินเบี้ยกิมนำแทนเอ

อย่าใดทิ้งปะไว้ในสาคเหงหมอนแทนเอ

ใครทิ้งแล้วบอมีอันบอบแทนเอ

สอนลูกหลานจดจำเอานะ

อย่าใดทำให้ไฟไหม้โคลนเผาจุค

สายธูปพอมอันนั้นขาดหลายจริงแล้ว

จงคอยหยิบจับประคองมือให้พอเหมาะ

อย่าใดบิบบิใบลานให้แตกยุบไปเลยนะ

เรามีใจสร้างหอละมานล้ำยิ่งจริงแล้ว

พยายามชีวิตเขียนมาหลายเดือนใจจอนแทนเอ

ใครที่ขี้มไป 10 คืบ ขอให้ขึ้นสงเรานะ

อย่าใดทิ้งทิ้งไว้นานเกินจะหลงคอยแทนเอ

ถ้าหากเกิน 10 วัน จะเอาตัวเป็นโทษเสียแล้ว

เราจะปรับใหม่เป็นเงินเบี้ยอีกนะแทน

อย่าใดทิ้งปะไว้ในสาคเหงหมอนนะ

ขอนม้ควนเอววางอานไปกำสาย
 มันจักลงไปไหมอับบายทั้ง 4 บัดี้แล้ว
 จงให้ใจมองแนวประนมนิ้วจึงอ่านทั้งทานเฮย
 อบายไคเอาเลยไปไคมาเหนือคิตคอกันเนอ
 มันจักเหิงนานลำนานแหขวบเคื่อนแทนนา
 จงให้น่ำมาไคหั้นเฮาไคยควนอวนเฮย
 ไผญฟังเหียงแทเมื่อหนาจึงควนปืมหันทอน

ที่ไม้มควรวางไว้ แล้วนอนอานจะเป็นกรรมร้าย
 มันจะลงไปไหมในขุมอบายทั้งสี่ไม่คั้นะ
 จงให้ใจมองแนวประนมนิ้วจึงอ่านทั้งทานเฮย
 อบายไคเอาไปไคมาเหนือคิตคอกันนะ
 มันจะนานเกินไบนับปีเคื่อนเชียบจนะ
 จงน่ำมาคั้นเราไคยควนทานเฮย
 ไครไคฟังเหียงแทครวหน้าจึงปืมคอกเด็ก

: 490 – 491

ธรรมารคำยิ่ง เป็นคำบอกของผู้จาร ถึงความยากลำบากในการจารใบลาน และระยะ
 เวลาที่ใช้จารเป็นเวลาหลายเดือน จึงทำให้ผู้จารเกิดความรู้สึกอับอาย คำเหล่านี้บอกความรู้สึก
 ว่า ผู้จารเมื่อปล้ำทั้งกาย กำลังใจ หลังจากที่ตั้งใจทำอย่างสุดความสามารถแล้ว ด้วยความยาก
 ลำบากดังกล่าวจึงทำให้ผู้จารหวงแหนวรรณกรรมนิทานใบลานของตนเป็นอย่างยิ่ง แต่มีโช
วผู้จารจะหวงแหนไว้เป็นสมบัติของตนเพียงคนเดียวจนผู้ใดจะแตะต้องมิได้ ในทางตรงข้าม ผู้จาร
 ยินดีที่จะให้ผู้อื่นที่สนใจในวรรณกรรมนี้ไปอ่านไปฟังกันได้ ขอแค่เพียงให้รักษารักษาของอย่าประมา
 หมาไฟไหม้ เพราะในยุคนั้นต้องใช้แสงเทียน โต๊ะ คบ หรือตะเกียงให้แสงสว่างเมื่ออ่านขานคำสั้น
 เวลาจะหยิบจับก็ต้องคอย ๆ ต้องคอยระวังมิให้เชือกที่ร้อยใบลานไว้นั้นขาด เพราะจะเป็นปัญหา
 ในการเรียงลำดับใหม่ และถ้าใบลานแยกออกจากกันจะทำให้ใบลานแตกได้ง่าย

การเก็บรักษาส่งจากโชแล้ว ผู้ใช้วรรณกรรมต้องเก็บใบลานไว้ ณ ที่อันควร ไม่ควรทิ้ง
ไว้บนเสื่อบนหมอน คืออ่านที่ใดก็ทิ้งไว้ที่นั่น "เสื่อ" และ "หมอน" ในที่นี้ แนะนำการอ่านหนังสือผูก
 คองนั่งอ่านบนเสื่อมีหมอนรองใบลานให้สูงไคระคับพอคักกับสายคา การอ่านใบลานแล้วไม่สนใจ
 ปลอยปะละทิ้ง ถือว่าจะไครับกรรมอย่างแรง (กำสาย) เมื่อคายจะคอกอญในอบายญ¹

¹อบายญ น. กำเนิดที่ปราศจากความเจริญ มี 4 คือ นรก เปเรศ อสุรกาย คิริฉาน
 (ราชบัณฑิตยสถาน 2525 : 877)

กำหนดให้บีบแต่ละครั้งคือ 10 วัน ถ้าใครเอาไปไวเกิน 10 วัน จะต้องเสียค่าปรับ (ไหมสังข์เงินเบี้ยคัมภีร์) นี่คงเป็นเพียงคำขู่ เพื่อเตือนให้ผู้บีบต้องรีบนำมาส่งคืน ผู้ทรงคงกลัวว่า การบีบไปนานอาจทำให้ชำรุดเสียหาย และการซ่อมแซมแก้ไขนั้นยากยิ่ง ผู้ประพันธ์ในฐานะผู้จารขอมรดกความล้าบาก จึงต้องการเก็บรักษาให้อยู่ในสายตาของชนอนุสม

ตามที่กล่าวมานี้ นอกจากแสดงถึงความยากลำบากของการจารใบลานและการระวังรักษาหนังสือใบลานแล้ว ยังสะท้อนถึงค่านิยมของการสร้างคัมภีร์ใบลานอีกทางหนึ่งด้วย เพราะว่าการจารใบลานจะยากเพียงใด ผู้ประพันธ์ก็เต็มใจยิ่ง เพราะถือว่าการสร้างคัมภีร์ใบลานนั้น นับเป็นการสร้างกุศลอันยิ่งใหญ่ ในคัมภีร์ใบลานอาณิสส (ใบลานอาณิสสเขียนธรรม วัฒนธรรม คำแปลโดยสถาน อภิเษการกิจ จังหวัดเชียงใหม่) เขียนถึงอาณิสสในการสร้างคัมภีร์ใบลานว่า

"แม่แม่โคตรสร้าง โคเขียนพร้อมมูลทั้งหมด เทาคัมภีร์หนึ่งก็ดี บ่ได้ผู้หนึ่งก็ดี บ่ได้
บทหนึ่งก็ดี ล่วงลุดไป แม้อักขระคว่ำเคียวหนึ่งก็ดี แม่แม่โคตรสร้างเขียน เทาหมื่นนั้น
น้ำหมื่น และแดงแปลงปะทัดลาน หื้อโคเขียนธรรมดั่งอันก็ดี แม่เทาคอหื้อใหม่ และฝ่าย
พอเป็นรอบหนังสือธรรมดั่งอันก็ดี บุคคลผู้หนึ่งก็จักโคตรบุญกับมากนัก จักโคตรสวย
สมบัติเป็นพระยาจักรีภิราช"

เนื่องจากอาณิสสในการสร้างคัมภีร์ใบลานมีมาก ผู้ใช้วรรณกรรมจึงควรยกย่องบูชาในฐานะคัมภีร์ใบลานเป็นของสูง ในขณะที่อ่านหรือฟังวรรณกรรมนิทานในใบลานนั้น พึงตั้งใจให้มองใส และมีสมาธิ ต้องพนมมือเหมือนฟังเทศน์ แม้ว่าเนื้อความในใบลานจะเป็นนิทานแต่อาจมีความสำคัญที่เท่าเทียมกับคัมภีร์ที่พระโษเทศน์

การสร้างคัมภีร์ใบลานนั้น ผู้สร้างอาจสร้างขึ้นเพื่อถวายวัด หรือสร้างไว้เป็นสมบัติส่วนตัว ประการใดประการหนึ่งก็ได้ คัมภีร์ใบลานที่สร้างถวายวัดมักเป็นเรื่องราวทางพุทธศาสนา ส่วนเรื่องทางโลกมีน้อย พร้อมกันนี้ทางวัดอาจจัดสร้างคัมภีร์ใบลานไว้เทศน์หรือประกอบพิธีต่าง ๆ สะสมไว้ ดังนั้นวัดจึงเป็นแหล่งรวมของคัมภีร์ใบลาน

การสร้างคัมภีร์ไบเบิลเป็นสมบัติส่วนตัวนั้น ผู้สร้างต้องมีความเลื่อมใสศรัทธาเป็นอย่างมาก เพราะการสร้างคัมภีร์ต้องเสียค่าใช้จ่ายมากพอควร การมีคัมภีร์ไบเบิลหรือหนังสืออยู่ในบ้านถือว่าเป็นสิริมงคล ส่วนมากมักเป็นนิทานชาดกประเภทรอยกรอง (ลข.ศรี หุตตะเสวี 2526 : 152) การสร้างคัมภีร์ไบเบิลร่วมกันสร้างหลาย ๆ คนก็มี มักจะบอกชื่อผู้สร้างไว้ด้วย เพื่อจะได้รับอันสืบต่อกันต่อไป ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาคนี้ ผู้จารได้แสดงเจตจำนงในการสร้างว่า สร้างไว้ให้เป็นคัมภีร์ในพุทธศาสนา พร้อมทั้งอันสืบต่อการสร้างคัมภีร์จะช่วยให้ผู้สร้างได้รับผลตามปรารถนา ผู้จารบอกชื่อผู้สร้างและเจตจำนงในการสร้างไว้ดังนี้

...อายุชาพะเจ้าโค 44 ปี

จึงไคสร้างไว้ในศาสนาแลเจ้าเฮย

สาธุ ๆ นางมาโลพันละยา หังบุคคี่บุคคา

ไว้ในพระพุททะศาสนา

ขอให้โคมนุคสมบัติ แลส่วนสมบัติ

นิพพานสมบัติ แดกอชาเทิน

อายุชาพะเจ้าโค 44 ปี

จึงไคสร้างไว้ในศาสนา แลเจ้าเฮย

สาธุ ๆ นางมาโลกรรยา หังบุคคี่บุคคา

ไว้ในพระพุททะศาสนา

ขอให้โคมนุคสมบัติ และสวรคสมบัติ

นิพพานสมบัติ แดโคครวงศของชาควบเทอญ

: 49*

ลักษณะไบเบิลของวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาค

วรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาคนี้จารลงในไบเบิลขนาดยาว 57 ซม. กว้าง 5.7 ซม. ความยาวของเนื้อหา 491 ไบเบิลในผูกเดียวกัน มีขนาดความยาวเท่าไบเบิลประเภทหัวท้าย มีไบเบิลแปลรองหัวและท้าย เป็นปกหน้าและหลังจนถึงตัวนิทานจริง ไบเบิลแต่ละใบจารด้วยตัวอักษรทั้ง 2 หน้า หน้าละ 4 บรรทัด ไบเบิลทั้งหมดจะผูกร้อยด้วยเชือกเป็นผูกเดียวกันตามรูที่เจาะไว้ 2 รูทุกไบเบิล การใช้เชือกร้อยรูแบบนี้ เพื่อสะดวกในการพลิกอ่านทั้งด้านหน้าและด้านหลังของไบเบิลแต่ละใบ

ไม้ประคบหัวคานคน มีตัวหนังสือเป็นอักษรไทยน้อยบอกว่า "หน้าคน" ต่อจากไม้ประคบหน้า เป็นใบรองปกซึ่งเป็นใบลานเปล่า 12 ใบ ถัดจากนั้นถึงใบแรกไม่มีตัวเลขหรือตัวอักษรบอกหน้า ทั้ง คานหน้า และคานหลังของใบลานใบนี้ เป็นภาพเกี่ยวกับเนื้อเรื่องนิทานทั้งหมด 8 ภาพ คานหน้า 5 ภาพ คานหลัง 3 ภาพ มีหมายเลขกำกับทุกภาพไว้ให้เห็นอย่างเด่นชัด คานหน้าเริ่มภาพแรก ทางคานขวาของใบลาน ภาพต่อมาถัดไปทางซ้ายจนครบ 5 ภาพ คานหลังภาพที่ 6 เริ่มเรียงจาก ซ้ายต่อไปทางขวากลับกันกับคานหน้า แต่ละภาพจะมีตัวอักษรไทยน้อยอธิบายภาพไว้ชัดเจน เรียง ลำดับไว้ดังนี้

ภาพที่ 1

ภาพที่ 2

ภาพที่ 3

ภาพที่ 5

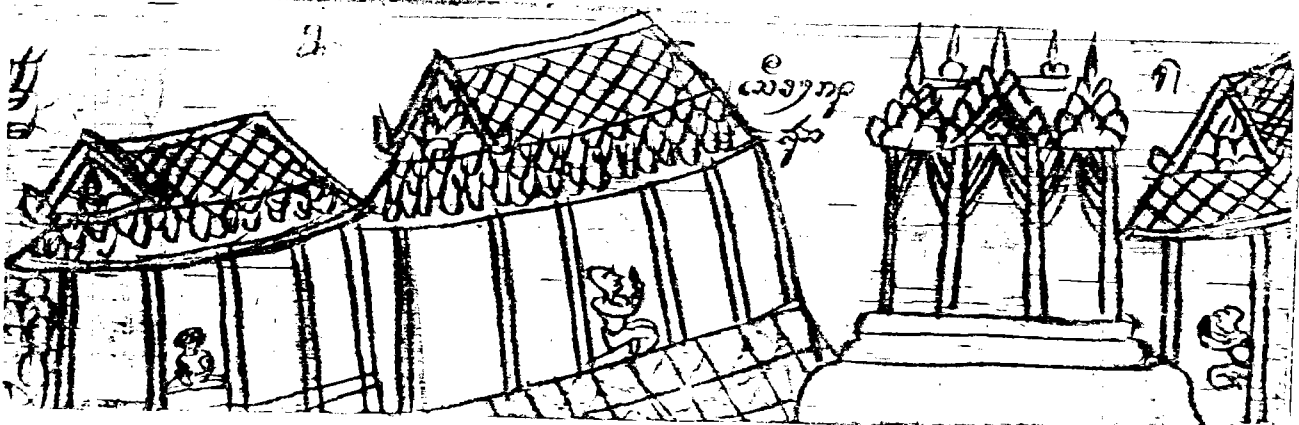
ภาพที่ 4

ພາບທີ 6

ພາບທີ 7

ພາບທີ 8

- คานหนา ภาพที่ 1 เมื่อเพอชชาตปดอยโพธิสัตตวสองพี่น้องออกเวียงเขาป่า
 ภาพที่ 2 เมื่อสองพี่น้องกินไก่
 ภาพที่ 3 สองพี่น้องชมคอกนางกาย (มีข้อบอกว่ารูปโคเป็นพระสุริยมาศ
 หรือพระวงษะมาศ)
 ภาพที่ 4 สองพี่น้องไปพบศาลา
 ภาพที่ 5 ยูนองเขาเมืองอนศาลา เขาไม้ไค้ 2 เคนไฟ
คานหลัง ภาพที่ 6 สุริยมาศไค้เสวยเมืองพาราดสี ชาวเมืองพาราดสีเลี้ยงรถไค้
 แด่เมืองอนศาลา
 ภาพที่ 7 พระอินทรบอกให้ไปซื้อส้ม
 ภาพที่ 8 เมืองกุศสูม

(ดูตัวอย่างภาพในหน้า 35 - 37)

ถัดใบลานใบที่แสดงภาพ เป็นคำบอกเล่าของขุนจรรตยอาน จารด้วยตัวอักษรไทย มีใจความว่า

"ข้าพเจ้าให้ส้มเพียง 10 คั้นเท่านั้น ถ้ายูใดขี้มของข้าพเจ้าไปแล้ว เมื่อจะอาน
 จงคอยเปิดของข้าพเจ้าให้ถี่ ๆ อย่าให้ขาด ข้าพเจ้าจึงจะอยากให้ขี้ม เพราะเขียน
 ลำบากมากที่สุด ไม่ให้เกินกว่า 10 คั้นเท่านั้น"

คานหลังใบลานนี้ จารข้อความด้วยตัวอักษร 4 ชนิด คือ อักษรไทย อักษรธรรม อักษรขอม
 และอักษรไทยน้อย โดยแบ่งหน้าลานออกเป็น 3 ช่อง คือ ช่องขวา กลาง และช่องซ้าย แต่ละช่อง
 จะมีข้อความ 4 บรรทัด

ของขวจารด้วยตัวอักษรทั้ง 4 ชนิด เรียงลำดับจากบรรทัดบนสุด ลงสู่บรรทัดล่างโดย
 ลำดับ คือ อักษรขอม อักษรไทยน้อย และอักษรไทย ด้วยข้อความเดียวกัน คือ

นโมตัสส ภควโค อรโหติสัมา สัมพุทธัสส

ข้อสังเกต สระเอิบ เมื่อมีตัวสะกดจะลดรูปเหลือ บ / ๕ / ตัวเดียว
 สระออ เมื่อมีตัวสะกดในแม่เกบ จะใช้รูปสระ ๒ เพียงรูปเดียว
เครื่องหมาย

1. ๐ - ไก่ง ไข่เขียนบนพยัญชนะแสดงว่า เป็นสระโอะลดรูปและเขียนบนสระอื่น
 เพื่อให้คำที่ประกอบนั้นออกเสียงสั้น
2. ๑ - ไม้มก
3. ๒ - ใช้เขียนเมื่อกล่าวถึงคนใหม่ หรือเรื่องใหม่ มักใช้นำหน้าคำว่า เมื่อั้น
 บัดนี้จักกล่าวถึง
4. ๓ - เขียนเมื่อหยุดจารในครั้งหนึ่ง ๆ เป็นเครื่องหมายบอกให้รู้ว่าข้อความ
 ระหว่างเครื่องหมายนี้ เป็นตอนที่จารครั้งเดียวกัน

ตัวเลข

1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๐

รูปแบบคำประพันธ์

วรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาศที่นำมาศึกษา มีรูปแบบคำประพันธ์ใกล้เคียงกับกลอนอ่าน
 หรือโคลงสาร ซึ่งเป็นคำประพันธ์ที่นิยมมากในการแต่งวรรณกรรมอีสาน รูปแบบคำประพันธ์มีดังนี้

1. คณะ โคลง 1 บท มี 2 บรรทัด บรรทัดหนึ่งเรียกว่า "บาทหนึ่ง" บาทหนึ่งมี
 - 2 บรรทัด ในแต่ละบาทมีจำนวนคำที่เป็นเนื้อท้อยู่ 7 คำ แบ่งเป็นวรรคหน้า 3 คำ วรรคหลัง
 - 4 คำ นอกนั้นอาจเป็นคำเสริมเข้าข้างหน้า และอาจเติมคำสร้อยในตอนท้ายวรรคก็ได้ (ธวัช
- บุญโศภน 2522 : 67) ดังตัวอย่าง

แผนผังแสดงคณะ

(๐๐...)	๐๐๐	๐๐๐๐	บาทหนึ่ง	} บาทหนึ่ง
(๐๐...)	๐๐๐	๐๐๐๐	บาทหนึ่ง	

ตัวอย่างในวรรณกรรม

(ฮอยที) กาไวเจ้า

อุบยาหาเหอ (เฮวนอ)

(คั้งว่า) เปื่อพี่น้อง

บ่ฮู้เมื่อคั้ง (แทนา)

: 19*

จำนวนคำแต่ละบาทในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาคี่ที่น่ามาศึกษา มีจำนวนคำไม่แน่นอนคือ ตั้งแต่ 7 คำ ถึง 16 คำ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเนื้อความ เพราะเนื้อความใน 1 บาทนั้นต้องสมบูรณ์ เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเข้าใจ ทั้งนี้เนื่องจากวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาคี่ใช้อ่านสลับทั้ง ผู้ประพันธ์จึงต้องการคำมาบรรจุในแต่ละบาทให้ได้อรรถาธิบายที่สมบูรณ์ที่สุด ดังตัวอย่างว่า

คอบอญุ่เคื่อ

พุทธรูปเจ้า

องค์ประเสริฐใสแสง

หั่งสังโฆ

พระโพธิ์ไตรแก้ว

: 21

"คอบอญุ่เคื่อ" ในบาทแรกเป็นกลุ่มคำที่บอกให้รู้ว่า เป็นข้อความสั่งเสียให้อยู่ด้วยความสุขสวัสดิ์ เป็นกลุ่มคำเสริมให้ข้อความในบทสมบูรณ์ และเนื่องจากวรรณกรรมนิทานเรื่องนี้ใช้สำหรับอ่านสลับทั้ง ผู้อ่านย่อมสามารถแบ่งจำนวนคำภายในบาทได้ถูกต้อง โดยมีให้เสียเนื้อความแต่อย่างใด ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับความชำนาญของผู้อ่านด้วย

คำที่เป็นเนื้อแท้ทั้งวรรณคดีและวรรณคดี อาจมีจำนวนคำมากกว่าที่กำหนดไว้ โดยมากจะเป็นคำที่มีเสียงสั้น หรือคำหลายพยางค์ที่ผู้อ่านจะสามารถรวบรัดได้โดยมิเสียจังหวะในการอ่าน จากตัวอย่างข้างบนในบาทแรก คำว่า "พุทธรูป" และ "ประเสริฐ" เป็นคำที่ทำให้จำนวนคำในวรรคเพิ่มขึ้น คำทั้ง 2 นี้ประกอบด้วยสระเสียงสั้น (อะ) คือ พุ - ทะ - รูป, ประ - เส - ติ ผู้อ่านสามารถอ่านรวมคำได้โดยมิเสียจังหวะ คำในลักษณะนี้มีปรากฏมากในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาคี่

การใช้คำเสริมในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงยะมาศ จำนวนคำในคำเสริมมีไม่แน่นอน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับใจความในบทนั้น ตามที่ปรากฏส่วนมากจะมี 2 คำ เช่น แค้นน์ แม่นว่า เมื่อนั้น อันว่า ถ้าคำเสริมมากกว่า 2 คำ มักเป็นข้อความที่เสริมให้เนื้อความในบทหรือบทนั้นสมบูรณ์ เช่นคำว่า "คอยอยู่คี่เยอ" ในตอนต้น

ส่วนคำสร้อยปรากฏ 2 คำ เช่น วาคาย แทะแล้ว แลนว่า นินว่า พระเฮย คำสร้อยที่มีจำนวนมากกว่า 2 คำ เป็นคำสร้อยเพื่อให้เนื้อความสมบูรณ์ เช่น เมื่อใดนั้น

2. ลักษณะบท

บทในโคลงสาร แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ บทเอก และบทโท บทเอกกำหนดความบัญญัติให้มีเอก 3 คำแห่ง โท 2 คำแห่ง บทโทกำหนดความบัญญัติให้มีโทและเอกอย่างละ 3 คำแห่ง (ธวัช ปุณโณทก 2522 : 67) ดังตัวอย่างแผนผัง

แผนผังลักษณะบท

(00....)	000	0000	(00....)	} บทเอก
(00....)	000	0000	(00....)	
(00....)	000	0000	(00....)	} บทโท
(00....)	000	0000	(00....)	

ตัวอย่างในวรรณกรรม

แค้นน์	เพชฌฆาตท่าน	สาเหตกับโอง	ทานเฮย	} บทเอก
ตั้งว่า	เกลือเป็นหนอน	บทอนเห็นสันนี้		
	ภูมิให้	สินหัวคัศชาด		} บทโท
	อบาโคชา	ไซทอนเป็ค		

ในการประพันธ์ ถ้าผู้ประพันธ์แต่งบทเอกแล้วทอดขวบบทโทคู่กันไป เรียกว่า บทคู่ แดดาแต่ง
 ขวบบทโทอย่างเดี่ยว เรียกว่า บทเดี่ยว (ธวัช ปุณโณทก 2522 : 69) ในการเรียบเรียง
 พรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาคนี ผู้ประพันธ์มีได้ยึดลักษณะบทเป็นสำคัญ กล่าวคือ อาจคำเนนเรื่อง
 ทั้งลักษณะบทแบบบทคู่ บทเอกหรือบทโทอย่างใดอย่างหนึ่งติดต่อกัน หรือปะปนกัน หรือในบางตอน
 มีเพียงบาทใดบาทหนึ่งแทรกอยู่ในบทก็มี นอกจากนี้บางบทอาจขาดบาทใดบาทหนึ่งก็ได้ดังตัวอย่าง

อันว่า	สุริยะมาศท้าว	เงินเรียกนิมาน	— บทเอก
	มาเขื่อนอง	เงินทางพรอมพี	
	มาพทอน	ทางไกลบไกล	บทโท

: 36

จากตัวอย่าง บทเอกมีบาทที่ 1 เพียงบาทเดี่ยว แต่เนื้อความใน 2 บทนี้ มีความสัมพันธ์กัน
 อย่างกลมกลืน จึงเป็นเหตุผลที่บ่งชี้ว่า ผู้ประพันธ์ยึดเอาเนื้อความที่สมบูรณ์ในท้องเรื่องเป็นประการ
 สำคัญ มิได้เน้นการเรียงลำดับตามลักษณะบท

3. สัมผัส การสัมผัสในโคลงสาร ไม่บังคับทั้งสัมผัสนอกและสัมผัสใน (ธวัช ปุณโณทก
 2522 : 67) ในวรรณกรรมเรื่องวงษะมาคนี ปรากฏสัมผัสอักษรโดยทั่วไป เช่น

แต่นั้น	นางนายนอย	จิตวังเววอน	อยู่แล้ว
	อยากเห็นสายสมร	ก็สวนฮนเฮฮอน	
เมื่อนั้น	คลับคลาคลา	สุญแสงแล้วคำ	
	เสเน็คลอม	ชะวังใจหม่นถัน	

: 53 *

นอกจากนี้ยังปรากฏสัมผัสอักษรแบบกลบทที่เรียกว่า "เทภาวะ" อยู่ด้วย สัมผัสเทภาวะนี้
 เป็นสัมผัสอักษรที่ไสระเดียวกัน แต่ต่างระดับเสียงวรรณยุกต์ในคำที่ 2 และที่ 4 ของวรรคหลัง
 ทั้งแผนผังและตัวอย่าง

แผนผังเทวาระ

(00...)	000	0000	(00...)
(00...)	000	0000	(00...)

ตัวอย่างในวรรณกรรม

คอน ๆ ชาม	คง <u>บาง</u> <u>เบื่อง</u> <u>บาง</u>
กับมี <u>ผู้</u> <u>เพื่อน</u> <u>พอง</u>	สอง <u>เจ้า</u> <u>คุง</u> <u>เคิน</u>
กิจ <u>เคิน</u> <u>เค็ง</u> <u>หอง</u>	ยาน <u>ยาว</u> <u>ยาว</u> <u>ป่า</u>
เขา <u>ป่า</u> <u>ไม้</u>	ไป <u>หนา</u> <u>หนา</u> <u>หนา</u>
ภู <u>ผา</u> <u>หิน</u>	ขอ <u>ขอน</u> <u>แซม</u> <u>ขอน</u>
ทาว <u>ก็</u> <u>พานาง</u> <u>ขึ้น</u>	มา <u>หอม</u> <u>คาง</u> <u>หอม</u>

: 177*– 178

การใช้สัมผัสเทวาระในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมานี้ ใช้พรรณนาธรรมชาติ ในบท
เคินคง นอกจากคำประพันธ์ประเภทโคลงสารแล้ว ยังปรากฏคำประพันธ์คล้ายรายสุภาพของไทย
ภาคกลางอีก 1 แห่ง ตอนบรรยายความงามของนางปทุมมา คือ

อันว่าลายมือเบื่อง ขาว เป็น รูป คอก บัว บาน แมง ฟ้า หน้า เกลี้ยง ก่าย ไข เขียน
ตา ไว เวียน คู่ แก้ว แขว ปอง ดี แฉว ถัน พัน คาร นพ เพียง เนื้อ เกลี้ยง ออน สี นวล
แขน กลม กอง เงื่อน ฟ้า ไผ ไค เห็น หนา นง หาย โศก เศร้า โศกา แล นา

: 426*

ทั้ง เมือง ยอ ง แถม ยิ่ง สาว สวรรค มง กฎ แกม เก็ง หนา มา ค ฟ้า หนอ นาง แมน
แสน พระ ยา เมือง เหน ยวน อม คอ คา ค ปอง นุ ม ทาน เฮย เป็น ลูก กษ ัตริย์ ศรี สืบ สร้าง
พู่ อาง พระ ยา พอ ถว าย นาง แห น าย

: 427

ด้วยเหตุนี้ การยกข้อความบางตอนในเนื้อเรื่องเพื่อประกอบการวิเคราะห์ต่อไป ผู้วิจัย
จะทำการเรียบเรียงลำดับในบทความฉบับต่อไป เพื่อเป็นการคงของเดิมไว้ไม่เปลี่ยนแปลง

การเสนอניתาน

วรรณกรรมนิทานเป็นวรรณกรรมที่ถ่ายทอดโดยการเล่าเป็นส่วนใหญ่ แต่วรรณกรรมนิทาน
เรื่องวงษะมาต ที่นำมาศึกษานี้ ใช้วิธีการถ่ายทอดโดยการอ่านให้ฟังเพราะเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์
ด้วยเหตุนี้เองในการพิจารณาการเสนอניתาน ผู้วิจัยจึงอาศัยหลักการพิจารณาวิธีการเสนอวรรณกรรม
เป็นหลักในการวิเคราะห์การเสนอניתาน ซึ่ง กระแสร์ มาตยาภรณ์ (กระแสร์ มาตยาภรณ์
2523 : 33) มีความเห็นว่า ควรพิจารณาจากการขึ้นต้น การดำเนินเรื่อง และการจบเรื่อง

การขึ้นต้น

ผู้ประพันธ์ขึ้นต้นบทประพันธ์ ด้วยบทประณามพจน์ แบ่งได้เป็น 3 ตอนติดต่อกัน ดังนี้
ตอนแรก เป็นบทไหวของศพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อธิษฐานขอให้ตนบรรลุธรรมตามคำสั่งสอน
ของพระพุทธองค์ พร้อมทั้งอธิษฐานถวายสังฆารเป็นเครื่องบูชาพระพุทธองค์ ดังตัวอย่างกล่าววว่า

สี่มั่งคะละนอมสิคิเคตทะลัชา	ศรีสุมั่งคะละนอมสิคิเคช ฐ. ลัชา
นาโถสุคยอกยานไถแถว	นาโถสุคยอกยานไถแถว
อันนิงขัให้คัสสองแจงไคยเพคพิค	อันนิงขอให้ศรีสสองแจงไคยเพคพิค
ขอให้มีบันยาสองสละยานแถว...	ขอให้มีบันยาสองสละยานแถว...
อันนิงชาจักถวายตนนอมบูชาพุทธะบาท	อันนิงชาจะถวายตนนอมบูชาพุทธะบาท
สัมพะโพพะบาดาย บำโคเปียคเปียนแคทอน	สรรพภัยพาริร้ายอย่าโคเปียคเปียนบ้างเลย
กับทั้งกายะขันทั้ง 5 บังคมโนมวอนไหว	กับทั้งกายะขันทั้งห้าบังคมโนมวอนไหวเทพพระคุณ
เพคะอุณ	

.....

ตอนกลาง ไหว้เทพต่าง ๆ พร้อมทั้งขอพรควเทพเหล่านั้น ให้ตนบรรลุผลตามที่อธิษฐาน
ขอไว้ในตอนแรก ดังตัวอย่าง

กับทั้งอินพมพอมคนอากาศเมืองสวัน
จงให้พันศาตักชวยชูตัวข้า
บาโคกคบาศาในโลกลโลกา
จงให้มีเศษากวากนทั้งคายแคะตอน
กัณฑ์เทวาทาวพรมมาพื้นแผ่นดิน
แมกแกกแกวทอลนะนี้ เจ้าชวยชูแคะตอน
กับทั้งพุมิทาวคุตะลาคลาชา
ทั้งเทวานากคะเนาในน้ำ
จงให้มาชวยคำตัวข้าใหญ่คี่แคะตอน
กับทั้งอสูนพอมจักจุลาทั้ง 4
ยมมะลาดทาวนางแกววมกคะลา...

กับทั้งอินทรพรมพรมคนอากาศเมืองสวรรค
จงให้พันศาตักชวยชูตัวข้า
อบาโคกคบาศาในโลกลโลกา
จงให้มีเศษากวากนทั้งหลายบ้างเกิด
กับทั้งเทวาทาวพรมมาพื้นแผ่นดิน
แมกแกกแกวทอลนะนี้ เจ้าชวยชูบางเกิด
กับทั้งพุมิทาวครุทราชา
ทั้งเทวานากที่อยู่ในน้ำ
จงให้มาชวยคำตัวข้าให้อยู่คี่บ้างเกิด
กับทั้งอสูรพรมจตุรทั้งสี่
ยมราชทาวนางแกวเมษลา...

: 1 - 1*

ตอนสุดท้าย ผู้ประพันธ์ไหว้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าอีกครั้งหนึ่ง ครังนี้ไหว้เพื่อขอพรให้ตนเอง
ได้สำเร็จตามที่ต้องการ เป็นตอนที่ยาวที่สุดในจำนวนทั้งสามตอน ดังตัวอย่างบางตอนดังนี้

บัดนี้ข้าจักยกอนไหวนาโถงปะเส็ดก่อนแล้ว
ขอใหญ่หมุมเกลาเสถียรหมันหมันปีแคะตอน
บาโคมิโพยทองอันตายบังเบียดสังทอน
อันวาโพยพะยากายบาโคเบียดเบียนแคะตอน

บัดนี้ข้าจะยกกรไหวองค์ประเสริฐก่อนแล้ว
ขอใหญ่หมุมเกลาเสถียรหมันหมันปีบางเทอญ
อบาโคมิกับทองอันตายบังเบียดอะไรเลย
อันวากับพยาริรายอบาโคเบียดเบียนเลยนะ

: 1*

ตอนจบพรทนต์สุดท้าย เป็นตอนเริ่มเข้าสู่ตัวนิทานโดยผู้ประพันธ์บอกว่า นิทานเรื่องนี้ เป็นเรื่องที่มีในชาดก โดยกล่าวว่า

บัดนี้ มาจับนิชาดท้าวปางก่อนโพธิญาณก่อนแล้ว บัดนี้มาจับนิชาดท้าวปางก่อนโพธิญาณก่อนแล้ว
 ยามเมื่อเทียวสงสานตามบานคาวนั้น ยามเมื่อเทียวสงสารปราบมารคราวนั้น
 ยังมีมะหานักกะเลศกวางเมืองไทยกะเลิมสุข ยังมีมหานคเรศกวางเมืองใหญ่เกษมสุข

: 3

"ชาดิก่อนโพธิญาณ" หมายถึง พระชาติหนึ่งก่อนที่จะมาเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า รู้จักกันในนาม "ชาดก" "ชาดก หรือชาดก" แปลว่า ผู้เกิด คือเล่าถึงการที่พระพุทธเจ้าเวียนว่ายตายเกิด ถือเอากำเนิดในชาติต่าง ๆ ได้พบปะผจญกับเหตุการณ์ต่างชั่วบ้าง แต่ได้พยายามทำความดี บางบางน้อยบางตลอดมา จนได้เป็นพระพุทธเจ้าในที่สุด (ทวีศักดิ์ ญาณประทีป 2518 : 97)

นิทานเรื่องวงษะมาคนั้น เนื้อเรื่องตอนต้นส่วนใหญ่ตรงกับชาดกในพระศาสนา ชื่อวงษะชาดก ผู้ประพันธ์จะบอกเสมอว่า เรื่องนี้เป็นพระชาติหนึ่งของพระพุทธเจ้า ตัวอย่างเช่น

บาซุเขวหลายทอนฟังดูไหมนดี อบาไคเขวมากนักรังดูไหมนดีถวน
 ฟันหากมีเพียงแหชาดกพะเจากาวมาพีแล้ว เรื่องราวหากมีจริงแหชาดกพะเจากลาวมานั้นแล้ว

: 173 - 173 *

จากคำขอพรที่ยกยาวในบทประณามพจน์ นอกจากถือเป็นธรรมเนียมในการแต่งแล้ว ยังสะท้อนถึงความเชื่อที่ฝังลึกในจิตใจของผู้ประพันธ์ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชนหนึ่งที่เชื่อในอานิสงส์ของการสร้างกัมมวิโรบลานว่า เป็นการสร้างกุศลอันยิ่งใหญ่

การดำเนินเรื่อง

ผู้ประพันธ์ดำเนินเรื่องด้วยการเล่าเรื่องไปตามลำดับปฏิกิริยาตลอดเรื่อง เรื่องราวดำเนินไปเป็นตอน ๆ ในบางช่วงบางตอนจะมีเทคนิคเฉพาะที่น่าสนใจแทรก คือ

1. ผู้ประพันธ์ใช้เทคนิคการเล่าเรื่องย้อน เทคนิคนี้จุดประสงค์หลัก คือ พบพบเหตุการณ์ในท้องเรื่องที่ยานมา ป้องกันล้มเพราะวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาคนยาวมาก ตัวอย่างการเล่าเรื่องย้อนที่เห็นได้ชัดคือหนึ่ง คือ ตอนพระสุริยะมาศ ทรงสั่งให้ปลุกศาลาพร้อมทั้งเขียนเรื่องราวของพระองค์ไว้ในผาผนัง ในตอนนี้จะกล่าวเรื่องย้อนตั้งแต่ตอนที่พระองค์อยู่ ณ เมืองเปงจาน จนกระทั่งได้มาครองเมืองพาราณสีอย่างละเอียด และเมื่อพระวงษะมาศ ทรงพบศาลานี้ในภายหลัง พระวงษะมาศทรงอ่านเรื่องราวทั้งหมด นับว่าเป็นเทคนิคการเล่าเรื่องย้อนอีกครั้งหนึ่งที่เหมาะสม เพราะหลังจากที่พระสุริยะมาศ ทรงสั่งให้สร้างศาลาและเขียนเรื่องราวไว้แล้ว เนื้อเรื่องในวรรณกรรมขยายออกไปอีกมาก คือ กล่าวถึงชีวิตการต่อสู้ของพระวงษะมาศ พบโคกนิเชก และพามเหสีเสด็จออกศึกตามหาพระเชษฐา พระสุริยะมาศ ทรงส่งคนออกไปสืบข่าวพระวงษะมาศ พระวงษะมาศทรงพลัดพรากจากนางโควินในขณะที่ออกศึกตามหาพระเชษฐา นางโควินได้อาศัยอยู่กับนายพรานและภรรยา นางโควินคลอดโอรส และถูกภรรยา นายพรานแย่งเอาโอรสไปทิ้ง แล้วจึงกล่าวถึงพระวงษะมาศเดินทางไปถึงศาลาและกล่าวถึงเรื่องราวของพระองค์ตั้งแต่บัดนี้คืออีกครั้งหนึ่งหลังจากที่หายไปนาน

เทคนิคการเล่าเรื่องย้อนนับเป็นกลวิธีที่ผู้ประพันธ์ช่วยผู้อ่านและผู้ฟังไม่ให้ล้มเหตุการณ์เดิมอย่างเหมาะสม และกลมกลืนกับการเล่าเรื่องความลุ่มลึกปฏิบัติที่เนื้อเรื่องมีความยาวมาก เช่นนี้ เทคนิคการเล่าเรื่องย้อนนี้ปรากฏอยู่เสมอในเนื้อเรื่อง

2. ผู้ประพันธ์ใช้เทคนิคการนำนิทานแทรกนิทาน กล่าวคือ ผู้ประพันธ์จะนำนิทานขนาดสั้น ๆ ที่มีเนื้อเรื่องสัมพันธ์กับนิทานเรื่องวงษะมาศมาแทรก เพื่อช่วยให้ประเด็นที่น่าสนใจในนิทานเรื่องวงษะมาศเห็นชัดเด่นยิ่งขึ้น เช่น ตอนเพณชชาคพาโอรสทั้งสองของพระเจ้าพรหมทัตไปยังประเทศเมืองคานตาง ๆ เพื่อขอให้นายทวารเปิดประตูเมืองนำโอรสออกไปประหาร นายทวารทั้งสองได้เล่านิทานสี่เรื่อง ซึ่งตัวละครเอกในแต่ละเรื่องล้วนคัดสินใจผิด เนื่องจากขาดความพิจารณาอย่างถ่วงถ่วง จึงทำให้เสียใจภายหลัง การคัดสินใจที่ขาดการพิจารณาพิเคราะห์ของตัวละครเอกในนิทานสี่เรื่องที่แทรกอยู่เสมอคล้องกับการคัดสินพระทัยผิดพลาดของพระเจ้าพรหมทัตที่สั่งประหารโอรสทั้งสองอย่างไม่พิพิเคราะห์

การนำนิทานขนาดสั้นมาแทรกตามที่กล่าวมานี้ นับเป็นเทคนิคที่ผู้ประพันธ์ต้องการสอนผู้อ่าน และผู้ฟังให้มองเห็นชัดเจนนยิ่งขึ้น

3. การดำเนินเรื่องเป็นตอน ๆ ตามเนื้อเรื่อง ผู้ประพันธ์บิดเอาเหตุการณ์สำคัญเพียง เหตุการณ์เดียวเป็นหลักในการดำเนินตอนของเรื่อง เรื่องราวทุกตอนจะสัมพันธ์กันไปอย่างต่อเนื่อง ผู้อ่านหรือผู้ฟังจะรู้ว่า เริ่ม หรือจบ ตอนโดยการสังเกตจากลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

3.1 มีข้อความว่า "บัดนี้จะกล่าวถึง" นำตอนนั้น ๆ เช่น

บัดนี้จักกล่าวถึงสักโกโหอินคาเทวราชก่อนแล้ว บัดนี้จะกล่าวถึงสักโกโหอินทรเทวราชก่อนแล้ว

: 5

บัดนี้จักกล่าวถึงยุยานพื้นวงษะมาคสาชาก่อนแล้ว บัดนี้จะกล่าวถึงยุยานพื้นวงษะมาคสาชาก่อนแล้ว

: 131*

"บัดนี้จะกล่าวถึง" นี้ นอกจากจะใช้ในตอนเริ่มของแต่ละตอนแล้ว ยังพบว่าผู้ประพันธ์ใช้ เมื่อกล่าวถึงเรื่องใหม่จากที่กล่าวถึงอยู่ภายในตอนอีกกัวน เช่น เมื่อพระเจ้ากุศุมแห่งเมือง พาราณสีสวรรคตโดยไม่มีโอรสครองเมืองต่อ บัดนี้หาเรื่องผู้ครองราชย์จึงเกิดขึ้น เพราะลำพัง พระธิดาองค์เดียวจะขึ้นครองราชย์ไม่ได้ เมื่อราชบุโรทิศแสดงความคิดเห็นกันขึ้นว่า "บัดนี้ จะกล่าวถึง" ควบ เช่น

บัดนี้จักกล่าวถึงบัณฑิตเถาอาจนเมืองแตะเกา บัดนี้จะกล่าวถึงบัณฑิตเถาอาจารย์เมืองแตะเกา

: 47*

นอกจากใช้คำว่า "บัดนี้จักกล่าวถึง" แล้ว ยังปรากฏการใช้ข้อความอื่นในตอนเริ่มตอนใหม่ ควบ แต่ไม่บ่อยนัก เช่นคำว่า เมื่อนั้น แด่นั้น บัดนี้ คราวนั้น และบางหนึ่ง เป็นต้น

3.2 ตอนจบตอนจะมีข้อความที่มีความหมายว่า "หยุด" หรือ "หมด" ปิดท้ายตอน มีลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

3.2.1 ใช้คำ บุติ นัคติ บอละบวน (บริบูรณ์) ชะเบ็ก นำสรุปเรื่องตอนนั้น

เช่น

บคฺคิไซไซยะลาคแทนทงถวายเทโวที่ควนพอแจง บุติชอชัยราชครองเมืองถวายเทโวที่เข้าไจพอแจง

: 484*

ชะเบ็กบันสองลาคมาถึงเอาเทวีแม่เมือง ชะเบ็กบัน¹สองราชมาถึงเอาเทวีแม่เมือง
ถวายไท ถวายไท

: 317

3.2.2 ใช้คำบุติ นัคติ บอละบวน ชะเบ็กบัน นำข้อความที่สรุปเรื่องราว
ตอนนั้น ๆ และมักจบลงด้วยคำสร้อย หรือข้อความสร้อย คำสร้อยที่นิยมใช้คือ "ก่อนแล้ว" เช่น

บคฺคิบันทับไชบมาถึงเวียงก่อนแล้ว บุติคอนทัพใหญ่มาถึงเวียงก่อนแล้ว

: 347*

บคฺคิไวเมืองสวญเกณฑก่อนแล้ว บุติไวเมืองสวญเกณฑก่อนแล้ว

: 349

ขอความสร้อยที่นิยมใช้ คือ "ไวเทาน์ถวายไทที่ควรก่อนแล้ว" เช่น

นัคติบันกุมมานวงยะมาคคิคุทาลางเถาเสคคิ นัคติคอนกุมมารวงยะมาคคิคุทาลางเถาเสคคิ
ไวเทาน์ถวายไทที่ควนก่อนแล้ว ไวเทาน์ถวายไวพอก่อนแล้ว

*
: 91 - 92

¹ชะเบ็ก = จบ, บัน = ตอน, ชะเบ็กบัน = จบตอน

3.2.3 ไขข้อความ "ถวายไท้ทศพรก่อนแล้ว" ปิคเมื่อจบเรื่องราวในตอน

เช่น

สองก๊วยสนุกสงปางทองเสวยลาด

ไวเทานี้ถวายไท้ทศพรก่อนแล้ว

สองก๊วยสนุกสงปางทองเสวยราชย์

ไวเทานี้ถวายไท้ทศพรก่อนแล้ว

: 62

พระลาชะบุตรท้าวเอนางมาออกเมืองมิ่งกว้าง

ถวายไว้ทศพรก่อนแล้ว

พระราชบุตรท้าวเอนางมาถึงเมืองมิ่งกว้าง

ถวายไว้ทศพรก่อนแล้ว

: 197

เฉพาะข้อความที่สรุปเรื่องราวตอนท้าย เพื่อบอกให้รู้ว่าจบตอนนั้น ข้อความสรุปมีเนื้อเรื่อง 2 ลักษณะ คือ

ก. สรุปเรื่องราวทั้งตอนอย่างย่อ เช่น

ชะเบิกบันสองลาดมาถึงเอาเทวีแม่เมืองถวายไท้

จบตอนสองราชมมาถึงเอาเทวีแม่เมืองถวายไท้

: 317

ข้อความนี้ สรุปเรื่องราวทั้งหมด ตั้งแต่ชีวหาและหักจะสอนเลอคู่กันเอง โดยไม่รู้ว่าความจริงว่าเป็นลูกพ่อเดียวกัน เมื่อรบกันไม่มีใครแพ้หรือชนะจึงแปลกใจ เมื่อถามถึงโคตรวงศ์ซึ่งกันและกันจึงรู้ความจริง ชิวหาได้พาหักจะสอนกลับมาหานางโควิน ณ เมืองพาราณสี แล้วขออุปการะพระสุริยะมด และนางบัวทองพานางโควินกลับเมืองกุศุมเมื่อฤดูมารทั้งสองพานางโควินมาถึงก็พาเข้าเฝ้าพระบิดาคือพระวงษะมด จบตอนเพียงนี้

การไขข้อความสรุปเนื้อเรื่องในตอนใดตอนหนึ่งอย่างย่อ ผู้ฟังและผู้อ่านสามารถแยกออกเป็นตอน ๆ ได้ เพราะก่อนจบทุกตอนจะมีข้อความสรุปเรื่องในตอนนั้นอย่างย่อไว้ เช่น ในตัวอย่างที่กล่าวมานี้

๗. สรุปเรื่องราวทั้งตอนอย่างย่อ พร้อมทั้งบอกเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในตอนต่อไปอีกด้วย

ยศกัณฐ์ในคอนไผ่เป่งจนก่อนแล้ว

พายุฝนมาซัดมีนชนช้าง

ไวเท้านี้ถวายเป็นที่ควนก่อนแล้ว

ยศกัณฐ์ในคอนไผ่เป่งจนก่อนแล้ว

ภายหลังมาจะสนกมือนชนช้าง

ไวเท้านี้ถวายเป็นที่ควนก่อนแล้ว

: 215

ยศกัณฐ์ในสองขมกึ่งกอมพวยหนาทน

ชนช้างขวางพวยแทแล้ว

ยศกัณฐ์ในสองขมกึ่งกอม พวยหนาทน

จะชนช้างต่อพวยจริงแล้ว

: 223

ส่วนท้ายในตัวอย่างทั้งสองนี้ บอกถึงเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในตอนใดตอนหนึ่งข้างหน้า ตลอดจนวรรณนิทานเรื่องวงษะมาศ มีปรากฏเพียง 2 ตอนเท่านั้น และเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นจาก 2 ตัวอย่างนี้ เป็นเหตุการณ์เดียวกัน คือ การชนช้าง โดยผู้ประพันธ์มิได้อธิบายละเอียดอีก แสดงว่าการชนช้างในเหตุการณ์ข้างหน้าจะเป็นเหตุการณ์สำคัญ ผู้ฟังและผู้อ่านย่อมเกิดความสนใจใคร่รู้ จึงสนใจอ่านและฟังต่อไปโดยไม่เลิกอ่านก่อนจะจบเรื่อง เพราะวรรณนิทานเรื่องวงษะมาศนี้ยาวมาก การนำเหตุการณ์ภายหน้ามาเกริ่นไว้เช่นนี้ จึงนับเป็นกลวิธีอันชาญฉลาดอันหนึ่งของผู้ประพันธ์

นอกจากสร้างความใคร่รู้ให้เกิดขึ้นกับผู้อ่านและผู้ฟังด้วยวิธีดังกล่าวแล้ว ผู้ประพันธ์ยังใช้เทคนิคที่สำคัญในการหยุดแต่ละช่วงอย่างเหมาะสม โดยการแทรกการปรากฏตัวของผู้ประพันธ์ในฐานะเป็นผู้อ่านวรรณกรรม

4. การปรากฏตัวของผู้ประพันธ์ในฐานะผู้อ่านวรรณกรรม เป็นเทคนิคที่สำคัญที่ช่วยให้ผู้อ่านและผู้ฟังวรรณกรรม ได้หยุดพักหลังจากที่คร่ำเคร่งอยู่กับการอ่าน และฟังมานานแล้ว เนื่องจากเนื้อเรื่องในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาศ มีความยาวถึง 3 ช่วงชีวิตตัวละคร ดังนั้นผู้ประพันธ์จึง

เปิดโอกาสให้ผู้อ่านได้ฟังเรื่องราวอย่างเหมาะสมโดยมากมักอยู่ต่อจากข้อความบอกจบตอน จึงไม่ทำให้การดำเนินเรื่องสับสนแต่ประการใด ลักษณะการปรากฏตัวของผู้ประพันธ์ในฐานะผู้อ่าน มีดังนี้

4.1 เป็นข้อความต่อท้ายข้อความบอกจบตอน และมักมีคำที่มีความหมายว่า "หยุด" หรือ "หมด" นำข้อความ เช่น

มากี่ <u>เช้า</u> บั้งยังนำ เจาพำนานแท้แล้ว	ข้าก็ <u>ขอยุติ</u> กับ เจามานานแล้วหนา
<u>ยุค</u> ดึกาแหว <u>ข้า</u> ปวดในแทนา	<u>ยุค</u> ดึกาแหว <u>ข้า</u> ปวดในแทนา
น้อง <u>ไม่</u> มา <u>ขอ</u> บแกพะอวยบอานไปแท้แล้ว	น้อง <u>ไม่</u> มา <u>ขอ</u> บแก <u>ข้า</u> ฟิ <u>ไม่</u> อานไปแท้แล้ว

: 282

"เช้า" คำภาษาถิ่นอีสาน มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า บั้ง หรือ ยุค แปลว่า หยุด

4.2 เป็นข้อความที่ถ่ายทอดความในใจของผู้ประพันธ์ หรือผู้อ่านวรรณกรรมซึ่งมีสาระต่าง ๆ ดังนี้

4.2.1 บอกความรู้สึกและสภาพร่างกายของตน พร้อมทั้งขอความเห็นใจ
 ด้วยตัวอย่างข้อความในข้อ 4.1 ซึ่งเป็นการออกตัวของผู้อ่านว่า ขอหยุดอ่านก่อน เพราะอ่านมานานแล้ว
 เนื่องจากนั่งอ่านมานานจึงรู้สึกปวดแหว (แหว) เป็นการปวดถึงกระดูก ขอให้น้องมาช่วยแก้ไขคือ
 นวดให้หายเจ็บปวดควย ถ้าน้องไม่มาช่วยตนก็จะไม่อ่านอีกต่อไป อีกตัวอย่างหนึ่ง คือ

ยุคดึกา <u>ขอ</u> เสียง <u>บิ</u> พอไหาหนมหวานมาค้มแคะแม	ยุคดึกา <u>ขอ</u> เสียง <u>ไม่</u> พอไหาชนมหวานมาเค็มบาง
พอแคะมาลองแกงค้อ <u>ขอ</u> บค้อบอานไปแม่เภาเฮ	เพื่่อมมาลองแกงค้อ <u>ฟิ</u> ค้อบอานไปแม่เภาเฮ

: 465*

สภาพร่างกายของผู้อ่านในตอนนี้ คือ เสียงแหง ไม่สามารถจะอ่านต่อไปได้ ขอให้แม่เภา
 (หญิงชราในถิ่นหมายถึงคนพี่) ช่วยหาขนมหวานมาให้กินเพื่อให้โล่งคอ และมีเสียงอ่านต่อไป

4.2.2 เกี้ยวพาราสี ขอความเห็นใจ

ถ้าผู้ฟังเป็นหญิงสาว ผู้ถามจะขอความเห็นใจในทำนองเกี้ยวพาราสี ตัวอย่าง เช่น

ยุคึกาไวนานไปอีคอนเลียบแล้ว

ขอแกนางนาคแก้วพ้อผาหมนอนแคทอน

คึก ๆ ขอหมอนลายกับเสื้อ

วางยูเอือกเป็นหนาคูฟี่แล้ว

ยุคึกาไวนานไปออนเพลียบเลียบแล้ว

ขอแกนางนาฏแก้วคลีผาหมนอนบางเออะ

คึกมากแล้วหมอนลายกับเสื้อ

วางอูเปลาาก็เป็นนาเอ็นคูนักแล้ว

: 131*

ในข้อความผู้ถามขอความเห็นใจผู้ฟังในวัยสาวว่า ขอหยุดพักเนื่องจากอ่อนเพลียมาก และเป็นเวลาคึกมากแล้ว จึงขอให้นางช่วยคลีผาหมคลุมไหล่ขบ หมอนกับเสื้อที่วางไว้เฉย ๆ ขาม คึกนี้เป็นที่น่าพิสมัยเป็นอย่างยิ่งนัก

ถ้าผู้ฟังเป็นคนสูงอายุ ผู้ถามจะขอฝากเนื้อฝากตัวเป็นเชบ ดังตัวอย่าง เช่น

ยุคึกาไวยังชีอานไปบคใหม่แมเถาเฮย

ขอยยากมาเป็นลูกหลานเชบแมเปา

หลัวอานาชีวสันไค่นั่นอ

หลัววาบิสมกะเนเชื้อพงสาบิโหรวมนั้นลือ

ลือวาพอรวมไคหลานนอยชีอานไปแมเถาเฮย

ยุคึกาไวยังจะอานไปบคใหม่แมเถาเฮย

ฉันอยยากมาเป็นลูกหลานเชบแมเปา

ฟิพานาอาจะวออย่างโรหนอ

หรือว่าไม่สมกะเนเชื้อพงสาบิโหรวมนั้นหรือ

หรือวาพอรวมไคหลานนอยจะอานไปแมเถาเฮย

: 390

ผู้ถามขอฝากตัวเป็น "เชบ" ของผู้ฟังที่เป็นหญิงสูงอายุ ผู้ถามอยากทราบความรู้สึกของบุคคลเหล่านั้นว่าจะยินดียินดีรับเอาไวหรือไม่ ผู้ถามหวังเกรงวาชาติตระกูลของตนไม่เหมาะสมที่จะเป็นคู่ครองของลูกหลานบุคคลเหล่านั้น ถ้าเขายอมรับตนเอาไว้ในฐานะ "เชบ" แล้ว ตนก็จะอานต่อไป

4.2.3 เกี้ยวพาราสี เพื่อขอไถ่มาเป็นคู่ เพราะคนยังขาดคู่ ดัง
ขอความกล้าว่า

บุคคลทองนกเขาทองไม่มีคู่
กันว่าไคคุณแลนกเขาแก้วจะชานขันแทแล้ว

บุคคลทองนกเขาทองไม่มีคู่
ครั้นว่าไคคุณแลนกเขาแก้วจะชานขันแทแล้ว

: 173

นกเขาในที่นี้ อาจตีความได้ 2 นัย นัยแรก หมายถึง เพศชาย ในที่นี้ใช้แทนตัวผู้ถาม
นัยที่สอง นกเขา เป็นชื่อที่มักใช้เรียกเครื่องเพศของชาย ขอความดังกล่าวดาตีความหมายตาม
นัยที่ 2 "ขัน" หมายถึง การรวมเพศ ถ้าตีความหมายที่ 1 จะเป็นขอความบอกให้รู้ว่า คนยัง
ขาดคู่ ถานองยอมมาเป็นคู่ ก็จะอันต่อไป และอีกตัวอย่างหนึ่ง คือ

บุคคลบัน อัสสะพันธุหลาก
ปากอันฟันไจอนชอนน้ำไฟแล้ว
ขอแกทองคำแกทองคันทองฟี่
มีหมากนำเากก็ขอเจ้าโศกทานแค้น

บุคคลบันอัสสรบุหลาก
ปากอันฟันไจอนชอนน้ำไฟแล้ว
ขอแกทองคำแกทองคันทองฟี่
มีลูกนำเากก็ขอเจ้าโศกทานบังเกิด

: 213

ความว่า ในขณะที่ปากกำลังอ่านอยู่นั้น จิตใจนั้นไม่สบายใจ (ชอน คือ ความ
ไม่สบายใจ) ไม่มีชีวิตชีวาเหมือนชอนน้ำไหลเสียง (ชอนน้ำ = ชอนน้ำที่มีปริมาณเพียงเล็กน้อย
คือชอนกานาชนะ) ขอไถ่มาจงเห็นใจ ยอมไปร่วมชีวิตกับตน โดยเอาน้ำเตามาเปรียบว่า ขอให้
นางมอบเมล็ดพันธุ์นำเากให้ตนเอาไปหว่านบ้าง

4.3 เกี้ยวพาราสีให้กำลังใจ ดังความว่า

บางขุนหลวงหลายทอนฟังคุณหมันถึ
ไหเจ้าก็ถึถวนฟังแล้วไหสไจแทนเอ

อย่าไคแขวมากนักฟังคุณหมันถึ
ไหเจ้าก็ถึถวนฟังแล้วไหสไจจริงนะ

: 201 _ 2101*

บางซุ๊แหวหลายทอนฟังคุใหม่ดี
 ฝูงหมฟี่แลนองฟังแจงทุกคนแท เนอ

อย่าไค้แซวมกนั้ฟังคุใหม่ดี
 ฝูงหมฟี่แลนองฟังแจงทุกคนจริงนะ

: 468*

ฟังคุใหม่ดี คือ ตั้งใจฟังอย่างพิจารณา (ดี = ละเอียด) ให้คิดตามขณะที่ฟังนั้น

4.4 บอกความสำคัญของนิทานว่า เป็นเรื่องในชาดก ดังตัวอย่าง

บางซุ๊แหวหลายทอนฟังคุใหม่ดี
 ฟันหากมีเหียงแทชาดกพระเจากาวมาฟี่แล้ว

อย่าไค้แซวมกนั้ฟังคุใหม่ดี
 เรื่องหากมีจริงแทชาดกพระเจากาวมาแล้ว

: 173

ชาดกพระเจ้า หมายถึง พระชาติหนึ่งของพระพุทธเจ้า เป็นข้อความที่ผู้ประพันธ์
 (ในฐานะผู้อ่าน) บอกว่า ไม่ควรบอกความรำคาญ (แซว) ให้ตั้งใจฟังให้ดี เพราะเรื่องนี้ถือเป็น
 เรื่องราวในพระชาติหนึ่งของพระพุทธเจ้า

การปรากฏตัวของผู้ประพันธ์ในฐานะผู้อ่านนี้ ชี้ให้เห็นว่า วรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมานี้
 เป็นวรรณกรรมที่อ่านสนุกน่าฟัง และช่วยให้ผู้อ่านและผู้ฟังได้หยุดพักจากการอ่านและการฟังเนื้อเรื่อง
 ที่ติดต่อกันไปอย่างเหมาะสม

เทคนิคที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินเรื่องทั้ง 4 ประการดังกล่าว มีส่วนช่วยให้เนื้อเรื่อง
 ที่มีความยาวมาก ๆ นั้น เชื่อมโยงเนื่องกันโดยตลอด และผู้อ่านหรือผู้ฟังจะไม่ลืมหุตุการณ์ใน
 ตอนต้นเรื่องด้วย ทั้งนี้เพราะมีการแบ่งเนื้อเรื่องขนาดยาวออกเป็นตอน ๆ อย่างเหมาะสม และ
 มีการเล่าขอนเหตุการณ์เดิมในตอนต้น ดังกล่าวมาแล้ว

การแบ่งเนื้อเรื่องออกเป็นตอน ตามลำดับโดยพิจารณาจากข้อความหรือคำที่ปรากฏใน
 ตอนต้น และตอนท้ายเป็นเกณฑ์ในการแบ่งตอนแล้ว สามารถแบ่งได้ 68 ตอนตามลำดับ เพื่อ
 สร้างความเข้าใจเมื่ออ้างถึงข้อความบางตอนเมื่อใช้ประกอบในการวิเคราะห์ ผู้วิจัยจึงยกเนื้อเรื่อง
 แต่ละตอนมาแสดงไว้พอเป็นสังเขป เป็นลำดับดังนี้

ตอนที่ 1

พระเจ้าพรหมทัต กษัตริย์เมืองเปงจาน มีมเหสี 2 องค์ คือ นางพิมพา และนางกาไว
มเหสีทั้ง 2 ไม่มีโอรสและธิดา พระเจ้าพรหมทัตจึงรับสั่งให้นางพิมพา มเหสีฝ่ายขวาอธิษฐาน
ขอโอรสจากพระอินทร์

ตอนที่ 2

พระอินทร์รับทราบคำอธิษฐานของนางพิมพา จึงสั่งให้พระโพธิสัตว์และพระโมคคัลลานะ
ลงมาเกิดในครรภ์นาง

ตอนที่ 3

นางพิมพา ทรงพระสุบินว่า พระอาทิตย์ตกลงมาบนพระอุระ และพระนางได้เสวยพระอาทิตย์
นั้น โดยถือพระจันทร์ไว้ในพระหัตถ์ พระเจ้าพรหมทัต ครัสต์เรียกโหรมาทำนายพระสุบินนิมิต ทำให้
ทรงทราบว่าโอรสผู้มีบุญวาสนา 2 องค์ จะมาเกิดรวมบุญกัน

ตอนที่ 4

นางพิมพาทรงครรภ์ และประสูติ พระสุริยะมาศ โอรสพระองค์แรก

ตอนที่ 5

นางพิมพาทรงครรภ์ และประสูติโอรสองค์ที่ 2 พร้อมทำพิธีสมโภชกุมาร และตั้งพระนาม
โอรสองค์ที่ 2 ว่า พระวงษะมาศ

ตอนที่ 6

นางกาไว มเหสีฝ่ายซ้ายทรงครรภ์ และประสูติโอรส ทรงพระนามว่า ไอยะทัต
ลักษณะนิสัยของโอรสทั้งสองฝ่ายนี้แตกต่างกันมาก โอรสทั้งสองของนางพิมพาเปรียบพร้อมไปด้วย
คุณธรรม กอรณไปด้วยสติปัญญา หมั่นศึกษาหาความรู้

ตอนที่ 7

กุมารโอบะทัก มีนิสัยพาลเกรว ไม่สนใจศึกษาหาความรู้ มักพาลูกเสนาไปสร้างความ
เคียดแค้นแค้นชาวบ้านเป็นนิจ ในที่สุดพระเจ้าพรหมทัต สั่งลงโทษโอรสโอบะทัก แต่กุมาร
สุริยะมาก โศกขบไวจนพ้นโทษ การกระทำของโอรสนำความอัปยศมาสู่นางกาไวเป็นอย่างยิ่ง

ตอนที่ 8

นางกาไวริษยาโอรสทั้งสองของนางพิมพา จึงไขอุบายใส่ความโอรสทั้งสองว่าขมเหง
ปลุกปล้ำนาง พระเจ้าพรหมทัตลงพระอาญาให้เพณฆาคนำโอรสทั้งสองไปประหาร

ตอนที่ 9

เพณฆาตไม่สามารถนำโอรสทั้งสองผ่านจากประตูเมืองได้ เพราะพระอินทร์เป็นผู้คลำใจ
ไม่ให้นายทหารเปิดประตูเมือง นางพิมพาได้ใช้เงินคดสินบนเพณฆาต และมอบแถวคามาก
แก่กุมารวาระมากก่อนเสด็จหนีไป

ตอนที่ 10

กุมารทั้งสอง เสด็จหนีไปในป่า วันหนึ่งขณะประทับอยู่โคนไทรใหญ่ พระอินทร์และ
พระวิสุกรรม แผลงลงมาเป็นโกชาว และโกคำ อวดความเป็นใหญ่ของกันและกันอยู่บนคนไทรนั้น
โกคำอ้างว่า เมื่อคนถ้ำใดโคกกันจะได้เป็นกษัตริย์ ส่วนโกชาวอวดอ้างว่า ผู้กินเนื้อคนจะเป็น
ผู้ยิ่งใหญ่มีอานุภาพเหนือผู้อื่น ต่างฝ่ายต่างถกเถียงกันถึงแก่ความคายนทั้งคู่ ในที่สุดกุมารสุริยะมาก
โคเสวยเนื้อโกคำ กุมารอนุชาเสวยเนื้อโกชาว แล้วเดินทางต่อไป จนถึงศาลาที่พระอินทร์
สร้างไว้ให้ และโคเขาประทับในศาลานั้น

ตอนที่ 11

พระเจ้าพรหมทัต แห่งเมืองพาราณสีสวรรคต นางบัวทองพระธิดาองค์เดียวปรึกษากับ
เสนapatiพิชัยเสวยราชรถ หามันบุครองราชย์ ราชรถมาหยุด ณ ศาลาที่กุมารทั้งสองบรรทม

หลับอยู่ เสนาที่คิดตามปลุกกุมารทั้งองอย่างไ้ ก็ไม่ทรงตื่น เสนาจึงอุ้มกุมารสุริยมาขึ้น
ราชรถกลับวัง และให้อภิเษกกับนางบัวทอง

ตอนที่ 12

กุมารวงษะมาศ ทรงตื่นจากบรรทมไม่พบพระเชษฐาจึงออกติดตามหา ฝ่ายพระสุริยมาศ
ทรงให้ทหารไปรับอนุชาเข้าเมือง แด่ทหารที่ออกไปรับไม่พบกุมารวงษะมาศ พร้อมกับศาลาที่
พำนักนั้นก็หายไป

ตอนที่ 13

พระสุริยมาศทรงให้สร้างศาลาหอน และเขียนเรื่องราวของพระองค์และพระอนุชา
ตั้งแต่แรกอยู่ ณ เมืองเปงจาน จนถึงพลัดพรากกัน แล้วพระองค์ได้ครองเมืองไว้รอบบริเวณ
ศาลานั้น โดยมีคนคอยสังเกตุเข้ามาขออาหารในศาลานั้นด้วย

ตอนที่ 14

พระวงษะมาศ เดินทางตามหาพระเชษฐาจนถึงเขตเมืองกุคสูม ซึ่งเป็นเมืองไร้ไอรส
มีแต่ธิดาองค์เดียว ชื่อนางบัวคำ

ตอนที่ 15

พระเจาคุสูม เสด็จประพาสป่าเพื่อล่าสัตว์ ในระหว่างล่าสัตว์นั้น นางยักษ์ได้เห็น
พระเจาคุสูม นึกอยากกินจึงแปลงเป็นกวางทองมาล่อ ให้พระองค์แยกจากหมู่ทหารที่ติดตาม
เมื่ออยู่ลำพังนางยักษ์คืนร่างสู่สภาพเดิม และจะจับกินเป็นอาหาร แต่พระเจาคุสูมขอชีวิต
พระองค์ไว้ โดยพนันว่าจะส่งคนไหนมากินทุกวัน นางยักษ์ยินยอม และบอกทางกลับให้
เมื่อพระเจาคุสูมเสด็จถึงเมืองจึงสั่งสร้างศาลา 4 หองไว้ที่หน้า เพื่อเป็นสถานที่เอาไว้ใส่คน
ให้เป็นเหยื่อยักษ์ ในตอนแรกจะเป็นหน่พ่ของคนคุก เมื่อหมดคนคุกจึงจะเอาชาวเมืองใส่ไว้

ตอนที่ 16

พระวรวงษะมาคเดินทางมาถึงบ้านของเศรษฐีโลพัน ณ ชายแดนเมืองกุศุม เมื่อได้อาหารที่ขอมจากบ้านเศรษฐีจึงนำออกมาเสวย ณ ศาลานอกเมือง ในขณะที่เสวยอาหารนั้นพระองค์ได้วางแฉกความมากไว้ รัศมีของแฉกส่องประกายทั่วบริเวณ นางทาสีในบ้านเศรษฐีเห็นจึงนำเรื่องไปบอกภรรยาเศรษฐี เมื่อรู้ถึงเหตุเศรษฐี ด้วยความโลภเศรษฐีจึงชิงเอาแฉกความมากนั้นมาเป็นของตน โดยกล่าวหาว่าพระวรวงษะมาคลักเอาของตนมา พร้อมทั้งจับพระวรวงษะมาคขังคุก ในขณะที่ติดคุก พระวรวงษะมาคทรงลักลอบได้เสื่อกับนางโควิน ธิดาเศรษฐี โดยเศรษฐีไม่รู้เรื่องเลย

ตอนที่ 17

พระเจ้ากุศุม มีพระราชสาสน์ขอกันคฤในคุกของเศรษฐีโลพัน มาส่งเป็นอาหารยักษเศรษฐีมอบพระวรวงษะมาคให้ ก่อนจากกันนางโควินสั่งว่า ขอบาลีนาง เมื่อใดก็ได้ให้มารับนางไปอยู่รวมทุกข์ร่วมสุขด้วย พระวรวงษะมาคถูกนำไปไว้ที่ศาลารอให้ยักษมากิน พระวรวงษะมาคลงตรงในสระพบขอความบอกไว้ที่หน้าว่า ไตหีนมีคาบวิเศษ ผู้ที่เขยื้อนไคจะไคตามไไว้เป็นของสวนคั่ว พระองค์จึงทรงยกหินนั้นแล้วใช้คาบพันหินรูปช้างที่หน้าศาลาแตกหลายไป ทำลายอย่างน่าในหองทั้งสี่หองในศาลานั้นแตกจนหมดสิ้น เมื่อถึงเวลานางยักษมีมาพบนางโกรธแค้นมาก จึงเกิดต่อสู้กัน นางยักษยอมแพ้ พร้อมทั้งมอบดวงแก้ววิเศษให้พระวรวงษะมาคพร้อมยอมตนเป็นทาส นางยักษไคนำเอาน้ำแช่ดวงแก้วมีโรคกระดูกคนที่เคยเป็นอาหาร จนคนเหล่านั้นกินชีวิต แล้วนางจากไปยังที่อยู่เดิมของตน

ตอนที่ 18

ในวันรุ่งขึ้น เสนาไปพบพระวรวงษะมาคและผู้ที่กินชีวิต พระวรวงษะมาคทรงเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นให้ฟังและให้นำเรื่องราวไปทูลพระเจ้ากุศุม พระเจ้ากุศุมโหมเหสี นางบัวคำ และอุปราชออกไปรับเข้าเมือง พร้อมทั้งยกบ้านเมืองและพระธิดาให้ ในพิธีอภิเษกพระวรวงษะมาคทรงขอรับนางโควินมารวมอภิเษกด้วย เศรษฐีโลพันนำนางโควินมามอบให้ พร้อมทั้งคืนแฉกความมากให้พระวรวงษะมาค พระวรวงษะมาคครองเมืองกุศุมอย่างมีสุขต่อมา จนกระทั่งนางโควินมีเหสีฝ่ายขวาและนางบัวคำมีเหสีฝ่ายซ้ายทรงครรภ์ทั้งคู่

ตอนที่ 19

พระวรวงษะมาศทรงคิดถึงพระเชษฐา จึงพานางโควินอาสยัควงแก้วมณีให้หาออกติดตามหา

ตอนที่ 20

พระวรวงษะมาศทรงพานางโควินแฉะพัก ณ อาศรมฤๅษีคนหนึ่ง ในคืนนั้นฤๅษีลักควงแก้วมณีจากมือพระวรวงษะมาศในขณะที่พระองค์หลับ โดยหวังเอาควงแก้วมณีเป็นพาหนะเหาะไปยังดาวดึงส์ แต่ถูกลมกรดพัดคองขาดตกลงตาย ณ เมืองพาราณสี

ตอนที่ 21

พระวรวงษะมาศตื่นจากบรรทมไม่เห็นควงแก้วมณี เมื่อไปถามหาฤๅษีไม่พบ จึงเข้าใจได้ว่าฤๅษีเป็นผู้ลักไป นางโควินขอให้เทวดาช่วยนำเอาควงแก้วมณีกลับคืนให้ถึงคนควย

ตอนที่ 22

พระอินทร์สองทีพบเนตรคูเหตุการณในโลกมนุษย์ เห็นเหตุการณ์เกิดขึ้น พระอินทร์จึงคลำใจให้พระสุริยมาศทรงคิดถึงพระอนุชา จึงทรงสั่งให้ขุนคลังนำสินค่าไปค้าขายทางเมืองเพื่อสืบหาพระอนุชาในระหว่างทาง ขุนคลังได้พบควงแก้วมณีอยู่ในมือชาคตฤๅษี จึงเก็บเอาไว้เพราะคิดว่าเกินของวิเศษ แล้วเผาชาคตนั้น เมื่อใดควงแก้วมณีมาทำไหรณะปะในการเดินทางมาก เมื่อถึงเมืองโกสัมพี ค้าขาย และสืบข่าวได้ 2 เดือนก็เดินทางกลับ พระเจ้าโกสัมพีให้เงินทองมากมาย พร้อมทั้งบอกว่า ถ้าพระวรวงษะมาศเสด็จมาเมืองของพระองค์ พระองค์จะบวรราชธิดาคือ นางสามมวดีให้ เมื่อขุนคลังเดินทางถึงเมือง พระสุริยมาศทรงสั่งให้ปลูกคลังใหม่ 7 หลัง เพื่อใส่ข้าวของที่ได้มา ความสำเร็จครั้งนี้ สร้างความโสมนัสแก่พระสุริยมาศ นางบัวทอง และพระโอรสโธษะสอนเป็นอย่างยิ่ง

ตอนที่ 23

โอรสโธษะสอนขอไปศึกษาหาความรู้กับพระฤๅษี นางบัวทองจะทรงหักท้าวอย่างไรก็ไม่เป็นผล โธษะสอนจึงเดินทางไปศึกษาถึงเขาเวมยะมาศ และได้เรียนวิชาอาคมความที่ไฉ่คังใจไว้

ตอนที่ 24

พระวรวงษะมาศ ทรงพานางโควินรอนแรมไปในป่าด้วยความหรมาน เมื่อเดินทางถึงแม่น้ำใหญ่ พระองค์ทรงไธยาสไปผูกเอาคนละชายลอบขามน้ำ เมื่อถึงกลางแม่น้ำเกิดคลื่นใหญ่ ทำให้ผาสไปขาดจากกัน นางโควินไธลตามน้ำไปขึ้นบกโคแห่งหนึ่ง ส่วนพระวรวงษะมาศทรงขึ้นได้อีกแห่งหนึ่งและได้ออกติดตามมเหสี

ตอนที่ 25

นางโควินติดตามพระสวามีอยู่ในป่าถึง 4 เดือน เมื่อใกล้จะประสูติเทวดาคลไจิให้นางเดินทางเข้าใกล้แขวงเมืองพาราณสี นายพรานได้ไปพบนาง และนำไปอาศัยอยู่กระท่อมควบ แต่ภรรยานายพรานเข้าใจว่า นางโควินเป็นชู้และมีครรภ์กับสามีตน ภรรยานายพรานจึงดูคาและทุบตีทรมานนางโควินอย่างไร้ความปราณี แม้เมื่อนางโควินประสูติโอรสซึ่งมีลิ้นดำ ภรรยานายพรานไคแยงโอรสนางไปทิ้ง ณ ชายป่า ด้วยคิดว่า โอรสนี้มีบุญจะนำความเดือดร้อนมาให้ ก่อนที่ภรรยานายพรานจะแยงเอาโอรสไป นางโควินได้นำเอาขำมรงค์ใส่มือโอรสไว้

ตอนที่ 26

เทวดาคลไจิให้พระวรวงษะมาศเสด็จไปยังศาลาทาน เมื่อถึงพื้นพระองค์เสด็จขึ้นบนพระที่นั่ง และเมื่อเห็นเรื่องราวที่เขียนติดรอบศาลากันแสง คนเฝ้าศาลานำเรื่องราวขึ้นกราบทูลพระสุริยะมาศ ในที่สุดสองกษัตริย์ทรงพบกัน และพากันเข้าเมือง พระวรวงษะมาศทรงเล่าเรื่องที่พระองค์พลัดพรากมเหสีให้พระเจ้าสุราพิง เมื่อทรงทราบพระสุริยะมาศจึงสั่งทหารและชวนพระอนุชาออกค้นหา นาง ในที่สุดทรงรู้วามนางอาศัยอยู่กับนายพรานเมื่อพระองค์ทรงพบนายพราน และนายพรานเล่าความจริงถวาย

ตอนที่ 27

นายพรานกลับมาหมู่บ้าน บอกชาวบ้านให้รวบรวมกษัตริย์จะเสด็จ หัวหน้าหมู่บ้านและชาวบ้านสร้างพลับพลาเตรียมรับเสด็จ นางโควินรชานางยินดีมากที่จะได้ชมบารมีของพระมหากษัตริย์ นางจึงแต่งตัวสวยแปลกตากว่าผู้อื่น ในที่สุดนางโควินได้พบพระสวามี พระวรวงษะมาศ

ศรีตามถึงโอรส เมื่อรวาภรรยาขายพรานเอาไปทิ้งในป่า จึงบังคับให้นางพาไปค้นหา และ โศภโอรสยังมีชีวิตอยู่ เพราะท้าวเหมมะคุดหาเหวคาเลี้ยงไว้ให้

ตอนที่ 28

พระสุริยะมดสั่งประหารภรรยาขายพราน แต่พระวงษะมดทรงขอชีวิตไว้โดยรับจะ สักสอน แล้วพากันเข้าเมืองโคยนำนายพรานและภรรยาเข้าเมืองควบ พร้อมทั้งจัดแต่งงาน นายพรานกับหญิงสาวคนใหม่ และมอบตำแหน่งเสนาให้ ส่วนภรรยาเก่าของนายพรานได้รับโทษ เป็นผู้รับใช้นายพรานและภรรยาใหม่ต่อไป พระวงษะมดทรงเล่าเรื่องฤๅษีที่ลักดวงแก้วของ พระองค์ให้พระเชษฐาทั้ง ชวนคลังโคยบินและรวาควงแก้วที่ตนเก็บได้จากซากศพฤๅษีนั้นเป็นของ พระวงษะมดจึงนำมาคืนให้

ตอนที่ 29

ฝ่ายเมืองกุศลชุม นางบัวคำประสูติโอรสมีศรีศดมือในขณะเกิด จึงตั้งชื่อ "จักกะสอน บัวคำวงษะมด"

ตอนที่ 30

พระไวยะทัต สืบราชสมบัติต่อจากพระเจ้าพรหมทัต ณ เมืองเปงจาน พระไวยะทัต ได้อภิเษกกับนางอุมา และมีธิดา 1 องค์ คือ นางแอได้

ตอนที่ 31

เมื่อรัชตรเรียนวิชาอาคมสำเร็จ จึงลาฤๅษีไปเที่ยวป่าหิมพานต์ มาถึงแดนยักษ์กุมพัน ยักษ์กุมพัน มีลูกสาวเกิดจากเมื่ยมนุษย์ชื่อ นางสีสุพัน นางมีคุณสมบัติพิเศษคือ มีกลิ่นกายหอม ใน ขณะไชยะสอนเดินทางมาถึงเมืองเป็นเวลายักษ์กุมพันหลับ ซึ่งเวลาหลับแต่ละครั้งใช้เวลา 3 วัน ไชยะสอนบังกายเข้าหานางสีสุพัน และได้นางเป็นมเหสี ยักษ์กุมพัน ตื่นขึ้นมาได้กลิ่นมนุษย์ แค้นนางสีสุพัน ไม่ได้ออกความจริงที่เกิดขึ้นแต่อย่างใด

ตอนที่ 32

นางทาสของนางสีสุพัน แอบดูเห็นไชยะสอนอยู่ในห้องนางสีสุพัน จึงนำเรื่องไปบอก ยักษกุมพัน ยักษกุมพันเกิดพมดลอมจับไชยะสอน เคอสูทวความสามารถของทั้ง 2 ฝ่ายอยู่นาน 7 วัน จึงตกลงกันพักเหนื่อก่อน ไชยะสอนแฉงศรอาวุธประจำตัวไปขอความช่วยเหลือจากญาติครูของพระองค์ ญาติชุบเพ็คชะสิน และอินทะสาน ให้ไปช่วยการต่อสู้ครั้งที่ 2 นี้ ไชยะสอนและ ยักษกุมพัน คอสูทกันบนหลังช้าง ในที่สุดยักษกุมพัน ถูกศรของไชยะสอนเสียบคิคินจึงยอมแพ้ยักษกุมพัน ยอมบถนางสีสุพัน และบ้านเมืองให้ไชยะสอนปกครองแทน

ตอนที่ 33

ไชยะสอนครองเมืองยักษกุมพันได้ 2 เดือน จึงมอบบ้านเมืองคืน แล้วพานางสีสุพันเสด็จกลับบ้านเมือง เมื่อกลับถึงอาศรมญาติจึงคืนเพ็คชะสิน และอินทะสานให้ญาติ คอจากนั้นจึงพาชาวยาส์เสด็จกลับถึงเมืองภายใน 3 วัน พระสุริยะมรด ทรงจัดงานอภิเษกให้

ตอนที่ 34

พระวงษะมรดเสด็จกลับเมืองกุศุม โดยฝากนางโควินมเหสี และโอรสชีวหาไว้ยังเมืองพาราณสี

ตอนที่ 35

ชีวหาเจริญวัยขึ้น ได้ไปศึกษาหาความรู้กับญาติในป่า เมื่อเรียนจบ ญาติเฝ้าชม ญาติเฝ้าชม ศร และ ความวิเศษให้ ของวิเศษทั้ง 3 มีฤทธิ์เดชต่างกัน มาที่เฝ้าจากซึ่งนั้นถ้าไม่ต้องการใช้ประโยชน์ จะกลับเป็นขี้ผงตามเดิม ศรนั้นถ้ายิงแล้วลูกจะกลับสู่ที่เดิม และคาบิไซคอสูทศัตรูหมู่มากได้

ตอนที่ 36

จักกะสอนขออนุญาตพระเจาจากคสมและนางบักคำไปเรียนวิชาในป่ากับญาติ เมื่อเรียนจบ ญาติชุบพระศรแสงวิเศษ ที่มีฤทธิ์เหาะได้ให้ จักกะสอนไคาศัยของวิเศษเหาะกลับบ้านเมือง

ในระหว่างทางโคตอสูกับวิธยาร วิธยารแพมบรองเหาะแถว คาบวิเศษ และชวานเพชรให้
พร้อมขอมตนเป็นทาส จักกะสอนโคตอสูแล้วเหาะต่อไป เมื่อถึงฝั่งน้ำจึงหยุดพักเหนื่อยที่นั่น

ตอนที่ 37

เมื่อชีวหาเริ่มพบแล้ว จึงลาตามกลับบ้านเมือง ชีมาวิเศษเหาะไป เมื่อเหาะถึงที่
จักกะสอนพักเหนื่อยอยู่ จักกะสอนโกรธที่ชีวหาเหาะข้ามหัวจึงทาบ ในการต่อสู้ของจักกะสอน
ที่ขึงไปในอากาศ จะกลายเป็นคอกไม้บูชาชีวหา ส่วนศรของชีวหาจะกลายเป็นอาหารหวนควา
มาเลี้ยงจักกะสอน เมื่อถามถึงวงศ์ตระกูลของกันและกัน จึงรู้ว่าป็นโอรสร่วมบิดา ทั้งสองจึง
ร่วมเดินทางกลับเมืองพาราณสี บรรดาพระญาติวงศ์ในเมืองพาราณสีต่างคืใจ เมื่อเห็นสองกุมาร
กลับถึงเมือง

ตอนที่ 38

ชีวหาและ จักกะสอน คิดถึงพระญาติวงศ์ที่อยู่ในเมืองกุคสูม จึงขออนุญาตพระสุริยะมาค
และนางบัวทอง ขอพานางโควินกลับบ้านเมือง เมื่อได้รับอนุญาต กุมารทั้งสองพานางโควินเดินทาง
เพียงวันเดียวก็ถึงเมืองกุคสูม

ตอนที่ 39

พระวงษะมาคทรงแค้นพระโอรสที่คบหานางกาไว จึงเกณฑ์พลยกทัพสู่เมืองเปงจาน โดย
ส่งชาวไหนางยักมาช่วยเป็นพาหนะนำทัพให้ พระวงษะมาคทรงแหวที่เมืองพาราณสีเพื่อชวน
พระสุริยะมาคไปรวมรบด้วย

ตอนที่ 40

พระสุริยะมาคสั่งเกณฑ์พลยังเมืองขึ้น ให้เป็นกำลังในการรวมรบครั้งนี้ แล้วรวมพลร่วมทัพ
กุคสูมมุ่งสู่เปงจาน

ตอนที่ 41

กองทัพของพระสุริยะมากและพระวงษะมาก ถึงชายแดนเมืองเปงจาน ผู้คนชายแดน เห็นช้างใหญ่ (นางยักษ์แปลง) บรรทุกกองทัพมากมาย ก็ตกใจและพากันอพยพรอบครัว เข้าสู่ในเมือง พร้อมทั้งนำเรื่องราวเขารายทูตพระไอยะทัต

ตอนที่ 42

พระไอยะทัตทรงรู้ข่าวชาติศึกประชิดเมือง จึงสั่งเกณฑ์พลจากเมืองขึ้นต่าง ๆ มาช่วยรวบรวมทั้งสงขารถึงพระยาหิมมะเวคีให้มาช่วยรบคณ

ตอนที่ 43

บรรดาเมืองขึ้นของเมืองเปงจาน ได้รับสาส์นจากพระไอยะทัต จึงสั่งรวมพล และยกพล เข้าสู่เมืองเปงจานอย่างคึกคัก

ตอนที่ 44

นางยักษ์ผีอาสาเข้าไปสืบเรื่องราวภายในเมืองเปงจาน โดยแปลงกายเป็นสาวเข้าไป ในเมือง ชาวความงามของนางสีไว (นางยักษ์แปลง) รู้ไปถึงพระไอยะทัต จึงมีรับสั่งให้นาง เข้าเฝ้า พระไอยะทัตหลงนางสีไวมาก นางสีไวอยู่ในวังได้ 20 วัน จึงหลบออกจากเมือง นำเรื่องราวและเหตุการณ์ภายในเมืองเปงจาน ทูลถวายกษัตริย์ทั้งสอง

ตอนที่ 45

พระไอยะทัต ถิ่นจากบรรทมไม่พบนางสีไว ทรงคร่ำครวญถึงจนไม่เป็นอันบรรทม และ เสวย เมื่อพระเจ้าพรหมทัตทรงรู้ข่าว สั่งให้ทำพิธีบูชาญี่เบ็กพลี อาการต่าง ๆ ของพระไอยะทัต จึงหายไป

ตอนที่ 46

พระสุริยมาดและพระวงษมาด ทรงไฉนangkัษให้แปลงเป็นมานพหนุ่มนำสาสน์ไปขอ
บานเมือง และพระริดาของพระไอยะทัต ถ้าไม่ใ้ใ้หาขนาง พระไอยะทัตลัดคอบสาสน์ภายใน
7 วัน

ตอนที่ 47

โหรเมืองเปงจาน ทำนาววชะคาเมืองไม้คี่ แะนนำให้ทำพิธีเบิกพลีกอน แะยังไมคว
ออกสู้รบ แะพระไอยะทัตไมทรงรับฟัง จึงแะงสาสน์นั้ควรบกัน แะเมื่อรู้กำหนดคั่นอนแล้ว
พระยาหิมะเวคเคินทางมาถึงพอคี่

ตอนที่ 48

เมื่อถึงกำหนด คี่ คี่ 4 ขึ้น 12 ค่ำ กองทัพทั้ง 2 ฝ่าย บกออกมาค่อสู้กัน ฝ่าย
พระไอยะทัตมีพระยาหิมะเวค ผู้มีความชำนาญทางคานคาถาอาคมช่วยเป็นกำลังสำคัญ ในที่สุด
พระไอยะทัตถูกไชยะสอนเอาของาวพันคอขาดควบนคอขวาง

ตอนที่ 49

พระสุริยมาดทรงสั่งชีวหาให้สาปทั้ของพระยาหิมะเวคให้อยู่คั่นกับพื้น พระยาหิมะเวค
ยอมแพ้ ยอมยกบ้านเมือง แะนางปทุมมาธิคาคณเคียวให้แกชีวหา บรรดาเมืองขึ้นต่าง ๆ
ยอมเป็นเมืองขึ้นแก 2 กษักริยทั้งสิน

ตอนที่ 50

พระสุริยมาดทรงรับสั่งให้เาคพของพระไอยะทัต พระยาหิมะเวคให้เสนาไปรับตัว
นางปทุมมาถวาชชีวหา

ตอนที่ 51

พระสุริยะมัททรงรับสั่งให้อุปราชไปเชิญนางพิมพามาเฝ้า เมื่อทรงสอบถามนางพิมพา กษัตริย์ทั้งสอง ทรงจำได้ว่าเฝ้าพระมารดา พร้อมทั้งแสดงพระองค์เป็นโอรส และให้เนคคาทั้งสาม มารู้จักกับพระอัยยิกาด้วย

ตอนที่ 52

ชีวหาชีวหาจาสัทธีรับชีวิตคนและสัตว์ที่ตายในการสู้รบให้คืนชีวิต พระสุริยะมัททรงรับสั่งให้อุปราชไปทูลเชิญ พระเจ้าพรหมทัตมาเฝ้า พร้อมให้อุปราชสอบสวนความจริงในเรื่องสองกุมาร ปลานางกาไว นางกาไวยอมรับความผิด สองกษัตริย์เผยความจริงว่าพระองค์เป็นพระโอรส พร้อมทั้งให้เนคคาทั้งสามแสดงตนกับพระอัยกา

ตอนที่ 53

พระสุริยะมัททรงให้ถามนางกาไวมาเฝ้า ในระหว่างเดินทางมาเฝ้านางกาไวถูกขรณี สบคาย

ตอนที่ 54

พระเจ้าพรหมทัตทรงขอร้องให้พระโอรส และเนคคา ครองเมืองเปงจาน แด่ทั้ง พระสุริยะมัท พระวงษะมัท ไชยะสอน และจักกะสอนปฏิเสธ พระสุริยะมัท ทรงให้ชีวหา เป็นผู้ครองเมืองเปงจาน กุมารทั้งสาม คือ ไชยะสอน จักกะสอน และชีวหา เสด็จกลับเมือง เพื่อรับพระญาติวงศ์มาร่วมงานอภิเษกครองเมืองของชีวหา

ตอนที่ 55

พระสุริยะมัททรงจัดพิธีอภิเษกครองเมืองให้ชีวหากับนางแอกไค และนางปทุมมา

ตอนที่ 56

กษัตริย์เมืองต่าง ๆ เสด็จกลับสู่บ้านเมืองตน ชิวหาได้ครองเปงจานสืบต่อไปโดยมี เสด็จสู่โลพัน และภรรยาอยู่ในเมืองเปงจานด้วยภายในความอุปการะของชีวหาผู้เป็นหลาน

ตอนที่ 57

พระสุริยะมากและพระวงษะมาก เสด็จกลับบ้านเมือง เมื่อเสด็จรู้พระวงษะมาก ทรงอนุญาตให้นางยักษ์กลับสู่ถิ่นที่อยู่เดิม

ตอนที่ 58

ไชยปะสอน ทรงขอพระมิดาออกเดินทางเที่ยวเลาะหามเหสี แก่พระสุริยะมาก ทรงคัดค้าน พร้อมทั้งส่งสาสน์ชวนนางสามมาวดี พระมิดาพระเจ้าโกสัมพีนมาให้ พระเจ้าโกสัมพี ทรงมอบมิดาและเครื่องบรรณาการมาถวาย

ตอนที่ 59

จักกะสอนเสด็จประพาสป่า ได้พบนางกนิรี 7 คนธิดาพระเจ้าเขาสเงินไกรลาด เหล่านางกนิรีพาจักกะสอนไปยังเมืองเขาสเงินไกรลาด จักกะสอนได้อภิเษกกับนางแพงพัน ธิดาคนเล็ก และไครองเมืองเขาสเงินไกรลาด

ตอนที่ 60

จักกะสอนครองเมืองเขาสเงินไกรลาดนาน 7 เดือน ทรงคิดถึงบ้านเมือง จึงเวนเมืองคืนพระเจ้าเขาสเงินไกรลาด แล้วทรงพานางแพงพันเสด็จกลับเมืองกุคสุม

ตอนที่ 61

ชีวหาครองเมืองเปงจาน 7 ปี พระเจ้าพรหมทัตเสด็จสวรรคต ชิวหาแมลงกรแจ้งข่าวไปยังเมืองพาราณสี และเมืองกุคสุม พระวงษะมากส่งดวงแก้วมณีไปบอกข่าวแก่นางยักษ์ธิดี นางยักษ์ธิดีเตรียมพลแล้วแปลงเป็นชาวบรรพบุรุษ และสิ่งของของเมืองพาราณสี และเมืองกุคสุม เดินทางสู่เมืองเปงจาน

ตอนที่ 62

บรรดาพระประยูรญาติที่มาร่วมงานพิธีถวายพระเพลิงพระศพเสด็จเรียบร้อย ทุกฝ่ายก็เสด็จกลับบ้านเมืองตน โดยอาศัยขาง (นางยักษ์แปลง) เป็นพาหนะ

ตอนที่ 63

นางสีสุพัน ประสูติโอรสให้อาวาสอนสุริยะมาก เพราะตอนประสูติ มีแก้วพระขรรค์ และศรศิกมีออกมาควบ

ตอนที่ 64

พระเจ้ากุกชุม พระบิดานางบัวคำเสด็จสวรรคต พระวงษะมากและ จักกะสอน จักพิริ รวมถวายพระเพลิง ฝ่ายเมืองเบงจัน มเหสีทั้งสองของชีวหาให้กำเนิดโอรสทั้งคู่ โอรสที่ประสูติจากนางปทุมมา ทรงพระนามว่า ปทุมชีวหา ส่วนโอรสที่ประสูติจากนางแอกไค ทรงพระนามว่า อาคามไชยะมาก

ตอนที่ 65

จักกะสอน มีโอรสที่ประสูติจากนางแพงพัน 1 องค์ พระนามว่า สุพันทะมาก ตอนประสูติ ถู้อศรศิกมีออกมาควบ

ตอนที่ 66

พระสุริยะมากทรงยกราชสมบัติให้ไชยะสอนแล้วพระองค์เสด็จออกผนวชรักษาสีลในป่า

ตอนที่ 67

พระวงษะมากทรงยกราชสมบัติให้จักกะสอน แล้วพระองค์เสด็จออกผนวช มเหสีและเสนาชาราชบริพารในเมืองกุกชุม และเมืองพาราณสีต่างพากันออกจำศีลภาวนาตามองค์กันครี

ตอนที่ 68

กล่าวถึงการกลับชาติของตัวละครในเรื่อง

การจบเรื่อง

เมื่อเรื่องดำเนินมาถึงจุดสงบ โดยมีศาสนาเป็นสิ่งที่บ่งชี้เรียบร้อยแล้ว กล่าวถึงการกลับชาติของตัวละครว่า ตัวละครตัวใดเป็นใครในสมัยของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีชื่อเรียกตอนนี้เฉพาะว่า สโนธาน (ทรัพย์ ประกอบสุข 2527 : 23)

การกลับชาติในคอนหาภกถาวรา

พระวรวงษะมาก พระเจ้าพรหมทัต ไชยะสอน จักกะสอน จิวหา

นายประทุมทั้ง 4 เพชฌาต พระยาหิมมะเวค นางพิมพา

เศรษฐ์โลพัน พระเจ้ากฤษฐม ยักขกัมพัน นางบัวทอง

นางโควิน นางบัวคำ นางสีสุพัน พระเจ้าเขาเงินไกรถาค

นางสามมวดี นางเอกโค และนางปทุมมา

นางกาไว เกิดเป็น นางจินจิ

ไชยะทัต เกิดเป็น เทวทัต

พระสุริยะมาก เกิดเป็น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

คังขอความกลาวไว้ดังนี้

เกิดเป็น

สาวกของพระพุทธองค์

พระวรวงษะมาก นงไชยะสอน จักกะสอน

ท้าวพำเคียว

จิวหาราถ ท้าวเสวยราชนาง พระองค์

ทั้งพระยาหลวงเป่งจาน พองพะองปางนั

นายประทุมพาหนะ เพชชะคาค

ทั้งพระยาหิมมะเวค ท้าวพิมพา แก้วแม่พะอง

มะหาเสก โลพัน ปางกอน

ทั้งพระยา กฤษฐม ท้าวท้าว กัวยักกิน

กัวยักกิน เพชชะ มา เจ้า สัง

บัวทอง ทั้งโควิน บัวคำ สาว ชั้น ชอย สีสุพัน

หนาแขงเขียน

พระวรวงษะมาก นงไชยะสอน จักกะสอน ท้าวพำเคียว

จิวหาราถ ท้าวเสวยราชนาง พระองค์

ทั้งพระยาหลวงเป่งจาน พองพะองปางนั

นายประทุมพาหนะ เพชชะคาค

ทั้งพระยาหิมมะเวค ท้าวพิมพา แก้วแม่พะอง

มะหาเสก โลพัน ปางกอน

ทั้งพระยา กฤษฐม ท้าวท้าว กัวยักกิน

กัวยักกิน เพชชะ มา เจ้า สัง

บัวทอง ทั้งโควิน บัวคำ สาว ชั้น ชอย สีสุพัน

หนาแขงเขียน

พันแพง เขาเงิน ไกรลาศ

สาม วะ คี่ นา กน อบ โก สั ม ฟี่ เจ แ ค ป าง นั น

กั บ หึ ง าง แ ก ไ ค อม มึ ง ลา ย จึ น

หึ ง ะ ยา เขา เงิน น อ น อ น ค ิน ฟ า

เป็น เซ ง ชั น พะ อง กา น เจ เก ิ ค มา แล ว

ไ ค มา เป็น ส า ว ก เจ เ หิ บ ห า ว ว ม พะ อง แ ห แล ว

อ ัน ว า ก า ไ ว า ย า กั บ ค น อ า ว ไ อ ะ ห ค ป าง นั น

กั ห าก ม น จ ิน จ ิ แ ห ะ ห ค ท า ว เพ ื่อ ก า เจ า เ อ บ

ลง ไป ไ ห ม อ ะ ว ี จ ม จ ม เส ีย แล ว

อ ัน ว า พะ ระ ยา ห ล ง สุ ริ บ ะ มา ค เจ า ค น ล ้า โล ก ล ือ

ม น ชา ค ชั น โ พิ ลา ศ สั บ พ ัญ แ ห แล ว

น ำ สั ค ์ เ ิง ส ู น ี ละ พ าน ฟ าม ห า ค ุณ

เจ า ค น เป็น จ อม ใจ โล ก เป็น ที่ จ ึง หึ ง ค า บ โล ก ล ือ

เจ า เ อ บ

พัน แพง เขา เงิน ไกร ลา ศ

สาม ม ว ค ี่ นา ก น อบ โก สั ม ฟี่ เจ แ ค ป าง นั น

กั บ หึ ง าง แ ก ไ ค อม มึ ง ลา ย จึ น

หึ ง ะ ยา เขา เงิน น อ น อ น ค ิน ฟ า

เป็น เซ ง ชั น พะ อง กา น เจ เก ิ ค มา แล ว

ไ ค มา เป็น ส า ว ก เจ เ หิ บ ห า ว ว ม พะ อง ค จ ริง แล ว

อ ัน ว า ก า ไ ว า ย า กั บ ค น อ า ว ไ อ ะ ห ค ป าง นั น

กั ห าก ไ จ ิน จ ิ แ ห ะ ห ค ท า ว เพ ระ ก ร ร ม เจ า เ อ บ

ลง ไป ไ ห ม อ ะ ว ี จ ม จ ม เส ีย แล ว

อ ัน ว า พะ ระ ยา ห ล ง สุ ริ บ ะ มา ค เจ า ค น ล ้า โล ก ล ือ

ไ ช า ค ิ ของ โ พิ รา ช ลั พ ัญ จ ริง แล ว

น ำ สั ค ์ เ ิง ส ู น ี ละ พ าน ฟ าม ห า ค ุณ

เจ า ค น เป็น จ อม ใจ โล ก เป็น ที่ เ ด น ค ั หึ ง ค า บ โล ก ล ือ

เจ า เ อ บ

: 489* - 490

การใช้ภาษาในวรรณกรรม

การศึกษากการใช้ภาษาในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาคนี้ เป็นการศึกษาภาษาในด้านรูปแบบของภาษาที่ผู้ประพันธ์ใช้ ในที่นี้จะศึกษาการสร้างคำขึ้นใช้ในวรรณกรรม ตลอดจนการใช้คำในลักษณะต่าง ๆ

1. การสร้างคำ

ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาคที่น่ามาศึกษา นี้ ผู้ประพันธ์มักใช้ภาษาพื้น ๆ ที่เข้าใจกันโดยทั่วไปอยู่แล้ว พร้อมกันนั้นมีการสร้างคำในลักษณะต่าง ๆ ขึ้นใช้เพื่อเป็นอรรถาธิบาย ในฐานะที่มีรูปแบบเป็นวรรณกรรมรอบกรอง การสร้างคำมีลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1.1 การสร้างคำด้วยการแผลงคำ

การแผลงคำ เป็นวิธีการเปลี่ยนแปลงตัวอักษรให้ผิดไปจากรูปเดิมของคำ

ตัวอย่างเช่น

คำที่แผลง	คำเดิม	ตัวอย่างข้อความ
ศุภญา	ศุภริยา	หม ๆ กอง <u>ศุภญา</u> เสียบเสบ
กะดุมพิด	กระดุมพี	เสนาท้าว <u>เศวรีกะดุมพิด</u>
จิตตะนา	จินตนา	เจ้า <u>กัจิตตะนา</u> ตั้งคณิงไ จหาเหตุ
เส็กยสิน	สรรเสริญ	เจ้า <u>กัเส็กยสิน</u> แหกมรรณูมากแหนอ
พะเวดชา	พระวิชา	เป็นแคเคโช <u>แข็งพะเวดชา</u> จอมเจ้า
นิละมน	นิเมศ	เจ้า <u>กัรับนิละมน</u> แลกับทั้งนางสองออน
น้ำลือ	น้ำเรือ	กับทั้งสาวชวง <u>ไขแผงเผ่าน้ำลือ</u>
จาละชา	เจรจา	มาเสวยแล <u>วจาละชา</u> หลายสิ่ง

เป็นต้น

การแผลงคำใช้ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงบะมาคนี ไม่ก่อให้เกิดปัญหาในด้านความหมาย ตัวอย่างใด เพราะคำที่แผลงแล้วนั้น เสียงคงใกล้เคียงกับเสียงเดิม และบริบทในข้อความจะช่วยให้เข้าใจความหมายของคำนั้นได้

1.2 การสร้างคำด้วยการตัดคำ

การสร้างคำในลักษณะนี้ ผู้ประพันธ์จะตัดพยางค์ใดพยางค์หนึ่งในคำนั้นออก โดยไม่เสียความหมายเพราะคำที่เหลืออยู่ประกอบในข้อความนั้น ความหมายในข้อความส่วนใหญ่จะช่วยขยายคำในข้อความที่ตัดคำออกไปได้ ตัวอย่างเช่น

โศกกัน, พระกัน	ตัดจากคำว่า	กันแสง	ทรงชั้น	ตัดจากคำว่า	ชั้นดี
วันออก	ตัดจากคำว่า	ตะวันออก	หอน	ตัดจากคำว่า	ภูธร
มัสการ	ตัดจากคำว่า	นมัสการ	ความหัด	ตัดจากคำว่า	รหัส
สอบ	ตัดจากคำว่า	สอบสวน	ยม	ตัดจากคำว่า	ยมมา

เป็นต้น

ตัวอย่างข้อความ เช่น

โคมารนตั้งคำเหลืองเพียง (คำ คัดมาจากคำว่า ทองคำ)

ให้ทานมีสัถยแพรวคายอย่าได้เบี่ยงเฮาเนื้อ (เบี่ยง คัดจากคำว่า บ่ายเบี่ยง)

เห็นว่าวันออกเบื้องทางเฝ้าต่อเมือง (วันออก คัดจากคำว่า ตะวันออก)

เป็นเมืองหลวงฝ่ายวันตก (วันตก คัดจากคำว่า ตะวันตก)

ขึ้นคอกไม้บ่อลาคทะนา (ลาคทะนา คัดจากคำว่า อาราม)

ขอบที่เหนือหัวผู้มีศรัทธาบอก (ขอบ คัดจากคำว่า ขอบใจ)

เป็นต้น

1.3 การสร้างคำขึ้นใหม่

คำเฉพาะที่ใช้ในวรรณกรรมเรื่องพระเวศม์มาก เป็นการสร้างคำควบการนำเ
รูปศัพท์ที่มีใช้ในภาษามาคัดแปลงเพื่อให้ได้ความหมายตามวัตถุประสงค์ของการ และคำที่สร้างขึ้น
จะมีรูปคำและความหมายตรงตามเนื้อเรื่อง เช่น คำว่า กุนชะยัก (กุนชะยัก) มอละเมี้ยน

รูปคำว่า กุนชะยัก เกิดจากการสร้างคำระหว่างคำว่า กุนชร กับ ยัก

ผู้ประพันธ์ใช้ กุนชะยัก เรียกนางยักมีตอนแปลงเป็นชาย เพื่อใช้เป็นพาหนะของ
พระเวศม์มาก เมื่อนางยักมีแปลงร่างเป็นชายแล้ว ผู้ประพันธ์จะเรียกนางว่า กุนชะยัก เสมอ
เช่น

อันว่ากุนชะยักยายเหิงพางเพียงเมือง

อันว่ากุนชะยักยายบ่นพางเพียงเมือง

: 329

คอบว่าแลกุนชะยักผายผัน

ครั้นว่าแลกุนชะยักผายผัน

: 330

รูปคำว่า มอละเมี้ยน เกิดจากการรวมคำระหว่างคำว่า มอละ กับ เมี้ยน

ทั้งคำว่า "มรณา" และ "เมี้ยน" มีความหมายเดียวกัน คือ ตาย (เมี้ยน เป็นคำภาษาถิ่นอีสาน) ผู้ประพันธ์ใช้คำว่า มอละเมี้ยน ในความหมายว่า ตาย เช่นเดิม เช่น

กอบการชุมค้อนมอละเมี้ยน

กอบการชุมค้อนมอละเมี้ยน

: 842*

คำที่ผู้ประพันธ์สร้างขึ้นในลักษณะนี้ เป็นการสร้างจากคำที่มีอยู่แล้วเป็นปกติ ช่วยให้มีรูปคำที่ไพเราะขึ้นในวรรณกรรม และความหมายที่เกิดจากคำใหม่นี้ก็สัมพันธ์กับท้องเรื่องได้อย่างเหมาะสมอีกด้วย

การสร้างคำทั้ง 3 ลักษณะดังกล่าว ทำให้มีคำไพเราะมากขึ้นที่จะเลือกเอาคำนั้นมาบรรจุในวรรณกรรม เพื่อให้มีให้เสียความหมาย พร้อมทั้งยังได้เสียงที่กลมกลืนในขณะอ่านด้วย นอกจากนี้ ยังแสดงถึงภูมิความรู้ของผู้ประพันธ์ว่าเป็นผู้มีความรู้ในทางภาษาเป็นอย่างดีอีกทางหนึ่งด้วย

2. การใช้คำ

คำเป็นอุปกรณ์สำคัญที่สุดในการสื่อความหมาย อารมณ์ ความรู้สึก หรือภาพพจน์ออกสู่ผู้อ่าน คำในภาษากวีนิพนธ์ หรือวรรณคดีไม่เหมือนคำพูดทั่ว ๆ ไป ซึ่งมักเน้นขอเท็จจริงอย่างตรงไปตรงมา หากมุ่งเน้นภาพพจน์เป็นสำคัญ (อุคม หนูทอง 2522 : 82)

การใช้คำในวรรณกรรมเรื่องวงษะมาศ มีลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

2.1 ใช้คำภาษาถิ่น

ภาษาถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรม เป็นภาษาที่ใช้น้อยโดยทั่วไปในท้องถิ่น (จึงไม่ก่อให้เกิดปัญหาในด้านความหมาย) ตัวอย่างเช่น

อุกคูกักวังหวไหยคีนันนนา

อุกคูกักวังหวไหยคีนันนนา

ผากาเหลื่องคี่แมนค่อเฟื่องเขา

ผากาเหลื่องคี่แมนไซค่อฟางขาว

ตอเฟื่อง คือ ช้างขาว เฟื่อง คือ ฟางในภาษากลาง

นางกั่มอปปองเปี่ยมสี่หะเบงซอน

นางกั่มอปปองเปี่ยมสี่หะเบงซอน

: 86

มอย คือ ปิ่นหน้า, สะโงกหน้าคู้
หน้าตา

ป่องเปี่ยม เป็นภาษาถิ่นที่ใช้กันในอดีต หมายถึง

วันหน้าเขาไปแตกอนงาย

พรุ่งนี้เขาไปแตกอนงาย

: 420*

งายเป็นคำเรียกอาหารมือเขาของคนในท้องถิ่น

สูงฮอดฟ้าสี่แหลไชกาเจ้าเฮบ

สูงถึงฟ้าสี่แหลไชกาเจ้าเฮบ

: 329

"สี่แหล" ในภาษาถิ่นอีสานใช้เรียกสี่เรือ ๆ ไม่ออกสี่โค้งหนึ่ง มักออกไปทางสี่เห่า คำหรือเขี้ยว ไม่เป็นที่นิยม ทองฟ้าสี่แหลไชกา เป็นสี่ของทองฟ้าที่ปลุกคลุมไปด้วยเมฆหมอก

2.2 ใช้คำบาลีสันสกฤตใกล้เคียงกับรูปศัพท์และความหมายเดิมในภาษา

แม้วรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมานี้ จะเป็นวรรณกรรมท้องถิ่น แต่ผู้ประพันธ์ได้นำคำศัพท์ภาษาบาลีสันสกฤตมาใช้ในวรรณกรรม โดยพยายามรักษารูปคำและความหมายไว้ได้ใกล้เคียงภาษาเดิมมากที่สุด ตัวอย่างเช่น

ชั้นคอกไม้สมมาเจ้าจะเลิกลา

ชั้นคอกไม้สมมาเจ้าจะเลิกลา

โอกาสตั้งแสนโกศจักกะวาน

โอกาสตั้งแสนโกฏิจักรวาล

บูชาถึงทุกประการควนอม

บูชาถึงทุกประการควนอม

อัคไชโยเทมาถึงพมเทวะโลก

อัคไชโยเทมาถึงพรหมเทวะโลก

ทุกสำทาวคงฟ่าฟักถึง
 คุญนอมหัตตะบาตาจอน
 เเคโซแขงชมมานเทิงคาย
 พันเคไหวมะหาคุณมีปะหมาก
 ยกไลเกลาเสมอไมแกนพัน
 โทสังไหหายโปยทั้งโทค
 บาบเปียคเนื้อเวรเวนหลักไก
 สุขขังให้มีสุขทุกชาติ
 โหคฺมวลมีแทค่านอบาสิม
 เมื่อนั้นมะหาคุนไหโยยพอนอัมออน
 โออาจเอ้อมพระเมกใหญ่ทันบำ
 วังโสใสสูงเอื้องอมเฮา
 มะนีโซไหสิ่งงามชอบขึ้นเฮวนอ
 โหนคฺแพเทิงพื้นแผนพมลูกเฮย

ทุกหมทาวบนฟ่าฟักถึง
 คุญนอมหัตถบาตาจอน
 เเคโซแขงชมมารทั้งหมด
 พันเคไหวมหาคุณมีปะมาท
 ยกไลเกลาเสมอไมแกนพัน
 โทสังไหหายโปยทั้งโท
 บาบเปียคเนื้อเวรเวนหลักไก
 สุขขังให้มีสุขทุกชาติ
 โหคฺมวลมีแทค่านอบาสิม
 เมื่อนั้นมหาคุนไหอวยพรรับออน
 โออาจเอ้อมพระเมกใหญ่ทันบำ
 วังโสใหญ่เรืองรมเรา
 มณีโซไหสิ่งงามชอบขึ้นเถอะนะ
 โหนคฺแพพื้นแผนพมลูกเฮย

: 285 *

ข้อความนี้ เป็นตอนจักกะสอนขอขมาถา^๑หลังจากเรียนวิชาอาคมเสร็จ ก่อนลาจากไป
 คำอธิษฐานของจักกะสอนและคำให้พรของถา^๑ ผู้ประพันธ์เลือกใช้คำบาลี สันสกฤตมาประกอบ
 มากกว่าทุกตอน ทั้งนี้เพื่อความขลัง และความศักดิ์สิทธิ์ของเนื้อความในตอนนี้ คำบาลี สันสกฤต
 ที่ประกอบในข้อความ คือ

สมมา	นำมาจากคำ กษมา หรือขมา	เคโซ	นำมาจากคำ เคาโซ
มาน	นำมาจากคำ มาร	โกค	นำมาจากคำ โกฏี
จักกะวาน	นำมาจากคำ จักรวาล	โทสัง	นำมาจากคำ โทสะ
เวน	นำมาจากคำ เวร	พมเทวะโลก	นำมาจากคำ พรหม + เทวโลก
คุญ	นำมาจากคำ คุรุ	โหคฺ	นำมาจากคำ โหคฺ
วังโส	นำมาจากคำ วิโส	บาด	นำมาจากคำ ปาท

อาทณ	นำมาจากคำ อาทรว	โหนตุ	นำมาจากคำ โหนตุ
โอกาศ	นำมาจากคำ โอกาส	พันเต	นำมาจากคำ ภนเต
อัคไจโบ	นำมาจากคำ อจฺจโบ	สูกขัง	นำมาจากคำ สุกฺขิ
หัตพุ	นำมาจากคำ หัตถ	มนิโซ	นำมาจากคำ มณีโชติ

ภาษาบาลี สันสกฤต เป็นภาษาที่มีวิภक्तिปัจจัย คำศัพท์ประกอบขึ้นจากราก และปัจจัย ในบาลี สันสกฤต ต้องนำมาประกอบวิภक्तिก่อนจึงจะนำไปใช้ในข้อความหรือในประโยคได้

การนำคำบาลี สันสกฤตมาใช้ในข้อความ เป็นการแสดงภูมิรู้ทางด้านภาษาบาลี สันสกฤต ของผู้ประพันธ์ได้เป็นอย่างดี ควบคู่การประยุกต์ให้เข้ากับการออกเสียงในภาษาไทยได้อย่างเหมาะสม เช่น

อัคไจโบ - อจฺจโบ	อฺจฺจ - อจฺจ	หัตทะ - หัตถ
เตโช - เทโช	พันเต - ภนเต	สฺย - สยิ
โหนตุ - โหนตุ	โหนตุ - โหนตุ	วังโส - วิโส

เป็นต้น

ตามปรกติคำเหล่านี้ เมื่อนำมาใช้ในภาษาไทยจะออกเสียงใหม่เป็น ครู หัตถ์ เคช สุข วงศ์ และการนำคำมาใช้เช่น อาจารย์วิสันต์ ภูแก้ว (วิสันต์ ภูแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ อูไร คือจริง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ห้อง 234 มหาวิทยาลัยประสานมิตร เมื่อวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2528) ให้ ความเห็นว่า ผู้ประพันธ์สามารถเลือกใช้คำได้ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์บาลี สันสกฤต เช่น โหนตุ และโหนตุ ในข้อความข้างบน

โหนตุ เป็น เอกพจน์ โหนตุวมมีแต่คำมัน้อยาลัม

โหนตุ เป็น พหูพจน์ โหนตุพรอมแพนพันแผนภูมิอุกเอย

โหนตุ ในข้อความ มีความหมายเป็นเอกพจน์ คือ จักจะสอนอธิบายฐานขอให้พระองค์เอง อยาลัมวิชาอาคมที่ใดเล่าเรียนไป ตอนถามให้พร ถามให้พรไปถึงพระญาติวงศ์ของจักจะสอนด้วย คือ "วังโสโสรุ่งเรืองรมย์เรา" ดังนั้นจึงต้องขบลงด้วย โหนตุพรอม คือให้บรรดาญาติพี่น้องที่ร่วม

การนำคำมาใช้ในอีกลักษณะหนึ่ง นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้ว คือ การนำคำบางคำที่มีใช้เฉพาะในภาษาบาลีเท่านั้นมาใช้ในวรรณกรรม เช่น

อจฺจโย แปลว่า กาลเวลาที่ล่วงไป โทษที่ล่วงเกิน ความล่วง ความคืบหน้า

ภนฺเต เป็นคำสำหรับผู้สอนกว่าหรือคำกว่าเรียกผู้สูงกว่า

โหนฺตุ แปลว่า จงมี จงเป็น

เป็นต้น

2.3 ลีลาการใช้คำ

ลีลาการใช้คำ หมายถึง การเลือกใช้ถ้อยคำบรรจุลงในวรรณกรรม ถึงแม้วรรณกรรมนั้นเป็นเรื่องวงยะมากจะเป็นวรรณกรรมท้องถิ่น แต่ผู้ประพันธ์มีลีลาการใช้คำที่มีลักษณะเด่นอันแสดงถึงความรู้และความซาบซึ้งของผู้ประพันธ์อย่างเห็นได้ชัด ผู้ประพันธ์สามารถนำเอาถ้อยคำในแต่ละภาษาทั้งภาษาไทยมาตรฐาน ภาษาถิ่น และคำยืม มาใช้ในวรรณกรรมของตนได้อย่างเหมาะสม ดังนี้

2.3.1 ใช้คำภาษาไทยมาตรฐาน ภาษาถิ่น หรือคำยืมอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีความหมายเดียวกัน หรือใกล้เคียงกันมาใช้ด้วยกัน เช่น

เป็นเหยื่อทองมึงแท้ <u>มากมาย</u>	หลาย ภาษาถิ่นอีสานแปลว่า มาก
<u>พลหลวงหลาย</u> ขอเนกนอง <u>เหลือล้น</u>	พลวหลาย เป็นคำภาษาถิ่นอีสานใช้บอกปริมาณ "มาก" อเนก เป็นคำยืมจากคำบาลี แปลว่า มาก นอง เหลือล้น เป็นคำไทยในความหมาย มาก
<u>อาชไนย</u> มา <u>พลาย</u> สาร <u>ซาง</u> เครื่อง	อาชไนย เป็นคำยืมจากคำบาลี สันสกฤต แปลว่า มา พลาย เป็นคำยืมจากคำภาษาตะเลง แปลว่า ซาง
เห็น <u>คงคา</u> แผนที่ <u>ควัก</u>	คงคา และนที เป็นคำยืมภาษาบาลี แปลว่า แม่น้ำ

การใช้คำที่มีความหมายเดียวกัน แต่ต่างภาษากันมาบรรจุในข้อความเดียวกันนี้ นอกจากจะเน้นใจความให้เด่นชัดขึ้นแล้ว ยังช่วยให้ในข้อความมีจำนวนคำเพียงพอ ตามกำหนดในรูปแบบคำประพันธ์ อันจะช่วยให้อ่านวรรณกรรม อ่านได้อย่างลื่นไหล และไพเราะยิ่งขึ้นตามต้องการ

ของผู้ประพันธ์ เชน ในข้อความว่า "พลหลวงหลายบอเนกนองเหลือสน" นั้น เป็นข้อความบอกปริมาณที่มากที่สุดของพลทหารในกองทัพ ผู้ประพันธ์ ใช้คำที่มีความหมายว่า มาก ในทุกคำในข้อความที่ขยาย "พล" จึงทำให้เห็นภาพทหารที่มากมายเกินคำบรรยาย โดยผู้อ่านและผู้ฟังจะสามารถสร้างภาพขึ้นได้จากคำที่เลือกสรรมาบรรจุไว้

2.3.2 ใช้คำทางระดับกันได้อย่างเหมาะสมและกลมกลืนได้ในเนื้อความ

เชน สองนางนอนปาทาวอนแหว ปาทา เป็นคำยืมภาษาบาลี แปลว่า เทา

แหว เป็นคำภาษาถิ่นอีสาน แปลว่า ออวอน

ผู้ประพันธ์ ใช้ ปาทา ในความรู้สึกว่า เทาของสามีนั้นเป็นของสูง (ปรกติใช้เป็นคำราชาศัพท์ว่า พระบาท) คำว่า "นอน" ในภาพนางผู้เป็นภรรยาทั้ง 2 โนมั่วลงไปใต้เท้าของสามี แลวออกปาก "วอน" และ "แหว" คือ ออวอนขอความเห็นใจ ขอคิดตามสามีไปด้วย (มเหสีทั้งสองของพระวรวงษะมัต ประคองกอดพระบาทของพระองค์ เพื่อขอเสด็จติดตามหาพระเชษฐาควบ)

ในข้อความนี้ ผู้ประพันธ์ ใช้คำศัพท์สูง คือ คำว่า "ปาทา" และคำสามัญธรรมดาในภาษาถิ่น คือ "แหว" และภาษาไทยมาตรฐาน คือ "วอน" รวมกันอย่างกลมกลืนและให้ความรู้ลึกตามภาพที่เกิดขึ้นคืออีกควบ ขอความในอีกควบอย่างหนึ่งที่จะเห็นได้ชัด คือ

เมล็ดผาแลวเสวยโภชนพาแลง

ในข้อความนี้ ผู้ประพันธ์ ใช้คำว่า "เสวย" "โภชน" และ "พาแลง" รวมกัน

"เสวย" เป็นคำยืมภาษาเขมร ใช้เป็นคำราชาศัพท์ แปลว่า กิน

"โภชน" เป็นคำยืมภาษาบาลี สันสกฤต แปลว่า อาหาร การกิน

"พาแลง" เป็นคำภาษาถิ่นอีสาน แปลว่า อาหารมือเป็น ชาวอีสานมักจัดกับข้าวรวมไว้ในภาชนะ เชน ถาด เพื่อผู้กินจะไต่ลอมวงภาชนะนั้นในระหว่างกิน และเรียกภาชนะที่บรรจุด้วยกับข้าวนี้ว่า "พาขาว" ส่วนคำว่า "แลง" ในภาษาถิ่นอีสาน เรียกเวลาในตอนเย็น

เสวยโภชนพาแลง เกิดจากคำทางระดับ คือ คำราชาศัพท์ "เสวย" และ "พาแลง"

คำภาษาถิ่น มาใช้รวมกัน โดยมีอาหารที่มีคุณค่าเหมาะที่จะนำมาเสวย โดยใช้ "โภชน" แทนอาหาร ประสานให้คำทั้ง 2 สอดคล้องกันอย่างเหมาะสม

ผู้ประพันธ์ได้แสดงอัจฉริยภาพในคำภาษา ด้วยการเลือกสรรคำมาใช้ในวรรณกรรม จากหลาย ๆ ภาษา และหลาย ๆ ระดับ มาบรรจรรวมกันในข้อความเดียวกันได้อย่างเหมาะสม กลมกลืนทั้งเสียง ความหมาย และให้ภาพที่เด่นชัด และการใช้คำในลักษณะนี้ จะไม่เกิดปัญหา สำหรับผู้วิจารณ์เพราะ คำในภาษาใดภาษาหนึ่งที่มีความหมายรวมกันในข้อความเดียวกัน จะช่วยขยายความหมายของคำในบริเวณใกล้เคียงให้เป็นที่เข้าใจได้ เช่น วอน กับแฉว โภชน กับพาแลง ความหมายของคำทั้ง 2 ในแต่ละคู่จะใกล้เคียงกัน

2.3.3 ใช้คำที่มีความหมายต่างจากปัจจุบัน

ตัวอย่างเช่น วงษะมาศท้าวเรีวรับลงหนี

คำว่า "หนี" ในที่นี้ แปลว่า ไป หรือจากไป แต่ในปัจจุบันมีความหมายในตัวเอง ไปไหนพบอันตรายเป็น เช่น หนีเสือ หรือหนีไปไหน เช่น หนีทางหนีภัย แม้ในท้องถิ่นในปัจจุบัน ก็ไม่ใช่ "หนี" ในความหมาย "ไป"

ขอให้ดูอีกข้อหนึ่งเกี่ยวกับความบังเอิญ

พระวงษะมาศทรงอธิษฐานขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยให้พระองค์ชนะยักษ์ที่ดุร้ายในการต่อสู้ ในข้อความ "แพ" จึงหมายถึง ชนะ และกัณการ หมายถึงดุร้าย มักใช้ในความหมายว่า ป่าดง หรือทางลำบาก อัศจรรย์ ผิดเคือง ดังนั้นคำว่า "แพ" และ "กัณการ" ในปัจจุบันจึงมีความหมายที่เปลี่ยนไปมาก แม้ในภาษาถิ่นอีสานปัจจุบันก็มิได้ใช้ตามความหมายในวรรณกรรม

ก็ไม่มีใครชานตอบความหนีงไป

หนีงไป ในข้อความนี้ เป็นคำเรียกภรรยานายพราน หมายถึง หนีงที่ง ทำในสิ่งที่ ไม่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ในปัจจุบัน ไป ใช้ความหมายว่า พูดไม่ได้ หนีงไปจึงน่าจะ หมายถึงหนีงที่พูดไม่ได้ แต่ภรรยานายพรานพูดได้

น้องนี้เป็นชาติเขื่อนมยุขณณณ

"ณ" ในที่นี้ หมายถึง ยักษ์ ขอความนี้เป็นคำพูดของนางสีสุพัน ที่บอกกับไชยะสอนว่า นางเป็นลูกที่เกิดจากยักษ์ คือ กุมพัน และมีมารดาเป็นมยุขณณ ผู้ประพันธ์มักใช้ "ณ" ในความหมายว่า "ยักษ์" อยู่เสมอ

ความหมายของคำในปัจจุบันที่แตกต่างไปนั้น ในบางคำมีความหมายตรงกันข้ามโดยสิ้นเชิง เช่น แพ้ หมายถึง ชนะ แม้ในท้องถิ่นที่ปรากฏวรรณกรรมในปัจจุบันก็ไม่มีผู้ใช้คำว่า "แพ้" ในความหมาย "ชนะ" ฉะนั้นในประเด็นนี้ จึงกล่าวได้ว่า วรรณกรรมท้องถิ่นเป็นชุมชนทรัพยากรอันสำคัญที่รวบรวมภาษาที่ใช้ในท้องถิ่นในสมัยที่บันทึกวรรณกรรมนั้นไว้มิให้สูญหาย หรือเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาได้อย่างดียิ่ง

3. การเรียบเรียงถ้อยคำ

การเรียบเรียงถ้อยคำ คือ การจัดสรรคำลงบรรทัดเป็นข้อความในแต่ละบาท หรือแต่ละบท ตามรูปแบบทางฉันทลักษณ์ การเรียบเรียงถ้อยคำในวรรณกรรมเรื่องวงเวียนมากมีลักษณะพิเศษดังนี้

3.1 การเรียบเรียงถ้อยคำสลับเปลี่ยนตำแหน่ง ตัวอย่างเช่น

ตั้งวานนี้พบก่าของดึก เวน แห แล้ว

ตั้งวานนี้ไม่พบกรรมของถูก เวร แท้ แล้ว

: 77*

ในกลุ่มคำที่ขีดเส้นใต้ ความหมายที่ผู้ประพันธ์ต้องการบอก คือ ต้องได้รับเวรกรรม
การเรียงลำดับควรจะเป็น ต้องถูกเวรกรรม

โถมาชนคังคำเหลื่อง เพียง

โถมาชนคังคำเหลื่อง เพียง

: 71

ข้อความนี้เปรียบเทียบกว้างของที่นางยังมาแปลงมาล่อพระ จากคสุมว่า ชนเหลื่องมันเป็นเงานั้น เหมือนทองคำ ตามหลักของการเรียงลำดับคำอุปมา อุปไมย จะเรียงเอาคำอุปไมยไว้หน้าคำอุปมา ในข้อความข้างต้นเป็นการเปรียบเทียบในลักษณะคำอุปมาอุปไมย คือ "เหลื่อง" เป็นคำอุปไมย เพราะเป็นสิ่งที่ต้องหาลืออื่นมาเปรียบ และ "คำ" หรือ "ทองคำ" เป็นสิ่งที่นำมาเปรียบจึงเป็นอุปมา

การเรียงลำดับข้อความข้างต้น ถ้าจะเรียงตามลำดับที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน และตามลำดับการใช้อุปมา อุปไมย แล้วควรเป็น โฉมาชนเหลือเฟือเพียงดังคำ

3.2 การเรียบเรียงโดยคำโดยการแยกคำ

ทานจึงมาที่หลังขมเขาเหงฮาย

ทานจึงมาที่หลังขมเราเหงฮาย

: 37

คำว่า ขมเหง หมายถึง ใช้กำลังรังแก เป็นคำที่ต้องใช้คู่กันเสมอ

นางแพงยังข้อความจำขอบเค

นางแพงยังข้อความจำขอบเค

: 38*

"จำ" คือ จดจำ คำที่ต้องใช้คู่กันเสมอ จดจำ หมายถึง กำหนดไว้ในใจ

(ราชบัณฑิตยสถาน 2493 : 270)

ในข้อความนี้ นอกจากแยกคำระหว่าง จำ + จำ แล้ว ยังสลับตำแหน่งคำประกอบด้วย คือ คำว่า "ข้อความ" เป็น ความ + ขอ

การเรียบเรียงโดยคำทั้ง 2 ลักษณะตามทักลาว แม้ตำแหน่งคำที่เรียบเรียงนั้นจะสลับเปลี่ยนตำแหน่งหรือแยกคำออกจากกันไปบ้าง แต่ความหมายในข้อความเหล่านั้นยังคงสมบูรณ์ครบถ้วน เพราะบริบทเป็นส่วนเสริมให้ได้ใจความสมบูรณ์

เหตุผลประการสำคัญที่เกี่ยวข้องในเรื่องการเรียงลำดับโดยคำนี้ คือ รูปแบบคำประพันธ์เป็นสิ่งบังคับ ดังนั้นการสลับเปลี่ยนตำแหน่ง และการแยกคำในการบรรจุข้อความ ผู้ประพันธ์จึงจงใจสลับเปลี่ยนเพื่อรักษารูปแบบคำประพันธ์ไว้นั่นเอง ดังตัวอย่างว่า

ตั้งว่าหนีพนกรรมคงถูกเวรแท้แล้ว

ข้อความในบาทนี้ ตรงกับรูปแบบคำประพันธ์บาทที่ 2 ของบทโท ซึ่งมีแผนผังคำประพันธ์

ดังนี้

๐๐๐ ๐๐๐๐ (ตั้งว่า) หนึ่งพัน กรรมของถูกเวร (แท้แล้ว)
ถ้าในวรรคหลัง เรียบเรียงคำตามลำดับที่ควรเป็น คือ ของถูกเวรกรรม แล้วจะไม่ถูกของตาม
แผนผังบังคับดังกล่าวนั้น

ขอความว่า นางแพงยังข้อความจำขอบเค ตรงกับรูปแบบคำประพันธ์ในบาทที่ 2 ของ
บทเอก ซึ่งมีแผนผังคำประพันธ์ดังนี้

๐๐๐ ๐๐๐๐ นางแพงยัง ข้อความจำขอ (บเค)

กำหนดและคำหลังในวรรคหลัง ต้องเป็นคำเอก และคำโทโดยลำดับ

ดังนั้นแผนผังบังคับในคำประพันธ์ จึงมีอิทธิพลในด้านการเรียบเรียงถ้อยคำในวรรค
เป็นประการสำคัญ

การใช้โวหารในวรรณกรรม

ในการสร้างวรรณกรรม ผู้ประพันธ์จะเลือกใช้โวหาร อันได้แก่ การใช้ถ้อยคำในลักษณะ
ต่าง ๆ เป็นภาพพจน์ให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการ และอารมณ์สะท้อนใจตามผู้ประพันธ์

โวหาร หมายความว่า คำกล่าวชวนคิด ต่อมาใช้คำว่า "ภาพพจน์" (Figure of
speech) ขึ้นแทน วิภา กงกะนันทน์ (วิภา กงกะนันทน์ 2522 : 37) ได้อธิบายความหมาย
ของโวหารไว้ว่า โวหารเป็นศิลปะของการใช้ภาษาอย่างหนึ่ง คือ การพูด หรือเขียนอย่างหนึ่ง
แต่ให้ความหมายเป็นอย่างอื่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขยายความให้ชัดเจนขึ้น หรือถ่ายทอดความ
รู้สึกนึกคิด อารมณ์ หรือความรู้ให้กว้างขวางขึ้น หรือน้อยลงตามภูมิปัญญาของผู้แต่ง

ในวรรณกรรมนิทานเรื่องรวงมะขาม มีการใช้โวหารหลายลักษณะ เพื่อสร้างมโนภาพที่
กระจางชัดแก่ผู้อ่านและผู้ฟัง โวหารเด่น ๆ ที่ผู้ประพันธ์นิยมใช้ จำแนกตามลำดับได้ดังนี้

1. โวหารอุปมา (Simile) เป็นการเปรียบเทียบของสองสิ่งที่เหมือนกัน โดยมี
คำอุปมาแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ผู้ประพันธ์จงใจเปรียบเทียบ คำที่ใช้แสดงการเปรียบเทียบ
มี ดังนี้ เหมือน เสมอ ปาน ตาม (ประมาณ) หอ ชั่ว คือ เป็น เปรียบ เปรียง และคำอุปมา
2 พยางค์ มี เหมือนดัง เหมือนว่า เป็นดัง เสมอด้ง เหมือนจัก คือดัง ปานว่า ปนเปรียบ

โวหารแบบอุปมา ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมามีปรากฏมากกว่าโวหารชนิดอื่น มีลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1.1 เปรียบเทียบมนุษย์กับเหวคา

โดยทั่วไปมนุษย์มีความเชื่อที่เกี่ยวกับเหวคาอยู่อย่างหนึ่งคือ ความงาม และเป็นความงามเหนืมนุษย์ จากความเชื่อนี้ผู้ประพันธ์จึงเปรียบเทียบความงามของตัวละครในเรื่อง กับเหวคา โดยให้ผู้ชายงามเหมือนเหวคา และผู้หญิงงามเหมือนเทพธิดา เพื่อให้ได้ความงามตามอุดมคติ คือ ความงามเลิศดุจเหวคา และเทพธิดาที่นำมาเปรียบนั้น ตัวอย่าง เช่น

อันวาสอนาคนอยออยหอยคิงแพง

อันวาสอนาฏนอยผิพร ทมงามผุดผ่อง

แสนแวนสาวคังนางนระคอนฟ้า

สองสาวแสนสวยคังนางนครฟ้า

: 129

ความงามของนางโควีนและนางบัวคำ เป็นความงามคังนางฟ้า (นางนครฟ้า คือ นางที่อยู่บนฟ้า หรือเทพธิดานั้นเอง)

เหมือนคังอินลอคฟ้าทะยานลาล่วงลง

เหมือนคังอินทรลอคฟ้าทะยานลาล่วงลง

: 129

ความงามของพระวงษะมามี เหมือนกับองค์พระอินทร์ที่เสด็จลงมาจกฟ้า

นอกจากนำเอาความงามของเหวคามาเปรียบกับความงามของมนุษย์แล้ว ผู้ประพันธ์ยังกล่าวอ้างว่า ความงามของตัวละครนั้นเกิดจากฝีมือของเหวคา จึงเป็นความงามเหนืมนุษย์ ในลักษณะงามตามอุดมคติเช่นกัน ตัวอย่างเช่น

สองพะองเงาเหงี่ยมงามเค

สองพระองค์สกลีเส่งี่ยมงามยิ่งนัก

เหมือนวายุบาดแถฟ้าพระอินันปอนลง เจาเฮย

เหมือนวายุบาดแถฟ้าพระอินทรันหยอนลง เจาเฮย

: 468

ความสง่างามของพระวรวงษะมาคและไชยะสอนนั้นคู่พระอินทร์เป็นผู้ปั้นส่งมาจากฟากฟ้า ข้อความนี้เหมือนข้อความที่ชมพระสุริยะมาคและพระวรวงษะมาคที่มีรูปร่างงดงามมาก ไม่มีใครในโลกมนุษย์จะงามเทียมเท่า ดังข้อความว่า

เหมือนคังอินแดงบ่งงามลนกวาคนแพนอ

เหมือนคังอินทรแดงบ่งงามลนกวาคนจริงนะ

: 13

เหวคาที่มีอิทธิพลต่อความงามของตัวละคร ผู้ประพันธ์อาจบอกลที่สุด คือ พระอินทร์ ทั้งความงามและมีมือของพระอินทร์ ผู้ประพันธ์อาจถึง ช่วยให้อำนาจครั้นมีความงดงามเป็นเลิศในทุกด้าน โดยผู้ประพันธ์ไม่ต้องการพรณาคความงามนั้นอย่างละเอียดแค่ประการใด ผู้ฟังหรือผู้อ่านจะเกิดภาพและเข้าใจอย่างลึกซึ้งในจินตนาการที่เกิดขึ้นตามคำความรู้สึกที่เมื่อเหวคาเป็นแนวเทียบนั่นเอง

1.2 เปรียบเทียบมนุษย์และสัตว์กับธรรมชาติพืชและสัตว์

ผู้ประพันธ์นำธรรมชาติของพืชและสัตว์มาเปรียบกับรูปร่างและอวัยวะในร่างกายมนุษย์ และสัตว์ ในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1.2.1 เปรียบเทียบเพื่อบอกปริมาณ ตัวอย่างเช่น

ควัโหลสูงชั่วปายคานคน

ควัโหลสูงประมาณปลายคันทาล

: 76*

ความสูงเป็นคุณสมบัติเด่นของคันทาล ผู้ประพันธ์นำคุณสมบัตินี้มาเปรียบกับนางยักษิณีว่ามีร่างกายใหญ่โต สูงเหมือนคันทาล คันทาลเป็นพืชที่ขึ้นในที่โล่ง ยืนโดดเด่นมองเห็นเด่นชัดในระยะไกล เมื่อนำความสูงของคันทาลมาเปรียบกับนางยักษิณีจึงให้ภาพที่โดดเด่นกว่าสรรพสิ่งในที่นั้น

แควหาหมากแคงเมืองนี้^๒ไหลลงแล้ว แควหาเหาหมากแคงเมืองนี้^๒ไม่ไหลลงจริงแล้ว

: 392

"หมากแคง" พืชตระกูลเดียวกับมะเขือพวง แกมีลำต้นเป็นเถา ผลมีขนาดเท่ามะเขือพวง เมื่อผลสุกจะมีสีแดง หาเหาหมากแคง เป็นชื่อความเปรียบอวัยวะ (หา) ของชายว่ามีขนาดเล็ก เหาหมากแคง ซึ่งเปรียบได้กับอวัยวะของเด็ก ในข้อความนี้จึงเป็นคำกล่าวหา แม่แก่เด็ก ๆ ในเมืองก็จะเข้าใจหมด ไม่ไว้ชีวิตแม่แก่คนเฒ่า

สน ๆ แสวชะนวลลูกไทย
ทอหน่วยหมากพาวพันกิ่งคอมแสง

ชวักไชวไปมาลูกปิ่นไทย
เหาลูกมะพร้าวปล้นกระบอปิ่นสงประกาย

: 369*

ข้อความนี้บรรยายอาวุธที่ใช้ในกองทัพว่า ลูกปิ่น (ตะมู) ชวักไชว (สน ๆ) ฉวักเจวียน (แสว) ไปมา ลูกไทยเหาลูกมะพร้าว

เด็กอ่อนนอยประมาณทอปอยกีนา

เด็กอ่อนนอยประมาณเหาปอยกีนา

: 234

ปูและหอยเป็นสัตว์เล็ก ๆ ที่อาศัยอยู่ในน้ำ ไม่มีพิษภัยสำหรับสัตว์อื่น โดยเฉพาะหอยไม่มีอาวุธสำหรับป้องกันภัยเลย ผู้ประพันธ์ใช้ปูและหอยเปรียบเพื่อเน้นความรู้สึกว่า นอกจากเห็นเป็นเด็กที่ยังไม่แข็งแรง และยังไม้จักเจนต่อชีวิตแล้ว ความสามารถในการต่อสู้ก็ไม่มี เปรียบเหมือนหอยและปูที่คอยแต่จะหนีศัตรูเท่านั้น ข้อความนี้เป็นคำกล่าวของยักษ์กุมพัน ที่บอกให้รู้ว่าไชยะสอนเป็นศัตรูที่ตนไม่หวาดหวั่นแต่ประการใดเลย

บิอาคกัวเงสังเทาไยยองนอย

บิอาจกัวเงรังชนไคเทาไยยองนอย

: 281

เสนอ มีลักษณะเป็นเส้นละเอียด เบาบางมากง่ายแก่การฉีกขาด ในข้อความนี้ใช้
เปรียบกับความรู้สึกกลัว บอหมายถึง ความไม่เกรงกลัวแบบตนเอง

1.2.2 เปรียบเทียบเพื่อบอกลักษณะ ตัวอย่างเช่น

ผมคำคกเกิงเทาเทียมแก้ว

ผมคำคกเกิงเทาเทียมแก้ว

: 427

"เทา" เป็นพืชตระกูลสาหร่าย เส้นเล็กละเอียดเนียนเป็นมัน ผู้ประพันธ์นำมาเปรียบกับ
ผมของสตรีว่า คกคำเหมือนเทา คือ เป็นมันเงาละเอียดนุ่มนวลสัมผัสดี

แพง ๆ หนาขึ้นไหยทงโสม

มีหน้าทางคงามเียบโศสมบุญ

เหมือนคังบัวบานไขกาบเงินยามเช้า

เหมือนคังบัวบานไขกลีบลีเงินยามเช้า

: 69*

ผู้ประพันธ์นำเอาความงามของดอกบัวที่ขยายกลีบรับความสดชื่นในยามเช้า โดยมีหยาดน้ำค้าง
เกาะสะท้อนแสงอาทิตย์ เป็นภาพที่งามตานองนั้น เปรียบความงดงามของนางบัวคำ
การเปรียบความสวยของสตรีกับดอกบัว เน้นความงามตามธรรมชาติที่มีความสมบูรณ์เปล่งปลั่ง
ละเมียดละไมและมีคุณค่า อยู่ในตัวของมันเอง เมื่อนำไปเปรียบกับผิวของสตรีจึงเป็นการเน้นภาพ
ของผิวที่นุ่มนวล และเงางามจับต้อง

คาไหลเลื่อมมันปนเปียบ

คาไหลเลื่อมมันปนเปียบ

: 268

"มัน" ผู้ประพันธ์นำมาเปรียบกับคางคก เป็นนัย ซึ่งเป็นสัตว์ที่มี "มัน" สวบาง
มีความอ่อนนุ่มละออค มีน้ำหล่อเลี้ยงส่งประกายแวววาว ต่างจาก "มัน" ของสัตว์อื่น คาค
เปรียบกับมันปูจึงเป็นนัยคาคแวววาว มีน้ำหล่อเลี้ยงส่งประกายเงางาม นามองยิ่งนัก

เจ้าก็รักยิ่งแมง เสมอหน่วยคาคน

เจ้าก็รักยิ่งนัก เสมอลูกคาคน

: 463 *

นัยน์ตา เป็นอวัยวะในร่างกายที่ได้รับความรัก และการทะนุถนอมกว่าอวัยวะส่วนอื่น เพราะประสาทสัมผัสทางตา สัมผัสกับสิ่งต่าง ๆ ได้ดี คนนัยน์ตาพิการจะรู้ร้ของนัยน์ตามากกว่า คนนัยน์ตาปกติ ในข้อความนี้ เปรียบความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูกกับนัยน์ตาตนเอง คือ รักด้วยการห่วงหา ปกป้อง คุ้มครองด้วยชีวิต

1.4 เปรียบเทียบคำต่างชนิด การเปรียบเทียบในลักษณะนี้จะใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงกันมาเปรียบเทียบกัน เช่น

สองชนแรงแคอกันปานปี่

สองชนแรงแคอกันเหมือนปี่

: 246

กริยา "ชน" และ "ปี่" มีลักษณะคล้ายกัน คือ เกิดจากการปะทะกันในของ 2 สิ่ง ผลของการชนขึ้นอยู่กับความรุนแรงในขณะชน แค่ว่า "ปี่" แล้ว ผลขึ้นคำก็คือ แบน แต่มาก แล้วผลจะถึงละเอียด ซ้ำอีก 2 ข้อ โฉมร่างเข้าชนกัน ผู้ประพันธ์นำเอากริยา "ปี่" เปรียบเพื่อเน้นถึงความรุนแรง

สองเคื่อนไคคูนานปานขวบ

สองเคื่อนไคคูนานเหมือนขวบ

: 265

"ขวบ" คือ "ปี่" เคื่อนและขวบ เป็นคำบอกระยะเวลาเหมือนกัน แต่ช่วงระยะเวลานั้นไม่เท่ากัน ผู้ประพันธ์นำ "ขวบ" มาเปรียบ "เคื่อน" เป็นการบอกถึงความรู้สึก ว่า ช่วงระยะเวลานับเคื่อนนั้น ผู้อยู่ในเหตุการณ์มีความรู้สึกยาวนานนับ "ปี่"

การใช้โวหารแบบอุปมา (Simile) ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาคนี สะท้อนให้เห็นความสามารถพิเศษของผู้ประพันธ์ ที่สามารถนำเอาสิ่งที่มีอยู่แวดล้อมในชีวิตคนนำมาเปรียบเทียบเพื่อสร้างความเข้าใจ ก่อให้เกิดความกระจางแจ่ม และให้ความรู้สึกร่วมกันอย่างถูกต้องควย เช่น เปรียบความสูงของลำตัวกับ "คนตาล" คนไม่ที่ขนหนุมากรจักคิในท้องถื่น

2. โวหารอุทาหรณ์ (Analogy) เป็นวิธีการเปรียบเทียบเรื่องราว เหตุการณ์ หรือความคิด 2 อย่าง ที่มีความหมายต่างกันวาทคล้ายกัน แตกต่างจากโวหารอุปมาที่ โวหารอุทาหรณ์เปรียบเทียบข้อความ แต่โวหารอุปมาเปรียบเทียบกับด้อยคำ โวหารแบบอุทาหรณ์ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาคนี เป็นการเปรียบเทียบเหตุการณ์ 2 เหตุการณ์ เพื่อบอกลักษณะและปริมาณความรู้สึก ดังต่อไปนี้

เหมือนดังหัตถ์คนช่างสมความเล็กไหยเสวนอ

เหมือนดังหัตถ์คนช่างสงครามศึกใหญ่จริงหนอ

: 41*

ข้อความนี้กล่าวถึงในระหว่างที่พระสุริยะมาคและพระวงษะมาค เค้นทางอยู่ในป่า หลังจากเพณมาคปลดปล่อยตัวให้หนีออกจากเมืองเปงจานแล้ว ทั้ง 2 พี่น้องได้มาพบคนนารียล (นางกาย) และมีความสัมพันธ์กับเหล่านารียลนั้น ผู้ประพันธ์นำเอาเหตุการณ์การหัตถ์คนช่างในสมรภูมิที่ขึงใหญ่มาเปรียบกับการรวมรักของหญิงชายที่ยังไม่เคยผ่านเรื่องเพชรสวามี มีความรู้สึกเหน็ดเหนื่อยเหมือนกัน

พอวามยามเคียวก็คังลมเชยไม

พอแถมยามเคียวก็คังลมเชยไม

: 439*

ข้อความนี้กล่าวถึง สาวในเมืองเปงจานที่มีความสัมพันธ์กับหนุ่มต่างเมืองที่มาช่วยในงานศพของพระเจ้าพรหมทัต มีความรู้สึกอาลัยอาวรณ์ขณะที่ฝ่ายชายกำลังจะจากไป นางเปรียบความสัมพันธ์ระหว่างตนกับชายหนุ่มที่จะจากไปกับลมที่พัดผ่านตนไป คือ เป็นเพียงครั้งคราวเคียวแล้วผ่านไป ไม่มีโอกาสจะได้อยู่รวมกันอย่างถาวร

เจ้าถืบแท้เถิงเมกเมโคแลขอ

เหมือนไฟขาวคองฮู เอื้อนหม้อ

เจ้าถืบแท้เถิงเมฆเมโขแลหนอ

เหมือนบั้งไฟขาวคองรู เรือนคินป็น

: 461 *

ข้อความนี้กล่าวถึง จักกะสอนถืบทะยานคนเหาะขึ้นไปถึงเมฆ ผู้ประพันธ์เปรียบเทียบ
ว่องไว และระดับความสูงที่เหาะนี้ กับการถืบทะยานตัวขึ้นของบั้งไฟ (ไฟ) ที่มีการเผาไหม้คินประสิ่ว
อย่างดี บั้งไฟทะยานขึ้นสู่ท้องฟ้าได้ควยอานุภาพของคินประสิ่วสมณฉายเรียกว่า "หม้อ" คือ
คินป็น และที่สำคัญคือที่บรรจุ "หม้อ" นั้น คงมีความสะอาดมาก จึงจะทำให้บั้งไฟขึ้นสูง และ
ไม่แตกก่อนขึ้นสู่ท้องฟ้า ไฟขาวคองรูเรือนหม้อ ก็คือ บั้งไฟที่หอบรรจุคินป็นสะอาด ยอมทำให้
ไฟปะทุไค้ตลอดคองนั้น ซึ่งจะทำให้พลังทะยานขึ้นสู่ท้องฟ้าสูงมากขึ้น

กิ่นแห่งปานคั้นคณณฮาย

กิ่นแห่งเหมือนคั้นคณณร่าย

: 210

ข้อความนี้กล่าวถึงผลกระทบที่ตามทันในชาติเคียวของภรรยานายพรานที่ทำกับนางโควิน
ทำให้ได้รับความทุกข์ยากลำบากอย่างแสนสาหัส ภรรยานายพรานมีความรู้สึกระทมทุกข์และเสียใจ
ในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น (กิ่นแห่ง) เหมือนพังกินจากคณณร่าย ซึ่งไม่สามารถจะแก้ไขเหตุการณ์นั้น
ได้เลย

ชาติที่เชื้อลูกซางซึ่หนอนกมกิ่นหยาดังควาณเค ชาติที่เชื้อลูกซางจะมากมกิ่นญาเหมือนควาณะหรือ

: 239

ข้อความนี้เปรียบเทียบให้เห็นว่า ซางและควา เป็นสัตว์กินพืชเป็นอาหาร ซางจะกิน
ใบอ่อนของคนไม้ ส่วนควาหมักกินหญ้า ลักษณะการกินอาหารของสัตว์ทั้ง 2 จึงต่างกัน โคบซาง
จะชูวงโน้มกั้งไม้เพื่อกินใบอ่อน แต่ควาจะหมักกินหญ้าบนพื้นดิน ผู้ประพันธ์นำเอาลักษณะที่

แตกต่างกันมาเปรียบเทียบ เพื่อแสดงความรู้สึกที่มีอารมณ์ของในศักดิ์ศรีความเป็นภริยา
 ของตน จะไม่ยอมลดเกียรติหรือศักดิ์ศรีกระทำเช่นคนชั้นต่ำ เหมือนนางจะไม่ยอมกินหญ้าเหมือน
 ควาย

3. โวหารนามนัย (Metonymy) เป็นโวหารที่เอ่ยถึงสิ่งหนึ่ง แต่ให้มีความหมาย
 เป็นอย่างอื่น ตัวอย่างเช่น

บางพองจับแจงผ้านีเอ็บเห็นธาว	บางคนจับชายผ้าหลดลุยเห็นราว
พ้อลื้อควาวหาเห็น <u>เคาชะกุนหัวแบม</u>	ท่าคากังวาเห็น <u>เคาสกุลหัวแบม</u>

: 434

การหยอกเฝ้าของหนุ่มสาวอย่างถึงคัว ฝ่ายชายมักถือโอกาสจับครองของสงวนของ
 ฝ่ายหญิง ชายบางคนดึงผ้านุ่งของฝ่ายหญิงทำให้ผาหลด (เอ็บ) จึงเห็นเคาสกุล ซึ่งในที่นี้
 หมายถึง เครื่องเพศของหญิงนั่นเอง

<u>ใจเมือง</u> ใหญ่แปงปองปูกมานี้	<u>ใจเมือง</u> ใหญ่แปงปองปูกมานี้
-----------------------------------	-----------------------------------

: 446 *

ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมานี้ เมื่อกล่าวถึงธิดาของเมืองใด มักใช้คำว่า
 "ใจเมือง" แทน เช่น ในข้อความที่ยกมาี้ เป็นตอนพระเจ้าโกสัมพีสั่งนางสามมาดี ราชธิดา
 มาให้แก่วิชยะสอน ใจเมืองจึงหมายถึง ธิดาของเจ้าเมือง การเรียกธิดาของเจ้าเมืองว่า
 ใจเมือง สะท้อนให้เห็นว่า ผู้ที่เป็นธิดาของภริยาหรือเจ้าเมืองที่ปกครองเมืองนั้น ๆ ย่อมเป็น
 ที่รักและห่วงหาของทุกคนในเมือง ดูจะเป็นหัวใจของเมือง ซึ่งถือว่าเป็นที่เชิดหน้าชูตาของ
 บ้านเมืองอีกด้วย

ดี ๆ แล้ว <u>ข้าพระพัน</u> เฮากายกันแล้ว	ดี ๆ แล้ว <u>ข้าสะพาน</u> เรากายกันแล้ว
สองฝ่ายฟ้าเป็น <u>ผิงเปียงเคียว</u> ทานเฮย	สองฝ่ายฟ้าเป็น <u>ผิงเปียงเคียว</u> ทานเฮย

: 151 *

ชั่วสะพานในที่นี้ หมายถึง สัมพันธไมตรีที่มั่นคงกัน เมืองทั้งสอง จะมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความสามัคคีกัน รวมแรงรวมใจกันเหมือนหลอมซึ่งสองแผ่นให้เป็นแผ่นเดียว

นอกจากตัวอย่างที่กล่าวมาดังกล่าว ยังปรากฏว่า ผู้ประพันธ์นิยมใช้โวหารแบบนามนัยนี้ มาเรียกตัวละครแทนชื่อ ซึ่งคำที่นำมาเรียกนั้นจะสามารถสื่อความหมายให้เป็นที่เข้าใจกันได้ คำที่เรียกแทนชื่อตัวละครในวรรณกรรม มีลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1. เป็นคำเรียกตัวละครฝ่ายชาย เพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ มีอิทธิอำนาจมหาศาล ภายใต้อำนาจ เช่น คำว่า ฤทธิเดชไท้ บำหม่อมเหนือหัว พระบาทเจ้า ผู้ผ่านพ้นสิทธิเดช พระบอคน เป็นตน ตัวอย่างเช่น

แสนสิทธิเดชท้าวโลมวนทำงาน

แสนสิทธิเดชท้าวโลมเพราะทำงาน

: 180 *

สิทธิเดช หมายถึง ผู้ใช้อำนาจอย่างชอบธรรม ในที่นี้หมายถึงพระวรวงษมาด

สาบซาคชนบ่เห็น เจ้าพระบอคนนี่เค

สาบซาคชนบ่เห็น เจ้าพระบอคนนี่นา

: 184 *

พระบอคน หมายถึง ผู้มีพระคุณสูงสุดในชีวิต ถ้อยคำนี้ นางโควินรำพันถึงพระวรวงษมาด พระสวามีของนาง

2. เป็นคำเรียกตัวละครฝ่ายชาย เพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ทางธรรม เช่นคำว่า จอมธรรม สมภารเพ็ง โปริสคิ้วไท้ โปริราชท้าว เจ้าคนบุญ บุญพิตรราช เป็นต้น ดังตัวอย่าง

อันวาพะบาดเจ้าเงินป่าหิมะวัน

อันวาพระบาทเจ้าเงินป่าหิมะวัน

จอมทัพพะบักรุมเอาโค

จอมธรรมพระบักรุมเอาโค

: 85 *

จอมธรรม หมายถึง ผู้เป็นใหญ่ที่มีธรรมะประจำใจ ในข้อความนี้ หมายถึง พระเจ้า
กุดสม

ซากิซออาสาเอากาน เจาคนบนทุกสิ่งจริงแล้ว ซากิซออาสาเอากการ เจาคนบนทุกสิ่งจริงแล้ว

: 103 *

คนบุญ หมายถึง ผู้กระทำแต่ความดีงาม หรือประพฤติตามธรรม เป็นคำเรียกที่ยกย่อง
ในบุญบารมีของกษัตริย์ที่มีคุณธรรมสูง ในข้อความนี้ คนบุญ หมายถึง พระวรวงศา
นอกจากคำเรียกที่มีความหมายในทางอ้อมแล้ว ปรากฏคำ "พระโพธิสัตว์" ใช้ในคำ
เรียกแทนชื่ออีกด้วย เช่น

เห็นทั้งอุ้มแถมเจอง โพธิสัตว์

เห็นทั้งรูปแถมเจอง คโพธิสัตว์

: 193

โพธิสัตว์ หมายถึง ผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ในวรรณกรรมนี้ปรากฏใช้เรียก
เฉพาะพระสุริยะมดเท่านั้น

3. อากัษพระนามของเทพเจ้าเมืองบน เรียกแทนชื่อตัวละคร เพื่อแสดงถึงอำนาจ
บุญบารมีของตัวละครในสถานภาพกษัตริย์ ว่ามีอยู่เหนือมนุษย์โดยทั่วไปคู่จเทพที่อ้างถึง เช่น
มหาจักร พระองค์อินทร์ พันดา เป็นคน ตัวอย่างเช่น

ทูนหัว พระอินของท้าว

ทูลหัวรับ พระอินทรงคทา

: 340 *

พระอินทร์ เป็นเทพเจ้าผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ชั้น ดาวดึงส์ และชั้นจาตุมหาราช
(ราชบัณฑิตยสถาน 2493 : 1030) ในข้อความนี้ "พระอินทร์" เป็นพระนามที่นางสีสุพัน ใช้
เรียกแทนไชยะสอน

ยังมีพินคาญจำนั่มมายิงคาย

ยังมีพินคาญจำนั่มมายิงคาย¹ จิงคาย

: 353 *

พินคา คือ พระนามหนึ่งที่ไ้ใช้เรียกแทนชื่อพระอินทร์ (จากสหัสสนัน สหัสสเนคร) พินคา ในข้อความนี้ เป็นคำเรียกแทนพระนามพระสุริยะมาก และพระวงษะมาก

4. คำไ้ใช้เรียกแทนชื่อตัวละครฝ่ายหญิงเป็นคำที่แสดงถึงความรัก และความทะนุถนอม เช่น คำว่า นางเยาว กือเมือง บุษบับาน ขาญ ออนนอบ เป็นต้น คำอย่างเช่น

เอาออนอ้วแพงค้อคีมสองพอเนอเอาออนอ้วแพงค้อคีมสองพอเนะ

: 254

ออน หมายถึง นุ่ม ละมุนละมอม นอกจากคำว่า "ออนอ้ว" ที่ให้ความหมายว่าอบอุ่น ละมุนมือแล้ว ผู้ประพันธ์ยังใช้ "แพงค้อ" แสดงความรัก ความทะนุถนอมที่ควรมอบให้อย่าง มหาศาล โดยเอารำนวนนับ 1000 ล้าน (ค้อ) มาเทียบ สะท้อนให้เห็นความรัก ความห่วงใย ของยักษ์กุมพัน ที่มีต่อนางสีสุพัน อย่างมหาศาล

ถ้อแ่งไ้โคบุตรบับานเบงลาคมานี้ถ้อแ่งไ้โคบุตรบับานเบงราชมานี้

: 261

"บุษบับาน" ในข้อความนี้ เป็นคำเรียกนางสีสุพัน คอกบัวที่เบงบานจะส่งกลิ่นหอมอ่อน ๆ คู่กับการขยายของกลีบคอกที่อ่อนนุ่ม ละมุนละม เมื่อจะสัมผัสจับต้องควรทำอย่างแผ่วเบา เพื่อ รักษาไม่ให้กลีบชำ เช่นเดียวกับสตรี ก็ควรได้รับการทะนุถนอม และปฏิบัติด้วยความประณีต บรรจง

5. คำที่ไ้ใช้เรียกแทนชื่อตัวละครในวัยเด็ก มักจะเป็นคำที่มีความหมายอย่างยิ่งต่อ ผู้เรียก อันแสดงถึงความรัก ความห่วงใย และความทะนุถนอม เช่น คำว่า เจ้าหนอฟ้า จอมใจ นอยหนอเมือง แกวลอคฟ้า ออนนอบ คอนค้อ เป็นต้น คำอย่างเช่น

¹มาย = สืบความ

อันว่าสองตอนคือไปคางปะเทดไคนี้เค

อันว่าสองตอนคือไปคางปะเทดไคนี้เค

: 214

"ตอนคือ" คือ ชิ้นของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีคุณค่ามหาศาลเท่าจำนวน 1000 ล้าน ในข้อความนี้ นางพิมพ์ไช้เรียกโอรสทั้งสองของพระนาง อันแสดงว่า โอรสทั้งสองเป็นเลือดและเนื้อส่วนหนึ่งของพระนางที่มีค่านับพันล้าน

แต่นั่นแถวลอคฟ้าเห็บมแม่มหัว

แต่นั่นแถวลอคฟ้าเห็บมแม่มหัว

: 172

"แถว" มักมีค่าในตัวเองอยู่แล้ว เมื่อเป็นแถวที่ลอคลงมาจากฟ้า ย่อมมีคุณค่าค่านับข้อความนี้ไช้เรียกไช้ละสอน

4. โวหารอุกฤษ (Hyperbole) คือ การพูดเกินความจริง เพื่อเน้นความรู้สึก ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาคนี้ ผู้ประพันธ์ใช้โวหารอุกฤษ เพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ เกรียงไกรของสิ่งที่กล่าว ลักษณะการใช้โวหารอุกฤษในวรรณกรรมอาคัยสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

4.1 จำนวนเลขแสดงปริมาณมาก ตัวอย่างเช่น

จงคอยไปแมทอนเป็นหมื่นหมื่นปีลูกเฮย

จงคอยไปเถอะนะป็นหมื่นหมื่นปีลูกเฮย

: 432

เป็นคำพูดที่แสดงถึงความรัก และความปรารถนาดี ของผู้เป็นมารล่ำพิงที่มีต่อบุตรธิดาของตน มารกาต้องการให้บุตรธิดามีความสุข มีชีวิตที่ยืนยาวในลักษณะ "อายุหมื่นชั่วชี้น" ระยะเวลาแสนนับ "หมื่นปี" นั้นแสดงถึงเจตจำนงอันแน่วแน่ของมารกาที่ต้องการให้บุตรธิดามีชีวิตอยู่ในโลก เพื่อเป็นแถวตา ดวงใจของมารกาให้นานที่สุด

ฟ้าเห็นอุบนองแสนยิ่งยงเห็นอนันต์
 พันปีหมายเหี่ยวเน่นน่านาง

ฟ้าใครเห็นอุบนองแสนยิ่งยงเห็นอนันต์
 พันปีหมายเหี่ยวบุพเพสันนิวาสตามไป

: 354

พระไวยะหัตถ์ทรงคร่ำครวญถึงนางสีว (ยักษ์ฉมังแสง) ที่หนีไปว่า แม้จะอยู่ไกลกัน
 แสนโยชน์แต่พระองค์ก็ทรงนึกถึงนางแต่เพียงผู้เดียว และคงใจว่า แม้ระยะเวลาจะเป็นพันปี
 พระองค์ก็จะทรงคิดถึงนางตลอดไป พันปี และแสนโยชน์ มีขอบปริมาณจำนวนที่แท้จริง เป็น
 จำนวนที่นำมากล่าวอ้างเพื่อเน้นปริมาณความรักของพระองค์ที่มีต่อนางสีวว่ามีมากนั่นเอง

4.2 เหตุการณ์ที่ผิดไปจากธรรมดา ผู้ประพันธ์ก็นำเอาเหตุการณ์ที่ผิดไปจาก
 ปกติ มาแสดงให้เห็นอิทธิฤทธิ์ของผู้แสดงเหตุการณ์หรือสิ่งของที่ประกอบในเหตุการณ์นั้น
 ว่ามีฤทธิ์เดชมากกว่าปกติ ตัวอย่างเช่น

เสียดังพื้นพระเวหาอากาศ
 เหมพะไลดวงฟ้ามอศอย
 7 ความเคาไหวสอดจักษะวาน
 บัดละเพ็ญไหวแผนคันทนาแน
 สองแสนคังจุฑาทั้ง 4 โยชน์
 ทนมิได้โมทนาเจ้าหวาดไหว
 ไกวกองนอมเขาใหญ่บัพพะโต
 สีนเนหลวงแกวแพประสงคนอม
 หัวละหาวเหลือ มะหาสมุทรเข้าเชือก

เสียดังถึงพระเวหาอากาศ
 เทพพะไลบนฟ้ามองดู
 เจ็ดคาบเขาไหวถึงเขาจักรวาล
 บัรูเพ็ญไหวแผนคันทนาแน
 สองแสนคังจุฑาทั้ง 4 โยชน์
 ทนมิได้โมทนาเจ้าหวาดไหว
 ไกวกองนอมเขาใหญ่บัพพะโต
 สีนเนหลวงแกวแพประสงคนอม
 มหาสมุทรปั่นป่วนเป็นโกลาหล

: 461

ข้อความตอนนี้เป็นตอนที่ชักกะสอนให้ท่านแก่คนยากจนในเมืองเซาเงินไกรลาด ก่อนที่จะพานางแพงพันเสด็จกลับเมืองกุศล ค่ายอานุภาพในการให้ทานเป็นเหตุให้เกิดปาฏิหาริย์ คือเสียดึงกักกองไปหัวทองคำ แผ่นดินไหว 7 ครั้ง เทวดาบนทองคำมองดู ท้าวจุลโลกบาล ผู้รักษาโลกใน 4 ทิศ ต้องรวมอนุโมทนาร่วมกับพระองค์ นอกจากนั้น ภูเขาใหญ่ก็แกว่งไกว โอนเอนไปมา เขาพระสุเมรุ (สีเนหลวง) กวัดเวงทำไห้มหาสมุทรเกิดโคลาหล บันปันคลอก ผู้ประพันธ์กำหนดให้ภาพเหตุการณ์ที่ผิดไปจากปรกตินี้ ชี้แนะให้เห็นอานุภาพที่ยิ่งใหญ่ของการให้ทาน ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่เคยปรากฏในโลกของความเป็นจริง

ทม ๆ กองคองบนถึงเมก

ไมทาวลมหักคนเป็นแถว

ผงทุลุ่มกะจวนบินงอ

ทม ๆ กองเบ้องบนถึงเมฆ

ไมเอนลมหักโค่นเป็นแถว

ผงทุล่แหลกเป็นผง นาคีจรรย

: 150

การเดินทางของบรรดาพ่อค้าเมืองพาราณสี เมื่อได้ลูกแก้วมีจากชาคัพพตามแล้ว การเดินทางว่องไวขึ้น เสียดึงกองไปถึงเมฆ เมื่อผ่านไปทิศทางใด ต้นไม้ใหญ่อยู่ในบริเวณนั้นหักหักโค่นลงเป็นผง ลักษณะการพรรณนาเหตุการณ์ที่เกินความจริงเพียงต้องการเน้นให้เห็นคุณวิเศษของแก้วมณีเท่านั้น

ลักษณะของโวหารแบบอภิปิพนธ์ในวรรณกรรมนิทาน เรื่องวงษะมาก ผู้ประพันธ์ใช้จำนวนเลขที่แสดงถึงปริมาณมหาศาล และลักษณะเหตุการณ์ที่ผิดไปจากปรกติธรรมดา เพื่อสร้างและเน้นความรู้สึกให้เกิดขึ้นตรงตามความประสงค์ที่ผู้ประพันธ์ต้องการ

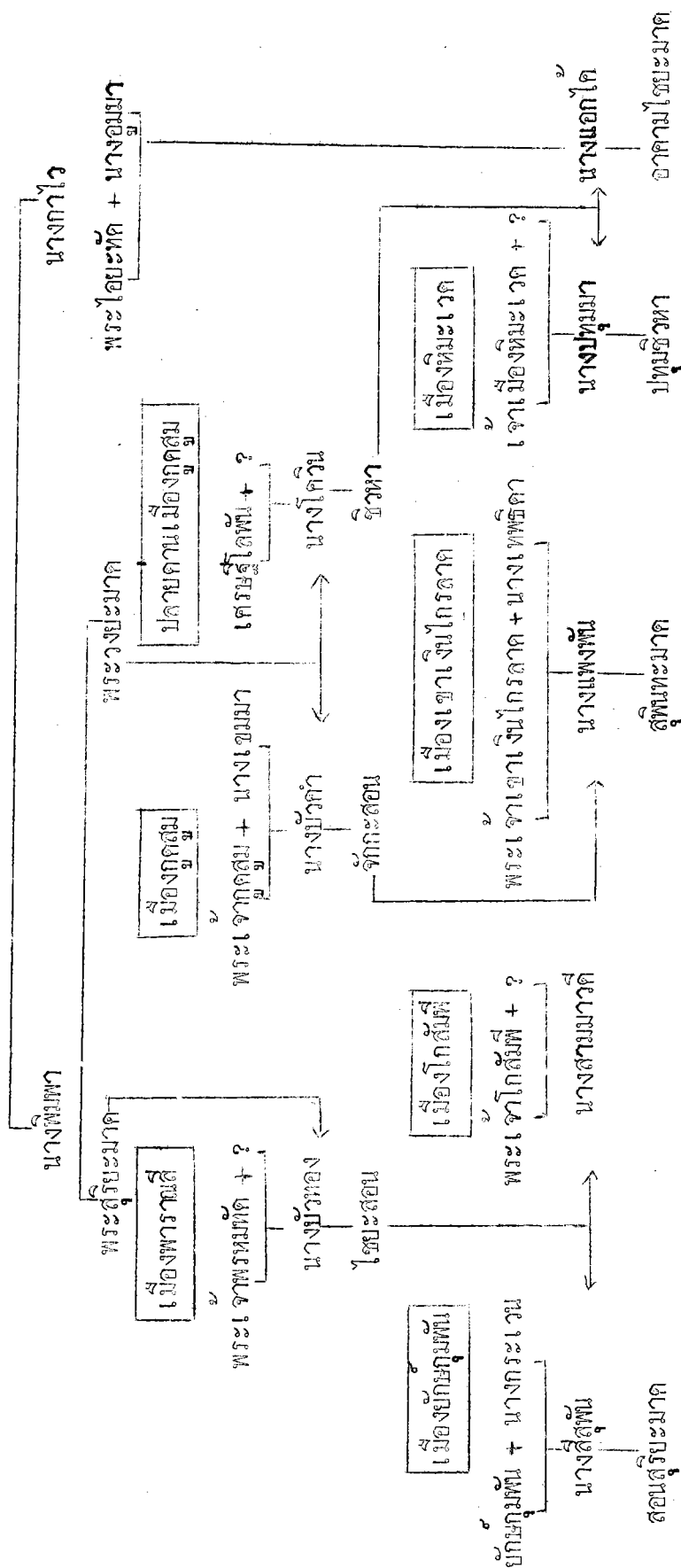
วิเคราะห์พฤติกรรมตัวละคร

ในการวิเคราะห์พฤติกรรมตัวละครในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษมาศ ผู้วิจัยจะมุ่งวิเคราะห์พฤติกรรมจาก 2 ประเด็น คือ ระดับความสำคัญของตัวละคร และสถานภาพของตัวละคร จากการศึกษาทั้ง 2 ประเด็น จะสะท้อนถึงผลของพฤติกรรมว่า พฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่พึงปรารถนา และพฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา

ก่อนจะวิเคราะห์ตามแนวทางข้างต้น ผู้วิจัยขอเสนอแผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครในเรื่อง เพื่อความเข้าใจประกอบการวิเคราะห์ ดังนี้

เมืองเบงจอน

พระเจ้าพรหมมัต

ภาพประกอบ 1 แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครในวรรณกรรมพื้นบ้านเรื่องเบงจอน

พฤติกรรมของตัวละครแบ่งตามความสำคัญของตัวละคร

ลำดับความสำคัญของตัวละครในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาศ จำแนกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ตัวเอก ตัวสำคัญ และตัวประกอบ ในการศึกษานี้จะศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของตัวละครในแต่ละระดับ อันจะเป็นประโยชน์ในการอ้างอิงถึงพฤติกรรมตามสถานภาพที่จะกล่าวต่อไป

1. ตัวละครเอก

คุณสมบัติของตัวละครในวรรณกรรม มีคุณสมบัติเป็นตัวละครเอกได้ 6 ตัว ตามลำดับการปรากฏตัวในเรื่อง ดังนี้

1.1 ตัวเอกฝ่ายชาย ได้แก่ พระวงษะมาศ ไชยะสอน ชีวหา และพักกะสอน

พระวงษะมาศ

พระวงษะมาศ เป็นโอรสองค์ที่ 2 ของพระเจ้าพรหมทัตที่เกิดจากนางพิมพา มเหสีฝ่ายขวา ซึ่งจุติมาจากเทพคาในเทวโลก ดังข้อความกล่าวไว้

เมื่อนั้นอินทิลาดทวารนิงอำโนจิก	เมื่อนั้นอินทรีราชท้าวคร่ำครวญในจิก
ควนจักไปนิละมนเจ้าโพธิยานลงเกิด	ควรจะไปนิมนต์พระโพธิสัตว์ลงเกิดจริงเทญ
จึงเห็น	
กับทั้งสาวกเจ้าโมกคะลาพอมพำเคียว	กับทั้งสาวกเจ้าโมกคัลลนพอมพำเคียวชอบแล้ว
ชอบแล้ว	

: 5 *

จากข้อความนี้ชี้ให้เห็นว่า พระวงษะมาศ คือ พระโมกคัลลน สาวกของพระพุทธเจ้า ก่อนที่พระวงษะมาศจะจุติมาปฏิสนธิในพระครรภ์ของนางพิมพา นางไฉนอันแสดงถึงอำนาจบุญบารมีของโอรสดังนี้

นางก็ฝันว่าพระอาทิตย์ทอแสงจันทน์
 ทะยานเหิงเวหาขอบเขาสะเมิงกว้าง
 แหม่งนึ่งเห็นพระลาหุมาตามหลังเลียบขอบ
 ฝันว่าพระอาทิตย์เสด็จลงตกลง
 เหิงอกนางลวกกินกินไค
 ฝันว่ามีขี้ไคพระจันทร์มาเรียงรวม
 กำแทนไคนางนอยกินแทนแผลว

นางก็ฝันว่าพระอาทิตย์ทอแสงจันทน์
 ทะยานบนเวหาขอบเขาสูงเมรุกว้าง
 อีกอย่างเห็นพระราหูตามหลังเลียบขอบเขา
 ฝันว่าพระอาทิตย์เสด็จลงตกลง
 บนอกนางรีบกลืนกินไค
 ฝันว่ามีขี้ไคพระจันทร์มาเรียงรวม
 กำแทนไคนางนอยกินแทนจริงแล้ว

: 6

พระจันทร์ในความฝันของนางพิมพา คือ พระวงษะมาคนั้นเอง
 พระวงษะมาคนั้นมีรูปโฉมงดงาม เป็นที่สนทนหาของผู้พบเห็น ในครั้งแรกเกิดขึ้น
 ผู้พบเห็นต่างพากันชมในความงามนั้น ถึงความว่า

เขาก็ก้าว ๆ หวงทั้งโงงเขาเบิง
 อันวามูบแหมแจงามลนคังคำแทน

เขาก็ก้าว ๆ หวงทั้งโงงเขาตุ
 อันวามูบแหมแจงามลนคังคำจริงหนอ

: 9

เมื่อเจริญวัยขึ้นพระสิริโฉมของพระองค์ ปรากฏแก่สายตาของผู้คนทั่ว ๆ ไป และมักจะได้รับ
 คำชมอยู่เสมอ นอกจากความงามอันเป็นคุณสมบัติภายนอก ที่ผู้พบเห็นในประการแรกแล้ว
 พระวงษะมาคนั้นยังมีคุณสมบัติที่งามในค่านั่น สมเป็นตัวละครเอกในเรื่องดังนี้

พระวงษะมาคนั้นมีจิตที่รอบคอบคุณธรรมอันสูงส่ง ลักษณะนิสัยจึงแสดงออกแต่ในสิ่ง
 ที่ค้ำใจ มีความรัก และเมตตาต่อผู้อื่นอยู่เป็นนิจ จึงทำให้วางใจนางกาไว ไม่คิดว่านางผู้
 พระองค์นับถือดูพระมารดา จะมีแผนประทุรกายต่อพระองค์และพระเชษฐา จากแผนการณ์
 ของนางกาไวนี้ เป็นเหตุให้พระวงษะมาคนั้น และพระเชษฐาถูกสังหาร

ด้วยพระชนมายุเพียง 8 พรรษา พระวรวงศ์มโหรีก็ทรงหนีราชทัณฑ์ไปกับพระเชษฐา
เคราะห์กรรมที่ทรงได้รับ แม้จะทำให้ลำบากมากมายเพียงใด พระองค์และพระเชษฐาไม่เคย
นึกโกรธเคืองผู้ใดทั้งสิ้น

ในระหว่างเส้นทางรอนแรมในป่า พระวรวงศ์มโหรีได้เสวยเนื้อไก่ขาว ที่จะทำให้พระองค์
ทรงมีฤทธิ์เดช สามารถปราบศัตรูได้ เมื่อเดินทางต่อไปได้พบศาลาที่พระอินทร์ให้พระวิษณุกรรม
มาเนรมิตไว้ให้ หลังจากขึ้นบรรทมภายในศาลา พระวรวงศ์มโหรีไม่ทรงพบพระเชษฐา พระองค์
เดินทางรอนแรมไปในป่าแต่พระองค์เดียว จนกระทั่งถูกเศรษฐีโลภพันทั้งกุมในข้อหาขโมยแก้วมณี
ซึ่งเป็นของพระองค์เองที่พระนางพิมพามอบให้มาก่อนหนีราชทัณฑ์นั้นเอง ภายในคุกของเศรษฐี
พระวรวงศ์มโหรีได้พบและลักลอบไต่ถามโควินธิดาของเศรษฐีโลภพันเป็นชานา

พระวรวงศ์มโหรีได้แสดงความสามารถที่ประจบสอสมด้วยบุญบารมีที่มีอยู่ให้ประจักษ์แก่
สายตาคณทั่วยุไป เมื่อทูลสนทนากับภักษิณีในเมืองกุศุม ในครั้งนี้พระองค์ได้แสดงออกถึงจิตใจ
อันเปี่ยมล้นไปด้วยความเมตตากรุณาต่อสัตว์โลก ด้วยการไม่ฆ่านางภักษิณีเมื่อมีโอกาส พร้อมทั้ง
บังคับให้นางภักษิณีชุบชีวิตผู้คนที่นางได้กินไปแล้วให้ฟื้นชีวิตด้วย ด้วยคุณธรรมดังกล่าว
นางภักษิณีชาวซึ่งในพระมหากษัตริย์จึงยอมเป็นทาส พร้อมทั้งมองดวงแก้ววิเศษของตนให้
พระวรวงศ์มโหรีได้ใช้เป็นของวิเศษประจำพระองค์ตลอดไป

ด้วยเมตตาธรรมที่พระวรวงศ์มโหรีแสดงต่อนางภักษิณีเป็นผลให้พระองค์ได้แสดงเดชบารมี
ต่อสายตาคณทั่วยุไปทั่ว และเป็นที่ยอมรับว่าพระองค์เป็นเชื้อสายของพระโพธิสัตว์ เช่นตอนที่
พระองค์พานางโควินธิดาหนีเหาะไปโดยอาศัยแก้ววิเศษนั้น ทุกคนสรรเสริญบุญบารมีของพระองค์
ต่างยอมรับและยกย่อง ถึงขอความว่า

เขาก็อัดสะจันแทนนามมีมากเฮาน์
ดังแมนท่ามะชาเคื่อโพธิสัตว์ เจาลวงลงแน
นับแตคนในหองขมพมุนุคเฮาน์
ไฉนมีโอกเหาะหอบขึ้นไปโคดอนผู้มีทานเฮ
กับทั้งพะพีเจา เสกติไหญมุนคี่

เขาก็อัดจรรบแทนบุญพระองค์มีมากจริงหนอ
ต้องไชธรรมชาเคื่อโพธิสัตว์ เจาเสด็จลงจริงหนอ
นับแตคนในหองขมพมุนุคเฮาน์
ไฉนมีใครอาจเหาะหอบขึ้นไปโคคอกทานเฮ
กับทั้งพะพีเจา เศรษฐีใหญ่มนครี่

ทั้งเสนาชนคนบิณฑอง

เป็นแสนคนเอาไคมาหาคุณมาไคจึงแล้ว

บัคแต่ไคแผนหลาลี่เจาญ์เคี้ยวแลน

ไม่มีไคจักมากัดตองกั้วเคคโพหีสักแลน

บัคแต่ในสงสานไคบั้นเทียมอาจ

ทั้งเสนาทุกคนยกบอง

เป็นแสนญ์เราไคมาหาคุณมาไคจริงแล้ว

ตั้งแต่ไคแผนหลาลี่เจาญ์เคี้ยวแลน

ไม่มีใครจะมาตองกรไคเพราะกลัวเคคโพหีสัก

แลน

ในโลกนี้ไม่มีใคร อาจเปรียบเทียบได้

: 136* - 137

พระเจ้ากุดชุม ทรงมอบบ้านเมือง และพระธิดามัวคำให้พระวงษะมาค พระวงษะมาค
ทรงยินดีรับไว้และขอให้นางโกวินมารวมอภิเษกในครั้งนั้น

พระวงษะมาคทรงมีความรัก ความห่วงใยพระมารดาและพระเชษฐาอยู่เสมอ เมื่อ
พระองค์ไคครองเมืองกุดชุมแล้ว พระองค์ก็ไคเพลิดเพลินอยู่ในความสุขที่ได้รับ และไม่ลืม
พระเชษฐาที่จากกันไคไป ความคิดถึงยิ่งทวีความรุนแรงจนต้องพานางโกวินออกติดตามหา
เมื่อได้พบพระเชษฐาแล้ว ไคชวนพระเชษฐาที่หาที่พำนักเมืองเปงจาน พระวงษะมาคทรงประหาร
พระโอรสที่คิดสืบทอดพระชนมบัลลังก์ ในที่สุดได้พบพระมารดาและพระบิดา ดังที่ได้ตั้งพระทัยไว้

พระวงษะมาคเป็นตัวละครฝ่ายชายเพียงตัวละครเดียวที่มีความสำคัญเป็นพิเศษตลอดเรื่อง
คือเริ่มตั้งแต่แนะนำชื่อของพระองค์มาเป็นชื่อนิทาน และบทบาทของพระองค์เป็นบทบาทที่สำคัญใน
ท้องเรื่องตลอดเวลาอย่างต่อเนื่องกัน บุคคลอื่น ๆ ที่เป็นตัวละครเอกด้วยกันมีบทบาทในท้องเรื่อง
เพียงบางส่วนสนับสนุนบทบาทของพระองค์เท่านั้น

ไชยะสอน

ไชยะสอนเป็นโอรสของพระสุริยะมาคกับนางบัวทองกำเนิดไชยะสอนมีคประหลาดกว่า
มนุษย์ทั่วไปกล่าวคือ เมื่อไชยะสอนยังอยู่ในพระครรภ์พระมารดานั้น พระครรภ์มิไคบ่งเหมือน
สตรีมีครรภ์ทั้งหลาย และเวลาออกจากพระครรภ์ก็ออกทางปาก ไคถือศรออกมาด้วย ดังความว่า

คาวเมื่อกุมมานทาวมัจฉินทองแมปางนั้น
 ไผบ็ฐวามีทองก่คนแทแลว
 พระแมเ จาเ สมอปากเพงพาวบูแล้ว
 กัมเห็นปากคางคามิฐ
 พัมะมานแทงคานฮากออก
 กิจังเห็นแจมเ จากุมมานนอยเกิคมมาแทแลว
 มีกำพอมถีสอนอันปะเส็ค
 เทบพะยะโหเพื่อนพื้นแผนพุมแทแลว

คาวเมื่อกุมารทาวปฏิสนธิทองแมครานั้น
 ใครไม่วามีทองก่คนจริงแล้ว
 พระแมเ จาเ สมอปากเพ็งพาวอยู่แล้ว
 ก็ไม่เห็นปรากฏคางคามิฐ
 พอประมาณแทงคราญรากออก
 กิจังเห็นแจมเ จากุมารนอยเกิคมมาจริงแล้ว
 มือถือพรอมถือศรอันประเสริฐ
 เทบยให้โคเปลงวาจาสรรเสริญลือลั่นทั่วไป

: 171* - 172

ศรที่ไชยะสอนถือศรตัวมาตั้งแต่เกิคนั้น เป็นอาวุธคู่มือที่มีฤทธานุภาพมาก เมื่อยิงออกไป
 จากแหล่งจะสามารถกลับมาก็ได้ และเมื่อแมลงศรแต่ละครั้งจะเกิดเสียงดังก้องไกลแหล
 ขวับใหญ่หึหะของพระองค์เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาคนทั่วไป ดังความว่า

แคนั้น เจากัมแสงสอนขึ้นเมื่อนบึงสง
 เสียงมีก้องเพื่อนพื้นแผนดิน
 คนหัวขว่าเสียงดังคับสัน
 ไจสะบันคนลมอะเนกนอง

แคนั้น เจากัมแสงศรขึ้นสนับึงสง
 เสียงก็ก้องก้องลั่นทั่วแผนดิน
 ไคยั้นเสียงนั้นแล้วคางหัวหกกัวจนคัมสัน
 ไจสะบันคนลมเอนกนอง

: 172*

ไชยะสอนให้ศรอาวุธประจำตัว แสดงให้ศัตรูและชนทั่วไปรู้จักฤทธิเดชและยอมรับ
 ความเก่งกล้าของพระองค์ ตอนสู้รบกับยักษ์กุมพัน ไชยะสอนแมลงศรคักหัวยักษ์กุมพันขาดตกลงสู่
 ่นแหว แล้วยิงศรซ้ำสี่บหัวให้คึดแน่นอยู่ภายในแหว โดยศรเปลี่ยนเป็นคันไม้มีรากเหง้าซอนไช
 ลงไปในดิน ทำให้หัวของยักษ์กุมพันคึดแน่นและไม่มีโอกาสจับเอามาต่อได้อีก เมื่อยักษ์กุมพันยอมแพ

จึงถวายนางสีสุพันให้ควบความเต็มใจ พร้อมทั้งมอบบ้านเมืองของคนที่ให้กับไชยะสอนควบ ไชยะสอน
ครองเมืองยักขุมพันไคระยะหนึ่งจึงเวนเมืองคืนพร้อมทั้งพานางสีสุพันกลับบ้านเมืองเดิมของ
พระองค์

ไชยะสอนเป็นผู้มีความรู้ธรรมคือนักปราชญ์ ทั้งบิดา มารดา แม่แต่ทว่าผู้สอนวิชาความรู้ให้
พระองค์จะแสดงการเคารพบูชาเสมอ ในบางครั้งพระองค์ต้องการใช้อำนาจแสดงความยิ่งใหญ่
ของพระองค์บ้าง แต่เมื่อได้รับการทัดทานและคัดค้านจากพระราชาธิบดีทรงทำตาม เช่น
ไชยะสอนเห็นว่า ควรจะกรีธาทัพไปชิงเอานางสามมาวดี ธิดาของพระเจ้าโกสัมพี แต่พระสุริยะมด
ทรงคัดค้าน และให้ทุกป็นผู้ไปเจรจาไชยะสอนก็ทรงเห็นด้วย

ไชยะสอนไครครองเมืองพาราณสีออกจากพระราชบิดา กับมเหสีทั้ง 2 คือ นางสีสุพัน
และนางสามมาวดี อย่างมีความสุขในนั้นปลาย

ชีวหา

ชีวหา เป็นโอรสของพระวรวงษะมดที่เกิดจากนางโควิน ชิวหาเป็นตัวละครเอกที่มี
ฤทธิ์เดชมากกว่าตัวละครอื่น แม้ขณะอยู่ในครรภ์ก็มีปารมีปกป้องพระมารดาได้ จึงทำให้ไม่มี
ผู้ชอนางโควินพระมารดาในขณะที่เมียนายพรานพาไปตระเวนชาย ดังมีข้อความกล่าววว่า

ไผ่มีปากกาควดามขั้วพระบอดนางแพแล้ว	ไม่มีใครกล่าวถามข้อพระบอดนางจริงแล้ว
คววากั้วเคตทาวตนปะเส็ดในทาง	คววากั้วเคตทาวตนประเสริฐในทรง

: 189 *

ลักษณะเฉพาะของชีวหา คือ ลิ่นสีดำ เหนือกแก้ว และวาชาสีทึบ วาชาสีทึบของชีวหา
เป็นอาวุธสำคัญที่มีมาแต่กำเนิด ซึ่งพระองค์จะใช้เพื่อให้เกิดคุณประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นเสมอ
เช่น ไชยปลุกพระญาดวงศที่สลบไสลเนื่องจากความคิที่ไพบกันพร้อมหน้าให้ฟื้นมีสติเหมือนเดิม
ตอนที่สำคัญที่สุด คือ ชิวหาได้ใช้วาชาสีทึบประกาศให้กองทัพฝ่ายข้าศึกคิดแนบนบนพื้นดิน ไม่สามารถ
ขยับเขยื้อนเคลื่อนไคอีก ตอนต่อสู้กับทัพของพระไอยะทัค ณ เมืองเป่งจาน เมื่อข้าศึกยอมแพ้ ชิวหาได้
ใช้วาชาสีทึบประกาศคืนอิสระให้รวมทั้งได้จับชีวิตทหาร และสัตว์ที่ลบลดาบในกองทัพ ดังความวว่า

พิฆะมานนอยลงมาเอนกาว

ฝูงกระดูกคนแลกระดูกข้างกายเกิดเป็นตัว

ตัวความคิดเกิดขึ้นมาภาษา

แต่นั้นกระดูกก็เข้า เชื้อกเขาคิดคืตามกัน

สายเอ็นชั้นธัคโสมพันเกี่ยว

มึงสังถวนเป็นตัวตามอาจ

หนังหุ้มแล้วเป็นเนื้อลึจะนา

สติตั้งจิตเกิดเป็นคน

ยี่มีนบหัวแค้นคินกว้าง

พอประมาณนอยลงมาเรียกกล่าว

ฝูงกระดูกคนแลกระดูกข้างกายเกิดเป็นตัว

ตัวความคิดเกิดขึ้นมาภาษา

แต่นั้นกระดูกก็รวมเข้าคิดคืตามกัน

สายเอ็นชั้นธัคโสมพันเกี่ยว

มึงสังถวนเป็นตัวตามอาจ

หนังหุ้มแล้วเป็นเนื้อลึจะนา

สติตั้งจิตเกิดเป็นคน

ยอมอ่อนบหัวแค้นคินกว้าง

: 398*

นอกจากวาจาสิทธิ์ที่เป็นอาวุธประจำตัว ที่ประกาศให้ชนทั่วไปทั้งมิถุและศัตรูต่าง
ยอมรับในบุญบารมีแล้ว ของวิเศษประจำตัวที่ได้มาภายหลัง อันมีมา พระขรรค์ และสร ที่ได้
จากฤาษี ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ มีส่วนช่วยเสริมอานุภาพที่มีอยู่ให้เห็นเด่นชัดขึ้น

คุณสมบัติของของวิเศษทั้ง 3 นั้นมีต่างกัน มาเป็นของวิเศษที่ขึ้นจากสิ่งไร้สาระได้
เมื่อไม่ต้องการใช้จะกลับกลายเป็นสิ่งไร้ค่าเต็ม พระขรรค์ใช้ต่อสู้กับข้าศึกจำนวนมากได้
และสรบึงไคแมนย่า ชิวหามีโอกาสใช้ของวิเศษทั้ง 3 ในบางครั้ง ครั้งแรกใช้มาเป็นพาหนะ
ในการเดินทางกลับบ้านเมืองหลังจากเรียนสำเร็จ ในระหว่างทางได้นำอาวุธวิเศษต่อสู้กับ
จักษะสอน สรที่ชิวหามีออกไปนั้นกลับกลายเป็นอาหารไปเลี้ยงจักษะสอนโดยไม่ทำอันตราย
แต่ประการใด และครั้งต่อมาใช้สรแขวขาวในการสวรคคของพระเจ้าพรหมทัตแก่พระประยูรญาติ
ทางเมือง

บทบาทของชิวหา แม้จะไม่ปรากฏบ่อยนัก แต่ทุกครั้งปรากฏบทบาทจะเป็นบทบาทที่มี
ความสำคัญมากกว่าตัวละครอื่นนอกจากพระวงศ์และพระญาติ และปรากฏบทบาทเป็นคน ๆ จนตลอดเรื่อง

ชีวหาเป็นผู้มีคารวธรรม กล่าวคือ เชื้อฟ่งและอยู่ในโอวาทของพ่อแม่ให้ความเคารพบูชาตามพิธีกรรมประเพณีประสาทวิชาความรู้ให้ แม้ชีวหาจะมีวาจาสิทธิ์เป็นอาวุธประจำตัวที่สำคัญแต่ไม่ปรากฏว่า ชิวหาใช้อาวุธนี้ ล้วงเกินหรือขมเหงวังแกผู้ใดเลย หลังจากอภิเษกครองเมืองเป่งจวนแล้ว ชิวหาได้ขอปราสาทใหม่จากพระอินทร์ และได้ผลตามความประสงค์

จักกะสอน

จักกะสอนเป็นโอรสของพระวรวงษะมากับนางบัวคำ ถูกรับเป็นอาวุธประจำตัวอีกมีเอามาแต่ประสูติดังความว่า

อันว่าบัวคำแหวเหัวโดยประสูติ

อันว่าบัวคำแหวเหัวโดยประสูติ

บุคเเลคนอยกุมมามานทาวแมนชาย

บุคเเลคนอยกุมมามานทาวแมนชาย

มีกำพอมพะสอนสินเเลบออกมาแล้ว

มีกำพอมพะสอนสินเเลบออกมาแล้ว

: 213

นอกจากอาวุธที่คิดตัวมาถึงแต่ประสูติแล้ว ยังมีอาวุธที่ได้จากฤาษีและศักรมอบให้ภายหลังอีกด้วยกล่าวคือ หลังจากเรียนความรู้จากฤาษีจนสำเร็จ ฤาษีได้ชุบคาบวิเศษที่มีฤทธิ์เหาะได้ให้ และในระหว่างเหาะไปนั้น ได้ต่อสู้กับวิหการที่โกรธเพราะ จักกะสอนเหาะข้ามหัววิหการถูกศรของจักกะสอนจึงยอมแพ พวกรวมทั้งมอมรองเทาแก้วและชวานเพชรของวิเศษประจำตัวให้กับจักกะสอนพร้อมทั้งยอมตนเป็นทาส ดังความว่า

ชาขอถวายเเก็บแก้วกับคานชวานเพ็ค

ชาขอถวายรองเทาแก้วกับคานชวานเพชร

ของมุงคุณฝากพะองคนล่ำ

ของมุงกลฝากพะองคนล่ำ

ชาเถาขอเอากานเจาอาสาทางลาพะองแล้ว

ชาเถาขอเอากานเจาอาสาทางพะองแล้ว

กานเจาที่มีหมันขึ้นขอเชาส่งคุณพะเฮย

การเจาที่มีมากมายจะขอเชาช่วยเหลือพะเฮย

: 288 *

เมื่อจัทกะสอนเดินทางต่อไปโคพบชีวหาเหาะผ่านไปเหนือศีรษะทำให้จัทกะสอนโกรธมาก
แมชีวหาจะขอโทษอย่างไรก็ไม่รับฟัง ทั้งสองต่อสู้กันโดยใช้อาวุธวิเศษที่มีอยู่ ครั้นที่จัทกะสอนแผลง
ออกไปกลายเป็นดอกไม้ไปบูชาชีวหา ในที่สุดทั้งสองจึงรู้ความจริงว่า เป็นโอรสร่วมบิดาเดียวกัน
และไครรวมเดินทางเข้าเมืองพาราณสีต่อไป

จัทกะสอนเดินทางออกไปเที่ยวหาหน่อ โศภณางแพงพันธิดาเจ้าเมืองเขาเงินไกรลาด
และไครครองเมืองเขาเงินไกรลาดอยู่พักหนึ่ง จึงเดินทางกลับเมืองกุศลภูมิ และไครครองเมือง
ต่อจากพระบิดา

1.2 ตัวเอกฝ่ายหญิง ไคแก่ นางโควิน และนางสีสุพัน

นางโควิน

นางโควินเป็นธิดาของเศรษฐีโคพัน เป็นตัวเอกฝ่ายหญิงที่มีบทบาทคู่กับพระวรวงษะมาค
นางโควินมีความงามเป็นเลิศ ความงามของนางเปรียบได้กับความงามของนางฟ้า หรือเทพธิดา
เป็นผู้เก่งแถม ดังความว่า

เจ้าก็มีลูกนอยแมนมิ่งสีสุวัน
ชื่อนางโควินงามอินแถม

เจ้าก็มีลูกนอยแมนมิ่งศรีสุวรรณ
ชื่อนางโควินงามอินทรแถม

: 81

นางโควินมีสายตาที่แหลมคม พิจารณาเหตุการณ์หรือสิ่งต่าง ๆ โดยใช้ปัญญามากกว่า
อารมณ์ เมื่อนางพบพระวรวงษะมาค นางทราบในทันทีว่าต้องเป็นผู้มีสกุลสูง เนื่องจากมีแก้วมณี
ติดตัวมา ถ้าเป็นคนไร้มูลย่อมไม่มีเช่นนี้ ดังความว่า

มิใช่โยโสเชื้อชาวเมืองยศต่ำ
สมเพศท้าวขุนหลานลูกพระยาแหแล้ว
ยังว่ามีมะโนไชแก้วพูนเฝ้าอยู่
ชาติที่ลูกกำพามะนิแก้วบิหมันมีแหนา

มิใช่โยโสเชื้อชาวเมืองยศต่ำ
สมเพศท้าวขุนครองเมืองลูกพระยาแหแล้ว
ยังว่ามีมะโนไชแก้วพูนเฝ้าอยู่
ชาติที่ลูกกำพามะนิแก้วก็ไม่ว่าจะมีจริงหนอ

: 86 * - 87

เมื่อนางโคพบพระวรวงษะมาตนางทั้งใจอย่างแรงกล้าที่จะเอาพระวรวงษะมาตมาเป็นสามีให้ได้ ดังนั้นในขณะที่พระวรวงษะมาตคิดคุก นางจึงให้เงินคดสินบนผู้คุมให้ปลดปล่อยพระวรวงษะมาตในตอนกลางคืน คุ่มซึ่งไว้เฉพาะกลางวัน จากสาเหตุนี้จึงทำให้นางโคพระวรวงษะมาตเป็นสามีสมความตั้งใจ

นางโควินมีความมุ่งมั่นที่จะกระทำตามการคดสินใจอย่างเด็ดเดี่ยวของตนอย่างไม่ย่อท้อ เมื่อนางมีความรักพระวรวงษะมาตอย่างท่วมท้น ทำให้นางคดสินใจส่งสาส์นไปให้ท่อน คังความว่า

อันวานางนาคนอยโควินนงแสงกะสัน

อันวานางนาคนอยโควินยิงกระสันต์

นางก็เขียนสานคันหาบาทามขาว

นางก็เขียนสาสนส่งถึงพระองค์ตามขาว

: 87

เมื่อพระวรวงษะมาตแอบขึ้นหานาง หลังจากได้รับการปลดปล่อยจากผู้คุมที่ได้รับสินจ้างจากนางแล้ว นางโควินไม่มีความประหม่าหรือหวั่นเกรงแก่ประการใด พร้อมทั้งเผยความในใจว่านางเตรียมที่นั่งรอพระองค์อยู่นานแล้ว คังความว่า

อันวานางคานนอยเสนบาทะถิดแทน

อันวานางคราญนอยเชิญพระองค์ถิดแทน

อาสนาแดงคังคองเจาแทนานพีเฮย

อาสนาปูแดงคังรอเจาแทนานพีเฮย

: 89 *

เมื่อพระวรวงษะมาตโคครองเมืองกุศุม นางโควินโครวมอภิเษกเป็นมเหสีฝ่ายขวาของพระองค์ และนางมีโอกาสดำเนินทางคดตามพระสวามีไปตามหาพระสุริยะมาต ในระหว่างเดินทางนางต้องพลัดพรากจากพระสวามี รอนแรมอยู่ในป่าเพียงคนเดียวทั้งที่ทองแก่เป็นเวลาแรมเดือน ในที่สุดโคพบและอาศัยอยู่กับนายพรานจนคลอดไอรส

นางโควีนต้องทนตรากตรำทำงานหนัก ตามที่เมียนายพรานใช้ เมื่อพระสุริยะมาค
และพระวงษะมาคเสด็จติดตามมาพบ จึงกลับเข้าเมืองพร้อมทั้งพระโอรส และในที่สุดก็กลับมา
ครองเมืองกุศลร่วมกับพระวงษะมาคและนางบัวคำอย่างมีความสุข

นางสีสุพัน

นางสีสุพัน เป็นธิดาคนเคี้ยวของยักษ์กุมพันกับนางกระเวน นางได้ซื้อสายมนต์มาจาก
มารคา จึงทำให้นางเป็นมนุษย์ นางมีความงามเป็นเลิศและมีคุณสมบัติพิเศษ คือ ร่างกายมี
กลิ่นหอม นับประสาไผ่พันวา ดังความว่า

ชื่อว่าสีสุพันสาวงามอันแถม

อันวาถึงหอมไผ่พันวาเป็นเขต

ชื่อว่าสีสุพันสาวงามอันทรแต่

อันวากายหอมไผ่พันวาเป็นเขต

: 215 *

นางสีสุพันมีสายตาแหลมคม และพิจารณาตัดสินปัญหาต่าง ๆ ด้วยปัญญา เป็นคนว่า
เมื่อนางพบไชยะสอนครั้งแรก ตอนที่ไชยะสอนรำบมตกำบังตนเข้าไปหานางในห้อง นาง
ทราบในทันทีว่า ไชยะสอนเป็นผู้มีฤทธิ์เดช และต้องเป็นโอรสของกษัตริย์เมืองใดเมืองหนึ่ง
อย่างแน่นอน ดังความว่า

แต่นสีสุพันนอยเห็นมาคูลาก

จิตเกี่ยวแกวคึงโออาวบา

จักวาเป็นชาติเชื้อทาทอนเมืองไคคังนี้

โสมสิ่งงามเกิงพมพายฟ้า

เห็นจักมีบุญล่ำลิตที่แสงแสงเขื่อนจิงแลว

เชื้อหนัฟ้าเมืองกวางปะเทคไคนี้เค

แต่นสีสุพันนอยเห็นพระองค์ประหลาด

จิตเกี่ยวแกวค้ำนึ่งถึงพระองค์

ไม่รู้เป็นชาติเชื้อภูธรเมืองไคคังนี้

โสมศรีงามเกิงพมพายฟ้า

เห็นจะมีบุญล่ำลิตที่แสงแสงเขื่อนจิงแลว

เชื้อหนัฟ้าปะเทคไคนี้หนอ

: 217

ในการพบครั้งแรกนี้ นางมีความรักนวลสงวนตัวไม่เปิดโอกาสให้ชายหมกได้โดยง่าย นางบอกให้ไชยะสอนมาสู่ขอและแต่งงานตามประเพณี แต่เมื่อถูกหวานล้อมนางจึงยอมเป็นภรรยา เมื่อยกขุมพันบิการุเรื่องจึงโกรธแค้นมาก จึงระดมพลมาจับตัวไชยะสอน ไชยะสอนแต่งศรปราบ จนยกขุมพันยอมแพ นางสีสุพันอ่อนวอนขอชีวิตบิการุ ยกขุมพันยอมยกบ้านเมืองและนางสีสุพันให้ ไชยะสอนควบคุมความเต็มใจ

นางสีสุพันได้เดินทางติดตามไชยะสอนกลับเมืองพาราณสี และทำหน้าที่ของภรรยาที่ช่วยความเจตนิยวลาค และความจงรักภักดีจนเป็นที่รักของสามี ตลอดจนญาติของสามี พร้อมทั้งเป็นที่ยกย่องของคนทั่วไป ดังความว่า

สีสุพันเพียงเอากานตกแดง

สีสุพันเอาการตกแดง

สลาครุทางหนาแมเมือง

สลาครุทางหนาแมเมือง

พะพีเจ้ารักเพียงเพิง

พระพ้อเจ้ารักเจ้าเพียงใจ

ทั้งมาคารักนางนงนอย

ทั้งมารการักนางนงนอย

ท่นอวบองยูนสองออน

ท่นอวบองยูนสองออน

เสนาขุนพำพอมเล็กเสินเจ้าวาคีแท้แล้ว

เสนาขุนพำพอมสรรเสริญเจ้าวาคีจริงแล้ว

: 269*

ตัวละครทั้ง 6 ตัว ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมานี มีลักษณะของตัวเอกร่วมกันหลายประการ ดังต่อไปนี้

1. เป็นผู้มีบุญการ

จากความฝันของนางพิมพาที่ว่า นางคว่าได้พระจันทร์มาไว้ในอุ้งพระหัตถ์ นับเป็นนิมิตรบ่งบอกว่า นางจะได้ไอรสผู้มีบุญบารมีสูงและเนื่องด้วยพระวงษะมานีเป็นชาติอดีตของพระโมคคัลลานะอันพระวงษะมานีจึงมีบุญการสมเป็นตัวแทนที่สำคัญกว่าตัวเอกอื่น แม้ตอนประสูติจะไม่มีการบอกถึงความเก่งกล่ามีอิทธิฤทธิ์เหมือนตัวเอกอื่นก็ตาม

ตัวละครเอกฝ่ายชายอีก 3 ตัว คือ ไชยะสอนกำเณรที่มีคุณนุญบรรณา มีสิ่งแสดงให้รู้ว่าเป็นผู้มีบุญ คือ เมื่ออยู่ในพระกรรมของมารดา พระกรรมไม่ยอมปล่อยออกมา และเวลาคลอดก็สักรอกออกทางปาก มีศรัทธามือมาควบ และครั้งนี้ไชยะสอนใจเป็นอาวุธประจำพระองค์ตลอดมา ชีวิตมีล้นเป็นปลั่งสีคำเหงือกเป็นแก้ว มีวาจาสิทธิ์ ส่วนจักกะสอน เกิดมาถือศรัทธาอาวุธออกมาควบ สิ่งต่าง ๆ ที่ได้รับมาจากกำเณรเหล่านี้ เป็นสิ่งเสริมให้ตัวเอกได้แสดงบุญญาธิการให้ประจักษ์แก่คนทั่วไป

นอกจากนี้ของวิเศษที่ได้รับภายหลังยังเป็นสิ่งช่วยเสริมบุญบารมีของตัวละครเอกให้ชนทั่วไปยอมรับว่าเป็นผู้มีบุญญาธิการ ของวิเศษเหล่านี้ได้รับภายหลังจากที่ได้เดินทางหรือได้ศึกษาเวทมนต์คาถาอาคมสำเร็จแล้ว เช่น พระวรวงษะมากได้แก้ววิเศษจากนางยักษ์ณี ไชยะสอนได้คาบวิเศษและศรัทธาจากฤาษี ชีวิตใหม่ของวิเศษสามอย่างคือ มา พระชรรค์ และศรัทธาจักกะสอนได้รองเท้าแก้วและชวานเพชรจากวิทยากร ดังนี้เป็นต้น

ของวิเศษทั้งหลายเหล่านี้ช่วยเสริมบุญบารมีของตัวละครให้เด่นขึ้นจนเป็นที่ยอมรับของชนทั่วไป เช่น พระวรวงษะมากทรงอาศัยแก้ววิเศษพานางโควินเหาะติดตามหาพระเชษฐาทำให้ผู้พบเห็น ทั้งวงศาคณาญาติ และประชาชนพลเมืองต่างยกย่องและชื่นชมในบุญบารมี นางยักษ์ณีก็เป็นสิ่งเสริมบารมีที่สำคัญยิ่งแก่พระวรวงษะมากอีกประการหนึ่ง เพราะตามปกติยักษ์ที่ปรากฏในนิทานมักดูร้าย และเป็นศัตรูกับตัวเอก ในตอนแรกนางยักษ์ณีไม่มีความโหดร้ายกับคนเกือบหมกทั้งเมืองกุศลชุม แต่ในตอนหลังต้องตกอยู่ในอำนาจของพระวรวงษะมาก ซึ่งพระองค์สามารถเรียกใช้ได้ทุกเมื่อที่ต้องการ ลักษณะเช่นนี้แสดงถึงความสามารถและบุญบารมีที่ไม่มีผู้ใดเปรียบได้

ส่วนจักกะสอนนั้น ไคอาศัยศรัทธาที่ได้รับจากฤาษีและรองเท้าแก้วที่ได้รับจากวิทยากรเสริมบุญญาธิการของพระองค์ ในขณะที่พระองค์เหาะไปควบฤทธิ์อำนาจของรองเท้าแก้วบรรดาเหล่านางกนิรีต่างพากันยกย่องบุญบารมีของพระองค์ ถึงความว่า

เป็นแสนบาทหลายหนนามแนวฟ้า

ชาติที่คนในหอชมพุ่มท้อ

ไผ่มีเหาะหอบไคเหมือนไผ่ที่ลากลุนแลเค

เป็นแสนพระองค์มากหนอนามแนวฟ้า

ชาติที่คนในหอชมพุ่มท้อ

ไม่มีใครเหาะหอบไคเหมือนไคที่ราชพระองค์ละหนอ

ชีวหาไขปากวาจาสิทธิ์ขอปราสาหลังใหม่จากเทพดาเบื้องบนได้ตามพระประสงค์
สร้างความประหลาดใจให้แก่ผู้พบเห็น และทุกคนต่างยอมรับในบุญบารมีของพระองค์จึงความว่า

วันพุทเจ้าคนทวงหัวเมือง

พระยาพิฆมทันที่พะยาสูง

กับทัพไชยะสอนฝั่งบางขุนขึ้น

ไอยูโก เจ้าอัคระจันจอมลาค

ฝูงแม่ปลาเซเหิงยมนามาเมิน

หิมมะเวกทาวเมืองสวอัคระจัน

วันทาววายุทุกไหยบอง

วันพุทเจ้าคนทวงหัวเมือง

พระยาพิฆมตามควบพระยาสูง

กับทัพไชยะสอนมองไปทางโลกก็ปรากฏปราสาท

เกิดขึ้น

ไอยูโก เจ้าอัคระจันจอมลาค

ฝูงแม่ปลาเซเหิงยมนามามอง

หิมมะเวกทาวเมืองขึ้นก็เกิดอัคระจัน

ทางก็นำสวามานอมทุกให้พี่พากันยกย่อง

: 429 - 429*

ตัวละครเอกฝ่ายชายทั้งหลายล้วนมีบุญการงานเป็นที่ยอมรับของชนทั่วไป ส่วนตัวละคร
เอกฝ่ายหญิงไม่ได้เอ่ยถึงไว้เลย ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้ประพันธ์ต้องการเน้นไว้เฉพาะตัวเอก
ฝ่ายชาย ซึ่งต้องมีบทบาทสำคัญต้องเป็นผู้นำ และตัวเอกฝ่ายหญิงต้องเป็นผู้ความอีกคนหนึ่งจึง
ไม่คงกล่าวถึงบุญบารมีไว้

2. มีความงาม

ตัวละครเอกทั้งหกมีความงามทั้งงานนอกงานในเป็นคุณสมบัติประจำตัวทุกคน
ความงามของตัวเอกในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาคนี้เป็นความงามตามอุดมคติ มักเปรียบ
ความงามกับความงามของเทพดาหรือเทพดาเป็นผู้บันดาลทำให้ความงามนั้นเป็นความงาม
เหนือมนุษย์ทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย ผู้ประพันธ์บรรยายความงามไว้อย่างสั้น ๆ ผู้อ่านและผู้ฟัง
วรรณกรรมสามารถวาดภาพได้ตามจินตนาการของตน เช่น คำกล่าวถึงความงามของพระวงษะมาค
มีว่า

เหมือนคังอินแดงปั่นงามจนกวาคณแทน

เหมือนคังอินทรแดงปั่นงามจนกวาคณจริงหนอ

: 13 *

ขอความที่กล่าวถึงความงามของไชยะสอนกล่าวอย่างรวบรัด ดังนี้

สมสถานะถึงรูปอินออนออน

สมสถานะถึงรูปอินทรออนออน

งามเลิศล้นไม่มีใญ่ขึ้นเปรียบใดแล้ว

งามเลิศล้นไม่มีใครจะบุ้นเปรียบใดแล้ว

: 225

ส่วนความงามของตัวเอกฝ่ายหญิงก็เช่นเดียวกัน คือจะมีข้อความบรรยายความงามไว้อื่น ๆ โดยเปรียบความงามนั้นกับความงามของเทพยดาเช่นกัน เช่น ความงามของนางไควน และนางสีสุพัน ที่กล่าวมาแล้ว จะมีคำว่า งามอินทรเต็ม บอกไว้เหมือนกัน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ทั้งความงามของหญิงและชายที่เป็นตัวเอกจะเป็นความงามในอุดมคติ ซึ่งมีข้อความกล่าวไว้อย่างรวบรัดเช่นเดียวกัน

นอกจากความงามที่ปรากฏทางรูปโฉมอันเป็นความงามภายนอกแล้ว ตัวละครเอกทุกตัว ทั้งหญิงและชายต่างมีความดีเป็นคุณสมบัติประจำใจร่วมกันทั้งสิ้น คุณธรรมที่มีอยู่ร่วมกัน คือ การวรรณะที่ทำให้แสดงออกด้วยการอ่อนน้อม และปฏิบัติผู้อื่นอย่างถูกต้องผ่านองคละงธรรม

3. มีจิตใจใฝ่ศึกษา

การเป็นผู้ใฝ่ศึกษา มักปรากฏเฉพาะตัวเอกฝ่ายชายเท่านั้น กล่าวคือ เมื่อถึงวัยและเวลาอันสมควร ไชยะสอน ชีวหา และจักกะสอนจะออกเดินทางไปศึกษาหาความรู้กับดาบี่ในป่า วิชาที่เรียน ได้แก่ เวทมนต์ คาถา และศิลปศาสตร์ ซึ่งวิชาเหล่านี้จะช่วยเสริมสร้างคุณภาพแก่ผู้เรียน ให้เป็นผู้มีความสามารถ ความเก่งกล้าสมชายชาติศรี การออกไปศึกษาหาความรู้ของตัวละครเอกทั้งสามนั้น นอกจากจะได้ความรู้แล้ว ยังได้ของวิเศษประจำตัวอีกด้วย อันเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางใจได้ และของวิเศษเหล่านั้นจะเป็นสิ่งที่ช่วยให้พ้นทุกข์ไปยอมรับบุญบารมีของตน

พระวรวงษะมาคเป็นคัวเอกฝ่ายชายเพียงคัวเดียว ที่ไม่มีโอกาสได้ศึกษาความรู้จากฤาษี โดยตรงเหมือนคัวเอกอื่น แต่ในขณะที่เฝ้าและปรนนิบัติพระบิคาณัน บ่อมได้รับความรู้ที่เกิดจาก ประสบการณ์โดยตรง แม้จะมีใช้ความรู้ที่เกี่ยวกับเวทมนต์คาถาก็ตาม และแม้การเดินทางหนี ราชภัยพระบิคาไปในปีนั้น มิได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษา เพื่อหาหลักประกันความมั่นคงทาง จิตใจเหมือนคัวละครเอกอื่น แต่พระอินทร์ก็ไ้ช่วยให้พระวรวงษะมาคเกิดความมั่นคงทางจิตใจเสมอ คั้งเช่นในครั้งแรก พระอินทร์แปลงเป็นโกที่มึ้นเื้อวิเศษมาให้พระวรวงษะมาคได้เสวย เนื้อโกขาว ที่พระวรวงษะมาคเสวยมีคุณวิเศษคั้งนี้

ไผ่ญูใดกินยังขึ้นคัวเฮาดีดที่เคดจั้งแล้ว
มิดิดที่แกการพูนพูนอนโถมทานเฮย

ใครใดกินเนื้อเราย่อมจะมีฤทธิ์เดชจริงแล้ว
มีฤทธิ์แกกล่าขมพูนอนกล้าวทานเฮย

: 37*

เนื้อโกขาวสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้แก่พระวรวงษะมาค เหมือนวิชาอาคมสร้าง ความมั่นใจให้แก่ญูที่ไ้ศึกษา พระองค์ยอมเกิดความมั่นใจ และมีความรู้สึกว่าฤทธิ์เดชพร้อมที่ จะเผชิญกับเหตุการณ์ภายนอกอย่างไร้ข้อสงสัย เช่นเดียวกับญูมีวิชาอาคมทั่วไป

ครั้งที่ 2 พระอินทร์ไ้ขับออกทางพร้อมทั้งบอกเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นภายหน้าให้กับพระวรวงษะมาค ทรงทราบ คั้งความววา

เจาจงไปฝ่ายนี้พายหนาลาบมีพิแล้ว

เจาจงไปฝ่ายนี้พายหนาลาบมีเญล

หัจักมีเชนของถึงพะองนอยนั้ง

หากจักมีเญญูของถึงพะองคณิดหนึ่ง

เกรงจักเสียหน่วยแกวพิทุบเขมคาเมืองเจาเฮย

เกรงจักเสียลูกแกวพิทุบเขมคาเมืองเจาเฮย

: 64*

เมื่อพระวรวงษะมาคทรงพบเหตุการณ์ตามที่กล่าวไว้นั้น พระองค์จึงไม่ประหลาดประหลึง เมื่อต้องสูญเสียแกวมึ้นให้เศรษฐีโลพัน และจะต้องถูกจับส่งไปเป็นอาหารนางยักษ์ในเมืองกุคคุม คั้งความววา

แต่นั่นวงษะมาตท้าวคานึงถึงกรรมเวรแลหนอ
 ลิงหาที่คำตายก็มิเห็นจักขี
 นึกถึงปาละมีทำสงแสงกับเวียนเกิด
 นึกเห็นเทพไซ้ให้อินทรวบอทางแทนา
 ญักแก้วเกวยานคำตายบิพที่ค้าย
 ยังมิถึงที่แท้จักวียนเหคโคไคไค

แต่นั่นวงษะมาตท้าวคานึงถึงกรรมเวรแลหนอ
 เล็งหาที่ความตายก็มิเห็นสักข้อ
 นึกถึงบารมีธรรมสร้างแสงกับเวียนเกิด
 นึกเห็นเทพไซ้ให้อินทรวบอทางจริงหนา
 ญักแก้วเกวยานใจแต่ความตายก็ไม่วัก
 ยังไม่ถึงที่ตายแล้วจะกลัวเกรงควบเหคุโค

: 94 - 94*

การตัดสินใจครั้งนี้ ขวัญให้พระวงษะมาตได้รับแก้ววิเศษ คาบชัย และตัวนางยักษ์นี้
 มาเป็นทาส การช่วยเหลือของพระอินทร์ในครั้งนี้สองนี้ เปรียบได้กับการได้รับของวิเศษ
 เช่นเดียวกับผู้ที่ไปศึกษาหาความรู้กับท่านนั้นเอง แต่พระวงษะมาตคงใจความพยายามจึงได้
 ของวิเศษมาครอบครอง แทนที่พระอินทร์จะเป็นผู้มอบให้ตั้งแต่เกิดเหมือนตัวเอกอื่น

การหนีราชทัณฑ์ของพระวงษะมาตเป็นการเรียนจากประสบการณ์ เพราะหลังจาก
 ได้เสียเนื้อไถ่วิเศษและได้รับแก้ววิเศษจากนางยักษ์ได้แล้ว พระองค์มีความเชื่อมั่นในพระองค์
 เอง เช่นเดียวกับตัวเอกทั้งสามที่ได้รับการศึกษาและได้ของวิเศษภายหลังจากการเรียนแล้ว
 นั่นเอง

4. มีความกล้าหาญ

ความกล้าหาญเป็นคุณสมบัติประจำตัวของตัวเอกทุกตัวทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง แต่
 การแสดงออกถึงความกล้าหาญจะต่างกันเพราะตัวละครเอกฝ่ายชายจะแสดงความกล้าหาญ
 ในด้านการต่อสู้ ในขณะที่ตัวละครเอกฝ่ายหญิงจะมีความกล้าหาญในการตัดสินใจ

ตัวเอกฝ่ายชายทั้งสี่จะแสดงความกล้าหาญหลังจากที่ได้ศึกษาเวทมนต์คาถา และได้
 ของวิเศษแล้ว เช่น พระวงษะมาตต่อสู้กับนางยักษ์ซึ่งมีความดุร้าย หลังจากที่พระองค์ได้เสีย
 เนื้อไถ่วิเศษ และได้คาบชัยที่ไชยราบนางยักษ์ไคแล้ว ไชยะสอนไคแสดงความกล้าหาญด้วยการ
 ต่อสู้กับกองทัพใหญ่ของยักษ์กุมพัน หลังจากสำเร็จการศึกษา และได้ใช้ตราอาวุธวิเศษของตนต่อสู้

จนได้ชัยชนะ ชีวหาได้ใช้ความรู้ความสามารถที่เรียนมาพร้อมทั้งของวิเศษ คือ มา พระขรรค์ และศรีที่โชสุรบกับจักกะสอน ส่วนจักกะสอนตัวเอกตัวสุดท้ายโลกอสถกับวิพารณะเดินทางกลับสู่บ้านเมืองหลังจากสำเร็จการศึกษา และไปรับดาบวิเศษแล้ว

การแสดงความสามารถในการสู้รบครั้งแรกหลังจากเรียนสำเร็จมา นับได้ว่าเป็น การทดสอบความสามารถ วิชาความรู้และของวิเศษที่เพิ่งได้รับมา พร้อมทั้งสะท้อนให้เห็นว่า ความรู้ เวทมนตร์ คาถา และของวิเศษเหล่านั้น ช่วยสร้างความกล้าหาญขึ้นในจิตใจของตัวละคร เป็นอย่างมาก

ส่วนตัวละครเอกฝ่ายหญิง ที่แสดงความกล้าหาญและความเคียดแค้นในการคัดสินใจ จะเห็นได้จากพฤติกรรมของนางโควินและนางสีสุพัน ตัวเอกฝ่ายหญิงทั้งสองที่คัดสินใจเลือกคู่ครอง ควบคุมตนเอง การอยู่รวมกันในตอนแรกเป็นการลักลอบได้เสียกับชายผู้ที่มีคาใจไม่เห็นชอบด้วย กว่าจะได้ครองคู่กันอย่างไม่เปิดเผย ตัวละครเอกฝ่ายชายต้องแสดงความสามารถจนเป็นที่ประจักษ์

และการเดินทางติดตามพระสวามีไปต่างบ้านต่างเมืองซึ่งคนไม่เคยไปและต้องจากพ่อแม่ นับเป็นการแสดงความกล้าหาญและไม่หวั่นอันตรายของนางโควินและนางสีสุพันได้เป็นอย่างดี นางโควินเดินทางออกจากเมืองกุศมุตติตามพระวรวงษะมาดไปตามหาพระเชษฐาของพระองค์ เช่นเดียวกับนางสีสุพันต้องออกติดตามไชยะสอนออกจากบ้านเมืองเดิมไปสู่บ้านเมืองของสามี ทั้งที่อยู่แกล้งใจว่า การเดินทางต้องผจญอันตรายและความยากลำบากนานัปการ แต่ทั้งสองนางมิได้ออกท้อแต่ประการใด

ในระหว่างการเดินทางสู่จุดหมาย นางสีสุพัน พบความลำบากน้อยกว่านางโควิน เพราะนางโควินได้พลัดพรากจากพระวรวงษะมาดและต้องติดตามหาจนทำให้นางมีบทบาทมาก ซึ่งเป็นบทบาทร่วมกับพระวรวงษะมาดซึ่งมีบทบาทสำคัญที่สุด จึงทำให้นางโควินมีบทบาทเด่นกว่านางสีสุพันด้วย

2. ตัวละครสำคัญ

ตัวละครสำคัญในวรรณกรรมนิทานเรื่องวรวงษะมาด แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ ตัวสำคัญที่เป็นมนุษย์ และตัวสำคัญที่เป็นอมมนุษย์

2.1 ตัวละครสำคัญที่เป็นมนุษย์

2.1.1 ตัวละครสำคัญที่เป็นมนุษย์ฝ่ายชาย ได้แก่ พระสุริยะมาด
พระเจ้าพรหมทัต พระโอบะทัต เกรษฐ์โธพัน และภานีผู้ลักคองแก้ววิเศษ

พระสุริยะมาด

พระสุริยะมาดเป็นโอรสองค์แรกของพระเจ้าพรหมทัตที่เกิดจากนางพิมพา พระสุริยะมาด
คือพระโพธิสัตว์ จุลลงมาเกิดตามที่พระอินทร์ให้พระวิษณุกรรมไปนิมนต์ให้จุติ ดังข้อความว่า

เมื่อนั้นอินทิลาดทาวคณิงอำไนจิต เมื่อนั้นอินทรีราชทาวคณิงคิกไนจิต
ควนจักไปนิละมน เจาโพธิยานลงเกิดจึงเห็น ควรรจะไปนิมนต เจาโพธิญาณลงเกิดจริงเทอญ

: 5

คอนจนินทาน มีข้อความกล่าวไว้อสอดคล้องกับความเชื่อเดิมที่ว่าพระสุริยะมาดคือ
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังข้อความว่า

อันวาพะบาลวงสุริยะมาด เจาคนล้าโลกลี้ อันว่าพระบาลวงสุริยะมาด เจาคนล้าโลกลือ
แมนชาคณโพธิลาคสัพพันญแหแลว พระองค์นั้นเห็นจะโคแก่พระสัพพันญพุทธ เจา

: 490

ตามความเชื่อที่ว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสวยพระชาติมานาแล้วหลาย
พระชาติ แต่ละพระชาติทรงมีชาดิกำเนิดแตกต่างกันเป็นมนุษย์บาง สัตว์บาง สรรวมามี
แตกต่างกันในพระชาติที่เป็นพระสุริยะมาด การบำเพ็ญบารมีไม่เด่นชัดนัก เนื่องจากพระองค์
มิได้มีบทบาทเด่นในท้องเรื่อง ทั้งนี้เห็นจะเป็นเพราะผู้ประพันธ์ประสงค์จะเน้นให้เห็นเฉพาะ
อภินิหารของพระอัครสาวกในชาตอดีตเป็นสำคัญ เป็นการให้แนวคิดว่า แม้แต่ผู้จะโคเป็น
พระอัครสาวกก็มีอภินิหารบุญบารมีหรือฤทธิ์เดชมากถึงเพียงนี้ แล้วพระโพธิสัตว์คงจะมีอภินิหาร
ยิ่งกว่านี้มากนัก

พระสุริยะมากทรงเอาใจใส่หน้าที่ในฐานะเป็นโอรสภคินิกรียะมากมา จนกระทั่งนางกาไว พระมารดาเลี้ยงกลั่นแกล้ง เป็นเหตุให้พระบิดาสั่งประหาร แต่พระมารดาได้คิดสินบนเพนียด ทำให้พระสุริยะมากไม่ถูกประหารและหนีราชทัณฑ์ไปได้

ในระหว่างเดินทางอยู่กลางป่า พระสุริยะมากทรงปกป้องดูแลพระอนุชาตลอดทางที่อยู่ร่วมกัน ต่อมานางบัวทองเลี้ยงราชรถเกยไคร้พระองค์ทำให้พระองค์ต้องพลัดพรากจากพระอนุชา และไคร้เกยเมืองพาราณสีร่วมกับนางบัวทอง ต่อมาเมื่อพระองค์ได้พบพระอนุชาและกรีธาทัพ รวมไปกับกองทัพพระอนุชาไปยังเมืองเปงจาน พระองค์ได้พบพระบิดา พระมารดา ภายหลังจากการต่อสู้จนฝ่ายพระโอบะหัตถ์พ่ายแพ้แล้ว

เมื่อเหตุการณ์ทางเมืองเปงจานเรียบร้อย พระองค์เสด็จกลับเมืองพาราณสี และได้ครองเมืองอยู่จนถึงวัยชรา จึงได้มอบราชสมบัติให้แก่โอรสธรรมาโอรส ส่วนพระองค์เอง ทรงมุ่งบำเพ็ญภาวนา รักษาศีลในป่า ด้วยความสงบสุขตลอดไป

พระสุริยะมากเป็นตัวละครสำคัญที่สำคัญที่สุดในท้องเรื่อง เพราะพระองค์เป็นสาเหตุที่ทำให้พระวรวงษะมากพานางโควิน เสด็จจากเมืองกุคสูมไปติดตามหาพระองค์ ความคิดถึงพระเชษฐาพี่น้องที่ทำให้เรื่องดำเนินไปอย่างสมเหตุสมผล

พระเจ้าพรหมทัต

พระเจ้าพรหมทัตเป็นภคินิกรียะครองเมืองเปงจาน พระองค์มีมเหสีสององค์ คือ นางพิมพามเหสีฝ่ายขวา และนางกาไวมเหสีฝ่ายซ้าย มีโอรสที่เกิดจากนางพิมพาสององค์ คือ พระสุริยะมาก พระวรวงษะมาก และโอรสที่เกิดจากนางกาไวมีเพียงองค์เดียว คือ พระโอบะหัตถ์

พระเจ้าพรหมทัตทรงสั่งประหารโอรสทั้งสองที่เกิดจากนางพิมพา โดยมีได้พิจารณาโทษแต่อย่างใด เมื่อฟังข้อกล่าวหาว่าโอรสทั้งสองได้ปลุกปล้ำนางกาไวผู้เป็นมเหสีฝ่ายซ้ายและมีฐานะเป็นพระมารดาเลี้ยงของสองกุมาร

เมื่อวันเวลาผ่านไป พระเจ้าพรหมทัต ทรงเสียดพระทัยที่ต้องสูญเสียโอรส ความรู้สึกดังกล่าวได้ถ่ายทอดออกมาให้เห็น ตอนที่พระองค์ได้พบโอรสทั้งสองในภายหลัง ความดีพระทัยท่วมท้นถึงกับสลบไปในที่สุด ดังความว่า

ลาชาไทเห็นมะนี้โชทั้งลูก
 นึกว่าแถวศาลานเสียแท้เห็น
 บัคนไคหน่วยแถวทั้งลูกคั่นมาแลนา
 เปงจานหลวงชื้อสูงเอื่องมีท้าวแลน
 ลาชายายลงเคียงถึงลูก
 มีกอกอุมเอาท้าวขบขวัญ
 ทาว ๆ ลมเหนือแผนเลยสลบ
 คายเค็งผ่นคาเมืองมิรุ

ราชาไทเห็นมณีโชทั้งลูก
 นึกว่าแถวศาลานหายแล้วไม่มีโอกาสเห็นอีก
 บัคนไคลูกแถวทั้งลูกคั่นมาแลนา
 เปงจานหลวงจะรุ่งเรืองมีท้าวแลน
 ราชายายลงเคียงถึงลูก
 มีกอกอุมเอาท้าวขบขวัญ
 ทาว ๆ ลมเหนือแผนเลยสลบ
 คายบนผ่นคาเมืองมิรุ

: 407*

ในบันปลายชีวิตชีวาไคอุปการะเลี้ยงดูอยู่ ณ เมืองเปงจานจนกระทั่งพระองค์
 เสด็จสวรรคต

พระไอยะทัค

พระไอยะทัค เป็นตัวละครสำคัญที่มีบทบาทสนับสนุนบทบาทของพระสุริยะมดและ
 พระวงษะมาคินวัยเด็กเคนซัดซัน

พระไอยะทัค เป็นโอรสของพระเจ้าพรหมทัตที่เกิดจากนางกาไว ในความฝันของ
 นางพิมพา ตอนพระสุริยะมดจะมาปฏิสนธิ มีคอนหนึ่งที่เกี่ยวข้องถึงพระไอยะทัค ดังนี้

นางกัณินวาพะอาทิตทาวทั้งคูจอนัน
 ทะยานเทิงเวหาขอบเขาสะเมนกวาง
 แมงนึ่งเห็นพระลาหุผายตามหลังเลียบขอบ

นางกัณินวาพะอาทิตทาวทั้งคูจอนัน
 ทะยานบนเวหาขอบเขาสุเมรกวาง
 อีกทั้งเห็นพระราหุผุดตามหลังเรียบขอบเขา

: 6

พระราหูเป็นศัตรูที่คอยบดบังแสงพระอาทิตย์และพระจันทร์ พระอาทิตย์ พระจันทร์ใน
ความฝัน คือ พระสุริยะมาด และพระวงษะมาด ส่วนพระราหู คือ พระไวยะทัต นั่นเอง
พระไวยะทัต เกิดมาที่หลังในครรภ์ของนางกาไว ในวัยเด็กพระไวยะทัตทรงประพาศเป็นคนพาล
เกเร จนได้รับพระราชอาญาจากพระบิดาแต่ไม่คงได้รับโทษเพราะพระสุริยะมาดทรงช่วยไว้ได้
เมื่อเจริญพระชนมพรรษาขึ้นได้ครองเมืองเป่งจันคอกจากพระเจ้าพรหมทัตพระราชบิดา

เมื่อพระวงษะมาดและพระสุริยะมาดกรีธาทัพมาประชิดเมือง พระไวยะทัตมิได้หวาดหวั่น
แต่ประการใด พระองค์ทรงสั่งเกณฑ์พลจากเมืองขึ้น และพระยาหิมมะเวคีให้มาช่วยรบ หลังจาก
สู้รวมพลแล้ว พระไวยะทัตทรงหลงเสน่ห์ของนางสีไว (นางยักษิณีแปลง) ที่เข้ามาสืบข่าวใน
บ้านเมือง เมื่อนางหนีไปทำให้พระไวยะทัตทรงเกรำโก่ง และคร่ำครวญถึงนางจนเกือบสิ้น
พระชนม์ ต่อมาพระไวยะทัตทรงนำพลออกสู้รบด้วยชาติศึษะมานะ ในที่สุดพระองค์ถูกพระวงษะมาด
และไวยะสอนพันควบพระแสงของาวคอกซาคสีนพระชนมบนคอขวาง

เศรษฐีโลพัน

เศรษฐีโลพัน เป็นเศรษฐีใหญ่ มีบ้านอยู่ ณ เขตเมืองกุคคสม มีทรัพย์สินมากมายใน
ครอบครอง ถึงขอความกล่าววว่า

ที่นั่นเป็นวังเจ้าเสถียรหลวงปลายคาน

บานใหญ่กว้างประมาณแท่งกึ่งพัน

อันวามหาเสถียรเจ้ามีเขาสองมุนมั่ง

๘๘ โกลกแท่นมีฮอนเหตกาน

ที่นั่นเป็นวังเจ้าเศรษฐีหลวงปลายคาน

บานใหญ่กว้างประมาณแท่งกึ่งพัน

อันวามหาเศรษฐีเจ้ามีข้าวของ

๘๘ โกลกแท่นมีเหตุการณใด ๆ ก็ไม่มีเรื่องทุกข์ร้อน

: ๘๐ *

เศรษฐีโลพัน มีความโลภมาก เมื่อภรรยาเล่าให้ฟังถึงเรื่องแค้นของพระวงษะมาด
เศรษฐีจึงวางแผนชิง โดยอ้างว่าพระวงษะมาดลักเอาแค้นลูกนั้นซึ่งเป็นของตนไป พร้อมทั้ง
จับตัวพระวงษะมาดขังคุก ต่อมาภายหลังเศรษฐีโลพันได้คืนแค้นให้พระวงษะมาด พร้อมทั้งนำนาง
โกวินธิกาไปถวายให้ควบ ในชั่วเวลาเศรษฐีโลพันได้ไปอยู่กับชีวหาญเป็นหลาน ณ เมืองเป่งจัน

เศรษฐีโลพัน มีฐานะเป็นท้าวสำคัญ เพราะนอกจากเป็นผู้ให้กำเนิดนางโควินตัวเอกฝ่ายหญิงแล้ว ้วยความโลภของเศรษฐีครั้งนี้เอง ที่เป็นสาเหตุให้พระวรวงษะมาดไศยราบ นางยังมีพี่น้องนางขอมเป็นทาส พร้อมทั้งฉววยแก้ววิเศษ ซึ่งพระองค์ได้ใช้เป็นพาหนะออกติดตามพระเชษฐาในกาลต่อมา

ดาบี่ผู้ลักฉววยแก้ววิเศษ

ดาบี่ตนนี้มีบทบาทเพียงตอนเดียว แต่เป็นตอนที่สำคัญมาก เพราะทำให้พระวรวงษะมาดต้องพลัดพรากจากนางโควิน มเหสีกล่าวคือ พระวรวงษะมาดพานางโควินแะพักค้างคืนกับดาบี่ ดาบี่สงสัยว่าพระวรวงษะมาดคงมีของวิเศษจึงทำให้เหาะมาไศยเช่นนั้น เมื่อไปแอบดู ณ ศาลาที่พัก เห็นแก้ววิเศษอยู่ในอุ้งพระหัตถ์ของพระวรวงษะมาดจึงเข้าใจได้ในทันทีว่าเป็นของวิเศษจึงไศยลักเอามา เพื่อจะใช้เป็นพาหนะเหาะไปไหว้พระเกศแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ ในขณะที่เหาะขึ้นสู่เบื้องบนนั้น ดาบี่ถูกลมกรรต คัดหัวขาดตกลงสู่พื้นดิน ดังความว่า

เมื่อนั้นดาบี่ไศยเขาไปถึงเวยะของ

จับก็คิดใจมี เจาลวดเอาแหแล้ว

ลักไศยไศยหนวยแก้วมะณีไศยไศยเอื้องอม

ลำแดงคนฉววยฉววยบนเมื่อฟ้า

วาจักหนีไศยเจาเมื่อบนพนแห่

จักเมื่อไหว้พระเกศแก้วไศยไศยคิงฟ้าฟากสวรรค์

เมื่อนั้นดาบี่ค่อย ๆ บ่องเขาไปถึง

บกแกะมือเจ้าจึงเอาไปแล้ว

ดาบี่ไศยลักแก้วมะณีไศยไศย ร้องรมย์

ลำแดงคนเหาะขึ้นบนสวรรค์

วาจะหนีจากเจ้าไปบนพนแห่

จะไปไหว้พระเกศแก้วไศยไศยคิงฟ้าฟากสวรรค์

วานะ

.....

ลมมีคณธูเห็นกานคณธูลาก

คังวาวะหินนาทานเพียงแห่ลักไศยไศย

คะโอมบายจึงแล้ว

.....

ลมกรรตเห็นการณคณธูลาก

คังวาวะหินนาทานจริงแห่ดาบี่สมณโลกบาย

จริงแล้ว

ตั้งวาประลาชิกแพทุทของเจาเทศหนา
 อามักคองปาลี่พุทะบาต
 อะหินนาเทียงแทบ่ควนไหลวงเมื่อเจาเอย
 แตนันวาโยคองสีกันไซคักชาค
 หัวเกือกกิงคักชาคคกกลง

ตั้งวาประลาชิกแพทุทของคเจาเทศนา
 อามักคองปาลี่พุทะบาต
 อหินนาเทียงแทไมกวรไผวนไปเจาเอย
 แตนันมกรคัพคัพพระชรรัชคักชาค
 หัวเกือกกกลงคอกชาคคกกลง

: 142 – 142*

2.1.2 ตัวละครสำคัญที่เป็นมนุษย์ฝ่ายหญิง ได้แก่ นางพิมพา และนางกาไว

นางพิมพา

นางพิมพาเป็นแม่เหลืฝ่ายขวาของพระเจ้าพรหมทัต ความสำคัญของนางในฐานะตัวสำคัญ
 ประการแรก คือ เป็นผู้ให้กำเนิดโอรสผู้มีบุญญาธิการถึงสององค์ คือ พระสุริยะมด และ
 พระวงษะมด ประการที่สอง นางเป็นผู้ช่วยชีวิตโอรสทั้งสองของนาง เพราะกุมารทั้งสอง
 ถูกลงโทษประหาร ในขณะนั้นชีวิตของโอรสทั้งสองของนางจะสิ้นสุดลงเพราะอาญาสิทธิ์ในทันทีนั้นแล้ว
 แต่นางพิมพาได้ช่วยชีวิตไว้ได้ด้วยการนำทรัพย์สินไปไถ่ตัวจากเพณษชาติ ทำให้กุมารทั้งสองมีชีวิตต่อไป

นางพิมพาเป็นสตรีที่มีปัญญาเฉลียวฉลาด มักใช้ปัญญาพิจารณาเหตุการณ์ต่าง ๆ อย่าง
 ลึกซึ้ง เมื่อนางทราบว่าโอรสทั้งสองแะไปหานางกาไว นางจึงสั่งห้ามอย่างเด็ดขาดมิให้ไป
 ของเกียวกวบ เพราะอาจเกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา และก็เป็นจริงตามความคาดหมาย กล่าวคือ
 นางกาไวกล่าวหาว่ากุมารทั้งสองปลุกปล้ำเป็นเหตุให้ถูกสั่งประหารชีวิต

นางพิมพาเตรียมสัมภาระ อาหารหวานคาวให้โอรสทั้งสองก่อนหนีจากเมืองไป สำหรับ
 พระวงษะมด นางมอบแก้วมณีที่มีคามหาศาลให้ควบ

นางพิมพามีความคิดถึงและห่วงหาอาวรณ์โอรสทั้งสองอยู่เสมอ แม้กาลเวลาจะผ่านไปนาน
 เท่าใด นางมิได้ลืมเลือนโอรส กลับยิ่งคิดขึ้นเป็นหลายเท่า เมื่อพระไอยะทัตไคครองเมืองนางยิ่ง
 ห่วงความคิดถึงมากขึ้น และคิดว่าโอรสของนางสมควรจะได้รับการยกย่องให้เป็นกษัตริย์มากกว่าคัง
 ความว่า

เสียดายขอกบึงแถมแถวเกิดกับอกนุเต
แขงวายังเป็นคนก่สวนลีลา เจ

เสียดายขอกบึงแถมแถวเกิดกับอกมนี่
แมนวายังเป็นคนก่จะตองไต่เป็นกษัตริย์
เกริกเกียรติ

: 214

เนื่องจากความผูกพันทางใจที่เหนียวแน่นไม่เสื่อมคลายนี้เอง ทำให้นางพินพาจิตใจ
จนสลับไป เมื่อนางได้พบโอรสทั้งสอง

ในบั้นปลายชีวิตนางมีความสุขอยู่ในเมืองเปงจานร่วมกับพระเจ้าพรหมทัต พระสวามี
โดยมีชีวหาพระราชธิดา เป็นผู้ดูแลปกครองบ้านเมือง และตัวของนางด้วย

นางกาไว

นางกาไว เป็นมเหสีฝ่ายซ้ายของพระเจ้าพรหมทัต เป็นพระมารดาของพระโอรสทัต
ตัวละครสำคัญอีกตัวหนึ่ง นางมีความฉลาด เมื่อเห็นผู้อื่นคิดว่าตนไม่อาจวางเฉยอยู่ได้ เพราะ
นิสัยดังกล่าว นางได้วางแผนใส่ความกุมารสุริยะมาดและพระวรวงศาควาปลูกปล้ำนาง ทั้งนี้
เพราะกลัวว่ากุมารทั้งสองจะดีกว่าพระโอรสทัตโอรสของนาง ความริษยาแสดงผ่านความคิด
ของนางดังนี้

บัดนี้จักกล่าวถึงเทวีชายกาไวโฉบาบ
คิดคิดสาสองพี่น้องหมายมั่นชอศก้าแทแลว

บัดนี้จะกล่าวถึงเทวีชายกาไวโฉบาบ
คิดคิดสาสองพี่น้องหมายมั่นชอศก้าแทแลว

.....

.....

กุกักทำแทกมางสาเหตุมบาย

กุกจะหา รื่องทำลายชั้นแทกหัก

หากำนิคณิป้องบนไค

หาความนิคให้ชนไค

: 16 — 16*

แผนการกำจัดกุมารทั้งสองบรรลุผลสำเร็จ ทำให้ชีวิตของพระสุริยะมาดและพระวรวงศาควา
ต้องเปลี่ยนแปลงไป

นอกจากความอิหฺยารินยาแล้ว นางกาไวยังเป็นคนมักใหญ่ใฝ่สูง วาจาสามหาวิ มีจิตมารยาบมาก ดังมีข้อความกล่าววา

อันวากาไวแกวทำตัวเป็นไทย

อันวากาไวแกวทำตัวเป็นไทย

ปากกาไวเกียงความเวอาวคะหาวิ

ปากกล่าวเกลี้ยงคำพคอวคสามหาวิ

เอนเอนเนือมายาเอาเพค

วางหาทางมารยาตคจริต

: 214

ในบั้นปลายของชีวิต นางอุทธรณีสูบ ในขณะที่กำลังเดินทางไปเฝ้าพระสุริยะมาค และพระวงษะมาค ประเด็นที่น่าสนใจของตัวละครสำคัญบางตัว คือ พระเจ้าพรหมทัต นางกาไว เทรณฐีโลพัน และฤาษีลักแกววิเศษ ในค่านพฤติกรรมซึ่งเป็นพฤติกรรมคล้ายกัน แต่ผลแห่งพฤติกรรมต่างกัน ดังจะแสดงในตารางต่อไปนี้

ตัวละคร	พฤติกรรม	ผลแห่งพฤติกรรม
พระเจ้าพรหมทัต	สั่งประหารพระสุริยะมาคและพระวงษะมาค พระโอรสของพระองค์ ซึ่งถือว่าเป็นพฤติกรรมที่ทำให้ผู้มีบุญต้องได้รับความเค็อครอน โดยที่พระองค์สั่งประหารโอรสด้วยอารมณ์เพียงชั่ววูบ	พระเจ้าพรหมทัตได้รับความทุกข์ทางใจ (ผลโดยตรง) และความทุกข์ทางกาย คือ ทรงเห็นคเห็น้อยที่ต้องเดินตามหาปราสาทที่ประทับของพระสุริยะมาค และพระวงษะมาค
นางกาไว	กล่าวหาว่าพระสุริยะมาคและพระวงษะมาคปลุกปล้ำ ซึ่งถือว่าเป็นพฤติกรรมที่ทำให้ผู้มีบุญต้องได้รับความเค็อครอน โดยนางวาง	นางกาไวอุทธรณีสูบ (ผลในชาติเดียวกัน) ตกนรก (ผลในชาติต่อไป)

ตัวละคร	พฤติกรรม	ผลแห่งพฤติกรรม
เศรษฐีโลภ	แผนการณ์และเพียรพยายามทำน บรรลุผลตามที่นางประสงค์ เมื่อ กุมารทั้งสองแหวะ ณ ที่พำนักนางจึง กล่าวหาว่ากุมารทั้งสองปล้ำ	ไม่กล่าวไว้
ทาสผู้ลักขโมย วิเศษ	ลักเอาแก้ววิเศษของพระวรวงศา เพื่อจะใส่เหาะไปไหว้พระเกศแก้ว จุฬามณี พฤติกรรมนี้เป็นพฤติกรรม ที่เกิดจากความโลภ ซึ่งต้องทำให้ ผู้มีบุญต้องได้รับความเดือดร้อน	ถูกลมกรณคัดหัวขาด

จากตารางนี้แสดงพฤติกรรมและผลของพฤติกรรมได้เด่นชัด สรุปได้ว่า ผลของพฤติกรรม
ที่แตกต่างกัน น่าจะเกี่ยวข้องกับสิ่งต่อไปนี้

1. เจตนาในการกระทำ พระเจ้าพรหมทัต สั่งประหารโอรสทั้งสองด้วยอาชญาวิชัย
เนื่องจากทรงพระพิโรธ และผิดหวังอย่างรุนแรง เมื่อทรงฟังคำกล่าวหาว่าโอรสทั้งสองปลุกปล้ำ
นางกาไว ทั้งนี้เพราะโอรสทั้งสองมีความประพฤติตนอยู่ในจารีตประเพณีที่ดีงามมาตลอด เมื่อ
โอรสทรงทำความผิดอย่างรุนแรงเช่นนี้จึงทำให้พระองค์ตัดสินประหารด้วยความรักและแค้น ผลที่
ได้รับจึงน้อย

แต่พฤติกรรมของนางกาไวที่ทำร้ายกุมารทั้งสอง เกิดจากเจตนาเพราะวางแผนไว้ก่อน ในวรรณกรรมกล่าวไว่ว่านางใช้ความพยายามอย่างมาก ที่จะทำใหุกุมารทั้งสองแหว่ที่ฟ้านัก เมื่อประสบผลตามเจตนา นางจึงใช้เล่ห์มือที่ชวนตนเองจนเป็นริ้วรอย พร้อมทั้งประกาศว่า กุมารทั้งสองปลูกปล้ำ อันเป็นเหตุใหุกุมารทั้งสองได้รับโทษประหาร ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า นางกาไวเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้พระสุริยะมากและพระอนุชาเคื้อครอนเป็นที่สุด เพราะมีเจตนาอย่างเด่นชัด ดังนั้นผลที่ได้รับจึงมาก

2. ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ผลของพฤติกรรมที่ต่างกัน นอกจากจะมาจากเจตนาในการกระทำแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอาจมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย ทั้งนี้เพราะพระเจ้าพรหมทัตเป็นพระบิดาของกุมารทั้งสอง ในฐานะบิดาคือผู้ให้ชีวิตแก่บุตรธิดา บิดาย่อมมีบุญคุณในฐานะผู้ให้กำเนิด ความรัก และความผูกพันระหว่างบิดากับบุตรย่อมมีมาก เพราะแม้ว่าจะทรงสั่งประหารแต่ส่วนลึกในจิตใจ ความรักย่อมมีอย่างแนบแน่น ซึ่งลักษณะนี้ตรงข้ามกับนางกาไว นางไม่มีความสัมพันธ์อันลึกซึ้งทางสายเลือดกับสองกุมารแต่ประการใด นางมีฐานะที่เกี่ยวข้องอยู่บางทีก็อยู่ในฐานะพระมารดาเลี้ยงประกอบกับความรู้สึกที่นางมีต่อกุมารทั้งสองคือ ความริษยาและความเกลียดชัง ด้วยเหตุดังนี้จึงทำให้ผลของพฤติกรรมจึงรุนแรงแตกต่างกัน

3. สถานภาพ สถานภาพที่ต่างกันของเศรษฐีกับทาสี ซึ่งมีพฤติกรรมเหมือนกันต้องได้ผลต่างกัน ทั้งนี้เพราะว่าเศรษฐีย่อมมีความโลกเป็นนิสัย แม้จะมีทรัพย์มากเพียงใด ก็ยังไม่เป็นที่พอใจ ดังนั้นความโลภกับความเป็นเศรษฐีจึงเป็นเรื่องธรรมดา ซึ่งจะตรงข้ามกับทาสี เพราะทาสีเป็นผู้ทรงศีล มุ่งสละความสุขทางโลก รัก โลภ โกรธ หลง รักษาศีลมาแต่ผู้เยาว์ในป่า แต่ทาสีคนนี้ก็กลับมามีความโลภเกิดขึ้นในใจ และความโลภนี้เองที่เป็นเครื่องผลักดันให้ทาสีกระทำการในสิ่งที่ไม่ดีทั้งทางโลกและทางธรรม จึงสมควรได้รับผลที่รุนแรงรองจากเศรษฐี

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า เพราะเจตนาในการกระทำ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และสถานภาพที่แตกต่างกันนี้เอง เป็นปัจจัยที่ทำให้พฤติกรรมที่เหมือนกันได้รับผลต่างกัน

2.2 ตัวละครสำคัญที่เป็นอมมุข

ตัวละครสำคัญที่เป็นอมมุข มีบทบาทเป็นตัวละครในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมทไคแก พระอินทร์ นางยักษิณี และยักษ์กุมพัน

พระอินทร์

พระอินทร์เป็นตัวละครมนุษย์ที่สำคัญที่สุด และมีบทบาทเด่น คอยช่วยเหลือตัวละครเอก หรือตัวละครผู้ประพฤติกิริยในวรรณกรรมเสมอ บทบาทของพระอินทร์ปรากฏครั้งแรก ตอนที่นางพิมพาหนีฝ่ายขวาของพระเจ้าพรหมทัตครองฐานชอโอรส เป็นเหตุให้แทนพระที่นั่งของพระองค์ กระทั่งเป็นการเตือนให้พระองค์รับรู้เหตุการณ์ดังกล่าว

บัดนี้จักกล่าวถึงสักโกไทอินทราเหวระลาคนแล้ว บัดนี้จะกล่าวถึงสักโกไทอินทราเหวระลา
ก่อนแล้ว

หินเสลาแกนแรงลายกะดาง

หินศิลาอาสน์ไคแจ้งกระดาง

: 5

เมื่อพระอินทร์รับรู้ความประสงค์ของนางพิมพา พระองค์จึงให้พระโพธิสัตว์ (พระสุริยะมาต) กับพระโมคคัลลานะ (พระวงษะมาต) จูกลงมาประสูติในครรภ์นางพิมพา ก่อนที่พระโพธิสัตว์จะ จูกลงมาปฏิสนธิตามพระประสงค์พระองค์ทรงขอให้พระอินทร์ช่วยเหลือในระหว่างที่มีกำเนิดใน มนุษย์โลก ซึ่งพระอินทร์ทรงรับปากดังข้อความว่า

แต่นั่นอินทิลาดทวารรับที่ลายขาน

แต่นั่นอินทรีราชทวารรับที่ลายขาน

เราบิ่วางจอมบุญจี๋ชอยนำชู้คำ

เราไม่ทอดทิ้งจอมบุญจะชวยตามชวยเหลือ
ตลอดไป

: 5 *

หลังจากนั้นพระอินทร์จึงต้องคอยให้ความช่วยเหลือ เทพธิดาทั้งสองซึ่งคือพระสุริยะมาต และพระวงษะมาตในโลกมนุษย์อยู่เสมอ ครั้งแรกช่วยคลี่คลายประตู่ทั้งสี่ทิศมิให้เปิดประตูเมือง เมื่อเพนียดจะนำกุมารทั้งสองไปประหาร ตามคำบัญชาของพระเจ้าพรหมทัต และให้เพนียด หลงทางอีกด้วย ถึงความว่า

เจ้าก็ทำปาดิหานให้โจนผู้ไทย

ชักถอกไว้ปักผูกวางบิไซ

กับทั้งเพคะคาดทาวให้ทางฮามทาง

อย่าให้ไขทะวะวานฮงจวนเลยแจง

เจ้าก็ทำปาดิหารียให้โจนผู้ใหญ่

ใส่กลอนไว้ประคองวางไม้เบีคออก

กับทั้งบันดาลให้เพมชาคหลงทาง

อย่าให้ไขประคองเมืองจนกวาจะสว่างแล้ว

: 24 *

หลังจากที่พระอินทร์คลีจนายหรวให้ปีประคองไว้จนเพมชาคไม่สามารถนำกุมารทั้งสอง
ออกไปประหารไคแล้ว พระอินทร์จึงคลีจนางพิมพ์ให้หน้าหรวพามาได้ตัวสองกุมารจากเพมชาค
พร้อมทั้งให้พระวิฆณุกรรมแปลงเป็นสุนัขคายให้เพมชาคพันแทนกุมารทั้งสอง ดังความว่า

แต่นั้นอินทิลาคทาวใช้วิสุโทคนช้เฑะนุค

ลงมาไล่มิกเป็นสุนัขคายอยุหนทางกวาง

ที่นอกคายเวียงใหญ่ทะวะวาน

คั้นวาชุนเห็นหมาลวคพันเป็นบัน

แต่นั้นพระอินทร์รัราชทาวใช้วิสุกรรมเทวนุค

ลงมาแรมมิกเป็นสุนัขคายอยุหนทางกวาง

ที่นอกคายตรงประคองเมืองหลวง

ครั้นวาชุนเห็นหมาริบพันเป็นม่อน

: 33

ในระหว่างที่กุมารทั้งสองหนีราชทัณฑ์เดินทางอยู่ในป่าเพียงลำพัง พระอินทร์และพระ
วิฆณุกรรม แปลงเป็นไก่ที่มีคุณวิเศษ มาให้กุมารทั้งสองไคเสวย เนื้อไก่ทั้งสองมีคุณวิเศษต่างกันคือ
ผู้ที่เสวยเนื้อไก่ขาวจะมีความกล้าหาญ มีฤทธิ์เดชอาคม เป็นที่นาเกรงขามสำหรับคนทั้งโลก และ
ผู้ที่เสวยเนื้อไก่ดำจะไคครองบ้านครองเมือง ดังความว่า

ไผญไคกินตนตัวเฮาไคเสวยเมืองหงหลาน

อันวากายะชนทั้ง 5 เป็นยาฆ่าล้างปิงจึงแล้ว

ไผไคกินเพียงแทก็ควรล้าโลกสี่ทวนเฮย

ไครที่ไคกินตนตัวเราจะไคเสวยเมืองครองราชย์

อันวากายะชนทั้งห้าเป็นยาวิเศษล้างปิงจริงแล้ว

ไครไคกินเพียงแทก็ควรล้าโลกสี่ทวนเฮย

.....

.....

ไผ่กึนยังชินตัวเฮาดีที่เคตจิงแล้ว
มีลิตที่แกการชุมพื้นออนโอมทานเฮย

ใครไคกึนเนื้อเราจะมีฤทธิ์เครจริงแล้ว
มีฤทธิ์แกการชุมพื้นออนกล้วทานเฮย

: 37*

พระสุริยะมาคเสวยเนื้อไก่ดำ และพระวงษะมาคเสวยเนื้อไก่ขาว หลังจากนั้น
พระอินทร์ได้ให้พระวิฆณุกรรม เนมิตร์ศาลาพนักไว้ใกล้เมืองพาราณสี แล้วชวยบนระยะทาง
และคลไจใหญ่มาทั้งสองเินทางมาที่ศาลาเนมิตร์นั้น ณ ศาลานี้เองที่กุมารทั้งสองกองพลศัพรากกัน
ในระหว่างที่พระวงษะมาครอนแรมอยู่ในป่าเพียงลำพัง พระอินทร์ได้ปลอมพระองค์เป็นมนุษย์
ลงมาพร้อมกับบอกทางให้และบอกถึงเหตุการณ์บางอย่างที่จะเกิดขึ้นในอนาคตไว้ด้วยคือ

เคี้ยวนี้วิบากชนมัวมีคัมบังค

เคี้ยวนี้วิบากชนมัวมีคัมบังค

หากจักหายเบาบางคังใจจงอาจ

หากจักหายเบาบางคังใจจงอาจ

ขอแกสี่เสี้ยวแก้วจอมไคอย่าไคโสก

ขอแกศรีสี่เสี้ยวแก้วจอมไคอย่าไคโสก

เอาจงไปฝ่ายนี้พายหนาลาบมีไฟแล้ว

เอาจงไปฝ่ายนี้พายหนาลาบมีเณล

หัจมีขึ้นของเิงพะองนอยนึ่ง

หากจักมีเชื้ล่ำบากถึงพระองคณคหนึ่ง

เกรงจักเสียหนวยแก้วพิฑนเขมคาเมืองเอาจเฮย

เกรงจักเสียดวงแก้วพิฑนรยคามหาศาลเอาจเฮย

: 64

เมื่อพระวงษะมาคทรงได้รับความเคื้อครอน หลังจากกฤษักแก้ววิเศษ ทำให้พระองค์
กองพลศัพรากจากชยา และทั้งสองกองระหกระเหินไปโนป่า ครั้งนี้พระอินทร์ชวยเหลือควย
การคลไจให้พระสุริยะมาคทรงคิถถึงพระอนุชา คังความว่า

อินกับันคนเอาจุมหาเหค

อินทรก็คลไจเอาจุมหาเหค

สมเคื้อบพิคคะลาไคไคเอาจึงกะสัน

สมเคื้อบพิคราษไคไคเอาจึงกะสันค

คิถองฐวงษะมาคมีลัม

คิถถึงวงษะมาคมีลัม

สองสามปีเอาจาวาคานหา

สองสามปีเอาจาวาคราวของพระโอรส

: 144 - 145

บทบาทสุดท้ายของพระอินทร์ คือ ช่วยเหลือนิวหาโอรสของพระวรมะมาศ ตอนที่
ชีวหาอธิษฐานขอปราสาทหลังใหม่ หลังจากอภิเษกครองเมืองเปงจานแล้ว พระอินทร์ได้
ประทานให้ดังความว่า

เจาก็ไผ่สาสดแก้วออกมาพื้นแผ่นดิน
หลังขนาดเพียงลานแ่งเอียงฮม
เทียมวังหลวงปู่พระยาเห็นแจ่ง
พื้นหลังห้องวิมานบังเกิด
แถวพิททะแหล่งหลางามลวดลาคำ

เจาก็ไผ่ปราสาทแก้วออกมาพื้นแผ่นดิน
หลังขนาดใหญ่ลานแ่งเรืองรมบ
เทียมวังหลวงปู่พระยาเห็นแจ่ง
พื้นหลังห้องวิมานบังเกิด
ลวนคกแต่งควยแก้วลำคางคางมียิ่งนัก

: 429

นางยักษ์

ยักษ์มี แปลว่า นางยักษ์ (ราชบัณฑิตยสถาน 2525 : 654) นางยักษ์เป็นยักษ์
ที่มีรูปร่างใหญ่โต มีเขี้ยวขาว ตาแดง ถือกระบองเป็นอาวุธ ชอบกินเนื้อคน และสัตว์เป็นอาหาร
รูปร่างของนางยักษ์ที่พระเจาถูกสมทศพระเนตรเห็น คือ ตัวสูงกวาศนศาลา พื้นคมเหมือนขวาน
ตาแดงแซมเหมือนถ่านที่ติดไฟจนลุกแดง มีเขี้ยวขาว หน้าตาใหญ่โต ดังความว่า

สูงใหญ่เพียงเพียงไม้ข้าวคานแหแล้ว
อาปากกว้างพื้นลิ้นยาว ๆ
ขาว ๆ พื้นเหมือนคั้งขวานคมกา
ตาแดงแซมเสมอไฟเฝ้าถ่าน
เหลียวเหลียวค้อมประมานคามทัพ
ปลูหนาชนแขนยาวสมหนวคชู ชาย
ปีกปากหน้าตาใหญ่คังโม
คินมีไซ้ใหญ่ยาวโง่งาว

สูงใหญ่ประมาณเท่าศนศาลาจริงแล้ว
อาปากกว้างเห็นพื้นลิ้นยาวยื่นออกมา
เห็นพื้นขาวเหมือนคั้งขวานคมกลา
ตาแดงแซมเสมอไฟเฝ้าถ่าน
เหลียวเหลียวค้อมเห็นคัวขนาดเท่าภูเขา
หนาแบน ๆ ชนแขนยาวปากหนวคยาวเพื่อย
หน้ามึงทั้งตาใหญ่จุมโกโต
คินมีอุมใหญ่ยาวและนิ้วโง่งเหมือนง้าว

: 72

นางยักษิณีจะจับมนุษย์หรือสัตว์เป็นอาหารโดยเฉพาะในอาณาเขตซึ่งพระเวสสุวัณ เป็นผู้กำหนดให้เท่านั้น ดังนั้นเมื่อพระเจาจากุสุมิตตามกวางทองมาในดินแดนของนาง นางจึงบอกว่า บริเวณนั้นเป็นอาณาเขตของตน ดังความว่า

สิ่งใดมาเดินกายเขตเมืองคามเนือ
เดินเข้ามาแดนผีของเขกเฮวนา
พระบาทเจ้าเวสสุวัณไห้แก่กาทานเฮย

เหตุใดคิดคามเนือผ่านเขตเมืองเรา
เดินเข้ามาแดนผีขอบเขตเราณะ
เขตนี้พระบาทเจ้าเวสสุวัณไห้แก่กาทานเฮย

: 72

นางยักษิณีจะจับพระเจาจากุสุมิติน แดพระองค์ทรงขอแลกชีวิตกับชาวเมืองทั้งหมดของพระองค์ โดยพระองค์จะจัดส่งคนไหนดังนั้นเป็นประจำ นางยักษิณีเป็นยอมพร้อมทั้งบอกทางกลับให้ ดังความว่า

สองก็เอาสัตว์จะมันชีวังควมไปทอด
ทานจงไปฝ่ายนี้ถึงบานฮอคเมืองมียาแลว

สองก็เอาสัตว์จะมันชีวังควมไปทอด
ทานจงไปฝ่ายนี้ถึงบานถึงเมืองแนนอนแลว

: 74

นางยักษิณีก็ขึ้นในสัจจะที่ไห้ไว้แก่พระเจาจากุสุมิต และนางหวังว่าพระเจาจากุสุมิตจะรักษาสัจจะนั้น ดังนั้นเมื่อนางเห็นห้องคาง ๆ ภายในโรงเลี้ยงที่พระเจาจากุสุมิตสร้างไว้ซึ่งคนที่เป็นอาหารทั้งหลาย จึงเข้าใจได้ทันทีว่าพระเจาจากุสุมิตไม่รักษาสัจจะ ความโกรธไห้ นางคิดจะกินคนจนหมดคามเมือง ดังความว่า

กูจักกินสุขำทั้งเมืองใหม่คมอคคาวนี้
กูบิวกินเสียบิหลัแทแลว

กูจะกินมึงชำทั้งเมืองไห้วอคคววยคราวนี้
กูไม่วักินหมคไม่เหลือจริงแลว

: 102*

เมื่อนางยักนิธิต่อสู้กับพระวรวงษะมาคผู้ทำลายห้องคาง ๆ พังทลายนั้น นางไม่สามารถ
สู้รบสู้รบมีและฤทธิ์อำนาจคาบวิเศษของพระองค์ได้ ต้องยอมแพลงวายเป็นทาส พร้อมทั้งถวาย
แก้ววิเศษ เพื่อให้พระวรวงษะมาคใช้เรียกตัวนางมาช่วยเหลือในกิจการที่คงการตั้งคำสั่งของนาง
มีว่า

ถึงวากานเคื้อคอรอนมะนีไซควนไปทอน	ถึงวากการเคื้อครอนมะนีไซควนไปเถิด
ชานอบเห็นหนวยแกวากนไซอิมมาทานเฮย	ชานอบเห็นควงแกวการไชรืมมาทานเฮย

: 104 *

เพราะนางสั่งไว้ดังนี้ ดังนั้นเมื่อนางยักนิธิต่อสู้กับพระวรวงษะมาคทรงส่ง
ไปเรียกนางมาไซคอนจะกริทาทัพไปรบเมืองเป่งจาน และคอนจะพาชาวเมืองกุคสูมไปร่วมใน
งานพระบรมศพพระเจ้าพรหมทัตนั้น นางจึงรีบมาเฝ้าในที่ โดยแปลงร่างเป็นชาวพาทนะใน
การเดินทางทั้งสองครั้ง

นอกจากแปลงเป็นชาวแล้ว นางยักนิธียังได้แปลงร่างเป็นมนุษย์เพื่อช่วยเหลือภารกิจ
ของพระวรวงษะมาค 2 ครั้ง ครั้งแรกแปลงร่างเป็นหญิงสาวชื่อสิ่ว เข้าไปสืบเหตุการณ์ในเมือง
เป่งจาน ดังความว่า

เมื่อนั้นแมยักนอมกอนกานพูนถวาย	เมื่อนั้นแมยักนอมกกรกานพูนถวาย
ชานอบขออาสาสืบความควนแฉง	ชานอบขออาสาสืบความควนแฉง
ชาจักสาแฉงกายเขาเป็นสาว 14	ชาจักสาแฉงกายเขาเป็นสาวสิบสี่
ลิกเคคคามตัวชาชีรางปองพะเฮย	ฤทธิ์เคชคงตัวชาจะชวยสืบ เหตุการณพอเฮย

: 349 *

การแปลงกายเข้าเมืองเป่งจานครั้งนี้ นอกจากได้ข่าวความพระราชประสงค์ของ
พระวรวงษะมาคแล้ว นางยักนิธิต่อสู้กับพระวรวงษะมาคยังได้สร้างความปั่นป่วนให้เกิดขึ้นภายในเมือง เพราะนาง
เข้าไปอยู่ในเมืองเป่งจานในฐานะสนมซึ่งเป็นที่โปรดปรานของพระไอยะทัตเป็นอย่างยิ่ง เมื่อ
นางหายไปพระไอยะทัตจึงคลั่งไคล้จนไม่เป็นอันกินอันนอนจนเกือบสิ้นพระชนม์

ครั้งที่สอง นางยักษิณีแปลงร่างเป็นมดพ (ชายหนุ่ม) เมื่อพระราชสาสน์ของพระสุริยะมาค และพระวงษะมาคไปถวายพระโอบะหัต ในเมืองเปงจาน

ช่วงชีวิตของนางยักษิณีจำอยู่ในลักษณะตนร่ายปลายตี ความดีในตอนปลายนี้เกิดขึ้น เนื่องจากสัจจะที่นางยึดมั่นนั่นเอง ความซื่อสัตย์และมีสัจจะจึงเป็นคุณสมบัติเด่นของนางยักษิณี

ยักษกุมพันธ์ *

ยักษกุมพันธ์ เป็นราชาแห่งยักษ บ้านเมืองของยักษกุมพันธ์อยู่ในแดนที่พระเวสสุวัณ เป็น ผู้กำหนดให้ มีภูเขาล้อมรอบถึง 3 ลูก ดังความว่า

ถึงเขตก่าแคนคานคินผิ

ถึงเขคฝ่ายแคนคานคินผิ

กุมพันธ์หลวงเวสสุวัณปันไ

กุมพันธ์หลวงเวสสุวัณปันไ

แสนคอยขันหิมะวันเขาใหญ่

แสนคอยขันหิมะวันคเขาใหญ่

3 หนวลอมผาสาคุมพันธ์

สามลูกลอมปราสาทกุมพันธ์

: 215

ยักษกุมพันธ์ มีเมียเป็นมนุษย์ชื่อนางกระเวน และมีธิดาเพียงคนเดียวคือ นางสีสุพันธ์ ยักษกุมพันธ์รักและหวงแหนธิดาคนมาก ความรักนี้เปลี่ยนเป็นความแค้นที่เมื่อธิดาคนเคียว นามมนุษย์นางแอบซ่อนไว้ในปราสาทในฐานะธิดาสาว ผนวกกับความแค้นที่ถูกมนุษย์ลบประมาทจึง ทำให้ความแค้นนั้นทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ยักษกุมพันธ์จึง ก่อทพพาลมาลอบจับตัวไชยะสอนทั้งสองฝ่าย ไชยะสอนไม่สามารถช่วยยักษกุมพันธ์ ไชยะสอนและอาวุธประจำตัวต่อสู้กันอย่างดุเดือด ไชยะสอนไม่สามารถช่วยยักษกุมพันธ์ ไชยะสอนอย่างเคียดแค้นได้ เพราะเมื่อฆ่าตายแล้วยักษกุมพันธ์จะฟื้นทุกครั้ง ดังข้อความตอนหนึ่ง กล่าววว่า

* กุมพันธ์เขียนตามอักขรวิธีปัจจุบันว่า กุมพันธ์ แปลว่า ผู้มีอหิระเหมือนหม้อ เป็นชื่อยักษ พวกหนึ่งซึ่งเป็นบริวารของท้าววิรุฬหก จอมเทพดา มหาราชองค์หนึ่งในจำนวนจากุมหาราช สวรรคแห่งชั้นที่ 1 ชื่อจากุมหาราชิก เป็นเทวดา ผู้รักษาโลกอยู่ทิศใต้ (เฉลิม สุขเกษม 2508 : 26)

จอมกะลัดท้าวพันดาวหลายเลา

คัดขาดคว่ำหัวซ้ำค้อมตาม

คาบหนึ่งนั้นกับเกิดเป็นสอง

กุมพันคาบหลายที่เกิดเป็นพันท้าว

จอมกะลัดท้าวพันดาวหลายครั้ง

คัดขาดคว่ำหัวซ้ำค้อมตาม

คาบหนึ่งนั้นกับเกิดเป็นสอง

กุมพันคาบหลายที่เกิดเป็นพันท้าว

: 236 *

แต่ในที่สุดท้ายกัมพูชาต้องยอมแพ้ และยอมยกบ้านเมืองและริคว่าให้พร้อมทั้งยอมตน เป็นทาสกับกัมพูชาที่มีโอกาสรับใช้ไชยะสอน เมื่อไชยะสอนให้แปลงร่างเป็นช้างเพื่อเป็น พาหนะในการเดินทางไปในงานพระบรมศพของพระเจ้าพรหมทัต ซึ่งกัมพูชายินดีและเต็มใจ รับใช้เป็นอย่างยิ่ง

ตัวละครเอกทั้งสาม คือ พระอินทร์ นางยักษิณีและกัมพูชา ล้วนมีบทบาทเด่น และสำคัญถึงระดับตัวละครสำคัญในเรื่อง พฤติกรรมของตัวละครทั้งสามนี้มีเด่น ๆ ดังนี้

1. ช่วยเสริมบุญบารมีให้ตัวละครเอกมีฤทธาภาพเป็นที่ปรากฏแก่ชนทั่วไป เช่น การแปลงร่างเป็นช้างพาหนะของกัมพูชา และนางยักษิณี ทำให้ฤทธาภาพของไชยะสอนและ พระวงษะมาด เป็นที่ยอมรับและยกย่องของชนทั่วไป และนอกจากนั้นการสู้รบกันอย่างดุเดือด โดยไชยะของวิเศษและอาวุธประจำตนเขาคอสูรกัน กว้างฝีมือและความสามารถที่เท่าเทียมกัน นับเป็นการประกาศความเก่งกล้าสามารถของตัวละครเอกนั้นด้วย

2. ช่วยให้เกิดการดำเนินไปได้อย่างสมเหตุสมผล เช่น การช่วยเหลือของ พระอินทร์ที่ช่วยคลี่คลายท้าวหมื่นให้เปิดประตูเมือง พร้อมทั้งคลี่คลายพิพาทให้น้ำท่วมหายไป ตัวโอไรตทั้งสอง การช่วยเหลือครั้งนี้ทำให้เรื่องราวดำเนินต่อไปได้เพราะชีวิตตัวละครเอก และตัวละครสำคัญ มิได้จบลงความคำสั่งประหารนั้น และอีกตอนหนึ่งที่กล่าวได้ว่า เหตุการณ์ คลี่คลายไปอย่างสมเหตุสมผล จากบทบาทพฤติกรรมของตัวละครเอก คือ ในขณะที่ พระวงษะมาดต้องระหกระเหินอยู่ในป่า หลังจากพลัดพรากจากชายาแล้ว พระอินทร์ช่วยคลี่คลายให้พระสุริยะมาดทรงคิดถึงพระอนุชา และเหตุการณ์ต่อเนื่องมาคือ พระสุริยะมาดส่งขุนคลัง

ออกไปค้าขายพร้อมทั้งสืบชาวพระวบะมาด ในระหว่างเดินทางไปนั้นขุนคลังพบดวงแก้ววิเศษ
จากซากศพกามแล้วได้นำกลับมาถึงเมืองพาราณสี ในที่สุดได้นำไปให้พระวบะมาด

3. ช่วยเสริมสร้างอิทธิเดชและความมั่นคงทางจิตใจให้แก่ตัวละคร เช่น บทบาท
ของพระอินทร์ที่แปลงเป็นไก่มีเนื้อนุ่มวิเศษ เมื่อพระสุริยะมาดและพระวบะมาดได้เสวยเนื้อไก่
วิเศษนี้ก็เป็นการเสริมสร้างอิทธิเดชและอำนาจให้เกิดขึ้นภายใน เพราะตอนที่กุมารทั้งสองออก
จากบ้านเมืองมานั้น ไม่มีความมั่นคงทางจิตใจและตกอยู่ในอันตราย เมื่อได้เสวยเนื้อไก่วิเศษ
แล้วพระองค์ยอมรับได้ถึงอิทธิเดชนั้นเป็นอย่างดี ทำให้เกิดความเชื่อมั่นขึ้นภายในและการที่
พระอินทร์บอกถึงเหตุการณ์บางอย่างที่จะเกิดขึ้นในอนาคตก็ให้พระวบะมาดทรงทราบนั้นเมื่อ
เวลาที่พระองค์ต้องเผชิญกับเหตุการณ์ตามที่พระอินทร์บอกไว้ พระองค์ไม่หวั่นเกรงอันตราย
แต่อย่างใด ทรงมีความเชื่อมั่นในพระองค์เองสูง เพราะพระองค์ทรงคิดถึงถ้อยคำที่พระอินทร์
บอกไว้นั่นเอง ดังข้อความกล่าววาท

แด้นวังบะมาดท้าวคณิงฮอดก่าเวนแลนา	แด้นวังบะมาดท้าวคณิงถึงกรรมเวรแสนา
สิงหาที่คำตายกับเห็นจักขิ	คณิงถึงความตายก็ไม่เห็นสักข้อ
นึกถึงปาละมีทำสาธแสนกับเวียนเกิด	นึกถึงบารมีธรรมสร้างแสนกับเวียนเกิด
นึกเห็นเทพไทอินทรวาทนอกทางแทนา	นึกเห็นเทพไทอินทรวาทนอกทางจริงนา
กูบักัวเกงยานคำตายบัพพิศัย	กูไม่กลัวเกรงหวั่นความตายไม่พอที่นี้นา
ยังบิถึงที่แท้กัวยานเหคโคนี้เด	ยังไม่ถึงที่ตายจะกลัวเกรงเหคโคนี้หนอ

: 94 - 94 *

3. ตัวประกอบ

3.1 ตัวประกอบฝ่ายชาย แบ่งตามลำดับก่อนหลังที่ปรากฏในเรื่องได้แก่
พระเจ้ากฤษณ์ ขุนคลัง พระเจ้าโกสัมพี นายพราน ฤาษี วิชยาร พระเจ้าหิมะเวด
พระเจ้าเขาเงินไกรลาด สอนสุริยะมาด ปทุมชิวา อาคามไชยะมาด และสุพินทะมาด

พระเจ้ากุดชุม

พระเจ้ากุดชุม เป็นกษัตริย์ครองเมืองกุดชุม มีมเหสีชื่อนางเซมมา บิธีกองคเียว
 คือนางบัวคำ พระเจ้ากุดชุมเสด็จลาเสด็จพร้อมมหานารถ พระองค์ถูกนางยักษ์ผีเสื้อและจิ้ง
 แดพระองค์ทรงขอชีวิตไว้ โดยให้สัญญาว่าจะส่งคนในเมืองให้กินทุกวันเป็นการแลกเปลี่ยน
 คึงความว่า

คันทาเอาโคเมื่อถึงหนองกุดชุมเมืองมิงพวยพูน	ครั้นที่เราได้ไปถึงเมืองกุดชุมเมืองมิงฝ่ายนั้น
เอาก็ขี่แท่งสาธาลาไว้นอกเมือง	เราจะขอแท่งสาธาลาไว้นอกเมือง
แถมส่นำลางเหื้อเสียบคาวทานเฮย	ริมส่นำลางเหื้อเสียบคาวทานเฮย
บันเวนชนส่งคนมาเสียง	แบ่งเวรชนส่งคนมาเสียง
ทานจงไปกินทอนในสาธาลาทางทา	ทานจงไปกินเถิดในสาธาลาทางทา
แถมส่นำส่นำพังกวางโบกชะละนี้หันทอน	ริมส่นำส่นำพังกวางโบกชะละนี้หันทอน

: 73 *

พระเจ้ากุดชุมได้ปฏิบัติตามสัญญา ทนกระทั่งบ้านเมืองของพระองค์ในขณะนั้น ก็คร่อน
 ไปทุกหย่อมหญ้า ผู้คนเริ่มเหลือน้อยลงไปทุกขณะ แต่พระวรวงษมาศทรงซัดส่ายพิณพิณครั้งนี้ได้โดย
 พระองค์ทรงปราบนางยักษ์ผีเสื้อในอำนาจได้สำเร็จ พระเจ้ากุดชุมจึงยกบ้านเมืองและพระธิดา
 เป็นรางวัล

ขุนคลัง

ขุนคลังเป็นข้าราชการที่มีความจงรักภักดีของพระสุริยะมาศ เมื่อได้รับคำสั่งให้
 นำสินค่าไปขาย ณ เมืองโกสัมพ์พร้อมทั้งสืบข่าวพระวรวงษมาศ ขุนคลังได้ทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์
 คือ ค้าขายกลับมากำไรงาม แม้จะไม่ได้อาหารพระอนุชา แต่ขุนคลังเก็บได้แก้ววิเศษของ
 พระวรวงษมาศจากชาวศพุกามที่พบขณะเดินทางสู่โกสัมพ์มาด้วย พร้อมทั้งมอบคืนให้พระวรวงษมาศ
 ในกาลต่อมา

บทบาทของขุนคลังปรากฏอีกครั้งตอนพระสุริยมาศทรงสั่งให้พาเสนาบดีผู้ใหญ่แห่งเมืองพาราณสี ไปสู่ขุนนางสามมวดี ธิดาพระเจ้าโกสัมพีให้แก่พระสอนขุนคลังไคฉนอง พระบรมราชโองการได้สำเร็จด้วยดี

พระเจ้าโกสัมพี

พระเจ้าโกสัมพีกับครีษเมืองโกสัมพีที่นำพระทัยกว้างขวางด้วยการผูกมิตรกับเพื่อนบ้าน พระองค์ทรงต้อนรับขุนคลังแห่งเมืองพาราณสีผู้มาติดต่อกาชาบและสืบข่าวพระวรวงษะมาศด้วยความอบอุ่นพร้อมทั้งช่วยจัดการเรื่องการขายสินค้าให้จนเป็นที่เรียบร้อย เมื่อขุนคลังลากลับพระเจ้าโกสัมพีได้แสดงนำพระทัยอันเปี่ยมด้วยมิตรไมตรีด้วยการพระราชทานเงิน ทองในท้องพระคลัง แทนส่วนของราคาสินค้าที่ยังเก็บไม่ได้ พร้อมกันนี้ไคพระราชนครเมืองราชบรรณาการไปถวายพระสุริยมาศอีกมากมาย

เมื่อพระสุริยมาศส่งทูตมาสู่ขุนนางสามมวดีพระธิดาของพระองค์ พระเจ้าโกสัมพีมิได้ถืออำนาจความเป็นพ่อบังคับจิตใจพระธิดา พระองค์ทรงถามความเห็นพระธิดาก่อนเมื่อพระนางเห็นชอบด้วย พระองค์จึงทรงจัดส่งนางไปให้พร้อมเครื่องราชบรรณาการ

นายพราน

นายพรานเป็นชาวบ้านที่อยู่ภายใต้การปกครองของพระสุริยมาศ นายพรานเป็นผู้ช่วยเหลือนางโควิน หลังจากที่นางพลัดพรากจากพระสวามี นายพรานพานางโควินไปอาศัยอยู่ที่บ้านตน ทั้งที่ภรรยาของนายพรานไม่เห็นชอบด้วยเพราะเข้าใจว่านางโควินเป็นเมียน้อย เพราะความโอบอ้อมอารีครั้งนี้ส่งผลให้วิถีชีวิตของนายพรานเปลี่ยนแปลงมาก กล่าวคือ นายพรานได้รับตำแหน่งหน้าที่ราชการ ไคกรรบาใหม่ และไคบานหลังใหม่เป็นการตอบแทน

ภานี

ภานีที่มีบทบาทเป็นตัวละครเอกนี้ เป็นภานีประเภทเดียวกับภานีที่เป็นตัวละครเอกในนิทานทั่ว ๆ ไป คือ เป็นผู้รู้ศิลปวิทยาการทุกประการ ภานีจึงมีหน้าที่เป็นครูผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้กับตัวละครเอกที่ออกไปศึกษาเล่าเรียน และเมื่อศึกษาจนสำเร็จแล้วภานีจะเป็นผู้มอบของวิเศษให้

ถามบ้างคน เช่น ถามักได้โทฏ คุยของไชยะสอนนอกจากจะให้ความรู้และให้
ของวิเศษแก่ไชยะสอนแล้ว ยังทำหน้าที่ช่วยเหลือไชยะสอนเมื่อถึงที่คับขันด้วย คือในระหว่าง
การต่อสู้กับยักษ์กุมพินัน ไชยะสอนไม่สามารถชวยักษ์กุมพินันให้ตายอย่างเด็ดขาดได้ ไชยะสอน
จึงแปลงตัวไปขอความช่วยเหลือจากถามักได้โทฏของเข ถามักได้โสเกเพคะลิน และอินทสารไปช่วย
จนชนะการต่อสู้ได้ในที่สุด

วิทยากร

บทบาทของวิทยากรมีเพียงตอนเดียว คือเป็นคู่ต่อสู้ของจักกะสอนหลังจากจักกะสอน
เรียนวิชาความรู้สำเร็จ จักกะสอนจึงเหาะกลับบ้านเมือง ในระหว่างทางจักกะสอนเหาะข้าม
หัววิทยากร เป็นเหตุให้วิทยากรโกรธมาก แม้จักกะสอนขอโทษอย่างไรก็ไม่ยอมฟัง จึงเกิด
ต่อสู้กัน ในที่สุดวิทยากรแพ้ บอมมอมของวิเศษประจำตัว คือ ขวานเพชร และรองเท้าแก้วให้
พร้อมยอมตนเป็นทาส

บทบาทของวิทยากรแม้จะมีเพียงตอนเดียว แต่ถือว่าสำคัญเพราะช่วยให้ภาพ
ของตัวเอก (จักกะสอน) โดดเด่นออกเด่นชัดขึ้น ในการต่อสู้ครั้งนี้ เป็นการต่อสู้หลังจาก
ที่เรียนสำเร็จมาใหม่ ๆ จึงเท่ากับเป็นการทดสอบวิชาที่เรียนมา เพราะคู่ต่อสู้เป็นผู้มีฤทธิ์เดช
และความเก่งกลามากนั่นเอง

พระเจ้าหิมะเวก

พระเจ้าหิมะเวกเป็นกษัตริย์ที่มีวิชาอาคมกล้าแข็ง ครองเมืองชื่อหิมะวันต์จึงมีขอความ
กล่าวไว้ว่า

พระยาหิมะเวกท้าวเป็นเอกองสถิต
เชิงอาคมไผ่บันเทียมท้าว
บันลังกลวนทองเหลืองโสมสะอาด
หลายชั้นของพันทาวนึ่งเนื่อง
เวียงอาคเเอเฮียกษัตริย์หิมะวัน

พระยาหิมะเวกท้าวเป็นเอกองคสถิต
เชิงอาคมไครไม่บันเทียมท้าว
บันลังกลวนทองเหลืองโสมสะอาด
หลายชั้นของพันทาวนึ่งเนื่อง
เวียงที่รุ่งเรืองเรียกชื่อหิมะวันต์

พระเจ้าหิมาเวคมีศักดิ์เป็นญาติของพระไอยะทัต และเป็นกำลังทัพที่สำคัญของ
ฝ่ายพระไอยะทัตในการต่อสู้ครั้งสำคัญระหว่างกองทัพฝ่ายพระไอยะทัตกับฝ่ายพระสุริยะมาค
พระวงษะมาค ในการต่อสู้ครั้งนี้พระเจ้าหิมาเวค ทรงใช้เวทมนต์คาถาอาคมต่อสู้อย่างกล้าหาญ
แม้ว่าพระไอยะทัตถูกฟันคอขาดบนคอช้างแล้ว พระเจ้าหิมาเวคยังไม่ยอมแพ้ ต่อเมื่อชีวหาได้ใช้
วาลาสิทธิสาปในคัมภีร์อยู่กับพื้นทั้งกองทัพ พระองค์จึงยอมแพ้ พร้อมทั้งมอบธิดาคือนางปทุมมา
ให้แก่ชีวหาด้วย

พระเจ้าเขาเงินไกรลาค

พระเจ้าเขาเงินไกรลาค เป็นกษัตริย์ครองเมืองเขาเงินไกรลาค เป็นพระบิดา
ของนางกินรี เมื่อนางกินรีพาจักกะสอนเข้ามาพบในฐานะลูกเขย พระองค์ได้จัดการอภิเษก
ให้ตามความปรารถนา พร้อมทั้งมอบบ้านเมืองให้จักกะสอนด้วย

สอนสุริยะมาค

สอนสุริยะมาค เป็นโอรสของไวยะสอนที่ประสูติจากนางสีสุพัน มีแก้วและพระขรรค์
เป็นอาวุธประจำพระองค์ ดิคมุฑาแคคอนประสูติ ดังความว่า

มีกำพอมพะชันสอนกับดาบ

มีอกำพอมพระขรรค์รกับดาบ

มาพำพอมกุมมานนอยเกิดมา

มาคพอมกุมมานนอยเกิดมา

: 473

ปทุมชีวหา

ปทุมชีวหาเป็นโอรสของชีวหากับนางปทุมมา ประสูติมาพร้อมกับถือศรวาธุรคู่มือ
ดังความว่า

สอนสินหนาถึมาเทียมแทบพระองค์แลว

ครตึลปหนาถึอมาเทียมแทบพระองค์แลว

ชั่ววักทุมมะชีวหาลาตหาวตามเคาโคตรวง

ชั่ววักทุมชีวหาราหหาวตามเคาโคตรวงศ

: 474

อาคามไชยะมาค

อาคามไชยะมาค เป็นโอรสของชีวหาที่ประสูติจากนางแอโค มเหสีฝ่ายชาย
ตอนประสูติมีธนูติดมือมาพร้อม คึงความว

ทะนุสอนพอมกำมาบังเกิด

ธนูศรพร้อมถึอมาบังเกิด

: 474

สุพินทะมาค

สุพินทะมาคเป็นโอรสของจกกะสอนกับนางแพงพัน ตอนประสูติถึอศรและดาบออกมาด้วย
คึงความว

ถึสอนเสียงสะเงียมงามกับดาบ

ถึอศรเปื่องกรายเสียงงามกับดาบ

ออกจากทองวันกลาเกิงยาม

ออกจากทองวันกลาเกิงยาม

: 476

ตัวประกอบสี่ตัว คือ สุริยะมาค ปทุมชีวหา อาคามไชยะมาค และสุพินทะมาค นี้มี
ข้อความที่กล่าวถึงในตอนสุดท้ายของเรื่อง และมีบทบาทในท้องเรื่องแต่ประการใด ที่นํามากกล่าว
ไว้เพื่อช่วยให้เรื่องสมบูรณ์เท่านั้น

3.2 ตัวประกอบฝ่ายหญิง จำแนกตามลำดับการปรากฏในเรื่อง ได้แก่

นางบัวทอง นางบัวคำ เมียนายพราน นางแอโค นางปทุมมา นางสาวมาวดี และนางแพงพัน

นางบัวทอง

นางบัวทองเป็นธิดาของพระเจ้าพรหมทัต แห่งเมืองพาราณสี นางเป็นผู้มีเหตุผล และขี้นกในราชประเพณี นางยินดีปฏิบัติตามพรหมลิขิตที่แนะนำให้ทำพิธีเสี่ยงราชรถ หาดูมีบุญมาอภิเษกครองเมืองคู่กับนาง เมื่อพระบิดาสวรรคตและไม่มีผู้จะมาดูแลบ้านเมือง สืบต่อมาได้ นางยินดีทำตามคำแนะนำโดยมิได้คำนึงว่าชายที่ได้จากการเสี่ยงราชรถนั้นจะเป็น ผู้ใด ดังคำพูดของนางกล่าวว่

แคววไบกอมเปียบตาบอดแซนหักก็คี่

เฮียบบั้นบลานกีสวนเอาชมซอน

ถึงวาชาวเมืองทองพาลาพานอกกิตีทานเฮย

เฮาบั้นซัดขัเอาแท้เถียงแท้แล้ว

แคววไบกอมเปียบตาบอดแซนหักก็คี่

ข้าไม่ขึ้นโบราณจะเอามาเคียงดู

ถึงวาชาวเมืองฝ่ายพาราพานอกกิตีทานเฮย

เราไม่ขึ้นซัดขอเอาแท้เถียงจริงแล้ว

: 48*

เมื่อเสี่ยงราชรถได้พระสุริยะมาค นางจึงไต่อกภิเษกครองเมืองร่วมกัน

นางบัวคำ

นางบัวคำเป็นธิดาของพระเจ้ากุดชุมกับนางเขมมา นางมีรูปสมบัติที่งดงามอย่างหา ที่มิได้ คุณสมบัติพิเศษของนาง คือ กลิ่นกายที่หอม ดังความว่

พาง ๆ หนาวขึ้นไยหงโสม

เหมือนดังบัวบานไขกอบเงินยามเช้า

ถึงหอมไคพันวาเป็นเซต

ฮดทะฮวงเฮาคีคูอมเสน

พราง ๆ หน้ากำลังเป็นสาวรุ่นงคงามนั้

เหมือนดังบัวบานไขกลีบเงินยามเช้า

กายหอมไคพันวาเป็นเซต

รสหอมขึ้นคือกฤณนายสมพิมเสน

: 69*

นางบัวคำได้เข้าพระราชพิธีอภิเษกกับพระวรวงษะมด รวมกับนางโควิน โดยนางอยู่ในตำแหน่งแม่เลี้ยงซ้ายร่วมกันครองเมืองกุศลภูมิ ต่อมาพระวรวงษะมดเสด็จพานางโควินแม่เลี้ยงขวา ออกติดตามพระเชษฐา นางบัวคำคงอยู่ภายในบ้านเมืองร่วมกับพระบิดาพระมารดาต่อไป จนเมื่อพระสวามีกับนางโควินเสด็จกลับมาจึงได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยที่นางมีไอรสกับพระวรวงษะมดหนึ่งองค์คือจกักะสอน

ภรรยานายพราน

ภรรยานายพราน เป็นหญิงชาวบ้านผู้มีจิตใจหยาบกระด้าง ไร้ความปรานี จิตใจถูกครอบงำด้วยกิเลส เมื่อนางเห็นนายพรานสามีพานางโควินมาบ้าน นางมีความโกรธแค้นและหึงหวง คิดว่านางโควินเป็นภรรยาใหม่ แม้มุคคทั้งสองจะแข็งแรงอย่างไรนางก็ไม่ยอมฟังนางใช้ให้นางโควินทำงานหนัก ให้กินแค่อาหารเลว ๆ และพานางไปตระเวนขายในหมู่บ้าน เมื่อนางโควินประสูติไอรส ภรรยานายพรานเห็นนางรู้ได้ทันทีว่าไอรสต้องเป็นผู้มีบุญ อาทพาให้นางได้รับโทษทัณฑ์ในภายหน้าได้ นางจึงแย่งไอรสไปทิ้งในป่า ต่อมาพระสุริยะมดและพระวรวงษะมดเสด็จตามมารับตัวนางโควินจึงถึงบ้านที่นางอาศัยอยู่ กษัตริย์ทั้งสองให้ภรรยา นายพรานพาไปค้นหาไอรสที่นางพาไปทิ้งกลับคืนมาได้ และได้ลงโทษนางโควินให้เป็นทาสของนายพรานกับภรรยาใหม่ของนายพราน

นางแอกไค

นางแอกไค เป็นธิดาของพระโอบะทัตกับนางอุมมา นางมีความงามเป็นเลิศ มีกลิ่นกายหอม เช่นเดียวกับนางบัวคำ หลังสงครามสงบพร้อมกับการสวรรคตของพระโอบะทัตพระบิดาของนางแล้ว นางได้อภิเษกเป็นแม่เลี้ยงซ้ายของชีวหา รวมครองเมืองเปงจานสืบต่อพระบิดา

นางปทุมมา

นางปทุมมา เป็นธิดาของพระเจ้าหิมะเวด แห่งเมืองหิมะวันต์ ได้อภิเษกเป็นแม่เลี้ยงขวาของชีวหา

นางสามมาวดี

นางสามมาวดี เป็นธิดาของพระเจ้าโกสัมพี นางไคเป็นแม่เหล็กของไชยะสอน
ตามพระราชสาส์นที่พระสุริยะมาคิให้หามาสู่อ

นางแพงพัน

นางแพงพันเป็นกนิรี ธิดาของพระเจ้าเขาเงินไกรลาด นางเป็นธิดาองค์เล็กใน
จำนวนพี่น้องทั้งเจ็ด นางไคพบกับจักกะสอนและไคเสียกัน ณ ริมสระอินคาต นางแพงพัน
พาจักกะสอนเข้าเฝ้าพระบิดาพระมารดา และได้ครองเมืองเขาเงินไกรลาดร่วมกัน ภายหลัง
ได้ติดตามจักกะสอนเสด็จกลับเมืองกุสุม

บทบาทของตัวประกอบทั้งหมดที่กล่าวนี้ ช่วยเสริมบทบาทของตัวเอกให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
บทบาทของตัวประกอบส่วนใหญ่จึงไม่เด่น ยกเว้นบทบาทของพระเจ้าหิมะเวด ชุนคลั่ง และ
ภรรยานายพราน บทบาทของตัวละครทั้งสามนี้เด่นกว่าตัวประกอบอื่น แต่การปรากฏตัวใน
ท้องเรื่องมีเพียงตอนเดียวก็หมดบทบาทไป เช่น พระเจ้าหิมะเวด แม้จะมีเทมตคาถาวิชา
อาคมเพียงใดเมื่อชีวหาปราบได้แล้ว บทบาทของพระเจ้าหิมะเวดไม่ปรากฏอีกเลย ดังนั้น
การปรากฏตัวของพระเจ้าหิมะเวดครั้งนี้จึงช่วยให้ได้ใช้วาจาสิทธิ์อย่างเหมาะสม คือ ประกาศ
ให้กองทัพฝ่ายพระไชยะทัตรวมทั้งพระเจ้าหิมะเวดคิดแน่นอนอยู่พัน เรื่องจึงสงบลงได้

และบทบาทของชุนคลั่ง ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดคอคายาและสืบหาพระวงษะมาคิในเมือง
โกสัมพีก็เด่นเดียวกัน เมื่อภาระนี้สำเร็จบทบาทก็หมดลงด้วย แม้ก่อนหลังพระสุริยะมาคิส่งเสนา
ผู้ใหญ่ไปสู่นางสามมาวดีธิดาพระเจ้าโกสัมพี และให้ชุนคลั่งเป็นผู้พาไป การอ้างชื่อชุนคลั่ง
เป็นผู้พาไปเพียงเพื่อความสมเหตุสมผลเท่านั้น เพราะไม่ปรากฏบทบาทของชุนคลั่งในตอนหลัง
นี้เลย

เมื่อนายพราน เป็นตัวประกอบฝ่ายหญิงเพียงตัวเดียวที่ไม่มีบทเด่น ความเป็นผู้ปราศจาก
มนุษยธรรมในใจ ทำให้นางโควินได้รับความยากลำบาก และต้องพลัดพรากจากโอรส เมื่อ
พระสุริยะมาคิ และพระวงษะมาคิติดตามมาพบนางโควิน และค้นหาโอรสพบพากลับเข้าเมืองแล้ว
บทบาทของนางก็หมดไป

ลักษณะของตัวละครในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาศมีลักษณะเดี่ยว (Flat character) กล่าวคือ ตัวละครเป็นอย่างไร ก็คงอยู่อย่างนั้นตลอดเรื่อง ไม่มีการเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพไปตามกาลเทศะ ตัวละครลักษณะเดี่ยวนี้นี้ เป็นตัวละครที่สร้างขึ้นตามแบบอุดมคติ ขอมหาความสมจริง เพราะชีวิตตัวละครเป็นเพียง "แบบอย่างที่ดีหรือเลว" เท่านั้น โดยเฉพาะในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาศนี้ จะเห็นการหาความสมจริงจากตัวละครเอกนั่นเอง

ตัวละครเอกในวรรณกรรมนิทานนี้มีรูปโฉมงดงามอย่างหาที่มิได้ ตัวเอกฝ่ายชายจะมีบุพการีการสูง มีของวิเศษประจำตัวและมีความสามารถในการสู้รบอย่างยอดเยี่ยม มีจิตกตัญญู ความเมตตาและมีความรับผิดชอบสูง ส่วนตัวเอกฝ่ายหญิงจะมีความซื่อสัตย์ จงรักภักดี ต่อตัวเอกฝ่ายชายอย่างมั่นคง มีความประพฤติเป็นแบบอย่างของกุลสตรีที่สมบูรณ์แบบ คุณลักษณะที่กล่าวมานี้ปรากฏตลอดตั้งแต่ต้นจนจบ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ประพันธ์ต้องการเน้นคุณสมบัติและพฤติกรรมที่ดีงามของตัวเอกเพื่อเป็นแบบอย่างให้คนในสังคมปฏิบัติได้

ตัวละครสำคัญ และตัวประกอบก็เช่นเดียวกัน มีลักษณะเดี่ยวทั้งหมด คือ ถ้าเป็นคนดีก็ดีตลอดเรื่อง เช่น พระสุริยะมาศ นางบัวทอง เป็นต้น ถ้าเป็นตัวร้ายก็ร้ายตลอด เช่น พระไวยะทัต นางกาไว เป็นต้น สาเหตุความพบพานของพระไวยะทัตตอนเจริญวัยได้ครองเมือง ต่อจากพระเจ้าพรหมทัตพระบิดาแล้ว พระองค์ทรงปกครองบ้านเมืองอย่างมีความสุข แคมพบพานในตอนนี้ไม่เด่นชัด และไม่มีผลต่อชีวิตพระองค์ในบั้นปลายแต่อย่างใด แต่ในทางตรงข้ามพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในวัยเด็กกลับกล่าวไว้อย่างละเอียดและโทษที่ได้รับก็กล่าวไว้ให้เห็นชัด เช่นควบ ดังนั้นเมื่อบั้นปลายชีวิตของพระองค์ครองสวรรคตกลางสงครามด้วยพระหัตถ์ของพระวงษะมาศ จึงเป็นการจบชีวิตที่ไม่เห็นได้แสดงบทบาทที่ทำความดีเสีย ดังนั้นทั้งพระไวยะทัต และนางกาไว จึงมีพฤติกรรมที่ไม่ดีไม่เหมาะสม โดยตลอด

ตัวละครสำคัญบางตัว อันมีเศรษฐีโลฬัน ยักษ์กุมพัน และนางยักษ์มี จัดอยู่ในลักษณะคนร้ายปลายคี่ แต่สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดจากแรงผลักดันภายนอก มิได้เกิดขึ้นเองภายในจิตใจ ลักษณะเช่นนี้จึงจัดอยู่ในลักษณะเดี่ยว (Flat character) นั่นเอง ส่วน

ตัวประกอบอื่น ๆ นั้น เนื่องจากบทบาทในเรื่องมีน้อย คือ ปรากฏเพียงครั้งเดียว หรือสองครั้งเท่านั้น จึงเป็นเหตุให้มองเห็นคุณลักษณะของตัวละครเพียงด้านเดียว ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าตัวละครทั้ง 3 ชนิด คือ ตัวเอก ตัวสำคัญและตัวประกอบนี้ ล้วนเป็นตัวละครลักษณะเดียว (Flat character) ทั้งสิ้น

เนื่องจากตัวละครมีลักษณะเดียวเช่นนี้ จะมีประโยชน์ต่อผู้ฟังหรือผู้อ่านวรรณกรรมในการที่จะแยกพฤติกรรมและข้อได้ข้อเสียเห็นขึ้น ทั้งนี้เพราะบุคคลลักษณะและนิสัยตัวละครจะเป็นส่วนสำคัญที่สะท้อนให้เห็นความคิด ทัศนคติและค่านิยมของก่นออกมาเป็นพฤติกรรมของตัวละครต่อไป ผู้วิจัยจะวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละครตามสถานภาพอย่างละเอียดต่อไป

วิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละครจากสถานภาพ

พฤติกรรมของตัวละครจะเป็นไปตามบทบาทและหน้าที่ตามสถานภาพที่มีอยู่ โดยผู้ประพันธ์จำลองภาพจากพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมนั้นเอง ดังนั้นการศึกษาพฤติกรรมของตัวละครที่แสดงออกมาทั้งที่เป็นคำพูดและการกระทำ จึงเท่ากับเป็นการศึกษาความคิด ทัศนคติและค่านิยมเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ในสมัยที่ผู้ประพันธ์สร้างงานด้วย

ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาคนี ตัวละครที่มีสถานภาพเดียวกันจะแสดงพฤติกรรมที่ได้รับรางวัลและการลงโทษเป็นคู่เปรียบเทียบให้เห็นได้อย่างชัดเจน สถานภาพของตัวละครที่จะยึดเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์มีทั้งสถานภาพติดตัว (Ascribed status) และสถานภาพแห่งผลสำเร็จ (Achieved status) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

วิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละครจากสถานภาพติดตัว (Ascribed status)

สถานภาพติดตัว เป็นสถานภาพที่ได้รับมาโดยอัตโนมัติ มีรากฐานมาจากการถือกำเนิด เช่น วัย เพศ ตระกูล ลำดับความเกี่ยวข้องทางสายโลหิต โศก ภาวะเกี่ยวข้องในฐานะบุตรีตาฐานะพี่น้อง เป็นต้น

สถานภาพบุรุษ

บุรุษที่ปรากฏในเรื่องวงษะมด มีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปตามวัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ในวัยเด็ก

วัยเด็กเป็นวัยเตรียมตัวสู่ความเป็นผู้ใหญ่ ถ้าในวัยเด็กเตรียมตัวไว้ดี ก็จะเป็นผู้ใหญ่ที่ดี โอรสของพระเจ้าพรหมทัตทั้งสามพระองค์ มีพฤติกรรมที่แสดงออกในวัยเด็ก มีความแตกต่างกันให้เห็นอย่างเด่นชัด กล่าวคือ พฤติกรรมของพระสุริยะมด และพระยงษะมด โอรสที่ประสูติจากแม่ฝ่ายขวาเป็นพฤติกรรมที่สมควร และพฤติกรรมของพระไวยะทัตที่ประสูติจากแม่ฝ่ายซ้าย เป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม

พฤติกรรมที่เหมาะสมของบุรุษในวัยเด็กมีดังนี้

1.1 หมั่นศึกษาหาความรู้

ความรู้และประสบการณ์ที่ดีในวัยเด็ก จะเป็นพื้นฐานสำคัญในวัยผู้ใหญ่ โดยเฉพาะโอรสนักตรียัญจะเป็นประมุขของบ้านเมืองในอนาคตต้องมีความรู้มาก ดังนั้นนางพิมพาจึงสอนโอรสทั้งสองให้สนใจศึกษาหาความรู้ให้เพลินเล่นอย่างเลี้ยว ดังความว่า

เจ้าอย่าไต่ปากกันหลั่นพิยะมาน ไชยมวนแพงเฮย

เจ้าอย่าไต่เอาแกเล่นตองรู้จักประมาณในการหา
ความเพลินเพลินนะ

ไต่เจ้าเฮียนฮ่ำคำเถาะคองแม่ทอน

ไต่เจ้าเรียนความรู้คำเจ้าจารีตครดองไว้เถิด

เถิงเมื่อเพลาเขาเมื่อโฮงหาพิ

เถิงเมื่อเวลาเขาไปทองพระโรงหาพอ

เมื่อเฝ้าเจ้านุกวางพิพะบาแม่ทอน

ไปเฝ้าเจ้านุกวางพอพระบานะดุก

นางพิมพ์สอนให้โอรสเรียนรูจารีต ธรรมเนียม ประเพณีการปกครอง โดยให้เข้าเฝ้า
พระบิดาเป็นนิจ การกระทำเช่นนี้ นับเป็นการศึกษาจากประสบการณ์ตรง เพราะในขณะที่เข้าเฝ้านั้น
จะได้เห็นแบบอย่างและธรรมเนียมประเพณีการปกครองด้วยตนเอง เมื่อโอรสทั้งสองปฏิบัติตาม
คำสอนจึงได้รับทั้งความรู้และประสบการณ์ ถึงความว่า

สองก็บวระบัค เจาเหิงนานคูกองมาแล้ว	สองก็ปรนนิบัติ เจาฮุนนาน เรียนรู้ได้ ระเบียบเรียบร้อยแล้ว
ท้าวภิรมเพศพอมกานเฝ้าเสกเซิงห่านแทแล้ว	ท้าวภิรมเพศพอมการเฝ้าเสกเซิงหาวจริงแล้ว
ทั้งอักษรสอนสวดทำจำได้	ทั้งอักษรสูตรธรรมจำได้

: 13

การเข้าเฝ้าปรนนิบัติพระบิดาอย่างสม่ำเสมอ บอมนส่งผลให้โอรสทั้งสองมีความรู้มากขึ้น
พฤติกรรมเช่นนี้ของสองโอรส ทำให้เสนาชาราชบริวารต่างพากันยกย่อง เพราะจะได้เป็นที่พึ่ง
ของพวกเขาในอนาคต ถึงความว่า

เฮาจักก็เพิง เจาสองออนนุนมีทานเฮย	เราจะไคเพิง เจาสองออนนุนมีทานเฮย
ถึงวาสมพานเพิงโลกลื้อหังคย	ถึงเมื่อสมภารเพิงโลกลื้อหังคย
ขุนก็เสกเสินของกุมมานหังคย	ขุนก็สรรเสริญยกของกุมมานหังคย
ทั้งไพฟ้าเมืองบานวาดีแทแล้ว	ทั้งไพฟ้าเมืองบานวาดีจริงแล้ว

: 13 - 13*

คำสรรเสริญนี้แสดงถึงความชื่นชมยินดีของเสนาชาราชบริวาร และไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน
เมื่อเห็นพฤติกรรมอันเหมาะสมกับฐานะของโอรสนักบริษัของกุมารทั้งสอง

นอกจากพระสุริยะมาดและพระวงษะมาดแล้ว ตัวละครอื่นที่มีสถานภาพโอรสนักบริษัใน
วัยเด็กนั้น ทุกพระองค์จะฝึกฝนและมุ่งมั่นในการศึกษาหาความรู้ และมักได้รับการสนับสนุนจาก
พระบิดา พระมารดา รวมทั้งพระประยูรญาติทุกพระองค์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการกระทำเช่นนี้
เหมาะสมกับสถานภาพ เช่น จักจะสอนขอเค็นทางไปศึกษาหาความรู้ ได้รับการสนับสนุนจาก
พระบิดาและพระมารดา ถึงความว่า

เมื่อนั้นพะพิ เจ้าทั้งแม่มารคา

ก็ขึ้นกุมมารวาคีแล้ว

เอาคำใหญ่มาพันหนึ่ง

เจ้าจงไปพืชนเียนโคเทียมมาพืแนอ

เมื่อนั้นพระพอเจ้าทั้งแม่มารคา

ก็ไม่ขึ้นกุมมารวาคีแล้ว

เอาคำใหญ่มาพันหนึ่ง

เจ้าจงไปเถิดคนเียนโคแล้วรีบกลับมาละลูก

: 282 *

เมื่อพระสุริยมาคได้รับคำขออนุญาตไปศึกษาหาความรู้จากชีวหาพระนัคคา พระองค์ก็
ทรงสนับสนุน ดังคำว่า

เมื่อนั้นพะกะลัดคายานบิมีขึ้นขัดหลักโคแล้ว

หลานยากไปเพียงแท้ไปพืชนเียน

เจ้าก็เอาคำใหญ่มาพันหนึ่ง

โคขับแล้วลงทองจากโอง

เมื่อนั้นพระกษัตริยกกล่าวไม่มีขึ้นขัดหลักโคแล้ว

หลานอยากไปแนแท้ก็ไปเถิดไม่ขัดขึ้น

เจ้าก็เอาคำใหญ่มาพันหนึ่ง

โคขับแล้วลงทองจากทองพระโอง

: 278

สาเหตุที่พระประยูรญาติให้การสนับสนุนให้ศึกษาหาความรู้ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์นั้น
เพราะในอนาคต โอรสกษัตริย์เหล่านั้นจะคงโคเป็นกษัตริย์และโคใช้ความรู้ที่โคเล่าเรียน
ตอนเด็กนี้ให้เกิดประโยชน์ ความคิดจึงกล่าวถาพทอดออกมาเป็นถากถาพของพระเจาทุกสม
ที่พระราชทานให้แกจักกะสอน ผู้เป็นนัคคาตอนขออนุญาตไปศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมจึงความว่า

ไปเยอ เจ้าพระนัคคาหลานลาค

เป็นหนเื้อควนแห้วเียนลูกเฮย

ไปเถิด เจ้าพระนัคคาหลานราช

เป็นหนเื้อควนแห้วเียนลูกเฮย

: 282

ส่วนพฤติกรรมของพระไวยะทัตในวัยเด็กนั้นพระองค์มิได้สนใจศึกษาหาความรู้แต่ประการใด คงเพลินกับการเที่ยวกับเพื่อน แม้การเข้าเฝ้าพระราชบิดาก็ไม่ทรงปฏิบัติ ดังความว่า

ในแควสองสามมีเมื่อโฮงพอมพี
 กายกวนันบาทากบิไปแพแล้ว
 ตั้งวบบอกบิไคไวยะทัตกุมมาน
 บาบิเอาคำสอนแมกนเฮียนฮ
 บากิพาเอาไคลูกเสนาเป็นเพื่อน
 ไปเที่ยวหลั่นคำฮบิเฮียนแพนา

ในแควสองสามวันไปโรงพ้อมพี
 เลยกว่านั้นพระองค์ก็ไม่ได้จริงแล้ว
 นับว่าบอกไม่ได้ไวยะทัตกุมาร
 พระองค์ไม่เอาคำสอนแมกนเรียนรู
 พระองค์ก็พาเอาไคลูกเสนาเป็นเพื่อน
 ไปเที่ยวเล่นความรู้ไม่เรียนจริงหนา

: 14

การไม่สนใจในการศึกษาของพระไวยะทัตและนำเพื่อนไปเที่ยวระรานชาวบ้านจนได้รับความเดือดร้อนทำให้ชาวบ้านทางพากันติเคียน และนำเรื่องไปร้องทุกข์ต่อพระเจ้าพรหมทัต ทำให้พระไวยะทัตได้รับโทษจากพระบิดา พฤติกรรมของพระไวยะทัตครั้งนี้ส่งเสริมให้พฤติกรรมควรฝึกฝนในการศึกษาของตัวละครอื่นที่กล่าวมาในตอนต้นเคนชักขึ้น

1.2 เชื้อพ้องคำสั่งสอนของบิคามารคา

พระสุริยะมาคและพระวงษะมาค เป็นตัวละครที่เชื้อพ้องคำสั่งสอนของพระบิดาและมารคา เมื่อนางพิมพาสอนให้ศึกษาหาความรู้ตามจารีตประเพณีของบ้านเมือง มิให้เพลินเล่นจนเกินไป กุมารทั้งสองทรงรับปากและปฏิบัติตามควยคี่ดังความว่า

แต่นั่นสองพี่น้องฮับปากมารคา
 วาจาถามแม่มารคาจา
 สองก็ฟังคำเจามารคาสอนสั่ง

แต่นั่นสองพี่น้องรับปากมารคา
 วาจาถามแม่มารคาจา
 สองก็ฟังคำเจามารคาสอนสั่ง

: 12 *

เมื่อโอรสทั้งสองเข้าเฝ้าปรณิบัติพระบิดาตามคำสั่งสอนของตน นางพิมพาจึงเกิดความชื่นชม
 คึงความว่า

อันว่าสองพี่น้องบัวละบัดคนพี่

กำหนดคู่ครองແຕ່ตามเบื่องฮักครองແຕ່แล้ว

มาคาเห็นชื่นชมนำท้าว

อันว่าสองพี่น้องปรณิบัติคนพ่อ

ก็หากคู่เหมาะสมແຕ່ความจารีตครรลองจริงแล้ว

มารคาเห็นชื่นชมควยพระโอรส

: 3

เหตุการณ์ต่อมา นางพิมพาสอนสองโอรสของนาง เรื่องที่เกี่ยวกับนางกาไว คือ เมื่อ
 นางพิมพาทราบวาทะเหตุที่โอรสทั้งสองกลับถึงค้ำหนักหลังจากเฝ้าพระบิดาช้ากว่าทุกวัน เพราะ
 ไปแะเสวยโภชนาหารและพักผ่อนอยู่กับนางกาไว จากความเป็นผู้ใหญ่และประสบการณ์ที่ผ่านมา
 ทำให้นางเกรงจะเกิดเหตุร้ายจึงสั่งโอรสมิให้ไปเกี่ยวข้องกับนางกาไวอีกต่อไป คึงความว่า

บาไคไปกินอาหารเฮือนเพื่อนแพงเฮย

มามัวแมแล้วขายหนอยาไปแม่เนอ

เจาคนที่ทั้งคู่มือกแม่เฮย

สายกงใจแมแพงจอมเจา

คังวาเจ็มนหลายขีวี่จันหลายสิ่ง

เขาแมทอนจอมเจาอย่าไปแม่เนอ

อย่าไคไปกินอาหารเรือนเพื่อนลูกเฮย

มามัวแมแล้วขายหนอยาไปเล่นะลูก

เจาสายสวาททั้งคู่มือกแม่เฮย

สายกงใจแมถนอมจอมเจา

ต้องระวังหลายขีวี่จันหลายสิ่ง

หยุดเถิดคนะลูกจอมเจาอย่าไปเล่นะลูก

: 17*

สองกุมารรับปากและปฏิบัติตามพระมารดา แต่เนื่องจากความพยายามอย่างไม่ลดละของ
 นางกาไวที่จะชวนกุมารทั้งสองให้แะพักผ่อนและเสวยอาหารในค้ำหนักของนาง เมื่อสองกุมารทำตาม
 ที่นางชวน จึงถูกนางกาไวกล่าวหาว่าปลุกปล้ำ อันเป็นเหตุให้สองกุมารถูกสั่งประหารทันที การฝ่าฝืน
 คำสั่งพระมารดาของสองกุมารครั้งนี้มิได้เกิดเพราะคังใจฝ่าฝืน หรือคิดว่าการทำเช่นนั้นเป็นการฝ่าฝืน

เพราะความบริสุทธิ์ใจที่ทรงมีความรักและไว้วางใจในนางกาไวคู่พระมารดาองค์หนึ่งของพระองค์
แด่คนที่ทรงได้รับรุนแรงถึงขั้นประหาร แสดงให้เห็นว่าบุตรีไม่ควรฝ่าฝืนหรือละเลยในคำสั่งของ
บิดามารดา

การละเลยคำสั่งสอนของพระมารดาของสองกุมารนี้เป็นพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นว่า
นิสัยของสามัญชนย่อมมีความพลัดพลั้งได้ในบางครั้ง ดังคำพังเพยว่า "สี่ตีนยังรู้พลาด นักปราชญ์
ยังรู้พลั้ง" จะทำการใด ๆ จะต้องระมัดระวังและควรเชื่อฟังคำตักเตือนของผู้มีเมตตาเสมอ
และการกล่าวถึงการละเลยไม่ปฏิบัติตามคำตักเตือนสั่งสอนของสองกุมารในครั้งนี้ก็เป็นส่วนเสริม
ให้เห็นว่า การมองโลกของบิดามารดาผู้ผ่านโลกมามากย่อมเข้าใจและรู้เท่าทันเหตุการณ์ ผู้เป็น
บุตรีจึงควรปฏิบัติตาม ถ้าขัดขึ้นหรือละเลยโดยมีเจตนาหรือไม่ก็ตามย่อมเกิดผลเสียหายแก่
ตนเองเสมอ

ด้วยเหตุที่พระโอรสทั้งสองมีพฤติกรรมที่เหมาะสมมาตลอด จึงทำให้ประชาชนและเสนา
ข้าราชการบริพารต่างพากันเสียใจและเสียศรัทธาทั้งสองยิ่งนัก เมื่อรู้ว่ากุมารทั้งสองถูกประหาร
จึงขอความที่บรรยายความเสียใจและเสียศรัทธาของบรรดาชาวเมืองเปงจันว่า

แต่นั้ชาวเมืองไท่เสียดังงูเมก
หอด ๆ กัน น่านอบชู้คนแทแล้ว
เขาก็เสียศรัทธาจากมามาสองอน

แต่นั้ชาวเมืองร้องไห้เสียดังถึงเมฆ
ละอ่นให้กับกุมารนอบทุกคนจริงแล้ว
เขาก็เสียศรัทธาจากุมารสองอน

: 22

ประชาชนในบ้านเมืองต่างเชื่อในพฤติกรรมที่เหมาะสมของกุมารทั้งสอง ดังนั้นจึงเห็นว่า
การตัดสินของพระเจ้าพรหมทัตในครั้งนี้เป็นการตัดสินด้วยอารมณ์ ทำให้ชาวเมืองเสียศรัทธา
ผู้จะเป็นที่พึ่งพาของพวกตน แม้กระทั่งสมเด็จพระสังฆราช ผู้เป็นพระราชาคณะ ที่ใหญ่ที่สุดใน
เมืองนั้น และคงเป็นผู้ที่ได้รับการเคารพนับถือ เกรงพระราชหฤทัยของพระเจ้าพรหมทัต ไต่เสด็จ
มาขอรับรองชีวิตกุมารทั้งสอง ดังความว่า

อันว่าสังคละคเ จาขีปนมาคกุมมาน
ขึ้นเมื่อแถมสมพานลาคพะเมืองเป็นเ จา

ข้าพชนอนกุมมานสองออน
แถมสมพานมะหาลาคพะเ จาขึ้นอบหนี เมืองพะเสย

อันว่าสังฆราชเ จาขออินทบาทกุมาร
เพื่อจะไ้เเสริมพระบรมโพธิสมภารแห่งองค์
พระมหากษัตริยวา

อาตมาขออินทบาทชีวิตสองกุมารไว้
เพื่อจะให้เเป็นส่วนเเสริมพระบรมโพธิสมภาร
แห่งมหาราช

: 23

แต่การขอร้องในครั้งนี้มิไ้เกิดผลตามพระประสงค์ สองกุมารคงไ้รับโทษทัณฑ์ตามเดิม
คั้งนั้นชาวเมืองจึงเเข้าเใจว่าสองกุมารถูกประหารไปแล้ แต่พวกเขาเหล่านั้นหาไ้ล้มสองกุมารไม่
แมกกาลเวลาจะนานไปนานเหาไ้ไ้ก็ตาม เมื่อพระไ้ยะหัตไ้ไ้ครองเมืองเปงจานแล้ ทุกคนใน
บ้านเมืองยังคังคิถึงกุมารทั้งสองเสมอ คั้งความว

กับทั้งชาวเมืองพอมเสนาทุกแห่ง
เขากเ็ลียคายสองพี่น้องกุมมานทาวบิ้ล้มแทแลว

กับทั้งชาวเมืองพอมเสนาทุกแห่ง
เขากเ็ลียคายสองพี่น้องกุมารทาวบิ้ล้มจริงแลว

: 214

ตอนนางยักนิธิเแปลงกายเเข้าไปลี้บชาวใน เมืองเปงจานคอนทัพนัคิยทั้งสองมาประชิด
เมือง นางยักนิธิเพบว่า เสนาข้าราชการบริพารรวมทั้งชาวเมืองยังคังคิถึงสองกุมารบิ้ล้มเล็ล้น
คั้งความว

ชาวเมืองไนเปงจานก็สวนคองคอยทาว
เห็นทั้งนายคตังคนแถม เถึงกายก็มี
บางพองก็ยังยุห็นคิงสูงหงา
คามชาคเ็ลือนามมะหนเแนวเมือง

ชาวเมืองไนเปงจานก็คั้งคาคอยทาว
เห็นทั้งนายประคตคนเคิมและคนเที่ไ้รับคั้งคั้งขึ้นใหม่
บางพองก็ยังยุห็นคานังคิงสูงหงา
คามชาคเ็ลือนามหนอเแนวเมือง

สั่งว่า เวนจ้านี้จากเมืองโกแกว

เสียดายเราทั้งสองพอมกกันเค

เขาเลาหมไทเราพะเมืองไปบอกควาวนา

เพราะว่า เวนจ้านี้จากเมืองโกแกว

เสียดายเราทั้งสองพอมกกันนั้น

เขาพากันบนไทเราพะเมืองว่าโง่เขลาไร้ปัญญา
จิกนุ

: 352

พฤติกรรมตรงกันข้ามคือการไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนนิคามารดาเห็นไคอย่างเด่นชัดใน
พฤติกรรมของโอรสโอรสหัก เพราะพระองค์ไม่ทรงเชื่อฟังคำสั่งสอนของพระบิดาพระมารดา
ไคสร้างความเคียดแค้นให้แก่ชนโดยทั่วไป ด้วยการจัดชวนลูกเสนาชวาราบริวารไปแบ่งชิงเอา
ทรัพย์สินของชาวบ้าน รุกรานลูกเมียผู้อื่น เล่นการพนัน ดังความว่า

ไปทานำเห็นหม่นาวากมี

ชาวเรือขายเครื่องครุฑของศา

บาก็พาเอาไคลูกเสนาฝูงบาว

ไปยาค้อที่หินลูกลากเอาแหแล้ว

ไคเคื่องพอมหลายสิ่งนา ๆ

เขาก็ปันกันกินแลเอามานาน

กลางที่ล้นวันตกวันออก

ทั้งขอกุมโนบ้านชุกเคน

กลางเพื่อไปพบฝูงหม่นาวี

เห็นเมียเขากอดกุ่มกวนปล้ำ

มีควาเปื่องบายนมคันบีบ

บึงอำฮองเอนเอียกหาหัว

เขาก็เลยวางแขนลวดเดินไปหนา

กลางเพื่อไปสมชาจาที่ปอยคากมี

ไปทานำเห็นหม่นาวากมี

ชาวเรือขายเครื่องครุฑของศา

พระองค์ก็พาเอาไคลูกเสนาฝูงหนุ่ม

ไปแบ่งชิงครุฑกระซากลากเอาของเขา

ไคเครื่องพอมหลายสิ่งนานา

เขาก็แบ่งกันกินและเอามานาน

บางที่เล่นวันตกวันออก

ทั้งขอกุมโนบ้านทุกแห่ง

บางที่ไปพบฝูงหม่นาวี

เห็นเมียเขากอดกุ่มกวนปล้ำ

มีควาเปื่องจันนมคันบีบ

เมื่อหญิงร้องและเรียกหาหัว

เขาก็เลยวางแขนรีบเดินไปหนา

บางที่ยกพวกไปหาที่ชู้จะคบตีและแข่งดาเขาก็มี

ลางเพื่อเฝ้าปากยาบาทะยานเณโคตไป
 ลางเพื่อเห็นโกเณกลางบ้านโลกุม
 ลางเพื่อเลียบพบแมกมแกเอาหมักมี
 อันวาชาวเมืองเห็นปักแก้วเกยยาน
 ลางเพื่อเห็นเอ็นผาสะไบบางคิงของเอาแลว
 ลางเพื่อเห็นแมธางมือชวานโสเม
 ลางเพื่อหลั่นหมากบาคีโกแห่งโปกมี
 ลางเพื่อโซเซเขาไปหาโองบอน
 มีสอศซอนกำเปี้ยจากกะเปา
 ลางเพื่อไปกินเหล้ามัวแมกลางตลาด
 ปากกาวตวนไยหลั่นยอกสาว
 หกคะเมนเณทำไปทุกยาง
 ทำถีบมางเทเขาชาของ
 เขากัฟักันชิงยาคเอาของคา
 หลายคนแทพักันชิงยาค
 กังวาเครื่องฟ่งของมางแตกทะลายแทแลว

บางที่ปากกลาทะยานเณโคตไป
 บางที่เห็นโกเณกลางบ้านก็ไล่จับเอา
 บางที่เลียบพบแพะพหมักจับผูกลากเอา
 อันวาชาวเมืองเห็นไม้กล้วยไม้เกรงเขา
 บางที่เห็นเอ็นผาสะไบบางคิงเอา
 บางที่เห็นแมธางมือควาโสเม
 บางที่เลนมากบาคีโกแห่งโปกมี
 บางที่โซเซเขาไปหาโองบอน
 มีสอศซอนลงเอาเปี้ยจากกะเปา
 บางที่ไปกินเหล้ามัวแมกลางตลาด
 ปากกาวพุดลอเลนหยอกสาว
 หกคะเมนเณถีบไปทุกยาง
 บางทีเตะถีบทำลายเพชวแยงเอาของ
 เขาก็ฟักันแยงชิงเอาสินค้า
 หลายคนนักที่ฟักันแยงชิง
 ทำเอาเครื่องใช้กระจายฟ่งของแตกทำลายแทแลว

: 14 - 15

พุทธกรรม เชนี้ มีโพพุทธกรรมของโอรสภคิริยที่พึงปฏิบัติ พระโอยะหัดจึงได้รับโทษจาก
 พระบิดาด้วยการสั่งให้พาพระโอรสไปโหรงเหยิงบ คังความว่า

จำเสนาญกเอายาชา
 ไหลจับเอาโคทั้งเป็นช้างเหยียบ

บอกเสนาญกเอายาชา
 ไหลจับเอาโคทั้งเป็นช้างเหยียบ

: 15

ในทันทีที่ทรงทราบ พระเจ้าพรหมทัตสั่งให้นำโอรสไปให้ช่างเขียนด้วยความเสียใจที่โอรสมีพฤติกรรมเช่นนั้น แต่เมื่อจะให้ลงโทษจริง ๆ พระโอบะทัตได้รับโทษทัณฑ์เพียงให้เขียนคำเพื่อเป็นการสั่งสอนเท่านั้น ดังความว่า

ทานอชาจัทหมวงโน
เอาคุมมานญกัณนี

ทานอชาจัทหมวงโน
เอาคุมมารญกัณนี

: 15 *

พฤติกรรมของพระโอบะทัตจากการไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของพระมารดา ไม่สนใจศึกษาหาความรู้จึงทำให้สร้างแต่พฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องเหมาะสม ทำให้พระองค์เองเสื่อมศักดิ์ศรี ไม่สามารถผูกใจชาวเมืองได้เหมือนพระสุริยะมาคและพระวงษะมาค

2. วัยผู้ใหญ่

ในวัยเด็ก บิคามารดาจะคอยอบรมสั่งสอนให้บุตรธิดาทำในสิ่งที่ถูกต้อง เพื่อจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่ดี มีศีลธรรม ดังนั้นบุตรธิดาจึงควรปฏิบัติตามให้สมกับบุญคุณของท่านอันล้นเหลือนี้ ในวรรณกรรมสะท้อนให้เห็นว่า พฤติกรรมของบุตรธิดาที่เติบโตแล้วปฏิบัติตามบุพการีของตนมีดังนี้

2.1 แสดงความกตัญญู

บิคามารดา เป็นผู้ที่มีพระคุณอย่างมากที่สุด หน้าที่ของบุตรธิดาต้องคำนึงถึงพระคุณท่านให้มาก พระสุริยะมาคทรงสอนทหารในกองทัพของพระองค์ว่า พระคุณของบิคามารดานั้น มหาศาลนัก บุตรธิดาควรระลึกอยู่เสมอถึงความว่า

อชาลัมมุนแมมานโนทอง

บิดาแก้วคุณโนมีมาก

พุทธะคุณเพ็งเพียงยับยโสหัวทวนเฮย

อชาลัมมุนแมมมุนทองเรามา

บิดาแก้วบุญคุณมีมาก

ควรยกไวเหนือหัวเหมือนพระพุทธรูป

: 343 *

ผู้ประพันธ์ให้พระสุริยะมาคซึ่งเป็นพระโอรสตัวจุติมาเกิดเป็นนกกาลวสอนเช่นนี้ ช่วยเพิ่ม
น้ำหนักให้น่าเชื่อถือ และควรแก่การปฏิบัติตามมากขึ้น และควรรู้ว่าบิณฑบาตมีพระคุณมหาศาล
เพื่อเป็นการตอบแทนบุญกรรณิการของเทพให้เกียรติทาน ไม่แสดงการลวงเกิน หรือทำให้ทานใครรับ
ความเคียดแค้น ความคิดนี้จะเห็นได้จากตอนพระวษะมาคจะยกทัพไปรบ ณ เมืองเปงจานั้น
พระสุริยะมาคทรงให้สีกว่า พระบิดาพระมารดาซึ่งอยู่ในบ้านเมือง จึงไม่ควรทำสิ่งใดให้
กระทบกระเทือนถึงทาน ถึงความว

อันแต่ 3 คนหาญมานไปมาบักก็คาย
แควาบีเพิงเช่นนั้นพะองเจาพียงนองเฮ
ควนที่สองเฮาฮูกองท่ายาปะหมาก
พื้แม่เฮาญหันบักวนไห่ล้อมสนไคแล้ว

อันแต่สามคนหาญไปปราบก็คี่แล้ว
แควาไม่เพิงท่าเช่นนั้นควบพระบิดายังคงอยู่ระนอง
ควนที่สองเรารูครดองธรรมอย่าประมาท
พื้แม่เราอยู่เนนไมควรวีไห่ล้อมสนไคแล้ว

: 336 - 336*

จากข้อความนี้ พระสุริยะมาคทรงเห็นว่า พระเจ้าพรหมทัตและนางพิมพาพระบิดา
พระมารดาของพระองค์ทั้งสองยังอาศัยอยู่ในเมืองเปงจาน การทำสงครามที่ต้องใช้กำลังทหาร
มาก ๆ ก่อสู่อาจมีผลกระทบถึงพระบิดาพระมารดาได้ จึงควรคิดให้ถี่ถ้วน

พฤติกรรมที่ถือว่าให้เกียรติและเคารพเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา คือ ยกความเป็นใหญ่ให้
ก่อนที่บุรุษจะตัดสินใจหรือกระทำสิ่งใด ๆ ก็ตามของบอกให้บิณฑบาตก่อน เมื่อทานอนุญาต
หรือเห็นว่าควรกระทำได้ จึงทำได้ การกระทำเช่นนี้ปรากฏเสมอว่า เมื่อบุรุษจะกระทำสิ่งใด
มักบอกให้บิณฑบาตก่อนเสมอ เช่น ขออนุญาตไปศึกษาหาความรู้ ก่อนไปจะสอน
จะไปศึกษาหาความรู้ ไปขออนุญาตพระบิดาพระมารดาว่า

ขีค่อมเจาทั้งสองพื้แม่
อะญาคไ้พะเมืองเจาไคณายแคทอน

ขอควบเจาทั้งสองพื้แม่
อนุญาตไ้พระเมืองเจาไปรคอนุญาตบางเถิด

: 173 *

การขออนุญาตพระบิดาพระมารดาของนางแพงพัน เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็น พฤติกรรมที่เหมาะสมของบุตรีคากลาวคือ เมื่อนางตกเป็นเมเหลื่อของจักกะสอนแล้ว แมวนาง ต้องการจะติดตามจักกะสอนกลับบ้านเมืองของพระองค์มากเพียงใด นางก็มีไ้ทำตามความต้องการนี้ ในทันที แต่นางไ้ชวนจักกะสอนเข้าเมืองเพื่อบอกพระบิดาพระมารดา ก่อน คึงความว่า

น้องนี้หมายสุกควยสมพานพระนาถพายัพ
พิไ้พ้แมอยู่เห็นแล้วจึงคอบไปกินเฮย

น้องนี้หมายสุกควยสมภารภูนาถฝ่ายนั้น
พอไ้พ้แมอยู่เห็นแล้วจึงคอบไปทานเฮย

: 454

จากสองตัวอย่างนี้ สะท้อนให้เห็นว่า การกระทำต่าง ๆ ของบุตรีคากลาว ควรไ้ขออนุญาต จากบิดามารดา ก่อน ความเห็นของท่านไม่ว่าจะเห็นควยหรือคักคานบุตรีคากลาวรับฟังและปฏิบัติตาม

2.2 อยู่ในโอวาทของบิดามารดา

การตัดสินใจของบิดามารดา ถือเป็นสิทธิขาดที่บุตรีคากลาวต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามไม่ว่าจะเป็นที่พึงพอใจหรือไม่ก็ตาม ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาศนี้ ตัวละครที่มีสถานภาพเป็นบุตรีคากลาวเมื่อต้องการจะทำในสิ่งใด มักขออนุญาตบิดามารดา ก่อน ถ้าไม่ได้รับอนุญาตจะไม่กระทำเด็ดขาด เช่น ไ้ขอขออนุญาตพระสุริยะมาศเสด็จไปหามเหลื่อ แต่ไม่ได้รับอนุญาต ไ้ขอสนก็มิไ้คักคองออกไปแต่อย่างใด

โดยเฉพาะธิดานั้น ต้องอยู่ในสายตาของบิดามารดาอย่างใกล้ชิด บิดามารดาจะเป็นผู้ตัดสินใจและกำหนดควยชีวิตให้ธิดาเอง รวมทั้งเรื่องคู่ครอง เช่น นางสามมาศ ธิดาพระเจ้าโกสัณห์ ไ้ให้พระบิดาตัดสินใจให้เมื่อมีพระราชสาส์นจากเมืองพาราณสีมาสู่ชนาง คึงคักคาลวของนางว่า

สุดแต่เนื้อห้วพะโศคผายตัวชา
มีขึ้นขวางบุญกานเคยรวมเฮียงแล้ว
พิไ้แม่ให้ขึ้นไ้คอบมไ้คินไ้เค

สุดแต่เนื้อห้วพระโปรคกฐนาคัวชา
มีขึ้นขวางโบราณเคยรวมเรียงแล้ว
พอแม่ให้จะขึ้นไ้คอบอย่างไ้คินไ้หนอ

: 445

บุตรีที่เชื่อฟังและอยู่ในโอวาทของบิดามารดา เช่น ไชยะสอนและนางสามมาวดี จะได้รับความสุขและประสบความสำเร็จในชีวิต นับเป็นแบบอย่างพฤติกรรมหนึ่งที่ยุ่ประพันธ์ของกาสะทอนให้เห็นเป็นแบบอย่างไชสอนในอุดมคติ และผู้ทั้งวรรณกรรมในทางอ้อมด้วย

2.3 เป็นกำลังใจให้บิดามารดา

นางบัวคำธิดาพระเจ้ายุกชุม มีพฤติกรรมเด่นชัดที่สะท้อนให้เห็นหน้าที่ของบุตรีที่พึงช่วยเหลือนักบิดามารดาในยามที่ทรมานมีทุกข์ทางใจ กล่าวคือ พระเจ้ายุกชุมเกิดความขัดแย้งขึ้นในพระทัยระหว่างความรับผิดชอบในหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ ซึ่งจะต้องปกป้องคุ้มครองให้ประชาชนเป็นสุข กับการรักษาสัญญาการจับชาวเมืองส่งไปให้นางยักษ์ที่กินอันจะส่งผลให้ชาวเมืองได้รับความเดือดร้อน นางบัวคำเป็นผู้ช่วยเป็นกำลังใจและสนับสนุนพระบิดาจนกระทั่งพระองค์มีความมั่นใจพระทัยที่จะกระทำตามที่พระองค์ได้รับปากนางยักษ์ไว้ ถอยคำปลอบประโลมและช่วยเป็นกำลังใจขึ้น มีว่า

สาธุทอนพะเมืองเจ้ามัยค้าย
พะก็เอาตัวพณเฑียกัไหคี่แลว
เฮาอย่าชาวั้นหนาแคงแปง
อางวาม่งหมคองนะคนหลวง
หากจักมีตมุนชักอวนมาไก
พิพาสงกาทอนญุกชุมอันแคง
แตกอนพุนบูลานเถาหมอนมี

สาธุเถิดพะเมืองเจ้ามัยค้าย
พระก็เอาตัวพณเฑียกัไหคี่แลว
เราอย่าชาวั้นนี้จักเดริยม
ถึงแม้นวามคดวนนครหลวง
หากจะมีตมุนชักเข้ามาไก
พอออย่าโตกาเดญญุกชุมพระอินทรสร้าง
แตกอนนั้นโบราณเถาไมเคยมี

: 76*

พฤติกรรมของนางบัวคำครั้งนี้ เป็นที่ชื่นชมของพระบิดาและชนทั่วไป ถึงความว่า

เมื่อนั้นพะพิ จาหมขึ้นนำนางแทแลว
ทั้งเทวีแม่เมืองห้วยแยม

เมื่อนั้นพระพอเจ้าชื่นชมกับนางบึงนั้
ทั้งเทวีแม่เมืองบึงแยม

กัณท์สนมพอมโหมทนาทุกแห่ง

เขากาวของนางนอยวาคีแท้แล้ว

กัณท์สนมพอมโหมทนาทุกแห่ง

เขายกของนางนอยวาคีจริงแล้ว

: 77

2.4 ไมถื่อโกรรบิคามารคา

พระเจ้าพรหมทัต ทรงสำนึกถึงความผิดที่ทำได้กับโอรสทั้งสอง พระองค์
ทรงขอโทษ พร้อมทั้งยกบ้านเมืองให้เพื่อเป็นการลบล้างความผิด ในตอนแรกโอรสทั้งสองปฏิเสธ
แต่เมื่อพระมารดาและเสนาข้าราชการบริพารอ่อนวอนขอร้อง พระองค์จึงทรงยกโทษให้พระบิดาและ
ยอมรับบ้านเมืองไว้ พฤติกรรมนี้สร้างความปลาบปลื้มใจให้แก่ทุกคน ณ ที่นั้น แม่เพยดาบังพร้อมกัน
ไปรบชาวคอกคอกไม้ สรรเสริญ ถึงความว่า

พระองค์ยืนค้ำค้อมพิชิตยาทวยนิว

มาดาพอมสาทุกานคอมลูก

ทุกปากอาจถวิลไหวยกยอ

คือ สบสามสนันมีมวนเสียง

ผาติลงคอกคอกคองแวง

เทพาพอมสาทุกานเสียงเสง

หวานเขาคอกทั้งคอกไม้พันทะคุสวางหอม

พระองค์ยืนค้ำค้อมพระบิดาโดยการประนมมือไหว้

มารดาพอมสาทุกานพอมลูก

ทุกปากอาจถวิลไหวยกยอ

ทำการสมโภชสนันมีมวนเสียง

มีคอกไม้ส่วยงามรวงหล่นมาจากภูเขา

ควยเทพาพอมสาทุกานเสียงเซียงแซ

หวานเขาคอกทั้งคอกไม้พันทะคุสวางกลิ่นหอม

: 415

การไมถื่อโกรรบิคามารคา และยินยอมทำตามความประสงค์ของท่านนี้ จะได้รับการสรรเสริญ
จนชนทุกชั้นรวมทั้งหมู่เทพยดาด้วย ผลของการกระทำเช่นนี้เป็นสิ่งชี้ชัดว่าพฤติกรรมนั้นควรเอาเป็น
แบบอย่างในสังคม

2.5 เลี้ยงดูบิดามารดาในยามชรา

วัยชราเป็นวัยแห่งการพักผ่อน พ้นจากการระแวงและความรับผิดชอบที่หนักซึ่งได้รับมาตลอด เมื่อถึงวัยนี้ บุตรธิดาจะต้องเลี้ยงดูและปฏิบัติภาระแทนตน เป็นการตอบแทนที่ท่านได้เลี้ยงเรามาเป็นเวลานาน การอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดาในวัยชรา บุตรธิดาอาจเป็นผู้อุปการะด้วยตนเอง หรือให้บุตรธิดาผู้สืบสายเลือดเป็นผู้ทำหน้าที่แทนก็ถือเป็นการอนุเคราะห์ใดด้วยตนเองเช่นกัน เช่น ในวัยชราพระสุริยะมดและพระวงษะมด ทรงออกมาเพื่อบำรุงรักษาศีลในป่า มีมเหสีและเสนา ข้าราชการบริวารออกบวชติดตามด้วย โอรสเป็นผู้อุปการะให้ที่อยู่ อาหาร และอำนวยความสะดวกให้ถึงความ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๘ พันธพินัยยา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๘ พันธพินัยยา
นบพินัยยาหอองอำพาเพ็งลูกศิษย์	นบพินัยยาหอองอำพาเพ็งลูกศิษย์
นิตจะกานกำจันหันเพนเจ้าแฉง	จัดอาหารถวายทั้งเช้าและเพลเป็นนิจ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๘ พันธพินัยยา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๘ พันธพินัยยา

๔89

การให้ที่อยู่อาศัย อาหาร และเผื่อปรนนิบัติ นับเป็นการสร้างความอบอุ่นใจ ความปลื้มปิติ ให้แก่บิดามารดา

นอกจากตอบแทนบุญคุณท่านด้วยตนเองแล้ว การให้บุตรธิดาเป็นผู้สืบสายเลือดทำหน้าที่แทน ก็ถือเป็นการอนุเคราะห์ท่านด้วยตนเองเช่นกัน เช่น พระวงษะมดให้ชีวหาปกครองเมืองเป่งจัน แทนพระองค์เท่ากับชีวหาบริหารทั้งหมดในบ้านเมือง ทั้งค่านการอนุเคราะห์พระเจ้าพรหมทัตและนางพิมพา ผู้เป็นอัยกาและอัยยิกาด้วย นอกจากนั้นเศรษฐีโศกและภรรยา ผู้เป็นทนายอยู่ในเมืองกุศุม ชิวหาที่ใคร่รับมาเลี้ยงดูในเมืองเป่งจันด้วย พฤติกรรมของชีวหาครั้งนี้ นับได้ว่าเป็นการช่วยเหลือภารกิจของพระบิดามีโดยพรอง ผลของการกระทำเป็นผลโดยตรงต่อชีวหา เพราะพระองค์ได้ทำหน้าที่ของโอรสอย่างสมบูรณ์ และผลในครั้งนี้ก็เกี่ยวเนื่องไปถึงพระบิดา คือ พระวงษะมดด้วย

เพราะความหนาที่ของบุตรที่ครองอุปการะบิดามารดา เมื่อท่านธรรมาภพนั้น ชีวหาได้ทำหน้าที่
อย่างสมบูรณ์แล้ว หน้าที่ของพระวรวงษะมาคในค่านนี้จึงมีโดยสมบูรณ์

สถานภาพ

ความเกี่ยวของในฐานะพี่น้อง เป็นความเกี่ยวของทางสายเลือดที่มีมาโดยกำเนิด
พี่น้องในฐานะผู้เกิดก่อนย่อมมีประสบการณ์ในชีวิตและความรอบรู้มากกว่าของผู้เกิดทีหลัง พฤติกรรม
ความสถานภาพที่วิเคราะห์จากพฤติกรรมและคำพูดของตัวละครในวรรณกรรมนิทาน เรื่องวรวงษะมาค
ปรากฏดังนี้

1. เป็นที่พึ่งและปกป้องคุ้มครองน้อง

ในระหว่างการเดินทางหนีภัยจากพระบิดา พระสุริยะมาคได้ช่วยปลอมใจและประทับประคอง
พระวรวงษะมาค ผู้เป็นพระอนุชาให้เดินทางต่อไปได้ด้วยความหวังไปยัง ดังความว่า

สุริยะมาคท้าวโลมมวนค่างาม
เฝ้าคอยไปคามทางที่สอดเฝ้าจนถึงบาน
พี่ไปไหนข้าพเจ้ามาสุกีนเอน
อันว่าท้าวขุนองเลยผายแลนไปแท้แล้ว
เอาเขาคมนหนมิในดง
บันกัณกันจึงคอยเดินไปหนา
กลางที่อายของ¹เอาจวงษะมาค
ถึงสระกว้างสะพรั่งน้ำจอกเขา

สุริยะมาคท้าวโลมไพเราะค่างาม
เฝ้าคอยไปคามทางจะถึงเรือนถึงบาน
พี่จะขอขาน้ำเขามาแบ่งกินนะ
อันว่าท้าวขุนองเลยรีบวิ่งไปแท้แล้ว
เอาเขาคมนชนมหอในดง
แบ่งกันกินจึงคอยเฝ้าไปหนา
บางที่พี่แบกเอาจวงษะมาค
ถึงสระกว้างสะพรั่งน้ำจอกเขา

: 35

¹ขอสังเกตุ

ลอง บางครั้งพบว่า เจ็บ ไค้ แก่ แบกไว้นหลัง ภาคกลางใช้ว่าขี้โกงก็มี

แม้วาพระองค์เองจะทรงได้รับความกระเทือนใจจากเหตุการณ์ที่ผ่านมาเพียงใด พระองค์ก็ยังทรงเข้มแข็ง เป็นที่พึ่งของพระอนุชาได้โดยไม่หวั่นไหว เมื่อพระอนุชาบอบช้ำกับการเดินทางมากจนเดินต่อไปไม่ได้ พระองค์ทรงให้พระอนุชาซึ่งหลังจากเดินทางต่อไปโดยมิคำนึงถึงความเหน็ดเหนื่อยแต่ประการใด ตั้งข้อความที่ว่า

แต่ฉันวงษะมากอนงนังยังมีถึงแท้แล้ว
พาคาเห็นดาวคิ่นหานอง
มีควาเปื่องคิ่งแขนจับแก
วงษะมากทาวเลยผายบางไป
ทด ๆ นองเจ็บข้อมตามคิ่น
พาคาเห็นอัฐนง
ทาวก็บายเอานองมาองเคียนคาค
เลยลงแทนโคโคโพไซเลเยอ

แต่ฉันวงษะมากทาวนังนังอยู่แท้แล้ว
เขษฐาเห็นกลับคิ่นหานอง
เอามือควาคิ่งแขนไป
วงษะมากทาวเลยรีบเดินไป
ทด ๆ นองเจ็บข้อมตามคิ่น
เขษฐาเห็นฮันคูนง
ทาวก็อุ้มเอานองมาแบกเคียนคาค
เลยลงถึงนิโครชโพธิ์ไพรแลนอ

: 36

พฤติกรรมในตอนนี้ พระสุริยะมากทรงทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครอง และเป็นที่พักแก่พระอนุชา อุบิคามารดา เป็นที่พึ่งของบุตรีคาของตน เมื่อบุตรีคาขาดบิคามารดา ที่จึงต้องทำหน้าที่แทน พฤติกรรมเช่นนี้ จะเห็นได้ชัด เชน ตอนการสู้รบระหว่างจักกะสอนและชีวหา โดยทั้งคู่ไม่ทราบความจริงว่า เป็นโอรสรวมบิดาเดียวกัน ศรีประจำตัวของชีวหาที่ยิงไปเพื่อทำอันตรายจักกะสอน กลับกลายเป็นอาหารหวานความมาเลี้ยงจักกะสอน ดังข้อความตอนหนึ่งกล่าวว่า

สอนชีวหาเกิดเป็นของเลี้ยง
ถวายนองจักกะสอนหลายสิ่ง
หนมแนบเนื้อของควัวคื่องจัน

ศรีชีวหาเกิดเป็นของเลี้ยง
ถวายนองจักกะสอนหลายสิ่ง
ขนมแนบเนื้อของควัวและของทอดต่าง ๆ

กินมิไธเห็นหลากอัสสะตัน

กินไม่หมคเห็นประหลาดอัสจรรย

นึกว่าชีวหาแขงเกิดเป็นของเลี้ยง

นึกว่าชีวหาวิวิชาแข็งเกิดเป็นของเลี้ยง

: 301

ชีวหาที่มีศักดิ์เป็นพระเชษฐาของจักกะสอน เพราะเกิดแถมให้ฝ่ายขวา ดังนั้นศรีที่กลายเป็นอาหารมาเลี้ยงจักกะสอน จึงเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นพี่ที่พี่จะคอยดูแลและเลี้ยงดูน้อง มิใช่จะมาลงผลาญชีวิตกัน เพราะอาหารเป็นสิ่งที่จะช่วยสร้างความเจริญเติบโตแก่ร่างกาย และคอยชีวิตให้ยืดยาวต่อไป

พระสุริยะมาคได้แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นที่ให้ความคุ้มครองรักษาน้องอีกคนหนึ่ง คือ ในตอนกุมารไวยะหัตถ์ถูกพระบิดาลงโทษเสียเนที เพราะมีพฤติกรรมส่อไปในทางเกเรนั้น พระสุริยะมาคช่วยไวยะหัตถ์ซึ่งมีศักดิ์เป็นพระอนุชา ไครอดพ้นจากโทษทัณฑ์ ดังคำประพันธ์ว่า

แค้นสุริยะมาคหาจจับจงคังหนี

แค้นสุริยะมาคหาจจับลากคังหนี

เอาจอมแพงไวยะหัตถ์บาคนอง

พาพระไวยะหัตถ์อนุชาที่รักที่ถนอมจากไป

จับเอาโคกมมานแลแสน

โคยจับเอาแขนน้องเลยวิ่งไป

ไปเชื่องไว้ในห้องยุปางแหแล้ว

ไปซ่อนไว้ในห้องยุปางทรงแหแล้ว

: 16

พฤติกรรมในตอนนีของพระสุริยะมาคแสดงให้เห็นว่า พระองค์ได้ทำหน้าที่ของพี่ได้ อย่างเหมาะสมกับเหตุการณ์ คือ พระองค์ทรงช่วยพระอนุชาให้พ้นจากอันตราย และจากการกระทำนี้ ได้สร้างความพอใจให้แก่บุคคลหลายฝ่าย รวมทั้งพระราชบิดาก็มิได้พิโรธแต่ประการใด ดังความว่า

เมื่อนั้นพระบาทเจ้าสมเพชกมมานแลเยอ

เมื่อนั้นพระบาทเจ้าสมเพชกมมานแลเยอ

เสนาทั้งเหวชนชมคอมทาว

เสนาทั้งเหวชนชมกับพระองค์

: 16

2. ช่วยเหลือกิจการของน้อง

หน้าที่ของพี่คือการหนึ่งคือ การช่วยเหลือกิจการของน้องเท่าที่จะทำได้ ถึงพฤติกรรมของพระสุริยะมาก เมื่อพระสุริยะมากทรงฟังเรื่องราวที่พระอนุชาต้องพลัดพรากจากแม่ พี่พระองค์จึงเตรียมทหารออกไปช่วยกันค้นหาอย่างเร่งด่วนทันที ดังความว่า

แสนลาซาเจ้าไฉนความพังหลาก
เฮาบายาวันหนาสืบไปทานเอย

แสนราชาเจ้าไฉนความพังแปลกใจ
เราบายาวันพรุ่งนี้รีบไปทานเอย

: 196*

การช่วยเหลือในครั้งนี้ ทำให้พระวรวงษะมากได้พบแม่และโอรส จะเห็นได้ว่าพระสุริยะมากในฐานะพระเชษฐา พระองค์ทรงรับเอาความทุกข์ของพระอนุชามาเป็นความทุกข์ของพระองค์เอง พระองค์ทรงช่วยปลดเปลื้องความทุกข์ของพระอนุชาได้ดังที่เคยแต่ประการใด การกระทำเช่นนี้เป็น การสะท้อนภาวะของพี่ที่มีคอน้องในอีกลักษณะหนึ่ง

3. ชักชวนให้ประพฤติในสิ่งที่ถูกต้อง

เนื่องจากพี่เป็นผู้มีประสบการณ์มากกว่าน้อง พี่จึงต้องคอยชักชวนน้องเมื่อเห็นวามองทำไม่ถูกต้องหรือไม่เหมาะสม ดังจะเห็นได้จากพฤติกรรมของพระสุริยะมาก ตอนที่ทรงชักชวนพระวรวงษะมาก เมื่อจะยกทัพไปรบ ณ เมืองเปงจาน พระองค์ทรงชักชวนให้นิ่งถึงพระบิดา และพระมารดาซึ่งยังคงอยู่ในบ้านเมืองนั้น ซึ่งอาจได้รับความกระทบกระเทือนจากการต่อสู้กัน การชักชวนของพระสุริยะมากจึงเป็นพฤติกรรมหนึ่งที่แสดงว่า พี่ต้องคอยชักชวนแนะนำทางที่ถูกที่ควรให้แก่้อง

สถานภาพน้อง

พี่เป็นบุคคลที่มีความสำคัญรองลงมาจากบิดามารดา บุตรธิดาให้ความเคารพต่อบิดามารดา เช่นไร น้องก็ควรเคารพพี่ให้เกียรติแก่พี่ไม่ยิ่งหรือหย่อนกว่ากัน พระวรวงษะมากทรงเป็นตัวอย่างของน้องที่ให้ความเคารพต่อพระเชษฐาอย่างเสมอคนเสมอปลาย พระองค์แสดงความเคารพเทิดทูนพระเชษฐาโดยเอาฝ่าพระบาทของพระสุริยะมากวางไว้บนพระเศียรของพระองค์ ดังความว่า

นางพระเจาประมณีนวากอน
แปะแผนพื้นเกาเกศของมุน

นางพระเจาประมณีนวกราบกร
แปะแผนพื้นเกลาเกศรองมุน

: 195

ในการต่อสู้ระหว่างจักกะสอนและชีหา ศรของจักกะสอนที่แผลงออกไปประหารชีหา
กลายเป็นดอกไม้ไปบูชาชีหา ดังความตอนหนึ่งว่า

เจ้าก็แผลงสอนขึ้นเมื่อบนชีสง
เสียงแฉกกองกึ่งพื้นแผ่นม
สอนลงเขาถึงพีชชา
เป็นมาลาออกดวงเลียนลม

เจ้าก็แผลงศรยิงไปบนอากาศ
เสียงแฉกกองถึงพื้นแผ่นม
ศรลงไปถึงพีชชา
เป็นมาลาออกดวงเรียงรายลม

: 300* - 301

ดอกไม้ในที่นี้เป็นสัญลักษณ์ของการเคารพบูชา เนื่องจากจักกะสอนมีศักดิ์เป็นพระอนุชา
ของชีหา เพราะรวมพระบิดาเดียวกัน ดังนั้นศรอาวุธประจำตัวของทั้งสองจึงไม่สามารถทำ
อันตรายแก่กันและกันได้ และศรทั้งสองฝ่ายก็กลับกลายเป็นอาหารและดอกไม้อันเป็นสัญลักษณ์
แสดงถึงหน้าที่ของพี่และน้องที่ปฏิบัติต่อกันด้วย

พฤติกรรมของน้องที่ฟังปฏิบัติตามพี่ตามที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาศนี้
มีเพียงเล็กน้อย คือ น้องต้องให้ความเคารพบูชาและให้เกียรติพี่ในฐานะพี่อาวุธคู่กาย

สถานภาพชายหญิง

การอยู่ร่วมกันในสังคม พฤติกรรมของชายและหญิงจะแตกต่างกันไปตามสถานภาพที่
กำหนดและในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมร่วมกัน มีพฤติกรรมร่วมกันในสังคม ชายหญิงได้แสดง
พฤติกรรมต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. เชื้อเพื่อเชื้อแม่และเมตตาปราณีต่อกัน

ความเชื้อเพื่อเชื้อแม่และจิตใจที่เป็นมิตรของสมาชิกในสังคมทั้งชายและหญิง จะทำให้สังคมสงบสุข พฤติกรรมที่แสดงความเชื้อเพื่อเชื้อแม่และเมตตาปราณีกันในสังคมจะเห็นได้จาก พฤติกรรมของนายพราน และนางบัวทอง พฤติกรรมที่นายพรานแสดงต่อนางโควิน จัดอยู่ในลักษณะของคนที่มีจิตใจโอบอ้อมอารีและมีความเมตตาต่อผู้อื่น เมื่อนายพรานพบนางโควินในป่าขณะที่นางกรรมแก่ใกล้ตลอด นายพรานเกิดความเมตตาสงสาร จึงให้ความช่วยเหลือด้วยการให้ที่อยู่อาศัยถึงแม้ว่าการช่วยเหลือครั้งนี้จะทำให้นางโควินได้รับการกลั่นแกล้งจากภรรยาของนายพรานก็ตาม นายพรานก็ทำด้วยเจตนาบริสุทธิ์ ถ้อยคำที่นายพรานกราบทูลพระสุริยะมากและพระวงษะมาก แสดงถึงเจตนาที่บริสุทธิ์ที่ช่วยเหลือนางนั้นว่าเป็นเพราะความโอบอ้อมอารีและความมีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

ชาพระบาทเจ้าเอามิ่งมะเหล

ชาพระบาทเจ้าเอามิ่งมะเหล

พาเทวีพริกไฟถึงบ้าน

พาเทวีพริกไฟถึงบ้าน

เอาเมื่อเลี้ยงตามจนเงินขาด

เอาไปเลี้ยงตามฐานะที่ยากจน

ชาเถาบัวเป็นสมบัติมหาเศรษฐีเจ้าลงบ้าน

ชาเถาไมธฐาเป็นสมบัติของมหาราชเจ้าลงบ้าน

พักเมืองพะเยา

พักเมืองพะเยา

ชาเถาบัวได้คิดทองคอบลงปะเวนนี้แพนา

ชาเถาไมได้คิดตามลวงประเวณีไยนา

ชาเถาหมายจักเอาโกสนส่งบุญพวยหนา

ชาเถาหมายจะเอากุศลส่งบุญพวยหนา

ก็จึงเอาเมื่อเลี้ยงตามบุญตามชาติ

ก็จึงเอาไปเลี้ยงตามบุญตามชาติ

เป็นที่สมเพชอายหมองเสากำคำพะเยา

เป็นที่สมเพชอายหมองเสากำคำพะเยา

: 199* — 200

จากข้อความนี้ นายพรานได้แสดงเจตนาบริสุทธิ์ในการช่วยเหลือนางโควิน คือ ช่วยด้วยความสงสาร เพราะนางโควินกำลังได้รับความทุกข์ยากเดือดร้อนและการช่วยเหลือนั้นเพียงหวัง

กุดเท่านั้น เพราะเจตนาที่บริสุทธิ์ของนายพรานนี้ จึงส่งผลบุญกุศลให้นายพรานได้รับแต่สิ่งดี ๆ ในชีวิต คือ ได้รับลาภยศจากพระมหากษัตริย์ และได้ไปใช้ชีวิตในเมืองอย่างมีความสุขตลอดไป

เจ้าก็ให้อามาตย์ถึงวิหาหมงกุน

ทำทองขวันบันาน เลยแล้ว

เจ้าก็มีความไหญ่พรวนเป็นใหญ่

ไหญ่เป็นเสนาคุณมรรคเบ็งโฮง

ตกแดงตั้งเรือนไหญ่พรวน

สามหลังเรือนอยู่ในเวียงกว้าง

เจ้าก็ให้อามาตย์ถึงวิหาหมงกุน

จัดแรงงานไม่นานเลยแล้ว

เจ้าก็มีไหญ่พรวนเป็นใหญ่

ไหญ่เป็นเสนาคุณมรรคเบ็งโฮง

ตกแดงตั้งเรือนใหญ่ไหญ่พรวน

สามหลังเรือนอยู่ในเวียงกว้าง

: /209*

นอกจากนายพรานแล้ว พฤติกรรมของนางบัวทองที่ให้ความอบอุ่นใจด้วยการแสดงไมตรี
ต่อนางบัวคำและชีวหา เมื่อบุคคลทั้งสองเดินทางมาถึงบ้านเมือง ด้วยการกล่าวถ้อยคำที่ไพเราะ
ก็แสดงให้เห็นถึงการแสดงความเมตตาปรานีและเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันด้วย ดังความว่า

มาล้นองเทวีมาออกดีแล้ว

ถึงแห่งทองปางแกวแห่งเฮาฟี่ทอน

เจ้าจงมาสมสร้างนะคอนสี่พอมฟี่แพงเฮย

อย่าไคมีเหอฮอนฮูสงสี่ทอนฟี่ทอน

มาหรือน้องเทวีมาถึงดีแล้ว

ถึงแห่งทองปางแกวแห่งเฮาฟี่ทอน

เจ้าจงมาสมสร้างนครศรีพรมพ่นองเฮย

อย่าไคมีเหอฮอนฮูสงสี่ทอนฟี่ทอน

: 209

ถ้อยคำของนางบัวทอง แสดงถึงความโอบอ้อมอารีที่มนุษย์ในสังคมพึงมีต่อกัน อันจะสร้าง
ความอบอุ่นและสันติสุขให้เกิดในสังคม เช่นเดียวกับนายพรานที่ให้ความช่วยเหลือนางโควิน

พฤติกรรมของนางบัวทองและนายพรานนับเป็นตัวอย่างของบุคคลในสังคมที่พึงโอบอ้อมอารี
ช่วยเหลือผู้อื่น ตามที่ผู้ประพันธ์ถ่ายทอดให้เห็น เพื่อเป็นแบบอย่างตามพฤติกรรมของตัวละคร

ในทางตรงข้ามถ้าสมาชิกในสังคมเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ไม่มีความเมตตาปรานีต่อผู้อื่น บ่อมเป็นสาเหตุสำคัญที่จะทำให้เกิดความไม่สงบขึ้นได้ในสังคม ตัวละครที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และมีจิตริษยาไร้ศีลธรรมประจำใจ จนได้รับผลร้ายตอบแทนที่ปรากฏในวรรณกรรมให้เห็นอย่างเด่นชัด คือ นางกาไว และภรรยานายพราน

นางกาไวกลัวว่าพระโอรสของนางจะไม่ได้รับความรักจากพระเจ้าพรหมทัต และความไว้วางใจจากประชาชนในบ้านเมือง เพราะในขณะนั้นพระสุริยะมากและพระวงษะมากสามารถครองใจทุกคนในบ้านเมืองอยู่ ด้วยความกลัวว่ากุมารทั้งสองจะดีกว่าโอรสของตน นางจึงวางอุบายกลั่นแกล้งเพื่อให้กุมารทั้งสองได้รับโทษทัณฑ์ ดังความคิดนางว่า

บัดนี้จักก้าวถึงเหวร้ายกาไวโฉบาบ
คิดอุบายสองพี่น้องหมายมั่นชอคว่าແຕ່
เพื่อว่าสองพี่น้องยอชิงลิ่เกียน
ชาวเมืองทั้งนี้คมไฟไทยของ
เห็นจักมีบุญตนสมพานพิ้งแพงเฮวนี่
อันว่าเจ้าหนอยกุนีชั่วประมาณ
กูจักทำแค้นมางสาเหตุดบาย
หากำผิผิป้องปุ่นใด

บัดนี้จะกล่าวถึงเหวร้ายกาไวโฉบาบ
ก็คืออุบายสองพี่น้องหมายมั่นก่อกรรมควบแล้ว
เพราะว่าสองพี่น้องมีเกียรติยิ่ง
ชาวเมืองทั้งนี้คมไฟไทยยกย่อง
เห็นจะมีบุญได้สมภารเต็มเปี่ยมแล้วหนอ
อันว่าเจ้าหนอยกุนีชั่วประมาณ
กูจะหาอุบายทำลายให้แตกหัก
จะพยายามหาความผิดให้ได้

: 16 - 16 *

จากแผนการที่วางไว้ นางพยายามทุกวิถีทางจนทำสำเร็จ จากคำสารภาพผิดของนาง ในภายหลัง แสดงถึงว่า นางเป็นผู้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนอย่างเต็มเท่านั้น จะเห็นได้จากคำสารภาพของนางดังข้อความต่อไปนี้

ขานี้เห็นวาลูกเพื่อนพูนคล้าลันถั่ว
จึงไคอุบขายควมมาษาแกเหค
ชมชื่นข้ความเขาไสเขาเทคาย

ขานี้เห็นวาลูกเขานี้ดีกวาลูกตน
จึงไคอุบขายควมมาษาแกเหค
ไคหาเรื่องรายไสความเขาจริงแล้ว

: 405

ทุกคนเมื่อรู้ความจริงต่างพากันรังเกียจและกล่าวว่าบุคคลผู้มีพฤติกรรมเช่นนี้ ควรจะได้รับ
โทษทัณฑ์สถานเดียวกันคือ ความตาย ดังความว่า

นางนี้ทำกำไพะองกานเป็นโศคจึงนี้
อันไคสมโศคแท่นชำชาคคิแลเค

นางนี้ทำกรรมให้พะโองการเป็นโศคจริงหนอ
อันไคสมโศคนั้นควรคักคอให้ชาคเสีย

: 405*

สิ่งที่น่าสังเกต คือ คำที่ใช้เรียกนางกาไว และพฤติกรรมของนางล้วนแต่มีความหมาย
ไปในทางไม่ดีทั้งสิ้น เช่น

บัดนี้จักกาเวถึงกาไว ชายอาทาคนบาบก่อนแล้ว บัดนี้จักกล่าวถึงกาไว ชายธรรมคนบาบก่อนแล้ว

: 409*

ยะหวางไวเอาแกวแมเวน

แยกหวางไวเอาแกวแมเวร

: 411

ตั้งวากาละขินีซอนคนขวง บิทันฮอค

ตั้งวากาลกิณีคนจู้โร ไม่ทันถึง

: 412

"คนชวง" กับ "ก่าลกลี" มีความหมายว่า เสน่ย์คัญไร เป็นคำเรียกนางกาไว
เช่นเดียวกับคำว่า แม่เวย ธรรม คนบาป คำเหล่านี้แสดงถึงความอัปลักษณ์ในตัวของผู้ที่ถูก
เรียกว่าเป็นบุคคลที่สังคมไม่ต้องการ และจากพฤติกรรมครั้งนี้ส่งผลให้นางได้รับความทุกข์ทรมาร
ทั้งในชาตินี้และชาติต่อไปด้วยกล่าวคือ นางได้รับความทุกข์ใจ เมื่อนางทราบว่าพระไวยะทัต
โอรสผู้เป็นความหวังตลอดชีวิตของนางต้องสวรรคตจากการทำสงคราม และเมื่อนางรู้ว่าผู้ที่
ยกทัพมาและชนะศึกนั้น คือ กุมารทั้งสองที่นางเคยได้ความจนได้รับอาญาถึงชีวิตทำให้ความทุกข์
ปึงทวีความรุนแรงขึ้นอีกหลายเท่าตัวคุณ นางสำนึกได้ในทันทีว่า เวรกรรมกำลังตามมาแล้ว
จึงความว่า

นางก็คิดยากคอย เห็นที่คำผิด

นางก็นึกเป็นทุกข์เห็นที่ความผิด

เวรนำถึงคอบอนวันโน้แลนอ

เวรนำถึงครอบชาวันโน้

หนีไปแล้วคืนมาเป็นเหต

หนีไปแล้วคืนมาเป็นเหต

ขี้แกเทเวศ เจาควงฟ้าชอชชุแกทอน

ขอแกเทเวศร เจาบนฟ้าชอชชุบางเอดิด

: 410* - 411

แต่ด้วยพฤติกรรมของนางเป็นพฤติกรรมของคนเห็นแก่ตัว จึงไม่ได้รับการอภัย แม้แต่
เทพยดา ก็ไม่ช่วยเหลือตามที่นางอธิษฐานขอ แกล้งปลงโทษอย่างรุนแรง คือ ถูกธรณีสูบ
การตายด้วยการถูกธรณีสูบเป็นการตายที่ถูกลงโทษจากเทวดาฟ้าดิน เพื่อชี้ให้เห็นว่า
ผู้ที่ตายเช่นนี้เป็นคนบาปมีพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องเหมาะสม นางกาไวนอกจากได้รับโทษทัณฑ์เมื่อ
อยู่ในมนุษยโลกแล้ว แม้ตายไปยังต้องไปชดใช้หนี้กรรมในนรกอีก จึงความว่า

นางก็คับซาลงพื้นแผนพมแลเฮบ

นางก็คับซาลงพื้นแผนภูมิแลหนอ

ตายไปไหมอะวีจัมม

ตายไปไหมอะเวจัมม

แม่ไวยะทัตเมียนไปหนาบพหนา เจาเฮบ

แม่ไวยะทัตตายไปหนาบพหนา เจาเฮบ

: 411

เนื่องจากความเห็นแก่ตัว ก้าวผู้หนึ่งได้คิดว่าโอรสตน ทำให้นางกาไวของโอราย
สองกุมารให้ได้รับโทษทัณฑ์ทั้งที่ไม่มีควมผิด พฤติกรรมลักษณะนี้คนในสังคมไม่ยอมรับ แม้ตัว
ผู้ประพันธ์เองยังได้แสดงตัวออกมาถึงสอนอย่างชัดเจน เพื่อมิให้ผู้อ่านและผู้ฟังวรรณกรรมมี
พฤติกรรมในลักษณะดังกล่าว โดยการบอกนิทานที่มีเรื่องราวเป็นทำนองเดียวกันมาเปรียบเทียบ
ให้เห็น ถึงความว่า

ไผ่บาทำบาบฮายไสทานแดงถึง
พายฐกับถักตัวเวรไซ
เป็นคังลางลัษณผู้เมียไผ่บาบ
จักคิดคาแม่วั้นกัมาบถักตัว
ไฟไฟโตเปียจุ้งฮามเห็น
ถึงกองฟอนกัคินมาบาน
แม่วัวผาหนีไปพันทุก
กับทาวบินเฒ่าไฟชั่วคย
มีแมคไคดีแอบเหล็กไฟ
แม่วัวจักแดงแบ่งไปพอม
ไฟลามไหมกองฟอนเฒ่าแผน
ลูกสะไฟคยหมิงมอน

ใครอย่าทำบาบร้ายไสทานแดงถึง
ภายหลังกลับถักตัวเวรไซ
เป็นคังสมัยกอนนั้นผู้เมียไผ่บาบ
จะคิดคาแม่วั้นกัมากับถักตัว
ไฟไฟไหม้ใครจุคแต่ลูกสว่างฮามให้เห็น
ถึงกองฟอนกลับคินมาบาน
แม่วัวกลับหนีไปพันทุกข
เรื่องกัสมัยเฒ่าสะโกชั่วคย
มือควาไคดีออกกองเหล็กไฟ
แม่วัวจักแดงเตรียมไปพอม
ไฟลามไหมกองฟอนเฒ่าแผน
ลูกสะโกคยหมิงมอน

: 411 — 411

ลูกสะโกในนิทานที่ผู้ประพันธ์กล่าวถึงนี้คือสหายไปเพราะแผนการของตนเองที่คิดกำจัด
แม่สามี ซึ่งสาเหตุมาจากความเห็นแก่ตัวเองและความโลภ เช่นเดียวกับนางกาไวนั่นเอง และผลที่
ได้รับก็เหมือนกันอีกคย

นอกจากนางกาไวแล้ว ภรรยานายพรานอีกคนหนึ่งที่มีความเห็นแก่ประโยชน์สุขของตนเอง เป็นใหญ่ จนไม่เห็นใจผู้อื่น แม่นั้นจะได้รับความทุกข์ชามากเพียงใดก็ตาม ด้วยความเข้าใจว่า นางโควินเป็นภรรยาขาย ซึ่งจะมาแย่งความรักความสวาทที่นางเคยได้รับจากสามีไป ดังนั้นนางจึง ทำร้าย คุกคามและใช้งานนางโควินเยี่ยงทาส พร้อมทั้งพาไปตระเวนขายในที่ต่าง ๆ ทั้ง ๆ ที่ ขณะนั้นนางโควินมีครรภ์แก่ ดังข้อความกล่าววาท

มันก็คือนางนอยโควินปอบคา

ทั้งหาน้ำหิ้วพอมห่าเหิน

ทั้งคกเขาฮอนแกบปายเปียน

เป็นแลงงายไหผัวทั้งชู

เผื่อจกนิงยังเขาปายแกบตี ๆ

สองพี่น้องผัวแก้วมึงเมีย

มันไม่ซาเอาฮอนไปขาย

คามนิคมชาวขายนางนอย

มันก็คือนางนอยโควินคุดา

ทั้งหาน้ำหิ้วพอมห่าเหิน

ทั้งครกข้าวฮอนแกลบคักปายขาว

อาหารเป็นเข้าให้ผัวทั้งชู

ทานจกนิงยังข้าวปายแกลบตี ๆ

สองพี่น้องผัวแก้วมึงเมีย

มันไม่ซาเอาฮอนไปขาย

คามนิคมชาวขายนางนอย

: 189

การกลั่นแกล้งของภรรยาขายพรานมิไคสิ้นสุดเพียงนี้ เมื่อนางโควินประสูติโอรสออกมา นางก็ได้แย่งเอาโอรสไปทิ้งป่า ทั้งนี้เพราะนางเห็นว่าลักษณะของโอรสนั้นเป็นผู้มีบุญ อาจทำให้ นางได้รับโทษทัณฑ์ในภายหลังได้ จากเหตุผลและพฤติกรรมดังกล่าวเป็นการชี้ชัดว่านางกระทำไป ด้วยความใจคำอำมหิต และเห็นแก่ประโยชน์สุขของตนเองเป็นใหญ่จนลืมนึกถึงหัวอกผู้อื่น จนมี คำกล่าวว่า เมื่อนางตายไปจะต้องใช้หนี้การกระทำครั้งนี้ด้วยการตกอยู่ในนรกเป็นเวลาถึงแสนชาติ ดังความว่า

ตั้งว่าเหลือแรงน้อยเมียพานท่าบว
แสนชาติไซ้ในหม้อแผนแค้นแล้ว

ตั้งว่าเหลือแรงน้อยเมียพานท่าบว
แสนชาติไซ้ในหม้อแผนแค้นแล้ว

: 191

พระสุริยมาศทรงเห็นว่าการกระทำของนางเป็นความผิดร้ายแรง นับเป็นเสนียดจัญไร
ควรได้รับโทษถึงชีวิต ตั้งความว่า

อันที่พึงถอยฮายสิ้นชำชาค้ำทานเฮย
กาละขี้ชอนคนขวงคัก เสียบเสียบหอน
สุยาไวเคียวนี้ฮับไปทานเฮย

อันว่าหญิงถอยฮาย จะคงคักให้คอขาด
กาลก็มามากคนจัญไรคักเอาหัวเสียบประจาน
ทานฮยาไวเคียวนี้ฮับไปทานเฮย

: 207 *

พระวรวงษมาศทรงขอชีวิตภรรยานายพรานไค้ เป็นผลให้นางได้รับกรรมในชาติเดียวกัน
ทันตาเห็น กล่าวคือ ต้องชดใช้หนี้กรรมเหมือนกับที่ตนเคยทำไว้กับนางโควิน นางต้องทุกข์ทั้งกาย
และใจ เพราะต้องทำงานรับใช้สามีและภรรยาใหม่ของ เขา โทษที่นางได้รับทำให้นางเจ็บปวด
ทุกข์ทรมารราวกับกายทั้งเป็น ตั้งความว่า

เอนายเภาเมียพานผูเภา
เป็นชวงไซ้เมียเภาบิ๊นปั้ว
หังหวนนำควนแบกหลัวพัน
เป็นทาสีเหงเมียพานเภา
ตามกำแหหันกะกำควนไส
ตามเลื่องเภาเวนคองคอบกันแทแล้ว
ตั้งว่าเหลือแรงเภาเมียพานลำบาก
ปากบิ๊โคเวนคองถักคณแทแล้ว

เอนายเภาเมียพรานคนเภา
เป็นทาสีไซ้เมียเภาปรณบิ๊
หังหวนนำหังแบกหลัวแบกพัน
เป็นทาสีเหงเมียพรานเภา
ตามกรรมแท้หังกรรมควริไส
ตามเลื่องเภาเวรคองคอบกันจริงแล้ว
ตั้งว่าเหลือแรงเภาเมียพรานลำบาก
พูดไม่ไคเวรคองถูกคณแทแล้ว

: 209* — 210

พฤติกรรมของนางกาไว และภรรยาพรานนี้ ล้วนเกิดจากความเห็นแก่ประโยชน์ตน
ขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเมตตาผู้อื่น จึงสร้างพฤติกรรมในทางเบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับ
ความลำบาก พฤติกรรมดังกล่าวนี้ เมื่อเกิดในสังคมย่อมทำให้สังคมนั้นวุ่นวาย เพื่อมิให้เป็น
แบบอย่าง ผู้ประพันธ์จึงกำหนดผลที่รุนแรงเพื่อมิให้เอาอย่างพฤติกรรมดังกล่าว

2. เจรจาอ่อนหวาน

ถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน แสดงถึงความเป็นคนอ่อนน้อม มีสัมมาคารวะ สามารถ
ผูกใจผูกพันหรือผูกเกี่ยวของด้วยได้ ผู้ประพันธ์จึงกำหนดให้ตัวละครที่มีความประพฤติถูกต้อง
เหมาะสมตามความต้องการของสังคม เป็นผู้ถ่ายทอด **ราชา** อ่อนหวาน เช่น พระวรวงศ์ม
ทรงตอบเสริมฐ์โลฬัน ตอนที่พระองค์ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ลักขโมยแก้วมณี พระวรวงศ์มได้
ทรงพระพิโรธที่ถูกกล่าวหาโดยไม่เป็นความจริงเช่นนั้น พระองค์ทรงตอบด้วยถ้อยคำที่ไพเราะว่า

ขานี้ใดเอาหนวยแก้วของพิบัติตาตูกนา

ข้าไม่ใดเอาลูกแก้วของพอบิดาหรอกนะ

: 83

พระวรวงศ์มทรงเรียกเสริมฐ์โลฬันว่า "พอบ" เป็นการให้เกียรติและยกย่องเสมอภาค
ผู้ใหญ่ที่พระองค์เคารพนับถือ

จากคำพูดของจักษะสอนเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงถึงการใช้คำพูดที่ไพเราะอ่อนหวาน
กล่าวคือ จักษะสอนมิได้โกรธวิพากษ์ที่พบกับพระองค์ด้วยถ้อยคำอันรุนแรง เนื่องจากโกรธแค้น
ที่จักษะสอนหาเช้ามืงระคน จักษะสอนทรงขอรับถวายราชาที่ไพเราะอ่อนหวานว่า

อย่าหาทอนเพื่อทอนหาทอน

อย่าถือเลียบทานทอนหาทอน

เอาบุญวาทานมานี้หลงขาวลงบนทานเฮย

เราไม่รวาทานมานี้หลงขาวมาทานเฮย

: 286*

ตัวอย่างคำพูดของพระวรวงษะมาคและจักกะสอนเป็นตัวอย่างคำพูดที่ไพเราะ สามารถ
 ผูกใจผูกใจได้ คำพูดที่ไพเราะอ่อนหวานนี้ มักออกมาจากจิตที่สะอาด มีอิสระเสรี คำพูดเสรีนั้น
 ปรากฏในวรรณกรรมนิทานเรื่องวรวงษะมาคใน 2 ลักษณะ คือ คำพูดแบบสามหา และคำพูดแบบ
 ปากกับใจไม่ตรงกัน ซึ่งรวมถึงการพูดที่ไม่มีมูลความจริงด้วย คำพูดทั้ง 2 ลักษณะนี้เป็นคำพูดของ
 ตัวละครฝ่ายชั่ว มีคำบริบทแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า คำพูดในลักษณะดังกล่าวเป็นคำพูดที่ไม่พึง
 ประสงค์ของคนในสังคม เช่น นางกาไวมีคำพูดเป็นแบบสามหา ดังความว่า

อันวากาไวแกล้งทำตัวเป็นไทย

อันวากาไวแกล้งทำตัวเป็นใหญ่

ปากกล่าวเกลี้ยกล่อมวาวอดชะหา

ปากกล่าวเกลี้ยกล่อมคำพูดอวดสามหา

เอนเกินเนื้อมาษาเอาเพด

คักริคมารยาตทางหาหยิงบโส

: 214

สามหา ในเนื้อความนี้ เมื่อพิจารณาพร้อมกับคำว่า "ทำตัวเป็นใหญ่" จะหมายถึง
 คำพูดโอ้อวดเกินตัว ส่วนคำพูดของภรรยาพยาบาล เป็นการพูดเอาดีใส่ตัวและพูดในสิ่งที่ไม่จริง
 ผู้ประพันธ์เรียกภรรยาพยาบาลว่า "คนถอย" และ "หญิงปากเกลี้ยงใหญ่" ซึ่งตรงกับสำนวน
 ไทยว่า ปากปราศรัยน้ำใจเชือดคอ ดังความว่า

เลิง ๆ วาหลายความหลายเลา

พูดกลบตะแคงหลายเรื่องหลายราว

ดังวาทิงปากเกลี้ยงใจหญิงถอยคนแหแล้ว

นับได้ว่าเป็นคนปากปราศรัยน้ำใจเชือดคอ

: 202*

3. รักษาราศีประเพณี

วรรณกรรมนิทานเรื่องวรวงษะมาค ได้สะท้อนว่า ชายหญิงในสังคมพึงรักษาราศีประเพณี
 ทั้ง เติมที่บรรพบุรุษถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจากพฤติกรรมทางกาย และพฤติกรรมทางวาจาของตัวละคร
 สะท้อนให้เห็นในพฤติกรรมของนายทหารเมืองเปงจาน และนางบัวทอง ดังนี้

จากคำพูดของนายทวารทิศต่าง ๆ ที่กล่าวกับเพณฆาควา คนไม่สามารถเปิดประตูได้ เพราะฉิคนบรมมเนียมประเพณีที่เคยปฏิบัติมา เช่น นายทวารทิศอุดร กล่าวว่า

คังวามบ็อนฉิคนแพงพิมเมือง	นับไควว่าไมรู เรื่องที่ฉิคนประเพณีบ้านเมือง
ฉิคนลานบ็อนมีนาเจ	ฉิคนโบราณไมควรให้มีได้
ซากก็เป็นขุนเณบลานหลายเซามาแล้ว	ซากก็เป็นขุนเณโบราณหลายชั่วคน
คังแปงมหาลาตชะเจทางสงสืบเมืองแลนา	คังแปงมหาราชเจทางสร้างครองเมืองแลนา

: 25

คำพูดของนายทวารทิศตะวันตกคนหนึ่งกล่าวว่า

ไหคอบฟังความเณบลานสอนสั่ง	ไหคอบฟังความเณโบราณสอนสั่ง
คำมีคแล้วเราทอนบ็อนทานเฮย	คำมีคแล้วหยุดก่อนไมควรทานเฮย

: 28 *

และคำพูดของนายทวารทางทิศตะวันออกก็กล่าวเป็นทำนองเดียวกันว่า

อันว่าความขุนเณบลานควนเชื้อ	อันว่าความขุนเณโบราณควรเชื้อ
เราทอนทอนวันหน้าจึงไปทานเฮย	หยุดก่อนเถิดพรุ่งนี้จึงค่อยไปทานเฮย

: 31 *

จากคำพูดเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า นายทวารทุกคนยึดมั่นในจารีตประเพณีดั้งเดิม อย่างเคร่งครัด โดยการยึดเอามาเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตน พฤติกรรมทางวาจาของ นายทวารเหล่านี้ จึงเป็นการรักษาจารีตประเพณีไว้ในทางหนึ่ง นอกจากนี้ยังเห็นได้จากการกระทำของนางบัวทองที่นางมอบความไว้วางใจให้แก่ราชบุโรทิศผู้เฒ่าในเรื่องการเลือกคู่ครอง เพราะราชบุโรทิศผู้เฒ่านี้เป็นผู้มีความรอบรู้ในโบราณราชประเพณี ดังคำบรรยายว่า

บัดนี้จักกลางถึงบัดนี้คิดเอาอาจณเมืองแคว
หลายชนเจ้าทรงสร้างสืบเมือง
เจ้าก็คึกอยู่เหตเลื่องพยับหลังมากแล้ว

บัดนี้จะกล่าวถึงบัดนี้คิดเอาอาจณเมืองแคว
หลายชั่วอายุเจ้าทรงสร้างสืบเมือง
เจ้าก็คึกโครครอยู่เหตเลื่องพยับหลังมากแล้ว

: 47*

ด้วยความเป็นผู้ถึงเหตุการณที่มานมาในอดีตก เพราะรับราชการมาหลายยุคจึงทำให้นางบัวทองมอบความไว้วางใจในการเลือกผู้ครองเมืองและเรื่องผู้ครองของนาง ดังความว่า

แก่นันทิกานอยกุมมาลีศักดิ์ขาด
ถามทานท้าวขุนเอาบ้าน
ดูราเจ้าโอรสโอรส
เห็นเหตุเมืองบ้านสิ่งใดทานเอ
สี่จักควนเอาเจ้าคนอาวเป็นคู่
เสวยสืบสร้างควนแห่สิ่งใดนี้เค
บอกวาลำคนพิพิจาณทานเอ
ถามบิดาบุตรเห็นแจ้ง

แก่นันทิกานอยกุมมาลีศักดิ์ขาด
ถามทานท้าวขุนเอาบ้าน
ดูราเจ้าโอรสโอรส
เห็นเหตุเมืองบ้านสิ่งใดทานเอ
หรือจักควนเอาเจ้าคนอาวเป็นคู่
เสวยสืบสร้างควนแห่สิ่งใดนี้หนอ
บอกวาลำคนพิพิจาณทานเอ
ถามบิดาบุตรเห็นแจ้ง

: 48

นางบัวทองนับถือผู้อาวุโสในฐานะที่ท่านเป็นผู้สืบทอดจารีตประเพณีที่ค้ำจุน และเมื่อท่านแนะนำนางยอมรับกระทำความขอเสนอนั้นก็แสดงถึงการยอมรับนับถือราชประเพณี ทำให้ทุกคนต่างชื่นชมในพฤติกรรมครั้งนี้ของนาง ดังความว่า

แก่นันพะแจมเจ้าอุปปลาคเสนา
วาจาชวนขอความงนงนอย

แก่นันพะแจมเจ้าอุปราชเสนา
วาจาชวนขอความงนงนอย

เขาก็นึกพร้อมทั้งเมืองขมขื่น

เขาก็นึกยากไถนางนอยชู้คนแหแล้ว

เขาก็นึกพร้อมทั้งเมืองขมขื่น

เขาก็นึกอยากไถนางนอยทุกคนจริงแล้ว

: 48* - 49

ส่วนพฤติกรรมที่ไม่รักษารูปประเพณีของสังคมสะท้อนให้เห็นในพฤติกรรมของเศรษฐีโลพัน และฐานะผู้ลี้ภัยทางแว่วพิเศษ แต่เศรษฐีโลพันมีโอกาสสำนึกในความผิด เมื่อกลับใจได้จึงได้รับการอภัย คึงความว

ทานโศกทอนซาพะบาทโมโห

โลพาหลงโลภเอามณีแก้วพะเฮย

ซาเถากัวคำผิดถอมณีโชแก้ว

ซาเถานำมาแลวมณีโชถวยบาท

กับทั้งนางนาคนอยโควินแก้วซาถวยพะเฮย

แต่นั้นมะหากะสักทาคานกะคักความชานคอบ

เฮาก้อจะนุญขาดให้บิดาเจอาษาเคื่องทานเฮย

ขออภัยโทษเถิดข้าพระบาทโมโห

โลพาหลงโลภเอามณีแก้วพะเฮย

ซาเถากลัวความผิดถอมณีโชแก้ว

ซาเถานำมาแลวมณีโชถวยบาท

กับทั้งนางนาคนอยโควินแก้วซาถวยพะเฮย

แต่นั้นมะหากะสักทาคานกะคักความชานคอบ

เราก้อจะนุญขาดให้บิดาเจอาษาเคื่องทานเฮย

: 229* - 230

แต่การกระทำของฤๅษีไม่ได้รับการอภัย เนื่องจากเป็นผู้ทรยศ และทำผิดที่ลึกลับ เจตนา ผู้ประพันธ์นำเอาการถือเอาทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตนมาแสดงไว้และชี้ให้เห็นว่าเป็นพฤติกรรม ที่ไม่ควรกระทำ ดังนั้นผลของพฤติกรรมนี้จึงร้ายแรงมาก

วิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละครจากสถานภาพแห่งผลสำเร็จ (Achieved status)

สถานภาพแห่งผลสำเร็จ คือ สถานภาพที่ได้รับจากผลของการกระทำตามวิถีทางของ แต่ละบุคคล ซึ่งบุคคลหนึ่งอาจดำรงอยู่ในสถานภาพเดียวหรือหลายสถานภาพก็ได้ในขณะเดียวกัน ทั้งนี้แล้วแต่ความสามารถของบุคคลนั้น เช่น บุคคลหนึ่งมีสถานภาพภักษีที่มีพฤติกรรมร่วมกับ

ผู้ปกครอง ในขณะที่คน ถิ่นที่พระองค์นั้นโดยมากก็จะมีสถานภาพสามี่ สถานภาพบิดา
คิดความมา สถานภาพต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรม

พฤติกรรมของตัวละครที่วิเคราะห์จากสถานภาพแห่งผลสำเร็จมีดังนี้

สถานภาพกษัตริย์

ตำแหน่งพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในวรรณกรรม เป็นตำแหน่งสูงสุดเหนือคำวิจารณ์ใด ๆ
พระมหากษัตริย์เป็นสมมติเทวราช ด้วยเหตุนี้จึงทำให้มีอำนาจบารมีที่ยิ่งใหญ่ และมีฤทธิ์เดช
ปรากฏเป็นที่ยอมรับของชนทั่วไป

พฤติกรรมของพระมหากษัตริย์ตามสถานภาพอันยิ่งใหญ่ ปรากฏในวรรณกรรมมีดังนี้

1. ทรงมีทิศพิชิตราชธรรม

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นแบบอย่างของพสกนิกร และทรงเป็นศาสนูปถัมภกแห่งพระพุทธศาสนา
โดยทรงนำประชาชนประพฤติธรรมสม่ำเสมอ การบำเพ็ญพระราชกรณียกิจอันจะทำให้พระราชานุภาพ
จรจรายไปยังพสกนิกรเพื่อเป็นแบบอย่างและสร้างศานติในทางที่สัน พระมหากษัตริย์ต้องยึดมั่น
ในราชธรรม ที่รู้จักกันในชื่อว่า ทศพิธราชธรรม อันได้แก่ ทาน การให้ สติ การตั้งสังวรรักษากาย
วาจาให้ปราศจากโทษ ปริจาคะ การบริจาคสละ อาชวร ความซื่อตรง มหุพพะ ความอ่อนโยน
ตบิ การกำจัดความเกียจคร้านและความชั่ว อภโกธ การไม่โกรธ อวิหิงส การไม่เบียดเบียนผู้อื่น
คลอดถึงสัตว์ให้โคทุกขยาก ขณิญ ความอดทนต่อสิ่งที่ควรอดทนเป็นเบื้องต้น และอวิโรธน
การปฏิบัติไม่ให้ผิดจากการที่ถูกที่ตรง และดำรงอาการคงที่ไม่ให้หวั่นไหวด้วยอำนาจบารมีอันยิ่งใหญ่
(สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ 2516 : 17)

ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมากมัยก็อ้างเสมอว่า ความร่มเย็นเป็นสุขในบ้านเมือง
เกิดจากพระมหากษัตริย์มีทศพิธราชธรรมในการปกครองนั่นเอง เช่น พระเจ้าพรหมทัต
ทรงปกครองเมืองเป่งจานด้วยทศพิธราชธรรม จึงทำให้บ้านเมืองมีความสุขสมบูรณ์โดยถ้วนหน้า
ดังความว่า

พระกัณหะลาดแหตามแพงหิมคอง
 ยุกะเสิมสุไฟโหຍบอง

พระกัณหะราชแหตามแพงหิมคอง
 ทรงมีความเกษมสุขไฟโหຍบอง

: 4

นอกจากพระเจ้าพรหมทัตแล้ว พระวรมะมาคอีกผู้หนึ่งที่น่ามาเห็นด้วยที่แสดงว่า
 ทรงปกครองบ้านเมืองด้วยศุภิราชธรรม จึงทำให้บ้านเมืองสงบสุข ไม่มีเหตุร้ายทั้งภายนอก
 และภายในมาเบียดเบียน ดังความว่า

เจ้ากัณหะลาดควคองแห่งสิบปะกาน
 โยไฟสังขมิมาคอง

เจ้ากัณหะราชควคองแห่งสิบปะการ
 โยภัยอันใดก็ไม่มีมาคอง

: 131

วรรณกรรมเรื่องนี้ได้กล่าวถึงศุภิราชธรรมไว้อย่างชัดเจน ในคำกล่าวของ
 พระสุริยมาคที่ทรงสอนชีวหา ดังนี้

ทานไโหทานไปทุกเมื่อ
 อยาไคเห็นที่รายบจากเขาคอยทาน
 สีสัให้อักสาสินยาชาด
 สีน 5 สีน 8 ดังคามเนือยาวางทานเฮย
 ประจาคักไหญบของเป็นส่วน
 เพียงจายไปไโหทานใจว ๆ ยวไโชาดสาย
 พิเนอ
 อักขะวังนัณโหม่หวัใจอันจัจจังคามคอง
 ทานเฮย
 ยามิปองบุนเป็นโศสาโศครายบิมีคิเตคาย
 มัคคะวังไหวาจาขานมวนแมง

ทานังไโหทานไปทุกเมื่อ
 อยาไคเห็นที่รายบจากเขาคอยทาน
 สีสังให้อักสาสินยาชาด
 สีลหาสีลแปดดังคามเนือยาวางทานเฮย
 ปริจาคักไหญบของเป็นส่วน
 เพียงจายไปไโหทานบอย ๆ อยาไโชาดสาย
 นะหลาน
 อักขังนัณโหม่หวัใจตรงจัจจังคามคอง
 ทานเฮย
 ยามิปองเป็นโศสาโศครายบิมีคิจริงหนอ
 มัททังไหวาจาขานไฟระ

ปากขอบแฉงคองคำคืออนหวานสีชุมหนาถูกเฮย

ปากาวแข็งเขมขมความแทเนอ

คัมปิงฮะคองคกที่ใจแก้ว

หนึ่งหัวพองเคิบคายฮูที่ฮายกานบามยากะท่า

แปงไจขาวคอบฟ้าเพ็งคนแกว

อะโกทั้งหามหัวใจกาโกค

ฝูงโทยายไ้หลักแวนโกแทเนอ

(ข่าโค) ขมขามเขี้ยวกะเคาคองนำคาว

ข่าโคเกียงปากบั้งปายลันชุมมันันเนอ

หัตตะบั้งพอมวาจาไ้มันคองคี่คาย

ไควหวานก็ไ้หวานคูปองทั้งซึกคั้งเคียวทานเฮย

อะวิหิงสาหามหัวใจเจิงเคียด

ข่าโคบั้งเบียดหนาซังซำแหงไ้ลูกเฮย

ซันคี่คั้งอินที่ฮอดคอม

ฮุดสะหะเปือนกานแหงฮันชอมคาย

อะวิโรนังคั้งคณคัวคามแพง

ข่าไ้ฮายผิคแพงคองเมืองแทเนอ

ปากขอบแฉงคองคำคืออนหวานสีชุมหนาถูกเฮย

อยากลาวแข็งเขมดอยคำกระคางไลบะ

คัมปิงฮะคองคกที่ใจแก้ว

หนึ่งหัวพองสะทานรูที่รายการบาปอยากะท่า

แปงไจขาวคอบฟ้าเพ็งคนแกว

อะโกทั้งหามหัวใจลาโกค

ฝูงโทยายไ้หลักแวนโกคแทเนอ

อยาไคมีไ้จมเหมือนน้ำคัมสะเคาและเปริ้วเหมือน

มะขามเคียว

อยาไคเกลียงปากบั้งปายลันชุมมันันเนอ

หัตตะบั้งพอมวาจาไ้ไฟเราะคี่นะ

เมื่อจะหวานก็ไ้หวานทุกปล่องทั้งขอคี่คั้งเคียว

ทานเฮย

อะวิหิงสาหามหัวใจโกคแคน

อยาไคบั้งเบียดหนาซังซำแหงไ้โครถูกเฮย

ซันคี่คั้งอินที่ฮอดคอม

ฮุดสะหะเปือนการแหงฮันชอมแล้ว

อะวิโรนังคั้งคณคัวคามแพง

อยาไ้รายผิคแพงครรลองเมืองหลานะ

: 430 — 431

จากคำสอนนี้ พระสุริยะมาก ทรงแยกทศพิชราชธรรมเป็นข้อ ๆ เพื่อสอนชีวหาให้ยึดเป็น
หลักในการปกครองประชาชน แม้ในคำสอนของฤๅษีครุฑประสิทธิ์ประสาทวิชาให้แก่ชีวหา ก็ยังสอนว่า
ให้ยึดเอาทศพิชราชธรรมมาเป็นหลักในการปกครอง ดังความว่า

ครองเมืองให้ลาชะทำควนชอบดีค้าย
 กานบาบเมืองหนี่เวนหลักโกลกเฮย

ครองเมืองให้ราชธรรมควนชอบดีแล้ว
 กานบาบเปื่องหนี่เวนหลักโกลกเฮย

: 290

เนื่องจากทศพิธราชธรรม เป็นธรรมะสำคัญที่พระมหากษัตริย์พึงยึดเป็นแนวทางใน
 การปกครองประชาชน ดังนั้นจึงปรากฏว่า ตัวละครในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาคที่มี
 สถานภาพกษัตริย์ ทรงยึดธรรมทั้ง 10 ประการ เป็นหลักในการปกครองบ้านเมือง ดังต่อไปนี้

1.1 ทาน การให้

การให้ลักษณะนี้ เป็นกิริยาให้ไม่คิดเอาคืนกลับมา ทานจำแนกได้เป็น
 2 คือ วัตถุทาน การให้พัสดุสิ่งของ และธรรมทาน การให้ธรรม (สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
 กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ 2516 : 17)

การให้ทั้งที่เป็นวัตถุทานและธรรมทาน เป็นการแสดงถึงน้ำพระทัยที่เปี่ยมล้นไปด้วย
 พระมหากรุณาธิคุณที่มีต่อไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ดังนั้นพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาค
 มักจะทรงบำเพ็ญทานเสมอ โดยเฉพาะวัตถุทานจะให้เป็นนิมิต ตัวอย่างพฤติกรรมเช่นนี้จะเห็นได้ใน
 พฤติกรรมของพระวงษะมาค และจักกะสอน พระวงษะมาคปกครองเมืองเป่งจาน พระองค์
 พระราชทานทรัพย์สินของแก่พลสัณนิกรเป็นนิจ ดังความว่า

บุญนุกสงกonganแสนสวน

เทหอกเลมเวนไทหอคทาน

วันแล 3 แสนสวนทานไปกัยยังิงจินา

ทรงสร้างกองการแสนสวนอย่างสะควกสบาย

ตั้งโรงงานเป็นที่ให้ทาน

วันละสามแสนสร้างทานไปกัยยังิงจริงนา

: 276* - 277

พฤติกรรมของจักกะสอน เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงถึงการบำเพ็ญทานของพระมหากษัตริย์
 ในตอนที่ก่อนจะเดินทางกลับบ้านเมือง จักกะสอนโดยเมืองเขาไกรลาศคืนให้พระเจ้าเขาเงินไกรลาศ
 พร้อมทั้งได้พระราชทานทรัพย์สินของแกพลกนิกรในบ้านเมืองนั้นในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์
 ดังความว่า

พนไฟบ้านเรือนขากยังเงิน
 จงมาเอาเงินค่าที่ทอดทานไทท้าว
 เขาก็ไหลหลามเขามาเอาหลายหลาก
 พระบาททั้งอนอ้าวทานข้าสงบุญ
 ทุกที่ข้าเขายากยังเงิน
 จึงมาขอเอาเงินเครื่องปะทานจอมเจ้า
 เสี่ยงคองพื้นพระเวหาอากาศ
 เทบพะไทควงฟ้าผดคอย

พลไฟบ้านเรือนที่ทุกขากและขาดแคลน
 จงมาเอาเงินค่าพระองค์จะทานให้
 เขาก็ไหลหลามเขามาเอาหลายหลาก
 พระบาททั้งมเหสีทานข้าสงบุญ
 ทุกที่ข้าเขายากยังเงิน
 จึงมาขอเอาเงินเครื่องปะทานจอมเจ้า
 เสี่ยงคองพื้นพระเวหาอากาศ
 เทบโพนฟ้ามองดู

: 461

ทานที่จักกะสอนให้แกคนยากจน เป็นทานที่ผู้รับต้องการและเห็นคุณค่าจึงเป็นการให้
 ทานที่สมบูรณ์ การให้ของจักกะสอนในครั้งนี้ เป็นการให้ที่ไม่หวังผลตอบแทนจากผู้รับเพราะ
 หลังจากให้แล้ว พระองค์จะต้องเสด็จจากเมืองไป การให้ทานของพระองค์จึงให้ควยจิตอันบริสุทธิ์
 เพื่อช่วยให้ทุกคนในสังคมอยู่ได้อย่างเป็นสุขถ้วนหน้า จึงเป็นเหตุให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์และเทพคา
 ทางรวมอนุโมทนากับพระองค์

การให้ทานในอีกลักษณะหนึ่ง คือ การให้วัตถุทานคู่กับการบำเพ็ญพระราชกุศล เป็น
 การให้วัตถุทานแก่พระสงฆ์สืบศาสนา ทั้งที่เป็นอาหารและปัจจัยอื่น พร้อมทั้งให้สิ่งของแก
 พลกนิกรผู้อยู่ในอำนาจการปกครองของพระองค์ด้วย พระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล
 และเป็นผู้ให้อยู่เป็นนิจสามารถทำให้บ้านเมืองของพระองค์สงบสุข ไม่เคืองครอน เช่น พระวรวงศ์มาด
 ทรงบำเพ็ญบุญและให้ทานเป็นนิจ จึงทำให้เมืองถูกสุขุมมีความสุขสมบูรณ์ ดังความว่า

มหาเถรเข้าเวียงหลวงบิณฑบาต
 เจานบิณฑบาตเข้าใส่หัว
 สะเค็ดลงทองเคียงทองลงอุบ
 ถักบาตรแล้วหมายนำสงฆ์
 ทุกคำเข้ามีชาดครองท่า
 ศาลาหวานแถมคิโดยแล้ว
 3 หลังล้อมประคัมภ์แก้วโกศ
 เสาศาตามประสงคสร้างถาถม

มหาเถรเข้าเวียงหลวงบิณฑบาต
 เจานบิณฑบาตเข้าใส่หัว
 สะเค็ดลงทองเคียงทองลงมาข้างล่าง
 ถักบาตรแล้วกรวดน้ำสงฆ์ด้วย
 ทุกคำเข้ามีชาดครองธรรม
 ศาลาหวานแถมคิโดยแล้ว
 สามหลังล้อมประคัมภ์แก้วโกศ
 เสาศาตามประสงค์สร้างถาถม

: 317

การบำเพ็ญพระราชกุศลด้วยการถวายข้าวแด่พระสงฆ์ การกรวดน้ำอุทิศสมณญัตติที่ทรงสร้างแก่
 ผู้ที่ดับขันธไปผนวกกับการสร้างศาลาหวานถึง 3 หลัง เพื่อแจกจ่ายทานแก่พลสกนิกของพระองค์
 นับเป็นปัจจัยที่ทำให้เมืองกุศุมมีแต่ความสุข สมบูรณ์ จึงเป็นที่ยกย่องสรรเสริญของผู้ใดปกครอง
 โดยทั่วไป ดังความว่า

สดสนามนังเป็นดี
 นาสวนสมมากนบ้านเขม
 ชาวเมืองของปิ่นชูแห่ง
 ทุกปากอาจนุเจ้าเหลื่อมมั่งแทแล้ว

รดสระน้ำสมบูรณ์เป็นดี
 นาสวนอุดมสมบูรณ์
 ชาวเมืองยกย่องนุทุกแห่ง
 ทุกปากอาจนุเจ้าปกคลุมแทแล้ว

: 442*—443

เมื่อชีวหาไครครองเมืองเป่งจันตอจากพระไอยะทัต พระองค์ทรงปีคมันในศีลในธรรม
 ทรงให้ทานเป็นนิจ ดังความว่า

ลาชะบุททงวิมานทอดทานเทศาง
 กองกานแก้วทำนุทุกคำ

ราชบุทททงวิมานทอดทานเทศาง
 กองกานแก้วทำนุทุกคำ

ไอลหลังนำเอาแก้วทิพย์โสดยาน

ไอลหลังนำเอาแก้วทิพย์โสดยาน

: 474

การบำเพ็ญพระราชกุศลพร้อมให้ทานนี้ ผลที่คาดว่าจะได้รับคือบุญ และการให้อีกลักษณะหนึ่ง คือ การพระราชทานทรัพย์สินทั้งที่เป็นเครื่องอุปโภคบริโภคให้แก่ผู้ปฏิบัติภักดีสนองพระเดชพระคุณ เพื่อเป็นรางวัลหรือสินน้ำใจไม่หวังผลตอบแทนแต่ประการใด พฤติกรรมเช่นนี้จะเห็นได้จาก พฤติกรรมของพระวรวงศาและพระสุริยวงศา

พระวรวงศาทรงมอบทรัพย์สินของในางบักขีให้มาช่วยแปลงเป็นช่างพาหนะ ดัง
ข้อความว่า

เมื่อนั้น เจ้าตอบดอยสังข์แม้นักเมื่อคืนที่เอน
พระทานของหลวงให้กันคนแก้ว
มานม้นอมเอาของลาเล็ก

เมื่อนั้น เจ้าตอบดอยสังข์แม้นักไปดีเถิดนะ
พระทานของหลวงให้กันคนแก้ว
มารม้นอมเอาของลาเล็ก

: 442

บรรดาเมืองขึ้นที่นำทหารมาช่วยรบ พระวรวงศาาก็พระราชทานทรัพย์สินให้โดยทั่วกัน
ดังข้อความว่า

คอมว่าแล้ว เจ้าแหกกลางวัน
เงินคำหามหีบมามวนมาง
อาพอนผ้านลายเลี่ยมเล็ก
ตามบายของยาวใหญ่คน
พวกไพร่พอม เจ้าแจกมีเหล้า
เงินยวงขาวแจกบันนุ เลี้ยง
อาพอนผ้านกิ้งเก้อลาย
เลื้อหลากลายาใหญ่คน

ครั้นว่าแล้ว เจ้ามอบให้รางวัล
เงินคำหามมามากมายหลายหีบ
อาพอนผ้านลายที่เลี่ยมสรแล้ว
ตามบายของแจกใหญ่คน
พวกไพร่พอม เจ้าแจกมีเหล้า
เงินยวงขาวแจกบันนุ เลี้ยง
อาพอนผ้านลายกาง ๆ
เลื้อที่แปลก ๆ และผ้าแพรก็แจกใหญ่คน

: 319*

พระสุริยมาศพระราชทานทรัพย์สินเงินทองและเสื้อผ้าแกุนคลังและผูกติดตามไปในการค้าขาย ณ กรุงโกสัมพี เป็นรางวัลที่ปกครอง สามารถปฏิบัติภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จลุล่วงไปนับเป็นอีกตัวอย่างพฤติกรรมหนึ่งที่ได้แสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้ให้กำลังใจ

พระกัมพูคให้แสนจายขุนคลัง

ทั้งปัดชาขาวไปคามาหา

เงินคำให้พอประสมทานทอด

เสื้อผ้าพอมทานให้ทุกคนแทแล้ว

พระกัมพูคให้แสนจายขุนคลัง

ทั้งประชาวไปคามาหา

เงินคำให้พอประสมทานทอด

เสื้อผ้าพอมทานให้ทุกคนแทแล้ว

: 171

พระวรวงษมาศทรงพระราชทานรางวัลให้แก่นายพรานที่ได้อพยพและอุปการะนางโควิน กล่าวคือ พระราชทานอาชีพใหม่ให้ดำรงตำแหน่งเสนาบดีปราสาท ให้แรงงานกับหญิงคนใหม่ และให้บ้านใหม่อีก 3 หลัง

ทั้งพระสุริยมาศและพระวรวงษมาศ ที่พระราชทานทรัพย์สินของให้แก่ผู้ปฏิบัติภาระจนสำเร็จ หรือผู้ที่ให้ความช่วยเหลือพระองค์หรือพระบรมวงศานุวงศ์นั้น นับเป็นแบบอย่างพฤติกรรมที่สะท้อนให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์จะต้องเป็นผู้ให้มิใช่เป็นผู้รับอย่างเดียว

นอกจากการให้ที่เป็นวัตถุทานแล้ว ยังปรากฏการให้ทานลักษณะธรรมทานอีกด้วย ซึ่งธรรมทานนี้จะปรากฏเป็นโอวาทหรือคำสั่งสอนแนะนำ ซึ่งจะเห็นได้จากพฤติกรรมของพระวรวงษมาศ ไชยะสอน และพระสุริยมาศ ดังนี้

พระวรวงษมาศทรงสอนนางยักษิณีให้รักษาศีลห้าและเลิกจับสัตว์กันเป็นอาหาร เพราะเป็นการเบียดเบียนชีวิตผู้อื่น ดังความว่า

เจ้าจงไปเนาหนองปางทองผาศาคคีทอน

สักสาสินเพียงแทเมื่อฟ้าสุสว่างแมเฮย

ไหเจ้าจำสิน 5 พวระนาทุกเขาคำ

เจ้าจงไปอยู่หนองปรำคทองปราสาทคีเถิด

รักษาศีลเพียงแทไปฟ้าสุสว่างแมเฮย

ไหเจ้าจำศีลห้าภาวนาทุกเขาคำ

บาไคทำโกศกาชาทานมละนา

เอามาเป็นอาหารบิณฑบาต

มันจักลงไปในห่อเวจีจุม

จุมพูนในหม้อแดงแทนนา

บาไคหักค้ำเอามาสับชีวิคแม่เฮย

ตัวโคคายก็จึงกินตัวนั้น

ไหเจ้าชั้นคั้งเมคคาสักผายโยค

อคโศโคโคเมื่อหองสูนัพพานแม่เฮย

อบาไคทำโกศกาชาทานมละนา

เอามาเป็นอาหารไม่คั้นะเจ้า

มันจะลงไปในห่อเวจีจุม

จุมพูนในหม้อแดงแทนนา

อบาไคหักค้ำเอามาสับชีวิคแม่เฮย

ตัวโคคายก็จึงกินตัวนั้น

ไหเจ้าชั้นคั้งเมคคาสักผายโยค

อคโศโคโคไปหองสูนัพพานแม่เฮย

: 105 — 105*

โษะสอนเป็นตัวละครอีกตัวหนึ่งที่แสดงพฤติกรรมการให้ทานแบบธรรมทาน คือ
ให้การสั่งสอนยังกุมพูน ดังความว่า

เจ้าก็เทศนาสอนสั่งให้กุมพูนท้าวเจ้าจำแถมแล้ว

องค์นี้ยังกุมพูนยังไห

อับไสเกาถนอมไหวแหวตหวงแลเขย

เจ้าก็เทศนาสอนสั่งให้กุมพูนท้าวเจ้าจำจริงแล้ว

องค์นี้ยังกุมพูนยังไห

อับไสเกาถนอมไหวแนบทรงแลนอ

: 250*

นอกจากพระวรวงษะมาดและโษะสอนแล้ว พระสุริยะมาดก็ทรงมีพฤติกรรมให้ทาน
แบบธรรมทานเช่นเดียวกัน คือ พระองค์สั่งสอนข้าราชการบริพารของพระองค์ ในขณะที่ปกครอง
เมืองพาราณสี ดังความว่า

คาสองแฉงเห็นแทฐกำพี

เขียนชื่อกษัตริย์กามปัดมมุน

ทำนองเสียงสงเชิงพังงา

นางสนมไหวพังกาพะเจ้าสั่ง

คาสองแฉงเห็นแทฐกำกีร์

เขียนชื่อกษัตริย์กามปัดมมุน

ทำนองเสียงสงเชิงพังงา

นางสนมไหวพังกาพะเจ้าสั่ง

ไถ่บาปแก้ภัยหนาวจอยจึงจำแนหา

สวา ๆ เคาชาวมมเอนหลวง

ยีนคี่คอมทีลาคองจำแง

ใจใสเกลี้ยงหนาวจอยจึงกล่าวจริงนา

กระหม่อมของชาวแม่เรือนหลวง

ยีนคี่ควบิราของคัจจจำแง

: 480 *

ธรรมทาน คือ คำสั่งสอนที่ภักษัตรีทั้งสาม คือ พระสุริยะมาก พระวงษะมาก และ
ไชยะสอน ทรงมอบให้แก่มุขไยปกครองคามที่กล่าว นับเป็นพฤติกรรมที่แสดงถึงการให้ในอีก
ลักษณะหนึ่ง เป็นการให้ด้วยเจตนาบริสุทธิ์

การให้หรือการทำทานทั้งวัตถุทานและธรรมทานของพระมหากษัตริย์ เป็นการให้
เพื่อผู้ได้รับดำรงชีวิตได้ดีขึ้น เป็นประโยชน์ต่อการปกครองเพราะระหว่างผู้ให้และผู้รับ บอมนมี
สายสัมพันธ์ทางใจเกี่ยวเนื่องกัน อันจะทำให้การปกครองง่ายขึ้น

1.2 สี่สี การตั้งสังวรรักษากาย วาจา ใจสะอาดปราศจากโทษ

สี่สีในทางปกครอง คือ การประพฤติตามกฎหมายจารีตประเพณีอันดีงาม
สำหรับพระมหากษัตริย์ราชเจ้า ทรงประพฤติพระจริยาทางพระกาย พระวาจา ใจสะอาดงาม
ของคามชัศติราชประเพณี คำรงคี่ในเบญจสีลให้เป็นผู้สมบูรณ์ในพระองค์ (สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ 2516 : 20)

ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาก สะท้อนให้เห็นทัศนะของพระมหากษัตริย์ว่าคำรง
ในศีลธรรม โดยผ่านพฤติกรรมคำสอนของตัวละครว่า ผู้เป็นพระมหากษัตริย์ต้องดำรงในศีลธรรม
เช่น ในคำสอนของฤาษีครูของชีวหา และพระสุริยะมาก

ฤาษีครูของชีวหาสอนชีวหาตอนหนึ่งว่า เป็นกษัตริย์ต้องยึดมั่นในศีลธรรมประจำใจ
ถึงควมว่า

สิ้นทำนันจำคี่บาปะหมาก

โลกแ่งคั้งคองเภาบาลัมพะเนอ

ศีลธรรมนั้นจำคี่บาปะหมาก

โลกแ่งคั้งครคองเภาบาลัมพะนุ

: 290

ในคำสอนของพระสุริยะมาต เรื่องการปกครองให้กับชีวหาว่า ในการรักษาที่นั่น
สิ่งที่ควรรักษา คือ ที่ดินและที่ปลูก ดังความว่า

สิ่งให้รักษาสัตินายาชา

สิ่งให้รักษาที่ลอบาชา

สิ้น 5 สิ้น 8 ดังคามเนือยาวางทานเอย

ที่ลอบาชาที่ปลูกดังคามเนือยาวางทานเอย

: 430*

นอกจากการยึดมั่นในศีลธรรมที่จัดอยู่ในธรรมะข้อสี่แล้ว การประพฤติตามธรรมเนียม
ราชประเพณี ก็จัดเป็นการยึดมั่นในศีล ทางการปกครองอย่างหนึ่ง ซึ่งนับเป็นหัวใจสำคัญที่ต้อง
ยึดถือปฏิบัติไว้ให้มั่น พฤติกรรมการยึดมั่นตามธรรมเนียมราชประเพณีจะเห็นจากคำสอนของ
พระสุริยะมาตที่ทรงสอนชีวหาถึงความว่า

อันนิงยาไคมางฮักเถาถมทะเลหลวงนั้นเนอ

อันหนึ่งอย่าไคทำลายจารีตเฒ่าถมทะเลหลวงนั้นนะ

ขุนแบ่งเมืองบักมือหนา

อย่าเช่นนั้นบ้านเมืองไม่คืมือหนา

ประเพณีไควขุนกวานลาวเกา

ประเพณีไควขุนกวานลาวเกา

ยาไคมางเมืองสวายเลื่อมสุนแตกาย

อย่าไคทำลายประเพณีบ้านเมืองจะเลื่อมสุนจริงแล้ว

ควนที่ปะไปไควคามประเพณี

ควนที่จะคงไควคามประเพณี

เป็นขวัญเมืองจึงยุติกันหมัน

เป็นขวัญเมืองจึงยุติกันหมัน

: 431

ตามคำสอนนี้ชี้ให้เห็นว่า กษัตริย์ควรรักษาจารีตประเพณีดั้งเดิมไม่ควรใช้อำนาจที่มีอยู่
ทำลายของเก่าที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ ซึ่งลักษณะนี้จัดเข้าลักษณะการรักษาที่ลอบาชาอย่างหนึ่ง ซึ่งถ้า
ทรงปฏิบัติตามไคจะนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่บ้านเมืองนั้น

* ขุนกวาน ผู้ปกครองบ้านเมือง

1.3 ปริจฉา การปริจฉา

การปริจฉา เป็นการละสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ หรือมีประโยชน์น้อย เพื่อให้ได้ประโยชน์ที่ใหญ่กว่า (สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ 2516 : 20)

ในสถานภาพกษัตริย์ ซึ่งมีฐานะเป็นผู้ปกครองพลนิกรโดยทั่วไป จะต้องสละพระราชทรัพย์ แยกแยะความสุขส่วนพระองค์ เพื่อความสุขของประชาราษฎร์โดยส่วนรวม พฤติกรรมเช่นนี้จะได้เห็นได้จากพฤติกรรมของพระเจ้าอู่กุสุม พระสุริยะมดและพระวงษะมด

พระเจ้าอู่กุสุม ทรงแลกชีวิตของพระองค์เพียงชีวิตเดียว กับชีวิตชาวเมืองทั้งเมือง มิได้แสดงว่าพระองค์ทรงมีความเห็นแก่ตัว ในทางตรงข้ามกลับแสดงถึงความเสียสละอย่างใหญ่หลวง ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงทราบดีว่าบ้านเมืองที่ชาวกษัตริย์ปกครองจะมีแต่ความยุ่งยาก ระส่ำระสาย และอาจถึงกาลวิบัติได้ในที่สุด ดังนั้นถ้าพระองค์ลงตำแหน่งกษัตริย์ต่อไป เหตุการณ์ภายหน้า อาจกลืนหายไปทางทิศอื่น ดังพระราชดำริของพระองค์ก่อนขอแลกชีวิตว่า

แต่นั้นพะบาดเจ้ากิดคำในจิต

มันหากก่ากุสุตสวนทานคิ่งชำ

เจ้ากิดิตสะถานคังคูนึง เป็นที่เพิง

ซี้แกเทเวศร เจาควงฟ้าชอยชู้แคทอน

ดูชาจักอุบบายไหนักันคานักไหย

บนมะไวพายหนาเลียงบุญ

ถึงวามันมีแทะคนสัมนมอมมันแล้ว

วิบากซอนเมืองบ้านถุมวายแสน

เมื่อจักคชาคเป็นน เป็นเหยื่อคนเคียววงวายแล้ว

มันมีเป็นผากดเลียงบุญพายหนา

หลอนวามันเหลือลนทิ้งมมสณเกศเฮวนา

มีผู้มาบายแพมานฮายอนโยมบูเค

แต่นั้นพระบาทเจ้ากิดคำนึงในจิต

มันหากกรรมกุสุตจะตอมอมคัวให้เป็นทาน

เจ้ากิดอิฐฐานคังคูนึงเป็นที่เพิง

ขอแกเทเวศร เจาบนฟ้าชวยชู้บางเทอญ

ดูชาจะอุบายไหนักันการบักไหย

บอกบนไวพายหนาเลียงบุญ

ถึงวามันไม่มีจิงนครศรีมวลงมอมมันแล้ว

วิบากซอนเมืองบ้านถุมวายแลหนอ

เมื่อจักคชาคเป็นเหยื่อคนเคียววงวายนัก

มันยังไม่เป็นปรากฏเลียงบุญพายหนา

ถาวามันเหลือลนบนมมสณเกศแล้วนะ

มีผู้มาปรามมารรายให้ออนยอมแนนน

ด้วยความหวังว่า จะมีผู้มีฝีมือมาปราบนางยักษ์ได้ในกาลต่อไป จึงทำให้พระองค์
ยอมสละชีวิตชาวเมืองไปวันละคน โดยเริ่มจากนักโทษ การกระทำเช่นนี้เป็นการเสียสละ
ส่วนน้อยเพื่อรักษาความสงบสุขในส่วนรวม เพราะในพระราชดำริของพระองค์นั้น แม้ชีวิต
พระองค์ก็ทรงยอมสละ ดังความว่า

แควหัวที่นี้เอาคนตาลางไปใส่ควนแล้ว	แควคอนแก่นนี้เอาคนควางไปใส่ควนแล้ว
ถึงว่าหมคนคุกแล้วเอาชาวเมืองเขาคิไป	ถึงว่าหมคนคุกแล้วเอาชาวเมืองเขาคิไป
คั้นว่าหมคนชาวเมืองแล้วถึงเสนาขุนไทย	คั้นว่าหมคนชาวเมืองแล้วถึงเสนาขุนไทย
หมคนถ้านั้นถึงเทาออกพระองค์แลเยอ	หมคนถ้านั้นจวบถึงพระองค์แลนะ

: 77*

พฤติกรรมของพระเจ้ากุกสูมในครั้งนี้ นับเป็นการเสียสละที่ยิ่งใหญ่ในฐานะนักปกครอง
ที่ต้องดูแลรักษาไว้ซึ่งสันติสุขภายในสังคมส่วนรวม แม้จะต้องเสียสละชีวิตชาวเมืองบ้าง หรือ
แม้ชีวิตของพระองค์เองก็ทรงยินยอม

พระสุริยะมากและพระวงษะมาก เมื่อถึงวัยคร่าทั้งสองพระองค์ทรงสละราชสมบัติให้
โอรสเป็นผู้ปกครองดูแลบ้านเมืองต่อไป ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงเล็งเห็นแล้วว่าในยามชรา
พระมหากษัตริย์ไม่ควรดำรงตำแหน่งเดิมต่อไป เพราะสมรรถภาพที่มีอยู่ย่อมลดน้อยลงตามลำดับ
ด้วยเหตุนี้จึงมอบอำนาจในการปกครองให้โอรส ได้ใช้ความสามารถของเขาปกครองบ้านเมือง
ให้เจริญสืบต่อไป เมื่อสละราชสมบัติแล้วก็ต้องสละกิเลส เพื่อให้มีความสุขอย่างแท้จริงในชีวิต
นั้นปลาย ดังเหตุผลที่พระสุริยะมากทรงกล่าวกับไชยะสอน ดังข้อความว่า

พินี้เถาแก่แทะลงลานบิคนลูกเสย	พอนี้เฒ่าแก่แทะรองเมืองไม่ควรลูกเอย
ควนที่ลคเพคเพียงเขาที่พาจะนา	ควรที่สละราชสมบัติเขาที่ภาจะนา
กองกุศลแดงทางเมื่อฟ้าไฟแล้ว	กองกุศลแดงทางสู่สวรรค์

นี่ละพานกว้างกะไคคี่คากาย
ไหไคถึงแทนทาวพายหน้าจิ้งคี่แหว

นิพพานกว้างบันไคคี่ไคริยมพาค
ไหไคถึงแทนทาวพายหน้าจิ้งคี่จริงแล้ว

: 481*

พุทฺธิกรรมอีกตอนหนึ่งของพระวชยะมาค ที่แสดงถึงการเป็นกษัตริย์ผู้เสียสละ คือ
ตอนที่พระองค์สละราชสมบัติให้กับจักกะสอนเพื่อที่พระองค์จะไถ่ถอนบำเพ็ญบารมีเพื่อความหลุดพ้น
ถึงความว

เจ้าอำถวนสังฆอมทาทงขัน
คนเอย่นพันปีก็อยู่เดี่ยวคี่ราย
พัวทำนุสง่างองกานมิมี่ชาค
พัวเป็นแคะสหายยะทานเพียงแท่มะทาน
นั้นไปมีแหวแล้ว

ไคเสวยพางเพียง ๆ แหงมีสุก
ยังไปเป็นนี่ละพานสมบัติสองยานบนแจง
ไคแคะสรรรคสมบัติแหลงมาโนมนุค
มนุคสมบัติไคกำปานนี้คังเฮาแคะคี่
ยังบิเป็นทีแล้วสองพากพิปะสมสนอยนั้น
ควรวที่นำคัวถววยชีวังเนานอม
ปะคัมคัมชาทหวิบักสะนาทำยังบึง
พะกำมะถานถึงถิดวนสำลานเทหาที่ชานชอยแล้ว
ละคะคี่ 4 แหงแล้วถึงที่พมมะพัน
อุบเปกชาถึงที่นิละพานแก้ว
อัดถึงคิกะมัท 8 เจ้าเห็นยากยังสูง
ควรวที่เอาคนถึงยายอมยังกา

เจ้าคักถวนรวบรวมธาตุทรงขัน
คนเอย่นพันปีก็อยู่เดี่ยวคี่ราย
พัวทำนุสง่างองกานมิมี่ชาค
พัวเป็นแคะสหายทานเพียงแท่มะทานนั้น
ไม่มีแหวแล้ว
ไคเสวยพางเพียงเพียงแหงมีสุก
ยังไม่เป็นนิพพานสมบัติสองยานบนแจง
ไคแคะสรรรคสมบัติแหลงมาโนมนุค
มนุคสมบัติไม่วักที่ปานนี้คังเราแลหรือ
ยังไม่เป็นทีแล้วสองพากพิปะสมสัถหนอยนั้น
ควรวที่นำคัวถววยชีวังเนานอม
ปฏิบัติบูชาทหวิบักสะนาธรรมยังบึง
พระกรรมฐานถึงถิดวนสำลานถึงที่ชานชอยแล้ว
ละคะคี่สี่แหงแล้วถึงที่พมมจรวบ
อุบเปกชาถึงที่นิพพานแก้ว
อัดถึงคิกะมรรคแปดเจ้าเห็นยากยังสูง
ควรวที่เอาคนถึงยายอมยังกา

โศคาไคยณวยงยังอิงจินา

สกะทาคามังคังอะนาคาพอมพำ

พะอะละหันคาเพียงแท่นล่ำเล็ดบนแทคยา

โศคาไคยณวยงยังอิงจิงนา

สกะทาเคิมคังอะนาคาพอมพำ

พระอรหันคาเพียงแท่นล่ำเล็ดบุญจริงแล้ว

: 485* - 486

พฤติกรรมของพระสุริยะมากและพระวงษะมาก ที่ทรงสละราชสมบัติให้โอรสและ
พฤติกรรมของพระเจ้าอุคคสมที่ทรงสละชีวิตชาวเมืองส่วนน้อยเพื่อรักษาความสันติสุขของสังคม
ส่วนใหญ่ไว้ นับเป็นตัวอย่างพฤติกรรมของพระมหากษัตริย์ ที่ทรงบริจาคสละอันยิ่งใหญ่ ซึ่ง
เกิดจากน้ำพระทัยที่เปี่ยมล้นไปด้วยความเมตตาและทรงคำนึงถึงประโยชน์สุขของสังคมมากกว่า
ประโยชน์สุขส่วนตน

1.3 อาชว ความซื่อตรง

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ 2516 : 21) กล่าวถึงคุณลักษณะของพระมหากษัตริย์ประกอบด้วยความ
ซื่ออาชวไว้ว่า ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีพระราชอัธยาศัยประกอบไปด้วยความตรง
ปราศจากมายาสาโดย ดำรงในสัจยสุจริต ซื่อตรงต่อพระราชสัมพันธไมตรีและพระราชวงศานุวงศ์
ชาพลละอองธุลีพระบาททั้งปวง ไม่ทรงคิดล่วงประทุรกายโดยอุบายฉ้อ บุกฉ้อกรรม

ความซื่อตรงและดำรงในสัจยสุจริต ไม่คิดคดคดผู้อื่น แม้แต่คำพูดของตนเอง จะเห็น
ได้จากพฤติกรรมของพระเจ้าอุคคสม พระองค์ทรงยอมทำตามที่ได้รับสั่งไว้กับนางยักษิณี แม้พระองค์
ไม่ประสงค์จะทำเช่นนั้นก็ตาม แต่เพื่อความสงบสุขของบ้านเมือง พระองค์จึงไม่คิดหักเลี้ยว
แต่ประการใด เพราะนางยักษิณีจะเอาชีวิตของพระองค์ ดังความว่า

โหนทมีสัคแทกัวคยาบาไคเปียงเฮาเนอ

คันวาทากทานบิตพางแพชีวังนอยชีสวนคยาบิยา

แล้ว

โหนทมีสัคแทกัวคยาบาไคเปียงเฮาเนะ

คันวาทากทานบิตพลัวแล้วชีวังนอยชีสวนคยา

แนอน

: 74

เมื่อพระเจ้ากุกสูมทรงปฏิบัติตามที่ได้อาศัยปฏิญาณไว้ จึงได้รับยกย่องและสรรเสริญ
จากเสนาชาราชบริพาร ดังความว่า

แต่นั้นพระบาทเจ้ามีอาคยาัค	แต่นั้นพระบาทเจ้ามีอาญาครัต
เราควนแบ่งหมีส่งคนไปเลี้ยง	เราควรแบ่งหมีส่งคนไปเลี้ยง
เราพระองค์ใดมีสัตว์ปีกคิยานควนคาค	เราพระองค์ใดมีสัตว์ปีกคิยานควนคาค
เราใดมีสัตว์จะเหียงแทควนทั้งแคงตามทานเฮย	เราใดมีสัตว์จะเหียงแทควนทั้งแคงตามทานเฮย
แต่นั้นเสนาพอมควมเคียววาชอบ	แต่นั้นเสนาพอมควมเคียววาชอบ
ถึงวามแคงตั้งชีฆวนบานมุนเมืองทานเฮย	ถึงวามไม่แคงตั้งจะเกิดเสียบ้านเมืองจะลุมหม

: 77

แม้วานางยังมีสิ่งยกย่องความมีสัจจะของพระเจ้ากุกสูมครั้งนี้ ดังความว่า

ดังวามีสัตว์แพะบาทหลวงคนปะเล็ค	ดังวามีสัตว์แพะบาทหลวงคนประเสริฐ
ปักคิยานคาคไวมี่สัตว์แพเหียงจริง	ปักคิยานคาคไวมี่สัตว์แพเหียงจริง

: 79*

ความซื่อตรงและดำรงอยู่ในสัตย์สุจริตของพระเจ้ากุกสูม นับเป็นภาพสะท้อนพฤติกรรม
ของพระมหากษัตริย์ที่ดำรงทศพิธราชธรรมขออาชวโคตติ และผลของความซื่อตรงครั้งนี้ทำให้
เมืองกุกสูมรอดพ้นจากความวิบัติได้

1.5 มุทวิ ความอ่อนโยน

พระมหากษัตริย์ที่ทรงมีพระราชอัธยาศัยอ่อนโยน มีความอ่อนน้อมไปตาม
เหตุผลตามความสมควร เมื่อมีผู้กราบทูลตักเตือน หรือแนะนำด้วยเหตุและผล จะต้องทรงพิจารณา
ให้ถนุถุ ถ้าดีชอบก็ทรงอนุโมทนาและทรงปฏิบัติตาม พฤติกรรมเช่นนี้ ปรากฏในพฤติกรรมของ
พระสุริยะมาด เช่น พระองค์ทรงยอมทำตามคำแนะนำของราชครูบุโรหิตที่แนะนำให้สร้างศาลาทาน

เพราะเป็นหนทางเดียวที่จะทำให้พระองค์ได้พบกับพระอนุชา พระสวามีมาทรงปฏิบัติตามคำเสนอ
โดยมิได้อื้อพระองค์แต่ประการใด ดังความว่า

แต่นั้นพระบาทเจ้าทรงพระเสียงชมชื่น

ก็จักเห็นผู้มีลาบไคโดยแท้ทั้งใจแทแล้ว

เราควนที่เอาความ ถาปูลานแซนกองคี่คาย

เฮาษาชาวันหนาจึงแบ่งทานเฮย

แต่นั้นพระบาทเจ้าทรงพระเสียงชมชื่น

ก็เห็นจะมีลาบไคคังใจจริงแล้ว

เราควนที่ถือคำคนเฒ่าโบราณรูกอนคี่แล้ว

เราอย่าชาพรงนี้จักเตรียมทานเฮย

: 67*

นอกจากความโอนอ่อนไปตามเหตุผลและเหตุการณ์ อันแสดงถึงความเป็นผู้มีอัธยาศัย
อ่อนโยนแล้ว ความมีสัมมาคารวะอ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ เจรียง อ่อนโยนต่อบุคคลที่เสมอกันและ
ต่ำกว่า วางตนสม่ำเสมอ ไม่กระด้างดื้อหมิ่นผู้อื่นควนอำนาจานะ เหล่านี้ถือว่าเป็นผู้มีธรรมะ
มีทวัช ซึ่งปรากฏให้เห็นในพฤติกรรมของตัวละครที่มีสถานภาพกษัตริย์ทุกตัวที่อยู่ในวรรณกรรม
เช่น พระวรวงศ์มาศ ไชยะสอนและจักษะสอน เป็นต้น เมื่อจะพามเหสีเสด็จจากบ้านเมืองที่เคยอยู่
ตัวละครที่มีสถานภาพกษัตริย์เหล่านั้นจะขออนุญาตบิดามารคานางก่อนเสมอ การกระทำเช่นนี้
นับเป็นการให้เกียรติ ยกย่องและแสดงความอ่อนน้อมต่อบิดาของมเหสี มิได้อื้ออำนาจของพระองค์
ในฐานะกษัตริย์หรือฐานะสามีแต่อย่างใด ตัวอย่างพฤติกรรมของพระวรวงศ์มาศจะเห็นได้ตอนที่
มเหสีทั้งสองขอติดตามพระองค์ออกตามหาพระเชษฐา พระองค์มิได้อื้ออำนาจของกษัตริย์หรือ
สามีคัดค้านพระทัยเอง แต่พระองค์ได้ยกให้การตัดสินใจนี้เป็นของบิดามารดาของนางผู้เป็นมเหสีก่อน
พฤติกรรมตอนนี้แสดงถึงการให้เกียรติและยกย่องอ่อนน้อมต่อบิดามารดาของมเหสี ดังตัวอย่าง
ข้อความว่า

อันว่าพรุกเขาเมื่อเฝ้าพิพากอนทอน

อันว่าพะยู่เกาศีศักดิ์โศปะกานไคบ่อยู่

พื่อให้เห็นใจความจึงคอยพิจารณาแจ้ง

อันว่าวันพรงนี้เข้าไปเฝ้าพพะยากอนเถิด

อันว่าพะยู่เกลางจะครีโสโปรคประการไคไม่รู้

พื่อให้เห็นใจความจึงคอยพิจารณาแจ้ง

: 132* - 133

และเมื่อพระองค์จะทรงพาเอานางโควินไปควบ พระองค์ก็ทรงส่งชาวไปบอกเศรษฐีโลพัน
บิดานางก่อน ดังความว่า

ดูลาบิดาเจามาตาพ่อแม่
เฮาจักเดินกุงคันทาแก้วพี่พระองค์
จักชีเอานาคนอยแมนมิ่งโควิน
ไปคามเฮาเพื่อนทางเดินคว

ดูกรบิดาเจามาตาพ่อแม่
ข้าจะเดินกุงคันทาแก้วพี่พระองค์
จะเอานางนาฏนอยแมนมิ่งโควิน
ไปคามเราเพื่อนทางเดินคว

: 134 – 134*

พฤติกรรมดังกล่าวของพระวรวงษะมากเหมือนกับพฤติกรรมของไชยะสอนตอนทีนางสีสุพัน
ขอเสด็จติดตามกลับบ้านเมืองเดิมของพระองค์ ไชยะสอนได้ยกให้กับกุ่มพันบิดาของนางเป็น
ผู้ชี้ขาด ดังความว่า

คันทาแพงพิมพะคันทาชีน้าอวย
พูนีเฮาจึงเมื่อทูนไหวลาชาไชขาวควนแลว
สุดแต่พะโศโคให้จึงเห็นอุสมความนงเฮย

กรันว่าแพงพิมพุดที่รักจะคามพี่
พูนีเราจึงไปทูลไหวราชาไชขาวควนแลว
สุดแต่พระโปรีให้จึงเห็นรวมความนงเฮย

: 252*

พฤติกรรมของพระวรวงษะมากและไชยะสอนที่กล่าวนี้ แสดงถึงความเป็นผู้อนน้อมต่อผู้ใหญ่
ที่มีศักดิ์เป็นพระสวระทั้งสองพระองค์ มิได้ใช้อำนาจที่มีอยู่กระทำการหักท้าวเอาตามพระราชประสงค์
แต่ประการใด ทั้ง ๆ ที่พระราชอำนาจของกษัตริย์และความเป็นพระสวามีย่อมมีอำนาจสิทธิ์ขาด
อย่างเต็มที่ ที่จะพามาเสด็จตามพระองค์ไปทุกหนแห่ง จึงกล่าวสรุปได้ว่า ความเป็นผู้มีอัธยาศัย
อ่อนโยนและมีสัมมาคารวะนั้นมีปรากฏเป็นปกติในสถานภาพกษัตริย์ทุกพระองค์ในวรรณกรรมนิทาน
เรื่องวรวงษะมากนี้

1.6 คป การกำจัดความเกียจคร้านและความชั่ว

ตะปะ หรือตะปะ โคปปัญชนะแปลว่าแผดเผา มักใช้เป็นชื่อของความเพียร จึงแปลว่า ความเพียรเป็นเครื่องแผดเผา (ความเกียจคร้าน) ความหมายของ ตะปะ หมายถึง การตั้งใจกำจัดความเกียจคร้านและทำการนิคหนาที่ มุ่งทำกิจอันเป็นหน้าที่พึงทำอันเป็นกิจที่จกชอบ ให้สม่ำเสมอและให้ยิ่งขึ้น (สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ 2516 : 21)

พฤติกรรมของตัวละครที่มีสถานภาพกษัตริย์ในวรรณกรรมนิทาน เรื่องวงษะมาศ ทุกพระองค์ต่างมุ่งมั่นทำกิจในหน้าที่ของพระองค์ทุกด้านด้วยความวิริยะอุตสาหะ และผลของพฤติกรรมนี้จะส่งผลให้เกิดความสุข ความเจริญในบ้านเมืองที่ปกครอง ไม่มีกษัตริย์พระองค์ใดที่จะมีความเกียจคร้านเป็นคุณสมบัติส่วนพระองค์และไม่ทำกิจที่นิคหนาที่ควร แม้แต่พระโอบะทักเมื่อพระองค์ใดเป็นกษัตริย์ในเมืองเปงจางก็มาปรากฏว่า พระองค์เปี่ยมเปี่ยมและสร้างความดีครองนให้กับพสกนิกรของพระองค์เหมือนในวัยเยาว์ของพระองค์แต่ประการใด มีแต่ขอความที่กล่าวถึงความเจริญรุ่งเรือง และมีความสุข ซึ่งเป็นผลแห่งพฤติกรรมที่ยึดในธรรมะข้อนี้ ถึงแม้ว่าพฤติกรรมที่จะแสดงออกถึงการเป็นผู้กำจัดความเกียจคร้านและความชั่วไม่ปรากฏให้เห็นเฉพาะค่านเหมือนพฤติกรรมอื่น ๆ แต่การยึดมั่นในธรรมะข้อนี้เห็นได้จากความสงบสุขและความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง เพราะเป็นหลักที่ชี้ให้เห็นว่าเพราะความเพียรพยายามในการปฏิบัติหน้าที่และเอาใจใส่แก่พสกนิกรจึงทำให้เป็นที่พึงพอใจของชนทั่วไป และสังคมในปกครองสงบสุข เป็นต้น

1.7 อุกโกธ การไม่โกรธ

พระมหากษัตริย์ที่ทรงมีธรรมะข้อ อุกโกธ จะมีพระราชอัธยาศัยประกอบด้วยพระเมตตา ไม่ทรงปรารณากอภัยก่อเวรแก่ผู้หนึ่งผู้ใด ไม่ทรงพระพิโรธด้วยเหตุที่ไม่ควร แม้มีเหตุให้ทรงพระพิโรธ แต่ทรงข่มเสียบใจสงบระงับไป (สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ 2516 : 23)

พฤติกรรมของตัวละครที่แสดงธรรมะข้อนี้ คือ พระเจ้าพรหมทัตแห่งเมืองเปงจาง และบรรดากษัตริย์ในนิทานที่นายทวารทั้งสี่ทิศเล่าให้พญชาคฟัง

พระเจ้าพรหมทัตทรงตัดสินความโกรธ จึงเป็นเหตุให้บ้านเมืองเกิดเหตุภัย
เนือความในตอนนี้ คือ เมื่อพระองค์ทรงทราบว่าโอรสทั้งสองปลุกปล้ำนางกาไว พระองค์
ทรงสั่งประหารทันที ดังความว่า

ให้สุเอาไปฆ่าสิ้นหัวคัศชาค
สูบยาไวขวงบานมอดเมืองทานเฮย

ให้ทานเอาไปฆ่าสิ้นหัวคัศชาค
ทานอย่าไวเสนียคบานเมืองทานเฮย

: 20

ผลแห่งการตัดสินความโกรธครั้งนี้ จึงนำมาสู่พฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องตามโบราณราชประเพณี
แม่ทัพสกนิกรของพระองค์ก็พากันก็เหี้ยน ดังความว่า

อันว่าพระบาทเจ้าบิณฑนไศคองดู
ความไม่พิจารณาแล้วเอาไปฆ่า
ดังว่ามิสาหุงเขาโมโหหลงหลาเสีย
ลูกออกเนือบิแพงล่ำกว่าเมียนีเค
จักว่ามีเพียงเหมาะบิสืบพีจานนี
คาตองคัดเหคจึงเพิงฮู
ดังว่าฟังความแตกาไวสืบลีเฮวนี
พะจักขาหนีฟาบูลานเถาบิหอนมีแลนา

อันว่าพระบาทเจ้าไม่พิจารณาใคร่ครองดู
ความไม่พิจารณารีบเอาไปฆ่า
ดังว่ามิสาหุงเขาโมโหหลงหลาเสีย
ลูกหนีแห ๆ ยังไม่ถนอมล่ำกว่าเมียนีหนอ
จะเป็นจริงหรือไม่เหตุใดจึงไม่สืบพิจารณาหนอ
ใคร่ครองศรีสเหตุจริงเพิงฮู
ดังว่าฟังความแตกาไวสืบลีเฮวนี
พระจะฆาหนีฟาบูลานเถาบิหอนมีแลนา

: 22

และด้วยพฤติกรรมที่มีสาเหตุมาจากความโกรธในครั้งนี้ เป็นเหตุให้ต้องสูญเสียพระโอรส
และเกิดวิบัติขึ้นในบ้านเมือง ดังคำว่า

พระพุทฺธเจ้าเขมรนั้นจึงขวงเขามเมืองแลเค
 พังคำญนางสนมสบถ
 เจ้าจึงเสียบหนไฟแพงแทเคเมีย

พระพุทฺธเจ้าเขมรนั้นจึงเสียบเขามเมืองแสน
 พังคำญนางสนมสบถ
 เจ้าจึงเสียบหนไฟแพงแทเคเมีย

: 403*

นอกจากพระเจ้าพรหมทัตแล้ว พฤติกรรมของภษักรียในนิทานที่นายทวารทั้งสี่ได้เล่าให้
 เพลิดเพลินฟังนั้น หกพระองค์ต่างทรงตัดสินพระทัยด้วยอารมณ์โกรธทั้งสิ้น ซึ่งผลที่ตามมาก็คือ
 ความสูญเสีย เช่น นายทวารที่ถูกรุณเร่าถึงพระเจ้าเขาเงินไกรลาศ พระบิดาของนางอนทุมมา
 ทรงสั่งให้ชาตสันษาคำของนางเพราะทรงพระพิโรธที่ความสันษาคำจะล้นนาง ในขณะที่มันกัดค้ำคังไว้
 มิให้นางลงเล่นน้ำที่มีหาดแหลมเสียบอยู่ใต้น้ำ เมื่อชาตสันษาคาย นางอนทุมมาจึงลงเล่นน้ำ
 แล้วถูกหาดเสียบคายนายทวารผู้เล่านิทานกล่าวถึงอารมณ์โกรธ อันเป็นผลให้ชาตสันษิติน
 การพิจารณาเหตุการณ์แล้ว ดังนี้

อันว่าพระบาทเจ้าบ่ครองไคพิจามค
 มันเป็นความกินแหนงเมื่อตุนาเจ้า

อันว่าพระบาทเจ้าไม่ครองไคพิจามค
 มันจะเป็นความเสียใจในภายหลังนะเจ้า

: 26*

นายทวารที่ติดะวันตก เล่าถึงเรื่องพระมหากษัตริย์ที่ทรงสั่งฆ่าเสนาผู้ซื่อสัตย์สองนายตาย
 เพราะทรงเชื่อนางบัพพามเหสีที่ใส่ร้ายหาว่าเสนาทั้งสองปลุกปล้ำ ภายหลังความจริงเปิดเผยขึ้น
 พระองค์จึงทรงเสียบพระทัยมาก แต่ก็ไม่สามารถแก้ไขเหตุการณ์ให้คืนกลับมาได้ ความพิโรธแสดง
 เป็นพฤติกรรมภายนอกดังนี้

เมื่อนั้นลาชาไคยีนคำชมขึ้น
 ใจโกลกามีหงฟาคหมอน
 คีนถึบพื้นก่าโกลกเค็ง ๆ

เมื่อนั้นราชาไคยีนคำชมขึ้น
 ใจโกลกถ้ามือหมฟาคหมอน
 คีนถึบพื้นคังคังคักความโกรธ

คิงแครงฝางบ่มาบ่โจกา
ให้สูเอาไปซาสิ้นหัวคัศชาค
สูบาไวอาซาฮับไปทานเฮย

กายแครงเหมือนฝางไมคลายใจกลา
ให้ทานเอาไปซาบั้นหัวคัศชาค
ทานอบาไวอาซาฮับไปทานเฮย

: 28

นายทวารทศบุรพา เล่าถึงเรื่องพระมหากษัตริย์ที่ทรงสั่งประหารชีวิตโหรผู้มีความทำนาย
แม่นยำควยความเข้าใจผิด กล่าวคือ โหรผู้มีความแม่นยำในการทำนายโคตฤกษ์ที่จะปลูกต้นไม้
ให้ไคผลเป็นทองคำแก่พระมหากษัตริย์ แต่เนื่องจากต้นไม้ที่จะปลูกหนักมากต้องช่วยกันยกหลายคน
จึงทำให้ปลูกไม่ตรงตามฤกษ์และไม่เกิดผลเป็นทองคำตามพระราชประสงค์ โหรผู้นั้นจึงต้อง
พระราชอาญาถูกประหารชีวิต อยุ่ต่อมายายเพาเล่าอุทยานไคนำเอาผลไม้ทองคำมาถวายโดย
กราบทูลว่า ต้นไม้ที่นางปลูกตามฤกษ์ของพระองค์โดยอาศัยเสียงฆ้องในพระราชพิธีนั้นทำให้ผล
ที่ออกมาเป็นทองคำ เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงทราบ พระองค์จึงเสียดพระราชนฤทัย ถึงความว่า

เมื่อนั้นพระบาทเจ้ากิดสลาดหีละไท
มากินแห่งบิพิจานแจง

เมื่อนั้นพระบาทเจ้าทรงเจดีย์วหนุทัย
มาเสียดใจไมพิจารณแจง

: 31*

นิทานทั้งสามเรื่องนี้นายทวารเล่าให้ เห็นพฤติกรรมของพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระพิโรธ
ทำให้ตัดสินพระทัยผิด ซึ่งนำความวิบัติ ความสูญเสียมาสู่พระองค์เองและคนในปกครองไคทุกขณะ

1.8 อวิหีตญจ การไม่เบียดเบียนผู้อื่นตลอดถึงสัตว์ให้ไคทุกขยา

พระมหากษัตริย์ที่มีธรรมะอวิหีตญจ ประจำพระราชหฤทัย จะมีพระราชอัธยาศัย
กอบคอบพระมหากษัตริย์คนไคไม่ทรงก่อกุศลให้แก่มนุษย์ใด (สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ 2516 : 23) ไม่ทรงเบียดเบียนคหบดีการชู้ครีต แต่จะทรงปกครองบ้านเมือง
ให้พสกนิกรภายใต้พระบรมโพธิสมภารอยู่สุข มีอาหารการกินอย่างอุดมสมบูรณ์ วิธีการหนึ่งคือ

เปิดโอกาสให้ราษฎรได้มีโอกาสประกอบอาชีพของตนอย่างเต็มที่ ดังปรากฏในพฤติกรรมของ
พระสุริยະมากที่ทรงสอนชีวาทอนจะครองเมืองเปงจาน ดังนี้

ตะกั่วเคียน 3 เคาณนองฟ้าไหมยามไค้น	ถูกเคียนสามฟานกะนองเมื่อถึงฤดูใหม่เมื่อไค้น
สว่างแสงสงเสียงมีคุมยู่	ฟ้าสงเสียงก้องคุจเสียงมีคุมไหญ่ยู่
ไพบาวโปงฝูงลาตชะคอนคี่	ไพบาวประกาศฝูงราษฎรคี่
ทำนาสวนชอบปะเวณีเถา	ทำนาสวนชอบปะเวณีเถา
ครองเมืองควยความกินเป็นใหญ่	ครองเมืองควยความกินเป็นใหญ่
เขาน้ำทำนบกบี่เฮือง	เมื่อไม่มีเขาน้ำสร้างบานแปลงเมืองก็ไม่รุ่งเรือง

: 431 - 431 *

จากคำสอนนี้ชี้ให้เห็นว่าในฐานะพระมหากษัตริย์ ความเป็นอยู่ของพลนิกรเป็นสิ่งที่
สำคัญที่สุด องค์พระมหากษัตริย์จะเป็นผู้มอบความอุดมสมบูรณ์ ควบคุมการคำนึงถึง "ความกินเป็นใหญ่"
เพราะถ้าเศรษฐกิจของบ้านเมืองดีประชาชนมีกินใช่วงอุดมสมบูรณ์ถ้วนหน้า ย่อมปราศจากโจร
ผู้ร้ายคุกคามและปัญหาต่าง ๆ ก็จะไม่เกิดขึ้นมา

การสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้พลนิกร เป็นหนทางหนึ่งที่องค์พระมหากษัตริย์จะช่วยให้
พลนิกรของพระองค์ได้ เพราะพฤติกรรมเช่นนี้จะก่อให้เกิดความเพิ่มพูนมิใช่เพียงแต่เป็นให้ได้รับ
ความเดือดร้อน พฤติกรรมคำสอนของราชครูของชีวาทอนเป็นพฤติกรรมหนึ่งที่แสดงธรรมข้อ
อวัชสัญญาได้ดังคำกล่าววว่า

ถึงวาศบึงเพียงกาเก็งกงนะคอนเมื่อไค	ถึงวาศบึงเพียงกล่าก้งกงนครเมื่อไค
ไหยคอบหอมปัดชากวาทองแสนคี่	ไหยคอบถนอมประชากวาทองแสนคี่ *

: 290

* ๑ ไร่ = 1,000 ลาน

การปกครองดูแลประชานับเป็นพระราชมารดาที่สำคัญยิ่ง พระมหากษัตริย์ที่ทรงมี
พระปรีชาสามารถในการปกครอง จะต้องทำให้ประชานมีสุข ไม่เบียดเบียนประชาชน
พฤติกรรมเช่นนี้จะพบได้จากพฤติกรรมของชีวหาที่ทรงปฏิบัติตามคำสอนของพระสุริยะมาควา
มิให้เบียดเบียนหรือกดขี่ข่มเหงประชาชนในปกครอง ดังความว่า

เป็นกะลัดเสวยลาคลวนหอมอยู่ไพพน	เป็นกษัตริย์เสวยราชลาถนอมไพพพล
ยาบิขารขึ้นชมวงสาแหรณอ	อย่าบิขารขึ้นชมวงสาเลณะ
แพงพนแสนกวาทองกัลลาน	ถนอมพลแสนกวาทองกัลลาน*
หอมเอนไคมีคุณอันประกอบคี่แลว	ถนอมเรือนไคมีคุณอันประกอบคี่แลว
ฝูงไพพานถนอมหนายาไลแฉเนอ	ฝูงไพพานไคถนอมไวอบายลอบปะละเลณะ

: 429* - 430

จากคำสอนนี้สอดคล้องกับ พฤติกรรมของพระเจ้ากฤษณ์ที่ทรงสละชีวิตชาวเมืองทีละคน
เป็นการรักษาความสงบสุขของชาวเมืองส่วนใหญ่ไว้ได้ พระองค์ท่านนั้นมิได้แสดงการเบียดเบียน
ราษฎร แต่เพราะพระองค์ทรงทราบถึงพระราชมารดาที่จะต้องปกป้องคุ้มครองประชาชนมากกว่า
ทองกัลลานเหมือนดังที่พระสุริยะมาควา ทรงสอนชีวหา พระองค์จึงทรงกระทำดังนี้ พฤติกรรมของ
พระองค์จึงทรงเป็นแบบอย่างของพระมหากษัตริย์ที่มีธรรมะอันวิเศษ เป็นอย่างดียิ่งพฤติกรรมหนึ่ง

1.9 ขนวิญญู ความอดทนต่อสิ่งทรมานตนเป็นเบื้องต้น

พระมหากษัตริย์ราชเจ้าทรงมีพระราชหฤทัยกล้าหาญ อดทนต่อโลกะ
โทษะ โมหะ ที่เกิดขึ้นเพราะไคประสมอารมณ์มายัให้เกิด ทรงอดทนต่อเวทนา มีร้อนเย็น
เป็นต้น ทรงอดทนต่อถ้อยคำที่หมิ่นถากถำ รักษาพระราชหฤทัย และพระอาการ พระกาย
พระวาจาให้สงบเรียบร้อย จักว่ามีขันติธรรมะ (สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์
2516 : 24)

ในวรรณกรรมนิทาน เรื่องวงยะมาศสะท้อนพฤติกรรมของตัวละครที่มีสถานภาพกษัตริย์
ไม่เด่นชัดนัก ทั้งนี้เพราะสถานภาพกษัตริย์ในนิทานนี้เป็นสถานภาพที่มีความสมบูรณและพร้อมเพรียง
เป็นที่ยอมรับของชนแวดล้อมโดยทั่วไปอยู่แล้ว ดังนั้นจึงไม่ปรากฏถ้อยคำที่ถากถำเพื่อที่ให้พระองค์

* กัลล = 10 โกลิ

ได้แสดงความอดทนให้เห็นเลย แต่ถึงอย่างไรก็ตามราชธรรมในข้อนี้ก็ปรากฏให้เห็นบ้าง เช่น
ต้องอดทนต่อโลภะ และโมหะ เป็นต้น ดังพฤติกรรมของพระสุริยะมาค พระวงษะมาค ไชยะสอน
จักกะสอนและชีวหา เป็นต้น ตัวละครเหล่านี้เมื่ออยู่ในสถานภาพกษัตริย์พระองค์ไม่ทรงแสดง
ความโหดหรือความหลงในสิ่งที่ได้รับในขณะนั้น และเมื่อถึงเวลาอันควรทั้งพระสุริยะมาคและ
พระวงษะมาคได้สละราชสมบัติ แล้วออกผนวชโดยไม่ยึดมั่นถือมั่นในอำนาจกษัตริย์แต่อย่างใด

ไชยะสอน และจักกะสอนก็เช่นกัน แม้พระองค์จะได้เป็นกษัตริย์ในเมืองของมเหสี
แต่พระองค์ก็สละกลับสู่บ้านเมืองเดิมได้ โดยมีโคหรงแทนโลภะไว้เมื่อพระองค์ออกจากเมืองนั้นไป
พฤติกรรมเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ตัวละครฝ่ายตัวเอกในวรรณกรรมมักมีราชธรรมข้อนี้เป็นหลัก
เช่นเดียวกัน

พฤติกรรมของกษัตริย์ที่ขาดคุณธรรมข้อนี้จะเห็นได้จาก พฤติกรรมของพระไวยะทัตตะสอน
พินางสีโว (นางบักขินแปลง) เขามาอยู่ในเมือง พระองค์ทรงหลงใหลมากเมื่อนางหนีหายไปทำให้
คลั่งไคล้เกือบสิ้นพระชนม์ พฤติกรรมเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าพระไวยะทัตตะไม่สามารถอดทนต่อโมหะ
ที่เกิดขึ้นเพราะประสบอารมณ์มายั่วให้เกิดได้ จึงทำให้พระองค์ขาดสติไม่กล้าหาญสมเป็นผู้นำ
ประเทศชาติแก่ประชากรใด

1.10 อวิโรธนี การปฏิบัติไม่ให้ผิดจากการที่ถูกที่ตรงและดำรงอาการคงที่ไม่ให้ วิการควยอำนาจินคิณราย

พระมหากษัตริย์ที่มีธรรมะ อวิโรธนีเป็นหลัก จะทรงปฏิบัติพระองค์ให้คง
อยู่ในชาติคิณประเพณี ไม่ทรงประพฤติดีจกราชจรรยาวัตร นิติศาสตร์ ราชศาสตร์ ไม่ทรงประพฤดิ
ให้คลาดจากความยุติธรรม ทรงอุปถัมภ์กษัตริย์ผู้มีคุณความชอบควรอุปถัมภ์กษัตริย์
ความผิด ควรบำราบโดยทางที่เป็นธรรม และทรงรักษาพระอาการให้คงที่อยู (สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ 2516 : 24 - 25)

ความประพฤดิขององค์พระมหากษัตริย์ที่จะให้ดำรงอยู่ในชาติคิณราชประเพณีได้นั้น จะต้อง
ทรงยึดมั่นและปฏิบัติตามธรรมเนียมราชประเพณีที่ตกทอดสืบมาจากบรรพกาล พฤติกรรมเช่นนี้จะเห็น
ได้จากพฤติกรรมของพระสุริยะมาค

พระสุริยะมาด ทรงตัดสินพระทัยสอนเมื่อเห็นว่าโงะสอนจะไม่ทรงปฏิบัติตาม
ธรรมเนียมราชประเพณี กล่าวคือ โงะสอนนั้นคนที่ใช้กำลังไปชิงเอาตัวนางสามมาวดี
แต่พระสุริยะมาดทรงคิดคำนึงและแนะนำให้ส่งทูตไปขอเป็นการกระทำตามราชประเพณีก่อน
พฤติกรรมของพระสุริยะมาดตอนนั้นแสดงว่า พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่มีพฤติกรรมตั้งอยู่ใน
ชาติสืบประเพณี

ส่วนการประพฤติกิริยการไม่ให้คลาดไปจากความยุติธรรม ด้วยการอุปถัมภ์กษัตริย์
คนที่มีความดีความชอบและทรงลงโทษผู้กระทำความผิดด้วยวิธีทางธรรมนั้น จะเห็นได้จากพฤติกรรม
ของพระสุริยะมาด และพระวรวงษะมาด ดังนี้

พระสุริยะมาดทรงปูนบำเหน็จรางวัลให้แก่ขุนคลังที่ได้นำเงินค่าไปขาย ณ เมืองโกสัมพ
โศกมาได้อย่างงดงามกลับมา พร้อมทั้งสืบข่าวพระกนิษฐาของพระองค์มาที่ทรงตั้งไว้ได้สำเร็จ

พระวรวงษะมาดทรงปูนบำเหน็จให้ผู้มาช่วยทำศึกกับพระโงะทะด จนได้รับชัยชนะในที่สุด
 พร้อมทั้งปูนบำเหน็จให้แก่นางยักษิณีที่มาช่วยแปลงเป็นช้าง เป็นพาหนะนำกองทัพไปด้วย สำหรับ
นายพรานผู้ช่วยเหลือนางโควิน พระองค์ทรงปูนบำเหน็จรางวัลให้ได้รับทั้งตำแหน่งหน้าที่
บ้านและภรรยาคนใหม่

ส่วนคนทำผิดพระองค์มิได้ทรงลงโทษด้วยความอาชวาทเคียดแค้น แต่ทรงใช้วิธีทางธรรม
ลงโทษแทนดังนี้ เณรภยานายพรานผู้มีจิตกมลปรคัยความหลงผิด ความหึงหวง ทำใหขมเหง
นางโควินเมียของพระองค์ พระองค์จึงลงโทษโดยให้ลดฐานะจากภรรยามาเป็นทาสของนายพราน
และภรรยาคนใหม่ โทษที่ภรรยาของนายพรานได้รับ นับเป็นการลงโทษด้วยวิธีทางธรรมะของ
พระวรวงษะมาด

ในคำสอนของพระสุริยะมาด ที่ทรงมอบให้ชีวิตหาญเป็นนักดาตคนหนึ่งกล่าวว่า
พระมหากษัตริย์จะต้องมีหูกางไกล ผู้มีคุณควรตอบแทนด้วยควมดี และผู้ทำผิดควรดูแลให้
ไกลชีวิต ให้พระคุณมากกว่าพระเดช ดังความว่า

ครองเมืองให้มีตาแจงสอง
หูกางไว้งจิ่งจิ่งควนแหคาย
บาโคโอดอากำเกามาณมพิเนอ

ครองเมืองให้มีตาแจงสอง
หูกางไว้งจิ่งจิ่งควจิ่งแล้ว
อย่าโคอวอากำเกามาณมะหลาน

คนใดมีแสนยานุภาพหมายมาง
เป็นกะลัดไพบานี่แสนสา
คนผิวดวงที่เลี้ยงเลี้ยงให้ถึง
ยาปบิชาคนสืบถามดู
ยาใหม่ความกินแห่งเมื่อลุล่างเถา

คนใดมีแสนยานุภาพหมายมาง
เป็นกะลัดไพบานี่แสนสา
คนผิวดวงที่เลี้ยงและหล่อหลอมให้ทั่วถึง
ยาปบิชาควรสืบถามดู
ยาใหม่ความเสียใจเมื่อภายหลังยามแก่

: 430

จากคำสอนของพระสุริยะมาคนี้สอดคล้องกับหลักธรรมะข้อ อวิโรธนี ใต้ประกอบกับ
ตัวอย่างพฤติกรรมของตัวละครที่มีสถานภาพเป็นกะลัดไพบานี่กล่าวมา พอสรุปได้ว่า ตัวละครที่มี
สถานภาพกะลัดไพบานี่ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาคนี้ ทรงปฏิบัติตามธรรมะข้อนี้เป็นหลักเช่นกัน
ราชธรรมทั้ง 10 ประการนี้ เป็นหลักในการปฏิบัติของพระมหากษัตริย์ในการปกครอง
บ้านเมืองที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาค จะเห็นได้ว่าตัวละครที่มีสถานภาพกะลัดไพบานี่
ต่างมีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความยึดมั่นในธรรมะทั้งสิบข้ออย่างมั่นคง ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า
ทศพิธราชธรรมเป็นธรรมะหลักที่พระมหากษัตริย์ในวรรณกรรมต่างยึดมั่นเป็นแนวปฏิบัติ เป็นหลัก
ในการปกครอง

2. แสวงหาความรู้

ความรู้เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้พระมหากษัตริย์ปกครองบ้านเมืองได้อย่างมี
ความสุข ในวรรณกรรมสะท้อนให้เห็นว่า ความรู้จะเป็นสิ่งควบคู่กับพระมหากษัตริย์เสมอ ใน
ประเด็นนี้จะปรากฏในพฤติกรรมพระโอรสผู้เป็นทายาท เพราะโอรสกะลัดไพบานี่ในวรรณกรรมทุกพระองค์
มีแนวโน้มจะได้เป็นกษัตริย์อย่างชัดเจน ดังนั้นกษัตริย์จึงมีพฤติกรรมสนับสนุนเรื่องการศึกษาหา
ความรู้เสมอ ดังปรากฏในพฤติกรรมของพระสุริยะมาค

พระสุริยะมาคทรงมีพฤติกรรมสนับสนุนโอรส คือ ไขะสอนเมื่อโอรสจะไปศึกษาหาความรู้
เพราะพระองค์คิดว่า

ชาติที่เป็นลารากิสวนเฮียนคำฮู

ชาติที่เป็นราชากิห้องเรียนความรู้

: 147

จากความคิดของพระสุริยมาตย์ มีพฤติกรรมของฤๅษีโกฏสนับสนุนเพื่อชี้ให้เห็นว่า
กษัตริย์ต้องมีความรู้เป็นองค์ประกอบสำคัญ ดังจะเห็นได้จากคำสอนที่ฤๅษีสอนให้ตั้งใจศึกษา
เพื่อให้มีความรู้สมกับเป็นกษัตริย์ ดังความว่า

อันว่าเป็นชาติเชื้อกะสัดไหยพเมือง

เชิงชายหนว้าเฮียนคำฮู

บุราณเอากะสัดคาเซนกอง

จบเพดเพียง ๆ ลำเกิงพะยาทานเฮย

กัจจิงทสะลาโคคตามแพงพิมกอง

มีของคักจิงหนว้าไจกา

บุญมีน้ำอาคมแข็งเขื่อน

ชาติที่คนทุกไเฮียนโคกักหากลายทานเฮย

ใจแกกาวีละความเพียร

ชั้นคือคักสวนบุญนำไ

บันยาลำมีมาแสนสวน

อันว่าเป็นชาติเชื้อกษัตริย์ใหญ่ครองเมือง

เชิงชายหนว้าเรียนความรู้

โบราณเขากษัตริย์รูกอน

จบเพดเพียงเพียงลำเกิงพะยาทานเฮย

กัจจิงทสะลาโคคตามแพงพิมพบ้านเมือง

มีของคักจิงหนว้าไจกล่า

บุญมีน้ำอาคมแข็งเขื่อน

ชาติที่คนทุกขไว้เรียนโคกักหากเสียเปล่าทานเฮย

ใจแกกาวีละความเพียร

ชั้นคือคักสวนบุญนำไ

บันยาลำมีมาแสนสวน

: 176*

จากข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า กษัตริย์จะต้องเป็นผู้ที่ใคร่เรียนวิชาความรู้มาเป็น
อย่างคี่ ราชประเพณีแต่โบราณถือว่า กษัตริย์ที่ทรงมีวิชาความรู้ ถ้าตาอาตมนั้นจะได้รับการยกย่อง
จากกษัตริย์ต่างเมือง และได้ใช้ความรู้ปกครองไพร่ฟ้าประชาชนตามครรลองของกษัตริย์ คือ ทรงมี
ทศพิธราชธรรม กษัตริย์ที่มีความรู้ มีวิชาอาคมจะมีจิตใจกล้าหาญ มีความเชื่อมั่นในพระองค์เอง

ผู้ที่ศึกษาหาความรู้ได้จะต้องเป็นผู้มีอุปการะมี คนยากจนทุกข์โง่งเรียนก็ยากที่จะสำเร็จ แต่เมื่อมีความมานะ ความพยายามให้เกิดปัญญาขึ้นก็ย่อมจะสำเร็จได้

จากคำพูดตอนหนึ่งที่ว่า "ชาติที่คนทุกข์โง่เรียนได้ก็ยากคายน" นั้น แสดงให้เห็นว่าฐานะของผู้เรียนมีความเกี่ยวข้องกับวิชาความรู้ที่จะได้รับการถ่ายทอดด้วย ดังนั้นจึงเห็นว่าเมื่อหาบทกบฏหรือจะออกเดินทางไปศึกษาหาความรู้จะได้รับทรัพย์หรือของมีค่าติดตัวไปด้วยเสมอ พฤติกรรมเช่นนี้จะเห็นจากพฤติกรรมของไชยะสอนและจักกะสอนเมื่อขอพระบิดาไปเรียนพระบิดาจะให้ "เอาคำให้กุมารพินหนึ่ง" และ "จากก็เอาคำให้กุมารพินหนึ่ง" ติดตัวไป ทรัพย์สิ่งที่มีค่ามหาศาลนี้ช่วยยืนยันความเป็นราชสกุล ทั้งนี้เพราะว่าวิชาบางอย่างไม่เหมาะที่คนสามัญทั่วไปจะได้เรียนรู้ แต่ถ้าวินาเหล่านั้นได้ถ่ายทอดให้ทายาทกบฏ ผู้มีแนวโน้มจะเป็นกบฏต่อไปก็จะได้นำเอาไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมได้ ด้วยเหตุนี้เมื่อโอรสกบฏเข้าศึกษาค้นคว้าเรียนกับญาติจึงต้องบอกความจริงว่าตนเป็นโอรสกบฏ และมักได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี พฤติกรรมดังกล่าวนี้จะเห็นได้จากพฤติกรรมของไชยะสอนและชีวหา ดังนี้

ไชยะสอนขอนขอเรียนวิชากับญาติโลกิโกฏ พระองค์ได้บอกความจริงว่า เป็นโอรสของพระสุริยะมาก กบฏหรือแห่งเมืองนั้น ญาติจึงยินดีสอนวิชาความรู้ให้ด้วยความเต็มใจ คำบอกเล่าของไชยะสอน คือ

ทันทีที่สมเด็จเจ้าพาลาเป็นพี่จริงแล้ว

ข้าพเจ้าเฝ้าเจ้าไชยะสอนนอบนุญพะองแพแล้ว

ข้าก็คิดรำลึกถึงเหตุแห่งทำ

ในอาสมไคยากเอื้อมคำสุ

ทันทีที่สมเด็จเจ้าพาราเป็นพ่อจริงแล้ว

ข้าพเจ้าเฝ้าเจ้าไชยะสอนนอบนุญพะองคจริงแล้ว

ข้าก็คิดรำลึกถึงเหตุแห่งรวม

ในอาสมไคครยากเรียนความรู้

คอนชีวหาขอเรียนความ^๒รักกับ^๒ญาติ^๑ พระองค์ใด^๑บอกว่า^๑เป็น^๑โอรส^๑ของ^๑กษัตริย์^๑ ดัง^๑ความ^๑ว่า

เมื่อนั้นข้าพเจ้าลาศท้าวขานกอบคนบน
ขานอภัยแห่งนครนวลกษะบาเมืองกวาง
ข้าวกดผสมหองบิดท้าวขะมาคพายัพ
ขานอภัยมักไคไคเฮียนธะเมกมนท์เฮย
จึงไคเคินคงคารเงิงพะคีลทิพ
ข้อมบนพระอัครนขา

เมื่อเห็นชีวหาราชาวชานคอบตนบุญ
ชานอญเป็นแนวชนลกพระยาเมืองกวาง
ชิวากคสมหองบิคารวงยะมาคฝ่ายบน
ชานอญอยากใครไไเรียนรพระเวทมนทพอเอย
จึงไไเค้นควนควางถึงพระศรีรัตน
ขอจอมบุญพระเอ็นคัตวชา

เมื่อวันมย ๆ หนะพะบาดทงห่า
 ขานกมมานวเอา ๆ เจา
 ทานจงเนาในทองอาสนนำพิ
 หากจักสำเลคตวนโคโยไคคังคิงลูกเฮบ

เมื่อนั้นพระมหากษัตริย์มีพระพักตร์อันบาน
 ชานกุมารวา เออ เออ เจ้า
 ทานจงอยู่ในห้องอาศรมกับพ่อ
 หากจะสำเร็จฉันโดยไต่คั่งถำนิ่งลูกเอ๋ย

: 280

ด้วยคำบอกเล่าเหล่านี้ประกอบกับที่พบสมบัติที่คัดความนั้น จึงเป็นสิ่งที่ยืนยันแน่ชัดว่า
ผู้ประสงคฺจะ เรือนความทรงมีสถานภาพของหญิงใดเป็นภริยาต่อไป และความที่ใคร่รับถ่ายทอด
ไปนั้นจะได้นำไปก่อประโยชน์แก่คนส่วนรวมต่อไปด้วย

สำหรับพระมหากษัตริย์ที่ขาดความรู้ ย่อมประพฤติกิเลสสิ่งที่ไม่เหมาะสม และจะนำความเดือดร้อนมาให้แก่คนในปกครองด้วย ตัวอย่างจะเห็นได้จาก กษัตริย์ในนิทานที่เข้ามาคยแห่งเมืองพาราณสีเอาไว้ให้ไชยะสอนฟัง เป็นตัวอย่างกษัตริย์ที่ขาดความรู้ ไม่มีทศพิธราชธรรม ซึ่งนำความเดือดร้อนมาสาหัสเมือง ดังความว่า

อินทราธิราชท้าวกาละละปางกอน
 สานแครงแครงน่านอยหน้เมือง
 เฌงทีโกลบทนมีอาควันทาไโคเต

อันนักรราชาทวารวดีจะลงปางกอน
 สำนัแต่งแต้มคิดตามพระราชาธิดา
 ถึงท้าวโคตรพณมีอาวณโณกรัวยไค

เพราะวาพาลากนถอยพะยาคนไป
 มีแต่โมโหเขาสนทงบิฐสว่าง
 กาโกคใหญ่ขนยอนกัว
 หำมะเทบ้เขาทองบิเห็นที่กำหานแพน
 ออควาเป็นกะคั้แควาตัวเดียวทาว
 โมโหหอมอาทำสนชากเฮาเฮย
 โอควาคีขนาดแพไผบิฐทักนวาคบ
 เทบพะบูใหม่ให้กำสูก
 ยังเลาเป็นอาหินนาทานชมเหงชาวบาน
 ลักเอากุมมาสินอยหลานพะยากาลัดอะควานัน
 มาเป็นเมียบนุมนเหนาแฝงซ่อนรอยทวง
 พะกำนาบฟง ๆ คำดีบิฟิจาน
 คีควาตัวกะคั้แควยังมียูกะคั้
 หลักบิออกพินคั้ไคนำบิสองเห็น
 คีควาตัวหลักแลวยังคั้ที่หัวเขา
 นางนาคนอยเหียบขวางบิยังเห็น
 มีแต่โยบ ๆ เวาเคื่อน 4 โพนลม
 หำกะบวन्हลือคังจอมใจเจา
 เถึงเมื่อสานหลวหลวกาลัดถาถามชาวมานัน
 ไชจิดแจงคะคั้ขั้ววความ
 สานบิขั้ววกาลัดถะทาวเมืองมิงนะคอนลี
 สวัคสะคั้ถึงองหลานแคโกควแจง
 ยังมีมานะวณอยคนนึ่งลักหนี
 เอาไบบัวหิใจเมืองขอย

เพราะว่าเป็นกั้กริบพิพาลเกเรและโจ
 มีแต่โมโหในจิตไม่เคยบองใส
 มีแต่โกรธกล้าเพื่อให้คนในปกครองหวาดกลัว
 ธรรมะเทบ้นไม่เคยนำไปปฏิบัติและไม่เคยใ้ใจ
 ออควาเป็นคนเก่งแต่เพียงผู้เดียว
 โมโหหอมลอมไม่มีธรรมะสอนยากเราเฮย
 ออควาคีวิเศษกว่าผู้อื่นไม่มีใครตีเท่าตัว
 เทบคางจึงบันดาลไม่ให้มีความสุข
 ยังเลาเป็นอาหินนาทานชมเหงชาวบาน
 ลักเอาหลานสาวของทาวกาละอะ
 มาเป็นภรรยาแบบฉิดทรวง
 คีแต่ขุเสียงคัง ความจริงไม่พิจารณาให้รอบคอบ
 คีควาตัวเก่งแต่ยังมียูเก่งกว่า
 หลักไถถึงพินคั้ไคนำจึงมองไม่เห็น
 คีควาตัวคั้แลวเก่งแลวยังถูกคำที่หัวเขา
 นางนาฏนอยเหียบขวางไมรู้ไม่เห็น
 มีแต่โอ้อวดพูดเคื่อนลีโพนลม
 หำกะบิกระบวนควบเกิดจากความตั้งใจ
 จนเมื่อมีสาสนของทาวกาละอะมาถามขั้วว
 บอกเรื่องที่เกิดขึ้นนั้นว่า
 สาสนบิขั้ววทาวกาลัดถะทาวเมืองมิงนครรี
 คีคค้อมายังหลานแคโกไลให้รับรู้ไว้
 ยังมีมานพนอยคนนึ่งลักหนี
 เอาไบบัวหิใจเมืองข่า

ข้าให้ขึ้นส่งแห่หลานชอปปาอำทานเฮย

เมื่อนั้นโคลบหาว่าน้องสาวเชิงสาน

หลอนทึงเมื่อกายบ่มีกำสุ

ก็จึงเอาไปเจ้ถึงสหายแก้วไมคี่เมืองอื่น

แก้ไหแลวนางนอยส่งคืนพะเฮย

ขอให้ขึ้นส่งควยหลานชอปปาปกปิดเลย

เมื่อนั้นหาว่าโคลบอ่านสาสน์ไม่ออก

คั้งแต่กรองเมืองมาไม่มีความรู้

ก็จึงเอาไปเจ้ถึงสหายแก้วเมืองอื่นอ่านให้

อ่านไหแลวจึงนำนางคืนไปไห

: 482 * - 483

พระโคลบ ในนิทานที่ต่อมาขบเล่าให้โยะสอนทั้ง เป็นตัวอย่างของพระมหากษัตริย์
ที่ไม่มีความรู้ แม้แต่ขอความในพระราชสาสน์ที่ส่งมาจากต่างเมืองก็อ่านไม่ออก ต้องนำไปให้
เจ้าเมืองอื่นช่วยอ่านให้จึงเข้าใจ พฤติกรรมดังกล่าวนอกจากไม่เสริมสร้างบุพการีให้กับ
พระองค์แล้ว ยังแสดงถึงผลเสียที่พระมหากษัตริย์ไม่มีความรู้ จึงเป็นสาเหตุให้พระองค์ทรงมี
พฤติกรรมที่ไม่เป็นไปตามหลักทศพิธราชธรรม ดังต่อไปนี้

1. มีโมหะอยู่ในเรือนทน
2. ปกครองคนโดยใช้อำนาจที่เหนือกว่าข่มขู่
3. ไม่ยึดมั่นในศีลธรรมประจำใจ
4. หลงตนเอง และโอ้อวดว่าตนดีกว่าผู้อื่น
5. ข่มเหงชาวบ้านให้ได้รับความเดือดร้อนวุ่นวาย

ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะนาคโคสะทอนให้เห็นพฤติกรรมของกษัตริย์ท่านหนึ่งว่า
พฤติกรรมทุกท่านจะคงมีความรู้เป็นรากฐานของพฤติกรรมนั้น ถ้าพระมหากษัตริย์ขาดความรู้
เป็นองค์ประกอบในการปกครอง จะทำให้พฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นไม่สามารถดูถูกใจผู้ใต้ปกครองได้
และจะทำให้เกิดความผิดพลาดในการปกครองด้วย

สถานภาพผู้ไต่ปกครอง

พฤติกรรมของผู้ไต่ปกครองที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาคมีดังนี้

1. แสดงความจงรักภักดี

ความจงรักภักดีเป็นหัวใจสำคัญที่ผู้ไต่ปกครองพึงยึดถือ เพราะพระมหากษัตริย์ของพระมหากษัตริย์ศรีอยุธยาแผ่นดินนั้น เอนกอนันต์นัก ความคิดถึงกล่าวสะท้อนให้เห็นในพฤติกรรมทางวาจาของตัวละคร คือ ภรรยาขุนคลัง และขุนคลัง ดังนี้

พฤติกรรมทางวาจาของภรรยาขุนคลัง เป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า ผู้ไต่ปกครองจะมีความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ของตน ทั้งนี้เพราะซาบซึ้งในพระมหากษัตริย์ที่ตนได้รับพำนักให้มีความสุข ความสบาย ดังกล่าวกล่าว

หากก็สุขบุญอนันต์ เจาเหลือมม

ทุกคำเซาบุญแผ่นดินเมืองพะแลว

กินของหลวงแผ่นดินจอมเจา

ตั้งวาญนเหลือสนอนันต์ตั้งแสนโกกบาเฮย

เราก็สุขบุญควนบุญเจาแผ่คลุม

ทุกคำเซาบุญแผ่นดินเมืองพะแลว

กินของหลวงแผ่นดินจอมเจา

ตั้งวาญนเหลือสนอนันต์ตั้งแสนโกกบาเฮย

: 148

และพฤติกรรมทางวาจาของขุนคลังที่กล่าวกับภรรยาหลังจากเดินทางกลับจากค้าขายทางเมือง แสดงถึงความสำนึกในพระมหากษัตริย์ของพระมหากษัตริย์ศรีอยุธยา เพราะพระมหากษัตริย์และบุญบารมีที่ปกแผ่ จึงทำให้ตนพบความสุขและมีสวัสดิภาพในการเดินทาง ดังความว่า

พักยังคอยทางชนหินมื่นปิ่นหมัน

เป็นแสนบุญคำสมพานสูง

บุญพะเจาดีคอยทางชนหินมื่นปิ่นหมัน

พักยังคอยมีชนหินมื่นปิ่นหมัน

เป็นแสนบุญคำสมพานสูง

บุญพระมหากษัตริย์ราชเจาแผ่คลุมนอยเฮย

: 167

ด้วยความซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของผู้ไต่ปกครอง ที่อุบารมีของพระมหากษัตริย์
จึงทำให้คนได้รับความร่มเย็นเป็นสุข ดังนั้นเพื่อคงสภาพความสงบร่มเย็นอันเป็นที่ปรารถนาของ
พสกนิกร ผู้ไต่ปกครองจึงแสดงพฤติกรรมที่สะท้อนให้เห็นความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์
ดังต่อไปนี้

1.1 อาสาเจาจนตัวตาย

การอาสาทำงานตามความสามารถ เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระและช่วยเหลือ
สังคม นับเป็นพฤติกรรมที่แสดงถึงความซื่อสัตย์ และจงรักภักดีของผู้ไต่ปกครองที่มีต่อองค์
พระมหากษัตริย์ พฤติกรรมที่แสดงคุณสมบัติอันดีของเสนาข้าราชการบริพารถวายทอดโดยผ่านพฤติกรรม
ทางวาทะของนางสีสุพัน นางยักษิณีและบรรดาเจ้าเมืองต่าง ๆ ดังนี้

จากพฤติกรรมทางวาทะของนางสีสุพัน ตอนที่เสนาข้าราชการบริพารของยักษิณพัน
ก่อนออกเดินทางร่วมกับพระสวามีกลับบ้านเมือง สะท้อนให้เห็นว่าเสนาข้าราชการบริพารของอาสา
ในกิจของพระมหากษัตริย์ไม่คำนึงถึงตัวตาย ดังความว่า

บุคเียอมาคแกวญประกอบเทียมตา	อยู่คเียอมาคแกวญประกอบเทียมตา
แสนพะยานี่ค้อยเอากานเจา	แสนพระยานี่ค้อยเอาการเจา
จงให้อาสาคำกานหลวงพะทเธาเนอ	จงให้อาสาคำกานหลวงพระพทเธาเน
บาไห่เคื่องเทศทาวญนเกือเกื่อนเมืองทานเฮย	อย่าไห่เคื่องเทศทาวญนเกือเกื่อนเมืองทานเฮย

: 256

จากคำสั่งใน เรื่องการปฏิบัติตนของผู้ไต่ปกครองนี้ แสดงให้เห็นว่าผู้ไต่ปกครองต้องอาสา
ในหน้าที่การงานตามกำลังและความสามารถของตนมิให้บกพร่อง ดังนั้นจึงปรากฏอยู่เสมอว่า
เมื่อถูกต่อสู้พ่ายแพ้จะยอมเป็นทาส พร้อมทั้งให้สัตยาบันว่าจะอาสาเป็นธุระทุกอย่าง โดยไม่เกี่ยงงอน
ปรากฏในพฤติกรรมของนางยักษิณี ตอนที่แสดงความจงรักภักดีต่อพระวรวงศ์มาคควยการปฏิบัติอาสา
เป็นธุระในกิจการทุกอย่างให้ ดังความว่า

ซึกินกำเอากานพระบาท

ขออาสาเอาการภวมาท

สูกัวเมืงนเมือพำจึงคอบลาพระเฮย

สูกัวชีวิตจนคายจึงคอบลาพระเฮย

: 442

นอกจากพฤติกรรมทางวาจาของนางสีสุพัน และนางยักมิดีแล้ว การอาสาทำกิจให้นาย บังปรากฏในพฤติกรรมทางวาจาของบรรดาเจ้าเมืองต่าง ๆ ที่มาร่วมในกองทัพของพระวรวงษะมาค แสดงถึงความซื่อสัตย์คอบการอาสาทำทุกสิ่งทุกอย่างถวาย โดยไม่คิดขบถต่อประการใด ด้วยความว่า

แต่น้นหลายพะยาพอมโสมความชานคอบ

แต่น้นหลายพระยาพอมรวมความกราบทูล

สูกที่ล่ำพะองเ จาโผดผายพะเฮย

สูกที่ล่ำพะองคเ จาโพรคณูญาคพะเฮย

พะโผดไคคักชาคความลงเมือไค

พระโพรคให้กรัษชาคความลงเมือไค

ผุงชาข้าอาสาบิไคเืองพะองไท

ผุงชาขออาสาบิไคเืองพะองคเไท

เอากานเ จาของหลวงสนเกศ

เอาการเ จาของหลวงสนเกศ

สลองเคคควยพะคุณเ จาบิหน

สลองเคคควยพะคุณเ จาบิหนอถอย

: 319 - 319*

1.2 เอาใจใส่ในหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมาย

เมื่อมีพระบรมราชโองการมอบหมายหน้าที่ให้ปฏิบัติ ผู้ใดปกครองต้องเต็มใจสนองพระบรมราชโองการนั้น เพราะเป็นโอกาสดีที่จะได้รับใช้ประเทศชาติและองค์พระมหากษัตริย์

พฤติกรรมที่แสดงถึงความเอาใจใส่ในหน้าที่ที่ปรากฏให้เห็น คือ พฤติกรรมของเสนา ก่อนมีพระบรมราชโองการให้ปฏิบัติ เสนาจะรีบทำความเต็มใจ ดังนี้

พฤติกรรมของเสนาที่รับไปตามโหรคามพระราชบัญชาของพระเจ้าพรหมทัต ปรากฏเป็น พฤติกรรมที่แสดงออกดังนี้

แต่นั้นขุนทั้งพาไปฮอดเลยจา
 ลาซาทันยานานเมื่อเฝ้า
 เขาก็คำคี่แล้วเลยไปแว่นฮีบ
 ถึงแห่งห้องโองกว้างกาบทุน

แต่นั้นขุนเร่งรีบไปถึงเลบก้าว
 ราชาคามอบยานไปเฝ้า
 เขาก็เตรียมตัวแล้วเลยไปเร่งรีบ
 ถึงแห่งห้องโองกว้างกราบทูล

: 8

ต่อมาพระเจ้าพรหมทัต มีพระบรมราชโองการให้ไปตามโหรมาทำนายความฝันของ
 นางพิมพา ทั้งเสนาที่ไปตามและโหรผู้จะมาทำนายฝันต่าง เริงรีบ เช่นเดียวกัน ดังความว่า

เขาก็โดยคำเจ้าลาซาพาไป
 ถึงแห่งห้องเฮือนแล้วกวากอน
 หมักธูเห็ดแล้วเฮียวฮีบไปเปื่อง

เขาก็รีบคำเจ้าราชาเร่งรีบไป
 ถึงแห่งห้องเรือนแล้วกราบทูล
 หมอกรู้เหตุแล้วเร่งรีบไปโดยเร็ว

: 6*

นอกจากการแสดงความเต็มใจที่จะไต่สวนของพระมหากษัตริย์ด้วยการกระทำที่เร่งรีบ
 เพื่อให้บรรลุประสงค์โดยเร็วแล้ว การพยายามปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ
 ด้วยดีก็นับว่าเป็นการแสดงออกถึงการเอาใจใส่ในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเช่นกัน ตัวอย่างที่แสดง
 พฤติกรรมดังกล่าวคือ ขุนคลัง กำนัน ผู้ใหญ่บ้านของหมู่บ้านนายพราน และเศรษฐีโลพัน ดังนี้

พฤติกรรมของขุนคลัง ที่เดินทางไปขายสินค้าและสืบทหาพระวงษะมาตามพระราชนิพฺุชา
 ของพระสุริยะมาต จนกระทั่งสำเร็จตามความประสงค์ ผลแห่งพฤติกรรมนี้ทำให้ขุนคลังได้รับ
 สิ่งของที่เป็นรางวัลมากมาย พร้อมทั้งคำยกย่องชมเชยจากชนทั่วไป ดังความว่า

คนดีเปี่ยมสองข้างขอกหาง
 เป็นที่หนามขนแมงสาบแห่งนายคลังเคน
 อันว่าสองขุน เขาก็แสนดีเหลือล้น
 แว ๆ หวง หังเมืองชิงเบิง

คนมุงคู่สองข้างปากหาง
 เป็นที่นาสำราญยิ่งสนุกแห่งนายคลังแลหนอ
 อันว่าสองขุน เขาก็แสนดีเหลือล้น
 เข่งแซ่หวงทั้งเมืองชิงคู้

: 168

ผลตอบแทนความดีความชอบที่ขุนคลังได้รับนี้ แสดงให้เห็นว่า ผู้ไต่ปกร่องที่คงมี
 ความซื่อสัตย์ จงรักภักดี เมื่อมีพระราชภารกิจอันใดที่จะทำได้ก็ไม่ควรละเลยหรือเพิกเฉย
 และเมื่อรับมาปฏิบัติแล้วคงพยายามทำให้สำเร็จ พฤติกรรมที่จะสนับสนุนคำกล่าวนี้ คือ
 พฤติกรรมของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้านของนายพราน ผู้ปกครองหมู่บ้านทั้งสองเมื่อรู้เรื่องราว
 จากนายพรานว่า พระมหากษัตริย์จะเสด็จมาในหมู่บ้าน และมีพระกระสรวับสั่งให้ปลูกพลับพลา
 ในฐานะของผู้ไต่ปกร่อง บุคคลทั้งสองได้ปฏิบัติตาม และบอกชาวบ้านให้เตรียมรับเสด็จในที่
 ที่ขอลูกความที่กล่าวถึงพฤติกรรมในข้อนี้ว่า

แต่นั่นถากวานบานตาแสงกับาจา

เลยฟังฟาวคาหางแกงบุญ

บอกลูกบ้านบักขอมาโฮม

เรือนพิ้นเขตกาเบมาน

เขากัโฮมคนใด ๆ ทั้มักขอค

ชายไหญ่นอยเอาไมริบโฮม

เกนทั้งเหยาหลัวพันปูลาด

ทั้งหาซางโงมาเล็งเลว

ปลูกแกงคังจำเนียบ 3 หลัง

แบ่งผามเพิงเลียบเลียบพะนังลอม

บ่ละชวนแลวบันแบ่งคกแกง

เวียกฟังฟาวขามนอยสำนวน

เกนทั้งเขาอาทานเลียงแซก

คกปะไวคาหางซูลื้อนแทแลว

แต่นัผู้ไหญ่บ้านกำนันผู้ช่วย

เลยเร่งรีบเตรียมของจัดทำ

บอกลูกบ้านทั้งหมคมารวม

เรือนพิ้นหลังในเขตหมู่บ้าน

เขากัเกอยคนใดทั้งหมค

ชายไหญ่นอยเอาไมมารวม

เกนทั้งเหยาหลัวพันปูลาด

ทั้งหาซางโงมาเร่งเร็ว

ปลูกแกงคังพลับพลาสามหลัง

ปะรำเรียงรายมีพนักกันไวพร้อม

จัดเตรียมคกแกงแลวรับบริษณ

งานรีบเร่งใช้เวลาเล็กน้อยก็เสร็จรับบริษณ

เกนทั้งชาวอาหารเลียงแซก

คกแกงไวเตรียมพร้อมทุกเรือนจริงแลว

นอกจากพฤติกรรมของขุนคลังและกำนันผู้ใหญ่บ้าน ตามที่กล่าวมาแล้ว พฤติกรรมของเศรษฐีโลภเป็นอีกพฤติกรรมหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า ผู้ใดปกครองต้องเอาใจใส่ในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย กล่าวคือ จากพฤติกรรมของเศรษฐีโลภในตอนพานางโควินเข้าถวายคตพระวงษะมาคตตามพระราชประสงค์ของพระเจ้าจากคตที่ส่งพระราชสาส์นไปบอกและจากพฤติกรรมทางวาจาที่กราบบังคมทูลตอนพานางโควินเข้าเฝ้า แสดงถึงความจงรักภักดีและยินดีปฏิบัติตามพระราชประสงค์ยิ่งถึงความว่า

ข้าเฝ้าถวายบังคมกราบทูลว่า

เหนือหัวเจ้านายนอก

ว่าให้เอนาคทนอยมาเฝ้าบาทว่าอัน

ข้าเฝ้าโดยคำเจ้ามีขึ้นขัดหลัก

ข้าเฝ้าถวายบังคมกราบทูลว่า

เหนือหัวเจ้านายนอก

ว่าให้เอนาคทนอยมาเฝ้าบาทว่าอัน

ข้าเฝ้าทำตามคำเจ้าไม่มีขึ้นขัดหลัก

: 126

2. เป็นผู้มีปัญญาและคุณธรรม

เสนาอำมาตย์ที่อยูภายใต้การดูแลและปกครองขององค์พระมหากษัตริย์ เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้พระราชกรณียกิจ หรือพระราชดำริของพระมหากษัตริย์ บรรลุตามพระราชประสงค์ได้อยู่ ดังนั้นผู้ที่จะเป็นองพระเดชพระคุณต้องมีปัญญาดี และมีคุณธรรมช่วยควบคุมให้พฤติกรรมไปในทางที่ถูกต้อง

ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาคต มักกล่าวถึงพฤติกรรมของเสนาอำมาตย์ว่าเป็นพฤติกรรมของผู้มีปัญญาและคุณธรรม ดังคำกล่าวถึงพฤติกรรมของอำมาตย์เมืองโกสัมพีนครว่ามีคุณธรรมช่วยควบคุมพฤติกรรมถึงความว่า

แต่นั่นอำมาตย์แกล้งประกอบคตทำ

แต่นั่นอำมาตย์แกล้งประกอบครองธรรม

: 160 *

เสนาบดีผู้เดินทางนำพระราชสาส์นไปสู่นางสามมวาคี จิตาแห่งพระเจ้าโกสัมพี
เป็นเสนาบดีผู้มีปัญญาดี ถึงความกล่าวถึงเสนาบดี ว่า

แสนเมืองมยุชาติไสรี

บอกวาทอนพวยหนาจากจาทานเฮย

แสนเมืองมยุชาติไสรี

บอกวาเถิกถาพนาจากจาทานเฮย

: 444

สถานภาพสามี

สามีเป็นบุคคลที่มีความสำคัญยิ่งในครอบครัวเพราะสามีเป็นผู้นำในการปกครอง และ
เป็นหลักชัยของครอบครัว พฤติกรรมของสามีตามสถานภาพที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานเรื่อง
วงษะมาศ มีดังต่อไปนี้

1. มีความรับผิดชอบในครอบครัว

ตัวละครที่มีสถานภาพเป็นสามี และมีพฤติกรรมที่แสดงถึงความเป็นผู้มีมีความรับผิดชอบ
ต่อครอบครัวจะดูได้จากพฤติกรรมของพระวงษะมาศและขุนคลังดังต่อไปนี้

พฤติกรรมของพระวงษะมาศที่รับผิดชอบต่อนางโควิน เป็นพฤติกรรมที่แสดงว่าพระองค์
มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว แม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างพระองค์และนางโควินจะเป็นความลับ
แต่พระองค์ก็ทรงรับผิดชอบต่อพฤติกรรมของพระองค์ และไม่ลืมคำสั่งของนางโควินที่สั่งก่อนจากกัน
ว่าหากใครรบกวนจากความตายแล้วไปโค่นล้มตน ขอให้กลับมาพาเอานางไปร่วมชีวิตด้วย
ดังคำกล่าวที่ว่า

ถึงว่าถูกลาไคกับเกิดเป็นคี่เมื่อไคนั้น

พืหากวาบิ ถึงคำตายขบิาไลลิมอ้ว

จงโหมมาเอนองโควินเทียมพาง

บิาไหหายหางฮางฮามเฮาฮวมเฮาแคเนอ

ถึงว่าถูกลาไคกลับเกิดเป็นคี่เมื่อไคนั้น

ถาหากวาไมถึงความตายขออย่าไคลิมนอง

จงโหมมาเอนองโควินเคียงข้าง

อย่าไหหายหางรางเรรวมเราบางนะ

: 96

คำพูดของนางโควินตอนนี้มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของพระวรวงษะมาก เพราะเมื่อพระองค์
จะได้อภิเษกกับนางบัวคำและได้เป็นกษัตริย์ครองเมืองกุศสูม พระองค์ได้ให้เชิญนางโควินมาร่วม
อภิเษกด้วย พฤติกรรมของพระวรวงษะมากตอนนี้จึงแสดงถึงความเป็นสามีที่มีความรับผิดชอบ
ภรรยาได้ดี

พฤติกรรมของขุนคลังเป็นอีกพฤติกรรมหนึ่งที่สะท้อนถึงพฤติกรรมของสามีที่มีความรับผิดชอบ
ต่อครอบครัว กล่าวคือ ก่อนที่ขุนคลังจะเดินทางไปค้าขาย ณ เมืองโกสัมพี ภรรยาได้สั่งให้
ขุนคลังคิดถึงครอบครัวถึงครอบครัว ดังคำกล่าววว่า

ถึงเมื่อยามเดือน 6 ย่าเฒ่าทางฮามกาฬโศบ	ถึงเมื่อยามเดือนหกอย่าเฒ่าทางร้างกล้าโศบ
ถึงเมื่อยามเดือน 5 ย่าเฒ่าทางฮามนาแคเนอ	ถึงเมื่อยามเดือนห้าอย่าเฒ่าทางร้างนาแสนะ
อันวากานหลวงเจ้าสามโกบายาไศชาค	อันวากานหลวงเจ้าสามเฒ่าไศชาค
กานลาคนเฒ่าเฒ่าทางความกินแคเนอ	การราชนเฒ่าเฒ่าทางความกินแสนะ

: 148 - 148 *

คำสั่งของภรรยาตอนนี้เป็นสิ่งกำหนดพฤติกรรมของขุนคลังขณะอยู่เมืองโกสัมพี เพราะ
เมื่อเริ่มเข้าสู่ฤดูหนาว ขุนคลังได้คิดถึงคำสั่งของภรรยา ดังนี้

ถึงเมื่อเดือน 4 เคาคนิงสูงสูงเอื้อน	ถึงเมื่อเดือนสี่เข้าค่านึงคิดถึงบ้าน
ฟ้าแดงเตาเสียงฮวนควงบน	ฟ้าแดงเตรียมเสียงเลื่อนลั่นอยู่บน
ฝนฮวายฮ่าแผนดินผืนหมอม	ฝนตกโปรยปรายทั่วแผนดินผืนที่แห้งผาก
ก่หากจวนเพ็ชระกานมาแล้ว	ก็หากใกล้เวลาปลูกพืชมาแล้ว
ขุนคลังคิดถึงสูงสูงคำหลาสิ่งมานันนา	ขุนคลังคิดค่านึงถึงเรื่องคำหลาสิ่งมานันนา

: 159

แม้ว่าจะพลิกเปลี่ยนกับสิ่งชั่วร้ายรอบข้างภายในเมืองโกสัมพีก็ตามวิสัยชายทั่วไป
แต่เมื่อถึงเวลาที่ควรรับผิดชอบครอบครัว ชุนคังก็เตรียมเดินทางกลับ พฤติกรรมในตอนนี้
แสดงว่าชุนคังเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบครอบครัวได้เป็นอย่างดี

2. ปกป้องคุ้มครองภรรยา

เมื่อสามีเป็นหลักชัยของครอบครัว สามีจึงต้องปกป้องคุ้มครองภรรยาของตนในทุกขณะ
พฤติกรรมดังกล่าวนี้นี้จะเห็นได้จากพฤติกรรมของพระวรวงษะมาคและโชนะสอน เป็นตัวอย่าง

พฤติกรรมของพระวรวงษะมาคที่แสดงก่อนางโควิน ขณะที่นางได้รับความบอบช้ำระหว่าง
เดินทางอยู่กลางป่า พระองค์ทรงเป็นที่พึ่งทั้งทางร่างกายและจิตใจช่วยเหลือนางตลอดเวลา
และเมื่อนางไม่สามารถเดินต่อไปได้ พระองค์ก็มีใจห่อหุ้มแถมยังอุ้มนางเดินทางต่อไป
ข้อความที่กล่าวถึงพฤติกรรมก่อนนี้ คือ

เจ้ากบายน้องโควินเลยเป่า

เอามาฮายพันเทาคอยไป

เจ้าเอ๋ยกนงเคื่อนสัดคิยาสิมพีเนอ

แข่งใจควาพุดโทญแกว

.....

แค้นวรวงษะมาคหาอุ้มหอบเพิงเพา

บากเอาเมือขวัญควนเคินผากวาง

เจ้าก็จับแขนองโควินเลยเป่า

เอามาฮารพันเทาคอยไป

เจ้าเอ๋ยกนงเคื่อนสัดคิยาสิมพีเนอ

แข่งใจควาพุดโทญแกว

.....

แค้นวรวงษะมาคหาอุ้มหอบบนตัก

พระองค์เอาเมือขวัญควนเคินผากวาง

: 180

พระวรวงษะมาคทรงปฏิบัติก่อนางโควินผู้เป็นแม่เหลี่ ด้วยการทรงเป็นผู้คุ้มครองให้พ้นภัย
และความยากลำบาก พฤติกรรมเช่นนี้เป็นตัวอย่างพฤติกรรมของสามีที่ช่วยเหลือภรรยาในยาม
ทุกข์ยาก ในยามเจ็บป่วยสามีก็ต้องช่วยรักษา พฤติกรรมดังกล่าวสามารถดูได้อีกโดยผ่านพฤติกรรม
ทางวาทะของหญิงสาวโกสัมพีที่กล่าวอาลัยอาวรณ์สามีที่จะเดินทางกลับไปบ้านเมืองเดิมว่า คอไปนี้

ใครจะเป็นผู้รักษานางในยามที่นางเจ็บป่วย เพราะพฤติกรรมเจนนี้นี้เป็นพฤติกรรมที่สามีต้องดูแล
ภรรยา ดังความว่า

สองก็เป็นคนละหนอนบ่มีไผ่ขึ้นมาเป่าเสียนี สองก็พะวังพะวังร้อนไม่มีใครจะมาเป่าแล้วหนอ
พีนองบ่มีผู้ชวยบาแลน พีและนองไม่มีผู้มาชวยบาแลหนอ

: 162*– 163

พฤติกรรมของตัวละครอีกตัวหนึ่งที่แสดงการปกป้องภรรยา คือ ไชยะสอนกล่าวคือ
ไชยะสอนได้ให้ความอบอุ่นใจแก่นางสี่สุพัน โดยในขณะที่นางกลัวว่าจะเกิดเหตุร้ายขึ้นเมื่อ
บิดาทราบนางพาเอาไชยะสอนมาไว้ในห้อง ไชยะสอนได้กล่าวปลอบใจว่า พระองค์จะ
ปกป้องนางจนสุดความสามารถ และจะไม่ปล่อยให้นางได้รับโทษทัณฑ์ประการใด คำกล่าว
ปลอบมเหสีของไชยะสอน มีดังนี้

เมื่อนั้นณละครนตนาโลมนางไหเพ็งเชื้อ	เมื่อนั้นสมควรกล่าวโลมนางไหเพ็งเชื้อ
คั่นวาพะพำเขนนั้นเฮาหาวยักเอา	คั่นวาพะพำเขนนั้นเราหาวยะแยงเอา
พีจักเหาะหอบอุ้มเอามิงมเหสี	พีจะเหาะหอบอุ้มเอามิงมเหสี
เอาเทวีแพบเทียมพันเนื้อ	เอาเทวีแพบเทียมคามเนื้อ
นองยาวักทองวีจางทางคางนางเฮย	นองยาวักทองวีจางทางคางนางเฮย

: 223

และเมื่อเกิดการสู้รบกันจริง ๆ ก่อนออกรบไชยะสอนสั่งว่าให้นางเรียกพระองค์
เมื่อจะมีภัยเกิดขึ้นเพื่อพระองค์จะได้มาช่วยทันเวลา ดังความว่า

ถึงวาพะพำจากมมูกแสนที่กิด	ถึงวาพะพำจาจับมูกแสนที่กิด
พะจักเอาเทวีของพีแพงไปฆ่า	พระจะเอาเทวีของพีไปฆ่า

จึงไหวอน ถึงไทหาพะออนองพี่พายพี่
พี่จักไปชอยบุมเอาอัวแพงพิมบ่ยาแล้ว

จึงให้วอนถึงไ้หาพระองค์พทางนี้
 ฟ้าจะไปช่วยอมเอนองคนดีแน่นอน

• 227*

พฤติกรรมของไชยะสอน นับเป็นตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนว่าสามัคคีจะปกป้องภรรยาให้พ้นจากภัยอันตรายทุกเมื่อด้วยการทำเช่นนั้นเป็นการสร้างความมั่นคงทางกายและทางใจให้กับภรรยาของคุณ

3. พดจาไฟเราะ

สามีควรพูดกับภรรยาให้ไพเราะอ่อนหวานแสดงความเห็นใจภรรยาเสมอ ไม่ว่าสามี
 จะมีอารมณ์เป็นเช่นใดก็ตาม พฤติกรรมดังกล่าวปรากฏในพฤติกรรมของพระวรวงศ์เธอ
 พระเจาพรหมทัตและนายพราน ดังนี้

พระวรวงศ์เธอ ทนถนอมคำที่ไพร่ ราชกันนางโควินเสมอ ดังจะเห็นได้จากข้อความ
ที่กล่าวถึงคำพูดของพระองค์ว่าเป็นคำพูดที่ไพร่ ราช เชน

แต่นั้นลึคทีเคดทาวโถมมวนค่างาม

แก่นนันทิ์ เศวทาวปლობประโลมคำไพเราะ

$$\therefore 180^{\circ}$$

ตัวอย่างพฤติกรรมของคนหนึ่งจะเห็นได้จากพฤติกรรมพระวรวงศ์มคธที่ทรงคิดถึงพระเยซูเจ้าจนบรรทมไม่หลับ แต่เมื่อมเหสีทั้งสองถาม พระองค์ได้ชี้แจงเหตุผลด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ ดังความว่า

เมื่อนั้นพระบาทเจ้าหลานตอบคำนาง

เราบิ่เคื่องใจตั้งอันแตกาณฝุ่่งนั้น

อินวาทะบัณฑิตนิยมชนชั้นขุนนางไทย

พิภพอันชั่วเบื้อนนี้พะอรนน้องสิงไคคอกนา

เมื่อนพระบาทเจ้าศรีศอบค่างาม

เราไม่เคืองใจอันใดในการเหล่านั้น

อินวาทรรณนิบัตินไม่วุ่นชดหลัดก้องเออ

เหมีนเบอเนื่อพระน้องนางสิ่งใดคอกนา

• 132*

พระเจ้าพรหมทัตก็เป็นตัวละครอีกตัวหนึ่งที่มีพฤติกรรมทางวาจาโดยตรัสกับนางพิมพา ด้วยความไพเราะ แสดงถึงความรักและความห่วงใยที่มีต่อนาง เมื่อพระองค์ทรงรู้ว่าแม่ทัพฝ่ายชนะต้องการให้นางพิมพาเข้าเฝ้า พระองค์มิได้โวยวายข่มขู่หรือบีบบังคับให้นางปฏิบัติตามความนึกเห็นของพระองค์ พระองค์ทรงกล่าวกับนางด้วยถ้อยคำที่ไพเราะว่า

เจ้าแม่ทัพไซทันแถวแม่เมืองวาคาย	เจ้าแม่ทัพไซคามแถวแม่เมืองวานะ
เจ้าจะไปจึงลี้เป็นปะกานโคกี้ไหวมาทอน	เจ้าจะไปจริงหรือเป็นประการใดก็ไหวมาเถิด
กันจักไปก็ไหวางวันนีไภกายวาคาย	ครั้นจะไปก็ให้เตรียมวันนี้มิให้ชามวันนะ

: 394

นอกจากพฤติกรรมของพระวชยะมดและพระเจ้าพรหมทัตแล้ว นายพรานเป็นตัวละครอีกตัวหนึ่งที่มีพฤติกรรมทางวาจาที่ไพเราะอ่อนหวานกับภรรยา ดังขอความว่า

แต่นันดาพานตานจาเมียคำมวน	แต่นันดาพานกล่าวกับเมียคำไพเราะ
---------------------------	---------------------------------

: 188

4. ไม่ทิ้งภรรยา

ภรรยาคนแรกเป็นภรรยาคนสุรางคฺฐม มักจะเป็นผู้ที่ได้รับเกียรติและการยกย่องจากสามี สามีผู้มีความรับผิดชอบจะไม่ทอดทิ้งภรรยาเดิมของตน พฤติกรรมดังนี้จะเห็นได้จากพฤติกรรมของพระวชยะมดที่ทรงปฏิบัติต่อนางโควินมเหสีที่ลักลอบไต่เสียบกัน ถึงแม้พระองค์ต้องขังอยู่ในคุกของเศรษฐีโลพัน เมื่อพระองค์ได้พบความสุขพระองค์ได้นำเอานางมารวมชีวิตด้วย จากพฤติกรรมทางวาจาที่พระองค์ทรงกล่าวกับนางโควินต่อไปนี้ สนับสนุนคำกล่าวข้างต้นได้เป็นอย่างดี คือ

พี่บ่าวเสียบแกวมงคฺนของเกา	พี่ไม่ทิ้งเสียบแกวมงคฺลของเกา
แสนชโคใหม่แพ้นันบิเทาทิงพี่นา	แมนจะโคใหม่แพ้นเทาก็ไม่เทียมโคแล้ว

: 123 *

พฤติกรรมของสามีนี่ไม่ควรละทิ้งภรรยาคนแรกสะท้อนผ่านพฤติกรรมคำสอนของบักมัมพัน บักมัมพันสอนโห้ชะสอนก่อนพระองค์จะพานางสีสุพันกลับเมืองพาราณสีว่า แม้ในอนาคตจะพบ ความยากลำบาก หรือสุขสบายประการใด อย่าละทิ้งนาง ดังความว่า

พิจักวางนางให้ไปคามหัตตะบาทพะองแล้ว	พอจะวางนางให้ไปคามหัตตะบาทพะองคแล้ว
แสนยากอย่าไคมางแพงแกวแกนทองพินเณ	แสนยากอย่าไคทั้งแพงแกวแกนทองนะลูก
ถึงว่ามียศเพียง ๆ เกิงพะอินองก็คี่	ถึงว่ามียศเพียงเพียงก็พะอินทร้องคก็คี่
อย่าไคโลลิมชวันคอบแพงพันคุม	อย่าไคละอย่าไคลิมชวันคอบถนอมปกป้องไว้
ถึงว่ามีเมืองพนแสนพะยากมกามกคี่เณ	ถึงว่ามีเมืองนแสนพระยากมก รามกคี่คี่เณ
เมืองมิงเหงาพายฟ้าไคแคเณ	เมืองมิงเหงาภายนอย่าไคทอดทิ้งเลยนะ

: 254

5. แสดงความสามารถ

เนื่องจากสามีนี่ต้องเป็นผู้คุ้มครองปกป้องภรรยาทุกเมื่อ กล่าวโดยสรุป คือ สามีนี่ต้อง เป็นผู้นำของครอบครัว ดังนั้นสามีนี่จะต้องมีความรู้ ซึ่งนับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ทำให้สามีนี่ เป็นผู้นำที่สมบูรณ์ ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาคี่สะท้อนสภาพของสามีนี่ในค่านหนึ่ง คือ สามีนี่จะต้องเป็นผู้มีความรู้และสามารถถ่ายทอดความรู้ที่มีอยู่แก่ภรรยาได้ ดังจะเห็นได้จาก พฤติกรรมของพระวงษะมาคี่และโห้ชะสอนก่อนที่ภรรยาทั้งสองพามเหสีเดินทางไปบนอากาศ ทั้งพระวงษะมาคี่และโห้ชะสอนได้ชี้แนะให้มเหสีรู้จักสถานที่ที่มองเห็นในขณะผ่านไป ซึ่งแสดงให้เห็นว่าทั้งสองพระองค์ต่างมีความรอบรู้จึงสามารถให้ความกระจ่างแก่ภรรยาได้ ขอความ ที่พระวงษะมาคี่ทรงขอบขอสงสัยของนางโควินที่แสดง ว่าพระองค์เป็นผู้มีความรอบรู้มีดังนี้

แค้นโควินเปี่ยมเหลียวเห็นเมืองไทย	แค้นโควินของเห็นเมืองใหญ่
บูทคั้นเมืองบานชัคพะเฮย	อยู่ทคั้นเมืองบ้านชัคโคพะเฮย
แค้น จากาวคานชางไทยอุคอน	แค้น จากลาวคอบชางใหญ่อุดร
ทังหนเหนือฝ่ายกงจีน	ทางทิศเหนือคือเมืองกรุงจีน

คอยหลวงชั้นฉาตัน เคียงของ
เป็นมะหนักกะเลกวางเมืองนั้นไฮโคพินา
นับแฉาด เจาปางกอนอะสงไฮพินา
เป็นเมืองหลวงมาบชุมพูน
ไยบ้อคักซี้ไปตีไยมะหนะคอนเมืองไฮ
บัคแต่ไยแผนหลาไปนอมสวนไฮแทแลว

สาตสนาสร้างสมพานพะเจ้าเกิด
เมืองฝายนั้นสนุกล้ำลิ้นเฮาแทแลว
บ้อคไฮเทหอคอาพอน
แพกาสามากมุนเหลือล้น
บน ๆ ไยหลวงมาเซาพูน
ชะเพาหลวงกำกงพื้นบมีชาคเป็นแลว
นำสมุทรวายานกว้างจำพื้โกพินา
เคื่องเทศหาวมาแศสมุทรวาย
เซาวาเมืองหมาลายบายิงซึ่งรวมซอน
บุลานเอาพายหลังเซากาวมานัน
ฟักบิฐเห็นแทลิ่งไยนองเฮย

ภูเขาสูงใหญ่ซอนก็หลายลูกนั้น
เป็นมหานครกว้างเมืองนั้นใหญ่โตนักหนา
มีมาแต่ชาติพระเจาปางกอนอะสงไฮพินา
เป็นเมืองหลวงปราบทวีปชมพู
ใครไม่อาจะไปตีเอามานครเมืองใหญ่นี้ได้
เมืองต่าง ๆ ในพื้นแผ่นดินนี้ไยไปถวายเคื่อง
ราชบรรณาการให้
ศาตนาสร้างสมพานพะเจ้าเกิด
เมืองฝายนั้นสนุกมากกว่าเราแทแลว
ไม่อาจโรเพหอคอาพอน
แพกาสามากมุนเหลือล้น
รวมกันไยหลวงมาหุคอย
สำเภาหลวงฝายกรุงจีนไม่มีชาคเป็นแลว
นำสมุทรวายานกว้างไม่ไกลไม่ไกลนี้เา
เคื่องเทศหาวมาแศสมุทรวาย
เซาวาเมืองหมาลายบายิงซึ่งรวมซอน
โบราณเซาพายหลังเซากาวมาเอนนี้
ฟักบิฐเห็นควยตนเองแศประการใด

: 138 *

ความรู้ที่พระองค์ทรงมีอยู่นั้นทรงอ้างว่า ไคมาจากความเชื่อในอดีต ซึ่งมีผู้เลาถายทอด
เอาไว้ ซึ่งในลักษณะนี้แสดงให้เห็นว่า สามีจะต้องมีความรอบรู้ในทุกด้าน ทั้งด้านประเพณี
วัฒนธรรมของสังคมนั้น เพื่อว่าจะไคเป็นผู้นำบุคคลในครอบครัว ให้มีพฤติกรรมคล้อยตาม
ความต้องการของสังคม หรือจารีตประเพณีของสังคมนั้น

ไยยะสอนทรงทราบว่า การพาหนะเป็นพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องตามวัฒนธรรมและ
ชนบประเพณีที่ดีของสังคม ถ้าขึ้นทำไปจะไม่มีความสำเร็จก้าวหน้า พระองค์จึงไม่ทรงพานางสีสุพัน
หนียักษ์กุมพันนิคานาง ทั้งที่ทรงรู้ว่ามียักษ์รายอย่างใหญ่หลวง ดังความว่า

เมื่อจักลัดกลอนองเอาฉายแผนผยของคังพัน	เมื่อจะลัดกลอนองเอาหนิไปคังพัน
กัวจักเป็นบาบเบื่องเขาเซคอะทินนา	กัวจะเป็นบาบเบื่องเขาเซคอะทินนา
เวลาถึงนาคทะแพงพายหนา	เวลาถึงนาคทะแพงพายหนา
เอาไปไคคุณโนนมีคอบ	เอาไปไคพระคุณไม่มีคอบ
ถึงวาพแมพอมยอมให้จึงซีเอาคิ่นเฮย	ถาวาพแมพอมยอมให้จึงจะไปเอานองเฮย

: 223

ควยเหตุที่ว่าสามีเป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์ที่มากกว่าภรรยา สามีจึงควรเป็นผู้ชี้แนะ
ทางที่ถูกที่ควรให้แก่ภรรยา ราชบุโรหิตผู้ใหญ่ของเมืองพาราณสีบอกพระสุริยะมาคตอนใหญ่ขึ้น
ครองเมืองรทมนกับนางขั้วทองว่า ขอให้ทรงยอมรับปกครองเมืองและช่วยเป็นผู้นำสั่งสอน
มเหสีควย ดังความว่า

ขอให้สอนอัครมะเหสีแก้วเทวีเทียมแทบ	ขอให้สอนอัครมเหสีแก้วเทวีเทียมแทบ
สองกะลัดคำทิลาคเจาทงสาบสืบเมืองพะเฮย	สองกษัตริราชเจาทงสร้างสืบเมืองพะเฮย

: 57*

จากพฤติกรรมทางวาจาของราชบุโรหิตนี้ไคสะท้อนให้เห็นว่าสามีก็นำ และจะต้อง
เป็นผู้ที่มีความรอบรู้มากกว่าภรรยา จึงจะชี้แนะทางที่ถูกที่ควรให้ได้

6. ให้เกียรติและเคารพนับถือภรรยาเสมอมา

สามีและภรรยาเมื่อตกลงมาใช้ชีวิตร่วมกันสามีต้องปฏิบัติหน้าที่พึงของฝ่ายภรรยา
เช่นเดียวกับภรรยา โดยเฉพาะบิการคาราของภรรยาต้องให้ความเคารพนับถือเช่นเดียวกับ
บิการคาราของตน เมื่อจะประกอบกิจใดควรต้องขอความเห็นหรือคำอนุญาตจากท่านก่อน

ตัวละครที่มีพฤติกรรมดังกล่าวได้แก่ พระวรวงษะมาต ไชยะสอนและจักษะสอน พฤติกรรมที่สนับสนุนความคิดข้างต้นจะเห็นได้จากตอนที่ตัวละครทั้งสามได้ขออนุญาตบิดามารดาของมเหสีก่อนจะพาออกเดินทางกลับสู่บ้านเมืองตน พฤติกรรมดังกล่าวแสดงถึงการให้เกียรติและเคารพนับถือญาติมเหสี เช่นเดียวกับญาติของพระองค์เอง

สถานภาพภรรยา

ภรรยาที่มีพฤติกรรมอันเหมาะสมและถูกต้องจะมีส่วนสนับสนุนและส่งเสริมสามีได้ประการหนึ่งไม่ว่าพฤติกรรมนั้นจะเกี่ยวข้องกับคนภายในครอบครัวหรือคนอื่น ๆ ในสังคมทั่วไปก็ตาม

ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวรวงษะมาตนี้ สะท้อนสถานภาพของภรรยาที่มีพฤติกรรมเป็นแค่เพียงช้างเท้าหลังของสามีในลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสียของสามี

พฤติกรรมที่แสดงถึงความข้อเสียของภรรยาที่มีต่อสามีที่เห็นชัดคือ การทำความเคารพที่จะเห็นได้จากพฤติกรรมของนางโควิน นางบัวคำ นางพิมพา และภรรยาขุนคลัง พฤติกรรมของนางทั้งสี่ที่แสดงความข้อเสียคือการสยบยอม เชื้อพระบาท ส่วนนางโควินนั้นทั้งสยบยอม เชื้อพระบาทและเอาพระบาทวางบนศีรษะนางควบ ดังข้อความที่กล่าวถึงพฤติกรรมตอนนี้ คือ

แต่นั่นแพ่ง ๆ หนาอ้วนสองตัว	แต่นั่นนางผู้มีหน้าพริ้มเพราคุณางสวรรค์
ชูลีถววยเล็กกอนเฟียงพื้น	ชูลีถววยเล็กกรเฟียงพื้น
พันเศไหวสามโกสามเลา	กันเศไหวสามสามครั้ง
แปะแผนพื้นปาทาเจ้าไสหัว	แปะแผนพื้นพระบาทเจ้าไสหัว

: 315 *

พฤติกรรมของนางโควินข้างต้น เป็นพฤติกรรมแบบเดียวกับนางบัวคำปฏิบัติต่อพระวรวงษะมาต พระสวามี เมื่อพระองค์เสด็จกลับถึงเมืองพาราณสี ดังข้อความว่า

แต่นันบัวคำไหวมะหาคนถามขาว
แปะแผ่นพินขึ้นเจ้าไสหัว

แต่นันบัวคำแกวมหาคนถามขาว
แปะแผ่นพินขึ้นเจ้าไสหัว

: 276

พฤติกรรมกรรบายาณคลั่งที่แสดงความซื่อสัตย์ต่อสามีเมื่อสามีเินทางกลับจากการค้าขาย
มาถึง มีดังนี้

แต่นันอ้วยอศุญประกอบวันทา
เกสาณมเชื้อปาทาเทา

แต่นันอ้วยอศุญได้ประกอบวันทา
เกสาณมเชื้อปาทาเทา

: 166*

พฤติกรรมที่นางพิมพ์าแสดงความเคารพต่อพระเจ้าพรหมทัตพระสวามีก็เป็นแบบเดียวกับ
ข้างบน คือ

แต่นันนางไหวแลวกมขาบสามที่
นางก็เอาเกสเชื้อคินจอมเจ้า

แต่นันนางไหวแลวกมกราบสามที่
นางก็เอาเกสเชื้อคินจอมเจ้า

: 5

พฤติกรรมที่แสดงถึงความซื่อสัตย์ของภรรยาในอีกลักษณะหนึ่ง คือ รักษากาย
และใจคอยสามี เมื่อสามีไม่อยู่บ้านไม่ควรให้ชายอื่นเข้ามาเกี่ยวข้งหรือมีความสัมพันธ์อัน
เห็นได้ชัดจากคำสอนกับภุมพิน สอนนางสีสุพันถึงเรื่องความซื่อสัตย์ต่อสามีว่า

เป็นปิงไหมคสาจานควนหลักคิลาบ
คังคิเคาฉัวแกวคชวันแมเนอ

เป็นหญิงให้เว้นจากมิชชาจาร
คังคิเคาฉัวแกวคชวันมะนุญ

: 255*

ภรรยาที่มีพฤติกรรมไม่ซื่อสัตย์ต่อสามี คือมีชู้เมื่อสามีไม่อยู่ จะได้รับผลกระทบในทางร้าย คือ อยู่ในสังคมไม่ได้ โดยเฉพาะถ้าเป็นแม่เหล็กของภักดิ์ภรรยาจะได้รับโทษถึงประหาร เช่น นางบัฟฟา* ทรงลักลอบเล่นชู้กับขุนนาง เมื่อความจริงถูกเปิดเผยขึ้น นางต้องอับอายเหล่านางสนมกำนัล และต้องถูกประหารในที่สุด ถึงความว่า

ความแตกพังชายหนาหมอมสาวแทแลว
กับทั้งสองขุนพอมเทวีมีโทษ

ความแตกชนชายหนาหมอมสาวจริงแลว
กับทั้งสองขุนพอมเทวีมีโทษ

: 28*

พฤติกรรมของนางบัฟฟาจึงเป็นตัวอย่างพฤติกรรมที่ไม่ซื่อสัตย์ต่อสามีที่สะท้อนให้เห็น เพื่อให้พฤติกรรมที่มีความซื่อสัตย์เด่นชัดขึ้น

2. ปรณิบัติสามี

สามีเป็นหลักชัยและเป็นผู้นำครอบครัว ในความรู้สึกของภรรยาสามีคือผู้นำชีวิตและเป็นที่พึ่งทุกเมื่อ ความรู้สึกเช่นนี้สะท้อนผ่านพฤติกรรมทางวาจาของนางโควินที่กล่าวกับ พระวงษะมาก ถึงความว่า

อวนจักช้ไคเพิงทาวแสนสวนพะองอวนบิยาแลว น้องจะไคเพิงทาวแสนสวนพะองคัพเพันนอนแลว

: 124*

เมื่อสามีจะท่องเที่ยวจากไปไกล ผู้เป็นภรรยา มักสั่งว่าให้รีบกลับ และอย่าได้ทอดทิ้งตน ถึงความที่นางบัวคำสั่งพระวงษะมากก่อนพระองค์เสด็จจากไปว่า

ข้อมทนยาไคไลค้วนองวางเสียบะเปา

ข้อมทนรรมอย่าไคค้วนองวางเสียบะเปลา

เจ้าก็หากละนงไคอันนอนไหลาคายแลน

เจ้าก็หากละนงไคจะนอนร้องไห้ไม่ได้เห็นหน้า

แล้วหนอ

*แม่เหล็กของพระมหากษัตริย์ ในตัวอย่างนิทานที่นายทวารทางทิศตะวันตกเล่าให้ เพนมหาตพังกอนที่จะขอให้เปิดประตูเมือง เพื่อพาโอรสทั้งสองออกไปประหาร

ข้าไคไลพงพันจากอนงอน

ขอข้าไคถึงพงพันจากอนงองค

: 124

เนื่องจากสามี มีความสำคัญต่อภรรยามากเช่นนี้ ภรรยาจึงต้องเอื้ออาทรต่อความเป็นอยู่ของสามี ต้องปรนนิบัติสามีให้มีความสุขทุกเมื่อ พฤติกรรมดังกล่าวสะท้อนไว้ในพฤติกรรมของนางบัวคำ และนางสีสุพัน เช่น เมื่อนางบัวคำขึ้นขึ้นมาพบว่ามีสามีมีความทุกข์ใจนอนไม่หลับ จึงระแวงว่าตนเองเป็นสาเหตุหรือไม่ พฤติกรรมที่นางเอื้ออาทรต่อสามีกล่าวไว้ ดังนี้

เคื่องมะโนสมบิจำเดินลีเจ้า
ลี้ว่าสองเณอชาชีวโคเมาเหือเสียลี้
บินเบือเนือเณอชาบิากคอยแท้
พะจึงบินโสกกันแคนก้งในพะไท
บิ่วละบิ่คณินสิบิ่กักในความเวา
ฮูว่าโพยโพยทองพทอนเจิมปวยไค
คูลากล่าวแถหลังนันบิ่หอนมีพะเฮย

เคื่องมโนสมบิ่จำเริญหรือเจ้า
หรือว่าสององคขามีเหงื่อไคลเหม็นน้าเบือแล้วหรือ
รูสึกเบือเนือสองขาไม่อยากมองจริงหรือ
พะจึงทรงโศกเศร่าค้งแคนในพระทัย
ปรนนิบัติคณินสิบิ่ไม่ถูกในคำพูด
หรือว่าโพยภัยทองภูธรเจิมปวยไคทอน
คูลากนั้กแถหลังนันไม่เคยมีพะเฮย

: 132

พฤติกรรมที่แสดงความเอื้ออาทรต่อสามีของนางบัวคำเหมือนพฤติกรรมนางสีสุพัน เมื่อนางขึ้นมาพบไชยะสอนบรรทมไม่หลับ ดังความว่า

พันเตชาไหวเหนือหัวกันโสก
เซ็นขึ้นขีพะองเจ้ารักไคโพแท้
ฮูว่าชีวาคาคาวโคเคิมคั้งแพงพะเฮย
ฮูว่าชานอบบิ่วละบิ่คณินกักกองท่าเจ้า

กันเตชาไหวเหนือหัวทรงกันแสงโศกเศร่าไป
เซ็นขึ้นขอพระองค์เจ้าเกิดภัยจริงหรือ
หรือว่าเหม็นสาบไคตลอดคายของชานอบ
หรือว่าชานอบปรนนิบัติไม่ถูกครรลองธรรมเจ้า

ทุกวันหอมหวทงแดนพอนจิงนา
วันนี้สังตางทองชมช้อเปี้ยคหวงเหียงเค

ทุกวันหอมหวทงแดนอาภรณ์จิงนา
วันนี้ไยคางทองชมช้อเปี้ยคหวงอันโค

: 251*

ขอความทั้งสองนี้แสดงถึงพฤติกรรมเอื้ออาทรต่อความทุกข์สุขของสามี ความทุกข์ของสามี
เป็นความทุกข์อันใหญ่หลวงของภรรยา และเพื่อป้องกันมิให้ตนเป็นผู้สร้างปัญหาให้เกิดแก่สามี ภรรยา
จึงต้องปรนนิบัติดูแลสามีมิให้บกพร่อง พฤติกรรมของภรรยาในลักษณะนี้สะท้อนผ่านพฤติกรรมทางวาจา
ของยักษ์กุมพัน และพระเจ้าเขาเงินไกรลาค

พฤติกรรมยักษ์กุมพันที่สอนนางสีสุพันถึงหน้าที่พึงปรนนิบัติสามีมีดังนี้

¹ ไห่คอบุประถาก ² ไท้ลาคควนเกง
³ บาลวงควมโถมมีนคอง
⁴ นิจจะกานไหนดอนคั่นก่อน
⁵ บำโกคกาคำเขมเสี้ยคสวแมเนอ

¹ ไห่คอบุประถาก ² ไท้ลาคควนเกง
³ บาลวงควมโถมมีนคอง
⁴ นิจจะกานไหนดอนคั่นก่อน
⁵ บำโกคกาคำเขมเสี้ยคสวแมเนอ

: 255*

คำสอนนี้มีเนื้อความใกล้เคียงกับคำสอนที่พระเจ้าเขาเงินไกรลาค ทรงสอนนางแพงพัน
ดังข้อความว่า

แห่งหนึ่งน้นคนอาจสามีโก
² ควนยำเบงยุบั้นยาวหมั้น
¹ บัวละบัคไคคาคีคองชอบ
⁶ บำไคเอ็คยู่คื้อคั่นลีนกวาคพาแมเอย
⁷ แมงนึ่งยำกิ้นเขาแลงงายเสี้ยกอนยัวนั้น

แห่งหนึ่งน้นคนอาจสามีโก
² ควนยำเบงยุบั้นยาวหมั้น
¹ บัวละบัคไคคาคีคองชอบ
⁶ บำไคเอ็คยู่คื้อคั่นลีนกวาคพาแมเอย
⁷ แมงนึ่งยำกิ้นเขาแลงงายเสี้ยกอนยัวนั้น

* พา = ภาชนะใส่กับข้าวคาวหวาน

บาปแลนทองคำมื่อเมื่อลุนแมแล้ว

อันหนึ่งบาปอปปองแรงขมยั่วแพง

เป็นกำหลองเมื่อตกไปใหม่

บาปแลนทองคำมื่อเมื่อภายหลังนะแม

อันหนึ่งบาปคาแซงแซงขมยั่วแพง

เป็นกรรมหลวงเมื่อตกไปใหม่ (ตกนรก)

: 459 - 459

จากคำสอนทั้งสองนี้ แสดงถึงพฤติกรรมที่ภรรยาพึงกระทำต่อสามี ซึ่งเป็นสิ่งที่จะเอื้ออำนวยความสุขแก่สามี คือ

1. ประนินบิสีสามีเป็นนิจ และการประนินบิสีสามีนี้จัดเป็นธรรมนิยมประเพณีมาแต่โบราณ
2. ให้ความเคารพยำเกรงสามี
3. ไม่พูดให้พูดส่อเสียดกับสามี
4. บำเหน็จอันตั้งจิตเตรียมที่นอนให้ ให้สามีเข้านอนให้เรียบร้อยก่อนนอนจึงนอนที่หลังเมื่อสามีตื่นนอนให้ตื่นก่อนสามี
5. ไม่พูดคำหยาบเสียดสีหรือคำแซงสามี ถ้าทำเช่นนี้จะเป็นบาป
6. มีกิริยา มารยาทเหมาะสมเป็นกุลสตรี ในคำสอนกล่าวว่าเวลาเดินผ่านสำหรับตัวขาวระวังอย่าให้ชายฉกรรจ์มัดสำหรับ เพราะการกระทำดังนี้แสดงถึงความเป็นผู้มีมารยาท เนื่องจากคำนับสำหรับนางของผู้หญิงคือของค่า ถ้าเอาไปกราบสำหรับถือว่า เป็นของสูงดูไม่เหมาะสม
7. กินอาหารที่หลังสามี ภรรยาจะกินอาหารก่อนสามีไม่ได้ เมื่อเตรียมอาหารให้สามีเสร็จแล้ว ภรรยาต้องคอยดูแลประนินบิสีสามีระหว่างกินอาหารนั้น เมื่อสามีลงมือกินอาหารแล้ว ภรรยาจึงกินอาหารได้

จากคำสอนทั้ง 7 ข้อนี้ เป็นพฤติกรรมที่ภรรยาพึงกระทำต่อสามี เพื่อให้สามีได้รับความสุขและความเจริญ

พฤติกรรมภรรยาพยาบาลเป็นพฤติกรรมที่ขัดกับคำสอนทั้ง 7 ข้อนั้นโดยสิ้นเชิง กล่าวคือนางไม่ประนินบิสีสามี ไม่ให้ความเคารพ ไม่ให้เกียรติ แม้ที่นอนของสามีนางก็ใช้เท่าเทียม เมื่อถึงเวลานอนก็มีให้สามีนอนในที่อันควร และให้อาหารขึ้นแล้วแก่สามี ดังความว่า

ตื่นตื่นแป้นกระดานแผ่นกลางเรือน	ตื่นตื่นแป้นกระดานแผ่นกลางเรือน
เคียดความชั่วมีเมียบกัณยังเขา	โกรธว่าชั่วมีเมียบกัณยังเขา
ชนของถิ่นชนอนฉั่วตื่นตื่น	ชนของทั้งที่นอนฉั่วตื่นตื่น
เคื่องฉั่วทั้งไหขาวม	เคื่องกระจายทั้งร้องไห้ฟูมฟาย
หลายวันไคหลายคืนมิสวาง	หลายวันไคหลายคืนไม่หาย
มิให้ฉั่วรวมหองชนอนชนอนฮวมเฮียงแทแล้ว	มิให้ฉั่วรวมหองที่นอนชนอนรวมเรียงจริงแล้ว

: 189

พฤติกรรมของภรรยาพยาบาลนี้ เป็นพฤติกรรมที่มีให้เกียรติสามี ทรมาณสามีด้วยเรื่อง
ที่อยู่อาศัยและอาหาร โดยเฉพาะอาหารที่ให้สามีกินนั้นเป็นอาหารชั้นเลิศ ดังข้อความว่า

เผื่อจกัณยังเขาขาวขาวปลายแถบคืบแล้ว	ทานจกัณยังขาวขาวปลายแถบคืบแล้ว
-------------------------------------	--------------------------------

: 189

ส่วนอาหารชั้นคืบนั้น นางไม่นำมาให้กิน กลับเอาไปถวายพระสุริยะมณฑลและพระวงษะมณฑล
ขณะที่ภรรยาทั้งสองพระองค์เสด็จมาในหมอนและพู่คอเอาคืบของตนถวายการใส่ร้ายสามีของนางด้วย
ดังข้อความว่า

ตั้งวาของแหมแหขนอยชนคาพราน	นี้ขนาดของขอยนักขนอยชนคาพราน
แขงวาคาพรานเห็นกับมิอันถวายเจ้า	ถาววาคาพรานเห็นกับมิอันถวายเจ้า

: 202 *

ภรรยาพยาบาลผู้ใส่ร้ายสามี โดยกล่าวว่า นายพยานนี้เป็นสามีเป็นอุปสรรคสำคัญที่
ขัดขวางนางไม่ให้กินอาหารดี ๆ มากถวาย นางจึงฟ้องชนอนเอาไวถวายพระองค์ พฤติกรรมนี้คือ
ความจริง ในวรรณกรรมไม่มีข้อความใดที่จะแสดงว่า นางเคยให้สามีกินอาหารดี ๆ มากจน

ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าพฤติกรรมอย่างหนึ่งจะนำไปสู่พฤติกรรมอื่น ๆ ได้ กล่าว คือ เมื่อนางโกรธสามี จึงทำให้นางไม่ปรนนิบัติสามี พูดส่อเสียดสามี หรือใส่ร้ายสามีเพื่อเอาตัวใส่ตัว เป็นต้น การพูดใส่ร้ายสามีของนางเองนี้และผลจากพฤติกรรมอื่น ๆ ที่แสดงออกมา ทำให้นางต้องสูญเสียสามีให้หญิงอื่น และนางต้องลดฐานะไปเป็นผู้รับใช้สามีและภรรยาใหม่ของสามีด้วย

3. สังเคราะห์ภูษาคีและคนข้างเคียงของสามี

ภรรยาพึงสังเคราะห์บุคคลข้างเคียงสามีด้วยความเป็นธรรม ไม่ว่าบุคคลผู้นั้นจะมีสถานภาพเป็นบิดามารดา ภรรยา (สนม) พี่น้อง แมกระทั่งผู้ใดปกครองของสามี พฤติกรรมที่ภรรยาพึงปฏิบัติภูษาคีและคนข้างเคียงของสามี ปรากฏในคำสอนของพระเจ้าเซาเงินไกรลาค ดังต่อไปนี้

ไหล่คอบหอมไพบานยาบิมีบเหิงแมเนอ

.....

บุนหลายไคเป็นเหวินางเอก

นักสนมหนุ่มเหเนาหลายเชื้อสำลูน

ไหล่คอบยักแมนแมงเสมอลูกท้าวแคว้น

จงใจสอนทูลนางยาคาน

สลับไวนวณไกลานโยค

ยาไคซัดโกถกณมยุงบึงควมแหวเนอ

ทิดสะนอม 6 แห่งวันทา

เทวะคาหลวง 5 พะองเนานอม

บิดคาแก้วมารดาพ่อแม่ตัวนั้น

2 แห่งไวยันหมันหมันปูลูกเฮย

ถัดนั้นบิดคาไหมมารดาพ่อแม่ตัวนั้น

เป็น 4 แห่งพอมเพียงหนายูบปูลูกเฮย

แห่งหนึ่งนั้นคนอาจสามีโก

.....

ไหล่คอบหอมไพบานยาบิมีบเหมงลุนะ

.....

บุนหลายไคเป็นเหวินางเอก

นักสนมหนุ่มเหเนาหลากหลายก็เป็นเพียงน้อย ๆ

ไหล่คอบรักสนิทแนเสมอลูกท้าวแคว้น

จงใจสอนทูลนางยาคาน

สอเสียดไวนวณไกลานโยค

อย่าไคเขาไกลซัดโกถกณมยุงบึงควมจริงหนอ

ทิดสะนอมหกแห่งวันทา

เทวะคาหลวงห้าพระองค์ใหม่มนอบ

บิดาแก้วมารดาพ่อแม่ตัวนั้น

สองแห่งไวยันหมันหมันปูลูกเฮย

ถัดนั้นบิดาไหมมารดาพ่อแม่ตัวนั้น

เป็นสี่แห่งพอมเพียงหนายูบปูลูกเฮย

แห่งหนึ่งนั้นคนอาจสามีโก

.....

ผู้คนเฝ้าคานายเซนเกา
ไหยอนยานย่าแพยาลวนแทเนอ

ผู้คนเฝ้าคานายรุนเกา
ไหยอนกัลย้าเกรงเทอยาลวนเถิณะ

: 459 — 459*

คำสอนนี้สอนในเรื่องพฤติกรรมของภรรยาในฐานะที่เป็นแม่เหล็กของพระมหากษัตริย์ว่า
ต้องมีความโอบอ้อมอารีไมกตขี้ขมเหงผู้ใดปกครองให้ได้รับความเคื้อครอน และสอนให้น้อมไหว
ทิศทั้งหก (ทิศตะวันออก อันไคแก บิคามารคา เป็นต้น) โดยเฉพาะให้ถือว่ามิเหวคาประจำบ้านเรือน
ที่จะตองนอมไหวอยู่ทางค ไคแก บิกา มารคาของค บิคามารคาของสามี และตัวสามีเอง
กล่าวคือ ต้องให้ความเคารพนับถือบิคามารคาของสามี เช่นเดียวกับบิคามารคาตนเอง และต้อง
เคารพยำเกรงสามีของคอยู่เสมอ รวมทั้งผู้อาวุโสของบ้านเมืองก็ต้องให้ความเคารพนับถือ
ไม่ควรจะมีทิฐิตอทาน

ส่วนพฤติกรรมที่ต้องร่วมกับสนมของพระสวามีนั้นในฐานะที่คเป็นแม่เหล็กคต้องมีใจกว้าง
รักบรรดาเหล่าสนมเหมือนเป็นพี่น้องร่วมท้องเดียวกันมา ไม่ควรแสดงอาการหึงหวง หรือให้ความเกลียดชัง
ผู้หนึ่งผู้ใดจนเกินไป เพราะจะเป็นชนวนให้เกิดความแตกแยก พฤติกรรมของนางสี่สัพันที่มีต่อ
นางสามมาวคี สนมอีกคนหนึ่งของพระเจ้าเขาเงินไกรลาด เป็นพฤติกรรมหนึ่งที่สนับสนุนคำสอน
ของพระเจ้าเขาเงินไกรลาดในข้อนี้ ดังความว่า

สี่สัพันเอื้อยมาพจเห็นอน
เป็นที่รักแมนแมนยนิทังเนา

สี่สัพันพีมหาเห็นอน
เป็นที่รักสนิสนมยนิคี่ ญินังร่วมกัน

: 446

และจากคำสอนของยักษ์กุ่มพันทอนหนึ่งกล่าวว่า แม่เหล็กคต้องมีใจเป็นกลาง ไม่หึงหวง
หรือเชื่อคำพูดของสนมคนใดคนหนึ่งจนเกินไป พฤติกรรมของภรรยาตามที่ยักษ์กุ่มพันทอนมีดังนี้

*ตามอธิบายของพระพุทธองค์ ทิศ 6 คือ ทิศตะวันออก ไคแก บิคามารคา ทิศใต้ ไคแก
ครอจารบ ทิศตะวันตก ไคแก ภรรยาและลูก ๆ ทิศเหนือ ไคแก มิตร ญาติ เพื่อนบ้าน ทิศเบื้องล่าง
ไคแก คนรับใช้ คนงาน และทิศเบื้องบน ไคแก นักบวช (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2521 :

สาวสนมทองปางทองสลักดี
 ขาไคเอื่องคำสมชาบทุนแม่เนอ
 เป็นเอกเอี่ยมจอมมิ่งมะเหล
 หลายเทวีพาพุนคำเขม
 ขาไคเอาจิชาใจทีเจ็บปวด
 ขมขื่นขอหวะบันเปี้ยคไนแทคาย

สาวสนมทองปรางคทองบุแฮกดี
 ขาไคไคคำบุแฮขื่นกราบหล
 เป็นเอกเอี่ยมจอมมิ่งมะเหล
 แมมีหลายเทวีกียาโกรธกล่าวร้าย
 ขาไคเอาจิชาใจทีเจ็บปวด
 ขมขื่นขอหวะบันเปี้ยคไนจริงนะ

: 255

จากคำตอบของภรรยาขุนคลังที่ตอบคำถามขุนคลังเมื่อแรกพบกันหลังจากที่ขุนคลัง
 กลับมาจากค้าขาย แสดงถึงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของนางศุภยาทิพของสามี ดังนี้

ฝูงเพื่อนบ้านก็ยังคงยกยูน
 หังวงสำวังบุนเลี้ยง

ฝูงเพื่อนบ้านก็ยังคงยกยูน
 หังวงษาไม่วางยังคงเลี้ยงดู

: 167

จากคำตอบนี้แสดงถึงพฤติกรรมของภรรยาที่คงเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ทั้งญาติสามีและเพื่อนบ้าน
 อีกด้วย

ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของนางบัวทอง ที่มีต่อพระวรวงษะมาศ นางโควินและชีวหา พระญาติ
 ของพระสุริยะมาศพระสวามี ด้วยการหักทลายใหญ่ที่เฒ่ามาถึงใหม่ ๆ นั้น เกิดความอบอุ่นใจ และ
 แสดงถึงความเป็นมิตรไมตรี นับเป็นพฤติกรรมที่เป็นแบบอย่างที่ดีสอดคล้องกับคำสอนข้างต้นได้ดี
 ส่วนภรรยานายพรานผู้มีความหึงหวงและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเป็นใหญ่ จนทำให้ไม่มีความปรารถนาดี
 ต่อนางโควิน ผู้ที่นางถือว่าเป็นภรรยาหนึ่งของสามีนาง พฤติกรรมที่นางแสดงต่อนางโควินนั้นนอกจาก
 ไม่เป็นการสังเคราะห์แล้ว ยังนับได้ว่าเป็นการเบียดเบียนจนทำให้นางโควินได้รับความทุกข์ทรมาน

และใจ จึงเป็นพฤติกรรมที่ขัดกับคำสอนของพระเจ้าเขาเงินไกรลาดและยักษ์กุมพันธ์ ตามที่กล่าวมาในข้างต้นอย่างสิ้นเชิง จึงทำให้นางได้รับผลตอบแทนในคานลบ คือ ได้รับทุกข์ทั้งกายและใจ

4. รวมทุกข์สุขกับสามี

ภรรยาและสามีต้องใช้ชีวิตร่วมกัน ภรรยาต้องรวมทุกข์สุขกับสามี ความคิดเช่นนี้ปรากฏในพฤติกรรมทางวาจาของนางในตอนที่สามีให้พระโขนงสอนและนางสืสุพันก่อนกลับสู่บ้านเมือง ข้อความในตอนหนึ่งกล่าวว่า สามีและภรรยาควรอยู่รวมชีวิตกันเสมอ ดังความว่า

ตัวเมียเขาชวนคนยาโคพากันเนอ

ตัวเมียเขาขวัญควรอย่าได้พรากกันนะ

: 259

ข้อความนี้สัมพันธ์กับความคิดตอนหนึ่งของชีวหา พระองค์ทรงคิดว่า พระองค์ไม่สมควรแยกนางโควินพระมารดาไปกับพระองค์ เมื่อพระองค์ครองอยู่เปงจาน ทั้งนี้เพราะจะเป็นการแยกพระราชบิดาและพระราชมารดาให้จากกัน ซึ่งมีโทษกรรมเนียมที่ขี้ดื้ออู้อี้บดึกกัน จากความคิดตอนนี้ก็ได้อธิบายให้เห็นว่าภรรยาสามีควรใช้ชีวิตด้วยกัน ไม่ควรจะแยกกันอยู่ ดังความว่า

แมบุญพอมพืแควนคี่คอกนา

แมบุญนพอมพอกก็แสนคี่แลวนะ

แสนขี้มากับคนอวนบ่ไซ่ของคำนี้

ถ้าจะมาอยู่กับคนไม่ไซ่ครรถองความเข็นนี้

: 433

ควบเหตุผลเช่นนี้ไม่ว่าในยามสุขหรือยามทุกข์ ภรรยาและสามีจึงสมควรจะได้อยู่รวมกันในวรรณกรรมนิทาน เรื่องวงษะมานี้ ตัวละครที่มีสถานภาพภรรยาจะเป็นคู่ร่วมทุกข์ รวมทุกข์กับสามีเสมอ เช่น พฤติกรรมของนางแพงพัน นางโควิน นางบัวคำ และนางสืสุพัน

พฤติกรรมของนางแพงพันที่บอมสละความสุขที่เคยได้รับอยู่ในบ้านเมืองออกติดตามพระสวามีกลับบ้านเมือง โดยที่นางไม่รู้อะการกรรมในภายหน้าของตนเองเลย แต่ไม่ว่าจะเป็นความสุขหรือความทุกข์นางก็พร้อมที่จะเดินทางรวมไปอย่างไม่ย่อท้อ พฤติกรรมของนางเกิดจากความตั้งใจอย่างเด็ดเดี่ยว ดังนี้

เมื่อนั้นแพงพันธุะยาตียังยิง

คันวามีเพียงแห้วชาก็สวนตามเจาแล้ว

ชาบีโคคาคขวางเอามอนเมื่อแฝงที่พูน

แมนวาทายเป็นผีก็สวนนำเป็นคำ

แคนโกขวางบ่เห็นองอันเปา

ผาสาคขวางเป็นเชื้อฮุนหมองแลน

เมื่อนั้นแพงพันธุะยาตียังยิง

คันวามีเพียงแห้วชาก็ยอมตามเจาแล้ว

ชาบีโคคาคขวางขอเฝ้าติดตามไป

แมนวาทายเป็นผีก็ยอมตามไปเป็นผีคำ*

แคนโกขวางไม่เห็นพระองค์ก็ไปลาไปเดียว

ปราสาทก็จะร้างเหลือแต่ซากที่เฝ้าหมองแล้วหนอ

: 458

พฤติกรรมของนางโควินและนางบัวคำซึ่งขอเสด็จติดตามพระวรวงษะมาคคอนเสด็จไปตาม
พระเชษฐา นางมีความตั้งใจอย่างเด็ดเดี่ยวว่า แม้จะมีทุกข์มากมายเพียงใด ก็จะขอร่วมเสด็จไปด้วย
ทั้งความว

แสนที่ทุกหมื่นชั้นตามเจาบังวางแหตาย

แม้จะมีทุกข์หมื่นชั้นตามเจาไม่วางจริงแล้ว

: 132 *

พฤติกรรมของนางสีสุพันทอนขอติดตามไปขอสนกลับบ้านเมืองเดิมของพระองค์
นางกล่าวว

ชาบีวางฉัววันมิงเมืองมวนพอม

ข้อมตามไทหันที่พอมพี

ชาบีโคคาคแควยามยังยอมคอยไคแล้ว

แสนวาเห็นยากเย็นยาวนานกะแสนสายก็คเโน

อวนบ่แห่งความเพียรคาคคิงคุณคำ

ชาบีวางฉัววันมิงเมืองมวนพอม

ข้อมตามไทหันที่พอมพระองค์

ชาบีโคคาคแควยามยังยอมคอยไคแล้ว

แมนวาเห็นยากเย็นยาวนานประมาณแสนสายก็คเ

ชาบีละความเพียรคาคกายคุณคำ

* ผีคำ คือ ผีบ้านผีเรือน

ถึงว่ามีลูกสาวกินเมืองฮอมไฟเมื่อใด
น้องขึ้นเที่ยงแท้เฝ้าทางพระองค์แลนา

ถึงว่ามีลูกสร้างกินเมืองครองไพรเมื่อใด
น้องขออาสาเที่ยงแท้เฝ้าทางพระองค์แลนา

: 252 — 252

ทั้งนางแพงพั้นและนางสีสุพันต่างมีความมุ่งมั่นที่จะขอติดตามพระสวามีไปยังบ้านเมือง
ของพระองค์อย่างไม่วุ่นเกรงอันตรายในภายภาคหน้าแก่ประการใด พฤติกรรมเช่นนี้เหมาะสมกับ
สถานภาพแห่งความเป็นภรรยา จะเห็นได้จากความเต็มใจของบิดามารดาของนางเมื่อนางไปขอ
อนุญาตติดตามสามี เช่น บิดามารดาพินิจให้นางสีสุพันติดตามไปชะสอนกลับบ้านเมือง โดยกล่าวว่า

ดี ๆ แลแล้วแต่ที่ทำได้เพียง

ดีแล้วแต่ที่ธรรมเพียง

ตั้งมั่นทำมาหากันแต่ความเคาชอบคุณลูกเฮย

สมเป็นธรรมชาติแต่ความเคาชอบคุณลูกเฮย

: 254

5. สนับสนุนในกิจการของสามี

การสนับสนุนกิจการของสามี คือ ไม่ขัดขวางการทำงานของสามี และเมื่อสามีทำงาน
สำเร็จเรียบร้อยแล้ว ภรรยาพึงแสดงความยินดีด้วยการกล่าวคำสนับสนุน ตัวอย่างพฤติกรรมตาม
คำกล่าวนี้นี้จะเห็นได้จากพฤติกรรมของภรรยาขุนคลัง และภรรยาทหารในกองทัพของพระวรวงศา

พฤติกรรมของภรรยาขุนคลังเมื่อรู้ว่าขุนคลังจะต้องเดินทางไปค้าขายยังเมืองโกสัมพี
ตามพระราชบัญชาของพระสุริยวงศา นางยินดีพร้อมทั้งสนับสนุนด้วยคำพูดว่า

สาธุทอนกาน เจ้าทอนขึ้นไคล

สาธุเถิดการเจ้าจะขึ้นไคลหรือ

เห็นจักลูกโชคโคของปะเสสิมุงคุณพี่เฮย

เห็นจะมีโชคโคของประเสริฐมงคลพี่เฮย

เงินค่าหลายหลังมามีเจ้า

เงินค่ามากหลังมามีเจ้า

ไปค้เยอสามโกแกวเอากานพะบาทค้แล้ว

ไปค้เถิดสามโกแกวเอากานพะบาทค้แล้ว

เฮาก็อ่กกบขบขบจนเจาเหลือมขบ
ทุกคำเชาขบแผนดินเมืองพะแลว

เราก็อ่กกขบขบจนเจาแผ่คดม
ทุกคำเชาขบแผนดินเมืองพะแลว

: 148

พฤติกรรมของภรรยาเลาทหารในกองทัพของพระวงษะมาด คือ สั้งสามีก่อนคิดตามไป
ในกองทัพ เป็นคำสนับสนุนให้สามีกบฏที่ให้เต็มความสามารถ ดังความว่า

ไปคืทอนสามีกอด้ว้มึงเอี่ยมเฮย

ไปคืเอ็ดสามีกอด้ว้มึงเอี่ยมเฮย

ถึงวาแลวปะโยคกำเล็กเสียงความมาเพียวทอน

ถึงวาเสรีปะโยคณคณคณแล้วรื้บกลับมาเอ็ด

เอากานกำเหนื่อหัวบ่าขมอม

เอาการกับพระมหากษัตริย์ทอน

ให้คอบแขงเชื่อนเชาความเจาบาวางทานเฮย

ให้คอบกลาหาญเชาความพระองค์เจาอย่าทิ้ง

หน้าทีนะฟี่

: 328*

6. มอบความเป็นใหญ่ให้กับสามี

ภรรยาของยกย่องให้สามีเป็นใหญ่ เป็นผู้นำในครอบครัว ดังนั้นความเห็นหรือการตัดสินใจ
ของสามี จึงเป็นสิ่งที่ภรรยาควรบ่คืถือปฏิบัติตาม ตัวอย่างพฤติกรรมของนางพิมพา นางโควินและ
นางบัวคำเป็นแบบอย่างของภรรยาที่ยกย่องสามีให้เป็นผู้นำ เป็นผู้ตัดสินใจในกิจการต่าง ๆ

พฤติกรรมของนางพิมพา ซึ่งมอบความเป็นใหญ่ให้ท้าวพรหมหัตถ์ พระสวามีปรากฏเมื่อ
เสนามาทูลเชิญให้นางพิมพาไปเฝ้าพระสุริยะมาดหลังจากที่พระองค์ทรงชนะศึกพระไอยะหัตถ์
ในครั้งแรกพระเจ้าพรหมหัตถ์ทรงถามความเห็นของนางว่าจะไปหรือไม่ ในครั้งนั้นนางพิมพาได้ยก
การตัดสินใจให้แก่พระสวามีเป็นผู้ตัดสินใจให้ ดังนั้นจึง

เทวีขานสุดที่ความพะเมืองเจ้า

ลองไปให้พระยาเมืองแม่ทัพไทยพ่ายพูน

พะหากอะนุญาติไหนแล้วตัวข้าจึงจะไปพะเฮย

เทวีขานสุดที่ความพะเมืองเจ้า

ลองไปให้พระยาเมืองแม่ทัพไทยพ่ายพูน

หากพระองค์อนุญาตให้แล้วตัวข้าจึงจะไปพะเฮย

: 394

พฤติกรรมของตัวละครต่อมา คือ นางโควิน นางโควินมีพฤติกรรมที่มอบความเป็นใหญ่ให้สามปรากฏตอนที่พระวรวงศาเดินทางกลับเมืองกุศสูม โดยพระองค์ขอฝากนางโควินและชีวหาไว้ ณ เมืองพาราณสีก่อน นางโควินยอมปฏิบัติตามพระราชนิพนธ์ของพระสวามี ทั้งที่ใจจริงนางต้องการเสด็จติดตามพระองค์ไปด้วย ถึงความคิดของนางก็คิดว่า

อันไหนพอไพบองทั้งสามพอมฟ้าเคี้ยวแล้ว

ถ้าไหนพอไพบองทั้งสามเสด็จพร้อมเพรียงกันแล้ว

: 271

ถึงแม้ความประสงค์ของนางจะขัดแย้งพระราชนิพนธ์ของพระวรวงศา แต่นางก็ยังปฏิบัติตามพระประสงค์ ซึ่งแสดงว่านางยอมให้พระสวามีเป็นใหญ่มีอำนาจสิทธิขาดเหนือชีวิตนาง พฤติกรรมเช่นนี้เหมือนพฤติกรรมของนางบัวคำที่ขอติดตามพระวรวงศาพระสวามีไปสืบทอดพระเชษฐา เมื่อพระสวามีให้นางอยู่รักษาบ้านเมืองในขณะที่พระองค์ไม่อยู่ นางทรงยินยอมปฏิบัติตามโดยไม่เกี่ยงงอน

พฤติกรรมของนางทั้งสามที่กล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่าภรรยาต้องยกย่องให้สามีเป็นผู้นำ ด้วยการยอมรับในคำตัดสินใจที่มีเหตุผลนั้น

สถานภาพของภรรยาในวรรณกรรมนิทานเรื่องวรวงศาจะมีบทบาทโดยอาศัยสามีเป็นช่างเทวหน้า ภรรยาเป็นช่างเทวหลังเสมอ

สถานภาพบิคมารดา

บิคมารดาได้ชื่อว่าเป็นพรหมของบุตร ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาศสะท้อนภาพ บิคมารดาว่า เป็นผู้มีพฤติกรรมเลี้ยงดูบุตรธิดาของตนด้วยความทะนุถนอม โดยมีความรักความห่วงใย เป็นแกนนำพฤติกรรมเช่นนี้จะสะท้อนในพฤติกรรมของนางโควิน นางบัวคำ และนางบัวทอง ดังนี้

พฤติกรรมทางวาจาของนางโควิน ขณะที่นางรำพึงถึงความสุขในขณะที่อยู่กับบิคมารดา สะท้อนถึงความรักและความทะนุถนอมบุตรไว้ดังนี้

พื้มเลี้ยงแสนอบบิมีไหย่คินแทนหา

พื้มเลี้ยงแคเล็กไม่มีให้เหยียบคินจริงนา

: 184

จากคำพูดนี้แสดงให้เห็นว่าบิคมารดาของนางโควินเลี้ยงบุตรของตนตรงกับสำนวนไทย ปัจจุบันว่า "รีนไม่ไห้ไต่ไรไม่ไห้คอม" คือ ทะนุถนอมบุตรด้วยความรักและปกป้องอันตรายในทุกฝีก้าว

เมื่อมารดาทราบว่าบุตรจะจากไป แม้ว่าเป็นการจากเพียงชั่วคราว บิคมารดาก็จะทุกข์ใจมาก เพราะความรักและความเป็นห่วง ทั้งนี้เนื่องจากเหตุการณ์ข้างหน้าตนไม่สามารถจะไปปกป้องดูแล บุตรได้ และหลักประกันในสวัสดิภาพของบุตรก็ไม่มี ด้วยเหตุผลนี้จึงปรากฏว่า นางบัวคำถึงกับมีอาการ "เหว้แก้วมารดาสายสั้น" เมื่อทราบว่าจักจะสอนบุตรเป็นโอรสจะออกเดินทางไปหาแม่ เหลือ นางไม่ต้องการให้บุตรจากไปไกล แต่เมื่อหัดทานไม่เป็นผล นางจึงต้องให้ไป จากพฤติกรรมคำพูด ที่นางบัวคำสอบถามจักจะสอนสะท้อนถึงความรักความห่วงใยของมารดาที่มีต่อบุตรมาก ดังนี้

แต่นั้นแมคอบถอยไปเหยียมาไวลูกเฮย

แต่นั้นแมคอบถอยไปรีบมาไวลูกเฮย

แม่นี้คอบคองหาชี้อาววอนบาทา

แม่นี้จะคองคอบรอนหาและเป็นห่วงลูกมาก

เจ้าจักเอาไผ่ไปตามเป็นเพื่อนมาเฮย

เจ้าจะเอาใครไปเป็นเพื่อนกันลูกเฮย

แม่อึ้งฮู้เห็นหน้าวันแทนหา

แม่อึ้งฮู้ถึงอยากเห็นหน้าทุกวันจริงนะ

: 448

จากพฤติกรรมของนางบัวทองเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงออกถึงความรัก ความห่วงใยบุตร
ปรากฏในพฤติกรรมทางวาจาของนางที่กล่าวกับโอรสของตนที่โอรสขอเดินทางไปศึกษาหาความรู้
ซึ่งจะต้องเผชิญกับอันตรายนานปีการ ดังต่อไปนี้

เจ้าจักเห็นแคนคาวก็กลัวสาวเถื่อน
มีผีผู่เพื่อนข้างคางกวางป่าไพรหนา
มีทั้งภูผาชั้นหินคมของขี
อันว่าเจ้าหนีเชื้อขีไปไคคังโคแมเค
เหลือที่ทางยากายแหวฮอมพูน
ผาหลวงกันฮอมฮูแหวหวย
มีทั้งเลื้อสางข้างราชสีห์ตัวใหญ่
สัตว์สิงรายคนาเนื้อเปตไพร
มีทั้งผีภัยรายทาวทอนเทือทอน
เห็นคนไปคาบกินกวนเคี้ยว
สันไคณังเบาเจ้าออน
วาจักเขาป่าไม่ไปแหญเคียวนี้เค

เจ้าจะเห็นแคนคาวก็กลัวเถื่อน
ไม่มีใครผู่เพื่อนข้างคางกวางป่าไพรหนา
มีทั้งภูผาชั้นหินคมแหลมกลากเกลื่อน
อันว่าเจ้าหนีเชื้อขีไปไคคังโคแมเค
เหลือที่ทางยากายแหวฮอมพูน
มีผาหลวงชอกผาและแหวหวยขวางกัน
มีทั้งเลื้อสางข้างราชสีห์ตัวใหญ่
สัตว์สิงรายคนาเนื้อเปตไพร
มีทั้งผีภัยรายทาวทอนเทือทอน
เห็นคนไปคาบกินกวนเคี้ยว
เหญไคทอนงเบาเจ้าออน
วาจักเขาป่าไม่ไปเพียงคนเคียวนี้หนอ

: 173* - 174

ด้วยความรักและห่วงใยในสวัสดิภาพของบุตรอย่างสุดจะเปรียบเช่นนี้ เมื่อคนไม่สามารถ
เข้าไปดูแลรักษาบุตรด้วยตนเองได้ จึงต้องมองหาที่พึ่งใหม่ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไคเป็นที่พึ่งสุดท้ายของ
มารดาที่จะขอให้ชาวชุมชนคุ้มครองรักษา ดังพฤติกรรมของนางโควินที่ขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ดูแลโอรสที่ถูก
เมียนายพรานพรากเอาไปทิ้ง ดังความว่า

ขี้แกเทเวศ เจ้าขี้คำชอยบุญแคหนอน
เทวะลาดเจ้าเปี่ยมณ้ญมมานแคเนอ
ทั้งคองคาแมนที่คูนคำ

ขอแกเทเวศ เจ้าขี้คำชอยบุญบางเถิด
เทวราชเจ้าคูนแลญมารบางนะ
ทั้งคองคาแมนที่คูนคำ

ทั้งนางนอຍที่ละนี้พะแมเฮียมเฮย

ข้าให้เลียงอนนอຍบ่ป่องไหญ่สูงแคเนอ

ทั้งนางนอຍที่พระแม

ขอให้เลียงอนนอຍบ่ป่องไหญ่สูงบางนะ

: 190 *

ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาศ สะท้อนพฤติกรรมของบิคาราคาที่พึงมีต่อบุคริศา ดังต่อไปนี้

1. สั่งสอนและอบรมบุคริศา

เนื่องจากบิคาราคาเป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์มากกว่า จึงต้องถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์ที่มีอยู่ให้บุคริศาใช้เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติ และในครอบครัวนั้นพฤติกรรมของบิคาราคาจะเป็นแบบอย่างพฤติกรรมของบุคริศา ถ้าบิคาราคามีพฤติกรรมที่เหมาะสมก็จะสร้างความเชื่อถือศรัทธาและภาคภูมิใจของบุคริศา

พฤติกรรมของบิคาที่เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ให้แกบุคริศาจะเห็นได้ใน พฤติกรรมของชีวหาที่สอนโอรส ดังความว่า

เมื่อนั้นลาชาเลียงกุมมานยังปะกอบคี่แล้ว

สอนสั่งนอຍคำฮะอะอาแลนา

เมื่อนั้นราชาเลียงกุมมารยังปะกอบคี่แล้ว

สอนสั่งนอຍความรู้ฮะอะอาแลนา

: 475 *

นอกจากให้ความรู้โดยตรงแล้ว บิคาราคายังต้องคอยเป็นผู้ชี้แนะความถูกต้องเหมาะสม ให้แกบุคริศาอีกด้วย ดังตัวอย่างพฤติกรรมของนางพิมพา และพระสุริยะมาศ ดังต่อไปนี้

นางพิมพาสั่งสอนโอรสทั้งสองให้ปฏิบัติตนตามจารีตประเพณีของบ้านเมือง ดังความว่า

เมื่อนั้นแมแฉมเจนางนาคพิมพา

สอนบุตรสาวลูกตนฮะฮะ

เมื่อนั้นแมแฉมเจนางนาคพิมพา

สอนบุตรสาวลูกตนความรู้

เจ้าอย่าไคพากันหล่นพิละมานไห้หมมวนแพงเฮย เจ้าอย่าไคเอาแพพากันเล่นไห้รุจักเล่น
แพพอประมาณ
ไห้เจ้าเฮียนฮำฮู้คำเถาะคองแมทอน ไห้เจ้าเรียนความรูคำเจ้าจารีตรลงแม่เถิด

: 12 *

เมื่อโอรสทั้งสองปฏิบัติตามคำสั่งสอนของมารดา จึงได้รับการยกย่องจากสมาชิกใน
สังคม พฤติกรรมของนางพิมพาตอนนั้นบ้ไคว่าเป็นการไ้ความรู้จักลักษณะหนึ่ง
พฤติกรรมของพระสุริยะมากเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่า บิดาต้องชี้แนะทางที่ถูกต้อง
ไ้บุตร พฤติกรรมดังกล่าวปรากฏตอนที่ไช้สอนจะขอรีทาพิไปชิงเอาตัวนางสามมาคืนมา
แต่พระสุริยะมากทรงคัดค้านและแนะนำให้ไปขออนุญาต ดั่งขอความว่า

บิดาห้ามไปโอมกุกอน บิดาห้ามไปขออนุญาต
ค้นบ้ไคตัวเจ้าจึงคอบไปพิทอน ครั้นไม่ไคตัวเจ้าจึงคอบไปนะลูก

: 444

ความรู้ที่บุตรธิดาได้รับจากบิดามารดา จะทำให้บุตรธิดามีพฤติกรรมที่ถูกคองตามจารีต
ประเพณี และมีชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นไคอย่างมีความสุข

2. จัดเตรียมอาหารไ้บุตรธิดา

บิดามารดาเป็นผู้ให้กำเนิด และต้องเป็นผู้เลี้ยงดูบุตรธิดาของตนไ้เติบโตใหญ่ เมื่อ
บุตรธิดายังรวมอยู่ในครอบครัว หน้าที่ของบิดามารดาไคคือ ผู้เลี้ยงดู แต่เมื่อบุตรธิดาจะต้อง
เดินทางไป บิดามารดาจะต้องจัดเตรียมอาหารไ้เพื่อจะได้ไช้บริโภคในระหว่างทาง พฤติกรรม
เช่นนี้จะได้เห็นไคจากพฤติกรรมของนางโควิน และนางบัวคำ ที่ต้องเตรียมเสบียงอาหารไ้เมื่อ
โอรสจะต้องไปหาความรู้ พฤติกรรมตอนนางโควินเตรียมเสบียงไ้ชีวหา มีรายละเอียดกล่าวไว้
ดังนี้

เอา'แคว'าคู'ฉง'เครื่อง'กิน'พิน'นอย
 เขา'หนม'ข้าว'สุม'กาน'หวาน'ออน
 ใส'ไถ'นอย'พาย'แสง'จำ'แสง

เอา'แคว'าคู'ฉง'เครื่อง'กิน'พิน'นอย
 หนม'ข้าว'สุม'น้ำ'ตาล'หวาน'ออน
 ใส'ไถ'นอย'สะ'พาย'แสง'จำ'แสง'ตัว'ไป

: 278

และนางบัวคำ'เตรียม'เสบียง'ให้'จักกะ'สอน'ในการ'เดินทาง'ไป'ศึกษา'หา'ความรู้'ดัง'มี
 ขอ'ความ'กล่าว'ถึง'พฤติกรรม'นาง'ไว'ว่า

แม่'แดง'ทอน'ของ'ข้าว'เครื่อง'ธาง
 ใส'ไถ'นอย'ของ'เทศ'กิน'ทาง
 ทาน'หวาน'หอม'เครื่อง'คี่'พิน'นอย

แม่'แดง'เตรียม'ของ'ข้าว'เครื่อง'ธาง
 ใส'ไถ'นอย'ของ'เทศ'กิน'ทาง
 ทาล'หวาน'หอม'เครื่อง'คี่'พิน'นอย

: 282 *

แม้'ว่า'การ'เดินทาง'ครั้ง'นั้น'มารดา'จะ'เป็น'ผู้'ร่วม'เดินทาง'ไปด้วย'ก็'ตาม' มารดา'ก็'ยังคง'เป็น
 ผู้'เตรียม'เสบียง'เพื่อ'ใช้'ระหว่าง'เดินทาง'ด้วย'เหมือน'กัน' เช่น' พฤติกรรม'ของ'นาง'โค'วิน' ตอน'จะ
 เดินทาง'สู่'เมือง'กุ'ศ'สุ'ม'พร้อม'ชีว'หา' และ'จักกะ'สอน' นาง'โค'ได้'เตรียม'เสบียง'อาหาร'ไปด้วย' ดัง'ความ'ว่า

แค้น'โค'วิน'แกว'บัว'แบ่ง'ตก'แดง
 ของ'เครื่อง'พอม'พิ'คาม'คาค'เคียน
 กับ'ทั้ง'เขา'อา'หาน'ของ'ปะ'เส'ติค
 ใส'ไถ'นอย'พาย'แสง'ชุก'คน'แท'แลว

แค้น'โค'วิน'แกว'จัก'เตรียม'ตก'แดง
 ของ'เครื่อง'พอม'พอบ'ประ'มา'คาค'เคียน
 กับ'ทั้ง'ข้าว'อาหาร'ของ'ปะ'เส'ริ'ฐ
 ใส'ไถ'นอย'สะ'พาย'แสง'ทุก'คน'จริง'แลว

: 312 *

3. หาครูครองที่สมควรให้แก่บุตรธิดา

เมื่อให้ชีวิต ให้การเลี้ยงดู และให้ความรู้อบรมสั่งสอนแล้ว เมื่อเติบโตพอที่จะมี
 ครอบครองได้ บิดามารดาต้องหาครูครองที่เหมาะสมและสมควรให้แก่บุตรธิดาของตน แม้ในวรรณกรรม
 นิทานเรื่องวงบะหมัด การหาครูครองของบุตรธิดาจะไม่คงอาศัยบิดามารดานักก็ตาม แต่ในบางส่วน
 ยังได้สะท้อนให้เห็นว่าบิดามารดาจะเป็นผู้กำหนดครูครองให้บุตรธิดาด้วยตนเอง โดยเฉพาะชีวหา นั้น
 จะต้องให้บิดามารดาเป็นผู้กำหนดให้ และเมื่อบิดามารดาเห็นสมควรจะต้องปฏิบัติตามที่
 ดังปรากฏในพฤติกรรมของพระเจ้าโกสัมพีนครที่ทรงยกธิดาให้ไปบวชเรียนตามที่มีพระราชสาส์นของ
 พระสุริยมาตมาสูของพระองค์ทรงเห็นชอบจึงยกนางสามมาวดีให้ และพฤติกรรมของพระเจ้าหิมาเวศ
 ทรงยกนางปทุมมาให้อแก่ชีวหา เมื่อพระองค์ทรงเห็นว่า ชิวหามีความรู้ ความสามารถจะทำให้
 ธิดาของพระองค์ได้รับความสุขสบายแน่นอน

พฤติกรรมของยักษ์กุมพันธ์เป็นอีกพฤติกรรมหนึ่งที่แสดงว่า บิดามารดาจะเป็นผู้กำหนด
 ครูครองให้ธิดา ถึงแม้ว่าการยินยอมให้ธิดามีครูครองจะต้องผ่านการขอสู้อย่างถูกต้อง แต่จากการ
 ขอสู่อันยักษ์กุมพันธ์ยอมตระหนักถึงความสามารถของโงะสอนไคคี่ ในภายหลังยักษ์กุมพันธ์ จึงยินดี
 ยกธิดาให้ด้วยความเต็มใจ

การมอบธิดาให้แก่บุคคลที่บิดามารดาเห็นว่าเหมาะสมจะเป็นผู้นำชีวิตธิดาของตนได้
 นับเป็นพฤติกรรมหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นความสถานภาพของบิดามารดาได้ปฏิบัติต่อบุตรธิดาของตน

พฤติกรรมของพระสุริยมาตมา นับว่าเป็นพฤติกรรมเดียวที่สะท้อนให้เห็นโดยตรงว่า
 บิดามารดาจะเป็นผู้หาครูครองให้แก่บุตรธิดา พฤติกรรมก่อนนี้ปรากฏตอนที่พระองค์ส่งให้เสนาบดี
 ไปขออนางสามมาวดีมาให้โงะสอนไคคี่ของพระองค์

สถานภาพศิษย์

ศิษย์มีสถานภาพที่มีบทบาทกับครูอาจารย์ ครู อาจารย์ เป็นปณิธานบุคคลที่สมควรแก่
 การเคารพ เป็นผู้สั่งสอน อบรม แนะนำประโยชน์และความรู้ให้แก่ศิษย์ ธรรมเนียมที่ศิษย์ควร
 ปฏิบัติต่อกุรูอาจารย์ มีดังนี้

1. ไหว้ความเคารพครู

พฤติกรรมของตัวละครที่แสดงการเคารพต่อครู อาจารย์ ได้แก่ พฤติกรรมของชีวหา และไชยะสอน ดังปรากฏดังนี้

พฤติกรรมของชีวหาที่แสดงความเคารพนอบน้อมต่อครูของพระองค์ ตั้งแต่แรกพบ เพราะ พระองค์ทราบแน่แท้ว่า บุคคลที่อยู่ข้างหน้าเป็นผู้ที่สมควรจะประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ พระองค์จึง แสดงความเคารพตั้งแต่แรกพบ พฤติกรรมของชีวหาตอนนี้ มีความว่า

ชีวหาลาท้าวกรมเกศของมุน
บังคมถวายกาทองกอบไหว

ชีวหาราชท้าวกรมเกศรองมุน
บังคมถวายกราบกรกลอยไหว

: 279 - 279 *

พฤติกรรมของไชยะสอนตอนเข้าพบฤๅษีโลโกฏ ครั้งแรกที่จะขอเข้าฝากตนเป็นศิษย์ ก็ทรงแสดงความนอบน้อมมีการวธธรรม อีกพฤติกรรมหนึ่ง ดังความว่า

ยี่มนบหลอบกึ่งศพนอม

ยอมมือนบกมลหลังศพนอม

ถัดเฉียบเขาคานไปคูกเขา

ถัดขยับเขาคานไปคูกเขา

ถึงเคินเกี้ยงคานเขานั่น

ถึงเคินเกลี้ยงคานเขาไม่ถอย

: 175

2. แสดงความกตัญญูแก่เวที

กตัญญู หมายถึง รู้อุปการะที่ท่านทำให้ ไช้กตัญญูแก่เวที ที่มีความหมายว่า สอนคุณท่าน (ราชบัณฑิตยสถาน 2525 : 5) เมื่อไช้กตัญญู มีความหมายรวมว่า การตอบสนองพระคุณท่าน ด้วยการอุปการะในคานคาง ๆ ที่พึงปฏิบัติได้

ตัวละครที่ขณะศึกษาอยู่กับฤๅษีผู้เป็นครูภายในป่า นั้น ต้องมีหน้าที่ปรนนิบัติครูของตนด้วย คือ เมื่ออยู่รวมกันในระหว่างศึกษา ก็จะเป็นผู้เตรียมอาหาร หายลไม น้ำร้อน น้ำเย็นไว้ให้ใช้ และบริโภควาย ดังจะเห็นได้จากพฤติกรรมของไชยะสอนที่ปฏิบัติตามคำบอกเล่าของฤๅษีโลโกฏ ดังนี้

ไผ่คอบอุบปะดากแพเซา คำวันคันทานเฮย
 น้าอุบนฮอนไผ่คอบอุคสา
 เฮาจักสอนอาคมวิชาคำฮู

ไผ่คอบอุบฎากแพเซา คำวันคันทานเฮย
 น้าอุบนรอนไผ่คอบอุคสา
 เรายะสอนอาคมวิชาความรู้

: 177

ชีวหาเป็นตัวละครอีกตัวหนึ่งที่มีพฤติกรรมสอดคล้องกับพฤติกรรมของไผ่ยะสอน พฤติกรรม
 ตอนนี้ปรากฏเมื่อชีวหาเรียนอยู่กับญาญ ได้ปรนนิบัติตามศิครของพระองค์เหมือนกับถ้ามีกลไกสอน
 ไผ่ยะสอน ถึงความว

ไผ่ฮูมน้ำ ๆ ขึ้นไล่เต็ม
 อุบปะดากน้าฮอนอุบมีคา
 ฟันไฟหลัวบ่เกื่องเคยฮู

ไผ่ฮูมน้ำน้ำขึ้นไล่เต็ม
 อุบฎากน้ารอนอุบมีกลาคคลา
 เรื่องฟันไฟและหลัวไม้ไผ่ฮูนเกื่องเคยฮู

: 280*

การปรนนิบัติครในระหว่างเรียน นับเป็นการตอบแทนพระคุณท่านในฐานะที่ท่านได้
 ประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้

3. สำนึกในพระคุณครู

เนื่องจากครูเป็นผู้สั่งสอนอบรม แนะนำความรู้และแนะนำสิ่งที่เ็นประโยชน์ให้แก่ศิษย์
 พระคุณของครูมากมายเหลือคณานับ ศิษย์จึงควรระลึกถึงพระคุณอยู่เสมอ ผู้ที่ไม่สำนึกถึงบุญคุณครู
 อาจารย์ อวดอ้างว่ามีวิชาความรู้มากกว่าครูอาจารย์ นับได้ว่าเป็นคนอกคัมภีร์ บุคคลเช่นนี้
 จะได้รับความล้มเหลวและหายนะในที่สุด ดังปรากฏในพฤติกรรมของพระเจ้าหิมะเวดและ
 พระไอยะทัต ดังนี้

พระเจ้าหิมะเวด และพระไอยะทัต อวดอ้างว่า พระองค์มีความรู้มากกว่าครูสอน
 จึงทำให้ฤทธิเดชและวิชาอาคมไม่กล้าแข็งเหมือนเคย จนไม่อาจต่อสู้กับกองทัพของพระสุริยะมาค
 และพระวงษะมาคได้ พฤติกรรมของพระเจ้าหิมะเวดและพระไอยะทัต ดังกล่าว ปรากฏตามที่
 ผู้ประพันธ์กล่าวไว้ดังต่อไปนี้

อันว่าหิมะเวศท้าวไวยะทัตถุมาน
ก็ไคเคินอาคมพลัดสีป้างนั้น
จึงพิไคอาคมแก้ววิชาสิบปะสาคร
สมพานบิเภากริชสีสวนบุญไคเค
เหมือนกังดาลีพันบุลานเพื่อนกาวมานัน
พระพุทธร่องคังไวป้างนั้นสืบมา
สมบัตินับควยฮอยแขงขมอาจนวาคาย
สมพานมีคิคลังไคไม่มีแพ
เป็นคนสงสงสานแสนสวนมานี
ทำบาบอุ้งช้วนีพวยหนามักมัวทานเฮย

อันว่าหิมะเวศท้าวไวยะทัตถุมาร
ก็ไคเคินอาคมพระฤาษีป้างนั้น
จึงพิไคอาคมแก้ววิชาศิลปศาสตร
สมภารไมเภากริชสีสวนบุญไคหรือ
เหมือนคังเรื่องกล่าวมาโบราณเพื่อนกล่าวมานัน
พระพุทธร่องคังไวป้างนั้นสืบมา
สมบัตินับควยรอบแขงขมอาจารย์วาคังนี้
บุญสมภารมีแล้วใครจะคิดสิ่งไคก็ไม่มีชนะไค
เป็นคนสร้างสงสารแสนสวนมานี
ทำบาบเมื่อช้วนีภายหน้ามีคัมภีร์ทานเฮย

: 375 - 375 *

ผลของพฤติกรรมนี้ ทำให้พระไวยะทัตถต้องสิ้นพระชนม์ในการทำศึกส่วนพระเจ้าหิมะเวศ
ต้องถูกสาปพิพัตต์ พฤติกรรมของพระเจ้าหิมะเวศ และพระไวยะทัตถนี้แสดงถึงการไม่รู้จักบุญคุณของ
ครู อาจารย์ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ตรงข้ามกับไวยะสอน ชีวหา และจักกะสอน กษัตริย์ทั้งสามไม่เคยคิด
หรือมีพฤติกรรมเช่นนั้น ผลที่กษัตริย์ทั้งสามได้รับจึงมีแต่ความสุขความเจริญรุ่งเรือง

วิเคราะห์พฤติกรรมที่พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนา

ในการวิเคราะห์พฤติกรรมที่พึงปรารถนา และไม่พึงปรารถนา จะอาศัยพฤติกรรมทั้งสอง
ประเภทที่ศึกษามาแล้วประกอบการพิจารณา โดยถือว่าพฤติกรรมที่พึงปรารถนาคือ พฤติกรรม
ที่ได้รับสิ่งที่เป็นคุณ ส่วนพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาจะได้รับการลงโทษ และเพื่อให้เห็นผลชัดเจน
ผู้วิจัยจะนำเสนอตามกาล คือ เวลาในชีวิตของบุคคล 3 ระยะ

1. วัยเด็ก
2. วัยหนุ่มสาว
3. วัยผู้ใหญ่

พฤติกรรมที่พึงปรารถนา และไม่พึงปรารถนาในวัยเด็กที่ปรากฏในวรรณกรรม เมื่อพิจารณาตามระดับความสำคัญทั้งตัวเอก ตัวสำคัญ และตัวประกอบแล้วพบว่า ตัวละครในวัยเด็กทั้ง 3 ระดับ ต่างก็มีสถานภาพเป็นโอรสภคินีทั้งสิ้น ในวัยนี้พบว่า พฤติกรรมที่พึงปรารถนาจะมีทิศทางเดียวกัน คือ เด็กจะต้องศึกษาหาความรู้ อยู่ในโอวาทของบิดามารดา มีความเมตตากรุณารักที่รักน้อง เห็นได้จากพฤติกรรมของตัวละครที่มีสถานภาพโอรสภคินีส่วนมาก เช่น พระสุริยะมด พระวงษะมด โอรสพระเจ้าพรหมทัต ไชยะสอน โอรสพระสุริยะมด ชิวหา และจักกะสอน โอรสพระวงษะมด เป็นต้น พฤติกรรมของพระไวยะทัต เพียงตัวเดียวที่สะท้อนให้เห็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับวัย และไม่พึงปรารถนาที่เด่นชัดที่สุด

คนในสังคมคาดหวังว่า พฤติกรรมที่พึงปรารถนาจะปรากฏพร้อมบริบูรณ์ในโอรส ธิดาของภคินี โดยเฉพาะผู้ที่สมควรจะเป็นภคินีในอนาคต และสังคมยังมองลึกลงไปว่า สิ่งที่เกิดให้เกิดพฤติกรรมที่พึงปรารถนา จะเกิดมาควบคู่กับเด็ก เช่น มีอาวุธของวิเศษ เช่น จักกะสอน ไชยะสอน ปทุมชิวหา และอาคามาไชยะมด มีศรเป็นอาวุธวิเศษประจำพระองค์คิดตัวมาสอนสุริยะมด และสุพันทะมด มีศรและดาบเป็นอาวุธวิเศษคิดตัวมา ส่วนชิวหา มีคันสีค้ำเหงือกแก้ว และวาจาสิทธิ์ ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษคิดตัวมา ซึ่งถ้าไม่มีลักษณะพิเศษกว่าผู้อื่นและไม่มีความรู้วิเศษคิดตัวออกมา ก็มักจะเป็นโอรสที่ประสูติจากมเหสีเอก เช่น พระสุริยะมดและพระวงษะมด เป็นต้น

ส่วนพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา เด็กจะเกิดมาในลักษณะธรรมดา หรือเป็นโอรสของมเหสีฝ่ายซ้าย เช่น พระไวยะทัต เป็นโอรสของนางกาไว เป็นต้น

พฤติกรรมที่พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนาในวัยหนุ่มสาวที่ปรากฏในวรรณกรรม เป็นพฤติกรรมที่เสริมพร้อมสู่ความเป็นผู้ใหญ่ พฤติกรรมที่แสดงออกอย่างเห็นได้ชัด เช่น ในวัยนี้เป็นพฤติกรรมของตัวละครเอกฝ่ายชายที่มีสถานภาพเป็นโอรสของภคินีทั้งสิ้น เช่น พระสุริยะมด พระวงษะมด ไชยะสอน

พฤติกรรมที่พึงปรารถนาของตัวเอกทุกตัวในวัยหนุ่มสาวจะเป็นพฤติกรรมที่ดีงาม มีความเคารพนับถือผู้ใหญ่ ให้เกียรติผู้อาวุโส เทิดทูนบิดามารดา เช่นเดียวกับในวัยเด็ก แต่การแสวงหาความรู้ออกมาเต็มเม็ดเต็มหน่วย มักเป็นในรูปของการออกเดินทางจากบ้านเมืองไปแสวงหาความรู้

จากถ้ำในป่า เช่น ไชยะสอน จักกะสอนและชีวหา แม้การหนีราชทัณฑ์ของพระสุริยะมากและ พระวงยะมาก ก็เป็นเหตุที่ทำให้พระองค์มีความรู้ในอีกลักษณะหนึ่งด้วย เมื่อตัวเอกฝ่ายชายทุกคน จะมีโอกาสทดสอบความรู้นี้ได้กับตัวละครทุกสถานภาพ ทั้งระดับตัวเอก เช่น จักกะสอน ตลอดจนชีวหา ตอนระหว่างเดินทางกลับสู่บ้านเมือง ตัวสำคัญ เช่น พระวงยะมากกับนางยักษ์มี ไชยะสอนกับยักษ์กุมพัน และตัวประกอบ เช่น จักกะสอนกับวิพาธร เป็นต้น

เมื่อมีความรู้พร้อมแล้ว ก็เข้าสู่สาระของการหาครองของตัวเอกฝ่ายชาย ซึ่งยัง อยู่ในวัยหนุ่มสาว บุคคลที่จะเป็นคู่ครองล้วนเป็นธิดากษัตริย์ทั้งสิ้น แม้นางโควินจะได้เป็น ธิดากษัตริย์ แต่นางเป็นธิดาของเศรษฐีใหญ่ ผู้มีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจสูง จนเป็นที่ยอมรับ ในชุมชนนั้น

ตัวละครฝ่ายหญิงที่อยู่ในวัยหนุ่มสาว ล้วนมีความงามเป็นคุณสมบัติประจำตัวเหมือนกัน ทั้งหมด พฤติกรรมที่แสดงออกเป็นพฤติกรรมพึงปรารถนา คือ ตัวละครฝ่ายหญิงในวัยหนุ่มสาว จะมีความอ่อนน้อม และอยู่ในโอวาทของบิดามารดา โดยเฉพาะที่ตัวละครเอก คือ นางโควิน และนางสีสุพัน นางจะมีความกล้าหาญในการตัดสินใจ และมักใช้ปัญญาแก้ไขปัญหามากกว่าอารมณ์ ซึ่งคุณสมบัติเช่นนี้ไม่ปรากฏในตัวละครหญิงต่างระดับ ซึ่งพฤติกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ จึงทำให้ เหลานางเป็นที่ยอมรับและพึงปรารถนาของคนทั่วไปในสังคมที่ปรากฏ

พฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาในวัยนี้ไม่ปรากฏ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากว่า ตัวละครที่ แสดงพฤติกรรมในวัยหนุ่มสาวล้วนเป็นตัวเอกฝ่ายชาย และใช้ชีวิตกับตัวเอกฝ่ายชาย ซึ่ง ต้องมีพฤติกรรมที่งดงามเหมาะสมให้เป็นแบบอย่างของพฤติกรรมในสังคมนั่นเอง

ในวัยผู้ใหญ่ พฤติกรรมจะสืบเนื่องมาจากวัยหนุ่มสาว แต่เป็นพฤติกรรมที่เด่นชัดกว่า เพราะตัวละครที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่มีโอกาสที่จะแสดงพฤติกรรมไปตามสถานภาพของตนได้อย่างเต็มที่ ทั้งที่เป็นพฤติกรรมที่พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนา

พฤติกรรมที่สะท้อนให้เห็นในวัยผู้ใหญ่ มีหลายสถานภาพ เช่น สถานภาพบิดา มารดา บุตร สามีภรรยา กษัตริย์ และคนในปกครอง ซึ่งแต่ละสถานภาพอาจถือเป็นตัวแทนของสังคมที่ สะท้อนจากวรรณกรรม เพื่อให้เห็นว่าทุกสถานภาพจะต้องมีพฤติกรรมที่ต้องปะทะสังสรรค์ซึ่งกันและกัน พฤติกรรมของตัวละครทุกคนจะมีผลกระทบถึงสังคมของตนเสมอ ดังนั้นความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน

จึงเป็นที่พึงปรารถนาของสมาชิกทุกคนในสังคม ดังนั้นจึงปรากฏว่าตัวละครจะมีพฤติกรรม
ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่สะท้อนให้เห็น ตั้งแต่สถานภาพกษัตริย์ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจในการปกครอง
รวมตลอดบุคคลทุกสถานภาพที่อยู่ภายใต้การปกครอง

บุคคลที่อยู่ในสถานภาพกษัตริย์จะต้องมีพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลทุกสถานภาพ
จะต้องมีความรู้และความเห็นใจผู้ปกครองจึงจะถ่ายทอดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ได้อย่าง
พระมหากษัตริย์ที่ได้รับความรอบรู้เต็มที่ในขณะที่อยู่ในวัยหนุ่มสาว จะทำให้ตัวเอกทุกตัว
ที่ได้รับสถานภาพกษัตริย์ต่อบริการจากบิดามีพฤติกรรมเหมาะสมตามสถานภาพ คือ เป็นผู้มีความรอบรู้
ในการปกครอง และความรู้จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมให้เป็นแบบอย่างที่ดี การบิณันใน
ทศพิศราชธรรม เป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงถึงว่ากษัตริย์มีความรู้ ธรรมทั้ง 10 ข้อ นิสัยและจะ
อำนวยให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคม และจะทำให้กษัตริย์ปฏิบัติตนตามจารีตประเพณีที่กำหนด
ตามการคาดหวังของสังคม การรักษาจารีตประเพณีแต่โบราณในลักษณะหนึ่งก็คือ การประพฤติ
ตามแบบพฤติกรรมของผู้อาวุโส หรือให้ความเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโส เพราะถือว่าผู้อาวุโสเป็น
ผู้สืบทอดจารีตประเพณีให้คงอยู่ พฤติกรรมเช่นนี้ปรากฏในตัวละครเอกทุกตัว นับเป็นการสะท้อน
ให้เห็นว่า พฤติกรรมดังกล่าวเป็นพฤติกรรมที่พึงปรารถนาในสังคม ควรเอาเป็นแบบอย่าง
ถ้าผู้ที่มีสถานภาพกษัตริย์มีพฤติกรรมขัดกับธรรมะข้อหนึ่งข้อใดในทศพิศราชธรรมหรือไม่เชื่อฟัง
ผู้อาวุโส ก็จะไม่เป็นที่ยอมรับพฤติกรรมนั้น ดังเช่น พฤติกรรมของพระเจ้าพรหมทัต พระองค์
ทรงมีความโกรธ อยู่ในเรือนคน ท้าวโคตบ ทรงเป็นกษัตริย์ที่ไม่มีความรู้ในการปกครองบ้านเมือง
ผลตอบแทนที่กษัตริย์ทั้งสองได้รับจึงเป็นผลแห่งความสูญเสียที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

ส่วนคนในปกครองของพระมหากษัตริย์ในทุกสถานภาพ จะต้องมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
ต่อผู้อื่นที่อยู่รวมในสังคมเดียวกันด้วยเช่นกัน พฤติกรรมเช่นนี้สะท้อนจากพฤติกรรมของนายพราน
และนางบัวคำ ตัวประกอบที่มีสถานภาพเป็นผู้ปกครองได้เอื้อเฟื้อต่อบุคคลอื่นที่ตัวละครทั้งสอง
ต้องเกี่ยวเนื่องหรือสัมพันธ์ด้วย นายพรานโคชช่วยอนุเคราะห์นางโควิน นางบัวคำต้อนรับนางโควิน
อย่างอบอุ่นนับเป็นตัวอย่างที่พึงปรารถนา เช่นเดียวกับพฤติกรรมของภรรยาขุนคลังโคตบ เคารพญาติ
ของสามี ถิ่นบัวควานางเป็นตัวอย่างภรรยาที่มีความเอื้อเฟื้อต่อผู้ร่วมสังคมเช่นกัน ถ้าบุคคลในสังคม
ไม่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนร่วมสังคม จะเป็นพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาซึ่งปรากฏเฉพาะตัวละครสำคัญ

และตัวประกอบเท่านั้น ไม่ปรากฏในตัวเอกเลย เช่น ผลพฤติกรรมของพระไวยะทัต นางกาไว และภรรยานายพราน เพราะความไม่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น เบียดเบียนจนเพื่อนร่วมสังคม ได้รับความเดือดร้อน จึงเป็นผลให้ตัวละครทั้งสามได้รับความทุกข์และความตายเป็นผลตอบแทน ผลของพฤติกรรมนี้ชี้ให้เห็นว่าพฤติกรรมเช่นนั้นไม่พึงประสงค์และไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม

ผู้อาวุโสมักเป็นบุคคลที่ได้รับความรักความเคารพนับถือจากผู้อ่อนอาวุโสในสังคมเสมอ โดยเฉพาะบิดามารดาหรือบรรพบุรุษของตน ตัวละครทุกสถานภาพและทุกระดับจะมีพฤติกรรมที่แสดงถึงการให้เกียรติและเคารพนับถือบิดามารดาและผู้อาวุโส แม้ว่าบิดามารดาหรือญาติผู้ใหญ่จะเป็นเพียงญาติของสามีหรือภรรยาก็ตาม พฤติกรรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นในพฤติกรรมของตัวเอก ทั้งฝ่ายหญิงและชาย ส่วนตัวประกอบและตัวละครมีบ้างแต่ไม่เด่นชัดนัก เช่น พระสุริยะมาศ พระวงษะมาศ ไชยะสอน จักกะสอน พฤติกรรมของตัวละครเหล่านี้ ไม่เคยแสดงพฤติกรรมที่ล่วงเกินผู้มีคุณของตนเลย แม้เมื่อบิดามารดาเข้าสู่วัยชราไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ตัวละครเอกเหล่านี้ก็ได้อุปการะช่วยเหลือดูแลปฏิบัติรับใช้แทน ส่วนผู้ที่ไม่มีความกตัญญูต่อผู้มีคุณไม่ว่าจะอยู่ในสถานภาพใดก็ตาม มักปรากฏผลในคำร้ายเสมอ พฤติกรรมเหล่านี้จะสะท้อนในพฤติกรรมของตัวประกอบและตัวละครเท่านั้น เช่น พฤติกรรมของพระไวยะทัต และพระเจ้าหิมะเวด ที่อวดอ้างว่าตนมีความสามารถกว่าครู จึงนับได้ว่าความเป็นศิษย์ที่อกตัญญูต่อครูจึงได้รับผลแห่งการสูญเสียในบั้นปลาย

พฤติกรรมที่สะท้อนผ่านตัวละครในวรรณกรรมนิทาน เรื่องวงษะมาศนี้ ล้วนเน้นพฤติกรรมของตัวเอก โดยให้ตัวเอกมีพฤติกรรมที่ดีงามเป็นแบบอย่างได้ โดยมีพฤติกรรมที่ดีของตัวละคร และตัวประกอบสนับสนุน และพฤติกรรมที่ไม่ดีงามเหมาะสมของตัวละคร ตัวประกอบเปรียบเสมือนให้เห็นชัดเจนนั่น ทุกพฤติกรรมที่ดีงาม ล้วนเป็นพฤติกรรมที่มุ่งเน้นให้แต่ละคนในสังคมอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข โดยผลของพฤติกรรมมีทั้งพฤติกรรมที่ดีและไม่ดี นับเป็นกลวิธีการสอนพฤติกรรมที่สังคมต้องการของผู้ประพันธ์ผู้ฟังและผู้อ่านวรรณกรรมนั่นเอง

และผลจากการศึกษาพฤติกรรมของตัวละครในวรรณกรรมนิทาน เรื่องวงษะมาศนี้ ยังส่งผลให้ผู้วิเคราะห์ มองเห็นว่า พฤติกรรมของตัวละครในวรรณกรรมต้องปะทะสังสรรค์ซึ่งกันและกัน คือมีความเกี่ยวโยงกันไปตามสถานภาพที่ตนมีอยู่ โดยตัวละครทุกตัวจะแสดงพฤติกรรมตามสถานภาพ

โดยมีตัวละครฝ่ายชายเป็นผู้นำทางพฤติกรรมนั้น ทั้งนี้เพราะเนื้อหาส่วนใหญ่จะเน้นพฤติกรรมของฝ่ายชายให้ตัวละครฝ่ายชายเป็นผู้นำในสังคมและมีพฤติกรรมสำคัญและเด่นกว่าตัวละครฝ่ายหญิงตลอดทั้งเรื่อง นอกจากเรื่องเพศแล้ว เรื่องชาติกำเนิดก็เป็นส่วนสำคัญประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรมของตัวละคร ตัวละครที่มีชาติกำเนิดสูงและมีกำเนิดพิเศษจะมีโอกาสได้แสดงพฤติกรรมมากกว่าตัวละครที่มีชาติกำเนิดสูงแต่มีกำเนิดธรรมดา แต่ไม่ว่าตัวละครจะมีกำเนิดเป็นเช่นไรก็ต้องยึดมั่นในธรรมะเป็นหลักในการดำรงชีวิตเสมอ ซึ่งในแต่ละสถานภาพอาจจะยึดมั่นในธรรมะที่แตกต่างกันไป พระมหากษัตริย์ต้องยึดมั่นในทศพิธราชธรรม ผู้ปกครองต้องยึด 5 ศีล ๕ รวมทั้งยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของบรรพชนของตนโดยอาศัยผู้อาวุโสเป็นผู้สืบทอดดังนี้ เป็นต้น ซึ่งการยึดมั่นในธรรมเนียมประเพณีและธรรมะของสมาชิกในสังคมทุกสถานภาพนี้จะทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

วิเคราะห์สภาพความเป็นอยู่ ความเชื่อ ประเพณีและค่านิยมของสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรม

วรรณกรรมเป็นงานสร้างสรรค์ที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยมีสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ การศึกษาความเป็นอยู่ ความเชื่อ ประเพณีและค่านิยมของสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรม จึงเป็นการศึกษาความเป็นอยู่ ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมนั้น ๆ ด้วยในการศึกษาต่อไปในบทนี้ ผู้วิจัยจะแบ่งหัวข้อที่จะศึกษาออกเป็น 4 หัวข้อ คือ

1. สภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไป
2. ความเชื่อ
3. ประเพณี
4. ค่านิยมของสังคม

สภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไป

การศึกษาสภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไปในวรรณกรรมเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เข้าใจสังคมวรรณกรรมนิทาน เรื่องวุ่นวายมาดสะท้อนสภาพความเป็นอยู่ของคนในสังคม สภาพบ้านเมือง การคมนาคม อาชีพ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว การปกครอง การสืบราชสันตติวงศ์ การนับถือศาสนา ดังจะได้เสนอไปตามลำดับดังนี้

1. สภาพบ้านเมือง

สภาพบ้านเมืองที่ปรากฏ ล้วนเป็นบ้านเมืองที่มีแต่ความเจริญรุ่งเรือง และงดงามจากสถาปัตยกรรมชั้นเยี่ยม มีป้อมปราการที่แข็งแรงล้อมรอบเมือง ดังจะเห็นได้จากสภาพเมืองเปงจัน และเมืองพาราณสี

ข้อความที่บรรยายถึงความเจริญของเมืองเปงจัน กล่าวไว้อย่างชัดเจน ดังนี้

ยังมีมหานครเลคขวางเมืองไทยกะเดิมสุ
 ชั่วเมืองเปงจานกิ่งสวรรค์เมืองฟ้า
 เวียงหลวงกว้างสังขยาอโยค
 มีแม่น้ำคี่ที่ขวางมาเมืองแหหลวง
 อันว่าเวียงไทยกว้างชนแดนหินแดง
 กำแพงหินไทยสูงหนาเพียง
 อันว่าในเวียงกว้างสถานงามเอียงราบ
 ศาสนาพำพอมสังโคเจ้าอุ้งเอื้องแหหลวง
 อันแต่ในเวียงแกวกำแพงหินไสสอง

ยังมีมหานครเรศกว้างเมืองใหญ่เกษมสุข
 ชื่อว่าเมืองเปงจานกิ่งสวรรค์เมืองฟ้า
 เวียงหลวงกว้างสังขยาอโยค
 มีแม่น้ำที่กว้างผานกลางเมืองจริงแล้ว
 อันว่าเวียงใหญ่กว้างชนแดนหินแดง
 กำแพงหินไทยสูงหนาเพียง
 อันว่าในเวียงกว้างสถานงามเรียงราบ
 ศาสนาพรมพระสงฆ์เจ้าอุ้งเอื้องจริงแล้ว
 อันแต่ในเวียงแกวกำแพงหินไสสอง

: 3 - 3 *

เมืองพาราณสีก็มีความกว้างใหญ่ มีกำแพงที่ใหญ่โตและมั่นคง คล้ายกับเมืองเปงจาน
 แต่เมืองพาราณสีจะอุดมสมบูรณ์กว่า ดังความว่า

บัดนี้จักกล่าวถึงมหานครเลคขวาง
 นะคอนไทยพาลากอนแล้ว
 ชั่วเมืองพาลานะสี่แม่น้ำคี่เวียงลอม
 อยู่แ่งเืองมเขาไทยบัพพะโคแหหลวง
 ชั่วคอบศีลาแต่แดนคินคามคัง
 คังว่าเมืองหลวงกว้างประมาณเวียงอโยค
 หินแกลกเป็นชั้นกำแพง
 เมกขันผอมผิคาคอบ
 สอยวอยสุคชัวคาลิงเปี่ยม
 ในประมาณเวียงแกวกำแพงหินไสสอง
 สามชั้นพะนั่งแกวออกโอง

บัดนี้จะกล่าวถึงมหานครเรศกว้างนครใหญ่
 พารากอนแล้ว
 ชื่อว่าพาราณสีมีแม่น้ำลอมรอบ
 อยู่แ่งเืองมเขาใหญ่ลูกโคจริงแล้ว
 ชื่อว่าคอบศีลาแต่แดนคินคามคัง
 คังว่าเมืองหลวงกว้างประมาณเวียงอโยค
 หินแกลกเป็นชั้นกำแพง
 เมกขันผอมผิคาคอบ
 สอยวอยสุคชัวคาลิงเปี่ยม
 ในประมาณเวียงแกวกำแพงหินไสสอง
 สามชั้นพะนั่งแกวคอกทองพระโรง

อันว่าในเวียงแก้วมนเทียรผาสาค
 ยอดค้ำฟ้ามนเฝ้าล้อมเอื้อคำแหง
 อันว่าโรงขาวกว้างหิ่วขวางหิ่แดง
 หืออาน้ำหือองเคื่องละคอน
 มีทั้งสงฆ์เงินพอมสงฆ์คำผายอน
 แอ่ทอนลัวสงฆ์เขามิพอมสงฆ์อันแหง
 อันว่าในเวียงแก้วมีทั้งสาครสนาเอื้ออง

อันว่าในเวียงแก้วมนเทียรปราสาท
 ยอดค้ำฟ้ามนเฝ้าล้อมเอื้อคำจริงแล้ว
 อันว่าโรงใหญ่กว้างหือขวางหือแดง
 หืออาน้ำหือองเคื่องละคอน
 มีทั้งสงฆ์เงินพอมสงฆ์คำผายอน
 มีมากลวงสงฆ์ขาวมีพอมทุกอันจริงแล้ว
 อันว่าในเวียงแก้วมีทั้งสาครสนาเอื้ออง

: 45 * -- 46

ทั้งเมืองพาราณสีและเมืองเปงจัน ทางใต้ชื่อว่า "มหานครเทศ" กว้างยาว
 รอยโยชน์ คำว่า "รอยโยชน์" เป็นปริมาณบอกความกว้างใหญ่ของเนื้อที่ มีปราการที่แข็งแรง
 ล้อมปราสาทราชมนเทียรที่ตกแต่งไว้อย่างวิจิตรตระการตา ฉางเก็บพืชพันธุ์ธัญญาหาร และ
 ทรัพย์สิ้นเงินทอง แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมือง

จากคำประพันธ์ข้างต้นแสดงถึงการเลือกทำเลที่ตั้งเมืองไว้ว่าจะต้องเป็นทำเลที่มี
 แม่น้ำไหลผ่าน เพราะนอกจากแม่น้ำจะช่วยในการประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรมอันเป็น
 อาชีพหลักของคนไทยแล้วแม่น้ำยังเป็นปัจจัยที่สำคัญในการค้าขายสินค้าทั้งภายใน
 และบริวาร และยังเป็นเส้นทางคมนาคมได้อีกด้วย ดังนั้นจึงปรากฏว่าการเลือกทำเลที่ตั้ง
 บ้านเมืองเปงจันและเมืองพาราณสีที่ปรากฏในวรรณกรรมจึงเป็นการสะท้อนการเลือกสถานที่
 ตั้งบ้านเมืองในสมัยก่อนอีกด้วย

2. การคมนาคม

การคมนาคมที่ปรากฏ มีทั้งการเดินทางโดยทางบกและทางน้ำ ทางบกใช้ช้างและม้า
 เป็นพาหนะเดินทางทั้งใกล้และไกล เช่น ตอนอามาศย์เมืองเปงจันนำพระราชโองการไปบอกให้
 เสด็จสู่โลพันธนางโควินมาเฝ้า โคไชยชางและมาเป็นพาหนะในการเดินทาง ดังความว่า

แค้นอำนาจท้าวเฮวี่ปลงโอง
ถึงสนามหลวงป่าวเฒ่าพนพอม
หัตถ์ข้างอาชะไนคกแดง
ผู้ศาสดพอมเพี้ยมมาออกไป

แค้นอำนาจท้าวเรวี่ปลงทองพระโรง
ถึงสนามหลวงป่าวเฒ่าพนพอม
หัตถ์ข้างอาชาไนยคกแดง
ผู้ศาสดพอมเพี้ยมมาออกไป

: 125 *

ก่อนไชยะสอนออกไปถูกกองทัพที่มาประชิดเมือง ทรงไชยะข้างเป็นพาหนะคังความว่า

ไชยะสอนขึ้นพายหอนข้างเคื่อง
เสนาลอมระวังเจ้าหมื่นถัน

ไชยะสอนขึ้นพายหอนข้างเคื่อง
เสนาลอมระวังเจ้าหมื่นถัน

: 333

พาหนะที่กองไชยะเร่งงานจากสัตว์ช่วยขับเคลื่อน คือ เกวียน มักไชยะบรรทุกสัมภาระใน
การเดินทางก็ไคควายลากจูง เช่น ก่อนขุนคลังแห่งเมืองพาราณสีเดินทางไปค้าขาย ณ เมืองโกสัมพี
ไชยะควายเพี้ยมเกวียนเป็นพาหนะ คังความว่า

ขุนก็เดินไฟพอมคาคเคื่องคาคี
ควายเพี้ยมเกวียนไม่นานเลยยาย

ขุนก็เดินไฟพอมคาคเคื่องเรียบร้อย
ควายเพี้ยมเกวียนไม่นานเลยยาย

: 150

การเดินทางที่กองอาศัยสัตว์ ต้องใช้เวลาในการเดินทางมากเพราะนอกจากสัตว์เดินช้าแล้ว
ยังต้องพักระหว่างทางอีกควาย เช่น กองไคควายพักกินหญ้า กินน้ำเป็นการผ่อนคลาย และพักผ่อน
คังความว่า

เขาเกียนปลอยควายกินหญ้า

หยุดเกวียนปลอยควายกินหญ้า

: 150

นอกจากเกวียนแล้ว รถเป็นพาหนะอีกชนิดหนึ่ง ในวรรณกรรมกล่าวว่ารถทองไขมาลากิจ
 ตอนพระวรวงษะมากเสด็จไปชวนพระเชษฐาออกรบ พระองค์เสด็จโดยรถเทียมม้า ดังความว่า

ผายเชิงขึ้นสี่กัวยเทียมแหบ

กาวเท้าขึ้นสี่กัวยเทียมแหบ

รถกบายแก้วคำเขมแขงฉิว

รถกบายแก้วคำเขมแขงฉิว

สินธุมาเฝ้ายังคูผายฉ้น

สินธุมาเฝ้ายังคูผายฉ้น

สองกุมมานอคคำคนแหลม

สองกุมมารรถทองคนละคัน

: 335

ตอนพระสุริยะมาก พระวรวงษะมาก ไชยะสอน ชิวหา และ จักกะสอน เสด็จเข้าเมืองเปงจัน
 ก็ทรงใช้รถเทียมม้าเป็นพาหนะ ดังความว่า

เจ้าก็ขึ้นรถแก้วเทียมคูอัศสา

เจ้าก็ขึ้นรถแก้วเทียมคูอัศสา

มะหวางทรงรถงามเลี่ยนมา

มะหวางทรงรถงามเลี่ยนมา

ลาชะมุก เจ้าสามพระองค์ทรงรถ

ราชบุคร เจ้าสามพระองค์ทรงรถ

: 415*

เกวียนและรถ เป็นพาหนะที่อาศัยแรงงานของสัตว์ช่วยขับเคลื่อน สะท้อนให้เห็นว่าสัตว์
 มีความสำคัญต่อการเดินทางทางบกมากที่สุด

การคมนาคมทางน้ำที่ปรากฏในวรรณกรรมเดินทางโดยเรือเป็นพาหนะ และเรือที่
 ปรากฏคือ เรือใบที่ต้องอาศัยแรงลมช่วยในการขับเคลื่อน การใช้เรือเป็นพาหนะที่ปรากฏใน
 วรรณกรรมปรากฏตอนที่เสนาไปพานางปทุมมาธิศาของพระเจ้าหิมาเวศมาถวายชีวหา เสนาได้
 พานางขึ้นสำเภาเดินทางสู่เมืองเปงจัน ดังความว่า

นอบบิชาขุนเบิกชะเพาไป

ในไม้ชาขุนดองสำเภาไป

เสน ๗ ลมบิณะโคงบิวเปื่อง

ลมบิอกพัดเสากะโคงแลนไป

หม ๆ นำไหลนองตองฝั่ง
ไหลลัดเขี้ยวนักที่น่าแม่เขี้ยว

น้ำหลังไหลกระทบฝั่งสองข้าง
แม่น้ำสี่เขี้ยวไหลเขี้ยว

: 392 *

การคมนาคมที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้งทางบกทางน้ำ ล้วนเป็นการคมนาคมที่ต้องอาศัย
แรงงานของสัตว์และพลังงานจากธรรมชาติช่วยในการขับเคลื่อน เป็นการเดินทางที่ต้องใช้เวลา
ในการเดินทางมาก แลดูที่เส้นทางมีใครสักเคื่องครอนในการเดินทางแต่อย่างใด เพราะธรรมชาติ
สองข้างทางที่ผ่านไปนั้นทำให้ผู้เดินทางเพลิดเพลินจึงไม่รู้สึกว่าใช้เวลาในการเดินทางมากแต่อย่างใด
เช่น ตอนนางปทุมมา เดินทางมาในสำเภานั้น นางก็เพลิดเพลินอยู่กับธรรมชาติที่พบเห็น ดังความว่า

เห็นแม่น้ำสมุคแบ่งเป็นคอน
คอน ๆ ไหวเลื้อนคอนตามแก่ง
เห็นปามอนหลายแซงถั่วตาง
ลึงคางเคาคนาเนื้อสูก
เจาฉั่วแลยเลาภายในไป
เห็นน้คมอยู่ฝ่ายแควอินน้ำ
คับคากายหลายวันแลวชอค

เห็นแม่น้ำมหาสมุทรและเกาะแก่งต่าง ๆ
สำเภาไหลล่องลอยไปตามแก่ง
เห็นปลาชุมหลายถั่วนานาชนิด
เห็นลึงคางและสัตว์ป่าในป่าก็มากมาย
นางมองแลยเลาภายในไป
เห็นน้คมบาน เรือนอยู่ริมฝั่งน้ำ
ผานมาหลายวันจึงไคมาถึง

: 393

3. อาชีพ

อาชีพที่ปรากฏในวรรณกรรม คือ อาชีพเกษตรกรรม ล่าสัตว์ และทอผ้า ข้อความที่
กล่าวถึงอาชีพเกษตรกรรม ปรากฏในการบรรยายสภาพบ้านเมืองแต่ละเมือง เช่น เมืองเปงจวน
ในตอนเช้ามีจะมีเสียงกระเคื่องตำข้างคังกองทั่วไป ดังความว่า

คันฮูจแรงคองสาวก้ามอง
แซว ๆ เสียงทั่วเมืองคำเขา

ครันสว่างแจ้งก็ไคยินเสียงกระเคื่องคำขาว
แซว ๆ เสียงทั่วเมืองคำขาว

: 13

แมตตอนบรรยายถึงสภาพเมืองพาราณสีก็กล่าวถึงเสียงกระเดื่องคำชาวเช่นกัน ดังความว่า

ทั้งยี่นชาวเมืองเตาเสียงคำทองสากพนเขอ
เสียงกุกเขาคังกองหัวเมืองแห่แล้ว

ไถยี่นชาวเมืองรวมกันคำชาวควยกระเดื่อง
เสียงกรกขาวคังกองหัวเมือง

: 62

เสียงกระเดื่องที่คังกองในเมืองเปงจานและเมืองพาราณสีนี้ สะท้อนให้เห็นว่าคนในสังคมประกอบอาชีพเกษตร เพราะสมาชิกในสังคมเกษตรนั้นต้องคำชาวควยกระเดื่องยามเช้าตรู่ก่อนจะออกไปประกอบอาชีพในชีวิตประจำวันของตน

อาชีพการทอผ้าปรากฏในนิทานที่นายทวารเล่าให้เพชชาตฟัง กล่าวถึงชายหัวหน้าครอบครัวออกไปทำไรนา ภรรยาเลี้ยงดูบุตรอยู่บ้านคอยหุงหาอาหารและทำงานบ้าน ดังความว่า

ยังมีปูลีโสเชื้อฉัวเมียทั้งคู
กะทะปะติเปื้อนกะทำสาางไสนา

ยังมีปูลีโสเชื้อฉัวเมียทั้งคู
คหปคือคสาหะกระทำสรางไรนา

.....

.....

ยังมีวันหนึ่งนั้นฉัวมึงสามโก
ไปไถนาทุ่งเพียงแควนน้ำ
พะลียาเฝ้าเคหะเรือนอยู่
กลมลูกนอยหลับแล้วเล่าไป
ถึงทาน้ำทั้งเล่าไปสวน
เก็บผักมาใส่แลงทำดา

ยังมีวันหนึ่งนั้นฉัวมึงสามโก
ไปไถนาทุ่งเพียงริมน้ำ
ภริยาเฝ้าเคหาเรือนอยู่
กลมลูกนอยหลับแล้วรีบไป
ถึงทาน้ำทั้งรีบไปสวน
เก็บผักมาไว้และปรุงอาหารเป็นคอบสามิ

: 29

อาชีพเกษตรกรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมสะท้อนให้เห็นว่าผู้ประกอบอาชีพนี้จะเลือกทำเฉพาะปลูกบริเวณริมแหล่งน้ำ "ไปไถนาทุ่งเพียงริมน้ำ" เมื่อสามิผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวออกไปทำนา ภรรยาจะอยู่เฝ้าบ้าน

อาชีพล่าสัตว์ปรากฏเพียงตอนเดียว คือ กล่าวถึงการล่าสัตว์ของนายพรานว่า จะเข้าป่า
เพื่อล่าสัตว์และทำเลที่จะไปยิงสัตว์มักจะเป็นแหล่งน้ำ เมื่อสัตว์ลงมากินน้ำนายพรานก็จะยิงควย
หน้าไม้ ปืน หรือธนูอาวุธคู่มือ ดังความว่า

พานทะนุเคยเค้นคันเถื่อน
บายแหลงไคไปแหบ้ำชา
เขาปากวางเบื่องยางมีน่าน
พานทะนุถึงฝั่งชนแนมเนื้อ
ก็จึงเห็นรอยขามคงลานเปื้อนยาน
พานบิชาคามเนื้อน้อย
ก็จึงถึงคานควาวควายนาคาแด
ก็จึงเห็นกินเกียงอยู่เรียงกัไม
เป็นแนวเชือกมิกกาตัวไหย
แมนแธคณพานธนูอำคิ่ง
นอยบิชาชักแหบเบี่ยงอม
กางไฟสนคอบคานมีน่าน
จอกจอนฉาเหิงแนคินคาน
คานไปถึงฮมยางพานเอ้อม
ยั้งเปื่องทะนุสอนยิงไส
มีกนาวทะนุขึ้นมีน่าน
คันที่แมงยังแมนนำคา
ฉลาเลียงสูงสงบนนางธ
ปืนคำคองกกหางเลื้อคสาคไปแลว
แธคกัปปวงเตนทะยานเขาลวงไฟ

พรานธนูเคยเค้นนุกป่า
สะพายแหลงไคไปพันโค
เขาปากวางเบื่องยางมีน่าน
พรานธนูถึงฝั่งชกคอบกเนื้อ
ก็จึงเห็นรอยขามเข้าไปทางคงลาน
พรานคามรอยเนื้อไปมิไครอชา
ก็จึงถึงบริเวที่จะมองเห็นเนื้อได้
ก็จึงเห็นเนื้อกินหญาอยู่ไกล ๆ กอไม
เป็นเนื้อตัวใหญ่มาก
นั่นคือแรคคัวนายพรานรู้แก่ใจ
ไนไมชาคิยคานเข้าไป
กลางไฟรศทคอบคานเข้าไปมิไครลัว
จึงถลกฉาพุ่งขึ้นคอบ ๆ ขยับไปคานพันกิน
คานไปถึงรยางพารนเอ้อม
ยกลูกตรในลำธนูยิงไส
มีธนูขึ้นลำไมน่าน
ยิงออกไปตามทีคาเล็ง
เลียงคังคองกระจายไปจนนางธ
ลูกศรพุ่งถุกกกหางเลื้อคสาค
แรคคินคกใจโจนเข้าในป่า

อาชีพพธูมาเป็นอาชีพสุดท้ายที่ถ่ายทอดไว้ในวรรณกรรม อาชีพพธูมาเป็นอาชีพของสตรี เพราะสตรีต้องอยู่กับเหยาเผากับเรือน อาชีพพธูมาปรากฏในคำสั่งลาของภรรยาของพอคานผู้ติดตาม ชุนคลัง ที่กล่าววว่า

น้องชุนบานที่เฝ้าภายในไวแล้ว

น้องชุนบานจะพธูมาภายในไวแล้ว

: 149

ผากภายใน คือ ผาเนื่อภายในที่ทอดจากมือของชาวบ้าน เพื่อไขว่หน่วงกันเองของสมาชิก ในครัวเรือนของตน

เรื่องอาชีพที่ปรากฏในวรรณกรรม ผู้ประพันธ์มิได้ให้รายละเอียดไว้เด่นชัดนัก ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะเนื้อเรื่องส่วนใหญ่เป็นเรื่องการต่อสู้ การดำเนินชีวิตของตัวละครเอกซึ่งเป็น กษัตริย์ รวมทั้งบุคคลแวดล้อมองค์พระมหากษัตริย์ ดังนั้นการประกอบอาชีพในแต่ละอาชีพจึง ไม่ปรากฏเด่นชัดนัก แต่อย่างไรก็ตาม อาชีพเหล่านี้ก็เป็นอาชีพสามัญที่ปรากฏในสังคมชนบททั่วไป ทั้งผู้เฒ่าและผู้หนุ่มวรรณกรรมต่างรู้จักอาชีพเหล่านี้เป็นอย่างดี

4. ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว

ลักษณะครอบครัวที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาศ ประกอบด้วยสมาชิกอย่างน้อย สองคน คือ สามีและภรรยา ถ้าสามีภรรยามีบุคลิกเพิ่มขึ้น ก็ทำให้สมาชิกมีมากขึ้น ทุกชีวิตใน ครอบครัวย่อมตระหนักในฐานะของตนที่ตนเป็นส่วนประกอบสำคัญที่จะทำให้ครอบครัวสมบูรณ์ ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวมักจะสะท้อนให้เห็นว่าสมาชิกทุกคนจะมีความรักความสามัคคีกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เมื่อสมาชิกคนใดคนหนึ่งจากไปผู้ที่อยู่ข้างหลังจะนับวันคอย การกลับของผู้จากไปด้วยใจดีใจจ้อ เพราะความอบอุ่นในครอบครัวขึ้นอยู่กับ การอยู่ร่วมกันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตา ก็พระที่จำเป็นเท่านั้นจึงจะทำให้สมาชิกในครอบครัวจากครอบครัวไป และเมื่อกลับมาอยู่พร้อมหน้าอีกครั้งหนึ่งจึงเป็นที่ปรารถนาของสมาชิกทุกคนในครอบครัว ดังจะเห็นได้จากครอบครัวของชุนคลังแห่งเมืองพาราลลี ตอนที่ชุนคลังเดินทางกลับจากค้าขาย ณ เมืองโกสัมพี ภรรยาและบุตรีต่างพากันดีใจ ดังความบรรยายไว้ว่า

มาถึงที่เรือนคนเขาจอก
ฝูงลูกเตามาพอมชื่นชมจริงแล้ว

มาถึงที่เรือนคนหยดจอก
ฝูงลูกเตามาพอมชื่นชมจริงแล้ว

: 165

คำประพันธ์นี้บอกให้รู้ว่า สมาชิกผู้อยู่ข้างหลังต่างพากันนับวันคอยการกลับมาของสมาชิกที่จากไปเสมอ เมื่อเดินทางกลับมาถึงควบความปลอคร้าย สมาชิกทุกคนต่างพากันดีใจ ในประเด็นนี้อาจมองได้ว่า การเดินทางไปต่างเมืองมีอันตรายนานัปการ ทั้งผู้อยู่และผู้ที่จากไปจึงรู้สึกเป็นห่วงกังวลมาก ความอาลัยอาวรณ์ของผู้จากไปมีมากเพียงใด จะเห็นได้จากพฤติกรรมของขุนคลังตอนที่พบกับครอบครัวหลังจากกลับมาจากค้าขาย ขุนคลังดีใจจนไม่สามารถกล่าวโดยคำอันใดได้ถึงความกล่าววว่า

แต่นั่นสองขุนท้าวเห็นเมียทั้งลูก
จิตก็อ่อนกันสะ เค็นน้ำชุมคอม
ปากบิไคกันบูมิจา
มีบายแซนลูกแพงโชมอุม
หังเลบายแซนแกวเมียแพงกันโสก
ปากบิเวยีนแคนคังทวง

แต่นั่นสองขุนท้าวเห็นทั้งเมียและลูก
จิตโศกเศร้ากระเด็นน้ำครมครอม
พูดไม่ได้กลืนอยู่ไม่พูดจา
มือจับแซนลูกรักโอบอุม
อีกทั้งจับแซนแกวเมียรักกสันโสก
รู้สึกอึดอันคั่นคั่นใจจนพูดไม่ออก

: 166*

สมาชิกทุกคนในครอบครัวจะอยู่พร้อมหน้ากันเมื่อรับประทานอาหารมื้อเย็น ซึ่งเป็นเวลาที่ทุกคนเสร็จกิจวัตรประจำวัน ระหว่างรับประทานอาหารมื้อเย็นจึงเป็นช่วงกระชับความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว ต่างคนต่างแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน อันจะช่วยสร้างความเข้าใจและรักใคร่กลมเกลียวของคนในครอบครัวได้ ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาคไคสะทอนให้เห็นว่าสมาชิกในครอบครัวเดียวกันจะร่วมรับประทานอาหารในสำรับเดียวกัน ตอนมื้อเย็นเสมอ แม้ว่าตัวละครจะอยู่ในสถานภาพภษะก็รักก็คาม พระองค์จะเสวยร่วมกับมเหสี

โอรส และพระนัคคาเสมอ ดังจะเห็นได้จากสภาพครอบครัวของพระวงษะมาค กล่าวคือ
ทั้งพระวงษะมาค นางโควิน นางบัวทอง และโอรสทั้งสาม ต่างรวมเสวยด้วยกัน ดังความว่า

เจ้าก็เสวยพาเพียงพิปะมานลาเล็ก

เจ้าก็เสวยพาเพียงพอประมาลาเล็ก

สองทอนทาวเสวยเชาคุณาง

สองธรรทาวเสวยชาวคุณาง

สองแมพอมเอียงพางกมมาน

สองแมพอมเคียงกมมาร

ชมเชยหวานรศมหมเฮา

ชมเชยหวานรศมหมเฮา

: 315 * - 316

ครอบครัวที่มีสมาชิกพร้อมทั้งบิดา มารดา และบุตรธิดานั้น บิดาจะเป็นผู้นำของครอบครัว
ความเป็นอยู่ในครอบครัวจะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับบิดา ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจจากสมาชิกใน
ครอบครัวให้รับผิดชอบในกิจการของครอบครัวอย่างเต็มที่ เป็นที่ปรึกษาของสมาชิกในครอบครัว
ดังตัวอย่างครอบครัวของเศรษฐีโศพัน ภรรยาของเศรษฐีนำเอาเรื่องที่พระวงษะมาคผู้มีแก้วมณีอยู่ใน
ในครอบครองมาปรึกษาเศรษฐีโศพัน เมื่อเศรษฐีรับทราบก็สามารถตัดสินใจตามดุลยพินิจของตน
ทันที ดังความว่า

แต่นั้นมาคโหมะหาเสถียรโศขาว

แต่นั้นมารคาโหมะหาเศรษฐีโศขาว

นบนอบนิวอนไหวภาวอน

นบนอบนิวอนไหวพุดจา

ยังมีมานะวณอยชายหนุ่มเกินมาวานา

ยังมีมาดพนอยชายหนุ่มเกินมา

เขาสาลาเถียวชอกินเขา

พักอยู่ที่ศาลาเถียวชอกินขาว

มีมะณีแก้วพินเืองสูง

เขามีมะณีแก้วพิทุรบเืองสูง

แสงส่องแจจทางไคคังไฟทานเฮย

แสงส่องแจจทางไคคังไฟทานเฮย

เมื่อนั้นมหาเสถียรไคยันท่านางกว

เมื่อนั้นมหาเศรษฐีไคยันท่านางกล่าว

เจ้าก็คียากไคพินแก้วแหงบา

เจ้าก็คียากไคพิทุรบแก้วของเข

เจ้าก็บอกชวงไซไปสิงแนมญเทเนอ

เจ้าก็บอกหาสรบไซให้ไปแอบดูจริงแล้ว

: 82 - 82

5. การปกครอง

ลักษณะการปกครองในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมานี้ เป็นแบบราชาธิปไตย หรือ สมบูรณาญาสิทธิราช Absolute Monarchy อำนาจสูงสุดในการปกครองอยู่ที่พระมหากษัตริย์ โดยถือว่าพระมหากษัตริย์เป็นสมมุติเทพ มีอำนาจเหนือชีวิตคนไทยปกครอง อำนาจเช่นนี้จะเห็นได้ใน ตอนที่พระ เจ้าอุทุมพรทรงสั่งให้นำชาวเมืองส่งไปเป็นอาหารนางยักษ์นี้ บรรดาชาวเมืองไม่สามารถ หลบเลี่ยงได้ แม้จะกลัวตายมากเพียงใดก็ตาม คำประพันธ์ที่แสดงการยอมรับโดยไม่ฝืนว่าถ้าหาก กำหนดคนใดคนหนึ่งคนนั้นต้องไป คือ

กันวาทกแกงแลวถากคนเขาหนีให้ยวทอน

แมนวาทกคนใดก็สวนวายคนนั้น

เห็นจักขึ้นซักซี้เหลือใจชมขึ้นจึงแลว

ตั้งวาทนี้ปนกันจต้องถัก เวรแทนแลว

ฝูงไพรบานขงขอบนี้คม

เหลือใจพานกันกินกินวงน

กันวาทกแกงแลวส่งคนเขาหนีเร็วเถิด

ถากวาทกคนใดก็ต้องตายคนนั้น

เห็นจะซักขึ้นขอเหลือใจชมขึ้นจริงแลว

ตั้งวาทนี้ปนกันจต้องรับ เวรกรรม

ฝูงไพรบานขอบเขตนคม

เสียใจเหมือนฝันกลืนกินยาพิษ

: 77*

จากข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า พระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์ถือเป็นอาญาสิทธิ ที่ประชาชนจะต้องปฏิบัติตาม ไม่กล้าแม้จะคิดขัดขึ้น เมื่อหมดหนทางช่วยเหลือตนเอง และเมื่อหา ทางออกไม่ได้ก็ปลอบใจตนเองว่าเป็นเพราะเวรกรรม นับว่าเป็นทางออกที่ดีที่สุด

อำนาจสิทธิขาดทางการปกครองของพระมหากษัตริย์มีอำนาจเหนือทุกสิ่งทุกอย่างใน บ้านเมือง แม้การยกบ้านเมืองให้แก่อื่น ก็เป็นการเห็นชอบของพระมหากษัตริย์เพียงลำพัง พระองค์เอง ดังนั้นเมื่อปรากฏว่าผู้นำบ้านเมืองต้องสูญเสียอำนาจในการปกครองจึงต้อง ยกบ้านเมืองพร้อมทั้งพระราชธิดาใหญ่ขึ้น ถวายเป็นที่เห็นได้ชัด คือ ยักษ์กุมพนักยกบ้านเมือง และธิดาคือนางสีสุพันธ์ให้ไชยะสอน เมื่อพ่ายแพ้ในการต่อสู้ และพระเจ้าหิมาะเวกยกบ้านเมือง และนางปทุมมาพระราชธิดาให้แก่อิวหา ดังจะยกตัวอย่างให้เห็นชัดเช่นดังนี้

บัณฑุกัมปยานเมืองและพระธิดาให้โอรสสอน ดังความว่า

พันเฒ่าขอมยังโศกพระองค์แล้ว

กันเฒ่าขอโศกพระองค์แล้ว

ขอมอบบ้านเมืองให้ส่งบุตรโอรส

ขอมอบบ้านเมืองให้ตอบแทนพระเอ

กับทั้งสี่พันนอบนางงามมอมพระองค์แล้ว

กับทั้งสี่พันนอบนางงามถวายมอมพระองค์แล้ว

ชี้ให้พระโอรสไว้ชีวิตเด็กวันเฒ่า

ขอให้พระโอรสไว้ชีวิตข้าครั้งเฒ่าวันเฒ่า

: 248 *

อีกตัวอย่างหนึ่งคือที่แสดงให้เห็นว่าพายุแพะยกบ้านเมืองและธิดาใหญ่ชนะ คือ พระเจ้าหิมมะเวศ ไศพายุแพะยกบ้านเมืองและนางปทุมมาให้ ดังความว่า

เมื่อนั้นพระยาหิมมะเวศท้าวของวาชีโยมเจ้าแล้ว

เมื่อนั้นพระยาหิมมะเวศท้าวของวาชีโยมเจ้าแล้ว

ขนอยชิดวายตัวเป็นทาสาปาด์ของพื้น

ข้าพเจ้าขอถวายตัวเป็นทาสาปาด์ของพื้น

กับทั้งทิดานอบนางงามขอมอบพระองค์แล้ว

กับทั้งธิดานอบนางงามขอมอบพระองค์แล้ว

หิมมะเวศนอมถวายไทให้ทิดานอบ

หิมมะเวศนอมถวายพระองค์ตามที่ควรแล้ว

: 387

ตัวอย่างที่ยกมาแสดงไว้เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์จะมีอำนาจสิทธิ์ขาดทุกอย่างภายในบ้านเมือง พระมหากษัตริย์ที่มีความบุญคุณธรรมจะต้องเป็นผู้นอบสละความสุขส่วนพระองค์หรือแม้แต่ธิดาของพระองค์ก็ต้องยินยอมสละเพื่อความสงบสุขของสังคม ถึงแม้ว่าการเป็นผู้ไ้ในบางครั้งนั้นจะมีได้เต็มใจหรือไม่ก็ตาม เช่น พระเจ้ากฤษณ์มิไศยทรงเคียดพระทัยจะให้ชีวิตชาวเมืองต้องตกไปเป็นอาหารของนางยักษ์นี้เลย แต่การเป็นพระทัยเสียสละชีวิตชาวเมืองส่วนน้อยเพื่อรักษาความอยู่รอดของสังคมส่วนใหญ่ไว้พระองค์ทรงกระทำ มิใช่แต่ชีวิตชาวเมืองเท่านั้น แม้แต่พระราชธิดาของพระมหากษัตริย์พระองค์ก็ทรงคัดค้านพระทัยยกใหญ่ที่มีอำนาจเหนือกว่าเพื่อเป็นการป้องกันภัยพิบัติอันจะเกิดจากผู้มีอำนาจเหนือกว่า นับเป็นการแสดงให้เห็นการเสียสละขององค์พระมหากษัตริย์ได้ชัดเจน

อำนาจการปกครองบ้านเมืองของพระมหากษัตริย์ ในวรรณกรรมสะท้อนอำนาจการปกครองสองลักษณะ คือ การปกครองในพระราชอาณาจักร และนอกพระราชอาณาจักร

การจัดการปกครองภายในพระราชอาณาจักร ได้แก่ การจัดการปกครองภายในบ้านเมือง ตลอดจนหัวเมือง การปกครองภายในหัวเมืองนั้น พระมหากษัตริย์จะทรงแต่งตั้งบุคคลให้ไปดูแลและปกครองตามนโยบายของพระองค์โดยตรง บุคคลที่ได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยจะต้องมีความซื่อตรงและจงรักภักดีอย่างแท้จริง พระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใด ผู้ปกครองหัวเมืองจะต้องนำมาปฏิบัติให้บรรลุผล ผู้ปกครองหัวเมืองซึ่งมีคุณสมบัติดังกล่าวปรากฏในวรรณกรรม คือ บุคคลสองตำแหน่ง คือ "ตากवानบ้าน" และ "ตาแสง" ซึ่งเป็นตำแหน่งของผู้ปกครองหมู่บ้าน บุคคลในตำแหน่งทั้งสองนี้แสดงให้เห็นลักษณะของผู้ปกครองหัวเมืองผู้มีความซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ คือ ตอนที่บุคคลในตำแหน่งทั้งสอง รู้จากนายพรานว่า พระมหากษัตริย์จะเสด็จมาเยือนหมู่บ้านของพวกเขา และมีพระบรมราชโองการให้ทำทางเดินและเตรียมสถานที่ไว้ "ตากวานบ้าน" และ "ตาแสง" ได้รับเตรียมการรับเสด็จ โดยเกณฑ์แรงงานจากชาวบ้านให้มาร่วมปลูกพลับพลารับเสด็จ และสร้างทางเพื่อสนองพระบรมราชโองการทันที ถึงความว่า

แต่นั้นตากวานบ้านตาแสงกับชา

แต่นั้นผู้ใหญ่บ้านกำนันและผู้ช่วย

เลยทั้งฟาวคาหางแดงปูน

เลย เร่งรีบเตรียมของจัดทำ

บอกลูกบ้านมีคชอมาโฮม

บอกลูกบ้านทั้งหมดมารวม

เอื้อนพินันเขตคาเมบาน

เรือนพินันหลังในเขตหมู่บ้าน

: 201

"ตากวานบ้าน" และ "ตาแสง" คือ "ผู้ใหญ่บ้าน" และ "กำนัน" ในปัจจุบันนั่นเอง

ส่วนการปกครองภายนอกราชอาณาจักร คือ การปกครองบ้านเมืองต่าง ๆ ที่มาขอบเป็นเมืองขึ้นด้วยการนำเครื่องราชบรรณาการมาถวายถวายใจสวามิภักดิ์ หรือเมืองที่พ่ายแพ้ในการสู้รบแล้วยอมอยู่ภายใต้อำนาจ ซึ่งทั้งสองลักษณะนี้จะได้รับพระมหากรุณาธิคุณให้ปกครองบ้านเมืองเอง

โดยจะต้องถวายเครื่องราชบรรณาการแก่เมืองแม่¹ ทุกปี การที่มีเมืองต่าง ๆ มายอมเป็นเมืองขึ้นและ
มาถวายเครื่องราชบรรณาการแก่พระมหากษัตริย์นั้น แสดงถึงอำนาจทางการปกครองภายนอก
ราชอาณาจักรของพระมหากษัตริย์ ตัวอย่างการปกครองภายนอกราชอาณาจักรนี้สะท้อนให้เห็น
จากการปกครองบ้านเมืองของพระเจ้าพรหมทัตแห่งเมืองพาราณสี ที่มีบรรดาบ้านเมืองภายนอก
พระราชอาณาจักรมายอมเป็นเมืองขึ้น และถวายเครื่องราชบรรณาการแก่พระองค์ทุกปี ดังความว่า

บัดนี้จักกล่าวถึงพะบาทเจ้าส่วยลาดทงเมือง	บัดนี้จะกล่าวถึงพระบาทเจ้าส่วยราชครองเมือง
ชุมพแคนอนโยมวนไหว	ชุมพแคนอนนอมมาไหว
หลายเมืองนอมวันทาพนเกลศ	มากเมืองนอมวันทาพนเกลศ
ฮอยปะเทศทาวมานอมสวยไฮแทแลว	รอมประเทศทาวมานอมสงบรรณาการจริงแลว

: 47

บรรดาเมืองขึ้นเหล่านี้มีความสำคัญต่อเมืองแม่ คือ เป็นแหล่งเสริมกำลังพล เพราะเมื่อ
เมืองแม่จะไปรบ ณ เมืองใดก็ตาม ถ้าต้องการกำลังพลมากจะได้เกณฑ์จากบรรดาเมืองขึ้นเหล่านี้
ตัวอย่างที่จะสนับสนุนคำกล่าวนี้ การขอกำลังทัพจากเมืองขึ้นของพระสุริยะมากและพระวงษะมาก
ดังนี้

พระสุริยะมากทรงสั่งจักกองทัพไปพร้อมกับทัพของพระอนุชา โดยเกณฑ์เอามาจากบรรดา
เมืองขึ้นทุกเมืองของพระองค์ ดังนี้

เจ้าจึงมีพะองกานไหเสนาคกแดง	เจ้าจึงมีพะโองการไหเสนาคกแดง
เกณฑ์ทัพทาวพลมากอยานานทานเอย	เกณฑ์ทัพทาวพลมากอยานานทานเอย
หัวเมืองนอยนิคมบ้านนอกก็เกณฑ์เถิด	หัวเมืองนอยนิคมบ้านนอกก็เกณฑ์เถิด
เมืองสวญพมเกณฑ์ยิงมิหล่เทียวทอน	เมืองขึ้นนั้นเกณฑ์หมดไม่เหลือเทียวทอน

: 336*

¹เมืองแม่ หมายถึง เมืองที่มีอำนาจทางการปกครองสูง มีเมืองภายนอกพระราชอาณาจักร
มายอมอยู่ในปกครอง พร้อมทั้งจะถวายเครื่องบรรณาการ และสนองพระราชโองการทุกขณะ

พระวรวงษะมามีพระราชสาส์นไปขอกำลังทัพจากบรรดาเมืองขึ้นของพระองค์เช่นกัน
 ก็จะเห็นได้จากตอนที่พระองค์ส่งเกณฑ์ทัพไปรบ ณ เมืองเปงจัน ดังความว่า

ขุนก็กาไซไปถึงเมืองสวาย

เขาร่านแล้วถาขึ้นไล่หัว

สุเหคแล้วจึงฮับโอมพน

หัวเมืองไหลเข้ามาเมืองกวาง

ขุนก็กาไซไปถึงเมืองขึ้น

เขาร่านแล้วถาขึ้นไล่หัว

สุเหคแล้วจึงรับรวมพล

หัวเมืองไหลเข้ามาเมืองกวาง

: 319

นอกจากการขอกำลังหรือความช่วยเหลือจากบรรดาเมืองขึ้น แสดงถึงพระราชอำนาจ
 ของพระมหากษัตริย์ที่แผ่ขยายออกไปนอกพระราชอาณาจักรในลักษณะนี้แล้ว ยังมีการแผ่ขยาย
 พระราชอำนาจในอีกลักษณะหนึ่ง คือ การผูกมิตรไมตรีกับเมืองนอกพระราชอาณาจักรเพื่อเพิ่ม
 ความมั่นคงและความเป็นปึกแผ่นซึ่งกันและกัน ตอนที่พระสุริยะมอส่งพระราชสาส์นไปติดต่อขอ
 เป็นมิตรไมตรีกับพระเจ้าโกสัมพี ขอความในพระราชสาส์นบอกให้รู้ว่า ความเป็นมิตรไมตรี
 ของเมืองทั้งสองจะช่วยเป็นกำลังซึ่งกันและกัน ดังข้อความในพระราชสาส์นกล่าวไว้ดังนี้

อันว่าสองเมืองก่าะคอนหลวงเสมอปากกันแล้ว

เป็นพี่น้องพันพะไมหมันแก่กัน

อันที่พาลาพูนโกสัมพีเป็นเพื่อนกันแล้ว

ถึงว่าเล็กตางความีแทกบักวายแล้ว

อันว่าสองเมืองนั้นครหลวงเสมอปากกันแล้ว

เป็นพี่น้องพันไมตรีมั่นแก่กัน

อันที่พารานูนโกสัมพีเป็นเพื่อนกันแล้ว

ถึงว่าเล็กตางแตนมาก็ไม่กลัวอีกแล้ว

: 156

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า การปกครองที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานเรื่องวรวงษะมอ
 ที่สะท้อนออกมาให้เห็นเป็นการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช พระบรมเดชานุภาพของ
 พระมหากษัตริย์ ปกแผ่ทั้งภายในและภายนอกพระราชอาณาจักร

คำกล่าวกราขสมบัติให้พระราชโอรสของพระสุริยะมากเหมือนกับคำกล่าวของพระวงษะมาก
ที่ทรงกราขสมบัติให้ราชโอรส คือ จักกะสอนโศปให้เหตุผลว่าทรงชราภาพแล้ว เช่นเดียวกัน
ถึงความว

เฮาจักวางนะคอนขวางมอบบานุนหา	เราจะมอบบานเมืองแกโอรสของเรา
ชะลากานเถาถึงเฮาหลายชวนขุนเฮ	เราชราการครองเมืองมาหลายปีแล้วทหารเฮ
อุบพิเสกไวยายสงสืบเมืองชอบแล้ว	จะอภิเษกให้โอรสได้ครองเมืองต่อได้แล้ว

: 486

การมอบราชสมบัติให้แก่โอรสของพระสุริยะมากและพระวงษะมาก เมื่อพระองค์
ทรงชราภาพแล้วเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าพระราชบิดาซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์อยู่เดิมจะมอบ
พระราชสมบัติให้แก่พระราชโอรสโดยตรง

การมอบราชสมบัติในอีกลักษณะหนึ่ง คือ มอบผ่านพระราชธิดา กล่าวคือ พระมหากษัตริย์
หรือเจ้าเมืองจะทรงมอบพระราชธิดาให้แก่ผู้ที่เหมาะสม เช่น ผู้ที่มีความเก่งกล้าสามารถ ผู้ที่ซื่อ
ความเคื้อครองของบ้านเมืองได้พร้อมกันจะกราขสมบัติให้ด้วย ดังเช่น การมอบราชสมบัติของ
พระเจ้ายุกชุมและยักขุมพัน ดังนี้

พระเจ้ายุกชุมทรงมอบพระราชธิดาและราชสมบัติให้พระวงษะมากเมื่อพระวงษะมาก
ซัดความวิบัติของบ้านเมืองได้ คำกล่าวที่แสดงว่าทรงมอบพระราชธิดาและราชสมบัติของพระเจ้ายุกชุม
มีดังนี้

เฮาจักเวนเมืองใหม่ศดาเสวยลาด	เราจะยกเมืองใหม่ศดาเสวยราชย์
กับทั้งนาตะเนือบัวค่านอบฮวมเฮียงพิทอน	กับทั้งพระราชธิดาบัวคำให้เคียงคู่กันแล้ว
มันหากสมควรแล้วเสวยเมืองแทนพิ	มันหากสมควรแล้วเสวยเมืองแทนพ่อ
พิก็เถาแก่แล้วมีเชื้อสืบเมือง	พอนี้แก่เฒ่าแล้วไม่มีโอรสจะครองเมืองต่อแล้ว

: 116

ส่วนการยกสมบัติและธิดาของยักษ์กุมพันให้แก่โงะส่อนก็เป็นการมอบสมบัติผ่านทางธิดา ซึ่งยักษ์กุมพันเห็นแล้วว่าโงะส่อนเก่งกล้าและมีความสามารถพอที่จะปกครองบ้านเมืองผู้คนและรักษาดูแลทรัพย์สินของคนได้ คำกล่าวมอบให้ของยักษ์กุมพัน มีดังนี้

ข่มอบบ้านเมืองให้ส่งขุนพะเอย	ข่มอบบ้านเมืองให้คอบแทนพะเอย
กับทั้งสี่พันนอยนางงามมอบพระองค์แล้ว	กับทั้งสี่พันนอยนางงามถวายมอบพระองค์แล้ว

: 248

การมอบราชสมบัติให้ผู้อื่นของพระเจ้ากฤษณ์และยักษ์กุมพันนี้ ผู้ที่จะได้ราชสมบัติไม่มีส่วนเกี่ยวข้องทางสายโลหิตกับพระองค์แต่ประการใด ดังนั้นผู้ที่จะได้รับมอบราชสมบัติ เช่น พระวรวงษะมาก และโงะส่อนจึงต้องเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นพระญาติก่อน คือ เป็นพระขามาลาของพระองค์จึงจะได้รับราชสมบัติ

7. การนับถือศาสนา

พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่นับถือกันในเมืองทุกเมืองในวรรณกรรมนิทานเรื่องวรวงษะมาก ความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองจะเจริญควบคู่กับพุทธศาสนาเสมอ เช่นความเจริญของเมืองเปงจานอันมีศาสนาที่รุ่งเรืองเป็นส่วนประกอบสำคัญ ดังความว่า

ศาสนาพมอสงโคเจสูงเสื่องแทแล้ว	ศาสนาพมอสงโคเจสูงเสื่องแทแล้ว
-------------------------------	-------------------------------

: 3*

"พระสงฆ์" ที่รุ่งเรืองในเมืองเปงจาน คือ ผู้สืบทอดศาสนาทางพุทธศาสนานั้นเอง ภาพเมืองเปงจานที่ปรากฏแก่สายตาของนางปทุมมา เมื่อนางเดินทางมาถึงนั้น สะท้อนให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า ประชาชนในเมืองเปงจานนับถือพระพุทธศาสนาโดยแท้ คือ นางเห็นขอทาน พระธาตุเจดีย์ อันเป็นสัญลักษณ์ของวัดทางพุทธศาสนาปรากฏทั่วไปในบ้านเมือง ดังความว่า

เห็นพระธาตุเงินขาวขุนเขอ	เห็นขอทานเงินขาวอยู่ลิบโนน
ชีวาเมืองเปงจานพะบูเนาสมสง	ชีวาเมืองเปงจานพระมหากษัตริย์ปกครองบ้านเมือง

ฮวาน ๆ เลื่อมเจ็ดเพชฌาไหย
 หลายชั้นซ่อนแสนตวยพะเมกเวียง
 เมกหลังลอมคักฮูปไบสี
 ควงปี* ไสพุงพาวพันแหลม

แสงเลื่อมพรายของเจดีย์พระธาตุใหญ่
 มีหลายองค์ลับซับซ้อนทั่วเวียง
 เมกหลังลอมเป็นรูปไบสี
 ยอดเจดีย์สูงไสพุงสองสว่างทั่วทั้งเมือง

: 393

พุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมมีครบองค์สามของพระรัตนตรัย คือ กล่าวถึง
 พระพุทธรูปซึ่งแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระสงฆ์ผู้สืบพระศาสนา ขณะเดียวกันก็ปรากฏพระธรรม
 คือ คำสั่งสอนของพระพุทธองค์ด้วย

พระพุทธรูปเป็นตัวแทนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติต่อ
 พระพุทธรูปด้วยความเลื่อมใสศรัทธา เช่น เกี่ยวกับการปฏิบัติขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
 ในวรรณกรรมสะท้อนว่า พระพุทธรูปจะอยู่ในหัวใจของชนไทยทั่วไป ตอนที่พระสุริยะมาค
 และพระววงยะมาคเสด็จหนีราชทัณฑ์ออกจากบ้านเมือง กุมารทั้งสองได้สั่งลาพระพุทธรูป พระสงฆ์
 ในบ้านเมืองและต้นพระศรีมหาโพธิ์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าตัวแทนศาสนาและผู้สืบศาสนานอยู่ในหัวใจ
 ของสองกุมารตลอดเวลา ดังความว่า

คอยบุญดีเยอพุทธะฮูป เจ้าองปะเส็คไสแสง
 หังสังโคพะโพไซแก้ว

อยู่ดีเถิดนะพระพุทธรูป เจ้าองค์ที่มีรัศมีงดงาม
 พรอมทั้งพระสงฆ์พระโพธิ์ชัยแก้ว

: 21

ส่วนพระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดศาสนาให้คงอยู่คบ้านเมืองนั้น ในวรรณกรรมสะท้อนให้เห็น
 กิจวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ คือ การออกบิณฑบาตในตอนเช้าและสั่งสอนให้ประชาชนรู้จักเข้าใจ
 ในธรรมะ ดังความว่า

*ควงปี = ยอดเจดีย์

มหาสงเขาวังหลวงบิณฑาค

มหาสงเขาวังหลวงบิณฑาค

สังกะลาจเอนแฮ้งท่า

สังฆราชเอนสอนสังฆรรณจริงแล้ว

: 484

เนื่องจากคนในสังคมยี่คัมในพุทธศาสนาจึงก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและวัดอย่างใกล้ชิด แม้พระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นผู้นำในสังคมก็ทรงยี่คัมและเคารพเทอดทูนสถาบันทางศาสนา โดยเฉพาะพระสงฆ์เพราะเป็นผู้สืบพระศาสนา ความสัมพันธ์ระหว่างสองสถาบันนี้ปรากฏให้เห็นตอนที่สมเด็จพระสังฆราช พระราชาคณะแห่งเมืองเป่งจาน ได้ขอบิณฑาคชีวิตสองกุมารที่ได้รับพระราชอาญาจากพระเจ้าพรหมทัตให้นำไปประหาร ดังความว่า

อันว่าสังกะลาจเอนบิณฑาคกุมาร

อันว่าสังฆราชเอนขอบิณฑาคกุมาร

ขึ้นเมื่อแถมสมพานลาตพะเมืองเป็นเอน

เพื่อจะได้เสริมพระบรมโพธิสมภารแห่งองค์

พระมหากษัตริย์

ข้าพชนทอนกุมารสองออน

• อาตมาขอบิณฑาคชีวิตสองกุมารไว้

แถมสมพานมหาลาตพะเอนอันอบหน้เมือง

เพื่อจะให้เป็นส่วนเสริมพระบรมโพธิสมภารแห่ง

พะเอบ

มหาราช

: 23

คำขอร้องนี้ พระเจ้าพรหมทัต ทรงรับไว้พิจารณา เมื่อพระองค์ทรงเห็นว่าเหลือวิสัยที่จะทรงปฏิบัติตามได้ พระองค์ทรงปฏิเสธด้วยความละมุนละม่อม ซึ่งถือว่าเป็นการแสดงความเคารพต่อพระสงฆ์ในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นศาสนูปถัมภ์ ดังความว่า

เมื่อนั้นผู้มานพสันติทิเณคนะคอนลี

เมื่อนั้นผู้มานพสันติทิเณคนะคอนลี

ฐูลีวานชาวกอนกอบไหว

ฐูลีวานชาวกอนกอบไหว

ข้าคมทอนสมพานบิณฑาค

ขอถวายเณศสมภารบิณฑาค

ผู้ถวายบิณฑาคขานมอดเมืองพะเอบ

ข้าพเจ้าถวายไม่ได้เสียดบ้านเมืองขอถวายเอน

: 23

ส่วนพระธรรม คือ คำสั่งสอนของพระพุทธองค์นั้น ได้ถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป แม้ในจริยวัตรของพระบรมวงศานุวงศ์ก็ให้ความสำคัญและรักษาศีลอันเป็นหลักปฏิบัติตามแนวทางของพุทธศาสนา จริยวัตรนี้จึงเป็นแบบอย่างแก่ชนโดยทั่วไปอีกทางหนึ่งไคควย ดังความว่า

บัดนี้จักกล่าวถึงกุศุมหอนะคนลีสนุกยิง	บัดนี้จักกล่าวถึงกุศุมเมืองนครศรีสนุกยิง
เขาก็คองเฒ่าพระยาเจ้าทุกวันจึงแล้ว	เขาก็คองเฒ่าพระยาเจ้าทุกวันจึงแล้ว
นี่คือคชอนกานสิงสันโค	นี่คือคชอนการสิงสันโค
อยู่ทางทำบุญสิ้นฐานมีแล้ว	อยู่ทางทำบุญสิ้นฐานมีแล้ว

: 213

เพราะมีแบบอย่างดังกล่าวประกอบกับคำสอนในทางพุทธศาสนา สอนให้รักษาศีล ทำบุญ และให้ทานเป็นนิจ สิ่งเหล่านี้จึงฝังแน่นอยู่ในจิตใจของประชาชนโดยทั่วไป ดังสะท้อนให้เห็นในคำสั่งของขุนคลังที่สั่งภรรยาออกเดินทางว่าให้ทำบุญให้ทานรักษาศีลอยู่เสมออย่างขาด ดังความว่า

ทุกคำเขายาไหยาคี่สันทาน	ทุกคำเขายาไหยาคี่สันทาน
จงให้ทำบุญถวายสงฆ์เยี่ยมชุกคำ	จงให้ทำบุญถวายสงฆ์เยี่ยมชุกคำ

: 148*

ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาดนี้ได้อธิบายให้เห็นว่าการบำเพ็ญกุศลเป็นกิจวัตรของชนทั่วไปในบ้านเมือง ตั้งแต่ชนชั้นปกครอง ตลอดจนคนในปกครอง สถาบันศาสนาจึงเป็นสถาบันที่สำคัญสถาบันหนึ่งที่มีส่วนช่วยให้สังคมสงบมีระเบียบวินัย

ความเชื่อ

วรรณกรรมแต่ละต้นจะสะท้อนความเชื่อไว้ให้ปรากฏ และความเชื่อแต่ละต้นนั้น จะแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมที่อาศัยอยู่ ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาตสะท้อนถึงความเชื่อและสิ่งที่คนในสังคมนับถือหลายอย่าง แบ่งเป็นหัวข้อใหญ่ ๆ ได้ 3 หัวข้อ คือ ความเชื่อด้านไสยศาสตร์ ความเชื่อ เนื่องจากพุทธศาสนา และความเชื่อเบ็ดเตล็ด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ความเชื่อด้านไสยศาสตร์

ไสยศาสตร์ หมายถึง การเชื่อถือหรือรู้สึกเกรงขาม (หรือกลัว) ในสิ่งที่เข้าใจว่า อยู่เหนือธรรมชาติ หรือในสิ่งลึกลับอันไม่สามารถจะทราบด้วยเหตุผลทางหลักวิทยาศาสตร์และ สิ่งนั้นอาจให้คำหรือร้ายแก่ผู้ที่เชื่อถือก็ได้ เมื่อมีความรู้สึกเช่นนั้นก็แสดงความเชื่อหรือความรู้สึกนั้น ออกมาเป็นรูปพิธีหรือ อันเนื่องด้วยความกลัวและเวทมนตร์เพื่ออำนาจประโยชน์แก่ตน (สุพิศรา สุภาพ 2518 : 175 - 176)

ความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาต มีความเชื่อเกี่ยวกับ อมนุษย์ ความเชื่อเกี่ยวกับเวทมนตร์ คาถาอาคม และความเชื่อเกี่ยวกับโชคกลาง ดังจะได้อธิบายต่อไป

1.1 ความเชื่อเกี่ยวกับอมนุษย์

มนุษย์มีความเชื่อเกี่ยวกับอมนุษย์อันได้แก่ ภูติผี เทวดาว่า ผูกพันกับชีวิตของตน มาทุกยุคทุกสมัย ภูติ ผี และเทวดานี้ไม่มีรูปร่างที่แน่นอน ภาพในความนึกคิดระหว่างผีและเทวดามีลักษณะตรงกันข้าม ภูติผีเป็นภาพแห่งความโหดร้าย น่ากลัว อับลัทธิ แต่ภาพเทวดาเป็นภาพที่งดงาม ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาต สะท้อนความเชื่อเรื่องผีว่า ผีมีอยู่จริง เป็นผีที่ชอบกิน สกปรกมักปรากฏตัวตอนที่เกิดสงครามครั้งยิ่งใหญ่ เช่น ตอนไชยยะสอนต่อสู้กับยักษ์กุมพัน และ ตอนพระสุริยะมาต พระวงษะมาต ต่อสู้กับกองทัพฝ่ายพระไชยยะทัต ดังนี้

ตอนไชยยะสอนต่อสู้กับยักษ์กุมพัน มีผีออกมาหากินน้ำเน่าและซากศพของทหาร ผีที่กล่าว ในวรรณกรรมเรียกว่า "โพงผี" ดังความว่า

همین‌سایه‌ای‌ن‌ا‌ن‌مان‌ک‌ای‌ش‌و‌ن‌ی

پ‌و‌ن‌گ‌م‌ی‌ن‌گ‌ن‌ن‌س‌ن‌گ‌س‌ی‌و

همین‌س‌ای‌ر‌ای‌ن‌ا‌ن‌مان‌ک‌ای‌ش‌و‌ن‌ی

پ‌و‌ن‌گ‌م‌ی‌ن‌گ‌ن‌ن‌س‌ن‌گ‌ب‌ن‌س‌ی‌خ‌ی‌و‌ن‌گ‌

: 245*

และก่อนพระสุริยะมาดและพระวงษะมาด นำทัพมาต่อสู้กับทัพของฝ่ายพระไอยะทัต
เหล่าทหารทั้งสองฝ่ายล้มตายเป็นจำนวนมาก "โพงผีฟ้า" ไต่ออกมากินตามซากศพของทหาร
คล้ายกับขอความข้างตน ดังความว่า

ค‌าย‌ก‌อง‌ก‌ั‌น‌น‌ม‌เ‌ย‌น‌พ‌ม‌เ‌ย‌น‌พ‌น

ป‌و‌น‌ก‌ม‌ี‌ฟ‌า‌น‌ก‌เ‌ย‌ย‌ว‌ข‌า‌เ‌ย‌ย‌ก‌ง‌ล‌น‌ว

ก‌ิน‌ช‌าก‌ส‌าย‌บ‌เ‌ย‌ท‌าว‌ค‌ั‌ว‌ท‌ะ‌ค‌าย

ค‌าย‌ก‌อง‌ก‌ั‌น‌น‌ม‌เ‌ย‌น‌ก‌เ‌ย‌น‌เ‌ย‌น‌ค‌เ‌ย‌น

ป‌و‌น‌ก‌m‌ี‌ฟ‌a‌n‌k‌เ‌ย‌ย‌ว‌n‌n‌p‌w‌n‌l‌n‌g‌l‌n‌w

ก‌ิน‌ช‌าก‌r‌ay‌t‌h‌i‌k‌s‌i‌k‌r‌i‌b‌t‌h‌i‌ng‌s‌u‌b‌b‌n

โพงผี และโพงผีฟ้า ที่ปรากฏในวรรณกรรม ก็คือ ผีโพงนั่นเอง ผีโพงเป็นผีชนิดหนึ่ง
ที่สิงอยู่ในร่างกายของคน ประคอง นิมนานเหมินทร (ประคอง นิมนานเหมินทร
2526 : 80) กล่าวถึงผีโพงว่า เป็นผีที่ชอบกินอาหารในที่สกปรก กินกบ เขียด และของสกปรก
อื่น ๆ คนที่เป็นผีโพงจะมีจมูกแดง เวลาไปหากินจะมีแสงออกมาจากจมูกเหมือนไธบาย คำกล่าวนี้
สอดคล้องกับที่กล่าวไว้ในวรรณกรรมว่า ผีโพงจะกินของสกปรกคือซากศพและน้ำเลือดเน่า จะมี
"แสงสีว" หรือ "แสงเขียว" คือ แสงสีเขียวแกหรือสีเขียวห่วยเป็นคั่นเอง และเพราะแสงที่
ออกมาจากจมูกของผีโพงนี้เองจึงมีอีกชื่อหนึ่งว่าโพงผีฟ้า เพราะเมื่อมองจากระยะไกลจะเหมือน
แสงที่ส่องลอยอยู่ในท้องฟ้าเพราะเวลามืดทำให้มองไม่เห็นตัวจะมองเห็นแค่แสง

ความเชื่อเรื่องผีโพงที่ปรากฏเป็นเพียงความเชื่อที่สะท้อนให้เห็นว่าผีมีจริงและจะเข้าสิง
ในกายคนเพื่อหาอาหารได้

ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับเทวดานั้น เชื่อว่าเทวดามีจริงมีตั้งแต่พระอินทร์และเทวดาชั้นรอง ๆ
ลงไปจนถึงเทวดาประจำที่ต่าง ๆ ตั้งแต่เทวดาประจำบ้านเมือง เทวดาประจำต้นไม้ พืชดิน
และพื้นน้ำ และเชื่อว่าเทวดาทั้งหลายจะคอยช่วยเหลือคนก็ได้ความความประสงค์ เทวดาที่
ปรากฏในวรรณกรรมและได้รับการเอ่ยนามบ่อย ๆ คือ พระอินทร์ พระพรหม เมื่อตัวละคร

เกิดความคับข้องใจจึงมักนึกถึงเทวดา เพราะเชื่อว่าเทวดาจะช่วยให้คนไคลภยลดหรือพ้นทุกข์ภัย ได้ดังใจปรารถนา ความเชื่อเช่นนี้ปรากฏให้เห็นตอนที่พระเจ้าพรหมทักทรงมีทุกข์ เมื่อพระองค์ ยังไม่มีโอกาสกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เลย พระองค์ทรงนึกถึงเทวดา และทรงให้นางพมพามให้ฝ่ายขวา อธิษฐานขอโอกาสจากพระอินทร์และพระพรหม ซึ่งเป็นหนทางเดียวที่จะทำให้ได้โอกาสไว้สืบสกุล ดังความว่า

เจ้าจงอธิษฐานไหว้ <u>อินพม</u> ประสงคดียิ่งคุณอน	เจ้าจงอธิษฐานไหว้ <u>อินพรหม</u> ประสงคดียิ่งคุณ
ขลุกลงนอมน้ำไทเท <u>พอินพี</u> ทอน	ขอคุณนอมน้ำ <u>พระอินทร</u> ทานคุณ

: 5

นางพมพาก็อธิษฐานขอความพระราชนิสังของพระสวามี เพราะนางเองก็เชื่อว่า เทวดาผู้ใหญ่นั้นมีพระอินทร์ พระพรหมเป็นที่พึ่งจะช่วยให้นางได้ในสิ่งปรารถนา ดังความว่า

นบนอบนิวอนไหว้ <u>ออกพม</u>	นบนอบนิวอนไหว้ <u>ถึงพรหม</u>
กับทั้งอินทิลาดท้าวเปี่ยมผดืดะยานแคะเนอ	กับทั้งอินทิลาดท้าว <u>สอคล้อง</u> สญฺญาดม้างนะ
ทั้งเทพาคูณากเนาโน่นน้ำ	ทั้งเทพาคูณาคอยู่โน่นน้ำ
กับทั้งคนบนเจ้าทีละนี้พะแม	กับทั้งคนบนเจ้า <u>รดี</u> พระแม
ขอให้ช่วยคำคำข้าไผ่ผายแดทอน	ขอให้ช่วยคำคำข้าไป <u>รค</u> ช่วยบางเทอญ

: 5

ด้วยพิธีกรรมและแรงอธิษฐานทำให้อาสนของพระอินทร์แจ้งกระจ่าง เป็นการรับรู้ เหตุการณ์ ดังความว่า

บัดนี้จักกล่าวถึงสักโกไทอินทาทะละลา	บัดนี้จะกล่าวถึงสักโกไทอินทาทะราชกอนแล้ว
กอนแล้ว	
เห็นเสลาบาดไทเลยกะดางแกนแซง	เห็นสิลาบาดไทเลยกะดางแกนแซง

: 5

เมื่อพระอินทร์ใหญ่ จึงใช้ให้พระวิฆณุกรรมไปนิมนต์พระโพธิสัตว์และพระโมกัลลานั้น
จุติลงมาเกิดในกรรมนางพิมพา

ในคำอธิษฐานของนางพิมพาตามพระราชประสงค์ครั้งนี้ นอกจากจะเอ๋ยถึงพระนาม
พระอินทร์และพระพรหมแล้ว นางยังเอ๋ยถึงเทวดาองค์ตลอดจนครุฑ นาค นางธรรมิ์ให้มาช่วย
ซึ่งบรรดาเทวดาทั้งหลายที่นางพิมพาอ่อนวอนขอให้ช่วยเหลือ จะเป็นพี่ของตัวละครทุกตัว
เมื่อตนตกอยู่ในภาวะคับขัน เช่น คำอ่อนวอนขอของพระสุริยะมาก พระวงษะมาก และคำอ่อนวอน
ขอของนางโควิน ดังนี้

ก่อนที่พระสุริยะมากและพระวงษะมากจะถูกพาไปประหาร กุมารทั้งสองได้ร่วมกัน
ตั้งจิตอธิษฐานขอให้พระอินทร์ ครุฑ นาค แมธรรมิ์ แมคงคา นางเมฆขลา ตลอดจนเทวดาทุกชั้น
ตั้งแต่ชั้นต่ำสุดจนถึงชั้นพรหมให้มาช่วยพิทักษ์รักษาตน ดังปรากฏคำอธิษฐานของกุมารทั้งสองดังนี้

ตั้งสกลีไควอนไหว เทพพระอินทร์

ตั้งสกลีไควอนไหว เทพพระอินทร์

กับทั้งคุณนาคนำคนแมธรรมิ์

กับทั้งครุฑนาคนำคนแมธรรมิ์

กับทั้งนางคงคาแมคงคานางนอย

กับทั้งนางคงคาเมฆขลานางนอย

กับทั้งเทพาคาวพุมมาพันแผน

กับทั้งเทพาแสนพรหมพันแผน

ข้าเฝ้าขอช่วยคำเพื่อชายาไลแถทอน

ขอเฝ้าช่วยคำตัวชายาละเลบชาเลนนะ

: 23 *

การอธิษฐานขอให้เทวดาช่วยเหลือในยามคับขัน เมื่อหมกหนทางช่วยตนเองได้ของกุมาร
ทั้งสองนี้ เป็นการสร้างความเชื่อมั่นในใจว่าเทวดาเหล่านั้นจะช่วยเหลือได้ ความเชื่อเช่นนี้
และการอธิษฐานขอครั้งนี้เหมือนต่อนางโควินถูกภรรยานายพรานพรากเอาไอรสไปทิ้งในป่า
นางไม่สามารถปกป้องคุ้มครองไอรสของนางได้ นางได้อธิษฐานขอให้เทวดาอันใดแก่ เทวดา
ผู้เป็นใหญ่ แมคงคา และแมธรรมิ์ มาช่วยคุ้มครอง ป้องกันไอรส ดังความว่า

ข้าแก่เทวดา เจ้าข้าช่วยบุญแถทอน

ขอแก่เทวดา เจ้าข้าช่วยบุญบางเทณ

เทวดาเจ้าข้าช่วยบุญมานแถเนอ

เทวดาเจ้าข้าช่วยบุญบางนะ

ทั้งคงคาแม้นักที่ญักคำ

ทั้งคงคาแม้นักที่ญักคำ

ทั้งนางนอຍที่ละบิพะแม่ ธิยมเอย

ทั้งนางนอຍที่ละบิพะแม่ ธิยมเอย

ขอให้เลี้ยงอนนอຍปกป้องไทยสูงแคเนอ

ขอให้เลี้ยงอนนอຍปกป้องไทยสูงบางเทอ

: 190* - 191

ผลจากการอธิบายความตั้งใจจริงจึงเป็นไปตามที่นางปรารถนา แสดงให้เห็นว่า นอกจากความเชื่อที่ว่าเทวดามีจริงแล้วยังเชื่อว่าเทวดาจะช่วยเหลือคนในยามตกทุกข์ได้เคย

นอกจากจะเชื่อว่าเทวดาบันดาลความเจริญรุ่งเรืองหรือผลสำเร็จให้แล้วยังเชื่อว่าเทวดาสามารถบันดาลความหายนะความวิบัติให้แก่ผู้ใดหรือกลุ่มคนใดได้เคยถากถถมกันทำไม่ดีหรือไม่ถูกต้อง ดังเช่น ความหายนะที่เกิดขึ้นในเมืองกุศุมนั้น เชื่อว่าเกิดขึ้นเพราะคนในบ้านเมืองไม่ทำพิธีปลุกกรรม เทวดาประจำเมืองจึงลงโทษให้ได้รับความหายนะ ความเคียดแค้นเกิดขึ้นทุกหย่อมหญ้าในเมืองกุศุม ศาสนาคัมภีร์ แม่แต่เชื่อพระวงศ์ก็จะพากันสูญเสียชีวิต บ้านเมืองวุ่นวายขนาดหนัก ถึงความวุ่นวายขนาดหนัก

แสนันเทพไทเมืองไทยกุศุม

แสนันเทพไทเมืองไทยกุศุม

บิโคกนเคื่องพะลิกำบูชาเวทนาเมืองบาน

บิโคกนเคื่องพะลิกำบูชาเวทนาเมืองบาน

เจ้าก็อุทหาหนอให้พระบาทหลวงคนไทย

เจ้าก็อุทหาหนอให้พระบาทหลวงคนไทย

กับทั้งอำมาตย์พอมเสดถิพนันคน

กับทั้งอำมาตย์พอมเสดถิพนันคน

ควนจักชักแหบโกสิดทิเคดจอมกะสัดเหี่ยวทอน

ควนจะนำให้ไกลสิดทิเคดจอมกะสัดเหี่ยวทอน

เมืองกุศุมชีคือควอนคนชวน

เมืองกุศุมจะเคียดแค้นคนไม่มีสุข

เห็นจักคัมภีร์สาสาศาสนาหมองหมน

เห็นจะคัมภีร์สาสาศาสนาหมองหมน

มันจักเสียหนอเมืองบานชั่มอภัยเทแล้ว

มันจะเสียหนอเมืองบานจะวุ่นวายจริงแล้ว

: 92 - 92*

ความเชื่อเรื่องเทวดาที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องวงษะมานี้ เป็นความเชื่อของคนในสังคมที่ถือว่าเทวดาจะบันดาลผลทั้งดีและร้ายให้แก่คนในสังคมได้ ความเชื่อในลักษณะนี้เป็นความเชื่อของคนไทยแต่เดิม เพราะแต่เดิมเชื่อกันว่ามีเทวดาหรือเจ้าที่เจ้ามีเมตตากุณา

และญาติที่ไปอาศัยที่ประจำอยู่ตามถิ่นต่าง ๆ ทุกหนทุกแห่ง ต้องกราบไหว้บนบอทั้งเทวดา ทั้งเจ้า และผี ถวายหรือให้ดอกไม้ธูปเทียน ของกินและเหล้า เมื่อได้รับการกราบไหว้บูชาแล้วก็จะอาจจะ ขอความช่วยเหลือต่าง ๆ ได้ (พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ 2505 : 9)

ความเชื่อเหล่านี้ถ่ายทอดไว้ในวรรณกรรม ดังจะเห็นได้ความลึบในคานคักก็คือ การให้ความช่วยเหลือ คนที่เมื่อได้รับความทุกข์ความเดือดร้อน เทวดาจะช่วยให้ความเดือดร้อนหรือความทุกข์นั้นหายไป และในคานรายก็อธิบายสาเหตุให้เกิดความเดือดร้อน ตลอดจนความหายนะให้เกิดขึ้นกับคนที่ทำไม่ถูกไม่ควร ได้เช่นกัน ดังนั้นผลจากการกระทำของเทวดาที่จะมีต่อคนในสังคมก็ย่อมขึ้นอยู่กับการกระทำของ บุคคลในสังคมนั้น ถ้าเป็นคนดีและกระทำความดีก็จะคอยให้ความช่วยเหลือ และถ้ากระทำไม่ดี ก็จะถูกล่ามยอบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นกัน

1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับเวทมนต์คาถาอาคม

ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาตสะท้อนความเชื่อคานเวทมนต์คาถาอาคมว่า เป็นศาสตร์ที่มีอำนาจอยู่เหนือจิตใจมนุษย์ ผู้ที่มีเวทมนต์คาถาอาคมจะนำมาใช้ให้บันดาลพลังวิเศษ ที่มนุษย์ธรรมดาทำไม่ได้ในลักษณะต่าง ๆ กัน คือ

1.2.1 เวทมนต์คาถาอาคมทำให้เหาะเหินเดินอากาศได้

ตัวละครที่มีเวทมนต์คาถาอาคมมากที่สุดจะเหาะเหินเดินอากาศได้ คือ ฤาษี ในวรรณกรรมสะท้อนความเชื่อข้อนี้ ในตัวละครครูของชีวหาว่าสามารถเหาะไปถึงสวรรค์ควย เวทมนต์คาถาอาคมที่กล่าวของฤาษีนี้เอง ดังความว่า

เมื่อนั้นพระศักดิ์เขาจะฐานทั้ง 4

เหาะหอบขึ้นดวงฟ้าคังลม

ถึงเขตกวเมืองมิงควาวคัง

ปักโคเค็มดวงลงมีชา

เมื่อนั้นพระฤาษีเข้าจตุรพักตร

เหาะหอบขึ้นบนฟ้าคังลม

ถึงเขตกวเมืองมิงควาวคัง

ผดุงถึงดวงลงมีชา

1.2.2 เวทมนต์คาถาอาคมจะไขในรณิกอาวรุวิเศษได้

ถ้าผู้มีเวทมนต์คาถาอาคมมาก ๆ จะถ่ายทอดความรณิกอาวรุวิเศษให้แก่มิสม
พร้อมทั้งไขเวทมนต์คาถาอาคมเสกอาวรุวิเศษประจำตัวให้มิสมด้วย อาวรุวิเศษนั้น
คุณสมบัติพิเศษ เพราะเกิดจากเวทมนต์คาถาอาคมของภูมิกษัตริย์เอง เช่น มาตัง และคามวิเศษ
ที่ภูมิกษัตริย์ให้ไว้หานั้นเป็นอาวรุวิเศษของชีวหา โดยเฉพาะมา ภูมิกษัตริย์มาจากขัณฑ์ ถ้าไม่ใช่แล้ว
จะกลับเป็นขัณฑ์ความเค็ม และมีขนาดเล็กจนเก็บไว้ในถุงขัณฑ์ได้ ดังความว่า

แต่นั้นเจ้ากบฏเอาเผิงมาขึ้นบนรูป

แต่นั้นเจ้าก็จับเอาขัณฑ์มาขึ้นรูป

เป็นรูปมามะนิแก้วงาม

เป็นรูปมามะนิแก้วงาม

รูปคาบกาตวงประเดิดคาบยะสิด

รูปคาบกาตวงประเดิดรูปกายสิทธิ์

ทั้งสอนสั่งรูปคาบคิโดยถวน

ทั้งศรีศิลป์รูปคาบคิโดยถวน

บิละขวนแล้วภูมามานขึ้น

บริบูรณ์แล้วภูมามานขึ้น

ถึงวากานเคื้อคอรอนเอามาขึ้น

ถาความเคื้อคอรอนเอามาขึ้น

แล้วปะโยคเมียนมาใส่ในถังไวเนอ

เสร็จปะโยคแล้วเก็บมาใส่ในถังไวเนอ

มนเพินเพิกถวนคั้นเป็นเผิง

เมื่อเพิกถวนมนต์แล้วมาก็กลับคั้นเป็นเผิง

: 281 *

นอกจากภูมิกษัตริย์แล้ว ถัวละครที่โคตึกษาเวทมนต์คาถาอาคมจากภูมิกษัตริย์ จะนำเอาเวทมนต์คาถา
ไปใช้บนศาลสิ่งต่าง ๆ ตามที่จิตตนปรารถนา เพื่อแสดงฤทธิ์เดชของตนและมักนำไปใช้ในการต่อสู้
ถาต่อสู้ที่ต่างฝ่ายต่างมีเวทมนต์คาถาอาคมแกร่งกล้าทั้งคู่แล้ว การต่อสู้ในครั้งนั้นจะดุเดือดมาก
เช่น การต่อสู้ระหว่างกองทัพฝ่ายพระสุริยะมาก พระวงษะมากกับฝ่ายพระไอยะทัต พระบาทิมะเวด
ต่างไขเวทมนต์คาถาอาคมเสกอาวรุวิเศษอำนาจวิเศษเข้าต่อสู้กัน เช่น เสกเป็นสัตว์มีพิษ เป็นไฟ
น้ำ ลม เป็นการสะท้อนให้เห็นความเขื่องกล้าว้างกว้างอย่างนี้

หิมะเวดท้าวทำเคศคนมา

หิมะเวดท้าวทำเคศคนมา

เป็นแสนสัควัฒนังแมงเผิง

เป็นแสนสัควัฒนังแมงเผิง

เวียงพวกเมืองเปงจานเกื่อนทะเลสาบเลี่ยนชวำ	วังพวกเมืองเปงจานเกื่อนหลายคว่ำลง
อาโพนำหายไไปนเปา	อาโพนำหายไไปเหมือนเปา
ลมพัดเนื้อเขารองอำคาย	ลมพัดถูกเนื้อเขารองรำคาย
บางพองลมพัดทองฮอนเฮงปานไฟก็มี	บางพองลมพัดทองรอนเร่งเหมือนไฟก็มี
บางพองเบ็นวอย ๆ คัดคางคิงกะคาง	บางพองเบ็นวอยวอยคัดคางกายกระคาง
เหลือที่แท้โยทาสายสัน	เหลือแรงนักเหลาหารในกองทัพยาบสันสะทั้น
โจสะบันพุงเขี้ยวอำคาย	โจสะบันพุงทองปวคไสรองคายไปตาม ๆ กัน
ไอยะทัคท้าวสมเสกพระคาถา	ไอยะทัคท้าวอ่านเสกพระคาถา
ยาเบ็นฝนไหกินหายฮอน	ยาเบ็นฝนไหกินหายรอน
หนาวเบ็นเขี้ยวฝนยากินฮอนมาแล้ว	หนาวเบ็นมากฝนยากินฮอนมาแล้ว
หายเหคฮอนพทาวมิตาย	หายเหครอนพทาวไมคาย

: 374 - 374 *

อิทธิฤทธิ์แห่งความยิ่งใหญ่ในการต่อสู้ของกองทัพทั้งสองฝ่ายในตัวอย่างข้างต้น เชื่อว่าเกิดจากการใช้เวทมนต์คาถาอาคม เสกอาวุธขึ้นมาใช้ตามใจปรารถนาเพื่อทำอันตรายซึ่งกันและกันของแต่ละฝ่ายนั่นเอง

1.2.3 เวทมนต์คาถาอาคมทำให้แปลงรูปกายได้

ความเชื่อในลักษณะนี้จะเห็นได้จากตัวละครที่เป็นอมมุขทั้งหลายที่ใช้เวทมนต์และคาถาอาคมเสกแปลงรูปกาย เช่น นางยักษ์ฉี่ และยักษ์กมพิน เป็นต้น

นางยักษ์ฉี่สามารถแปลงร่างเป็นชาย และมนุษย์ได้ เชื่อว่าควบฤทธิ์อำนาจของเวทมนต์คาถาของนางนั่นเอง นางยักษ์ฉี่ใช้เวทมนต์คาถาอาคมเสกแปลงร่างเป็นชายและมานพบุปผามมีขอความกลัวไว้ ดังนี้

แต่นั่นชี้นมมึงคมแล้วเล็ก

กับเกิดเป็นรูปขางสารท้าวสงพน

แต่นั่นชี้นมมึงคมแล้วเล็ก

กลับเกิดเป็นรูปขางสารท้าวสงพล

: 468

เมื่อนั้นขึ้นนอมวันทาแล้วรับ
กับเพศเพียงเป็นท้าวทิดกลาง

เมื่อนั้นขึ้นนอมวันทาแล้วรับ
กลับเพศเพียงเป็นท้าวทิดราชวง

: 356

นอกจากนางยักษ์แล้ว ยักษ์กุ่มพันก็เป็นตัวละครอีกตัวหนึ่งที่ใช้เวทมนต์คาถาอาคม
เสกแปลงให้ร่างประหลาดกว่าปกติ คือ บันดาลให้หัวของเขามีจำนวนเพิ่มขึ้นนับเป็นพันหัว
ดังความว่า

ยักษ์ก็ตั้งขึ้นกุ่มพันท่าเคย
หัวค้งคามขึ้นกวางพัน

ยักษ์ก็ตั้งขึ้นกุ่มพันท่าเคย
หัวค้งคามขึ้นกวางพัน

: 236

1.2.3 เวทมนต์คาถาอาคมจะทำให้คนมีอำนาจและพลังวิเศษ สามารถ
บันดาลให้เป็นไปตามจิตที่ปรารถนาได้ เช่น ชีวหาใช้ปากกาสีทึบร่ายคาถาอาคมข่มชีวิตคนตาย
ให้ฟื้นคืนชีวิตได้ ดังความว่า

เจ้ากาวตานเป็นบาทพระคาถา
มาคาบิคุนังอาลัดดังพะลิยา
สับพะระนาพะหุระนาเกิดมากันพอม
ชีวหาองเสียงฮมนอนกันมาแล้ว
ค้งสะทีโคหายเสียงฮุนแทนแล้ว

เจ้ากาวตานเป็นบาทพระคาถา
มาคาบิคุนังอาลัดดังภริยา
ฝูงคนทั้งหลายเกิดมากันพร้อม
ชีวหาองเสียงปลุกนอนกันมาแล้ว
ค้งสะทีโคหายหมกทุกแทนแล้ว

: 425

1.3 ความเชื่อเกี่ยวกับไสยกลาง

ไสยกลาง หมายถึง เครื่องหมายที่ปรากฏให้เห็นเพื่อข่มขู่หรือหลอกลวง
(รัชนีกร เสรมโฐ 2523 : 234) ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมากโคได้สะท้อนความเชื่อ

ที่เกี่ยวกับโชคกลางอยู่หลายอย่าง เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับความฝันบอกกลาง ความเชื่อเรื่องลักษณะคน ความเชื่อเรื่องกลางบอกเหตุ และความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม ดังรายละเอียดดังนี้

1.3.1 ความเชื่อเกี่ยวกับความฝัน

ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาศสะท้อนให้เห็นว่า ความฝันของมนุษย์จะบอกเหตุการณ์ที่จะเกิดในภายหน้าได้ โดยความฝันทั้งสามตอนในวรรณกรรมซึ่งเป็นความฝันของนางพิมพา และนางบัวคำ เป็นความฝันที่บอกเหตุให้รู้ล่วงหน้าทั้งสิ้น

ความฝันที่บอกเหตุล่วงหน้าของนางพิมพาจะเห็นได้ตอนที่นางจะได้อोरสตามที่นางอธิษฐานขอไว้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นางฝันว่านางควาได้พระอาทิตย์และพระจันทร์มาไว้เป็นสมบัติคือได้ความฝันนี้บอกให้รู้ล่วงหน้าจะได้โอรสที่มีบุญญาธิการมาเกิดกับนางถึงสององค์และต่อมานางก็ได้โอรสสององค์จริงตามที่นางฝัน ความฝันตอนนี้จึงสะท้อนถึงความเชื่อที่ว่าความฝันเป็นกลางบอกเหตุการณ์ในภายหน้าได้ ดังตัวอย่างว่า

นางก็ฝันว่าพระอาทิตย์ทวงทั้งคู่ออนัน	นางก็ฝันว่าพระอาทิตย์ทวงทั้งคู่ออนัน
ทะยานเหิงเวหาขอบเขาสะเมนกวาง	ทะยานบนเวหาขอบเขาสุเมธกวาง
แมงนึ่งเห็นพระลาหุมาตามหลังเลียบขอบ	อีกทั้งเห็นพระราหุคิตตามหลังเลียบขอบเขา
ฝันว่าพระอาทิตย์ทวงสะเค็ดลวงคกกล	ฝันว่าพระอาทิตย์ทวงสะเค็ดลวงคกกล
เหิงอกนางลวคกกันกินไค	บนอกนางรับกลืนกินไค
ฝันว่ามีจับไคพระจันทร์มาเอียงฮอม	ฝันว่ามีจับไคพระจันทร์มาเรียงรวม
กำแกนไคนางนอยพื้นคนแหแล้ว	ควากำไคนางนอยพื้นขึ้นจริงแล้ว

: 6

ความฝันอีกสองตัวอย่างเป็นความฝันบอกเหตุการณ์ล่วงหน้าของนางบัวคำ ในครั้งแรกนางฝันตอนที่จะได้พบกับพระวงษะมาศโดยฝันว่า มีช้างเชือกหนึ่งมางักเอาขอดแก้วที่ปราสาทนาง เมื่อนางเอาผ้าสะไบโบกช้างก็ยอมให้นางขึ้นหลัง ในความฝันนั้นนางรักช้างเชือกนั้นมาก และในตอนหลังช้างก็สามารถจัดความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในบ้านเมืองได้ ในความฝันครั้งนี้ของนาง

ไซข้างซึ่งเป็นสัตว์ที่ไซเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงผู้มีบุญญาธิการ มีอำนาจความยิ่งใหญ่ เมื่อเรื่องดำเนิน
ต่อมาทำให้ทราบว่า ข้างที่จกมณี ก็คือ พระวงษะมาศ และมณีที่ข้างจกเอามา นั้น หมายถึง ตัว
นางบัวคำนั่นเอง ซึ่งในความหมายของความฝันครั้งนี้ คือ นางจะได้ผู้มีบุญญาธิการ (ข้าง)
มาเป็นคู่ครอง และช่วยขจัดภัยในบ้านเมืองให้ และเหตุการณ์ต่อมาก็เป็นจริงตรงตามที่นาง
ได้ฝันไว้ ตัวอย่างของความฝันกล่าวไว้ดังนี้

ฝันว่ายังมีหัตถ์ข้างางอนตนปะเสด็จ
ข้างถาวนอมมางโยคมะนี
วงงกอดเกี้ยวพราสาทจอมนาง
วิมานหิโชนันไศแฉง
ฝันว่านางคานนอยเอาสะไบมัดเภา
เจานาคนอยลายขลุ่ยหลัง
ฝันว่ายังปล้ำสานถาวสมพาวววนา
พิศผัดสู้งเวียงแก้ว
ถกกินแหหนังสีกับหีบ
กินหัวทองเมืองบานสวางวอนแหแลว

ฝันว่ายังมีหัตถ์ข้างางอนตนประเสริฐ
ข้างถาวนอมมางโยคมณี
วงงกอดเกี้ยวพราสาทจอมนาง
วิมานหอกลับคืนไศแฉง
ฝันว่านางศรณนอยเอาสะไบมัดเภา
เจานาคนอยลายขลุ่ยหลัง
ฝันว่ารักข้างรันทวงามยิ่งนัก
พอดักไปสู้งเวียงแก้ว
ถกกินแหหนังสีกับหีบ
กินหัวทองบ้านเมืองหายเค็ครอนจริงแล้ว

: 106

ความฝันครั้งที่สองของนางบัวคำ นางฝันตอนที่พระวงษะมาศจะเสด็จกลับมาเมืองกุสุม
ครั้งนี้นางฝันว่ามีข้างเผือกมากุมครองนางและปกครองบ้านเมือง ดังความว่า

ฝันว่าข้างเผือกเขามแกวอมเมือง

ฝันว่าข้างเผือกเขามแกวปกครองเมือง

: 273 *

ความผันผวนนี้ก็เป็นความผันเพื่อเหตุใหญ่ที่จะเกิดในภายหน้า เช่นเดียวกับสองคนที่
ที่มานมา ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ความเชื่อเรื่องความผันที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาคนี
เป็นความผันที่เชื่อว่าบอเหตุการที่จะเกิดขึ้นในกาลภายหน้าได้จริง

1.3.2 ความเชื่อเรื่องลักษณะคน

ลักษณะที่แตกต่างกันของมนุษย์ เชื่อว่าจะเป็นทั้งคุณและโทษ ซึ่งสามารถดู
ได้จากลักษณะภายนอกนั้นเอง ความเชื่อในเรื่องนี้อาศัยความแตกต่างกันของร่างกายซึ่งอาจเป็น
รูปร่าง หน้าตา อวัยวะอื่น ๆ หรือแม้แต่ส่วนประกอบอื่น ๆ เช่น เสียง น้ำนม ก็ใช้เป็นหลักสังเกตได้
ไม่ว่าจะเป็นเพศหญิงหรือเพศชายก็มีลักษณะที่สังเกตได้ว่าเป็นลักษณะที่ดีหรือไม่ ทั้งนี้

ลักษณะของชายที่มีบุญการเชื่อว่าจะต้องมีลายกองจักรอยู่ที่ฝ่าเท้า กองจักรเป็นสัญลักษณ์
ทางพุทธศาสนา และเป็นลักษณะพิเศษภายนอกที่บ่งบอกให้เห็นได้ชัดเจนว่าเป็นผู้มีบุญการ
เป็นบุรุษวิเศษปราศจากมลทินต่าง ๆ จึงมีลักษณะภายนอกบ่งบอกไว้ดังนี้ ความเชื่อเช่นนี้ปรากฏใน
ข้อความที่กล่าวบรรยายลักษณะพระสุริยะมาคนีและพระวงษะมาคนี กษัตริย์ทั้งสองมีรูปลักษณะดี
และมีลายกองจักรอยู่ที่ฝ่าพระบาท เชื่อว่าเป็นผู้มีบุญการ และมีความสามารถยอดเยี่ยม ความเชื่อ
เช่นนี้จึงสัมพันธ์กับชาดิกำเนิดที่ว่าจุติมาจากพระโพธิสัตว์และพระอัครสาวกของพระองค์ ข้อความ
ที่กล่าวถึงมีดังนี้

เห็นทานทวารอบอาจเพิงพาวชวณ

ลายคี่นเป็นกงจักรผาชมพูพัน

ทั้งวาบิละสคแททณุนมาโคคเฮาแล้ว

เห็นจักถูกลาบทเป็นเจ้านั่งปองทานเฮย

.....

อันวาเจาญนองก็เสมอเพียงฟ้าเกี้ยวแพแล้ว

ลายลักเจาบอกยังลีเกียนแพน

ทั้งวาลายคี่นเป็นกงจักรก็ตั้งเคียงกันแล้ว

เห็นทานทวารูปร่างงดงามมากนั้หนอ

ลายคี่นเป็นกงจักรปราบชมพูพัน

นับวาบิสุทรนั้กคนนุมาโปรดเราแล้ว

เห็นจะถูกลาบทเป็นเจ้านั่งเมืองเจ้าเฮย

.....

อันวาเจาคนนองก็เสมอเพียงคี่งเคียงจริงแล้ว

ลายลักเจาบอกยังลีเกียวกี่จริงหนอ

ล้วนแต่มีลายคี่นเป็นกงจักรก็ตั้งเคียงกันแล้ว

ส่วนลักษณะของหญิงที่มีรูปรางลักษณะภายนอกดีและลายมือทองคำ คือ ลายมือขวางชายจะเป็นรูปคอกจันทร์ ลายมือขวางขวาจะเป็นรูปคอกบัวบาน ลักษณะของหญิงที่ดีดังกล่าวจะดูได้จากลักษณะของนางเอกใด ดังข้อความกล่าวไว้ดังนี้

อันว่าลายมือเบื้องซ้ายเป็นรูปคอกจันทร์แล้ว

อันว่าลายมือเบื้องซ้ายเป็นรูปคอกจันทร์แล้ว

อันว่าลายมือเบื้องขวาเป็นรูปคอกบัวบานแบ่งฟ้า

อันว่าลายมือเบื้องขวาเป็นรูปคอกบัวบานแบ่งฟ้า

.....

.....

ชีวานางเอกใดลักษณะนอปรูปงาม

ชีวานางเอกใดลักษณะนอปรูปงาม

ลายลักขึ้นถึงที่ปลายมือ

ลายลักขึ้นถึงที่ปลายมือ

: 426 * - 427

ลักษณะนอปรูปงาม คือ รูปรางสมส่วน เช่น นางเอกในวรรณคดีทั่ว ๆ ไป คือ เอบางรางนอย นาทะนุณอม เมื่อประกอบกับเส้นลายมือที่ดีทำให้นางมีลักษณะงดงามที่สมบูรณ์ขึ้น

นอกจากสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับหญิงที่มีรูปซึ่งดูจากลักษณะภายนอกแล้ว ในวรรณกรรมยังสะท้อนความเชื่อว่าหญิงที่ดีและไม่ดีนั้น สังเกตได้จากลักษณะอื่น ๆ อีก คือ ลักษณะของหญิงที่เหมาะสมที่จะนำไปเป็นแม่หมักกับหญิงลักษณะไม่ดีไม่เหมาะสมที่จะนำไปเป็นแม่หมัก ในวรรณกรรมกล่าวไว้อย่างละเอียด ดังนี้

ลักษณะของหญิงที่ลักษณะดีสมควรนำไปเป็นแม่หมักเลี้ยงทารกจะดูได้จากลักษณะน่านม คือ น่านมของหญิงนั้นเมื่อบีบใส่น้ำจะจับกันเป็นก้อนรวมกันอยู่ณภาชนะที่ใส่น้ำนั้นไม่แตกออกจากกัน และนมนั้นต้องมีรสหวาน หรืออีกลักษณะหนึ่ง คือ เมื่อบีบน่านมใส่น้ำนมจะจับกันเป็นก้อนลงไปรวมอยู่ณภาชนะที่ใส่น้ำนั้น เมื่อนานเข้านมที่จับเป็นก้อนนั้นจะแยกออกเป็นสาย ๆ กระจายอยู่ที่ภาชนะ ไม่ลอยขึ้นมาบนผิวน้ำ ลักษณะของหญิงที่มีน่านมสองลักษณะนี้เป็นลักษณะของหญิงที่จะเป็นแม่หมักที่ดี เมื่อเอาไปเลี้ยงทารก ทารกนั้นจะเลี้ยงง่ายไม่เจ็บไข้หรืออ่อนควน ข้อความที่กล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับหญิงลักษณะดีควรเอามาเป็นแม่หมักดังกล่าว มีปรากฏในวรรณกรรม ดังนี้

ยั้งไคถันน่านมคี่ล่ำยั้ง

ขามเมื่อบีบไสน้ำกมเก็ยงมคจ

น่านมคี่หากจมลงพินชั้นค้ำกั้มแตกกันแล้ว

แมนวานน่านมแกนแกวกี่หวานพอมพำมันแทน

ควนเอามาเลียงกุ่มมานญประกอบ

เป็นที่รักชอบเนื่อกุ่มมาทาวญคี่แล้ว

ยั้งไคถันน่านมคี่มีอ็อก

ที่สอมีสับไวเมื่อหน้าจะกลาวไป

ขามเมื่อบีบไสน้ำอูทะกั้มกั้มแตกจึงแล้ว

คกญพินชั้นแกวกอมกม

พื้หึงแล้วจึงเป็นสายแยกออก

จมญพินบัพขึ้นที่เิงทานเฮย

กั้หากปะเล็คแทนน่านมคี่นังกั้จควนแทแล้ว

แมนวาเลียงลูกแกวมาทาวญคี่ทานเฮย

หึงไคถันน่านมคี่ล่ำยั้ง

ขามเมื่อบีบไสน้ำกมเกลี้ยงคจ

น่านมคี่หากจมลงพินชั้นค้ำกั้มไม่แตกกันแล้ว

แมนวานน่านมแกนแกวกี่หวานพอมพำมันจริงนา

ควนเอามาเลียงกุ่มมารญประกอบ

เป็นที่รักชอบเนื่อกุ่มมาทาวญคี่แล้ว

หึงไคถันน่านมคี่มีอ็อก

ที่สอมีสับไวเมื่อหน้าจะกลาวไป

ขามเมื่อบีบไสน้ำอูทะกั้มกั้มไม่แตกจริงแล้ว

คกญพินชั้นแกวกอมกม

พอนานแล้วจึงเป็นสายแยกออก

จมญพินไมลอบขึ้นข้างบนทานเฮย

กั้หากประเสริฐแทนน่านมคี่นังกั้จควนแทแล้ว

แมนวาเลียงลูกแกวพระองคทาวก็อยู่คี่ทานเฮย

: 478 - 478 *

ส่วนลักษณะของหึงที่ไม่คี่ไม่ควรเอามาเป็นแมนในวรรณกรรมไคสะทอนออกมาให้เห็นว่า
ต้องดูจากลักษณะหลาย ๆ อย่างประกอบกันดังนี้ หึงที่มีสันมือและสันเท้าใหญ่ นมยาน และ
นมไม่มีหัว พินชกั้ใหญ่และยาว หึงทวยานหยอน ขอบอาหารทาว พุคเสียงคังเหมือนเสียงกา
กลืนกายเหม็น ลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้เป็นลักษณะของหึงที่มีน่านมเหมือนนางยักขิณี ถ้าเอามา
เป็นแมนมเลียงทาร์ก ทาร์กจะไม่เค็บไคเพราะน่านมนั้นกินเข้าไปจะสับรอน

สองหึงที่มีเสียงเหมือนเสียงพะ มีกลืนคัวเหมือนกลืนญชาย เท้าสองข้างไม่เท่ากัน
ลักษณะนมปลายงอเหมือนลูกน้ำเต่า หึงที่มีลักษณะเช่นนี้ไคชื่อว่าหึงนมข้าง ถ้าเอาไปเป็นแมน
เลียงทาร์ก ทาร์กจะผายผอมและเป็นเด็กโง่

สามหึงที่พุคเสียงคังเหมือนเสียงกา ลักษณะแขนขาใหญ่ เสมอกันตั้งแต่โคนถึงปลาย
ลักษณะนมแบนและอยู่ห่างกัน จิตไคหึงประเภทนี้จะโหดร้าย โลมมากและมักมากในความคฤ หึงที่

เส้นผมหิก หัวแม่มือทั้งสองใหญ่ หูมีลักษณะนี้ไม่ดี รสของนมจะมีรสเปรี้ยวถ้าเอามาเป็นนมเลี้ยงทารก ทารกจะเจ็บป่วยบ่อย

ดี หูมีลักษณะที่พูดเหมือนนกพิราบ กลืนคายเหมือนแมว ลักษณะนมคอกอดคล้ายเหมือนลูกน้ำเต้า หูที่มีลักษณะเช่นนี้ เชื่อว่าจะมีน้ำนมรสจืด ขมและฝาดเผื่อน ถ้าเอาไปเป็นนมเลี้ยงทารกจะทำให้ทารกเจ็บป่วยและวากลว้างส่งสอนไม่ได้

หา หูมีลักษณะที่หน้ามสีเขียวปนขาว มีกลิ่นคาวเหม็นสาบเหมือนกา หูมีลักษณะเช่นนี้ก็เชื่อว่าเป็นนมที่ไม่ดี

หก หูที่มีน้ำนมจางใส เมื่อบีบใส่ถ้วยจะปนกับน้ำ หูมีลักษณะนี้เชื่อว่าจะไม่ควรนำเอามาเป็นนม เพราะลักษณะไม่ดี รสละเอียดคาง ๆ กลาวไว้ดังนี้

ยิ่งโคโตโยสันถิ่นมีเท่าไทย

นมหากยานเพียงแพหัวนมมันมี

อันว่าพันคาพันยาวรักไทย

หนึ่งคาก็หากยานหยอนแพอาหารนั้นโลกดาว

ยามเมื่อปากกาหวานเหมือนคังเลี้ยงกา

อันว่ากายาเนื้อคังเหม็นสุคนาค

อันว่านมขนาดทะนอยนมนั้นยังขึ้นที่นอย

คั้นว่าเอามาเลี้ยงกุมารไม่มีประกอบเท่าใดแล้ว

น่านมนั้นมันหากแสบแสงฮอนบ่เป็นหน้าใหญ่สูง
ทานเฮย

ยิ่งโคปากกลาวคานเหมือนคังเลี้ยงแพคังนั้น

อันว่ากลืนอายเนื้อเป็นชายทั้งชาติ

พะลาคุณสะคุตที่ตีนมันบ่ทักัน

อันว่าอุปมนั้นเป็นคังค้ำเอาจีนบ่ดี

อันว่านมยิ่งนั้นมหัสคักให้ควนหลักบ่เอาแล้ว

เอามาเลี้ยงกุมารแกนแก้ว

หูมีลักษณะที่พูดเหมือนนกพิราบ

นมหากยานเพียงแพหัวนมมันมี

อันว่าพันคาพันยาวรักไทย

หนึ่งคาก็หากยานหยอนแพอาหารนั้นโลกดาว

ยามเมื่อปากกาหวานเหมือนคังเลี้ยงกา

อันว่ากายาเนื้อคังเหม็นสุคนาค

อันว่านมขนาดทะนอยนมนั้นยังขึ้นที่นอย

คั้นว่าเอามาเลี้ยงกุมารไม่มีประกอบเท่าใดแล้ว

น่านมนั้นมันหากแสบแสงฮอนบ่เป็นหน้าใหญ่สูง
ทานเฮย

ยิ่งโคปากกลาวคานเหมือนคังเลี้ยงแพคังนั้น

อันว่ากลืนอายเนื้อเป็นชายทั้งชาติ

พะลาคุณสะคุตที่ตีนมันบ่ทักัน

อันว่าอุปมนั้นเป็นคังค้ำเอาจีนบ่ดี

อันว่านมยิ่งนั้นมหัสคักให้ควนหลักบ่เอาแล้ว

เอามาเลี้ยงกุมารแกนแก้ว

ก็กำยานไผ่ผอมทวนเฮย

ผีปอบเป็นคั้งนั้นบันยาบับแหลมแทแลว

ยิงไคปากกาวตานเหมือนคั้งเสียงกาคั้งนั้น

อันว่าแซนชาพอมเสมอกันบั้งสูบบักคาย

ปลายนมหากแปะเพียงแทถันนาเตาหางกัน

ไจกระสันคินโศพาฮาชนาค

อันว่าผมนาคนอยเกสาเกลาถูก

แม่มือหากไผ่เพียงแทนามันบัก

มีรสสมถันนาคไม่มีประกอบที่ไคแลว

แมนว่าเสียงแกวกุมมานทาวบักที่ทวนเฮย

ยิงไคปากกาวตานเหมือนคั้งนกกลีมาคั้งนั้น

อันว่ากาษาเนื้อเหินควางแสงฮายยิง

อันว่าธูปนมกึ่งแกวกี้หมากน้ำเตาคือหัวคอกปลาย

คั้งนั้น

อันว่าถันนาคำจักจางขมฝาค

นมมานนอยนางนบักที่ทวนเฮย

มันจักมีโรคาเซากุมมานเจ็บป่วยไปแลว

แมนว่ามันหากเสียงลูกแกวมันนั้นสอนไคก็บ

เอาเจ้าเฮย

ยิงไคถันนาคำสี่เซียวขาวตุหลาก

กิ้นตัวหากเหินสาบแทเสมอคามคังกา

อันว่าถันนาคำนบักที่ไคควนหลักบักแลว

ยิงไคถันนาคำจางไคฮายยิง

บามเมื่อบับไคส่นาดอยกั่วหัวไป

กักิควนเอามาไซเป็นแมนมไคควนหลักบ

เอาแลว

ก็กลัวผายผอมทวนเฮย

ผีปอบเป็นคั้งนั้นบันยาบับแหลมจริงแลว

หญิงไคปากกาวตานเหมือนคั้งเสียงกาคั้งนั้น

อันว่าแซนชาพอมเสมอกันเหมือนกระบอกสูบ

ปลายนมหากแบนเพียงแทถันนาเตาหางกัน

ไจกระสันมีความโลภร้ายมาก

อันว่าผมนาคนอยเกสาเกลาถูก

แม่มือหากไผ่จริงแทนามันไม่คัก

มีรสสมถันนาคไม่มีประกอบเท่าไคแลว

แมนว่าเสียงแกวกุมมานทาวไม่อยู่คักทวนเฮย

หญิงไคถาวเหมือนคั้งนกพิราบคั้งนั้น

อันว่ากาษาเนื้อเห็นความากร้ายยิง

อันว่าธูปนมกึ่งแกวก้อนน้ำเตาคอยนคอกปลายคั้งนั้น

อันว่าถันนาคำจักจางขมฝาค

นมมานนอยนางนบักที่ทวนเฮย

มันจักมีโรคาเซากุมมานเจ็บป่วยไปแลว

แมนว่าเสียงลูกแกวมันนั้นสอนไคก็ไม่เอาเจ้าเฮย

หญิงไคถันนาคำสี่เซียวขาวตุหลาก

กิ้นตัวหากเหินสาบแทเปียบคังกับกา

อันว่าถันนาคำนบักที่ไคควนหลักไม่คักแลว

หญิงไคถันนาคำจางไคฮายยิง

บามเมื่อบับไคส่นาดอยกั่วหัวไป

ก็ไมควนเอามาไซเป็นแมนมไคควนหลักไม่เอาแลว

ส่วนลักษณะของหญิงไม้เท้าไม้สมควรจะเป็นมารดาของทารกก็สามารถดูจากลักษณะรูปธรรมได้
 ในวรรณกรรมสะท้อนความเชื่อที่ว่า หญิงที่มีลักษณะนมเหมือนนมยักษ์ หรือเหมือนนมลิงจะเป็นหญิง
 ที่มีลักษณะไม้เท้า มักมากในความคู่ครอง ถ้ามีบุตรจะเลี้ยงไต่ยาก จะเลี้ยงไม้เท้า ถ้าเลี้ยงได้ก็เป็นส่วนน้อย
 ถึงความว่า

บึงโคนมอุบเภาคักงชี

หญิงโคนมรูปเภาเหมือนคักงชี

มีพำพอมควานอนเภาคุม

มีพำพอมเหมือนวานรเภาคุม

บึงอุบนันทาถแสงฮอนกามฮายแสงแสงแพนา

หญิงรูปนั้นราดูเร่งรอนกามรายแรงยิ่งนักหนา

แมนวามีบุตรพาพอมบุตรเลี้ยงยาก

แมนวามีบุตรพาพอมบุตรเลี้ยงยาก

มันหากเลี้ยงยากแพแสนไค้หากฮอนทานเฮย

มันหากเลี้ยงยากแพแสนไค้หากเลี้ยงน้อยทานเฮย

: 478*

ความเชื่อในเรื่องลักษณะคนที่สะท้อนออกมาจากวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาคี่
 ล้วนแต่มองคนจากลักษณะภายนอกทั้งสิ้น เป็นความเชื่อที่ว่าลักษณะที่แตกต่างกันในตัวบุคคลนี้
 จะเป็นไค้ทั้งลักษณะดีและไม่ดี ความเชื่อในลักษณะนี้ฝังอยู่ในจิตใจชนทุกยุคเรื่อยมา ตลอดจน
 ปัจจุบัน

1.3.3 ความเชื่อเรื่องลางบอกเหตุ

ลางบอกเหตุเป็นสิ่งที่บอกหรือพยากรณ์เหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในภายภาคหน้า
 ในวรรณกรรมสะท้อนถึงความเชื่อเรื่องลางบอกเหตุนี้ เป็นสิ่งที่คนปักษ์ถือว่า เป็นสิ่งทำนายเหตุการณ์
 ในอนาคตไค้อย่างหนึ่ง ถาลางนั้นเป็นลางดีเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นก็จะเป็นดี แต่ถาลางนั้นเป็นลางร้าย
 เหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นย่อมร้ายควาย ตัวอย่างที่สะท้อนความเชื่อเรื่องลางบอกเหตุที่ปรากฏใน
 วรรณกรรมล้วนเป็นลางที่จะบอกเหตุทั้งสิ้น เช่น ความเจริญรุ่งเรือง และลาสุกของบ้านเมือง
 เชื่อว่าดูไค้จากราศีของบ้านเมืองนั้น ถาราศีของบ้านเมืองยังคงค้อยู่ บ้านเมืองก็จะเจริญรุ่งเรือง
 และร่มเย็นเป็นสุขเพราะความเชื่อเช่นนี้ จึงทำให้นางพิมพาสบายใจแม้ว่าศึกมาประชิดเมือง
 อยู่ก็ความ เพราะนางเห็นแลววาราศีของเมืองยังคงค้อยู่ไค้สอยุ่ไค้เอง ถึงความว่า

พิมพาแก้วสว่างไจหายหวง
ก็คปองแปนสิงเชื้อสีเมือง
ยังธฐเฮาแสนยังยั้งสีชวณ
เห็นจักมีคนคี่ผาบนะคอนกวนสาว

พิมพาแก้วสบายไจหายหวง
ไคปองกันเมืองและมองคราที่ของบ้านเมือง
ยังรุ่งเรืองราศียังสกลไสย
คงจะมีคนคี่มาปราบนครวรรธวาง

: 384

เหตุการณ์อีกคนหนึ่งที่จะทอนความเชื่อเรื่องลางบอกเหตุ คือ ตอนที่พระวรวงษะมาค
ถูกพามาถึงเมืองกุศลภูมิเพื่อนำไปเป็นอาหารนางยักษ์ ได้เกิดความปั่นป่วนเป็นลางบอกเหตุทั้งนี้
ภายในเมืองเกิดโกลาหลฟารองคังทวทั้งเมืองแมมีไขกุ พายุพิภคระหนำจนทมิใหญ่นอยคม
ระเนระนาด ผุ่นคลุ้งคลบหัวทองฟ่าทำให้มีคมไปหมด ผุ่นคางคิ่นตกใจในเหตุผิดปรกทที่เกิดขึ
ครั้งนี้เป็นอย่างมาก ดังความว่า

อันว่าเมืองหลวงหงอกกุศลข่าเชื้อก
ฟาแผคองเคื่อนนี้บิแมนยามหลากเค
พะยุเตาไหวหวั่นเฮฮน
ลมหลวงกวัดป่าพะนอมเพมาง
ผงฟูลิซันเวหาถึงเมฆ
บคมีคคุมควงฟาสงบน
ทค ๆ กองเคาคันทั้งเมืองแลเขอ
เหมือนคังกุศลผงเปะหลายเมืองขว่า
คังวออัศะจันแทเมืองหลวงข่าเชื้อก
คนฟังฟาวเฮฮนคิ่นฮนแทแลว

อันว่าเมืองหลวงหงอกกุศลโกลาหล
ฟารองคองเคื่อนนี้มิไขกุประหลาดไจนัก
พายุร้ายไหวหวั่นเรรวน
ลมหลวงกวัดแกวงฟาพนอมแททลาย
ผงฟูลิซันเวหาถึงเมฆ
บคมีคคุมหัวฟากลอคบน
เสียงกิกกอกครันครันทั้งเมืองเลยนะ
เหมือนคังกุศลผงหลายเมืองคว่า
นับวออัศะจรยนักเมืองหลวงโกลาหล
คนรีบเร่งรอนรนคิ่นเกินจริงแลว

: 99

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเมืองกุศุมนี้ เป็นลางบอกเหตุให้รู้ว่า จะมีการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่เกิดขึ้นโดยมีความปั่นป่วนของดินฟ้าอากาศที่มีธรรมชาติมาเป็นลางบอกเหตุ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนที่พระวรวงษมาดเสด็จเข้าเมืองกุศุม ลางที่เกิดขึ้นจึงเป็นการบอกให้รู้ว่าพระวรวงษมาดจะเป็นผู้เปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ในบ้านเมืองนั้น เพราะก่อนหน้านี้ เมืองกุศุมกำลังเดือดร้อนควยทอง จักคนส่งไปเลี้ยงยักษ์ พระองค์จะคงจะขจัดปัญหานี้ได้

ลางบอกเหตุทั้งสองตอนทักลางมานี้ ล้วนมีผลต่อความรู้สึกของผู้ที่ได้พบเห็นและมีส่วนร่วมในเหตุการณ์นั้น ๆ

1.3.4 ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม

ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามเป็นความเชื่อทางโหราศาสตร์เพื่อใช้ในการประกอบพิธี เพราะฤกษ์ยามคือเวลาที่ เป็นมงคล อาจมีผลทำให้กิจการหรือล้มเหลวได้

ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวรวงษมาดสะท้อนความเชื่อในเรื่องฤกษ์ยามว่าความเป็นสิริมงคลและความสำเร็จจะขึ้นอยู่กับฤกษ์ยาม ดังเช่นความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามในการคัดเลือกและนุ่งผ้าไหม ฤกษ์ยามในการประกอบกิจและฤกษ์ยามวันเกิด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามในการคัดเลือกและนุ่งผ้าไหม

ในวรรณกรรมสะท้อนความเชื่อในเรื่องฤกษ์ยามในการคัดเลือกและนุ่งผ้าไหมก่อนที่ขุนคลังแห่งเมืองพาราณสีเตรียมข้าวของเพื่อนำไปค้า ณ เมืองโกสัมพดี ตามพระบรมราชโองการของพระสุริยมาด โหรแห่งเมืองพาราณสีได้บอกขุนคลังถึงความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามในการคัดเลือกและนุ่งผ้าไหมว่าจะมีวันดีคือวันที่เป็นสิริมงคลและวันร้ายคือวันที่ไม่เป็นมงคลอยู่ด้วย ฉะนั้นถ้าจะคัดเลือกหรือนุ่งผ้าไหมจะต้องดูฤกษ์ยามให้ดี เพราะในรอบหนึ่งเดือนนั้นวันที่เป็นมงคลและไม่เป็นมงคลจะแน่นอนไปเป็นวัน ๆ ซึ่งเชื่อว่าจะมีผลแตกต่างกันในแต่ละวันดังนี้ ขึ้นหนึ่งค่ำ เป็นวันอุบาทว์ ถ้านุ่งหรือตัดผ้าไหมจะมีภัย ขึ้นสองค่ำจะเกิดความร้อนใจและคนในบ้านจะหนีจาก ขึ้นสามค่ำเป็นวันดีถ้านุ่งหรือตัดผ้าไหมอายุจะยืนยาว ขึ้นสี่ค่ำจะได้รับทรัพย์สินสิ่งของมาก ขึ้นห้าค่ำจะมีทุกข์เป็นเวลานานและถ้าเกิดผลผลิตในครอบครัวก็จะเศร้าหมอง ขึ้นหกค่ำคัดเลือกผ้าไหมจะทำลายตนเอง และของในบ้านจะสูญหาย ขึ้นเจ็ดค่ำจะไถ่บุตรและทรัพย์สินจะหลงไหลเข้ามา ขึ้นแปดค่ำ

จะมีอายุยืนยาวและมีความสุข ขึ้นเกาคำคัตมาใหม่ไว้มันไค่บ่งก็จะตายก่อน ขึ้นลิบคำ กวร
คัตมาไวช่ายและคนรักที่หมวยปองไวจะมาญูรวมควย ขึ้นลิบเอ็ดและลิบสองคำจะไค่ถึงไ พระสงค
ขึ้นลิบสามคำจะมีทรัพย์สินเงินทองไม่คอบยาก ขึ้นลิบสี่คำจะมีมารคอบทำร้าย ขึ้นลิบห้าคำจะเกิด
ความทุกข์ยากจนเจ็บใจ แรมหนึ่งคำจะได้รับความเค็ดรอนเหมือนมีไฟเผา แรมสองคำจะมีทรัพย์สิน
มาเพิ่ม แรมสามคำจะยากจนตกต่ำ แรมสี่คำสมาชิกในครอบครัวจะเจ็บไข้ไม่สบาย แรมห้าคำจะ
เกิดไฟไหม้ แรมหกคำจะมีความทุกข์และอันตรายจะเกิดขึ้น แรมเจ็ดคำจะไค่ลาภจากญาติมิตร
แรมแปดคำจะมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้น แรมเก้าคำจะไค่รับคำสรรเสริญยกย่องจากชนทั่วไปและผู้อื่น
จะให้ความช่วยเหลือ แรมสิบคำจะเป็นที่รักของชนทั่วไป แรมสิบเอ็ดคำจะมีเสนหคอเพศตรงข้าม
แรมสิบสองคำจะไค่กรายจากคู่ครองที่อยู่รวมกัน แรมสิบสามคำจะไค่คนนิยมยกย่อง แรมสิบสี่คำ
จะมีแต่ความสุขความสบาย ลูกเต่า บิรวารจะเป็นที่หวางายสอนง่าย แรมสิบห้าคำจะเป็นที่เลาภ
นับถือจากชนทั่วไป ถึงรายละเอียคดังนี้

แมนว่าไผจักคิดเสียผ้านแพงควนญูเมื่อไค่นั้น
ไผมันจักแมนมีค้แทจึงกะทำวาคาย
เคื่อนไค่ออกคำ 1 นั้นอุบาคค็อกแหคาย
ยามเมื่อหงวัดคาไปบนานโพยคอง
2 คำคัตมาไวฮอนเฮงโนมะโน
เกงคนเอื่อนหนีจากคนเสียเสียง
3 คำคัตผืนผาหวายทงคูนหมเมื่อไค่นั้น
ก้จักมีอายุยืนเพียงเทาซันเถาซัววังเจาเฮย
4 คำคัตผืนผาอันค้ควนคา
ญูมากไคของคาเกิดมาแหคาย
5 คำคัตผืนผาทุกขึงเพียบละคา
แมนวของโนเอื่อนเกิดมาก็ล้ไค
6 คำคัตมาไวเพียบละคาคำทน
แมนวของโนเอื่อนก้หากหายเสียเสียง

แมนว่าไครจะค้คเสียผ้านค้ควนญูเมื่อไค่นั้น
ไผมันถูกคองวันค้แทจึงกระทำคังนี้
เคื่อนไค่ออกคำหนึ่งนั้นอุบาคค็อกนัก
ยามเมื่อญูเสียไปไม่นานนักเกิด
สองคำคัตมาไวรอนญูในจิต
เกรงวาคนในบ้านจะหนีไปหายสิ้น
สามคำผืนผาญูหมเมื่อไค่นั้น
ก้จักมีอายุยืนเพียงเทาจนถึงเขาซัวชีวิตเจาเฮย
สี่คำคัตผืนผาอันค้ควนคา
ญูมากไคของคาเกิดมาแมนัก
หาคำคัตผืนผาทุกขึงยืนนาน
แมนวของโนเรือนเกิดมาก็หมองเต้รา
หกคำคัตผืนผาไวเพียบละคาคำทน
แมนวของโนเรือนก้หากหายเสียสิ้น

7 คำนั้นคัดค้านมาแกวกิ่งเมียบวันวาทาย

แมนวาทของอันใดก็หากไหลมาเตา

8 คำคัดค้านมาเทียบละคายขึ้นยิ่ง

ฮวยขวบเขาเป็นเจาอยู่เสมี่ยมแท้แล้ว

9 คำคัดค้านมามีละนาตายจาก

ผาไม้พันชาดโคพันทูนหัดนเจาเฮย

10 คำคัดค้านไว้เต็มปมขุขาย

แมนวาทายค้อมแกวแคนโคชูกเกากี้

ทุกคำเขาเทียบเขาฮวยมชะนอนบิยาแล้ว

11 คำมี 12 คำนั้นคัดค้านไว้โคดงไ้พะสง

แตกาย

มี 13 คัดทวาทงม้งมุนมีไฮ

14 คำยาโคคัดค้านวักถาคีผืนไทยแตกาย

จักโคมีคันทางทาวมรนายบักเจาเฮย

15 คำยาโคคัดค้านผาอาพอนเอยมาเขาเนอ

มันจักกองทุกควยเขนฮายเกิดมีแตกาย

แถมคำ 1 ยาโคคัดค้านผาอาพอนฮอนยั้งจึงแล้ว

เป็นดังแปวแปมใหม่ในเนื้อไม้วายแตกาย

แถม 2 คำคัดค้านผาอาพอนไว้ปมเมื่อไ้คั้น

มันจักคูนไทยเขามาเตาอีกแถมวาทาย

แถม 3 คำคัดค้านผาอาพอนผืนไทยคั้น

มันจักพาคณลงชักไซหงไ้ฮอยเองเจาเฮย

แถม 4 คำยาโคคัดค้านผืนงามอันไทย

ลูกหลานหากฮูไซแม่เฮียนเจาบิสำบายแตกาย

แถม 5 คำยาโคคัดค้านผืนใหม่ทวาทงแทเนอ

เจ็ดคำนั้นคัดค้านมาแกวกิ่งเมียบวันวาทาย

แมนวาทของอันใดก็หากไหลมารวม

แปดคำคัดค้านมาอาบยาวขึ้นยิ่ง

รอยขวบเขาเป็นเจาอยู่เสมี่ยมจริงแล้ว

เก้าคำคัดค้านมาธนาตายจาก

ผาไม้พันชาดโคพันทูนหัดนเจาเฮย

สิบคำคัดค้านไว้เต็มกระบุงจะขายโคดะควกี้

แมนวาทายค้อมแกวแคนโคชูกเกากี้

ทุกคำเขาเทียบเขาฮวยมชะนอนเป็นแน้นัก

สิบเอ็ดคำวันสิบสองคำคัดค้านไว้โคดงไ้พะสง

วันสิบสามคำคัดค้านงมเกิดมามากไมไ้

สิบสี่คำอย่าโคคัดค้านวักถาคีผืนไทยเลนนะ

จะมีคันทางทาวมรนายไมคิเจาเฮย

สิบห้าคำอย่าคัดค้านผาอาภรณ์โอวคเขานั้น

มันจักกองทุกควยเขนฮายเกิดมีจริงแล้ว

แถมคำหนึ่งอย่าโคคัดค้านผาอาภรณ์ฮอนยั้งจึงแล้ว

เป็นดังแปวแปมใหม่ในเนื้อไม้วายจริงนะ

แถมสองคำคัดค้านผาอาภรณ์ไว้กระบุงเมื่อไ้คั้น

มันจักคูนไทยเขามารวมเดิมอีกมาก

แถมสามคำคัดค้านผาอาภรณ์ผืนไทยคั้น

มันจักพาคณลงชักไซหงไ้ฮอยเองเจาเฮย

แถมสี่คำอย่าโคคัดค้านผืนงามอันไทย

ลูกหลานจะเอาไปไซแม่เรือนเจาไมสำบายเจาเฮย

แถมห้าคำอย่าโคคัดค้านผืนใหม่ทวาทงแทเนอ

ฉิวาบีไคพันคนไปแล้วมีไฟไหม

แอม 6 คำยาไคคักผื่นผาอาพอนอันปะเส็ค

มันจักบังเกิดคำทุกโฮอันตายชำเกิดแถมแพแล้ว

แอม 7 คำคักผื่นผาหวายทงคุมหมคังนั

มันจักไคลามมาแก้คำฟีนองพงเชื้อตอบขุนบิยา

แล้ว

แอม 8 คำคักเอาผาวักถาคผื่นใหม่เมื่อไคนั้น

มันจักบังเกิดไคสินชอยมากมุนแหคาย

แอม 9 คำนั้นคักผื่นผามาทงคุมหมเมื่อไคนั้น

แมนจักเคินปะเทศทวากบั้งของชุนแหคาย

แมนจักถักหนี่ลานแสนซังเงินพันกัก

ก็หากมีคนชวยคั้นมาบาน

แอม 10 คำคักผาไวปะสงนงหวายทงคังนั

แมนวาฝุ่งหมแนวพงพันก็หากหมหัวคาน

แอม 11 คำคักผามานงแล้วปะสงไสมาเมื่อไคนั้น

แมนวาฝุ่งสาวงามก็หากเหลือคแลลึงเปี่ยม

แอม 12 คำยาไคผาผื่นคี่ไวปุมอวนเฮย

มันบิอาคจักไคนงแหเลยอทางผัวเมียแหคาย

แอม 13 คำยาไคคักเอาผาทำมาเอบายผูไคเนอ

ทงอาพอนผิวางงามบิแพแล้วกะบวนหนา

เผาสุน

แอม 14 คำคักเสื่อผาผื่นใหม่มาเอื้อนเมื่อไคนั้น

อันวาคำสาบายก็เกิดมีวันนั้น

แมนวาบุคตาแกวยิงชายนอยใหญ่ก็คี่

แมววาไคพันคนไปแล้วมีไฟไหม

แมนหคคำยาไคคักผื่นผาอาพอนอันปะเส็ค

มันจะบังเกิดความทกขไธอันทรายชำเกิดแถมจริง

แมนเจ็คคำคักผื่นผานงหมคังนั

มันจะไคลามมาจากฟีนองพงเชื้อชวยเหลือ

แมนแปคคำคักเอาผาวักถาคผื่นใหม่เมื่อไคนั้น

มันจะบังเกิดไคสินทรัพย์มากมุนจริงแล้ว

แมนเกาคำคักผื่นผามาทงนงหมเมื่อไคนั้น

แมจะเคินปะเทศทวากบั้งของทุกคนจริงแล้ว

แมจะเป็นหนี่ลานแสนซังเงินพันกัก

ก็หากมีคนชวยคั้นมาบาน

แมนสืบคำคักผาไวปะสงนงหมคังนั

แมนวาฝุ่งหมแนวพงพันก็หากบิหมหัวไค

แมนสืบเอ็คคำคักผามานงแล้วปะสงคี่ไสมาเมื่อไคนั้น

แมนวาฝุ่งสาวงามก็เหลือคแลมองหา

แมนสืบสองคำยาไคผาผื่นคี่ไสกระบุงไวนองเฮย

มันบิอาจไคนงแหเลยอทางผัวเมียจริงแล้ว

แมนสืบสามคำยาไคคักเอาผาทำมาเออวคโครนะ

ทงอาพอนแมวางคางนัคแต่ไม่เป็นสิริมงคล

แมนสืบสี่คำคักเสื่อผาผื่นใหม่มาเอื้อนเมื่อไคนั้น

อันวาคำสาบายก็เกิดมีวันนั้น

แมนวาบุคตาแกวยิงชายนอยใหญ่ก็คี่

บังเกิดใจอ่อนน้อมคำฐนคนแหแล้ว

แรม 15 คำนันคักฝันผาอาพอนไวปุมเมื่อไค้น

แมนจะคิออันไคก็ยอมไคชวามานก็ยอมทาน

แหแล้ว

อันนี้เป็นคำเถาญลนสอนสั่งมาแล้ว

ไหเจ้าจ่าจั้นแจจ่าหมันยาถ่มทานเฮย

บังเกิดใจอ่อนน้อมความรทุกคนจริงแล้ว

แรมสิบห้าคำนันคักฝันผาอาพอนไวไคระบุงเมื่อไค้น

แมนจะคิออันไคก็ยอมไคชวามานก็ยอมทานจริงแล้ว

อันนี้เป็นความเภาโบราณสอนสั่งมาแล้ว

ไหเจ้าจ่าแจแจจ่าหมันยาถ่มทานเฮย

: 146 - 147

ความเชื่อที่เกี่ยวกับวันดีและไม่ดีในการค้าซื้อผ้าและนุ่งผ้าใหม่ นอกจากจะดูจากวันข้างขึ้นข้างแรมแล้ว ยังเชื่อว่าวันต่าง ๆ ในรอบสัปดาห์หนึ่งนั้นก็มีอิทธิพลต่อการสวมใส่เสื้อผ้าใหม่ด้วย กล่าวคือ เชื่อว่าถ้าใส่เสื้อผ้าใหม่วันพฤหัสบดีจะมีสุข วันจันทร์ วันพุธ ความรักจะสมหวัง วันอาทิตย์อายุจะยืนยาว ส่วนวันไม่ดีที่ไม่ควรใส่เสื้อผ้าใหม่คือวันอังคารและวันเสาร์ ถ้าใครใส่เสื้อผ้าใหม่ในวันอังคารและวันเสาร์นี้จะเกิดภัยพิบัติต่าง ๆ เกิดขึ้นกับตัว ดังรายละเอียดต่อไปนี้

โอรินางเฮยฟักคักทงผาผั้นคักควนคานางเฮย

ก็หากแมนวันสุกกะเลิมเขาพะหัดเจ้าฮูเอื่อง

ชาวเหลื่องเลื่อมพุกจันฮักฮวมจิงนา

อาทิตย์ขึ้นเที่ยงเทาพันเขาชวบป็นองเฮย

.....

นอังกักคักทงผาทวายทงคูนหมมานี้

ก็หากแมนยามพุกทะสุกกะพอมล้งสี่เหลื่อม

เฮื่อเฮื่องฟี่เฮย

จันเทาเตาเสนาฮักฮูยึงจิงนา

อันวายามลาชะคูเขาบั้นเทาหายโศก

สุริยะแจมแจมยั้งหมันลวคเลิงฟี่เฮย

โอรินางเฮยฟักคักทงผาผั้นคักควนคานางเฮย

ก็หากเป็นวันศุกร์เกษมเขาพุกหัดเจ้าฮูเอื่อง

ชาวเหลื่องเลื่อมพุกจันฮักฮวมจิงนา

อาทิตย์ขึ้นเที่ยงเทาพันป็นองเฮย

.....

นอังกักคักทงผาผานี้

ก็หากเป็นยามพุกศุกร์พรอมรังสี่เลื่อมเรือเรือ

ฟี่เฮย

จันทรเทารวมเสนาฮักฮูยึงจิงนา

อันวายามราชะคูเขาบั้นเทาหายโศก

สุริยะแจมแจมยั้งหมันแสนานฟี่เฮย

อันว่าองค์ละนั้นเสาลีพอมพำ
 ายขนาดคำไหน ถาปีไหงแหแล้ว
 เกงจักมีไฟไหมไคตนเฆาจุค
 พิบเป็นคังนั้นความรายชี่เกิดมีไฟเอย
 จักให้คี่เลิกลำอุคทั้ง เขาปาละโพชะนัง

อะมุกตะโฆก

คิกถึมาคัมคังนั้นหาพอมพำ
 บุณนามาคัมคังงามลนคินคน เขียนทานเอย

อันว่าองค์ละนั้นเสารพอมพำ
 ายมากนักโหรเภาไม่ไหงแหแล้ว
 เกรงจะมีไฟไหมไคตนเฆาจุค
 แมไม่ป็นคังนั้นความรายจะเกิดมีไฟเอย
 จะให้คี่เลิกลำขานนำม้อย่างสมบุญ

ควันข้างชั้นข้างบรมประกอบจะมีสุขรื่นเริง
 นำมาประกอบเขาทำไหงามลนเก็นคนเขียนทานเอย

: 438 — 438 *

ความเชื่อ เรื่องอุกขามในการประกอบกิจ

เมื่อจะประกอบกิจใดที่เป็นมงคลจะต้องถูกอุกขามให้ค่อน ในวรรณกรรมสะท้อนถึง
 ความเชื่อในลักษณะนี้ว่า เมื่อจะประกอบกิจต่าง ๆ จะต้องหาฤกษ์ที่ดีที่เหมาะสมก่อนจึงจะประกอบ
 พิธีนั้น เช่น ในพิธีอภิเษกครองเมืองของพระวรวงษะมาคัมกับนางบัวคำและนางโควิน ได้หาฤกษ์คี่
 ก่อนจะเข้าหอ คือ ฤกษ์ที่อุดมไปด้วยโชคลาภ และชัยชนะ ดังความว่า

ถึงเมื่อเพลาลำอุคคะมังไชชะโฆก
 บามเพียงเทาเขินเขาสุหิ

ถึงเมื่อเวลาที่อุดมชัยโฆก
 เมื่อใดกำหนดเชิญเขาสุหอ

: 128

ฤกษ์ "อุดมชัยโฆก" คือ ฤกษ์ที่จะอุดมสมบูรณ์เกิดลาภผลและมีชัยชนะ ซึ่งถือว่าเป็น
 ฤกษ์ยามที่ดี ดังนั้นเมื่อใดฤกษ์ (ยามเพียงเทา คือเพียงแท้) จึงเชิญภักขิทั้งสามเข้าสุหอ
 อีกตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนถึงความเชื่อ เรื่องอุกขามในการประกอบพิธีที่เด่นชัด คือ
 นิทานที่นายทวารทิศตะวันออกเล่าให้เพชฌาตมูจะนำสองโอรสออกไปประหารทั้งว้า หญิงชรา
 ผู้ดูแลอุทยานปลุกตนกล้วยตรงตามฤกษ์ที่โหรทำนายไว้ โดยเอาเสียงของชัยในการประกอบพิธี
 ปลุกกล้วยของพระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ ทำให้ผลของคันทกล้วยนั้นออกมาเป็นทองคำ ทั้งนี้

เนื่องจากฤกษ์ที่โหรทำนายไว้ เป็นฤกษ์ที่ปลูกต้นไม้ให้ออกผลเป็นทองคำ ดังความว่า

อันวาทะบาทเจ้าทันเถาทานโหร
 เสาจักปลูกโองแหวันไคยังปะกอบ
 เสาแกนไม้จึงกับเกิดเป็นคำทานเฮย
 ความหมิ่นบอกเฮาฟังฮู
 แค้นหมิ่นโหรเถาวันหากมขวบ
 ขาพะบาทเจ้าหาไคลี้คี่พะเฮย
 วันทุกเฮาเกิดเป็นคำบิยาแล้ว
 อยาไคกายเพลบาทคำโยงคอง

.....

บัดนี้จักกล่าวถึงไอยะกาเถาจำสวนไคยีนชาว
 เถาสลาฮูเห็นแทแทหลัง
 เถากี่หากนกวยามปลูกเอายาม
 หากุทะลีกาฮีมามีชา
 ยากี่ซุกซุมไวกุทะลีกาเฮียงขวาง
 ถึงคำแลวนอนพอมพำมวน
 ถึงเมื่อเซาพะบาทเคื่อนพนแลเขอ
 ชาวเมืองไหลหลังมามีชา
 จักคนเซาเสาโองเลยยก
 ไคยีนเสียงบาดคองโหนเถาแมนยาม
 เซากี่ยก ๆ พันเสาโหยแคนหนัก
 บิดยามเสียงบาดคำโยงคอง
 อันวาไอยะกาเถายี่เอากวปลูก
 ไคยอนเสียงบาดคองฮีนายเถาปอนลงแทแล้ว
 อันวามากกวยงาวกายเกิดเป็นคำแลเขอ

อันวาทะบาทเจ้าให้ตามทานโหร
 เรายะปลูกต้นไม้วันไคจึงจะดี
 เสาคนไม้จึงจะเกิดเป็นทองคำทานเฮย
 ไปตามโหรโหมบอกเราโหร
 แค้นหมิ่นโหรเงากมกราบไหว
 ขาพะบาทหาไคฤกษ์คี่พระองค์เฮย
 พรุ่งนี้เซาเป็นฤกษ์ปลูกต้นไม้ผลเป็นทองคำแน่นอน
 อยาให้ขามเวลาให้ใช้ของบอกสัญญา

.....

บัดนี้จะกล่าวถึงหญิงชราประจำอุทยานไคยีนชาว
 เขากี่ฉลาครูเรื่องราวทั้งหมด
 เขากี่หากนกลวยมาปลูกตรงฤกษ์
 หากนกลวยรับมามีชา
 นางก็ซุกซุมไวกุทะลีกาเฮียงขวาง ๆ
 เมื่อคำแลวก็นอน
 ถึงเมื่อเวลาเซาพระมหากษัตริย์เคื่อนพล
 ชาวเมืองไหลหลังมาไมชา
 จักคนเซาขากต้นไม้ที่จะปลูก
 ไคยีนเสียงสันของโหรเซาเมื่อไคฤกษ์ยาม
 เขากี่ช่วยกันยกต้นไม้ใหญ่ก็แสนหนัก
 จึงมีฤกษ์คี่ของคำที่บอกนั้น
 แควาหญิงชราประจำอุทยานยกเอาคนกลวยปลูก
 ไคตรงตามฤกษ์ที่ไคยีนเสียงของนางก็ปลูก
 อันวากลวยเกิดผลเป็นทองคำ

เสาสองผืนยามเสี้ยก้เลาเป็นน้ำไม

คนไม้ใหญ่ของพระมหากษัตริย์ปลูกผืนถกษจึง
เป็นต้นไม้ธรรมกา

: 31 - 31*

ตัวอย่างนี้สะท้อนถึงความเชื่อเรื่องถกษยามในการประกอบพิธีที่เด่นชัดเพราะ
พระมหากษัตริย์ทรงสั่งให้ปลูกต้นไม้ตรงตามถกษ แต่ต้นไม้หนักเกินไป (แค่นหนัก) จึงทำให้
ปลูกไม่ทันถกษ (ผืนยาม) ซึ่งตรงข้ามกับหญิงชราผู้ดูแลอุทยานปลูกต้นไม้เพียงคนเดียว
ตามเสียงของบอกถกษ จึงทำให้ได้ผลออกมาเป็นทองคำ ตัวอย่างนี้จึงชี้ให้เห็นถึงความเชื่อ
เรื่องถกษยามในการประกอบพิธีว่าเป็นเรื่องที่มีอิทธิพลอยู่เหนือจิตใจคน ซึ่งการยึดถือเรื่อง
ถกษยามเมื่อจะประกอบพิธีอย่างมั่นคงนี้ เป็นแรงใจที่เชื่อว่าส่งผลดีหรือประสพผลสำเร็จ
ตามที่มุ่งหมายไว้ ความเชื่อนี้เป็นความเชื่อที่สืบมาแต่โบราณ ปลายเลกัว (สังฆราชปลายเลกัว
2520 : 499) กล่าวถึงความเชื่อเรื่องถกษยามในประเพณีไทยว่า พรหมจะเป็นผู้กำหนดถกษ
วันและเวลาอันเป็นมหามงคลแก่การประกอบพิธีสำคัญ พระเจ้าแผ่นดินจะไม่ทรงปฏิบัติพระราชกิจ
อย่างใดลงไปเลยโดยที่มีโคตรงปรีชาโหรเสี้ยก้ก่อน ถ้าคำพยากรณ์ใดผลก็จะได้รับพระราชทาน
รางวัลเป็นอันมาก ถ้าคราวไรท่านายพลลาออกไปก็จะถูกปลดจากตำแหน่งและโทษหลัง ดังเช่น
โหรที่ท่านายถกษจากคำประพันธ์ข้างต้นนี้ เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงถือว่าพยากรณ์ผิดพลาคจึง
สั่งประหารทันที ดังความว่า

เมื่อนั้นลาซาเจ้าเอาโหนดคเค็ยบเสี้ยแล้ว

เมื่อนั้นราชาเจ้าเอาโหนดคเค็ยบประจานแล้ว

: 31

ความเชื่อเรื่องถกษยามวันเกิด

ความเชื่อเรื่องถกษยามที่เกี่ยวข้องกับการเกิด คือ เชื่อว่าคนใดจะเกิดในถกษใด
ถกษเกิดที่ดีที่สุดที่ปรากฏในวรรณกรรม คือ ถกษแห่งชัยชนะ เช่น พระสุริยะมาก และพระวงษะมาก
ประสูติในถกษแห่งชัยชนะนี้ ดังความว่า

แดนนับละบานแล้วอุคตมังมีปะกอบ
นักชัคตะไลโคไซโยแพหมมานแลเขอ

แดนนับรับธแล้วอุคตมังวันปะกอบ
นักชัคตะไลโคไซโยชนะหมมารแลหนอ

: 7*

นับละบานถวน 10 เกื่อนจึงปะสูคออกมาแล้ว
มีปะกอบโคไซโยแพหมมาน

บริษัถถวนสิบเกื่อนจึงประสูคออกมาแล้ว
วันปะกอบโคไซโยชนะปรามมาร

: 9

วันที่พระสุริยะมาคประสูติ เป็นวันที่มีฤกษ์ คือ เป็นวันที่อุคตสมบุรณ์ (อุคตมังวันปะกอบ) เป็นฤกษ์แห่งความรื่นเริงและจะสามารถปราบศัตรูให้ราบคาบได้ (แพคือชนะ) และฤกษ์ที่พระวงษะมาคประสูติก็เช่นเดียวกัน คือ เป็นฤกษ์ที่จะปราบศัตรูให้ราบคาบยอมอยู่ในอำนาจของพระองค์ได้ ฤกษ์ดังกล่าวนี้คือฤกษ์แห่งความเป็นผู้มีชัยชนะในทางโหราศาสตร์ อาทินับเข้าใจราชาฤกษ์ได้

จากความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาค สะท้อนถึงความเชื่อวาระะเวลาที่ใคร่ไปบรรจแต่ละรอบทั้งช่วงข้างขึ้นข้างแรม หรือแม้กระทั่งในรอบสัปดาห์ แต่ละวันที่ต่างกันต่างก็มีอิทธิพลต่อชีวิตของมนุษย์คืออาจนำผลดีหรือไม่ดีแก่มนุษย์ได้ สมอมนุษย์มีโอกาสเลือกประกอบกิจให้ตรงกับฤกษ์ยามที่ดี เพื่อความเป็นสิริมงคลของตนเองและสิ่งที่เกี่ยวข้องได้

2. ความเชื่อเนื่องจากพุทธศาสนา

ศาสนาพุทธสอนให้คนประพฤติดีละเว้นความชั่ว ความเชื่อและความศรัทธาทางศาสนาส่งผลให้เกิดความเชื่อต่าง ๆ มากมาย ความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลทางพุทธศาสนาที่สะท้อนจากวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาค มีความเชื่อเรื่องกรรม และความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ดังนี้

* ราชาฤกษ์ เป็นฤกษ์เฉพาะกิจเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ แสดงถึงความยิ่งใหญ่

(จาร์ดี คีรี ม.ป.ป. : 40)

2.1 ความเชื่อเรื่องกรรม

กรรม คือ การกระทำที่ถือว่าเป็นกรรมในทางพุทธศาสนา คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือ ทำด้วยความจงใจหรือจงใจทำ คือกิเลสตัณหา การกระทำที่ดีเรียกว่า "กรรมดี" ที่ชั่วเรียกว่า "กรรมชั่ว" (พระราชนิพนธ์ 2527 : 4) พุทธศาสนาสอนคนให้เชื่อเรื่องผลกรรม คือผลของการกระทำทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว กรรมที่ส่งผลใหญ่กระหน่ำนั้นจะส่งผลทั้งภพนี้ ภพหน้า และภพต่าง ๆ ได้ ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาโคได้สะท้อนถึงเรื่องกรรมและผลกรรมไว้อย่างนี้

2.1.1 ความเชื่อเรื่องกรรมดี

กรรมดี คือ การกระทำดี ผู้ที่ประกอบแต่กรรมดีจะได้รับความคิดตอบสนองทั้งในภพนี้ ภพหน้าและภพต่อ ๆ ไป การกระทำดีตามที่ปรากฏในวรรณกรรม คือ การทำบุญให้ทาน การกตัญญู และการทอดกฐิน ซึ่งผลของการกระทำดีนี้จะได้รับผลบุญเป็นสิ่งตอบแทน โดยเฉพาะการทอดกฐินนั้นเชื่อว่าผู้ที่ทอดกฐินจะได้บุญมาก และบุญที่ได้จะทำให้ผู้กระทำบุญอันตรายเป็นที่กล่าวถึง ประสพบุญ แม้มีผู้กลั่นแกล้งไม่ว่าชาติใดภพใดก็ตาม เช่น ผลกรรมดีของชีวิตที่เคยทอดกฐินทำบุญ กตัญญู ทำให้พระองค์ไม่ตายตอนที่ถูกรบรายนายพรานพาเอาไปทิ้งป่า ดังความว่า

ก็เพื่อบุณบาสาพยายหลังแสนล้วน

ปางก่อนพุนทานแทบส่ง

มีทั้งกัณฐินพอมสับปิ่นแก้ว

ทั้งทานหวานมักชื่อกาธางเนิง

ทำทานโหมมหาเถนบิณฑา

บุญก่อนที่รู้ค่าสงน้าแทแล้ว

ก็เพราะบุญพระองค์สร้างภายหลังแสนล้วน

ปางก่อนนั้นทำทานให้ไม่เอย

มีทั้งกฐินพร้อมเนบแข็งนมว้าว

ทั้งศาลหวานหอมและรวงผึ้ง

ทำทานโหมมหาเถรบิณฑา

บุญมากล้าฐาคำสงมาจริงแล้ว

กรรมดีและการกระทำดีได้ผลดีตอบแทนเสมอ ผลดีนี้เรียกกันโดยทั่วไปว่า "บุญ"
 ดังนั้นความเชื่อเรื่อง "ผลบุญ" จึงเกิดขึ้น และผู้กระทำดีก็เชื่อมั่นใน เรื่องผลบุญว่าจะคง
 ความมาคอบสนองตนแน่นอน ดังนั้นเมื่อผ่านภาวะลำบากหรืออันตรายมาได้ก็เชื่อว่าเป็นเพราะ
 ผลบุญความมาช่วย ความเชื่อเช่นนี้สะท้อนผ่านความคิดของพระเจ้าพรหมทัต นางพิมพา และ
 นางโควิน ดังนี้

พระเจ้าพรหมทัตทรงเชื่อว่าเป็นเพราะบุญที่ช่วยชีวิต เรื่องร้ายต่าง ๆ ให้คลี่คลายลง
 และทำให้พระประยูรญาติทั้งหมดได้มาพบกัน ดังความว่า

บัดนี้บุญมีหลายดวงโผมามาง บัดนี้บุญมีมากจึงชจัดภัยคลี่คลายไปสิ้น

: 407

จากความคิดของนางพิมพา เมื่อนางรู้ว่าโอรสทั้งสองของนางยังมีชีวิตอยู่และได้เป็น
 กษัตริย์ครองเมืองแล้ว นางเชื่อว่าเป็นเพราะบุญที่ช่วยโอรสของนางให้เป็นดังนี้ ดังความว่า

บัดนี้บุญคาดโค เจาแม่มายืน	บัดนี้บุญช่วยใหญ่ของแม่อายุยืน
แดนดินขามโลกโลกากว้าง	แดนดินขามโลกโลกากว้าง
มีบุญโคสวยแดนเจาผาพายัพ	มีบุญโคครองเมืองที่เจ้าปราบไศฝายนุ

: 397*

ความเชื่อเรื่องผลบุญอีกตัวอย่างหนึ่งสะท้อนผ่านความคิดของนางโควิน เมื่อนางโควิน
 พบนายพรานหลังจากที่นางรอนแรมอยู่ในป่าเพียงลำพังเป็นเวลานาน นางคิดว่า เป็นเพราะ
 ผลบุญอันมหาศาลที่นางเคยสร้างไว้ดีคความมาช่วย ดังข้อความว่า

เป็นบุญเหลือล้นกองกานแสนสวน	เป็นบุญมากล้นกองกุศลแสนสวน
ก็จึงพบที่อาศัยพานิชชอบคุณแมแล้ว	ก็จึงพบอันครายชอบคุณนายพรานยิ่งนัก

: 310

ตัวอย่างทั้งสามที่กล่าวมานี้ ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อว่ามีผลของกรรมที่จะติดตามไปช่วยเหลือ
ในผู้กระทำมีชีวิตที่ปลอดภัย แม้จะตกอยู่ในภาวะที่อันตรายร้ายแรงเพียงใด ผลของกรรมดีก็จะช่วย
ให้รอดพ้นจากภาวะอันตรายนั้นได้

ผลของกรรมดีนอกจากจะช่วยตัวผู้กระทำเองแล้วยังเชื่อว่าจะช่วยผู้อื่นได้อีกด้วย โดยที่
ผู้ช่วยต้องตั้งจิตอุทิศผลของกรรมดีหรือที่เรียกว่ากุศล พร้อมทั้งกรวดน้ำให้ผลจึงจะถึงขั้นตามจิต
ปรารถนา ในวรรณกรรมสะท้อนถึงความเชื่อที่ว่าผลของกรรมดีจะส่งผลไปช่วยเหลือผู้อื่นทั้งใน
ชาติเดียวกันและคนละชาติได้ในคำพูดของตัวละคร เช่น พระสุริยะมด พระวงษะมด และ
นางบัวทอง ดังนี้

พระสุริยะมดและพระวงษะมด ทรงสั่งให้พระมารดาทำบุญอุทิศส่วนบุญกุศลไปให้
พระองค์ทั้งสองก่อนจะถูกเพนียดหน้าตัวไปประหาร คำกล่าวของกุมารทั้งสองแสดงถึงความเชื่อมั่น
ของพระองค์ว่า ผลกรรมดีที่พระมารดาสร้างจะตามไปช่วยเหลือพระองค์ไฉนจะสวรรคตไปแล้ว
ก็ตาม ดังความว่า

จึงให้ทำบุญสร้างสันทานถวายเผื่ออวนเนอ	จึงให้ทำบุญสร้างสันทานถวายเผื่อชานะ
บุญแผ่เกือถึงเทวฮอกเฮียมแมเฮบ	บุญแผ่เกือถึงชาแมเฮบ

: 21 – 21*

จากคำพูดของพระวงษะมดที่ทรงสั่งนางโควินให้ทำบุญสร้างกุศลและตั้งจิตกรวดน้ำ
อุทิศส่วนกุศลไปให้พระองค์ก่อนที่จะถูกนำไปเป็นอาหารยักษ์ แสดงถึงความเชื่อดังกล่าว ดังความว่า

เจ้าจงทำบุญสร้างปาดะมีถวายเผื่ออวนเนอ	เจ้าจงทำบุญสร้างปาดะมีถวายเผื่อชานะ
จงให้หมายทวดน่านคำสงเฮียมแดเนอ	จงให้หมายกรวดน้ำบุญคำสงชาบางเด็ก

: 96 *

จากตัวอย่างข้อความทั้งสองตอนนี้สะท้อนให้เห็นความเชื่อว่ามีผลกรรมดีของผู้หนึ่งจะติดตาม
ไปช่วยอีกผู้หนึ่งได้ แม้ว่าจะอยู่คนละโลกแล้วก็ตาม แต่ตัวอย่างต่อไปนี้สะท้อนให้เห็นว่าผลกรรมดี
ผู้หนึ่งจะช่วยเหลือคนอื่นอีกผู้หนึ่ง ซึ่งยังมีชีวิตรวมโลกกันได้ ตามจิตปรารถนาของผู้มีกรรมดีนั้น จะเห็น

ไต่จากคำพูดของนางบัวทองที่กล่าวกับนางโควินว่า นางบัวทองได้รักชาติมาเพื่อท่านเสมอ เพื่ออุทิศผลกรรมดีนี้ไปช่วยให้นางโควินรอดพ้นจากอันตรายต่าง ๆ คำพูดที่แสดงความเชื่อของนางบัวทองมีดังนี้

พี่ก็ยังคอยทวงจนถึงสิ้นหนามไม้ไผ่ขาด
อุทิศสะพานมาบ่ให้สงฆ์แห่แล้ว

พี่ก็ยังคอยสร้างศีลทานไม้ไผ่ขาด
อุทิศน้ำหนามบ่ให้ช่วยเหลือจริงแล้ว

: 209*

ความเชื่อเรื่องกรรมดีที่ปรากฏในวรรณกรรม คือ เชื่อว่ากรรมดีจะส่งผลไปช่วยตนเอง และผู้อื่นได้ความจิตปรารถนาไม่ว่าจะเป็นชาติหรือภพใด ดังกล่าวมาแล้ว

2.1.2 ความเชื่อเรื่องกรรมชั่ว

ลักษณะของกรรมชั่วที่ปรากฏในวรรณกรรม คือ การเบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อนด้วยเจตนา บุคคลเบียดเบียนผู้อื่นในลักษณะใด ก็จะได้รับ การเบียดเบียน ในลักษณะเดียวกันตอบแทน อาจจะได้รับทั้งในชาติเดียวกันและในชาติต่อไป ผลกรรมชั่วที่ภรรยา นายพรานได้รับ คือ นางต้องไปทำงานเป็นทาสของสามี และภรรยาใหม่ของสามี ต้องทำงานหนัก ทุกอย่างทั้งหามน้ำ หาดิน ขนดิน ผลกรรมที่นางได้รับนี้เป็นผลกรรมที่นางเคยใช้ให้นางโควิน ทำงานหนักในขณะมีกรรมแก่ คอยให้นางโควินหามน้ำ คำข้าว หาดินแบกหิน โดยมีเจตนาจะ กลั่นแกล้ง เพราะคิดว่านางโควินเป็นภรรยาขี้เกียจ เพราะกรรมที่เกิดจากการกระทำด้วยเจตนา นี้ จึงส่งผลให้นางได้รับกรรมลักษณะเดียวกันตอบแทนทันที ดังกล่าวว่า

เอาเมียเฒ่านายพรานผู้เฒ่า
เป็นซางไซเมียเฒ่าบิณบัว
ทั้งหามน้ำควนแบกหัวหิน
เป็นทาสีแห่งเมียพรานเฒ่า
ตามกำหนดกะกำควนไธ
ตามเลื่องเคาเวรของคอบกั้นแห่แล้ว

.....

เอาเมียเฒ่านายพรานคนเก่า
เป็นทาสีไซเมียเฒ่า! รินนินิตี
ทั้งหามน้ำรับแบกหัวหิน
เป็นทาสีแห่งเมียพรานเฒ่า
ตามกรรมแท้ทัตกรรมควรรีไธ
ตามเลื่องเคาเวรของคอบกั้นนั้นแล้ว

.....

เขาก็กอง ๆ ไหวกาะคืนคนถอย
ตามบาทเบื่องกำแหงแดหลังหันแล้ว

เขาก็ไวยวายร้องกาดกึกก็คืนถอย
ตามบาทเบื่องกรรมแท้แดหลังหันแล้ว

: 209* - 210

ผลกรรมที่ภรรยานายพรานได้รับในตัวอย่างนี้เป็นผลกรรมชั่วตอบแทนในชาติปัจจุบัน แต่ตัวอย่างที่พระวรวงษะมาตและนางโควินได้รับที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นผลกรรมชั่ว ที่จะตามส่งผลไปยังชาติต่อไป กรรมที่พระวรวงษะมาตและนางโควินกระทำร่วมกันทำให้ทั้งสองได้รับผลกรรมร่วมกัน การกระทำของพระวรวงษะมาตและนางโควินครั้งนั้นคือในอดีตชาติเมื่อทั้งสองยังเป็นเด็กได้นำแมวไปปล่อยในน้ำ แมวทำการกระต๊อ้นมิได้ เจตนาที่จะเบียดเบียนให้แมวได้รับความเดือดร้อน แต่ผลของกรรมก็ทำให้ภรรยาทั้งสองต้องพลัดพรากจากกันในขณะที่กำลังข้ามแม่น้ำ และต้องลอยไปตามกระแสน้ำเป็นเวลานานในชาติปัจจุบัน กรรมที่พระวรวงษะมาตและนางโควินร่วมกันนำแมวไปปล่อยในน้ำมีดังนี้

แต่ว่าเวนอีกทองนำไขชาคเคี้ยวนี้แล้ว

ชาคก่อนก็เป็นเด็กถาวหาละกา

ก็ไคเอาแมวลอยปล่อยไล่ปลาในน้ำ

ยามเคี้ยวถอยเอาแมวเลยออก

กับทั้งโควินนาทะนอยไปหล่นลูกกันแท้แล้ว

แต่ว่าเวนถูกทองนำไขชาคเคี้ยวนี้แล้ว

ชาคก่อนนี้เป็นเด็กถาวหาละกา

ก็ไคเอาแมวลอยปล่อยไล่ปลาในน้ำ

ยามเคี้ยวถอยเอาแมวเลยออก

กับทั้งโควินนาถนอยไปเล่นลูกกันจริงแล้ว

: 182

ผลกรรมที่ภรรยานายพรานและพระวรวงษะมาตกับนางโควินได้รับนั้นแม้ระยะเวลาในการรับผลกรรมต่างกัน แต่ก็ได้รับอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นกัน ตัวอย่างทั้งสองนี้จึงสนับสนุนความเชื่อที่ว่าใครทำกรรมใดไว้ กรรมนั้นจะตามมาสนองอย่างแน่นอน อาจเป็นภพนี้หรือภพหน้า ทั้งขึ้นอยู่กับเจตนาในการทำกรรมนั้นว่าร้ายแรงเพียงใด กรรมชั่วที่ได้รับผลร้ายแรงที่สุดที่ปรากฏในวรรณกรรม คือ กรรมที่ทำกับผู้มีบุญ ทำให้ผู้มีบุญหรือผู้มีวิสุทธิได้รับความเดือดร้อน โดยมีเจตนา ผลกรรมที่จะได้รับก็ชัดเจน คือ ได้รับกรรมทั้งในชาติเดียวกันและชาติต่อไป

กรรมชั่วที่ทำกับผู้มีบุญและได้รับผลเด่นชัดปรากฏในพฤติกรรมของนางกาไว นางกาไวมีจิตริยา
 กุมารทั้งสองที่เกิดจากมเหสีฝ่ายขวา (สุริยมาคและวงษมาค) เพราะกลัวว่ากุมารทั้งสองจะ
 ได้รับความรักและความกรุณาจากพระราชบิดามากกว่าโอรสของนาง นางจึงวางแผนกำจัด
 กุมารทั้งสอง โดยกล่าวหาว่ากุมารทั้งสองปลุกปล้ำ จึงทำให้กุมารทั้งสองได้รับโทษทัณฑ์ถึงประหาร
 ชีวิต ด้วยแผนการที่เกิดขึ้นจากเจตนาของนางกาไวนี้เอง จึงเป็นกรรกรรมทำให้ผู้มีบุญทั้งสององค์
 ต้องพบความเดือดร้อนจนถึงชีวิตทั้งที่พระองค์มิได้ทำผิดกรรมที่นางกาไวได้รับจึงรุนแรงมาก
 กล่าวคือ นางถูกธรณีสูบตาย ทั้ง ๆ ที่นางอ่อนวอนขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยก็มิได้รับความช่วยเหลือ
 และเมื่อตายไปแล้วยังต้องตกลงไปในแดนนรกอีกด้วย ดังความว่า

นางก็คิดปากคอยเห็นที่คำผิด	นางก็นึกกลัวมาก เพราะคิดถึงความผิด
เวนนำ ถึงคอบอวนวันโน้แลน	เวนนำมาถึงตัวนางวันนี้แล้วหนอ
หนีไปแล้วคืนมาเป็นเหต	หนีไปแล้วกลับมาทำเหตุอีก
ขี้แกเทเวศ จากวงฟ้าชอบขุนคตชน	ขอให้เทพยดานฟ้าช่วยเหลือบ้างเถิด
นางไหวแล้วเดินยงคามฝูง	นางไหวแล้วเดินยงคามาหลาหารไป
โกเวียงหลวงชั่วประมาณ 3 สอย	โกเวียงหลวงประมาณสามร้อย
เพ็ญอนดินหลวงฆ่าเชื้อ	ปรุพีเกิดโกลาหลในทันที
ยะหว่างไวเอาแถวแมเวน	แยกออกจากกันรับเอานางกาไวผู้มีเวร
หลบลึงพื้นดินกินกินเสียสวาง	ตกลงพื้นรางหายไปในดิน
นางก็ค้นซากข้างพื้นแผนพมแลเขอ	นางก็ตายอยู่ในพื้นดินนั้นแล้ว
ตายไปไหมอะเวจิมจุม	ตายไปแล้วยังไปตกนรก
แมโอบะหัดเมียนไปหนามบหนาจาเอย	แมพระโอบะหัดตายไปยังมีมาบคิดตัวไปอีกมาก

: 411

ตัวอย่างนี้แสดงถึงผลกระทบในชาติเดียวกันและยังมีผลในชาติต่อไปอีกด้วย ซึ่งชี้ให้เห็น
 ว่าผู้ประพันธ์ยืนยันว่ากรรมย่อมมีผลต่อเนื่องเสมอ ทั้งในชาติเดียวกันและสืบต่อไปอีกชาติหนึ่งได้
 ความเชื่อเรื่องกรรมนี้มีอิทธิพลอยู่เหนือจิตใจของตัวละคร ดังนั้นเมื่อตัวละครตกอยู่ในสภาวะลำบาก

หรือได้รับความเคียดแค้นจึงแน่ใจว่า ผลกรรมชั่วคิดตามมาจึงก่อให้เกิดเวรกรรม ดังความคิดเห็น
ของชาวเมืองเปงจาน และความคิดของพระเจ้าพรหมศักดิ์ดังนี้

ความคิดของชาวเมืองเปงจานคิดว่ากรรมชั่วมีประมาณและวงบะมาได้รับโทษจาก
พระราชบิดาถึงขั้นประหารเป็นเพราะกรรมแทนหลังคิดตามมา ดังความว่า

เป็นแต่กำเเมน เจาพายหลังนำส่งมาลี เป็นแต่กรรมเวร เจาภายหลังนำส่งมาหรือ

: 23

พระเจ้าพรหมศักดิ์ทรงคิดว่า เป็นเวรกรรมของโอรสทั้งสองพระองค์เช่นกันจึงทำให้
โอรสทั้งสองได้รับโทษถึงประหาร ดังคำกล่าวของพระองค์ว่า

คามที่ทอนกำเเมนเชาแคอง คามที่เอคกรรมเวรเจาสร้างมาเอง

: 23

ความเชื่อเรื่องกรรมในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงบะมาสะท้อนข้อคิดสำคัญว่ากรรมใด
ที่ศาสนายังงอยู่ในจิตใจของคน ครานั้นความเชื่อเรื่องกรรมจะยังคงปรากฏอยู่ ซึ่งจะมีส่วน
ช่วยควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม ทำให้คนอยากทำดีเพื่อให้ตนพบความสุขความสมหวัง
ไม่อยากทำชั่ว เพราะกลัวความลำบากความสูญเสีย

2.2 ความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์

ความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์ เป็นผลมาจากความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และ
ความเชื่อเรื่องกรรม กล่าวคือมนุษย์เชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในโลกนี้มีจริงและมีอิทธิพลต่อมนุษย์
อีกด้วย เช่น เชื่อว่าเทพยดาจะเป็นผู้คอยดูแลพฤติกรรม เห็นการกระทำทั้งในที่ลับและที่แจ้ง
ของมนุษย์ ถ้าขณะมีชีวิตอยู่บุคคลผู้นั้นสร้างกรรมดี เมื่อละจากโลกมนุษย์ไปก็จะได้ไปเกิดใน
แดนสวรรค์ อันเป็นที่อยู่ของปวงเทพยดา

ความเชื่อที่ว่าคนทำกรรมดีในขณะที่มีชีวิตอยู่ เมื่อตายไปจะได้ไปเกิดในแดนสวรรค์
ในวรรณกรรมกล่าวว่า พระมหากษัตริย์ที่ทรงปกครองบ้านเมืองให้เกิดสันติสุขมีความเจริญรุ่งเรือง

โดยทรงยึดมั่นในทศพิธราชธรรมเป็นหลักในการปกครองและทรงมีพระจริยาวัตรที่งดงามคือ
ทรงยึดมั่นในการทำบุญทำทานเป็นนิจ เมื่อสวรรคตแล้วจะไปสู่ยังแดนสวรรค์ ซึ่งเชื่อว่าเป็นภพเดิม
ของพระมหากษัตริย์ก่อนที่จะจุติลงมาเกิดในโลกมนุษย์ ความเชื่อเช่นนี้จะช่วยให้จากการสวรรคต ค
ของพระเจ้าพรหมทัตแห่งเมืองเปงจาน กล่าวว่ เป็นการกลับไปสู่ภพเดิม ณ แดนสวรรค์
ดังความว่า

7 ปีปายบุพะยาเมื่อฟ้า	เจ้ามีปายบุพะยากลับฟ้า
ตามบุญเมืองโกสนแสนโกศ	ตามบุญเมืองกุศลแสนโกฏิ
พระบุญเมืองสาธุสวนแลเขย	พระปายกลับฟ้าสู่สวรรคตแลนอ
เจ้ากลชั่วเมียนเมื่อสู่เมืองสวน	เจ้าก็สวรรคตกลับสู่เมืองสวรรค์
ลาชาตายสู่โลกพานฟ้า	ราชาเสด็จนิพพานก็ไปสู่สวรรค์

: 466

แดนสวรรค์เป็นแดนแห่งความสะอาดสบาย มีแต่ความสนุกสนานรื่นเริง คนจึงปรารถนา
จะไปอยู่ เมื่อตายจากโลกมนุษย์ไปแล้ว แต่การจะไปสู่สวรรค์ใดหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับกรกระทำ
ถ้าทำดีจะได้ไปแน่นอน ดังปรากฏในพฤติกรรมพระเจ้าพรหมทัตจากข้อความในตัวอย่างข้างบน
ในขณะที่ทรงมีพระชนม์ชีพอยู่ ทรงประกอบแต่กรรมดี เมื่อสวรรคตแล้วจึงได้ไปอยู่ ณ แดนสวรรค์
แต่ถ้าในขณะที่เป็นมนุษย์ทำกรรมชั่วหรืออกุศลกรรมไว้มากจะคงลงไปนรกอย่างแน่นอน แม้ว่
แดนนรกจะเป็นแดนที่ไม่พึงปรารถนาแต่ก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ความเชื่อลักษณะนี้มีตัวอย่างของ
นางกาไว และพระไวยะทัตสเนสนัน ดังนี้

ในขณะที่นางกาไวมีชีวิตอยู่ นางคิดริยาและกลั่นแกล้งใส่ร้ายกุมารสุริยะมากและ
กุมารวงยะมากจนทำให้กุมารทั้งสองได้รับโทษทัณฑ์ถึงประหาร เวรกรรมที่นางทำนี้ทำให้นาง
ต้องถูกรณีสืบและเมื่อตายไปแล้วยังต้องตกลงไปในอบายภูมิอีกควย ดังความว่า

ปลัดทะเพ็กวาง 2 แสน 4 หมื่นโยค	ปลัดที่กว้างสองแสนสี่หมื่นโยชน์
หาที่จับบีได้ไปไหมแผนแดง	หาที่อยู่ยังไม่ใดต้องไปตกในแดนนรก

เหล็กและคันหนาหวงอัชชะจัน

2 แสนปลายชะของชมชิ่งอัว

เอานางแกวกาไวเวนเมียนคอบ

ลงสู่พื้นเพิงหมื่นหวนยแคง

จนะฮกฮบบนบามันกระทำ

ลงทั้งเป็นยุเนนาในหม่อ

ล็กและคันหนาหวงอัชจรรย

สองแสนปลายชุกเอารางนางไว

เอานางแกวกาไวเวรตยากรอบ

ลงสู่พื้นเพิงหมื่นชุกแคง

จนะกรรณบบนบามันกระทำ

ลงทั้งเป็นยุเนนาในหม่อ

: 411

พระไอยะทัตอีกผู้หนึ่งที่วรรณกรรมสะท้อนให้เห็นว่า เมื่อสวรรคตไปแล้วของคกไปอยู่
แดนนรก ทั้งนี้เพราะในขณะที่พระณมัตนั้น พระไอยะทัตทรงมีจิตริษยา พระสุริยะมากและ
พระวงษะมาก เพียงความคิดริษยานี้ทำให้พระไอยะทัตได้รับกรรมถึงคกนรก เพราะเป็นการคิด
ริษยาคนมีบุญถึงสองคน ความคิดริษยานำไปสู่การเบียดเบียนหรือการทำลายชีวิตในภายหลัง
แม้ในวรรณกรรมมีกล่าววว่าพระไอยะทัตได้กระทำการทำลายภรรยาที่มีบุญทั้งสอง แต่เพียง
ความคิดริษยานี้ก็ทำให้ได้รับผลกรรมหนักที่สุดแล้ว ถึงความว่า

ยังแต่ไอยะทัตหาเวาบบากาไว

ใจเหิงสาคอบมาจึงเป็นสาย

ตายไปใหม่อบายมัสทั้ง 4

ยังแต่พระไอยะทัตหาเวาบบากาไว

ใจจิตาคอพระองค์จึงได้รับกรรม

ตายไปใหม่ในอบายมัสทั้งสี่

: 399

ผลที่พระไอยะทัตและนางกาไวได้รับจากการคิดริษยาและกลั่นแกล้งใส่ร้ายภรรยา
ผู้มีบุญทั้งสององค์ทำให้ผลกรรมนั้นหนัก เมื่อละจากโลกมนุษย์ไปจึงต้องคกไปอยู่ในแดนทุคติภูมิ
ที่โคชอว อบายมัสสี่ ซึ่งเป็นแดนสำหรับลงโทษผู้มีกรรมชั่ว ในพระพุทธานุศาสนกาลวถึงอบายมัสสี่
ไววามี นิรยภูมิ เปตวิสัยภูมิ อสุรกายภูมิ และดิรัจฉานภูมิ และผู้ที่ตกอยู่ในอบายมัสสี่นี้
ตลอดทุกเวลา นาที่ วินาที คองเสวยทุกข์โหดเป็นประจำ ไม่มีเวลาว่างเว้นเลย
(พระศรีวิสุทธิโสภณ 2513 : 204)

ความเชื่อที่เนื่องมาจากพุทธศาสนาทั้งความเชื่อเรื่องกรรมและนรกสวรรค์ เป็นความเชื่อที่เกี่ยวเนื่องกัน แคนสวรรค์เป็นแดนของผู้มีกรรมดีและแคนนรกเป็นแดนของผู้มีกรรมชั่ว ซึ่งผู้กระทำจะได้รับหลังจากสิ้นชีวิตไปแล้ว นับเป็นความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อความประพฤติของคนในสังคมออกมา

3. ความเชื่อเบ็ดเตล็ด

3.1 ความเชื่อเรื่องพระศรีอารียเมตไตรย

พระศรีอารียเมตไตรย เป็นพระนามของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง ซึ่งจะอุบัติขึ้นในภายหน้า หลังจากสิ้นศาสนาพระโคตมแล้ว ในคราวที่มนุษย์มีอายุยืน 80,000 ปี นับเป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ห้าแห่งภัทรกัปนี้ (พระราชนิพนธ์ 2527 : 290) ในไตรภูมิโลกวิชัยบทกล่าวถึงความสมบุรณ์พินสวในสมัยนี้ว่า "ในครั้งนั้นชมพูทวีปนี้มั่งคั่งบริบูรณ์ทุกหน ภูเขาทุมาชาติทั้งปวงนี้ผลิตดอกออกผลเป็นนิเวศ บำบัดนิคมทั้งปวงนั้นไกล ๆ กันพอชั่วโกกนคก ปราศจากโจรผู้ร้าย บริบูรณ์ด้วยข้าวและน้ำ ขนมของกัณณ์จมนั่งสิ่ง แก้วแหวนเงินทอง เครื่องประดับประดาวัตถุอลังการ สรรพสิ่งทั้งปวงก็จะบังเกิดอยู่เนื่องนอง แผ่นดินจะราบเป็นหน้ากลองชัยเกษรไม่มีหลักคอกเสี้ยนหนาม คนทั้งปวงจะมีรูปอันงามเสมอกัน ไม่มีคนโง่ คนบ้า ทุหนวก ตาบอด ง่อยเปลี้ยเคี้ยบกอม พิกุลพิการอันใดอันหนึ่งเลย คนครั้งนั้นปราศจากโรคพยาธิอุจิวะต่าง ๆ เห็นกันแล้วก็ย่อมมีเมตตาจิตแก่กัน" (พระยาธรรมปริชา (แก้ว) 2521 : 216)

เนื่องจากพุทธศาสนาของพระศรีอารียเมตไตรยเป็นยุคที่มีแต่ความสุข ความความเชื่อที่กล่าวมานั้น จึงเป็นยุคที่ทุกคนปรารถนาจะมีชีวิตที่ยืนยาวหรือให้ได้ไปเกิดในสมัยนั้น และความเชื่อเช่นนี้ได้อาหยอกให้ปรากฏในวรรณกรรมว่า ยุคพระศรีอารียเมตไตรยเป็นยุคที่พึงปรารถนาของทุกคน ปรากฏตอนที่พราหมณ์ราชบุโรหิตอวยพรให้จักกะสอนและนางแพงพันคอนสุชาติในงานอภิเษกในตอนหนึ่งของคำอวยพร พราหมณ์กล่าววาทขอให้นักบริษัทั้งสองมีชีวิตที่ยืนยาวไปจนถึงสมัยพระศรีอารียว่า

สองบุหมัน เทาเชนพะองอานแคเนอ

(ขอให้) ทั้งสองจงอยู่มั่นคงกราบถึงสมัยพระศรีอารีย
นั้น เทอญ

พระศรีอาริย์ ในที่นี้ คือ พระศรีอาริย์เมตไตรยนั่นเอง

3.2 ความเชื่อเรื่องบุพเพสันนิวาส

ความเชื่อในเรื่องบุพเพสันนิวาส เป็นความเชื่อที่ว่าบุคคลที่เคยเป็นคู่ครองกันในปางก่อนจะไคมาเป็นคู่ครองกันอีกในชาติต่อไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความเชื่อเช่นนี้ปรากฏในความคิดของตัวละครต่อไปนี้ คือ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสิริวัณณวรีนารีรัตน์ และพระเจ้าโกสัมพีนคร

ในความทรงจำของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสิริวัณณวรีนารีรัตน์เคยเป็นเนื้อคู่กันมาแต่อดีตชาติ ดังความว่า

น้องยาสงกาคอยบุลลนแสนส่วนเฮนนี้
มีงาหาคาคาแทนแค้นแน้นหาคาคาแทน
แค้นนั้นปอนลงคืนเฮย

น้องอวยโยกาคอยโบรารณแสนส่วนมาแล้ว
บุพเพสันนิวาสนั้น เทพคาไคกำหนดมาแต่สวรรค์แล้ว
แค้นนั้นหยอนลงน้องเฮย

: 123*

จากตัวอย่างนี้ชี้ให้เห็นว่ามีบทบาทกำหนดคู่ครองคือ แค้น ซึ่งเป็นเทพคาที่เชื่อว่า เป็นผู้กำหนดคู่ครองใหม่จนกระทั่งแค้นนั้นยังไม่มาเกิด เมื่อแค้นกำหนดคู่ครองไว้ให้แล้ว ก็จะบันดาลให้มีรูปมีร่างเกิดขึ้นและส่งลงมาเกิดในเมืองมนุษย์ จากความเชื่อเช่นนี้จึงปรากฏว่า แค้นไคกำหนดให้พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสิริวัณณวรีนารีรัตน์เป็นคู่ครองกันมาแต่ปางก่อนจึงทำให้ไคมาพบและ เป็นคู่ครองกันอีกในชาตินี้ ดังคำประพันธ์ข้างต้น

บทบาทของแค้นมิได้หมดบทบาทเพียงกำหนดคู่ครองและบันดาลให้มีรูปมีร่างลงมาเกิดเพียงเท่านั้น แต่ยังช่วยให้คู่ครองที่อยู่ห่างไกลกันไคมาพบกันอีกด้วย ความเชื่อเช่นนี้ผ่านความคิดของนางสิริวัณณวรีนารีรัตน์กล่าวกับพระยาโกสิณท้าว นางและโอรสสองเป็นเนื้อคู่กัน แม้จะอยู่ไกลกันและต้องฉวยอุปสรรคนานัปการ แค้นก็ได้พาให้ทั้งสองมาพบกัน ดังความว่า

1 มี 2 แค้น : มีและแค้นมาจากคำว่า สายมีงา สายแค้น คือ บุพเพสันนิวาส
สายสวาท (พิรุณ มลิวัด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์) ผู้ใดจึงเป็นผู้สัมภาษณ์ ที่มาจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2530)

ขอยื่นแนนน่านาววันควนเคยพระองแคว
จึงไค่นำแนบเนื้อแฝงผืนฝายทวงแทนแคว

ขานแนนชักนำมาพบกันเพราะเคยเป็นคู่พระองค
จึงไค่นำมาพบและรักกันไค

: 258

ความคิดของพระเจ้าโกสัมพีเป็นอีกความคิดเห็นหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าคนที่เคยเป็น
คู่ครองกันมาก่อนคือชาติจะครองครองกันไปอีกในทุกราชชาติเพราะถือว่าเป็นบุพเพสันนิวาสจะ
ตัดสินไม่ได้ด้วยความคิดเช่นนี้ พระองค์จึงไม่ตัดสินเมื่อพระสุริยะมาคส่งพระราชสาส์นมาสู่ของ
พระธิดาให้ไขะสอนเพราะถือว่าทั้งคู่นั้นเคยทำบุญรวมกันมา(บุญเจ้าตากเคย) ถึงความว่า

เราห้ามความเชื่อชาคนภูพานเฮย

เราไม่ห้ามความเชื่อชาคนภูพานเฮย

สมควนหมื่นชินชิตชินไค

สมควนหมื่นชินชิตชินความรักไค

เนิงควาเบื่องบุญเจ้าตากเคยหันทอน

เป็นเพราะเบื่องบุญเจ้าตากเคยทำรวมกันมานั้นแล้ว

: 444

และถ้าไม่เคยเป็นคู่ครองกันมาก่อนในอดีตชาติ ในปัจจุบันชาติก็จะไม่ได้เป็นคู่กัน
ความเชื่อเช่นนี้จะเห็นได้จากคำพูดที่ขุนคลังกล่าวกับสาวเมืองโกสัมพีว่าที่ตนต้องแควคลาดจากกัน
เพราะไม่เคยอยู่รวมกันมา "บุญไม่เคยคลาคนองแคว" ถึงคำประพันธ์ว่า

บุญไม่เคยคลาคนองแควเกิดเทียมออก

บุญไม่เคยสร้างรวมกันจึงทำให้คลาดแควจากนอง

: 105

3.3 ความเชื่อเรื่องคนนารีนล

คนนารีนล เป็นคนไม้ที่เกิดในป่าหิมพานต์ ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาค
สะท้อนถึงความเชื่อเรื่องคนนารีนลว่า เป็นคนไม้ที่มีอยู่จริง ผิดของคนไม้ประเภทนี้จะมีรูปร่าง
เหมือนมนุษย์เป็นเพศหญิง ลักษณะรูปร่างหน้าตาจะเหมือนกันหมดทุกผด มีความงามเป็นเลิศ

* ชื่น = ที่รัก คนรัก ความรัก

พูดไม่ได เมื่อยังหอยกิดอยู่กับลำตนจะอยู่ในลักษณะนั่งมีกาย (กลีบเลี้ยง) ห่อหุ้มอยู่ถึงเอาจ
เมื่อหล่นจากตนแล้วเดินไต่เหมือนกับคน มีวัฏจักรการเกิดดับเหมือนไม้ผลทั่วไป ในวรรณกรรม
เรียกตนนารีผลว่า ตนนางกาย มีรายละเอียดดังนี้

แต่นั้นสองก็ไป ถึงเทานางกายบานแบ่ง
แป้นแวนหนางามยอยยิ่งเขียน
คิ้วคากคอมตาเหลือดไวย่นชวนนี้
เมือนคังอินคาเขียนเคี่ยมคมคางคิ้ว
หูกพรอมคางคอกมคาค
นมคัมคังหัวแยมคังคน
ผมเกศเกลามวยบอนคกคี่
คำบั้งสีคังมะหานินแกว
คนคัวเกียงขาวแกงหมักหมอน
ชะซอน*หนางามลนกวาคน
ปากบิ่โคมีแคคหัว

.....

คังวานังยุคนกวางคอกโกสอน
นางกายสาวกามฮองเฮียงเฮา
มีคณคังโกสอนควงคอก
กามหุ้มเทียมซอน ๆ แอว

.....

ลีลามายคังคนเคินผาย

.....

หลายสำเนื่อสาวเทศนางกาย
สอลอนหลายรูปเคียวเหมือนแถม

แต่นั้นกับคิริยทั้งสองไปถึงแหล่งนางกายบานแยม
เคารพหนางคางมึงกวาวาค
คิ้วโก่งโก่งคางแวววาวงคางม
เหมือนคังพระอินทรเขียนคางคางคิ้ว
หูกพรอมคางคอกมคาค
นมคังคังหัวคัมคังคน
ผมเกศเกลามวยบอนคกคี่
สีคำสนคังมะหานินแกว
คนคัวเกลี้ยงขาวแกงสะอาด
ใบหนางคางมลนกวาคน
พูดไม่โคมีแคคหัว

.....

คังวานังยุคนกลางคอกเป็นเกสร
นางกายสาวกามรองเรียงรับไว้
คัวคณคังเป็นเกสร
กามห่อหุ้มเทียมซอนถึงเอาจ

.....

ลีลามายคังคนเคินไป

.....

หลายสำเนื่อสาวเทศนางกาย
สอลอนหลายรูปเคียวเหมือนแถม

*ชะซอน = ชาชอน, งคางม

นางพองหุบเหี้ยวเนื้ออกหลนเต็งคินกิมี่

นางพองหุบเหี้ยวเนื้ออกหลนเบนคินกิมี่

นางพองจีจุ่มสอยบะลนเต็งคิน

นางพองกำลังชื้อและมอยสอยบะลน

นางพองบานงามเพียงนางกายไชรา

นางพองกำลังบานงามเพียงนางคลกสิบดอก

: 39* - 40*

ความเชื่อเรื่องคอกนารีมล หรือคอกนางกายว่ามีจริงนี้ เป็นความเชื่อที่มีมาแต่อดีต ในไตรภูมิพระร่วงกล่าวว่ ปาโมนารีมลแล้วลูกไม้หนึ่งงามนัก ถึงสาวอันพึ่งใหญ่ได้ 16 ปี แลฝูงผู้ชายใดเห็นก็มีใจรักนัก ครั้นว่าหลนคอกฝูงนกกลุ่มกันคังหมักนึ่ง (พญาลิไทย 2526 : 133) ในไตรภูมิโลกวิจิตรบอกว่ กถาถึงคอกนารีมลว่า คอกไม้ที่นั้นถ่านแล้วก็ปรากฏ มีลักษณะดังสตรี รูปสรีระนั้นประกอบด้วยอวัยวะใหญ่ น้อย ปรากฏนัยใด คอกพฤษภาในป่านารีมลนั้น ครั้นบานก็มีลักษณะเหมือนสตรีประกอบด้วยอวัยวะใหญ่ น้อย ปรากฏดังนั้น คุหญิงแล้วไปคอกไม้ จำพวกนั้น จะได้คอกกันหาบมิได้เหมือนกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (พระบาทสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร 2520 : 241)

จากการศึกษาเรื่องความเชื่อที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรม ทำให้เห็นว่าความเชื่อต่าง ๆ ที่ปรากฏว่าเป็นความเชื่อที่ฝังอยู่ในจิตใจของคนในสังคมมาจนถึงยุคปัจจุบัน ก็จะเห็นได้จากความเชื่อเรื่องกรรม ในทุกวันนี้ยังสอนให้เชื่อเรื่องกรรมซึ่งในวรรณกรรมก็ได้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า บุคคลทำกรรมใดไว้จะต้องได้รับผลกรรมนั้นตอบแทนอย่างเลี่ยงไม่ได้ แม้ว่าในภายหลังจะสำนึกผิดได้และไม่อยากรับผลการกระทำนั้นเพียงใดก็จะปฏิเสธไม่ได้เลย

ความเชื่อเกี่ยวกับการศรัทธาบุคคลก็เป็นความเชื่อที่ยังฝังแน่นอยู่ในจิตใจของคนตลอดมาเช่นกัน จากความเชื่อที่สะท้อนให้เห็นว่า คนที่คนชั่วจะมีลักษณะพิเศษบางอย่างที่พอจะแสดงออกให้สังเกตได้บ้าง คนที่ลักษณะดีบ่มเป็นคนดี ความเชื่อเรื่องนี้ช่วยให้คนสามารถเลือกคบหาหรือได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่นให้เขาศรัทธาหรือไว้วางใจ

ประเพณี

ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาศสะท้อนประเพณีที่สืบทอดและยอมรับของคนส่วนใหญ่ในสังคมไว้สองลักษณะคือ ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต และประเพณีเกี่ยวกับการปกครอง ดังรายละเอียดดังนี้

1. ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

ในช่วงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย มนุษย์จะเกี่ยวข้องกับประเพณีต่าง ๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และเมื่อใดปฏิบัติความประเพณีแต่ละประเพณีแต่ละช่วงระยะเวลาจะช่วยให้เสริมสร้างความมั่นใจให้เกิดขึ้นได้ ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตที่ถ่ายทอดไว้ในวรรณกรรมมีประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีการสู่ขวัญ ประเพณีแต่งงาน และประเพณีเกี่ยวกับการตาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด

ในวรรณกรรมสะท้อนถึงประเพณีเกี่ยวกับการเกิดตั้งแต่จุดเริ่มต้นของการเกิด คือจะเริ่มเมื่อบิดาหรือมารดาฝัน ความฝันจะเป็นเรื่องซึ่งบอกว่าการมาปฏิสนธิในครรภ์มารดา เช่น เมื่อพระสุริยะมาศและพระวงษะมาศจะลงมาปฏิสนธิในครรภ์นางพิมพา นางฝันว่าได้พระอาทิตย์และพระจันทร์มาไว้ในครอบครอง ดังความว่า

ฝันว่าพระอาทิตย์เสด็จลงกลาง	ฝันว่าพระอาทิตย์เสด็จลงกลาง
เหืองอกนางลวดก้นกินได้	บนอกของนางและก้นกินได้
ฝันว่ามีจับได้พระจันทร์มาเอียงรวม	ฝันว่ามีจับได้พระจันทร์มาเรียงรวม
กำแกนไคนางนอยคั่นคนแหแล้ว	คว่ำกำไว้ไคนางพิมพาสะอื้นแล้ว

: 6

ความฝันของนางพิมพาครั้งนี้เป็นสิ่งบอกเหตุให้รู้ว่าเริ่มมีชีวิตเกิดขึ้นภายในร่างกายของมารดาแล้ว ในวรรณกรรมมีอีกกล่าวถึงการอภิมาตริภรรยาและจะกล่าวถึงประเพณีเกี่ยวกับการเกิดอีกเมื่อถึงกำหนดคลอดโดยจะกล่าวเพียงว่า เมื่อทารกพ้นจากกายมารดา

ทหารจะถูกนำไปชำระระหว่างนาค และเอาผ้าขึ้นคี่มาห่อหุ้มร่าง ก็จะเห็นได้จาก
ตอนพระวรวงษะมาคและพระไวยะหัตถ์ประสทิ ถึงนี้

ตอนพระวรวงษะมาคประสทิโคสละทอนถึงประ เพล่เกี่ยวกับการเกิดว่าจะนำทหารไปชำระล้าง
และคัดสายรก แล้วจึงเอาเนื้อผ้าขึ้นคี่มาห่อหุ้มร่าง ถึงความว่า

เขาก็สละหว่างคักแก้บะบวน

เขาก็ชำระล้างคักกรบบริบูรณ์

เขาก็เอาหางคำหมาโหมม

เขาก็เอาผ้าขึ้นคี่ห่อพระองค์ประคองอุ้ม

เขาก็เอาผ้าขึ้นคี่เพิ่มปางนาค

เขาก็เอาพระองค์ขึ้นส้นปรนสา

: 9

ตอนพระไวยะหัตถ์ประสทิก็กล่าวถึงประ เพล่การเกิดตอนนี้อย่างรวบรัดเช่นกัน คือ
กล่าววว่า นำทหารมาชำระล้างเท่านั้นเอง ถึงความว่า

เขาก็โหมกันล้างอุ้มอวนมาแผง

เขาก็ช่วยกันล้างอุ้มพระองค์แนบกาย

เขาจอมแพงสัปปางแกว

เขาบอดขั้วสัปปางคแกว

: 10*

ในวรรณกรรมสละทอนถึงประ เพล่การเกิดอย่างรวบรัด แสดงว่าประพันธ์ให้มีความสำคัญ
ในขั้นตอนนั้นอย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าเป็นช่วงแรกของชีวิตที่ยังคงขึ้นอยู่กับบิดามารดา คัวละคร
ยังไม่สามารถเลือกวิถีชีวิตด้วยตนเอง นอกจากนี้ยังเป็นช่วงระยะที่พื้นฐานของคัวละคร ดังนั้น
จึงมีรายละเอียดไม่มากนัก

1.2 ประเพณีสู่ขวัญ

ขวัญเป็นสิ่งที่ประจำอยู่ในตัวมาตั้งแต่เกิดและจะเจริญวัยควบคู่ไปกับเจ้าของ
ขวัญเสมอ เมื่อจะเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชีวิตของเจ้าของขวัญจึงมักต้องบอกให้ขวัญรับรู้ไว้ด้วย
เพื่อขวัญจะได้ไม่ตื่นตกใจและหนีจากไป เพราะถ้าขวัญยังอยู่กับคัวจะทำให้เจ้าของขวัญอยู่เป็น

เป็นสุข ไม่เจ็บไข้หรือเสียชีวิต การบอกขวัญให้รับหรือพิธีขวัญที่ปรากฏในวรรณกรรมจะมี
3 ลักษณะ คือ ขวัญเคียน ขวัญในพิธีแต่งงาน และขวัญเมื่อเดินทางไกล มีรายละเอียดดังนี้

1.2.1 ขวัญเคียน

ประเพณีขวัญเคียนจะทำเมื่อทารกอายุครบหนึ่งเดือน ในการขวัญเคียนนี้
จะขวัญทั้งมารดาและทารก และมักจะถึงชื่อทารกในขณะนี้ด้วย ประเพณีการขวัญเคียนกล่าวไว้
ตอนไอรสไอยะศักดิ์มีอายุครบหนึ่งเดือน วาจะกองมีพาขวัญ*มีเหล้า และฝ่ายฝ่ายรับผูกข้อมือ
เจ้าของขวัญ ผู้ที่มาร่วมพิธีขวัญ คือ ผู้อาวุโสที่เห็นที่การพนันดีจะเป็นผู้ผูกข้อมือและ
ขวัญ (เรียกขวัญ) ให้เขาสร้างกายพร้อมทั้งให้กลัโหพร ถึงความว่า

มีประกอบไคณักัดคะลึงญ

ฝูงหมู เสนาขุนธัมโหมโองกว้าง

พาขวัญทั้งบายศรีสองออน

อันว่าลูกพระบาทเจ้าวันมีชื่อออกเคียนแหแล้ว

เมื่อนั้นพามมะนาเขาถวายพอนบนอบ

ฝ่ายเหล้าแล้วบายฝ่ายผูกแขน

มาเขยวันแจมเจานอยหนอโสมศรี

ทั้งกองแพงแม่มาคาพอม

จงโหมยั้นหมันพันวิศสาหลายชวบ

สาสนาพุทธเจ้าพาทนาลวงมาหันทน

เมื่อนั้นชูโธทาวหาธัมมามะกอน

คามแนวนามแมเทวีธาย

ชื่อว่าไอยะศักดิ์ทาวลูกแมก้าไวแลนา

วันประกอบไคณักัดฤกษ์มงคล

ฝูงเสนาขุนธัมมารวมในโรงกว้าง

พาขวัญทั้งบายศรีสองออน

อันว่าลูกพระบาทเจ้าวันนี้จะครบเคียนแล้ว

เมื่อนั้นพราหมณ์เขาถวายพอนบนอบ

ฝ่ายเหล้าแล้วหยิบฝ่ายผูกแขน

มานะขวัญแจมเจานอยหนอโสมศรี

ทั้งทารกแม่มารคาพอม

จงโหมยั้นหมันพันวิศสาหลายชวบ

สาสนาพุทธเจ้าพาทนาลวงมานั้นเทอญ

เมื่อนั้นชูขั้วทาวหาธัมมามะกอน

คามแนวนามแมเทวีธาย

ชื่อว่าไอยะศักดิ์ทาวลูกแมก้าไวแลนา

*พาขวัญ คือ บายศรี อันไคแก่ เครื่องเชิญขวัญหรือรับขวัญ

การเรียกขานครั้งนี้เป็นการเรียกขานของทารกและมารดา (สองออน) ให้เข้ามาอยู่ประจำตัว เพื่อให้ขานของทารกกล้าแข็งจะไต่อยู่กับเจ้าตัวตลอดไป และขานของมารดาจะได้รับรู้ว่าจะมีชีวิตใหม่เข้ามาเกี่ยวของควบ การแจ้งให้ขานรับรู้ในสิ่งใหม่ ๆ ที่จะเข้ามาเกี่ยวของกับตัวเจ้าของขานนั้นเป็นสิ่งจำเป็น เพราะเป็นการป้องกันมิให้ขานที่ตกใจหนีไปเมื่อเห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตัวเจ้าของขาน

1.2.2 ขานขานแรงงาน

ประเพณีขานขานแรงงาน เป็นการเรียกขานขานขานสาวให้มาอยู่กับตัวและบอกให้รู้ว่าออกไปบุคลลทั้งสองจะคงอยู่เป็นสามภรรยาด้วยกัน เพื่อขานจะได้รับรู้และเข้าใจสภาพที่จะเกิดขึ้น ประเพณีขานขานแรงงานกล่าวไว้ชัด เชนคอนอกเษกพระวงษะมาก นางโควินและนางบัวคำ ซึ่งในบทขานขานจะเรียกขานที่ไปเพิกัดเพลินอยู่ในแหล่งคาง ๆ ให้เข้ามาสู่ขานขานและสาวให้มาอยู่เป็นคู่ครองกันในปราสาท แล้วจบลงด้วยการโห่พร ถึงความมา

มาเบอจอมกะศักดิ์เชื้อเค็นเคียวหลายเดา

เขาเถื่อนกว้างพนอมไม้แฉไฟ

หลอนวาโคทองที่อายล้ำากอนนอกก็ดี

ขวันหัวคกหัดปักเย็นสาংเชื้อ

จงให้มาชมรอนปางทองผาสาต

ขวันพระบาททาวมาชมเนือสูกิ่งพ็ทอน

มาเบออ้วยอคแวกทั้งคูเลียงอม

ขวันเรชมรสคนคอมทาว

จงให้ขานขานขานขานขานขานขาน

สูกยู่สาংสินชอยล้ำากอนนอกก็ดี

บิละบวนแล้วถอยพาลาเล็ก

มานะจอมกัมกรียเชื้อเค็นเคียวหลายแห่ง

เขาเถื่อนกว้างพนอมไม้ป่าไฟ

แมนวาโคทองที่อายล้ำากอนนอกก็ดี

ขวันหัวคกเมืองยักเยเย็นสาংเชื้อ

จงให้มาเคียงคูอยู่ปรางคทองปราสาท

ขวันพระบาททาวมาชมเนือสูกายพระองค์เถิด

มานะเจายอคแวกทั้งคูเคียงกัน

ขวันเรชมรสคนกับทาว

จงให้ขานขานขานขานขานขานขาน

สูกยู่สาংสินชอยล้ำากอนนอกก็ดี

บิละบวนแล้วเก็บพาขานขานขาน

ประเพณีสัญญาต่งงานที่ปรากฏในวรรณกรรมมักจะประกอบขึ้นภายหลังจากการเดินทางไกลของคหบดี เพราะฝ่ายชายมักต้องจากบ้านเกิดเมืองนอนไปศึกษาหาความรู้และจะไปไถ่ภรรยาซึ่งเป็นเจ้าหญิงหรือธิดาเจ้าเมืองใดเจ้าเมืองหนึ่งกลับมาบ้านเมืองด้วย ดังนั้นประเพณีสัญญาต่งงานจึงต้องเรียกขานคหบดีให้เข้ามาอยู่กับเนื้อกับตัวด้วย ประเพณีนี้คู่ไต่จากคหบดีสัญชาติเขมรสอน กับนางสีสุพัน เมื่อทั้งสองเดินทางมาถึงเมืองพาราณสี ซึ่งเป็นประเพณีสัญชาติที่ยิ่งใหญ่ มีทั้งพิธีสงฆ์และพิธีพราหมณ์ พิธีจะเริ่มด้วยพระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถา และประพรมน้ำพระพุทธมนต์ให้ แล้วจึงเป็นหน้าที่ของพราหมณ์ทำพิธีสัญชาติโดยมีเจ้าของขบวนหนึ่งครองหน้าพาขบวนพระบรมวงศานุวงศ์ใหญ่ จะใช้ฝ่ายผู้ขอหมั้นพร้อมทั้งกล่าวคำเรียกขานให้เขาสร้างกายพร้อมทั้งให้พร ดังความว่า

แด่นั้ไยยะสอนเขามงคฺนพอมคฺ

อันวามะหาสังคละลาเจาสฺนํนำสงทาวมว

พอมพำนาง

หคนำแลวทังคฺนจันทา

มะหาไรหลวงสฺนคฺนงคฺนคำ

บิละบวนแลวพาขวันเอยังพา

พะบาดเจามาภาพอมพำแพง

คณาวพอมชีวาหทังแม

อุบะปลาดทาวเสนาชากราบกอน

พาาง ๆ นี๊วถววยเล็กเลี่ยนลง

ทีศาเหลื่องเฮือเฮื่องเพี้ยนไค

ลาธะบุคเขาพาขวันเพี้ยนมาค

คันทะลาคลวนหอมเฮาอวงโอย

พามมะนาพอมโอยพอนลิตทิดเคค

ทาวเทคเบื่องบ่ฝ่ายมูกแขน

คณาวพอมใหม่คำเคี่ยนคาค

แด่นั้ไยยะสอนเขามงคฺนพอมคฺ

อันวามะหาสังคละลาเจาสฺนํนำสงทาวมว

(สีสุพัน)

รคนำแลวทังคฺนทาควบไมจันทนหอม

มหาชัยหลวงสวคฺนงคฺนคำ

บริบุดแลวพาขวันเรียงไวไกล ๆ

พระบาทเจามาภาพอมกับนาง

คณาวพอมชีวาหทังแม

อุบะปลาดทาวเสนาชากราบกร

ประนมบั้นถววยกราบลาถอยเรียงกันลงมา

ทีศาเหลื่องเรือเรือเพี้ยนไค

ราชบุตรเขาพาขวันเพี้ยนมาค

คันธราชลวนหอมรินรวงโอย

พราหมณ์พอมอวยพรสิทธิเดช

ทาวคางเมืองจับเอาฝ่ายมูกแขน

คณาวพอมใหม่คำมูกมัด

พระแม่เจ้าอาออกญเชิง
 เคียนขวัญอันเฝ้ากมเฝ้าเงนื้อ
 มาเยอสองกะสัดเชื้อแนวนโปงมิง
 ชมรากสายสงเชื้อเคือบควา
 ขวันหัวเขาคงหินแหวหาค
 ทองที่ยายยาเสวโสกลีแคเนอ
 จงมาอยู่เงอมเงาเงน้อมฮักเฮย
 สองเพ็งพาวอยู่บนพันเขา
 ยาให้มีโพทองป้างมิงเบียด
 เคาะแขงเขาชมเน้อออกหนึ่ลูกเฮย
 จงให้หอมพณสงแทนเมืองสังเกด
 ฮอยเอ็ดปะเทคทาวมานอมสวไฮพ็ทอน

หังยอกแถววันคาคเฮียงสมกัก
 มาชมสองอยู่บนยาวเกา
 ปางหลวงไวส์สัพพันเจ้าแคง
 หอมพ็องพงเชื้อชมนมแม่ทอน
 บัดะนวนแลวดอยพาลาเล็ก

พระแม่เจ้าและพระเจ้าอาที่ผูกข้อมือ
 ผูกขวัญอันเฝ้ากมเฝ้าเงนื้อ
 เชิญมาเถิดสองกมกริบเชื้อองค้อนทรโปงมิง
 ชมรากสายสงเชื้อเคือบควา
 ขวันหัวเขาคงหินแหวหาค
 ทองที่รายยาเสวโสกลีแคเนอ
 จงมาอยู่เงอมเงาเงน้อมฮักเฮย
 สองเพ็งพาวอยู่บนพันเขา
 ยาให้มีโพทองป้างมิงเบียด
 เคาะแขงเขาชมเน้อออกหนึ่ลูกเฮย
 จงให้รักมาพลสงแทนเมืองสังเกด
 รอยเอ็ดปะเทคทาวมานอมสวไฮพ็ทอน
 ไหแลว

หังยอกแถววันคาคเฮียงสมกัก
 มาชมสองอยู่บนยาวเกา
 ปางหลวงไวส์สัพพันเจ้าแคง
 หอมพ็องพงเชื้อชมนมแม่ทอน
 บัดะนวนแลวดอยพาลาเล็ก

: 265* - 266*

1.2.3 สวัญเมื่อเดินทางไกล

ประเพณีสวัญเมื่อเดินทางไกล เป็นการสวัญเมื่อเจ้าของขวัญตามพัน
 การเดินทางมา หรือเมื่อบุคคลที่จากกันมานานแล้วได้มาพบกันจึงจะเรียกขวัญให้เข้ามาอยู่ใน
 ร่างกายเพื่อความป็นสิริมงคลแก่ชีวิต เพราะถือว่าในระหว่างการเดินทางหรือระหว่างที่จากไปนั้น
 ผู้นั้นจะไ้ไปพบกับสิ่งต่าง ๆ นานัปการ การสวัญในลักษณะนี้เช่นคอนนางโควินสวัญให้ชีวิตหา

เมื่อได้พบกันหลังจากที่ชีวหาญภรรยาขายพรานแย่งเอาไปทิ้งในป่า นางโควินได้เรียกขวัญ
ของโอรสให้เขามาสู่กาย พร้อมทั้งให้พรแก่โอรสอีกด้วย ดังความว่า

มาเยือนสมุคสอยอินบงบันรูป	มาเกิดจันทรสมุทรสอยพระอินทร์แต่งบันรูป
ขวัญแกนแก้วมาสู่กึ่งแม่ทอน	ขวัญแกนแก้วมาสู่กายลูกของแม่ ถึก
จงให้มายืนหมั่นพันวัดสาแสนชวบ	จงให้มายืนหมั่นพันปีแสนปี
มาสู่ทองขวัญ เจายาออนแม่เนอ	มาสู่กายขวัญ เจายาออนนะ

: 206

คำขวัญของนางโควินแสดงถึงความเมตตาปรานีของมารดาที่มีต่อบุตรธิดา คำที่นางใช้
เรียกโอรส คือ "จันทรสมุทร สร้อย แกนแก้ว" ล้วนเป็นคำที่หมายถึงสิ่งที่มีค่ามากสำหรับผู้เป็น
มารดา แม่เตรียมพรานหาตาของบุตรถึงดงมาอย่างหาที่มิได้ในสายคาของมารดา เหมือนกับ
พระอินทร์เป็นผู้ให้ส่งมาเกิด ความเมตตาปรานีของมารดาต่อการใหญ่โตมีความสุข มีขวัญ
และกำลังใจที่เข้มแข็งเลี้ยงง่ายไม่อ่อนไม่ทวน มีชีวิตที่ยาวมากที่สุด (พันปี แสนปี) เทาที่จะ
เป็นไปได้ การสู่ขวัญของนางโควินนี้แบบไม่มีพิธีการ คือ ไม่มีขั้นตอนในพิธีเหมือนสู่ขวัญเคียน
หรือสู่ขวัญแต่งงาน ความแตกต่างกันในพิธีการนี้ส่งผลที่แตกต่างกันด้วย กล่าวคือ การทำพิธีสู่ขวัญ
ที่มีพิธีการจะสร้างความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่พิธีและตัวเจ้าของขวัญ แต่การสู่ขวัญที่ไม่มีพิธีการ
เช่น นางโควินเรียกขวัญโอรสจะสร้างความผูกพันทางใจซึ่งกันและกัน อันจะก่อให้เกิดความอบอุ่น
ระหว่างบุคคลทั้งสองได้เป็นอย่างดี

1.3 ประเพณีแต่งงาน

ประเพณีแต่งงานเป็นประเพณีที่แสดงว่าชายและหญิงได้ตกลงร่วมชีวิตกันพร้อมจะ
ผจญอุปสรรครวมกัน ในวรรณกรรมกล่าวถึงประเพณีแต่งงานโดยฝ่ายหญิงเป็นผู้เดินทางไปแต่งงาน
กับฝ่ายชาย และจะให้รายละเอียดเฉพาะการจัดเตรียมสิ่งของมอบให้ไปพร้อมกับธิดาเท่านั้น
ส่วนขั้นตอนอื่น ๆ เช่น การสู่ขอจะเกริ่นบอกให้รู้เท่านั้นมิได้ให้รายละเอียดอย่างใด คือ
กล่าววามีการแต่งตั้งบุคคลนำสาสน์ไปหาญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายหญิง ถ้าทางฝ่ายหญิงมีฐานะเท่าเทียมกับ

ฝ่ายชายคือ มีฐานะเป็นเจ้าเมือง ฝ่ายชายจะต้องมอบเครื่องบรรณาการ ไปถวาย พร้อมกับบุคคล
ที่ส่งสาสน์ไปสวามิภักดิ์ เช่น พระสุริยมาศให้ขุนคลังนำเสนาบดีผู้ใหญ่ของพระองค์นำพระราชสาสน์
พร้อมด้วยเครื่องราชบรรณาการ ไปถวายเจ้าเมืองโกสัมพีเพื่อสวามิภักดิ์ แด่ดาฝ่ายหญิงมี
ศักดิ์ต่ำกว่าฝ่ายชายคือ ฝ่ายชายที่ฐานะเป็นกษัตริย์ ฝ่ายหญิงเป็นคนในปกครอง ฝ่ายชายจะสวามิภักดิ์
โดยให้ทหารนำพระราชสาสน์ไปบอกให้ดาของฝ่ายหญิงนำธิดามาถวายให้พระองค์ท่านนั้น ดังเช่น
พระเจ้าอู่ทองให้ทหารนำพระราชสาสน์ไปบอกเศรษฐีโศภิตให้ให้ธิดาคือ นางโศภิตมาถวาย
ดังความว่า

พระก็บอกให้เสนาโอรสในไปเฝ้า
ก็ถามบอกแล้วในเห็นสิ่งขุน
เมื่อนั้นพระอู่ทองเสนาโอรสใน
ไท่เสด็จเฝ้านางมาถวายแก่กษัตริย์
โหมมาแล้ว ๆ แหมเห็นอุคสาพิเศกมาเนอ

พระก็บอกให้เสนาโอรสในรีบไป
ก็ถามบอกไว้ข้างในเป็นคำสั่งขุน
เมื่อนั้นพระองค์กล่าวสั่งขุนใน
ให้เศรษฐีเฝ้านางมาถวายแก่กษัตริย์
ให้รีบมาให้ทันอุคสาพิเศกมาเนอ

: 116 *

เมื่อบิดามารดาได้รับการทรมานสวามิภักดิ์จากฝ่ายชายแล้ว บิดามารดาจะตัดสินใจให้
หรือไม่ ถ้าตกลงใจมอบให้ บิดามารดาของฝ่ายหญิงจะมอบธิดาให้ไปแต่งงานกับฝ่ายชาย
ณ บ้านเมืองของฝ่ายชาย พร้อมกันนี้จะต้องจัดเตรียมสิ่งของไปพร้อมกับธิดา สิ่งของที่พระเจ้าโกสัมพี
และเศรษฐีจัดเตรียมคือ เสื้อผ้า เงิน ทอง ขาง มา วัว ควาย หาสชาย และหาสหญิง การเตรียม
มอบสิ่งเหล่านี้ไปให้ฝ่ายชายพร้อมธิดาเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมา ดังปรากฏในการจัดเตรียม
สิ่งของของพระเจ้าโกสัมพี ดังความว่า

บันนากันกำพาลาถวายมอบ
มีเครื่องอวยกำเขม 4 แสน
เสื้อผ้ามอมมามิงโกโน
มะหิงสาเสียงหัวเวียงทั้งราง

บรรณาการฝ่ายพาราถวายมอบ
มีเครื่องรอบกำเขมสี่แสน
เสื้อผาพร้อมมามิงวัวโค
มหิงสาเสียงหัวเวียงทั้งราง

ทาสีหาหาสาทมขาม

แล้วจึงตั้งบังถวนถักทอง

คามฮักทาวแตกอนแถมมา

วิวาหาเลยสำนวนควนแล้ว

.....

ควนที่แบ่งปันไหเอานางเมื่อสงพวยพูน

แดงเคื่องพอมทั้งขอยอมนาง

ฝูงระกฐันเมื่อนำนางแคะเนอ

ของควนเคยแดงไปพิคาม

ทาสีหาหาสาทมกราบ

แล้วจึงตั้งบังถวนถักธรรมเนียม

คามจาวีทาวแตกอนปฏิบัติสืบทอดมา

วิวาหเลยบริบูรณ์ควรแล้ว

.....

ควนที่เตรียมแดงไหเอานางไปส่งภานูน

แดงเคื่องพร้อมทั้งหาหาสนสนิทของนาง

คนเหล่านั้นให้ไปอยู่กับนางบ้างนะ

ของที่ควรเคยใช้ให้แดงเตรียมไปพอประมาณ

: 445

เตรียมรู้โลพันจักเตรียมสิ่งของต่อไปนี้ คือ ข้าง มา วิว ควาย ทาสราย ทาสหญิง
อย่างละร้อย เลื่อผ้า พานเงิน พานทองคำ และเครื่องประดับต่าง ๆ ให้ไปพร้อมกับนางโควิน
เมื่อจะส่งนางไปเข้าพิธีอภิเษกกับพระวรวงษะมด คังควมว่า

แต่นั้นเสดถึเถานแบ่งของฝาก

หาเคื่องฮอยมวนพอมพำพิ

ซางถวนฮอยมามิงจัวควาย

เงินคำหลายหาบหามแสนคี่

บึงสาวไชน่านางฮอยนึ่ง

หาสามวนพำพอมเป็นชาอมนาง

มีทั้งพานเงินพอมพานคำหลายหลาก

ทุกพากพอมเทียนไคคอกควง

เลื่อผ้าพอมเคื่องแหลาชา

คาคีตกแดงแบ่งตงถวน

มีทั้งสมเณศุขันหมั่น

แต่นั้นเตรียมรู้เฒ่าเตรียมแดงของฝาก

หาเคื่องรอมมวลพอมพอเพียง

ซางถวนรอมมามิงจัวควาย

เงินคำหลายหาบหามแสนคี่

หญิงสาวไคคามนางรอมหนึ่ง

หาสาทั้งหลายพอมเป็นชาหาสนาง

มีทั้งพานเงินพอมพานคำหลายหลาก

ทุกพาคพอมเทียนไคคอกควง

เลื่อผ้าพอมเคื่องแหลาชา

เตรียมคกแดงจักเตรียมตงถวน

มีทั้งสมเณศุขันหมั่นหมั่นหมั่น

เอาไหนากะนอยหาแบ่งแ่งตัว

สังวามสอยมะนี้สีมามิง

แหวนไสนัวกะจอนทางไสหุ

กับทั้งโพรงนังพอมนานาหลายสิ่ง

ตกแ่งแล้วเมื่อพำพอมปะสง เลียงไฟพน

เอาไหนากะนอยหาแบ่งแ่งตัว

สังวาลยสรอยมดีศรีมวามิง

แหวนไสนัวกะจอนทางไสหุ

กับทั้งโพรงนังพอมนานาหลายสิ่ง

ตกแ่งแล้วไปพอมประสงคเลียงไฟพอล

: 118

สิ่งที่ต้องเตรียมมอบให้คาไปแต่งงานกับฝ่ายชายที่กล่าวว่า เป็นประเพณีทั้งสิ่งที่มีชีวิต และไม่มีชีวิต ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการสร้างครอบครัวใหม่ของคู่บ่าวสาวให้สมบูรณ์ เพราะช่าง มา วัว ควาย เป็นสัตว์ใช้แรงงาน อาชนับไควเป็นสัตว์เศรษฐกิจ หาสชาย หาสหญิง คือ บุคคลที่จะช่วยแบ่งเบาภาระงานบ้านแทนคู่สามีภรรยา ที่สำคัญคือ เป็นผู้มีควมจงรักภักดีมาก่อน จะช่วยฝ่ายหญิงที่ไปอยู่ร่วมกับครอบครัวใหม่ของฝ่ายชายเกิดความอบอุ่นใจขึ้น และยังได้ใช้ แรงงานอีกด้วย ส่วนทรัพย์สินและเสือนั้นเป็นทุนสำรองในการสร้างครอบครัวใหม่ ดังนั้นจึง กล่าวไคว ทั้งทรัพย์สิน สิ่งของ และข้าทาสบริวาร ที่บิดามารดามอบให้คานำคิดตัวไปอยู่ร่วมกับ ครอบครัวของสามี ซึ่งเป็นชีวิตใหม่ของธิดาคนนั้น จึงเป็นการสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตใหม่ของ ธิดาคอย

1.4 ประเพณีเกี่ยวกับการตาย

ประเพณีเกี่ยวกับการตายที่ปรากฏในวรรณกรรมล้วน เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ เป็นพระบรมศพของพระมหากษัตริย์ทั้งสิ้น แต่พิธีกรรมต่าง ๆ มิได้ยิ่งใหญ่ตามฐานะที่เป็น พระบรมศพแต่ประการใด คือ มักกล่าวด้วยความรวบรัดพอเข้าใจไคว มีการนำเอาศพบรรจุ ลงในโลงทอง แล้วจัดสร้างเมรุ เมื่อถึงเวลานำไปเผา แล้วทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้เป็นเสร็จพิธี เช่น งานพระบรมศพของพระเจ้าพาราดเล็กกล่าวไว้ว่า

เมื่อนั้นเสนาพอมชาวเมืองขุนไทย

เขาก็นั่งสวดพระบาลีเจาประนมแก้วหีบคำแลเยอ

ทศ ๆ กองเท้าวพาลาแลนา

เมื่อนั้นเสนาพอมชาวเมืองขุนไทย

เขาก็นั่งสวดพระบาลีเจาประนมแก้วหีบคำแลนอ

เสียงดังกองกลอดทั้งพาราลนา

เสนาขุนไทยเมืองมวนพอม
เขากิ่งนั้นสบเงาฉายาแลเล็ก
หมายหยาดน้ำฝนคำส่งรันทดแล้ว

เสนาผู้ใหญ่เมืองมวลพอม
เขาก็มารวมในงานพระบรมศพพระราชาชนเล็ก
ตั้งใจกรวณน้ำบุญคำส่งหนุนจริงแล้ว

: 47 - 47*

งานพระบรมศพที่กล่าวถึงรายละเอียดไว้มากที่สุด เป็นงานพระบรมศพของพระเจ้าพรหมทัต
แห่งเมืองเบงจวน คือ จะบรรจุพระบรมศพลงโลงทอง บรรดาพระประยูรญาติทั้งหมดในที่นั้นจะ
ตั้งขันหาขึ้นสมมา¹ พระบรมศพ แล้วสร้างพระเมรุประดับตกแต่งอย่างสวยงาม พระศพจะตั้ง
บำเพ็ญกุศลอยู่เป็นเวลาสามเดือนจึงนำไปเผา ณ พระเมรุที่เตรียมไว้ เสร็จแล้วพระประยูรญาติ
จะทำบุญกรวณน้ำมนต์สกลไปใหญ่ค้าย แล้วจึงบรรจุอัฐิในเจดีย์ที่เตรียมไว้แล้วสร้างพระธาตุ
ครอบเจดีย์ไว้อีกเป็นเสร็จพิธี ในระหว่างที่เผาศพนั้นจะมีมหรสพเล่นฉลองอยู่เจ็ดวัน รายละเอียด
ในประเพณีได้กล่าวไว้ดังนี้

บัดนี้จักกล่าวถึง 4 ทอนทาวไร่หีบโลงทอง บัดนี้จะกล่าวถึงสี่รทาวไร่หีบโลงทองแลนา
แลเขย

สมมาผีพิพากษายชอน
เจากัยขันขึ้นสมมาพะเจ้าพิ
โอกาสกมมยอยหลังไหลแลเขย
เจากัคคัเมมไมจันแดงประดับคอก
พมมะวาคเดิมแบ่งแล้วลิกจะนา
งามเล็คล่ำเสมอแทบเทียมสรวัน
พันศาคักเบิกกระกานกองแก้ว
ประดับคีถวนทางหลวงแหนแห
เชิงตะกอนแดงแถมลายเผื่อฝ่ายเผื่อแทแล้ว

สมมาผีพ้อพระยาหาयरชน
เจากัยขันขึ้นสมมาพะเจ้าพ้อ
โอกาสกมน้ำตายอยหลังไหลแลนอ
เจากัคคัเมมไมจันแดงประดับคอก
พมมะวาคแดงเดิมแล้วรจนา
งามเล็คล่ำเสมอแทบเทียมสรวรรค
พระอินทรสร้างประดับคอกดวงแก้ว
ประดับคีถวนทางหลวงแหนแห
เชิงตะกอนแดงแถมลวกลายหลายหลาก

¹สมมา คือ ขมา หมายถึง การทำพิธีกล่าวคำขอโทษ

หีบะนมแนบนาวแกวگانจิงโก¹

ปะค้ำเหลื่องเฮือเฮื่องลายฉวน

หีบะมานฉวน 3 เคี่ยนแคเจาญ

ฉวายที่แลวพะเพ็งกั๊กอมเมมแลเบอ

พะพ็องเลียงสังสาธุการ

เจากัทำญนหายากทานยังเ้า

มะโหล่หลิ่นกินแกม ๆ หมี่

สาวบาวคางนอนเฝ้าฝุ่นเมม

7 พากมีหลิ่นมวนชมสงวนแลเบอ

เจากัปะทานลางวันแจกทานปะสงเลียง

หีบะมานแลวเจ็กเจากั

สางทาคแกววมเกาคูกพะองแพคาย

หอบะนมแนบนาวแกวگانจิงโก

ตงค้ำเหลื่องเรือเรือลายฉวน

หอบะมานฉวนสามเคี่ยนแคเจาญ

ฉวายที่แลวพระเพลิงกั๊กอมเมม (เฝ้า)

พระพ็องเลียงสังสาธุการ

เจากัทำญนหายากรวนนำไปให้

มิโหล่หลิ่นกินแกมแกมหมี่

สาวบาวคางนอนเฝ้าฝุ่นเมม

เจ็กวันฉวนเลนสนกชมสงวนแลนอ

เจากัปะทานลางวันแจกทานปะสงเลียง

หอบะมานแลวจากอสร้างเจ็ก

สร้างธาคูแกวกรอบกระดุกพะองกัไว้

: 469

ประเพณีการห้าศพในพระบรมศพของพระเจ้าพรหมทัตแห่งเมืองเป่งจางกล่าวว่า
บรรจุพระศพในโลงทอง แทนที่จะบรรจุไว้ในโกศนั้นเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งสะท้อนให้เห็นว่า
ผู้ประพันธ์นำเอาคติทางศาสนาพุทธมาเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมเรื่องวงษะมาคนี้เป็นอย่างมาก
เพราะในคติทางพุทธศาสนานี้ใช้ปีโสฬส (สมภพ ภิรมย์ 2528 : 33)

2. ประเพณีเกี่ยวกับการปกครอง

ประเพณีเกี่ยวกับการปกครองที่ปรากฏในวรรณกรรมมีประเพณีราชาภิเษก ประเพณี
เข้าเฝ้าถวายเครื่องราชบรรณาการ ประเพณีการบอมน้อยในอำนาจ ประเพณีการรับเสด็จ
ประเพณีการเตรียมทัพ และการจัดทัพ ประเพณีการถามข่าว ประเพณีการลา ร่ายละเอียด
แต่ละประเพณีมีดังนี้

¹จิงโก คือ ผอบ

2.1 ประเพณีราชาภิเษก

อภิเษก หมายถึง การแต่งตั้งโดยพิธีกรรม เช่น พิธีขึ้นเสวยราชย์ของพระเจ้าแผ่นดิน (ราชบัณฑิตยสถาน 2525 : 879) ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาคกล่าวถึงการขึ้นเสวยราชย์ของกษัตริย์สองลักษณะ คือ พิธีราชาภิเษก และพิธีอโหรรักษาภิเษก

การขึ้นเสวยราชย์โดยผ่านพิธีราชาภิเษก เป็นการเสวยราชย์โดยสืบสันตติวงศ์ตามราชประเพณี ที่ปรากฏในวรรณกรรม คือ พิธีราชาภิเษกของໄໝະສອນໂອຣສของพระสุริยะมาคครองเมืองพารานส์ และจักกะสอนໂອຣສของพระวงษะมาคครองเมืองกุดสูม พิธีกรรมในพิธีทั้งสองครั้งนี้กล่าวไว้เหมือนกัน คือ พระมหากษัตริย์จะเข้าพิธีและพระมหาดิถีของเข้าพิธีสวมมูรธาภิเษกหรือรับน้ำอภิเษกจากพระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ พระสงฆ์ ถอดคณบุดคณสำคัญที่มาร่วมพิธีตามลำดับ จากนั้นจึงเปลี่ยนเครื่องทรง แล้วเสด็จขึ้นประทับบนพระที่นั่ง พรหมเทพาพิสูวัญญู ขลุ่ยขอพระกรแล้วประกาศพระนามใหม่จึงเสร็จพิธี รายละเอียดในพระราชนิพนธ์พิธีราชาภิเษกของໄໝະສອນ ครองเมืองพารานส์มีดังนี้ ໄໝະສອນและนางสีสุพันเข้าพิธีสวมมูรธาภิเษก โดยมีพระสุริยะมาคหลังนำให้เป็นคนแรก จากนั้นเทพคามาตทิพรพร้อมทั้งไปยชชาวคอกคอกไม้ให้หลังจากหลังแล้ว จากนั้นจึงถึงยักษ์กุมพัน มหาสังฆราช เสนาราชบริพารมาร่วมหลังนำ เมื่อเสร็จแล้วนางบัวทองจักเครื่องทรงใหม่ นางสีสุพันทุกคนนั้นมีพระสุริยะมาค นางบัวทอง ໄໝະສອນ นางสีสุพันและยักษ์กุมพันเปลี่ยนเครื่องทรงใหม่แล้วเสด็จสู่ทองพระโรง โดยพระสุริยะมาคทรงจูงໄໝະສອນ นางบัวทองนางสีสุพันเข้าไปยังแท่นประทับ พรหมเทพาพิสูวัญญูแล้วเอาฝายขลุ่ยขอพระกรกษัตริย์ทั้งสอง เสร็จแล้วจึงประกาศพระนามใหม่ในพระองค์ว่า สุริยะวงสอนสินชัยะลาต ดังรายละเอียดต่อไปนี้

แต่นั้นย่น ๆ หางหาคองกำมี

แหแจมเ จาสองนอยหน้เมืองแพแล้ว

หกดืบสร้างนាំพ้เป็นพะยา

ทม ๆ สงดูบจันจอมเ จา

สีสุพันเขาหังสเทียมพาง

แต่นั้นคองแคงเ ครียมจะให้เอ็กเกริกตามประเพณี

แหแจมเ จาสองนอยหน้เมืองแพแล้ว

รกดืบสร้างคามพอเอ็กเกริกพะยา

พรอมนันสงดูบจันจอมเ จา

สีสุพันเขาหังสเทียมพาง

พระยาพิลา้งลิ้นแกวกอนคน

ถัดนั้นเหวภาหองควงสวนสังโศก

พระกนิยาเขาคอกทั้งคอกไม้ลงแพหลังชุมแพแล้ว พระก็ไปรบข้าวคอกทั้งคอกไม้กระจ่ายไปทั่วบริเวณ

เพื่อว่าโมทนารามมยุคนไชยะลาด

เพื่อว่าโมทนารามมยุคนไชยะลาด

พระบาทท้าวเอาเจ้านั่งเมืองหันแล้ว

พระบาทท้าวเอาเจ้าครองเมืองนั้นแล้ว

สละเสี้ยนของยี่ภูกนกแห่ง

สละเสี้ยนของยี่ภูกนกแห่ง

ถัดมานันท์มณฑปท้าวทะลายเสี้ยนเสี้ยนอาศ

ถัดมานันท์มณฑปท้าวถวายน้ำสรง

สังคะลาดกลางเสนาท้าวหลังชุม

สังขราชถวายน้ำสรงแล้วเสนาท้าวถวายน้ำสรงต่อไป

พระแม่พรมทุกเทวดาทยะลง

พระแม่พรมทุกเทวดาทยะลงเครื่องทรง

สองจอมมยุเก้ายพวงมณี

สองจอมมยุเปลี่ยนเครื่องทรงมณี

มังกดแก้วสังวาลย์คำแก้วกาน

มังกดแก้วสังวาลย์คำแก้วกาน

เจ้ากัทรเครื่องท้าวทั้ง 5 อุบอิน

เจ้ากัทรเครื่องราชกกุธภัณฑ์ทั้งนางามเหมือน

พระอินทร

เนือค ๆ เนือขันตุโงงหลวง

จึงบุรยกราบยาขันธ์สู่โรงหลวง

ลาชาจุ๋นไชยะสอนแม่มจุมจอมขอย

ราชาจุ๋นไชยะสอนแม่มจุมจอมนาง

คุม ๆ เคาเสียงเพ็งสมบัติ

ครีกกรันเคาเสียงเพ็งสมบัติ

ทุกที่หนาเขายกของว่างามนัก

ทุกที่หนาเขายกของว่างามนัก

นั่งแทนท้าวพระองค์พ้องทั้งสอง

นั่งแทนท้าวพระองค์พ้องทั้งสอง

มารดาแม่มังเฮียงอมนอย

มารดาเคียงนางนอย

พราหมณ์เขาดวายพรสองออน

พราหมณ์เขาดวายพรสองออน

ประณามโอมอานแล้วข่มฝ่ายผูกแขน

ประณามโอมอานแล้วข่มฝ่ายผูกแขน

ประสิทธิโชคแล้วหาชื่อนามกร

ประสิทธิโชคแล้วหาชื่อนามกร

ชื่อว่าพระยาสุริยวงสอนสินไชยะลาด

ชื่อว่าพระยาสุริยวงสอนสินไชยะลาด

ดงทงลาน

ครองเมือง

บิรมณถาวรถบพาลาเล็ก

บริษัณถาวรถบพาลาเล็ก

มะโหสแบงทั้งละคอนหล่นมวนเมืองเจ้าเลียบ มหรสพแต่งทั้งละครเล่นสนุกเมือง

: 483* - 484

พระราชพิธีราชาภิเษกของไชยเชษฐาและนางสิริสุนทรองเมืองพาราณสีนี้ เป็นการ
เสวยราชย์สืบต่อจากพระราชบิดา ถ้าหากเจ้าเมืององค์เดิมมีไชยพระราชบิดา หากเป็น
พระสัสสุระที่ยกบ้านเมืองให้ ก็มีพระราชพิธีต่าง ๆ เหมือนกับพระราชพิธีที่ไชยเชษฐาครองเมือง
พาราณสีนั่นเอง

ส่วนการอภิเษกครองเมืองอีกลักษณะหนึ่ง คือ พิธีอินทราชาภิเษก พระราชพิธีจะ
เสด็จราชรถหาญมีบุษยารักรมาครองเมือง การอภิเษกครองเมืองพาราณสีของพระสุริยะมด
จัดเป็นพระราชพิธีอินทราชาภิเษก เพราะทรงราชรถที่ราชบุโรทิศแห่งเมืองพาราณสีที่เสด็จออกไปนั้น
ได้ไปเกย ณ ศาลาที่พระสุริยะมดและพระอนุชาบรรทมหลับอยู่ ดังความว่า

อันว่าอัศสาเขาเสียงเกยเวียนวัง	อันว่าอัศสาเขาเรียงเกยเวียนวัง
บัคทะชินสามรอบแล้วเลยเขาเทียบเทียม	บัคทะชินสามรอบแล้วเลยเขาเทียบเทียม
ธกกายพันสานจอกศาลา	รถเกยพันศาลจอกศาลา
เสนาเห็นเขาไปดิงเปี่ยม	เสนาเห็นเขาไปมองดู
ก็จึงเห็นโพธิ์สัก เจาทั้งสองนอนอยู่	ก็จึงเห็นโพธิ์สัก เจาทั้งสองนอนอยู่

: 50 - 50*

เสนาข้าราชการที่ติดตามพระราชรถมาโคกพระสุริยะมดไป พร้อมทั้งจัดให้
อภิเษกครองเมืองกับนางบัวทองพระธิดา พระราชพิธีอภิเษกนั้นเหมือนกับพระราชพิธีราชาภิเษก
ที่กล่าวมาแล้ว กล่าวคือ พระสุริยะมดและนางบัวทองเข้าพิธีสรงบุรธาภิเษก โดยมีพระสงฆ์
มาสวดชัยมงคลคาถาพร้อมทั้งรดน้ำให้ น้ำที่หลังมารคย์ศรีทั้งสองนี้จะมานาคามทอ ทอหนึ่งนั้น
จะเป็นน้ำเทพคาถาหลังรดให้ และยังมีท่อน้ำจากพระสงฆ์ เสนาข้าราชการ และบรรดาชาวเมือง
ต่าง ๆ ตามลำดับ เมื่อเสร็จพิธีแล้วก็ไปเปลี่ยนเครื่องทรง เสด็จพระราชดำเนินไปตามลาดพระบาท
เสด็จสู่ปราสาททำพิธีพร้อมนางบัวทอง นางสนมถวายพวงดอกไม้ พรหมนำพิธีสู่ขวัญมีบุคคล

หลายฝ่ายรวมในพระราชพิธี คือ พระมารดานางบัวทอง สาวสนมกำนัล มหาอุปราช พราหมณ์
 ผู้ทำพิธีและพระมารดานางบัวทอง เอาฝ่ายผูกขอพระภักษีศรีทั้งสอง เป็นเสร็จพิธี เมื่อเสร็จ
 พิธีต่าง ๆ แล้ว พระสุริยะมากและนางบัวทองได้พระราชทานให้ทานบุคคลต่าง ๆ ทั้งแต่พระสงฆ์
 ประชาชนในบานเมือง ตลอดจนบรรดาเมืองชั้นต่าง ๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ถึงอุคฆมังลาคทะนาจอมเจ้า

เสนาพอมเมืองนองกมกราบ

ขอเชิญมหาลาคทะนาเจ้าเสด็จเข้าโศกสง

กับทั้งนาคทะนาเอี่ยมหมันบัวทอง

เชิญสมสองพระจำเริญสงน้า

สังโคเจามงกุญลายสุก

มหาไชยพอมสะเค็ดเข้าโศกสง

ลินนิงไวทิลากดวงสวัน

เทพาฉายโยควังวอนไหว

แก่นันกะศักดิ์ไททั้งสองเอียงฮวม

หัวนากตั้งลินคำสงโศก

ทต ๆ น้ำไหลผานลินคำแลเยอ

แก่นันศักดิ์ไททั้งสองเอียงฮวม

ทม ๆ เสียงหลังลงผานน้ำ

สังโคเขาคันโทสงโศก

อุบะลาดทาวเสนาพอมพ้ามวน

กับทั้งชาวเมืองพอมยั้งชายสาวขาว

ยั้งนำคันโทขึ้นโศก

น้ำไหลผานลินคำพุมเยอ

ไหลลงมหาเปื่องป็นผานผัน

ถึงอุคฆมังอาราธนาจอมเจ้า

เสนาพอมเมืองนองกมกราบ

ขอเชิญหาราชเจ้าเสด็จเข้าโศกสง

กับทั้งพระมหาลิขบัวทองผู้สวยามเหมือน

แหวนหาโลไว

เชิญภักษีศรีทั้งสองเสด็จเข้าสงน้า

พระสงฆ์เจ้าเจริญพระพอมนค

มหาชัยพอมก่อนภักษีศรีทั้งสองเสด็จเข้าโศกสง

ทอหนึ่งไวราชชนนสวรรค์

เทพาฉายโยควังวอนไหว

แก่นันภักษีศรีทั้งสองรวมเรียงคู่กัน

ทอน้ำที่หัวเป็นรูปนาคมีน้ำรินหลังลงมา

น้ำพุทกระแสน้ำทอทองคำนั้นมา

แก่นันภักษีศรีทั้งสองรวมเรียงคู่กัน

ทุกคนไหลมารวมกันสงน้าที่เดียวกัน

พระสงฆ์เจ้าหลังนำสงโศก

อุปราชทาวเสนาพอมทุกคน

กับทั้งชาวเมืองพอมหญิงสาวชายหนุ่ม

ทุกคนโหนเข้าเห็นในสอ

น้ำไหลผานปากทอทองคำ

ไหลลงมาเป็นสายวนเวียนมากมายยิ่งนัก

สองจอมท้นอาบองสงน้ำ
 สองกะศักดิ์ไทเอียงฮมสงโสด
 น้ำคอกโมฮอมเฮาหัวพาย
 บัตะบวนแลวผืนคำสบสอ
 ทงเคื่องมาหัง 5 เคื่องคำ
 เนื้อ ๆ เนื้อแผนพะทวยเฝ้า
 แพขาวปู้บ้องคี่เงา
 เสนาพอมวันทากมกราบ
 ขำขันมะหาสาคระ เจาสะเค็ดขึ้นสู่ปางพะเสย
 หังนาคนอย เฝ้าคัพสอง
 เชนพทอนขึ้นเสว เมืองกวาง
 แค้นพะกะผาย เชนขึ้นปางทองผาสาด
 นางนาคนอยคามา เจาสู่ปาง
 พะกะสะถัดแทนแถวเสวลาเคเอียงฮม
 สาวสนมถึขึ้นคอกโมเฝ้าเพียนถววย เจา
 หลายสาวสอยนักสนม 6 หมื่น
 มาแวกดอมพะนาง เจาปาด
 อันวาระชอนหนาแถวกิ่งสายสมอน
 บัวทองนางแพมเพี้ยนพะองเจา
 พาะนังคังบาสีสมโผ
 เสนาคดอมละวัง เจาหมื่นถัน
 เปื่องฝ่ายชายพะแมมารคา
 หลายแสนสาวหมื่นนางในทอง
 ฝ่ายขวาไวลาชาอุบะลาด
 อามาคมนพำพอมปะโลทิกเนานังคามา

สองกะศรีบริรวมอาบองคสร้งน้ำ
 สองกะศรีบริรวมเรียงสร้งโสรจ
 น้ำคอกโมฮอมพู่หัวบริเว
 บริบริบวนแลวนำผาทองคำมาถัดเปลี่ยน
 เคื่องทรงกฤษณัตถ์หาลวนท่าควยทองคำ
 บุรยาคทรายควยอาการงงาม
 ผาแพขาวปู้บ้องรับพระมาทพะรองค
 เสนาพอมวันทากมกราบ
 ขอเชิญมหาราชเจา สักขึ้นสู่ปางคพระเอย
 หังนาคนอยหังคุดองค
 เชนพทอนขึ้นเสว เมืองกวาง
 แค้นพะรองคก็ สักขึ้นสู่ปางคทองปราสาท
 นางนาคนอยคามา สักขึ้นสู่ปางค
 พะกะสะถัดแทนแถวเสวราชเ คียงคักกัน
 สาวสนมถึขึ้นคอกโมเฝ้าเพียนถววยพะรองค
 สาวสนมมากประมาณหกหมื่น
 มาแวกดอมบ้ำเรอพระนางเจา
 อันวานางผู้มีพระพักตร์อันงาม
 คือนางบัวทองนึ่งเคียงคพะรองคเจา
 ภาชนะคังบายศรีสมโผ
 เสนาคดอมอารักขาพะรองคเจานับหมื่น
 เปื่องฝ่ายชายพะแมมารคา
 มากเป็นแสนเหล่าหมื่นนางในทอง
 ฝ่ายขวาไวเป็นราชาอุปราช
 อามาคยหังราชบุโรทิกนังคามา

พาขวัญทั้งแสงเทียนเฝ้าห้องเสื่อ
พามนบนอมปะโลหิตเฝ้าอาณานิคม
ทศ ๆ กองเสียด่านถวายพอนพูนเขม
เพ่งปางทองบันานเคยแลว
พามกับายเอาฝ่ายมุงคูนปองมิง
ผูกแขนพระบาทเจ้านางนอยเพื่อนเพา
มาคาเอาบายแขนมาผูก
นางนาคนอยบัวทองแกวฮวมเสียดัง

.....

บิละบวนแลว 7 วันลาเล็ก
เอากัณฑ์ทอดแหลงวันไหนแจกบาย
เคื่องฟ้าพอมมาเทศแกลงเหลื่อง
กับทั้งเคื่องประลิขานหลายชู้อันมวนพอม
ถวายพระสงฆ์เจ้าในเมืองทุกแห่ง
ชุนไหญ่นอยพระราชนานไหญ่คน
ทั้งไพร่บ้านเมืองนอกนิคม
หัวเมืองมวนสวโยธาหนไ
เอากัณฑ์สงฆ์ไวเทพานมมีชาค
7 พำนักนแหววัน

พาขวัญทั้งแสงเทียนเฝ้าห้อง
พราหมณบนอมราชนิโรหิตเฝ้าอาณานิคม
เสียด่านถวายพรพระบาททั้งกักกอง
บนปรางทองไมนานเสียดัง
พราหมณก็จับเอาฝ่ายมุงค
มาผูกแขนพระบาทเจ้าพรหมทั้งนางนอยพระองค
มารคาเจ้าจับแขนมาผูก
นางนาคนอยบัวทองแกวคเคียด

.....

บิรัตนแลวเจ็ดวันลาเล็ก
เอากัณฑ์พระราชนานรางวัลแจกให้
มีชาวของมาเทศแกลงเหลื่อง
กับทั้งเคื่องบริขารมากมายทุกสิ่งอัน
ถวายพระสงฆ์เจ้าในเมืองทุกแห่ง
ชุนไหญ่นอยพระราชนานไหญ่คน
ทั้งไพร่บ้านเมืองนอกนิคม
หัวเมืองทั้งหลายนกัพระราชนานให้
พระองคให้เปิดทองพระคลังไวพระราชนานมีไคชาค
ครบเจ็ดวันพระราชนานครบทุกวัน

: 59 - 61 *

ในพิธีอภิเษกทั้งที่เป็นพิธีราชาภิเษกและอินทราชาภิเษกทางเน้นการหลั่งน้ำ เพื่อแสดง
การให้จากพระมหากษัตริย์พระองค์เดิม ถอดถอนบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าร่วมในพระราชพิธีเป็นสำคัญ
การเน้นชั้นก่อนหลั่งน้ำเป็นสำคัญนี้ ตรงตามประเพณีดั้งเดิมของไทย เพราะพระบรมราชาภิเษก
แต่เดิมความสำคัญจะอยู่ที่การทรงรับน้ำอภิเษก เพราะชื่อในพิธีก็บ่งอยู่เช่นนั้น (ประยูร
สิทธิพันธุ์ 2524 : 10) การหลั่งน้ำในพระราชพิธีนี้เป็นการแสดงออกถึงการมอบให้ของ

ผู้ร่วมพระราชพิธี หรืออาจหมายถึงการชำระล้างพระวรกายและพระหทัยของพระมหากษัตริย์
ในพิธีเพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้มีวิสุทธิ เพื่อความเป็นศรีสวัสดิ์พิพัฒมงคลในการขึ้นครองราชย์
ถิ์ใด และสำหรับผู้เข้าร่วมพระราชพิธีที่กล่าววามักแต่เพยาคาตลอดถึงประชาชนในบ้านเมืองนั้น
เป็นการชี้แนะให้เห็นคุณูปการขององค์พระมหากษัตริย์ผู้ทรงทศพิธราชธรรมในการปกครองว
ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่เป็นที่ยอมรับของบุคคลทุกฝ่าย แม้แต่เพยคาเมืองนั้นก็ทรงเห็นชอบด้วย

2.2 ประเพณีการเข้าเฝ้า – ถวายราชบรรณาการ

ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาดะสอนให้เห็นว่าการเข้าเฝ้าองค์พระมหากษัตริย์
เป็นเรื่องยุ่งยากมีหลายขั้นตอนกว่าจะไ้เข้าเฝ้าถึงองค์พระมหากษัตริย์ ขึ้นแรกผู้ต้องการเข้าเฝ้า
จะต้องได้รับความเห็นชอบจากเสนาบดีผู้ใหญ่ก่อนเพื่อให้เสนาบดีผู้ใหญ่ไปกราบทูลให้พระองค์ทรง
ทราบก่อนว่าจะทรงพระกรุณาให้เข้าเฝ้าหรือไม่ เมื่อได้รับพระบรมราชานุญาตให้เข้าเฝ้าใดแล้ว
เสนาบดีผู้ใหญ่จึงจะเป็นผู้นำเข้าเฝ้าอีกทีหนึ่ง

การเข้าพบเสนาบดีผู้ใหญ่ เพื่อขอเข้าเฝ้าองค์พระมหากษัตริย์นั้น ผู้เข้าพบต้องแสดง
ความนอบน้อมต่อเสนาบดีเหมือนกับปฏิบัติต่อองค์พระมหากษัตริย์ และจะมีเครื่องบรรณาการเพื่อยอบให้ด้วย
คั้งที่ขุนคลังแห่งเมืองพาราณสีเข้าพบเสนาบดีเมืองโกสัมพีเพื่อขอเข้าเฝ้าพระเจ้าโกสัมพี ดังนี้

ขุนก็แยงหนองสนามไชแลวนี้้ง	ขุนก็คั่นหนองสนามชัยแลวนี้้ง
คาขึ้นคั้งเหิงฮานแทนคำ	กรารขึ้นคั้งบนรานแทนคำ
ขุนก็บนอบนิ้วถวายบาทบังคม	ขุนก็บนอบนิ้วถวายบาทบังคม
แสนเมืองถามข่าวการหมายถอย	แสนเมืองถามข่าวการหมายถอย
.....	
ขุนก็เอาเครื่องพอมของฝากบันนากาน	ขุนก็เอาเครื่องพอมของฝากบรรณาการ
ถวายเสนาแต่พูนความ	ถวายเสนาแต่พูนประมาณ

พระราชสาส์นของพระสุริยะมาดไปให้พระไอยะทัต นายคานตองไปกราบบังคมทูล
ตามก่อนเมื่อได้รับพระบรมราชานุญาตแล้วจึงเข้าเฝ้าได้ จึงคำรายงานของนายคาน เมืองหนาคาน
ของพระไอยะทัตกล่าวแก่ผู้ถือสาสนว่า ทนโทษความกราบทูลแล้วและทรงอนุญาตให้เข้าเฝ้า
ดังความว่า

ขานอวยน้ำความถึงที่ขุนหงแจง

ข้าพเจ้าไต่ฝ่าเรือร่าวไปกราบทูลให้ทรงทราบ

เหนือหัวเจาพะองกานักโคมค

พระเจาอยู่หัวมีพระบรมราชโองการ

ว่าให้เงินทานหาเมื่อเฝ้าชาวความวาคาน

ว่าให้เงินทานเข้าเฝ้าได้ดังนี้

： 357

เมื่อได้รับพระบรมราชานุญาตจากพระมหากษัตริย์ให้เข้าเฝ้าได้ เสนาบดีผู้ใหญ่
ในบานเมืองจะเป็นผู้นำเข้าเฝ้าถวายตนเอง ดังเช่น เสนาบดีแห่งเมืองโกสัมพีนครกำลังแห่ง
เมืองพาราณสีเข้าเฝ้าทูลถึงหน้าพระที่นั่ง ดังความว่า

คอมวาลแล้วเสนาคลังสาน

กรั้นวาลแล้วเสนาคลังสาน

พาสุนคลังแหกตามเมื่อเฝ้า

พาสุนคลังแหกตามไปเฝ้า

บันนะกานพอมหลายหลามเคาคัน

บรรณาการพอมมากมายค้ำคั่ง

ขึ้นสู่ห้องโองกว้างแพนทอง

ขึ้นสู่ห้องโองกว้างแพนทอง

พะบาทเจาสัดถักแทนบัลลัง

พระบาทเจาสัดถักแทนบัลลัง

เม็งคำสูงสำบายบานเจา

พระแพนทองคำสูงพระมหากษัตริย์สำราญ

： 154

อีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า เสนาบดีผู้ใหญ่จะเป็นผู้พาเข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์
คือ หลังจากที่ขุนคลังปฏิบัติภาระของตนเสร็จสิ้นแล้ว เมื่อจะเข้าเฝ้าเพื่อกราบทูลลากลับบ้านเมือง
ก็ใคร่ขอรองให้ เสนาบดีผู้ใหญ่คนเดิมเป็นผู้พาเข้าเฝ้าอีก ดังความว่า

ข้าใจจอมหัวเจ้าแสนเมืองพะพิ
พาขานอยเมื่อเฝ้าชาบทนแดทอน

ขอใจจอมหัวเจ้าแสนเมืองพะพอ
พาขานอยไปเฝ้ากราบทูลบางเด็ก

: 160*

ลักษณะการเข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์ในวรรณกรรม เป็นลักษณะการเข้าเฝ้าตามธรรมเนียมไทยโบราณ ตามธรรมเนียมไทยกล่าวไว้ว่า เมื่อเห็นองค์พระมหากษัตริย์แล้วต้องลงกราบสามล่ำ แล้วคลานเข้าใกล้ถวายเขาและถอก กองนั่งหมอบอยู่เรียบร้อย พนมมือและก้มศีรษะจะเงยขึ้นก็นาน ๆ ที่ (สังเขปราชบัลลังก์ 2520 : 217) ลักษณะการคลานเข้าเฝ้าในวรรณกรรมจะเห็นจากตอนที่ขุนคลังแห่งเมืองพาราณสีคลานเข้าเฝ้าพระเจ้าโกสัมพี ดังความว่า

ขึ้นสู่ห้องหื้ออากาศอง
เห็นผู้มีทรงแทนทองอิงเทา
ขุนก็ลีเลื้อเขาถึงในกมขาบ
ขึ้นคอกไม้ตั้งกันหนาชาบทน

ขึ้นสู่ห้องหื้ออากาศอง
เห็นผู้มีทรงแทนทองอิงเทา
ขุนก็คลานเข้าถึงในกมกราบ
ขึ้นคอกไม้ตั้งตรงหน้ากราบทูล

: 161

ขั้นตอนการเข้าเฝ้าที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่าการเข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์นั้นมีขั้นตอนยุ่งยากมาก เมื่อได้เข้าเฝ้าเฉพาะพระพักตร์แล้ว ทูลจะนำพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการทูลเกล้าถวายพระมหากษัตริย์ และทูลจะได้รับการปฏิสันถารจากพระมหากษัตริย์เป็นขั้นตอนตรงตามลักษณะธรรมเนียมโบราณ กล่าวคือจะเริ่มมีพระราชดำรัสถามว่าพระเจ้าแผ่นดินฝ่ายใดตั้งพระราชมงคลทรงสบายดีอยู่หรือ คณะทูตที่เดินทางมาเฝ้าจะทูลตอบว่าสบายดีหรือและทูลถวายถามความเป็นอยู่ของไพร่พลเมืองของประเทศฝ่ายโน้นว่า มีความสุขสมบูรณ์ดีหรือ ฝนตกต้องตามฤดูกาลหรือไม่ (หม่อมราโชทัย 2508 : 147) พระราชปฏิสันถารลักษณะดังกล่าวปรากฏในพระราชปฏิสันถารของพระเจ้าโกสัมพี และพระสุริยะมาศ

พระเจ้าโกสัมพีนครมีพระราชปฏิสันถารกับขุนคลังแห่งเมืองพาราณสีซึ่งเป็นผู้มาติดต่อกับ
 ศาสนา มีขึ้นตอนตรงตามลักษณะปฏิสันถารที่กล่าวมาในตอนขยายวงครบถ้วน ถึงขอความต่อไปนี้

ที่ ๆ แลวทูตถามข่าว	คิดแลวทูตถามข่าว
มาออกที่เมืองบานสำลาคแล	มาถึงนี้เมืองบานสำลาคแลหรือ
สมเด็จพระบรมมหาราชวัดตลาดไทเสวยลา	สมเด็จพระพุทธราชไทเสวยราชพาราณสี
พาลาที่พน	
ยังคอยเทียบละคางพะจำเดินได้	ยังคงมีความสำราญพระราชหฤทัยอยู่หรือ
เสนาขายังประกอบคิด	เสนาขายังอยู่พร้อมเพรียงกันดีหรือ
ลคสนำเมืองบานคอบกะมิมแล	ลคสนำเมืองบานคอบกะมิมหรือ

: 154*

ลักษณะพระ ราชปฏิสันถารอีกตัวอย่างหนึ่ง คือ พระราชปฏิสันถารที่พระสุริยมาศ
 ทรงมีกับบรรดาเจ้าเมืองขึ้นที่มาร่วมเป็นกำลังไปรบกับพระโอรสที่ พระสุริยมาศทรงถามถึง
 สวัสดิภาพในการเดินทางของเจ้าเมืองเหล่านั้น และถามถึงความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมือง
 ตลอดจนความเป็นอยู่ของพลเมือง พระองค์ไม่ทรงถามถึงพระเจ้าแผ่นดินฝ่ายโน้นเพราะว่า
 ผู้ที่เข้าเฝ้านี้มีฐานะเป็นเจ้าเมืองหรือพระเจ้าแผ่นดินแล้วนั่นเอง รายละเอียดในพระราชปฏิสันถาร
 มีดังนี้

ขอเบียดปะเทศหาว่าพิชิตกันแล้ว	ขอเบียดปะเทศหาว่าถึงนี้สะดวกอยู่หรือ
เสนาขาลัวอาปาแมพายุ	เสนาขาลัวอาปาแมฝ่ายโน้น
ลคสละนคักคักหลังแล	มีความสามัคคีและร่มเย็นเป็นสุขเหมือนเดิม หรือไม

: 337*

คณะทูตที่ไปเจริญสัมพันธไมตรียังต่างประเทศจะต้องนำพระราชสาส์นของพระมหากษัตริย์
 ของตนไปด้วย ประเพณีการเจริญพระราชสาส์นของคณะทูตไทยแก่โบราณนั้น คณะทูตผู้เจริญ
 พระราชสาส์นจะให้ความสำคัญต่อพระราชสาส์นมาก เพราะถือว่าเป็นตัวแทนของพระมหากษัตริย์
 พระราชสาส์นจึงได้รับการยกย่องและให้เกียรติเสมือนองค์พระมหากษัตริย์ (หม่อมราโชทัย
 2508 : 135 – 136) ในวรรณกรรมสะท้อนถึงประเพณีการเจริญพระราชสาส์นนี้สอดคล้องกับ
 ประเพณีไทยโบราณตามที่กล่าวข้างต้น คือ พระราชสาส์นจะได้รับการยกย่องและคณะทูตจะ
 ปฏิบัติต่อพระราชสาส์นเหมือนปฏิบัติต่อพระมหากษัตริย์ เช่น จัดตั้งไว้ ณ หออันควร เช่น ชุนคลัง
 แห่งเมืองพาราณสีวางพระราชสาส์นของพระสุริยะมากไวบนชั้นไม้ที่สูง ดังความว่า

ชุนก็เอาคางคังเหิงชั้นควนคอบ

ชุนก็เอากรากังบนชั้นควนควรรอบ

: 151

เมื่อจะแหพระราชสาส์นไปก็วะกันรมให้ ดังความว่า

พนพวกพอมคามทาวแห่น้ำ

พลพวกพอมคามทาวแห่น้ำ

ธมกักังสวนแห่น้ำ

ธมกักังสวนแห่น้ำ

: 152 *

พระราชสาส์นเหล่านี้จะเขียนได้ในแผ่นทองหรือใบลานประทับทอง "อักษรแถมลานคำ
 เขียนสี" และประทับตราพระราชสีห์ เพื่อแสดงว่าเป็นพระราชสาส์นของพระมหากษัตริย์ที่
 สมบูรณ์ ลักษณะของพระราชสาส์นใบลานที่มีตราพระราชสีห์ประทับปรากฏในพระราชสาส์นของ
 พระสุริยะมากที่ชุนคลังนำไปมอบให้พระเจ้าโกสัมพี ดังความว่า

แต่นั้นชุนก็บายเอาไคพระสีห์ไคตามอก

แต่นั้นชุนก็จับเอาไคพระสีห์ไคตามอก

: 149*

การส่งพระราชสาส์นไปมักมีเครื่องราชบรรณาการรวมไปด้วยทุกครั้ง เช่น ตอนขุนคลัง
เชิญพระราชสาส์นของพระสุริยะมาคไปยังเมืองโกสัมพีนั้น ได้นำเอาเครื่องราชบรรณาการไป
ถวายมาก ดังมีข้อความกล่าวไว้สั้น ๆ ว่า

ขุนกันบนอนนิพูนภาคถวายสา
บันนกะนหลาบบอนมวนถวาย เจ้า

ขุนก็บนอนนิพูนภาคถวายสา
บรรณาการมากมอมมวนถวาย เจ้า

: 154

การส่งพระราชสาส์นพร้อมเครื่องราชบรรณาการมอบให้กันนี้ มีจุดมุ่งหมายสองลักษณะคือ
เพื่อแสดงมิตรไมตรีในฐานะที่เป็นมิตรประเทศที่มีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน เช่น พระสุริยะมาคให้ขุนคลัง
นำพระราชสาส์นไปติดต่อกับโกสัมพีไมตรีกับเมืองโกสัมพี ส่วนการมอบเครื่องราชบรรณาการอีก
ลักษณะหนึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงความจงรักภักดีและยอมอยู่ใต้อำนาจ กล่าวคือพระมหากษัตริย์
ที่มีพระบรมเดชานุภาพจะมีบรรดาเมืองขึ้น และเมืองที่เคยถูกปราบจนอยู่ในอำนาจมาถวาย
เครื่องราชบรรณาการ เพื่อแสดงว่าตนยอมอยู่ในอำนาจและยังคงจงรักภักดี ดังเช่น บรรดาเมืองขึ้น
ของพระวรวงษะมาคได้ส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวายพระองค์ทุกปี ดังความว่า

หัวเมืองมวนสวโยมิโย

หัวเมืองทั้งหลายได้ส่งสวยามาถวายมิไคชาค

บันนกะนขึ้นคังหลวงลานโกค

บรรณาการขึ้นคังหลวงล้านโกฏี

: 484 *

2.3 ประเด็นการยอมอยู่ใต้อำนาจ

อำนาจ คือ ความสามารถหรือสิ่งที่สามารถทำหรือบังคับให้เกิดสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้
(ราชบัณฑิตยสถาน 2525 : 905) ผู้ที่มีอำนาจจึงเป็นที่ยกย่องและยอมรับนับถือของชนทั่วไป
ผู้มีอำนาจสูงสุดในบ้านเมืองสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือ พระมหากษัตริย์ บางครั้งพระราชนำนั้น
อาจแผ่ออกกว้างไปถึงนอกพระราชอาณาจักยังบ้านเมืองที่มีอำนาจน้อยกว่าให้ยอมรับใน
พระปรีชาสามารถและยอมอยู่ใต้อำนาจ

การยอมรับความสามารถและยอมอยู่ใต้อำนาจเกิดขึ้นเมื่ออีกฝ่ายหนึ่งมีกำลังและ
 ความสามารถจนไม่มีทางจะต่อสู้ได้ ผู้แพ้จึงยอมของมีค่าตามฐานะของตนให้แก่ผู้ชนะ
 กล่าวคือ ถ้ายูแห่งมีฐานะเป็นพระมหากษัตริย์มีอำนาจปกครองบ้านเมืองอย่างเต็มที่ก็จะยกบ้านเมือง
 และพระธิดาให้เป็นกรรมสิทธิ์แก่ผู้ชนะ ประเพณีการยอมอยู่ใต้อำนาจและการยกบ้านเมืองและ
 พระธิดาให้แก่ผู้ชนะ จะเห็นได้จากพฤติกรรมของยักษ์กุมพันและพระเจ้าหิมาเวศ ดังนี้
 เมื่อยักษ์กุมพันพ่ายแพ้ต่ออำนาจศรีวิเศษและความเก่งกล้าสามารถของไชยะสอนแล้ว
 ยักษ์กุมพันจึงยกบ้านเมืองและนางสีสุพันธุธิดาคนเดียวให้แก่ไชยะสอนผู้ชนะ เป็นการแสดงถึง
 ประเพณีการยอมอยู่ใต้อำนาจ ดังข้อความว่า

พัน เศวตข้อมยังโทษพระองค์แล้ว

ข้อมอบบ้านเมืองให้ส่งบุตรพะเฮย

กับทั้งสีสุพันธุธิดานางงามมอบพระองค์แล้ว

ชี้ให้พะโศกไว้ซึ่งเงาเพื่อเกี่ยวนี้ทอง

กัน เศวตข้อมยังโทษ

ข้อมอบบ้านเมืองให้ส่งบุตรพะเฮย

กับทั้งสีสุพันธุธิดานางงามมอบพระองค์แล้ว

ขอให้พระโศกไว้ซึ่งเงาครั้งเกี่ยวนี้ทอง

: 248

อีกตัวอย่างหนึ่งคือ พระเจ้าหิมาเวศยกบ้านเมืองและนางสามมารก็พระธิดาให้แก่ชีวหา
 หลังจากที่พระองค์ถูกสาปให้คิดแนบเนียนเพี้ยนผิด แสดงถึงการยอมอยู่ใต้อำนาจ ดังข้อความว่า

เมื่อนั้นพะยาหิมาเวศท้าวองวาทิโยม เจาแล้ว

ขอมอบดาบแก้วเป็นทาสาปาลีสองพัน

กับทั้งทิดานอบนางงามข้อมอบพระองค์แล้ว

หิมาเวศนอมดาบให้ทิดานพะเฮย

เมื่อนั้นพระยาหิมาเวศท้าวองวาทิโยม เจาแล้ว

ขานอบดาบแก้วเป็นทาสาปาลีสองพัน

กับทั้งทิดานอบนางงามข้อมอบพระองค์แล้ว

หิมาเวศนอมดาบให้ทิดานพะเฮย

: 387

ประเพณีการขอมอบในอำนาจนั้นก็คือ เมื่อพระมหากษัตริย์ขอมอบใ้ อำนาจของผู้นั้น อำนาจเหนือกว่านั้นย่อมหมายถึง สรรพสิ่งทั้งหลายที่อยู่ในอาณาจักรของตนคงตกอยู่ใต้อำนาจ ของผู้นั้น อำนาจเหนือกว่า การกระทำดังนี้ยังแสดงถึงความจงรักภักดีและความซื่อสัตย์ของ อีกฝ่ายหนึ่งด้วย

2.4 ประเพณีการรับเสด็จ

พระมหากษัตริย์เป็นประมุขของชาติและเป็นศูนย์รวมของพลชนิกในชาติ ประชาชนในนานเมืองต่างยกย่องและเทิดทูนพระมหากษัตริย์อยู่แต่ใจสิ่งใด ในสมัยก่อนโอกาส ที่ประชาชนจะได้เฝ้าหรือเห็นองค์จริงของพระมหากษัตริย์นั้นเป็นเรื่องที่ยากยิ่ง ดังพระราชปาดเลกัษ (สังฆราชปาดเลกัษ 2520 : 238) กล่าวถึงประเพณีการรับเสด็จแก่โบราณว่า เมื่อ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินสู่แห่งใด ทุกคนจะกองหมอบราบลงกับพื้น ถ้าการรับเสด็จเป็น เสนมผู้นั้นที่รับเสด็จจะไม่มีโอกาสได้เห็นองค์จริงของพระมหากษัตริย์เลย แม้ในพระราชพงศาวดาร ไทยกล่าวถึงประเพณีนี้สอดคล้องกับที่สังฆราชปาดเลกัษได้บันทึกไว้ พร้อมทั้งยังได้แสดงถึงพัฒนาการ ของประเพณีนี้ว่า (กรมพระยาคำรงราชานุภาพ 2504 : 180) แรกอนมามีประเพณีบังคับ เจ้าของเรือนบรรดาอยู่ริมทางแห่เสด็จให้เปิดประตูหน้าต่าง แต่เมื่อเสด็จเลียบพระนครในรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้เลิกหามันเสีย พระราชทานอนุญาตให้ผู้อยู่ บ้านเรือนริมทางเสด็จ เปิดประตูหน้าต่างได้ถามขอบใจจึงเกิดมีการแต่งเครื่องสักการบูชา ตามบ้านเรือนซึ่งเสด็จผ่าน

ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาดกล่าวถึงประเพณีการรับเสด็จที่ประชาชนมีโอกาส ได้ใกล้ชิดและพบพระองค์จริงของพระมหากษัตริย์ด้วยตนเอง ดังนั้นในวรรณกรรมจึงถ่ายทอด ความรู้สึกดีใจอย่างยิ่งที่ไม่ได้มีโอกาสดี ๆ เช่นนี้มาถึงคน ภาพความคุ้นเคยอันดีและการจัดการรับเสด็จ ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาดสะท้อนให้เห็นชัดเจนตอนที่ประชาชนในหมู่บ้านของนายพรานรู้ว่า พระมหากษัตริย์จะเสด็จมายังหมู่บ้าน ทางพากันไปลี้ภัยและเตรียมรับเสด็จอย่างพร้อมเพรียงกัน ใครมีสิ่งของอันใดที่คิดว่าดีที่สุดก็จะนำมาถวายแด่พระมหากษัตริย์ด้วย ดังความว่า

แต่นั้นคางแสงพอมคางวานเจาจา

พานบนอมเมื่อเฝ้ามาดคำ

คางส่งเจาบันนากานถวายนาค

เทวะชากาบเทาพื้นนาคเหนือหัว

ชาเถาถวายนังคมแทบปาทาพื้น

เป็นแค้นเหลือล้นพินิจมาชด

โยคไพณอยเห็นหน้าพระยอกเมือง

แต่นั้นฝูงแม่นายยาโกม

ถึมาลาชอกถวงถวายนาค

พวันพอมหมากอนเหมียงหมักวอยของเคียวพ้ามวน พวันพอมหมากอนชนนกลวอยของเคียวทั้งหลาย

• 202

การรับเสด็จอีกตอนหนึ่งที่ปรากฏในวรรณกรรมคือ การรับเสด็จของชาวเมืองเปงจานที่
รับเสด็จพระสุริยะมาด พระวงษะมาด ไชยะสอน ชิวหาและจักกะสอน ขณะเสด็จเข้าไปในเมืองเปงจาน
หลังจากที่ชนะศึกพระไอยะทัต ผู้คนในเมืองมาเบียดเสียดกันตลอดสองข้างทางทุกคนต่างถือธง
โบกสะบัด และโปรยข้าวคอกคอกไม้ไปตามทางที่เสด็จผ่าน ความยินดีที่ได้รับเสด็จส่วนหนึ่งจะ
ทำให้หายจากความทุกข์ร้อนและโรคร้ายไข้เจ็บได้ ถึงความว่า

แต่นั้นคำแฉนกลิ่นนาคะคอนหลวง

เซง ๆ ชาวเปงจานยืนมีทุนรอง

ก็คุปลาแปบรำชมฝนฟ้าใหม่

ฝูงหมูมีโลกแค้นคำรอนก้องหาย

พาง ๆ พอมทุกหมยิงชาย

ไหญ่ทองกลนทุนรอง

แต่นั้นเสียงพุกขุยเซ็งแซ่ทั่วไปในเมือง

ชาวเมืองเปงจานยกมือทูนไหว

เหมือนกับปลาแปบผุดเล่นน้ำฝนตก

ผู้ที่มีโรคร้ายหรือความเคียดรอนก็จะหายไป

ทุกหมพอมทั้งหญิงและชาย

ทุกคนถือธงทูนไหว

มาลาเขมฉาวยาวพนเพก
ลาดหลังกึ่งสองข้างขอกหาง

โปรบขาวคอกคอกไม่นานาชนิก
คอกสองข้างทางที่เสด็จมาน

: 417

ประเพณีการต้อนรับ เสด็จของบรรดาชาวเมืองเปงจานในครั้งนั้นสะท้อนความเชื่อที่ว่า เมื่อมีโอกาสรับ เสด็จพระมหากษัตริย์แล้วจะช่วยให้หายจากโรคร้ายไข้เจ็บได้ ซึ่งตรงกับความคิดของคนในสังคม ดังจะเห็นได้จากในพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใต้บันทึกการรับเสด็จของชาวพวน ในหมู่บ้านม่วงขาว เมื่อคราวที่พระองค์เสด็จประพาสมณฑลปราจีน ว่า พระองค์ "ครองนั่งห้อยตีนในกรามและเอาคันทุนหัวและขอให้พรตามความปรารถนาคือถ้าท่านา ก็ขอให้พรว่าให้ท่านาโคธางามดี ถ้าเจ็บเป็นโรคอะไรต้องเล่าโรคนั้นให้ฟัง แล้วขอให้โรคนั้นหาย" (อ้างในสุจิตก วงษ์เทศ 2514 : 141 – 142) ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าประเพณีการรับเสด็จ ที่ปรากฏในวรรณกรรมนี้ ผู้ประพันธ์ได้บันทึกเหตุการณ์การรับเสด็จในชีวิตจริงซึ่งผู้ประพันธ์อาจจะมี โอกาสได้เข้ารับเสด็จในครั้งนั้นด้วย ความรู้สึกของคนในสังคมกับความรู้สึกของตัวละครใน วรรณกรรมจึงไม่แตกต่างกันนักทั้งนี้ผู้ประพันธ์อาจจะนำภาพและความรู้สึกของคนในสังคมมาใส่ไว้ใน วรรณกรรม จึงทำให้มองเห็นภาพชัดเจนว่าการรับเสด็จนั้นไม่มีใครจะปล่อยให้โอกาสผ่านไป แม้ว่าการรับเสด็จจะเบียดเสียดกันเพียงใดก็ตาม เพราะเป็นโอกาสที่จะได้เห็นองค์จริงของ พระมหากษัตริย์ และ จะทำให้หมดทุกข์หมดโรคได้ ภาพสะท้อนจากการเบียดเสียดกันรับเสด็จนี้ ทำให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางทางใจของคนในปกครอง โดยคนในปกครองจะให้ความรัก และเทิดทูนบูชาเทพคางคกหนึ่งในความคิดของเขา

2.5 ประเพณีการเตรียมทัพและการจัดทัพ

ในวรรณกรรมสะท้อนว่า การเตรียมทัพ คือ การเตรียมกำลังพลทหาร เพราะ กองทัพจะยิ่งใหญ่และเกรียงไกรเพียงใดขึ้นอยู่กับจำนวนพลในกองทัพนั่นเอง และเพื่อผนึกกำลัง ของกองทัพให้ยิ่งใหญ่จึงต้องรวมพลให้ได้มากที่สุด การรวมพลที่ปรากฏในวรรณกรรมเป็นการรวมพล มาจากบรรดาเมืองต่าง ๆ ทั้งหัวเมืองรอบพระราชอาณาจักร เมืองพันธมิตร และเมืองขึ้น ดังปรากฏในการรวมพลของพระไอยะทัต และพระสุริยะมาศ

พระไอยะทัตทรงสั่งเกณฑ์พลจากบรรดาเมืองขึ้นและเมืองเกร็ดญาติคือเมืองพระเจ้านิยะเวค
ให้มาช่วยเป็นกำลังสำคัญในการรบ ดังความว่า

เมืองสวพอมหิรายสงสิน

เมืองขึ้นที่เคยถวายเครื่องบรรณาการ นับ
รอบเมือง

เกณฑ์มาทั้งหมดหัวเมืองต่าง ๆ

เกณฑ์มาทั้งหมดหัวเมืองต่าง ๆ

กับทั้งนิยะเวคท้าวเชื้อแฉวนองแห่งเรา

กับทั้งเมืองพระเจ้านิยะเวคญาติพี่น้องของเรา

: 348

พระสุริยะมามีพระบรมราชโองการให้เกณฑ์ทัพจากหัวเมืองน้อยใหญ่ทั้งจากภายใน
และภายนอกพระนคร ตลอดจนเมืองขึ้นทั้งหลายก็เกณฑ์หมดไม่เหลือเลย ดังความว่า

เจ้าจึงมีพระองคานโหเสนาทกแกง

เจ้าจึงพระมีโองการให้เสนาทกแกง

เกณฑ์ทัพท้าวพันเคื้อย บานานทานเฮย

เกณฑ์ทัพท้าวพันเคื้อย บานานทานเฮย

หัวเมืองน้อยนี้คมบานนอกก็เกณฑ์เอ็ด

หัวเมืองน้อยนี้คมบานนอกก็เกณฑ์เอ็ด

เมืองสวพุม เกนเส็งเบ็งให้ไปทอน

เมืองขึ้นโน้นเกณฑ์หมดไม่เหลือให้ไปทอน

: 336*

วิธีการสั่งรวบรวมพลจากเมืองต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกพระราชอาณาจักร เจ้าเมือง
หรือพระมหากษัตริย์จะให้เสนาว่าพระราชาสำนักที่ประทับตราพระราชสีห์เพื่อแสดงว่าเป็น
พระราชสาส์นของกษัตริย์ไปแจ้งเมืองต่าง ๆ ถ้าเมืองใดชักขึ้นจะถูกปราบให้อยู่ในอำนาจทันที
การสั่งรวบรวมโดยให้พระราชสาส์นไปชักชวนปรากฏในการสั่งรวบรวมของยักษ์กุมพันธ์ ยักษ์กุมพันธ์
จะให้เสนาว่าสาส์นประทับตราพระราชสีห์ของตนไปสั่งเกณฑ์พลจากบรรดาเมืองต่าง ๆ ที่อยู่
รอบข้างทั้งเมืองฝั่งซ้ายฝั่งขวา ตลอดจนบรรดาเมืองขึ้นทุกเมืองที่เป็นเมืองขึ้น ไม่ว่าเมือง
เหล่านี้จะอยู่ใกล้หรือไกลเพียงใดก็ตามจะปฏิเสธไม่ได้ การปฏิเสธแสดงว่าแข็งข้อไม่ยอมอยู่ใน
อำนาจเมืองที่ปฏิเสธไม่ทำตามสาส์นที่ส่งมาจะถูกปราบปรามทันที ดังความว่า

จงให้เอาคราตั้งพระราศีให้ไปบอก
เมืองส่วย เขามาพร้อมทุกแหล่งทานเอ๋ย
ไผ่ยังขัดแสงขี้อาคว้ามอบเราทอน
คัดชาคว้ามั่นนั้นเกียจการ
เกนทั้งเมืองนอกฟ้าผืนใหญ่ชายแฉ่ง
หังแคนสว่างยักเป็นมาเสียง
เมืองหลวงกำนนวนวราคึกกัม
กำผายชายแคนควาชอบเขา
เกนมาถวมน้อยไฟเล็กเกิด

จงให้เอาคราตั้งพระราชสีห์ไปบอก
เมืองส่วย เขามาพร้อมทุกแหล่งทานเอ๋ย
ใครยังขัดแสงขี้อาคว้ามอบเราติด
คัดชาคว้ามั่นนั้นเกียจการ
เกนทั้งเมืองนอกฟ้าผืนใหญ่ชายแฉ่ง
หังแคนสว่างยักเป็นมาหมกสิ้น
เมืองหลวงผายมารมวลาทอกกัม
ชางผายชายแคนควาชอบเขา
เกนมาหมกไม้มกเวนยามศึกเกิดเช่นนี้

: 229 *

"เมืองนอกฟ้า" หมายถึง เมืองที่อยู่ระยะไกลมากถึงนอกพระราชอาณาจักร "มารมวลาทอก" คือ พวกยักษ์ที่มีเมืองอยู่สุดขอบฟ้า ระยะเมืองที่อยู่ฟากจะอยู่ไกลกว่า "เมืองนอกฟ้า" การสังหารรวมพลจากเมืองที่อยู่ไกลมากถึงขนาดคนละท้องฟ้านั้น แสดงถึงอำนาจที่ยิ่งใหญ่ของยักษ์กุมพันธ์จะช่วยให้กองทัพของยักษ์กุมพันธ์เกริกไกรมากขึ้น

เมื่อเกิดพลใดตามความต้องการแล้ว ก่อนเคลื่อนกองทัพที่มีพลมหาศาลจะต้องสร้างเสริมกำลังใจให้แก่เหล่าทหารที่จะออกศึกนั้น ในวรรณกรรมกล่าวถึงพิธีกรรมที่จะเสริมสร้างกำลังใจให้ทหารว่า จะนิมนต์พระสงฆ์มาประพรมน้ำพระพุทธมนต์ให้เหล่าทหารในกองทัพ เป็นการสร้างขวัญกำลังใจและความเป็นสิริมงคล พิธีกรรมนั้นปรากฏตอนพระสุริยะมาก จะยกกองทัพไปรวมกับพระวายุมากเพื่อไปตีเมืองเปงจาน พระองค์ได้ให้นิมนต์พระมหาสังฆราชาประพรมน้ำพระพุทธมนต์ให้ทหารและช้างพาหนะซึ่งเป็นกำลังสำคัญในกองทัพของพระองค์ เป็นการเสริมสร้างกำลังใจในการเตรียมทัพออกสู่สนาม คึงความว่า

ลดเคื่องของพนพวก 3 วัน
ห่านนางเบิกพะสีกันแกม
มหาไชยสามมเพิงละวังแวก

พักเครื่องไว้รออีกสามวัน
ห่านนางเบิกพะสีกันแกม
มหาไชยสามมเพิงละวังแวก

อันว่าพระมหาสังคะ เจ้ามายนำสาภพ
นำแหกพระยาเมืองวงษะมาค
มาย ๆ ลงเฝ้าถวายตัวข้าง

อันว่าพระมหาสังหาร เจ้าพระมุน้ำพุทมนตทหาร
นำแหกพระยาเมืองวงษะมาค
นำหลลงเฝ้าถวายตัวข้าง

: 341

การเสริมสร้างกำลังใจให้แก่ทหารกองนอกสุสานมรณ เป็นธรรมเนียมปฏิบัติในอดีต การยกทัพไปในแต่ละครั้งจะต้องมีพิธีกรรมเสริมสร้างใจกำลังใจแก่ทหารเสมอ ไม่ว่าทัพนั้นจะเป็น ทัพทางบกหรือทางน้ำ ดังเช่นสังหารบาลเลกัซ (สังหารบาลเลกัซ 2520 : 297) ได้ บันทึกภาพเหล่านี้เป็นข้อความไว้ตอนหนึ่งว่า เมื่อพราหมณ์คำนวณฤกษ์วันยাত্রาทัพแล้ว กองทหาร ก็ลงเรือพายออกไปลอยลำอยู่กลางน้ำ พระสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทมนต์ หลังจากนั้นก็สร้างหุ่นขึ้น ตัวหนึ่งสมมติเป็นเจ้านคร หรือคนกบฏที่จะยกทัพไปรบ เพชฌฆาตโหดวานคัตตีระหุนธาดาชาตันทที่ ก็ถือว่าเป็นนิมิตดี ถ้าไมชาคก็ถือว่าเป็นนิมิตร้ายมาก

พิธีกรรมเสริมสร้างกำลังใจให้แก่เหล่าทหาร ที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาค สอดคล้องกับพิธีกรรมที่แทรกอยู่ในประเพณีการเตรียมทัพของไทยในอดีตคือ ให้พระสงฆ์เป็นผู้นำ ประกอบพิธีกรรม และจุดหมายของพิธีกรรมนี้ก็เช่นกัน คอยเหตุนิจจังกล่าวไว้ว่า วรรณกรรมเรื่อง วงษะมาคนี้ ได้บันทึกภาพประเพณีในอดีตของไทยไว้ได้อีกทางหนึ่งด้วย

2.6 ประเพณีการถามข่าว

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม การติดต่อสื่อสารสัมพันธ์ซึ่งกันและกันจึงเป็นปรกติวิสัยของมนุษย์ แต่เนื่องจากสังคมมนุษย์เป็นสังคมที่กว้างใหญ่ที่ไม่อาจกำหนดขอบเขตได้แน่นอน ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในสังคมมนุษย์จึงเกิดขึ้นได้มาก แม้แต่นักสังคมยังมีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ไปตามกาลของชีวิต ประเพณีการถามข่าวเกิดขึ้นเพราะการเปลี่ยนแปลงนี้ กล่าวคือ การค้นพบไปตามวิถีชีวิตของบุคคลซึ่งอาจจะทำให้ได้อยู่รวมกันในชุมชนเดียวกันหรือต้องแยกไปอยู่กับผู้อื่น ที่ตนไม่เคยรู้จักก็ได้ เมื่อจากกันไปทุกคนย่อมหวังว่าจะได้พบกันอีก เมื่อได้พบกันตามที่หวังไว้ จึงต้องถามความเป็นไปของกันและกัน

ในวรรณกรรมสะท้อนประเพณีการถามข่าวทุกคนที่ตัวละครได้พบกันหลังจากการเดินทาง
ไม่ว่าบุคคลทั้งสองฝ่ายจะรู้จักกันมากน้อยหรือไม่ ข้อความที่เฒ่าถามข่าวจะขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ซึ่งมี

2 ลักษณะ ดังนี้

1. ถามบุคคลทั้งสองฝ่ายไม่เคยรู้จักกันมาก่อน ผู้ถามข่าวจะถามถึงความ เป็นอยู่โดย
ทั่ว ๆ ไป เช่น เรื่องที่อยู่อาศัย ความอุดมสมบูรณ์ของอาหารการกิน ตลอดจนสุขภาพของผู้ถาม
ตัวอย่างการถามข่าวในลักษณะนี้ปรากฏในการถามข่าวที่โงะส่อนและ จักกะส่อนถามฤๅษีผู้ที่จะ
ขอเรียนวิชาความรู้ควบ ดังนี้

โงะส่อนถามข่าวฤๅษีก็ได้โกฏฐ์ที่ตนจะขอ เรียนความรู้ในตอนที่พบกัน โงะส่อน
ถามถึงความ เป็นอยู่ว่าสุขสบายดีหรือไม่ มีสัตว์ร้ายมากน้อยหรือไม่ ผลไม้มีขึ้นอย่างเพียงพอหรือไม่
ดังความว่า

แต่นัโงะส่อนท้าวบัวทองสุริยะมาด

ถึงแทนเทพะเนมิวิกรมก่อน

ทเวชะกาบเทพันแผนธมฺมพะเยย

ชานอยแถมสมพณพะจำเลินลี เจ้า

ยังคอยสวัสดิะคีณันทงทำสินโกศพิล

เนาภูแถวสินธวของเอื้องแคค

อันวาสักตังฮายฮันหานบุญของ

กัมมาราวีคอบจำเลินลี เจ้า

เสื่อสางฮายกวางชวยละมั่งป่า

ผียักก่าบ่เหี่ยวขามทองทางแคค

ณลูกไม้มีม่วงอำพา

ผลาตันช้อนลิ เจ้า

แต่นัโงะส่อนท้าวบัวทองสุริยะมาด

ถึงแทนท้าวประณมวิกรมกร

ทเวชะการามเทพันแผนธมฺมพะเยย

ชาวอถามสมภารพะจำเลินลี เจ้า

ยังคอยสวัสดิคณันทงธรรมาลีโกฏฐ์หรือ

อญุอาศรมรักษาศิลเจวิญญาวนาเป็นสุขขุหรือ

อันวาสักตังฮาย รันรานบุญของ

กัมมาราวีคอบจำเลินลี เจ้า

เสื่อสางรายกวางทรายละมั่งป่า

ผียักก่าบ่เหี่ยวขามทองทางบางหรือ

ณลูกไม้ขนมะม่วงอัมพา

ผลไม้พ้อมีอันทุกวันหรือ เจ้า

คำถามที่โง่เขลาถามถามโดยบอกเอาเรื่องความสะดวกสบาย และความเป็นอยู่ขึ้นมาถาม
มีส่วนคล้ายกับคำถามที่จักกะสอนถามถามผู้เป็นครูของท่าน คือ จักกะสอนจะถามว่า การบำเพ็ญศีล
ภาวนาเจริญไปมากเพียงใด ความเป็นอยู่สบายดีหรือไม่ และผลไม่มีเพียงพอดำหรับฉันหรือไม่
ดังความว่า

พินเคชาถวายพอนพระปู้	กันเคชาขอถวายพรพระปู้
เนาแงเง้อมสินธพสาคราณคณ	อาศัณอยู่อาศรมนั้ดำรงคุณหรือ
พะภูแกวลาณโกถพันวัคสา	ทานบำเพ็ญภาวนาหลายพรรมาแล้ว
โกลาสังบิเปียคเนียบยังเนื้อคณ	ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บบ้างหรืออย่างไ
บุบเพสางทางท้าวสินโกถ	เมื่อมาบำเพ็ญศีลภาวนาตามโบราณธรรมอยู่อย่างนั้
ณละไม่มีแคนกัถหวงคณ	ผลไม่มีไคคอดอยากบางหรือ
ทีเคคสาณณละเมกยานขวง	ฉิเคณบำเพ็ญภาวนาเพื่อผลและเมษาน
	(ลยออย่างนั้)
หงสินไสคอยจำเณนนี้เจา	การบำเพ็ญศีลภาวนาเจริญคณหรือ

: 283 — 284

2. สำหรับบุคคลที่เคยรู้จักกันมาก่อน เมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเดินทางมาถึงหรือพึงผ่านพบ
การเดินทางมา ขอความที่ถามจะถามถึงสวัสดิภาพในการเดินทาง ลักษณะการถามชาวเขนนี้
ปรากฏในการถามชาวของพระวงษะมาคที่ถามพระมารคานางบัวคำ นางบัวคำ เสนาชาวราชบริพาร
และนางบัวทองถามชาวพระวงษะมาค ดังนี้

พระวงษะมาคศรีสถามพระมารคานางบัวคำ นางบัวคำ ตลอดจนเสนาชาวราชบริพาร
ที่ออกมาต้อนรับพระองค์เข้าเมืองกุศสุม หลังจากที่พระองค์ปราบนางยักนิยไคแล้ว พระองค์ศรีสถามว่า
ในการเดินทางออกมาต้อนรับพระองค์นี้สบายดีหรือไม่ และมีความสุขสบายดีหรือไม่ ดังความว่า

ดูดาตาสูงเจาทั้งหลายมาออกคี่แล้ว

ทานสูงทั้งหลายเดินทางมาถึงควบความปลอคภัย
คี่หรือ

กับทั้งนาคพะนอยเหว้เจาแมมาแคล

กับทั้งนางนาญนอยและพระมารตามากับหรือ

ยังคอยสะวัคสะคี่หมันยาวขึ้นแสนรวบคี่

ตลอดระยะเวลายาวนานนั้นสู่ขบบายคี่ใหม่

: 112

ตัวอย่างการตามชาวของนางบัวทองที่ตามชาวพระวงษะมาก หลังจากทีพระวงษะมาก
ได้พบกับพระสุริยะมากและพระสุริยะมากพาเข้ามาในเมืองเบ้คี่ตัวอย่างหนึ่งของการตามชาว
ของบุคคลที่เขารักกันมาก่อน นางบัวทองตามชาวพระวงษะมากเดินทางมาถึงควบความปลอคภัย
คี่หรือ ถึงความวา

สมเค็คี่พมี้เหงาของนางมาออกคี่แล้ว

สมเค็จัญญูเป็นอนชามาถึงควบความปลอคภัยคี่หรือ

พิก่คองเห็นแถวเหิงนานหลายชวมาแล้ว

พิก่คองหาพระองคมาเานหลายปีมาแล้ว

ยังคอยหววยยานเข้ามาพิก่คี่แล้ว

เดินทางมาแสนไกลปลอคภัยคี่หรือ

: 195 *

การนำเอาเรื่องสวัสดิภาพในการเดินทางมาตามเมื่อพบกันนั้น คงจะเนื่องมาจาก
การเดินทางสมัยก่อน ต้องเผชิญกับภัยอันตรายต่าง ๆ และเส้นทางในการเดินทางนั้นไม่สะดวก
เหมือนปัจจุบัน จึงเป็นการเสี่ยงต่ออันตราย เมื่อการเดินทางถึงจุดหมายจึงนับว่าผ่านพ้น
อันตรายมาแล้วและการนำเอาเรื่องสวัสดิภาพในการเดินทางมาเป็นข้อที่ถามยังแสดงออกถึง
ความเอื้ออาทรในทุกข์สุขของผู้อตามได้เป็นอย่างดี

2.7 ประเพณีการลา

ในวรรณกรรมสะท้อนให้เห็นว่า ก่อนออกเดินทางผู้อตามจะบอกให้ผู้ใหญ่รู้ว่า
ตนกำลังจะเดินทางอย่างไรเป็นพิธี เรียกว่า "พิธีขมาลาจาก" กล่าวคือ ผู้อตามจะบอกให้ผู้ใหญ่
จะนำขันธ์ดอกไม้ ธูป เทียนไปลาญาติผู้ใหญ่หรือผู้แทนการพนับถือ เช่น บิดา มารดา ครูอาจารย์
ที่ เป็นคน

ประเพณีการลาของบุตรีที่ลาบิดามารดาก่อนออกเดินทาง จะเห็นเป็นตัวอย่างได้จากการลาของจิกกะสอนและนางแพงพั้นที่ลาพระเจ้าเซาเงินไกรลาศและมารดาก่อนเดินทางกลับเมืองกุคตูม จิกกะสอนและนางแพงพั้นตั้งวันสมมา คือ วันที่สิบแปดเดือนและดอกไม้ไปลาและจะได้รับพร (มารดาพร้อมความดีกับลูก) เป็นการตอบแทน ถึงความว่า

ขันดอกไม้เทียนวันทา
ถวายลาพาพะยาบ้ายาน
มาลาพอมความดีคอมลูก

ขันดอกไม้เทียนวันทา
ถวายราชาพพาพะยาบด้วยความเกรงกลัว
มารดากล่าววยพรใหญ่

: 459

"ความดี" ในคำประพันธ์ คือ คำกล่าวที่ดี ซึ่งหมายถึงพรของบิดามารดาที่ให้กับบุตรนั้นเอง ตอนที่พระวขะมาดสมมาพระราชมิดา พระราชมารดาก่อนออกเดินทางกลับเมืองกุคตูม หลังจากอธิษฐานให้ชีวิตครองเมืองเปงจานแล้วเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงถึงประเพณีการลาของบุตรีที่ลา พระวขะมาดทรงจัดขันสมมาที่สิบแปดเดือนดอกไม้ไปกราบลาพระบิดาพระมารดาและได้รับที่ลพรตอบแทนจากพระบิดาพระมารดาเช่นกัน ถึงความว่า

มาลาเขมวันงามเรียงหาง
พอมที่แลวปะนนิวกาบก่อน
พะพาเจาคนปุมารดา
ถวายเทียนทองชาบลาลา เลียนถาน
ลาพาเจามาดาทั้งแม่
อันรับเมียนทวยนิวกองพอน

มาลาเขมวันงามเรียงโกศ
พวมที่แลวปะนนิวก รามกร
พระพาเจาคนปุมารดา
ถวายเทียนทองกรามดาลาเลี่ยนฐาน
ราชาเจามารดาทั้งแม่
รับรับเก็บประนมกลาวส่งพร

: 431 *

ประเพณีการลาของศิษย์ลาครูอาจารย์ ศิษย์ต้องนำขันธ์ดอกไม้ธูปเทียนไปลาครูของตน
ก่อนออกเดินทางเช่นกัน ศิษย์มักจะลาครูภายหลังจากที่สำเร็จการศึกษาตามต้องการแล้ว การไป
กราบลาครูอาจารย์เป็นการแสดงความกตัญญูและสำนึกในบุญคุณของศิษย์ และในโอกาสที่ศิษย์
นำขันธ์สมมากราบลานี้ ครูก็จะให้พรแก่ศิษย์ด้วย ประเพณีการลาของศิษย์ปรากฏในการลาของ
จักกะสอนและฉิวหา ดังนี้

เมื่อจักกะสอนเรียนวิชาความรู้สำเร็จได้ครั้งใดประสงค์แล้ว จึงให้นำขันธ์ดอกไม้ ธูปเทียน
ไปสมมาครุฑน ในการสมมาครุฑน นอกจากจะบอกให้บรรดาจะกลับมานเมืองเค็มแล้วจักกะสอนได้
ขอพรให้ตนเองว่าให้หมดทุกข์โศกโรคภัย สิ่งที่จะเป็นมาปอบาได้เข้ามาใกล้และขอให้มีความสุข
ไปในทุกชาติ หลังจากนั้น ภายจึงให้พรจักกะสอนตลอดจนพระญาติวงศ์ให้มีความสุขเจริญรุ่งเรือง
มีทรัพย์สินเงินทองมากมาย และให้มีความเก่งกล้าสามารถเอาชนะคนทั้งโลกได้ ดังความว่า

บิละบวนแล้วเหิงนานหาหวากว

ขันธ์ดอกไม้สมมา เจ้าเล็กลา

โอกาสตั้งแสนโกศจักกะวาน

บูชาถึงทุกประการควนอม

อัคไจโยเทหา ถึงพมทะเลโยก

ทุกส้าหาควงฟากาถึง

คุณนอมหัตตะบาตาจาน

เคโซแขงขมมานทั้งกาย

พันเคไหวมะหารณุมิปะหมาก

บกโสเถาเสมอไมแกนพัน

โทสังไหหายโพยทั้งโทค

บาบเบียคเนื้อเวนเวนหลักโก

สุกยังให้มีสุกทุกชาติ

โพหุณวณมีก้าหมันยาฉิม

บริบรณแล้วนานมาหาจะกลับ

ขันธ์ดอกไม้สมมา เจ้าจะลากลับ

อธิษฐานตั้งแสนโกศจักวาห

บูชาถึงทุกประการควนอม

ขอใหม่ที่เคยทำสิ่งให้อาจดวงเกินถึงแดนพรหม

ตลอดจนแพทย์คำในทุกแดนสวรรค์

ขอนอมไหว้ในรวงหัตถ์บาส*ของอาจารย์

ผู้มีเดชกาธาดาคมเหนือกว่าศัตรูทั้งหลาย

ข้าขอไหว้ครุฑมีทองสูงสดโคโยไม่คิดลบหลู

บกเอาไวเหนือเถลาเหมือนกับไมแกนพันพัน

ขอให้ความเคื้อรอนจงหายไ้สิ้น

บาบที่จะมาด้ากรายก็ขอให้หลักไปไกล

ขอให้มีความสุขยิ่งในทุกชาติ

ความรู้ที่ใด ไร่นไปทั้งหมดคอบาโคหลังล้ม

*หัตถ์บาส หมายความว่า สององค์นี้อยู่ในเขตที่ทางกันเพียงกับหนึ่ง

เมื่อนั้นมหาคุณโทยพอนอันออน
โอยาคเอี่ยมพะเมกโทยหันย่า
วังโสไสสูงเอื่องสมเฮา
มะนีโสรให้สิ่งงามรอยขึ้นเฮี้ยวเนอ
โหนคุแพเหงพันแผนพมลูกเฮย
ทวากัยกขึ้นนิวขันคอกบฐา
มาลาเอียงพางเพาเพียงนิว
คาปัดโสรเบื่องมีทวาทงฮับเอาแล้ว

เมื่อนั้นพระภาณุอรพรีให้จักกะสอน
โอยเสกพระภาณุอรพรีให้จักกะสอน
ขอให้พระราชวงศ์จงเจริญรุ่งเรืองยิ่ง
ให้มีทรัพย์สิ้นเงินทองมากมายคณานับ
จงมีชัยชนะตลอดพันปรุฟิไลยะ
ทวากัยกขึ้นคอกไม้ต้นบฐา
มาลาเรียงบนขันพร้อมทั้งส่งให้
ภาณุอรพรีเอี่ยมรับเอามาแล้ว

: 285*

การนำขันคอกไม้รูปเทียนไปทำพิธีสมมาครูก่อนออกเดินทางกลับของจักกะสอนนี้
แสดงให้เห็นว่าไม่ได้มีจุดประสงค์เพียงเพื่อบอกเล่าหรือลากลับเท่านั้น แต่น่าจะมีจุดประสงค์
หลักว่า เพื่อบอกเล่าที่อาจจะโคลงเกินครุทั้งที่เจตนาหรือมิได้ เจตนาในขณะที่เล่าเรียนอยู่ด้วยกัน
ประเพณีจึงเป็นประเพณีที่สามารถสะท้อนความกตัญญูของศิษย์ต่อครูได้อีกด้วย และการขอพรให้
ตนเองเพื่อความเป็นสวัสดิมงคลในชีวิตก่อนจากกันนั้นสะท้อนให้เห็นว่า ความรู้สึกของศิษย์ที่มีต่อ
ครูอาจารย์ของตนนั้น ครูคือผู้ศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจเหนือจิตใจของศิษย์ทุกคน ถึงขั้นที่จะได้รับจากครู
จึงศักดิ์สิทธิ์และเป็นหวังของศิษย์ทุกคน ประเพณีการลาครูในลักษณะนี้ ในวรรณกรรมยังปรากฏ
การสมมาลาครูของชีวหา ซึ่งมีขั้นตอนการลาเหมือนการลาของจักกะสอนแต่รวบรัดกว่า กล่าวคือ
ชีวหา นำขันคอกไม้รูปเทียนไปสมมาภาณุเป็นครูแล้วกล่าวขอภัยที่อาจจะเคยล่วงเกินและถวายให้พ
ดั่งความว่า

บัดนี้จักกลางถึงพหอนทวาทวาลาคูมมาน
ที่พ
เจ้ากัลาคนบุนคอกคี่ดวงแก้ว
ขึ้นเทียนโองกานถวาทพิ
โองาคกอมเวนเวนมาบก่า

บัดนี้จะกล่าวถึงภูรทวาทชีวหาราชกุมารที่นั่น
เจ้ากัลาคนบุน (ภาณุ) ถวายคอกไม้คี่คอกแก้ว
ขึ้นเทียนรูปนำมาราบพระภาณุ
ขอภัยดาเคยสร้างบาปกรรมให้

สำเภาลลวณับยกทูลถวาย
 บูชาคุณอันยิ่งใหญ่ของเท
 พะกัโอบพอนให้สัพพัตถวงปะเล็ค
 สอนสังทาวจำหน้อยบาลัมพินเ
 เถิงววยคยึงเพียงกาเกิงกงนะคอนเมื่อใด
 ไหลอยหอมบัคชากวาทองแสนดี*
 สิ้นहांหมันจำคือยาปะหมาก
 โลกแกตังคองเกลายาฉิมพินเ
 กองเมืองให้ลาชะทำควนชอบคัถาย
 กานบาบเปื่องหนีเวนหลักไกลูกเฮบ
 ไปเขอทาวแนมเนือเมืองมิงนะคอนดี
 ไหลอยทงสมบัคพะนะคอนแทนเชื้อ
 พะสังทาวฮอยที่พันที
 กุมมานชานชอบคุณเฑิงเกา
 ชาจักลากกทันปาทาพะยุดเยอ
 เจาจงคอบเนาอยูเงอมเงาแกวสวันพระเฮบ

ที่คำเรีนาไกรขอบกของบุญคุณถวาย
 บูชาพระคุณรับเอาไว้เหนือคี่มะ
 พระก็อวยพรให้สิ่งทีประเสริฐทั้งปวง
 สอนสังทาวจำหน้อยบาลัมพะ
 ถ้อยววยคยึงเพียงจนครบครองเมืองใดใด
 ให้ปกปักรักษาประชาชนให้มากกว่าทองแสนดี
 คี่ถรรพจำหน้อยบาโคประมาท
 โลกแกตังจาวีคกรรลงโบราณอย่าละเฉยนะ
 ครองเมืองให้มีราษฎรรมที่คองยัดถ้อ
 เรืองบาบให้เวนหนีให้ทางไกลนะ
 ไปเด็กเชื้อสายกษัตริย์เครศรี
 ให้ใดเป็นกษัตริย์สืบจากพระราชบิดา
 พระฤาษีสั่งแล้วสั่งอีก
 กุมาร (ชีวหา) รับไว้เหนือกระหม่อม
 ชาจะกองลาพันพระบาทไปก่อนขอให้อยู่ดีเด็ก
 จงอย่าตรมที่สำราญคุณแสนสวรรคณ

: 299 — 299 *

การให้พรของครูหลังจากที่ศิษย์มาขอสมมานี้ สะท้อนให้เห็นว่า ครูและศิษย์ย่อมมี
 ความสัมพันธ์กันใกล้ชิด ครูเป็นผู้ที่มองโลกไคกว้างไกลและลึกซึ้งกว่าศิษย์ คำสั่งสอนและพร
 ที่ศิษย์ได้รับจึงเป็นที่ปรารถนาเป็นอย่างยิ่ง

ประเพณีการลาของน้องลาฟีกอนออกเดินทาง จะเห็นได้จากการลาของจักกะสอนและ
 นางสาวมาวคี่ลาไชยะสอนกับนางสีสัหัน และพระวรวงษะมากกับนางโควินลาพระสุริยะมากกับนางบัวทอง
 กอนเสด็จกลับสู่เมืองกุกสุม ถัดจากคือหลังจากที่ชนะศึกเปงจานแล้ว พระสุริยะมาก พระวรวงษะมาก

* คื่อ = 1,000 ล้าน

ไชยะสอนและจิกกะสอนให้นำพระมเหสีของทุกพระองค์ พร้อมทั้งเหล่าทหารในกองทัพกลับสู่บ้านเมืองเดิม และไค้มาแหวะที่เมืองพาราณสี ก่อนเสด็จออกจากเมืองพาราณสีกลับบ้านเมืองเดิม ภายใต้วุธของอาวุธโสทั้งหลายไค้นำพานดอกไม้ไปบอกลาพระญาติที่มีอาวุธโสมากกว่า คือ พระวงษะมาด และนางโกลิน นำดอกไม้ไปสมมาพระสุริยะมาดและนางบัวทอง จิกกะสอนพานางสามมารดีไปสมมา ไชยะสอนและนางสีสุพันธุพีและพระสุริยะมากับนางบัวทอง ผู้มีศักดิ์เป็นอาหังคุ ลังความว่า

คอมวาแล้วหาคอกมาลา

ขึ้นสมมาพีพระองค์ทั้งเอื้อย

จิกกะสอนพอมเทวีหังคุ

ขึ้นดอกไม้สมมาแหทุกคน

จิกกะสอนข้าสมมาพระพี

ไชยะสอนพำพอมทั้งไฟไฟแพง

บัดนี้หลานลาท้าวหังคุนัวเมีย

สมมาอวสงพรพันเขา

แล้วจึงสมมาแหวเทวีหังคุ

ขึ้นดอกไม้สมมาแหทุกคนแหแล้ว

ครั้นว่าแล้วหาคอกมาลา

ขึ้นสมมาพีพระองค์ทั้งพีสะโก

จิกกะสอนพอมเทวีหังคุ

ขึ้นดอกไม้สมมาแหทุกคน

จิกกะสอนข้าสมมาพระพี

ไชยะสอนพำพอมทั้งไฟไฟแพง

บัดนี้หลานราชท้าวหังคุนัวเมีย

สมมาอวสงพรพันเขา

แล้วจึงสมมาแหวเทวีหังคุ

ขึ้นดอกไม้สมมาแหทุกคนจริงแล้ว

: 441 - 441 *

ประเพณีการลากอนออกเดินทางของผู้อนอาวุธโสเป็นประเพณีที่แสดงถึงการเคารพนบนอบต่อผู้อนอาวุธโส เป็นการจากกันอย่างมีกร บงบอกความรู้ดีกว่าคนยังมีไมตรีต่อกันและจะยังคงมีต่อไป

คานิยมของสังคม

คานิยมของสังคม หมายถึง สิ่งที่คนในสังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่สมควรแก่การกระทำ ควรแก่การยกย่อง โดยทั่ว ๆ ไป คานิยมอาจมีทั้งดีและไม่ดี ทั้งขึ้นอยู่กับทัศนคติของบุคคลในกลุ่มเป็นประการสำคัญ

วรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาศสะท้อนค่านิยมของสังคมไว้อย่างประการ ผู้วิจัยพบว่า
มีค่านิยมที่เด่น ๆ อยู่ 3 ประการ คือ ความมีสติปัญญา ความกตัญญูต่อเวที และความซื่อสัตย์จงรักภักดี
ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ความมีสติปัญญา

วรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาศชี้ให้เห็นค่านิยมด้านความมีสติปัญญาที่ว่า บุคคลที่มี
สติปัญญาเป็นบุคคลที่มีคุณค่า และเป็นที่ต้องการของสังคม ถ้าสมาชิกในสังคมส่วนใหญ่เป็นผู้มีสติปัญญา
จะทำให้สังคมเจริญรุ่งเรือง สมาชิกในสังคมจะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยเฉพาะผู้ที่เป็นผู้ปกครอง
หรือผู้นำของสังคมจำเป็นต้องเป็นผู้มีสติปัญญา เพราะผู้ปกครองที่มีสติปัญญาเท่านั้นที่จะปกครอง
บ้านเมืองให้เกิดสันติสุขได้

สติปัญญาของคนจะเกิดจากการเรียนรู้และการฝึกฝน ดังนั้น การศึกษาหาความรู้จึงเป็น
การฝึกฝนสติปัญญาของคน เมื่อมีความรู้ มีสติปัญญาจะทำให้มองเห็นเหตุการณ์ภายนอกได้อย่างเข้าใจ
และสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างมีเหตุผลและถูกต้อง ในวรรณกรรมมีหลายตอนที่สะท้อน
ให้เห็นว่า ความรู้เป็นปัจจัยสำคัญของผู้มีสติปัญญา โดยเฉพาะพระมหากษัตริย์

ดังนั้นการศึกษาหาความรู้ทั้งแก่เยาวชนวัย จึงจะเป็นหนทางที่ทำให้ได้ความรู้เต็มเม็ดเต็มหน่วย
เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ยามเมื่อเป็นกษัตริย์ครองเมืองต่อไป จึงเห็นได้ว่า เมื่อตัวละครอยู่
ในวัยที่พอจะเรียนได้จะต้องไปแสวงหาความรู้ความเข้าใจใส่คนทันที เช่น ไชยะสอนอรอนุภาค
พระสุริยะมาศ พระบิดาไปท่องเทียวหาความรู้ภาดาอาคม ถึงความว่า

ท้าวภักดีโคจบเพลาอาคม

ท้าวภักดีโคจรจะเรียนวิชาอาคม

บาคก็เมื่อทูลถวายกราบลาจอมเจ้า

พระองค์จึงไปทูลถวายกราบลาจอมเจ้า

: 173 *

คำสอนของท้าวใหญ่ที่อยู่ในโครงเรื่องไปศึกษาหาความรู้ถือว่าเป็นการสนับสนุนให้คนมีสติปัญญา
คำสนับสนุนของพระสุริยะมาศเมื่อทรงทราบว่าโอรสจะไปศึกษาหาความรู้ในสะท้อนค่านิยมนี้
เพราะนอกจากจะสนับสนุนด้วยการให้ไปแล้ว พระองค์ยังกล่าวอีกด้วยว่าคนที่จะเป็นราชานั้นควรมี
ความรู้ ถึงความว่า

แต่ฉันบลมมะลาคเอาจักว่าหีละไท
ชาติที่เป็นราชาก็สวนเสี้ยนคำอู

แต่ฉันบรมราชเจ้าก็คิดครครในทุกข์
ชาติที่เป็นราชาก็ต้องเรียนความรู้

: 174 *

เมื่อมีความรู้แล้ว ตัวละครใช้ความรู้แก้ไขสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดีขึ้น หรืออาจใช้
ความรู้ที่มีอยู่ช่วยคลี่คลายความเข้าใจใหญ่อื่นได้ด้วย เพราะการอธิบายหรือชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจ
ในสิ่งที่ไม่เข้าใจนั้นจะทำให้เฉพาะผู้ที่มีความรู้และมีสติปัญญาเท่านั้น ตัวอย่างเช่นนี้ปรากฏให้เห็น
ตอนที่พระวรวงษะมากพานางโควันเหาะผ่านบ้านเมืองต่าง ๆ นางโควันไม่เคยรู้จักเมืองที่อยู่เบื้องล่าง
เหล่านั้น นางถามพระวรวงษะมากและได้รับคำตอบที่ทำให้นางเข้าใจขึ้น ดังความว่า

แต่นั่นโควันเยี่ยมเหยี่ยวเห็นเมืองไทย
อยู่ทิศนั้นเมืองบ้านขี้โคพะเอย
แต่นั้น จากาวตางข้างใหญ่อุดร
ทั้งหนเหนือฝ่ายกังหัน
คอบหลวงขัณฑ์แค้นเค็งช่อง
เป็นมะหนักกะ เลดกว้าง เมืองนั้นไทยโคพินา
นับแต่ชาติเจ้าปางกอนอะสงไซพินา
เป็นเมืองหลวงผาชมพูพัน
ไผบ่อาจจักจะไปดีโคมะหนะคอนเมืองไทย
ปักแต่โคแผนหลาไปนอมสวไฮแตกาย

.....

บลานเถาพายหลังเขากาวมานัน
พิภพโคญเห็นแถสังโคนองเฮย

แต่นั่นโควันเหยี่ยวมองเห็นเมืองใหญ่
อยู่ทิศนั้นเมืองบ้านขี้โคพระเอย
แต่นั้น จากลาวกอบข้างใหญ่อุดร
ทางทิศเหนือคือเมืองกรุงจีน
ภูเขาส่งใหญ่ซอนกันหลายลูกนั้น
เป็นมหานครเรตกว้าง เมืองนั้นใหญ่โคณักหนา
มีมาแต่ชาติพระเจ้าปางกอนอะสงไซนั้นแล้ว
เป็นเมืองหลวงปราบหัวปมพู
ใครไม่สามารถจะไปดีเอามหานครใหญ่นั้นได้
เมืองต่าง ๆ ในพื้นแผ่นดินนี้ได้ไปถวาย
เครื่องบรรณาการ

.....

โบราณเถาพายหลังเขากลวามาเช่นนี้
พิภพโคญเห็นควยตนเองแต่ประการใด

: 128

พระวรวงษะมากสามารถอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ในนางโควินรูโค เพราะวรวงษะมาก
ที่เฝ้าคอยนั้นมา พระองค์มีโคพบเห็นมาด้วยพระองค์เอง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงมีความรู้
มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดเรื่องราวดัง ๆ ที่ทรงรับรูมา ไฉนจะเข้าใจได้

นอกจากพระวรวงษะมากแล้ว ตัวละครที่เป็นกษัตริย์ในวรรณกรรมส่วนมากจะเป็นบุคคล
ที่มีความรู้มีสติปัญญามากที่สุด จะเห็นได้จากพระมหากษัตริย์ทรงปกครองบ้านเมืองอย่างมีความรู้
และใช้สติปัญญาอย่างเต็มที่ ซึ่งลักษณะการปกครองจะสะท้อนออกมาให้เห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์
ทรงปกครองโดยอาศัยทศพิธราชธรรมเป็นหลักในการปกครอง นั้นบ่งบอกถึงว่าพระมหากษัตริย์
โควินรูธรรมนิยมในการปกครองนั้นมาอย่างถี่และใช้สติปัญญานำเอาหลักธรรมเหล่านั้นมาใช้ใน
การปกครองบ้านเมือง ดังนั้นพระมหากษัตริย์ที่ปกครองบ้านเมืองโดยยึดหลักทศพิธราชธรรมแล้ว
ทำให้บ้านเมืองมีความสงบสุข ร่มเย็น ก็เป็นเพราะว่ากษัตริย์มีความรู้ความสามารถตัวเอง ถึงเช่น
พระเจ้าพรหมทัตแห่งเมืองเป่งจันทรทรงปกครองบ้านเมืองด้วยทศพิธราชธรรม ทำให้ประชาชน
มีความสุขและพากันยกย่องพระองค์ ถึงความว่า

พระกัณหะสละดลแหตามแผนพิณคอง

พระกัณหะสละดลแหตามธรรมนิยมโบราณ

บุษยะเสิมสุโขไฟไทยบอง

อัญญะเสิมสุโขไฟไทยบอง

: 4

การปกครองเมืองเขวเจินไกรลาศของจักกะสอนก็ทรงไว้ทศพิธราชธรรมเป็นหลักใน
การปกครองจึงความว่า

แต่นั้น จากัณหะสละดลวนสนุกยิ่งอันล้วนแล แต่เนิ่นเจ้ากัณหะสละดลวนสนุกยิ่งกว่าพระอินทร์ใน
แดนสวรรค์

: 457 *

เนื่องจากว่าพระมหากษัตริย์ทรงปกครองบ้านเมืองด้วยทศพิธราชธรรมดังกล่าว จึงทำให้
บ้านเมืองมีแต่ความสุขและความเจริญอยู่ทั่วไป ถึงปรากฏจากตัวอย่างทั้งสองนั้น

เนื่องจากการปกครองบ้านเมืองด้วยการยึดหลักธรรมเป็นหลัก จึงทำให้บ้านเมือง
มีแต่ความสุขความเจริญ นับได้ว่าเป็นผลแห่งการใช้สติปัญญาของพระมหากษัตริย์ที่ทรงปกครอง
บ้านเมือง

ความมีสติปัญญานอกจากจะจากการยึดหลักหลักธรรมในการบริหารบ้านเมืองแล้ว
ยังได้จากนโยบายการแผ่ขยายอาณาจักรจนสามารถทำให้บรรดาเมืองน้อยใหญ่ต่าง ๆ ทั้งใกล้
และไกลต่างพากันมาอ่อนน้อมขอสวามิภักดิ์ด้วย ซึ่งจะได้จากการมาถวายเครื่องบรรณาการ
ของเมืองขึ้นต่าง ๆ เช่น จีวหาทรงปกครองเมืองเป่งจนด้วยความสามารถ ทำให้มีเมืองขึ้น
ต่าง ๆ มาถวายเครื่องบรรณาการมิได้ขาด แม้แต่เมืองพระเจ้าหิมะเวกที่เคยพ่ายแพ้เมื่อครั้ง
ศึกเป่งจนก็ส่งบรรณาการมาเสมอเช่นกัน ถึงความว่า

บัลลังก์จักกล่าวถึงมะหานักทะเลควาง	บัลลังก์จะกล่าวถึงมหานครใหญ่พระอินทร์
นะคอนอาคินเป่งที่พูน	สร้างที่ใน
ชื่อว่าเมืองเป่งจนที่ลาดดูหลานสง	ชื่อว่าเมืองเป่งจนที่กษัตริย์รุ่นหลานสร้าง
หัวเมืองนอมบันนะกานสันสว	หัวเมืองนอมบรรณาการ หักหยดดินสง
แมนวาพะยาหิมะเวกทวากันแล้วแสน	แมนวาพะยาหิมะเวกคืนกลับไม่นานแล้ว
แพแล้ว	
ปะทานเครื่องพอมเขาเขาสู่เมืองแลเยอ	ก็ไ้ปะทานเครื่องของเขาเขามาสู่เมือง

: 465 *

จีวหาปกครองบ้านเมืองได้ด้วยความเรียบร้อยเป็นปึกแผ่นจนพระมหากษัตริย์ต่างเมือง
ยอมรับความสามารถนั้น เหมือนสมัยที่พระเจ้าพรหมทัตซึ่งเป็นพระอัยยิกาของพระองค์ปกครอง
เป่งจนเพราะในสมัยนั้นเมืองเป่งจนก็ได้รับเครื่องบรรณาการมิได้ขาดเช่นกัน ถึงความว่า

มีทั้งหลายเมืองขึ้นเป่งจาแสนสว	มีทั้งหลายเมืองขึ้นถวายบรรณาการ เป่งจน
ฮอยปะเทศหาวมานอมสวไสแพแล้ว	หาวมานอมถวายบรรณาการให้แล้ว

: 4 *

ค่านิยมที่กล่าวมานี้ นับเป็นความนิยมความมีสติปัญญาของผู้นำ ซึ่งเห็นได้ชัดจาก
ความสามารถในการปกครองไพร่บ้านเมืองมีสุข โดยอาศัยทศพิธราชธรรมเป็นหลักในการปกครอง
และการแผ่ขยายอาณาเขต ปัจจุบันสองประการนี้จะทำให้สังคมเป็นปึกแผ่นและอยู่ร่วมกันได้อย่างมี
สันติสุข

2. ความกตัญญูกตเวที

วรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาลได้สะท้อนให้เห็นค่านิยมในเรื่องความกตัญญูกตเวที
ไว้ว่า ความกตัญญูกตเวที คือ ภูและโมลัมมบุตร พร้อมทั้งกอบแทนบุญคุณนี้เป็นสิ่งที่คนในสังคม
ยึดมั่นและปฏิบัติเป็นกิจ บรรพชนและผู้มีพระคุณ เช่น บิดา มารดา ครู อาจารย์ เป็นต้น
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่บุตร หลาน และศิษย์ ต้องให้ความเคารพบูชาและเทิดทูนไว้เหนือการคบหาผู้อื่น
ผู้ที่มีความกตัญญูและอยู่ในโอวาทจะได้รับสิ่งที่ดีงาม ความเจริญเป็นผลตอบแทน ส่วนผู้ที่มีความอกตัญญู
จะได้รับความสูญเสีย ความเศร้าสลดเป็นผล

ในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาลกล่าวถึงความกตัญญูไว้หลายตอน ซึ่งแสดงถึงค่านิยม
ในการยกย่องผู้มีความกตัญญูและในขณะเดียวกันก็แสดงความอกตัญญูไว้เป็นการเปรียบเทียบเพื่อ
แสดงให้เห็นว่าสังคมยอมรับค่านิยมนี้ ตัวอย่างบุคคลในเรื่องที่แสดงความกตัญญู คือ นางสาวมาวดี
และนางปทุมมาที่ยอมปฏิบัติตามการตัดสินใจของพระราชาบิดาที่ยกนางให้ผู้น้อยกว่าความเต็มใจ จึง
และการที่พระสุริยวงษะมาล พระวงษะมาลไม่โกรธที่พระราชาส่งลงโทษพระองค์บางส่วนไว้เหตุผล
ล้วนเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดาเช่นเดียวกัน รายละเอียด
ในตัวอย่างมีดังนี้

นางสามมาวดีพระธิดาของพระเจ้าโกสัมพี เมื่อพระบิดาถามความสมัครใจว่ายินดีจะ
ตกลงตามพระราชสาส์นที่ส่งมาสู่อหรือไม่ นางมิได้ตอบรับหรือปฏิเสธ แทนจะยกการตัดสินใจ
ครั้งนี้ให้พระบิดาและกล่าววาทาภิคารมารดาเห็นถ้อยอย่างไร นางไม่ขัดแย้งแต่ประการใด คงความว่า

แต่นั้นสามมาวดีไต่บันคำพิทาว

แต่นั้นสามมาวดีไต่บันคำพอกลาว

จิตระบันนำท้าวทวนทอง

จิตระบันควยเรื่องราวที่ไต่รับฟัง

มันนิวนานฮับนินาน

ยกมือไหว้คอบไปนินาน

สุดแต่เนื้อห้วพะโยคผายตัวชา
มีขึ้นขวางมุลานเคยสวมเสี้ยงแลว
พ้มให้ขึ้นไคธอมไคนี้เค

สุดแต่เนื้อห้วพะโปรคตัวชา
ไมชัคขวางโบราณเคยเป็นคูครองมาแลว
พอแม่ให้จะชัคขึ้นไคอย่างไคหนอ

: 445

นางสามมารก็เชื่อฟังและยอมปฏิบัติตามความคิดเห็นของบิดา มารดา ซึ่งแสดงว่านางเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที ซึ่งความกตัญญูกตเวทีของนางสามมารก็เหมือนกับความกตัญญูกตเวทีของนางปทุมมา ธิดาพระเจ้าหิมะเวศ เพราะเมื่อนางรู้ว่าพระบิดาของนางคงพ่ายแพ้แก่ข้าศึก และจะต้องเอาตัวนางเองมอบให้แก่แม่ทัพฝ่ายชนะ นางยินดีปฏิบัติตามความคิดเห็นของพระบิดา โดยรีบให้ส่งนางไปทันที ถึงความว่า

ทั้งนาคนอยทั้งแม่จาละชา
เห็นผู้ยืนน่ายาน
ไปเยอ เจมาดาพะแม
เจจจอนอนนุไปทอนยานาน

ทั้งนางนาคนอยทั้งแม่เจรจา
เห็นผู้มีบุญคงเป็นที่เกรงกลัว
ไปเิดิณะพระแม่มารดา
แมจจลงลุกไปเิดิคอบาชาอยู่เลย

: 391 *

การเต็มใจช่วยเหลือและปฏิบัติตามความคิดเห็นของบิดามารดา เป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทีของบุตรีคาวางหนึ่ง นอกจากนั้นบุตรีคาวางที่ไม่ถือโทษบิดามารดาไม่ว่าบิดามารดาจะกระทำการใด ๆ ที่รุนแรงเกินไปเพียงใด ก็ถือว่าเป็นความกตัญญูของบุตรคาวางหนึ่ง ความกตัญญูเช่นนี้ ปรากฏในพฤติกรรมของพระสุริยะมาดและพระวงษะมาดที่ทรงไม่ถือโทษพระราชบิดาที่สั่งให้ประหารพระองค์ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์อย่างโหดเหี้ยม และนอกจากไม่ถือโทษแล้วยังคิดหาทางช่วยผ่อนโทษซึ่งพระบิดาควรจะได้รับตามหลักกฎหมายกรรมอีกด้วย คือ แทนที่พระสุริยะมาดและพระวงษะมาดจะปล่อยให้พระเจาพรมหัทธพระราชบิดาครอบรับกรรมที่ทำไว้กับพระองค์ในภพหน้า พระองค์กลับช่วยให้พระราชบิดาได้รับกรรมนั้นก่อนในชาติเดียวกันนั้น เพื่อผลกรรมจะได้เบาบางลงไป กล่าวคือ พระองค์ไม่เปิดเผยที่ประทับที่แท้จริงของพระองค์ว่าอยู่ที่ใดแน่

ทำให้พระเจ้าพรหมทัตต้องคิดความหาไปถามกำบอกลาของคนสองพระสุริยะมาทำให้หลอกเข้าไป
ณ แผลงต่าง ๆ เพื่อให้พระเจ้าพรหมทัตต้องเดินตามหาไปจนได้รับความเห็นเหนื่อยอย่างเหลือ
คณานับ เพราะนอกจากความชราแล้วแสงแดดในยามเที่ยงยังช่วยแผดเผาให้ความเห็นเหนื่อย
หุดหดรานเคเซ็คัน ถึงความว่า

บัดนี้จักกล่าวถึงพระบาท จากนพมา ถึง
เวียงพันทางหน่วยสามคนทรง
เขาดามหันเวียงวังแม่ทัพไทย
แม่หน่วยนี้เล่าจบอกลาตามเฮย
เขาขวางมีโลละลา
เหนือหัวหงแทนทองพ่ายพูน
เจ้ากำพอนเภาไปเปื่องถึงที่
ถามบอกแจ้งพายหนากไป
เจ้าแสงฉายแสงแดดยามแด
ถึงเวียงไซโถถามไปหนา
พอแสงเภาดำถึงสนองกอบ
พะพีจากยังไซซากัน
ทวนท่ากำไหคนบนมีกองควนแล้ว
เห็นกับขาดไปบิธา
พายหนาแสงหนาแตกาย

บัดนี้จะกล่าวถึงพระเจ้าพรหมทัตเป็นพระราชาตามาถึง
ท่ามกลางพระราชวังทั้งองคมนตรีเป็นมกของของคนทั่วไป
พระองค์ถามถึงปราสาทที่ประทับของแม่ทัพใหญ่
ใจหลังนี้หรือไม่ว่าเราเกิดตามเฮย
เขานอกไปยังที่ประทับพระราชา
พระมหากษัตริย์ประทับอยู่แทนทองคานโน
เมื่อพระเจ้าพรหมทัตพาพลที่คิดตามไปถึงที่เขานอกไว้
เขาก็นอกให้ไปข้างหนาคอไปอีก
พระองค์รับเสด็จไปในขณะนั้น เวลาใกล้เที่ยง
เมื่อถึงที่เขานอกไว้เขาก็นอกไปข้างหน้าอีก
นับเป็นเวรกรรมที่ตามมาสนองกอบทำให้
พระเจ้าพรหมทัตได้ใจทันในชาติเดียวกัน
เพราะว่าทวนท่ากรรรมไว้กับผู้มีบุญจึงเลี้ยงกรรมนั้นไม่ได้
ทำให้รับกรรมในชาติเดียวกันไม่ครองรอไปถึงภพหน้า
ซึ่งถารอภพหน้าจะทำให้กรรมนั้นหนักยิ่งขึ้น

: 400 *

นอกจากความกตัญญูที่ของบุตรธิดาที่ฟังมีกอบิคารมารดาแล้ว ในวรรณกรรมยังสะท้อน
ให้เห็นความกตัญญูที่ของชนในปกครองที่ฟังมีกอบปกครองอีกด้วย ดังปรากฏในความกตัญญูที่
ของนางยักษิณี นางยักษิณีมีความกตัญญูที่ต่อพระวรวงษะมาคณที่ปลดปล่อยให้ชีวิตนางมีชีวิตรอด
ออกวังหนึ่งเมื่อนางพวยแพพระวรวงษะมาคณ เมื่อนางยักษิณีได้รับอภัยโทษจากพระวรวงษะมาคณแล้ว

นางยักษ์ที่เข้าวังในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น นางจึงยอมตนเป็นทาสพร้อมทั้งมอบของวิเศษ
 ของตนให้ และทุกครั้งที่พระวรวงษะมากเรียกลำนางมาช่วยแบ่งเบาภารกิจ นางยินดีสนองคุณทุกครั้ง
 เช่น ก่อนที่พระวรวงษะมากส่งลูกแก้วมณีให้ไปทูลนางมาช่วยแปลงเป็นพาหนะนำทัพไปสู่เมืองเปงจาน
 เมื่อนางเห็นแก้วมณีนางรับนมไหว้และรู้ในทันทีนั้นว่าเป็นพระบรมราชโองการให้มาตามนาง
 ถึงความว่า

ยักเป่งเปื่องเห็นหนวยมะนี้ไซ	ยักมองไปเห็นลูกแก้วมณีไซกิ
วันทาบรรบารองมิชา	วันทาเฒ่าโหวรับเอาไมชา
มันก็ยัก ๆ หนาคาไหยพานลาน	มันก็ยักหนาคาใหญ่มองดู
สอเพื่องความพะวอดพันเท็งเกา	คงจะเป็นพระบรมราชโองการให้มาตามนาง

: 320

เมื่อนางคิดถึงนั้น นางรีบแต่งตัวไปทันทีที่ได้คิดหอบหิ้วแก่ประการใด ถึงจะเห็นได้จาก
 คำบอกเล่าของนางที่บอกพระวรวงษะมากเมื่อนางมาถึงว่า เมื่อนางเห็นแก้วมณีแล้วนางรับมาในทันที
 ถึงความว่า

อาเถาเห็นหนวยแก้วมาไวยังเพือนพะเอย ข้าพเจ้าเห็นลูกแก้วจึงรับมาทันทีที่พะเอย

: 322

ผลแห่งความกตัญญูแก่เวทียของนางยักษ์นี้ทำให้นางพบความสุขและความเจริญตลอดชีวิต
 ของนาง

เพื่อให้เห็นความนิยมของผู้นับถือความกตัญญู เคนซัดจึงมีคำอธิบายผู้ที่อภิญญาเปรียบเทียบ
 ให้เห็น ซึ่งปรากฏในตัวของพระโอบะหัต และพระบาทหิมะเวกเป็นตัวอย่าง กล่าวคือ
 พระโอบะหัตและพระบาทหิมะเวกอีกเห็นในความเก่งกล้าจนล้นบุญคุณของครูอาจารย์พระสัทธิประสา
 วิชาให้ ทำให้การใช้เวทมนต์อาคมไม่เป็นผลตามต้องการ ถึงความตอนหนึ่งกล่าวถึงความไม่นับถือ
 ครูอาจารย์ว่าความที่ถือว่าครูว่าดังนี้

สมบัตินี้ควรรอยแขนงขมอาจนาว่ากาย

สมพามีศีลสิ่งใดก็มีแพ

สมบัตินี้ควรรอยแขนงขมอาจนาว่าคิงนี้

บุญสมภารมีแล้วใครจะคิดสิ่งใดก็ไม่เป็นอะไร

: 375 *

ความเป็นศิริมัยมีความออกคณฺฐคอรอาจาบจึงทำให้เวหนนศาคาอาคมของภิกษุ
ทั้งสองไม่กล้าแข็งเหมือนใจคิด เป็นตัวอย่างที่แสดงว่าคนที่มีความออกคณฺฐจะไม่พบความสำเร็จ
ในชีวิตและไม่เป็นที่ยอมรับจากสมาชิกในสังคม

3. ความซื่อสัตย์จงรักภักดี

ในวรรณกรรมนิทาน เรื่องวงษะมาคโคสะหอนคานิยมในเรื่องความซื่อสัตย์จงรักภักดีไว้ว่า
คนที่มีความซื่อสัตย์ความจงรักภักดีคือผู้มีคุณเป็นคนที่ในสังคมต้องการ บุคคลที่จะต้องมีความซื่อสัตย์
และจงรักภักดีนั้นมักจะเป็นคนในปกครองทั้งคนในสังคมใหญ่และคนในครอบครัว กล่าวคือ ถ้าบุคคล
ในสังคมใหญ่จะต้องมีความซื่อสัตย์ต่อพระมหากษัตริย์ปกครองของตน และภรรยาของซื่อสัตย์และ
จงรักภักดีคือสามีซึ่งเป็นผู้นำในครอบครัว ถ้าบุคคลที่อยู่ในปกครองมีความซื่อสัตย์จงรักภักดีคือ
ผู้ปกครองไม่ว่าจะอยู่ในสังคมใดก็จะทำให้สังคมนั้นมีความสามัคคีกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้

วรรณกรรมนิทานสะหอนคานิยมยกของบุคคลที่มีความซื่อสัตย์จงรักภักดีไว้ให้เห็นอย่างเด่นชัด
โดยแทรกอยู่ในคำพูดและพฤติกรรมของตัวละคร ทั้งที่เป็นความซื่อสัตย์จงรักภักดีของคนในปกครอง
ผู้นำของบ้านเมืองและผู้นำครอบครัว ดังนี้

ความซื่อสัตย์จงรักภักดีของคนในสังคมที่มีอยู่ปกครองทั้งมีทั้งค่อนหน้าและคืบหลัง ถ้าบุคคลใด
มีความซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อผู้ปกครองก็จะได้รับความเจริญรุ่งเรือง ก้าวหน้าในหน้าที่การงานและ
อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยมีสมาชิกร่วมสังคมสรรเสริญยกย่อง คานิยมความซื่อสัตย์จงรักภักดี
และผลตอบแทนที่คณฺฐ จะเห็นได้จากความซื่อสัตย์จงรักภักดีของขุนคลัง และนางยักษ์ณีเป็นตัวอย่าง

ขุนคลังเป็นข้าราชการบริพารของพระสุริยะมาคผู้มีคุณความซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์
ของตนทั้งค่อนหน้าและคืบหลัง แม้แต่พระราชสาส์นของพระสุริยะมาคที่ขุนคลังเชิญไปด้วยตนเองเดินทาง
ไปเมืองโกสัมพี ขุนคลังก็ให้ความเคารพเทิดทูนกูจเป็นพระองค์ของพระมหากษัตริย์ จะวางไว้ที่สูง
เสมอ เช่น ขอความกล่าววว่า

ซุนก็เอาดาตังเหิงขึ้นถวนคอบ

ซุนก็เอากรากั้งม้วนถวนคอบ

: 151

การกระทำของซุนคลั่งจะเห็นได้ว่าเขาจะอยู่ด้วยหลังพระสุริยะมาก ซุนคลั่งก็ยังจงปฏิบัติ
ต่อพระราชสาสน์ด้วยความเคารพยกย่องมิไถ่ลบหลู่เหมือนแต่ประการใด ความซื่อสัตย์จงรักภักดี
ของซุนคลั่งแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดจากคำพูดที่ซุนคลั่งพูดกับภรรยาว่า พระมหากรุณาธิคุณของ
พระมหากษัตริย์ปกแผ่ให้ถนนความสุขและปลอดภัยจากการเดินทาง คำพูดเช่นนี้แสดงถึงความ
ซื่อสัตย์และจงรักภักดีที่มีอยู่ในจิตสำนึกของซุนคลั่งได้เป็นอย่างดี ดังความว่า

พี่ยังคอยหงษ์เหินบินไปนั้น

พี่ก็ยังคอยหงษ์เหินบินไปนั้น

เป็นแค้นชู้คำสมพาทฐสง

เป็นแค้นชู้คำสมพาทฐสง

บุญพะเจาตัวชอยหงหลานเหอฮ้อมงูฮันเอย

บุญพระมหากษัตริย์ราชเจ้าแมคณนงเอย

: 167

ซุนคลั่งมีความซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อพระสุริยะมากอย่างมั่นคงเสมอ เช่นนี้ทำให้เต็มใจ
และตั้งใจทำงานที่ได้รับมอบหมาย จนบรรลุเป้าหมายอย่างสมบูรณ์ นั่นคือพระราชกิจที่ได้รับมอบหมาย
ให้กระทำไปอย่างเรียบร้อย

นอกจากซุนคลั่งแล้วนางยักขีมีอีกคนหนึ่งที่มีความซื่อสัตย์จงรักภักดีคือคุณผู้คุณ กล่าวคือ
นางยักขีมียอมอยู่ภายใต้อำนาจของพระวรวงศาเมื่อนางพบแพ้ในการสู้รบ ณ ศาลาเอกเมืองกุคซุม
นางยอมถวายตนเป็นทาสและมอบแก้ววิเศษประจำตัวของนางให้แก่พระวรวงศาเอาไว้อย่างรีบ
ด่วนมาไว้เมื่อคราวจำเป็น ดังนั้นเมื่อนางเห็นแก้ววิเศษกลับมาหานาง นางรู้ดีว่าเป็น
พระบรมราชโองการให้มาเรียกนางไปช่วยทำธุระให้ นางจะรีบไปในทันทีที่ตอนที่พระวรวงศา
ส่งแก้ววิเศษให้ไปถามนางมาช่วยแปลงเป็นพาหนะนำทัพไปสู่เมืองเป้งจวน เมื่อนางเห็นลูกแก้ววิเศษ
แล้วนางรีบไปเผ่าทันที ก็จะเห็นได้จากคำบอกเล่าของนางที่ว่า

ซาเถาเห็นหน่วยแก้วมาพาพาทั้งเพื้อพะเฮย

ซาพะเจาเห็นลูกแก้วจึงรีบมาทันทีพะเฮย

: 327

เมื่อนางยักษิณีมาพบพระวรวงษะมาดและทราบพระประสงค์ของพระองค์แล้ว นางก็เริ่มใจ
ท้าวหาญที่ได้รับมอบหมาย จนกระทั่งงานบรรลุผลสำเร็จไปค่ายก็

จะเห็นได้ว่าความซื่อสัตย์จงรักภักดีของขุนคลังและนางยักษิณี เป็นกาวอย่างใหญ่ประพันซ์
ต่อการสะท้อนให้เห็นค่านิยมที่สังคมต้องการจากบุคคลที่อยู่ใต้อุปการครอง ผลที่กวีละครได้รับมี
ลักษณะเหมือนกัน คือ นำหน้าเรื่องราวอันเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าอุปการครองมีความซื่อสัตย์
และความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ก็จะได้รับผลตอบแทนที่น่าพึงพอใจ ดังเช่น ขุนคลังได้รับ
เลื่อนยศ และทรัพย์สินของเป็นรางวัล ดังความว่า

เงินคำให้ปะสมทวนทอด

เงินทองคำให้พอประมาณทอด

เลื่อนยศพอมหาไนขุนแทนแล้ว

เลื่อนยศพอมหาไนทุกคนแทนแล้ว

: 171

นางยักษิณีก็ได้รับยศมากมาย เป็นรางวัลตอบแทนเช่นกัน ดังความว่า

พระทานของหลวงไถ่กันคานแก้ว

พระทานของหลวงไถ่กันคารแก้ว

มานม้นอมเอาของลาเล็ก

มารม่อนอมเอาของลาเล็ก

: 442

ส่วนค่านิยมที่ต้องการความซื่อสัตย์จงรักภักดีจากบุคคลในครอบครัวนั้นจะเห็นได้จาก
ความซื่อสัตย์จงรักภักดีของภรรยา ถ้าครอบครัวใดภรรยามีความซื่อสัตย์ภักดี ภรรยา
จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ถ้าภรรยาผิดพรตก็จะเกิดความแตกร้างในครอบครัวได้ เพื่อ
ความเป็นปึกแผ่นในครอบครัว สังคมจึงต้องการให้ภรรยาซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อสามี

ความต้องการสมาชิกในครอบครัวที่มีความซื่อสัตย์จงรักภักดีนี้ ปรากฏในคำพูดของ
ทหารของพระวรวงษะมาดที่ส่งภรรยาออกเดินทางไปในกองทัพว่าให้รักษาเนื้อ รักษาตัวให้
คือ ให้มีความซื่อสัตย์จงรักภักดีต่อตนเป็นสำคัญเพียงคนเดียว แม้ว่าตนจะจากไปนานเพียงใดก็ตาม
ดังความว่า

แสนมีกองขาลงลิ้มทาว แสนมีกองขาลงลิ้มทาว
 เห็นว่าโลกกันแล้วยากวนกันกันก่อน เห็นว่าโลกกันแล้วยากวนกันกันก่อน
 มันจักคาหวางแควแสนมีจี่ล่ำคายแหแล้ว มันจะคาหวางพันจะเสียเวลาจี่มออกโดยไขเหตุ

: 328 *

ข้อความในคำประพันธ์นี้ แสดงถึงความห่วงใยของสามี ก้าวว่าภรรยาจะไม่ซื่อสัตย์
 คอยหนีไป เชื้อคำเล่าโลมจากชายอื่นในระหว่างที่ตนไม่อยู่ ข้อความที่สั่งเสียภรรยาของผู้เป็น
 สามีนี้จึงสะท้อนค่านิยมของสังคมในค่านีว่าในระดับครอบครัวนั้น สมาชิกในครอบครัว คือ สามี
 และภรรยาต้องซื่อสัตย์ต่อกัน โดยเฉพาะภรณานี้ของซื่อสัตย์จึงรักภักดีต่อสามีเพียงผู้เดียว

จากตัวอย่างที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นค่านิยมในสังคมค่านึง คือ ท้องการสมาชิกใน
 สังคมผู้มีความซื่อสัตย์จงรักภักดีไม่ว่าบุคคลนั้นจะอยู่ในสังคมใดก็ตามทั้งที่เป็นสังคมระดับบ้านเมือง
 และระดับครอบครัว เพราะความซื่อสัตย์จงรักภักดีจะทำให้สังคมอยู่รวมกันได้อย่างเป็นสุข มี
 ความไว้วางใจซึ่งกันและกันได้

ค่านิยมของสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรม เรื่องนี้เป็นค่านิยมที่สำคัญทั้งด้าน และเป็นค่านิยม
 ทางด้านคุณธรรมอันเป็นเครื่องพัฒนาจิตใจ ซึ่งมีผลต่อความประพฤติของคนในสังคม ทั้งนี้อาจเป็น
 เพราะว่าวรรณกรรมนิทานเรื่องงูบะมากนี้ เป็นวรรณกรรมทางพุทธศาสนา ดังนั้นค่านิยมของ
 สังคมจึงมุ่งให้คนในสังคมมีความประพฤติที่ดีงามและถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

จากการวิเคราะห์สภาพความเป็นอยู่ ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมที่ปรากฏ
 ในวรรณกรรมพบสิ่งที่น่าสนใจ นับเป็นการชี้ให้เห็นคุณค่าของวรรณกรรม เรื่องนี้คือความเชื่อและ
 ประเพณี

จากการศึกษา เรื่องความเชื่อพบว่า ผู้ประพันธ์เน้นความเชื่อ เรื่องการศรัทธาพระรัตน และ
 ความเชื่อในภูษยามมาก ซึ่งผลสะท้อนจากความเชื่อ เรื่องการศรัทธาพระรัตน นี้ จะเป็นเครื่องยืนยันว่า
 คนจะดีหรือเลวสิ่งเกิดได้จากลักษณะภายนอกเพราะปรากฏให้เห็นชัดและมีใจว่าถ้าลักษณะภายนอก
 บอมนแสดงถึงความคิดที่ซ่อนอยู่ภายในด้วย ความคิดที่สมบูรณ์แบบของคนที่ในสายตาของผู้ประพันธ์ คือ
 คนดีจะต้องดีพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจ ส่วนความเชื่อ เรื่องภูษยามนั้นเป็น เรื่องของความพยายาม

ที่จะหลีกเลี่ยงอุปสรรคทั้งหลายที่จะเกิดขึ้นในชีวิต ผู้ประพันธ์เนรมิตความเชื่อเรื่องนี้มาก ถึงจะเห็น
ไคจากการหาบันทึกในการนุ่งผ้าไหม หรืออุบายในการประกอบกิจการงาน จึงเป็นการแสดง
ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ผู้ประพันธ์เสนอการมีชีวิตที่สมบูรณ์ให้คนในสังคมพิจารณาเพื่อประโยชน์
ในการนำไปใช้ และจากการบันทึกความเชื่อทั้งสองประเภทนี้ไว้อย่างเด่นชัด น่าจะคิดว่า
ผู้ประพันธ์เป็นผู้มีความรู้ในเรื่องทั้งสองนี้มาก และจากการสัมภาษณ์วิทยากร* ก็ยืนยันว่า ผู้ประพันธ์
คือ นายพวง เป็นทั้งนักจารใบลานและเป็นหมอคุณวาระศา ตลอดจนอุบายอีกหลาย

นอกจากนี้จากการศึกษาวิเคราะห์ทางศาสนาประเภทที่ถ่ายทอดในวรรณกรรมพบว่า
ประเพณีส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์แทบทั้งสิ้น แต่ผู้ประพันธ์สามารถถ่ายทอดและ
ประเพณีไว้อย่างชัดเจนและแม่นยำ ถึงจะเห็นได้จากประเพณีการเข้าเฝ้าที่มีขั้นตอนมากมาย
กว่าจะไดเห็นองค์พระมหากษัตริย์ และลักษณะเข้าเฝ้าที่ค่อนข้างอบอุ่น จนกระทั่งถึง
พระราชปฏิสันถารของพระมหากษัตริย์ที่มีต่อทุกดวงเมืองนั้น คงเป็นเรื่องจริงที่ถูกต้องตรงตาม
ประเพณีไทยเดิมทั้งสิ้น ความแม่นยำของผู้ประพันธ์ในประเพณีต่าง ๆ เหล่านี้ แสดงว่า
ผู้ประพันธ์เป็นผู้รอบรู้ประเพณีทั้งที่เป็นพระราชประเพณี และประเพณีสามัญอย่างกว้างขวาง
ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากว่าในยุคสมัยที่จารวรรณกรรมนั้น เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์
ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์จะเป็นเรื่องรู้โดยเฉพาะในวังในวังเท่านั้น แต่โดยถ่ายทอดไปสู่
ประชาชนและทางถิ่นใต้รับฟังด้วยความรู้สึกศรัทธา ผู้ประพันธ์จึงได้นำมาบันทึกไว้อย่างชัดเจน
นั้นย่อมหมายความว่าพระมหากษัตริย์ และประชาชนน่าจะมีโอกาสได้พบเห็นกันบ้างในบางคราว
เช่น ในการเสด็จประพาสไปยังถิ่นต่าง ๆ โดยเฉพาะในประเพณีการรับเสด็จนั้น ผู้ประพันธ์
บันทึกภาพการรับเสด็จเอาไว้ซึ่งอาจได้รับฟังมาจากบุคคลในสังคมที่มีโอกาสได้เข้าเฝ้ารับเสด็จ
หรือผู้ประพันธ์อาจได้รับเสด็จด้วยตนเองก็ได้ ความสมบูรณ์ในด้านความรู้เกี่ยวกับราชประเพณี
จึงปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนี้

* พระครูพิบูลย์ ธรรมวุฒิ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ กุไร คือจริง เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่วัดม่วงขาว
จ.ปราจีนบุรี เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2528

สรุปผลการศึกษากนกัวและวอเสนอนเนะ

การศึกษากนกัววรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาก ฉบับโบราณจารด้วยตัวอักษรไทยน้อยของนายพวง มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาและวิเคราะห์วรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมากตามลำดับดังนี้

ความมุ่งหมายของการศึกษากนกัว

1. เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละครในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาก
2. เพื่อวิเคราะห์สภาพความเป็นอยู่ ความเชื่อ ประเพณีและค่านิยมของสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาก

ขอบเขตของการศึกษากนกัว

เอกสารที่ใช้ในการศึกษากนกัวครั้งนี้ คือ เอกสารโบราณเรื่องวงษะมาก ฉบับของนายพวง จารด้วยตัวอักษรไทยน้อย ความยาว 491 ใบลาน ซึ่งค้นพบที่วัดม่วงขาว ตำบลโลกปือ อำเภอโลกปือ จังหวัดปราจีนบุรี

วิธีดำเนินการศึกษากนกัว

ขั้นตอนการดำเนินการศึกษากนกัว คือ ผู้วิจัยปริวรรตและอ่านวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาก ศึกษาสภาพและความรู้ทั่วไปของท้องถิ่นและลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาก โดยสัมภาษณ์วิทยากรในท้องถิ่นและวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิอื่นร่วมด้วย ศึกษาและวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละคร โดยพิจารณาจากคำพูดและอากัปกิริยาของตัวละคร และศึกษาวิเคราะห์สภาพความเป็นอยู่ ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานเรื่อง

วงษะมาศ โดยอาศัยแนวทางที่นักวรรณคดีและผู้สนใจศึกษาโคลงกล่าวถึงไว้เป็นแนวทางช่วยในการวิเคราะห์และไขประกอบในการวิเคราะห์

สรุปผลการศึกษาก่อนหน้า

ผลจากการศึกษากวีวิเคราะห์วรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาศ อำเภอโคกบีบ จังหวัดปราจีนบุรี โดยวิธีการตามลำดับขั้นตอนที่กล่าวมา สามารถสรุปผลการศึกษาก่อนหน้าได้ ดังนี้

1. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาศ

ผู้แต่งและระยะเวลาในการแต่งวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาศมีบอกไว้ในต้นฉบับ ใบลานอย่างแนบแน่นลงไปว่าชื่อ สรรพพิพัฒน์ จารวรรณกรรมนี้เมื่อเดือนธันวาคม ขึ้น 5 ค่ำ วันเสาร์ ปีกุน พ.ศ. 2478 เสร็จเดือน 4 ขึ้น 15 ค่ำวันเสาร์ ซึ่งรวมเวลาในการจารทั้งหมด 4 เดือน 10 วัน

จุดมุ่งหมายในการแต่งวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาศนี้ ผู้จารมีเจตนาสร้างเป็นคัมภีร์ในพุทธศาสนา และหวังผลที่จะได้รับจากอันสงฆ์ในการสร้างว่าจะช่วยให้ตนบรรลุผลความจิตปรารถนาทุกประการ

ลักษณะใบลานของวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาศเป็นใบลานขนาดยาว 57 ซม. กว้าง 5.7 ซม. ความยาวเนื้อหา 491 ใบลาน จารตัวอักษรทั้งด้านหน้า ด้านหลัง หน้าละ 4 บรรทัด มีภาพประกอบเนื้อเรื่องทั้งหมด 8 ภาพอยู่ตอนต้นเรื่องในใบลานใบแรก อยู่ด้านหน้าใบลาน 5 ภาพ ด้านหลัง 3 ภาพ

ภาษาที่จาร เป็นภาษาไทยน้อย พยัญชนะที่ใช้ทั้งพยัญชนะเดี่ยวและพยัญชนะประสม พยัญชนะเดี่ยวมี 25 ตัว พยัญชนะประสมมี 8 ตัว พยัญชนะประสมส่วนมากพยัญชนะตัวแรกและตัวที่สองจะเขียนเชื่อมติดกันเป็นตัวเดียวกัน ยกเว้นพยัญชนะที่ประสมกับ ค. มักเอา ค ไว้กลาง พยัญชนะที่ประสมเขียนรูปเป็น เหน็บนั้น จะมีใช้ 20 เสียง (รูป) สระเดี่ยวเมื่อมีตัวสะกดจะลดรูปจาก ㅡ เป็น เหน็บ ย ตัวเดี่ยว และสระอออกที่มีตัวสะกดในแม่เกยจะใช้รูปสระ ๖ เพียงรูปเดี่ยว ตัวเลขมีใช้ครบทั้ง 10 และยังมีเครื่องหมายที่ใช้เฉพาะในวรรณกรรมอีก 4 อย่าง คือ ๐ ไม่จบ ๒ ไม่จบ ๓ เขียนเมื่อกล่าวถึงคนใหม่หรือเรื่องใหม่และ ๔ เขียนเมื่อหยุดจารในครั้งหนึ่ง ๆ

รูปแบบคำประพันธ์ วรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมากมีรูปแบบคำประพันธ์ใกล้เคียงกับกลอนอาหรับหรือโคลงสารในสมัยต่างบทมีลักษณะการสัมผัสแบบกลอนที่เรียกว่า "เพมาวะ" อยู่ด้วยการเรียงลำดับบทในโคลงสารวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาก ผู้ประพันธ์บิดเอาเนื้อความที่สมบูรณ์ในท้องเรื่องเป็นประการสำคัญ มิได้เน้นการเรียงลำดับความกับบท

นอกจากลักษณะคำประพันธ์ประเภทโคลงสารแล้ว มีลักษณะคำประพันธ์คล้ายรายสุภาพของโศภนกลางอีก 1 แห่ง แต่ไม่เหมือนกันทีเดียวเพราะค่อนข้างของคำที่มีลักษณะที่คล้ายรายสุภาพนั้น คำแห่งคำเอก คำโท ไม่ตรงตำแหน่งของโคลงสองสุภาพ ซึ่งเป็นค่อนข้างของรายสุภาพโดยปกติ

การเสวนนิทาน มีลักษณะเฉพาะคือ เริ่มเรื่องด้วยบทประณามพจน ไหวพระด้มาสัมพุทธเจ้า และเทพาคาตางขอพรให้ตนบรรลุขลังจิตอธิฐาน แล้วเริ่มเล่าสู่กันฟังโดยกล่าววนิทานเรื่องนี้เป็นนิทานในชาดก แล้วเรื่องก็ดำเนินไปตามลำดับบทที่คัดลอก เทคนิคในการดำเนินเรื่องของผู้ประพันธ์มีเทคนิคที่แรกให้เรื่องน่าสนใจอยู่ 3 ลักษณะ คือ 1. การเล่าเรื่องย้อน ที่ทำให้ผู้อ่านและผู้ฟังวรรณกรรมจำเรื่องราวทั้งหมดได้ทั้ง ๆ ที่เนื้อเรื่องมีขนาดยาวมาก 2. การนำนิทานแทรกนิทาน ซึ่งเป็นเทคนิคที่เน้นให้มองเห็นจุดที่ผู้ประพันธ์ต้องการสอนให้ชัดเด่นยิ่งขึ้น และ 3. การดำเนินเรื่องจะแบ่งเป็นตอน ๆ ได้ โดยมีข้อความบอกให้สังเกตได้อย่างชัดเจน ซึ่งเมื่อศึกษาจากข้อความหรือคำที่ปรากฏนี้จะแบ่งวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมากที่นำมาศึกษาได้ถึง 68 ตอน การจบเรื่องนั้นจบโดยกล่าวถึงการกลับชาติของกัณโฑ

ภาษาที่ใช้ในวรรณกรรม ผู้ประพันธ์มีลักษณะการใช้ภาษาเป็นของตนเอง โดยเฉพาะซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงถึงภูมิความรู้ของผู้ประพันธ์ว่าเป็นผู้มีความรู้ทางด้านภาษาเป็นอย่างดี ดังเช่น คำบางคำ เช่น กุณระยัก (กุณฺธ + ยัก) เป็นคำที่ผู้ประพันธ์สร้างขึ้นมาใช้เฉพาะในวรรณกรรมเท่านั้น การใช้คำทางระดับที่มีความหมายกลมกลืนเหมาะสมแก่กันในเรื่อง เช่น เสวย โภชน พวณ ผู้ประพันธ์ใช้คำราชาศัพท์ "เสวย" คำศัพท์สูง "โภชน" และคำภาษาถิ่น "พวณ" รวมในข้อความไปอย่างกลมกลืนกัน อันแสดงถึงอัจฉริยภาพทางภาษาของผู้ประพันธ์ได้อย่างดี และนอกจากนี้การนำเอาภาษาบาลีมาใช้ในคำประพันธ์ ผู้ประพันธ์ยังใช้คำที่ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์เดิมในภาษา แม้คำบางคำเป็นภาษาที่ใช้เฉพาะในภาษาบาลีซึ่งไทยนิยมนำมาใช้ ผู้ประพันธ์ก็นำมาใช้ในวรรณกรรมสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแสดงถึงความเฉลียวฉลาดทางภาษาของผู้ประพันธ์

การใช้โหวตในวาระการรณรงค์ ผู้ประพันธ์ใช้โหวตเปรียบเทียบเชิงอุปมาแทนกว่าโหวตอื่น

2. การศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละครจากระดับความสำคัญและสถานภาพของตัวละครทั้งสถานภาพเกิดตัวและสถานภาพหลังมรณภาพ วัจนพิธีกรรมจากคำพูดและอากัปกิริยาของตัวละคร เป็นเกณฑ์ทำให้เห็นพฤติกรรมที่พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนาของตัวละครได้อย่างชัดเจน พฤติกรรมในแง่ชั่วร้ายของตัวละครจะสะท้อนออกมาให้เห็นทั้งพฤติกรรมที่พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนา โดยมีพฤติกรรมของตัวละครแสดงพฤติกรรมที่พึงปรารถนาในทุกสถานภาพตลอด และตัวละครกับตัวประกอบจะมีพฤติกรรมทั้งที่พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนาเปรียบเทียบเป็นคู่ขนานในมองเห็นชัดเจน เช่น พฤติกรรมในวัยเด็กของตัวละครมีพฤติกรรมที่กล่าวได้ไม่ละเอียดมากนัก ส่วนใหญ่จะกล่าวถึงความพรกบบริบูรณ์ของโอรส ธิดา กบฏริบ และสังคมยังมองลึกลงไปว่า สิ่งที่เกิดทำให้เกิดพฤติกรรมที่พึงปรารถนาจะเกิดมาควบคู่กับเด็ก เช่น มีอาวุธวิเศษ และลักษณะพิเศษ คิดชั่วออกมา หรือกระทั่งเป็นโอรสที่ประสูติจากมเหสีเอก เป็นต้น ส่วนพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาในวัยเด็ก เด็กจะเกิดมาในลักษณะธรรมดาก็คือเป็นโอรสของมเหสีฝ่ายชาย

พฤติกรรมในวัยหนุ่มสาวเป็นวัยแห่งการเตรียมพร้อมสู่ความเป็นผู้ใหญ่ โดยมีพฤติกรรมของตัวละครฝ่ายชายแสดงออกให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า พฤติกรรมที่พึงปรารถนาในวัยนี้ คือ การศึกษาหาความรู้และการหาภรรยาที่เหมาะสม และพฤติกรรมที่เหมาะสมในวัยหนุ่มสาวของตัวละครฝ่ายหญิงก็ปรากฏในตัวละครเอกฝ่ายหญิงซึ่งมีความงามเป็นเลิศ และมีความอ่อนน้อมอยู่ในโอวาท บิคมารดา ไข่มุกดา แก้วไข่มุกดาและกัลยาณีหาครายกัญญาเสมอ พฤติกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนได้รับคำยกย่องและสรรเสริญจากคนร่วมสังคม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมทั้งหลายนี้เป็นพฤติกรรมที่พึงปรารถนาทั้งสิ้น

ในวัยผู้ใหญ่เป็นวัยที่จะใช้ความรู้และประสบการณ์ที่ได้เล่าเรียนมาให้เกิดประโยชน์ตามสถานภาพของตัวละครมากที่สุด พฤติกรรมในแง่สถานภาพทั้งสถานภาพบิดา มารดา บุตรีธิดา สามี ภรรยา กบฏริบ และคนในปกครอง ทุกสถานภาพจะมีการปะทะสังสรรค์ซึ่งกันและกัน สถานภาพกบฏริบเป็นสถานภาพที่ยิ่งสูงสุดในสังคมต้องมีพฤติกรรมสัมพันธ์กับบุคคลทุกสถานภาพ ดังนั้นพฤติกรรมของพระมหากบฏริบจึงเป็นพฤติกรรมที่ผู้ประพันธ์มุ่งเน้นให้เห็นมากกว่าพฤติกรรมจากสถานอื่น ๆ พระมหากบฏริบที่มีพฤติกรรมที่เป็นที่ปรารถนาของคนในสังคมจะครองทรงความรู้ เพราะความรู้จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมที่งดงามและเหมาะสมตามสถานภาพได้ พระมหากบฏริบ

ที่มีความรู้ปกครองบ้านเมืองจะทรงยึดมั่นในทศพิธราชธรรม ดำเนินนโยบายหลักตามแนว
จารีตประเพณีแต่ดั้งเดิม ซึ่งจะทำให้บ้านเมืองภายใต้พระบรมโพธิสมภารของพระองค์เป็น
เป็นสุขโดยถ้วนทั่ว ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้ปรากฏในพฤติกรรมของกัณฑ์ฝ่ายชายทั้งสิ้น

ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นอีกพฤติกรรมหนึ่งที่ตั้งคณปรารภ ท้าวละครทุกสถานภาพ
ทั้งที่เป็นพระมหากษัตริย์ คนในปกครอง คนร่วมสังคม ตลอดจนสามัญ ภรรยา บุตรธิดา ที่เป็น
สมาชิกในสังคมนั้น ผู้ใดมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่จะได้รับความยกย่องชมเชยจากผู้อื่นในสังคม
และถ้าไม่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ผู้อื่นจะได้รับโทษทั้งที่เป็นการลงโทษโดยตรงและจากการกล่าวถึง

นอกจากนี้ผู้อาวุโสในสังคมมักได้รับเกียรติจากตัวละครที่มีพฤติกรรมที่พึงปรารถนา
ไม่ว่าผู้อาวุโสเหล่านั้นจะอยู่ในสถานภาพใดก็ตาม เช่น เขาจะเป็นบิดา มารดา หรือบรรพบุรุษของตนเอง
บิดามารดา บรรพบุรุษของบุตรของชน ครูอาจารย์ ตลอดจนผู้อาวุโสร่วมสังคม ตัวละครที่ให้เกิด
ยกย่องนับถือ ผู้อาวุโสมักเป็นตัวละครเอกทั้งฝ่ายหญิงและชายเช่นกัน พฤติกรรมที่พึงปรารถนา
มักจะสะท้อนผ่านพฤติกรรมของตัวเอก และมีพฤติกรรมที่ดีของตัวสำคัญและตัวประกอบสนับสนุน
และมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของตัวสำคัญกับตัวประกอบเปรียบให้เห็นชัดเจนขึ้น พฤติกรรม
ที่ดีงามที่ปรากฏในวรรณกรรมจะมุ่งเน้นพฤติกรรมของตัวละครชาย โดยให้ตัวละครชายเป็นผู้นำ
ในสังคม มีพฤติกรรมที่สำคัญและเด่นกว่าตัวละครฝ่ายหญิง และนอกจากนี้เรื่องชาึกว่าเน็คของ
ตัวละครก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ตัวละครมีพฤติกรรมมากหรือเลยในท้องเรื่อง แต่ไม่ว่าตัวละคร
จะเป็นเพศใด อยู่ในสถานภาพใดและมีกำเนิดอย่างไร กางก็จะต้องยึดมั่นในธรรมะเป็นหลักใน
การดำเนินชีวิตเสมอ โดยแต่ละสถานภาพจะมีธรรมะให้ยึดถือแตกต่างกันออกไป แต่หลักทั่วไป
ในธรรมะเหล่านั้นล้วนมุ่งเน้นให้แต่ละคนในสังคมอยู่รวมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขทั้งสิ้น

3. สภาพความเป็นอยู่ ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรม
นิทานเรื่องวงษะมากสะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมดังนี้

วรรณกรรมสะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ทั้งระดับครอบครัวใหญ่ คือ ระดับบ้านเมือง
และระดับเล็ก คือ ครอบครัวที่มีบิดา บุตรธิดา เป็นสมาชิกของครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว
ขนาดเล็ก วรรณกรรมก็สะท้อนว่าผู้ใดในครอบครัว คือ พระมหากษัตริย์ และสามัญเป็นผู้นำ และได้รับ
ยกย่องจากบุคคลในครอบครัวให้เป็นใหญ่และเป็นหลักชัยในครอบครัวเสมอ สมาชิกของครอบครัว

ทุกระยะมีศาสนาพุทธเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ทางด้านการคมนาคมคงใช้พาหนะง่าย ๆ เช่น เกวียน เรือ ซึ่งคงอาศัยแรงงานของสัตว์ เหม มา และควาย และพลังงานจากธรรมชาติ ช่วยขับเคลื่อน ทางด้านการประกอบอาชีพไม่ปรากฏเด่นชัดน่าจะเป็นเพราะว่าผู้ประพันธ์ต้องการเน้นให้เห็นวิถีชีวิตของกษัตริย์ก็ว่าได้

ความเชื่อที่ปรากฏในวรรณกรรม ผู้ประพันธ์ได้สะท้อนความเชื่อที่สำคัญ ๆ ไว้หลายประการ คือ เชื่อว่าภูมิพิภพตามจริง โดยเฉพาะเทวดานั้นเชื่อว่าจะมีบันดาลใหม่แบบผู้ขอความช่วยเหลือ ได้รับความช่วยเหลือตามต้องการ และถ้าเทวดาไม่ได้รับการเสนอขอร้องให้เป็นที่ยกย่องก็อาจบันดาลให้เกิดเภทภัยต่าง ๆ ขึ้นได้

ความเชื่อเรื่องเวทมนต์คาถาอาคมเป็นความเชื่อว่าจะมีคาถาอำนาจเหนือมนุษย์ใน รูปแบบต่าง ๆ ได้มนุษย์ทั่ว ๆ ไปทำไม่ได้

ความเชื่อทางานโศลกต่างนั้นก็มีความเชื่อเรื่องผี คือ เชื่อว่าความฝันจะเป็นลางบอกเหตุ อย่างหนึ่งที่จะทำนายเหตุการณ์ข้างหน้าได้ ซึ่งมีลักษณะเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องลางบอกเหตุที่เชื่อว่าเป็นลางที่จะทำนายเหตุการณ์ข้างหน้าได้ เช่น เชื่อว่าบ้านเมืองมีราชสีห์จะไม่เกิดภัยพิบัติขึ้นได้

ความเชื่อเรื่องลักษณะคน คือ ความเชื่อที่ว่าคนที่มีลักษณะภายนอกบอกให้เป็นที่สังเกต เช่น ฝ่ายชายที่ลายมือจะมีรูปงจักร ฝ่ายหญิงจะมีรูปดอกบัวบาน เป็นต้น และลักษณะของคนที่จะให้ไปเลี้ยงทารกนั้นก็จะมีลักษณะดี และลักษณะไม่ดีให้เป็นที่สังเกตอย่างเด่นชัด ซึ่งในเรื่องนี้ผู้ประพันธ์เน้นมาก

ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามในวรรณกรรมสะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามในการนุ่งผ้าให้ อย่างละเอียดทุกวันทั้งในรอบสัปดาห์ และวันข้างขึ้นข้างแรมในเดือนหนึ่ง ๆ ว่าในแต่ละวันจะมีวันดี และไม่ดีย่อย่างแน่นอน ซึ่งจะสามารถตบตบคดีและผลร้ายมาบังอยู่สวมใส่ได้เสมอ และความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามเกี่ยวกับการประกอบกิจ เช่นกัน ในวรรณกรรมสะท้อนถึงความเชื่อลักษณะนี้ว่าความสำเร็จในกิจทั้งปวงย่อมขึ้นอยู่กับฤกษ์ที่เริ่มประกอบกิจนั้น

ความเชื่อที่เนื่องมาจากพุทธศาสนามีความเชื่อเรื่องกรรมและความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ซึ่งเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกัน กล่าวคือ คนทำกรรมดีจะได้รับผลกรรมดีตอบแทน และเมื่อสิ้นจากโลกมนุษย์ไปแล้วก็จะไปเกิดในแดนสวรรค์ ผู้ทำกรรมชั่วก็ได้รับผลชั่วตามตอบแทน

เช่นกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้ว่าจะไม่ยากได้รับผลกระทบนั้นเสียก็ตาม และเมื่อคายไปแล้ว ก็จะต้องไปตกอยู่ในแค้นรัก จึงเป็นแค้นแห่งความทุกข์ทรมาน ซึ่งไม่มีใครเสี่ยงได้เลย

นอกจากความเรื่อหลัก ๆ ดังกล่าวแล้ว ผลการศึกษาวิเคราะห์ยังพบว่าในวรรณกรรม ยังได้สะท้อนความเชื่อเบ็ดเตล็ดอีก 3 ลักษณะ คือ เชื่อว่าบุคลสมัยของพระศรีอารียเมตไตรย เป็นยุคที่ทุกคนในสังคมปรารถนาให้มีชีวิตอยู่ถึงยุคนั้น ความเชื่อ เรื่องมูเพสันนิวาส เป็นความเชื่อว่า ลูกธองกินแล้วบวมไม่แตกกันและคนที่เกย เป็นลูกกันมากอาจะคงมา เป็นลูกกันอีกในภาพหลัง ๆ ด้วย และความเชื่อ เรื่องคนาริณนั้นเชื่อว่า เป็นคนไม่ที่มีอยู่จริง ซึ่งผลของไม้อะปัดกษณะเหมือนหญิงสาว หัว ๆ ไป ความเชื่อเบ็ดเตล็ดทั้งสามนี้อาจนับเนื่อง เป็นความเชื่อปลุกยอยที่ได้รับจากลัทธิทาง พุทธศาสนาด้วย

ประเพณีในวรรณกรรมสะท้อนให้เห็นประเพณีสำคัญ ๆ ไว้มากมายประเพณี คือ ประเพณีอภิเษก ประเพณีการรับเสด็จ ประเพณีการเตรียมทัพ และประเพณีเข้าเฝ้า และถวายเครื่องราชบรรณาการ ล้วนเป็นประเพณีที่แสดงถึงอำนาจและความยิ่งใหญ่ของกษัตริย์ แม้ในประเพณีการแต่งงานก็ยังสะท้อน ถึงความยิ่งใหญ่ของกษัตริย์ด้วย เพราะฝ่ายหญิงจะต้องเดินทางมาแต่งงานกับชายโดยฝ่ายหญิงต้อง เตรียมสิ่งของต่าง ๆ มากมายให้ฝ่ายชาย ซึ่งส่วนมากมักเป็นกษัตริย์หรือเจ้าเมืองด้วย ส่วนประเพณี การเกิด การสู่ขวัญ ประเพณีการฉาบข้าวและประเพณีการคำนับล้วนเป็นประเพณีที่สะท้อนถึง ความเคารพนบของผู้อยู่ใต้อำนาจที่มีต่อผู้อยู่ใต้อำนาจทั้งสิ้น

ค่านิยมของสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรมมีค่านิยมที่เด่น ๆ เพียง 3 ประการ คือ ความมี สติปัญญา ความกตัญญูต่อกษัตริย์ และความซื่อสัตย์จงรักภักดี ผลจากการวิเคราะห์ว่า บุคคลในสังคม ที่สังคมปรารถนาต้องมีคุณสมบัติทั้งสามข้อนี้ เฉพาะบุคคลระดับผู้ปกครองบ้านเมือง สังคมต้องการ คนมีความสามารถ ความรอบรู้ที่ถนัดกับคุณธรรม คุณธรรมของผู้ปกครองที่สังคมต้องการคือ ทศพิธราชธรรม ทั้งนี้เพราะผู้ปกครองที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้งหมดล้วนเป็นกษัตริย์ทั้งสิ้น ในวรรณกรรมจึงสะท้อนให้ เห็นว่าหากกษัตริย์มีทศพิธราชธรรมปกครองบ้านเมืองด้วยความสามารถก็จะทำให้บ้านเมืองประสบ ความสุขความเจริญในทุกด้าน

ค่านิยมผู้มีสติปัญญานั้นจะเน้นที่ฝ่ายชายเพราะถือว่าฝ่ายชายเป็นผู้นำในสังคม ถ้าผู้นำใน สังคมมีสติปัญญาดีจะทำให้มีความสามารถในการปกครองและในทางต่าง ๆ ด้วย เช่น สามารถ

เป็นสามัคคี เป็นมิตรของบุตร เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม คนในสังคมจึงต้องการให้สมาชิกในสังคมมีความรู้

ส่วนค่านิยมความกตัญญูทุกเวทีนั้น ในสังคมก็ขอให้สมาชิกมีความกตัญญูทุกเวที ผู้อ่อนอาวโสต้องแสดงความกตัญญูทุกเวทีที่ผู้อาวุโสเสมอ ซึ่งผลของความกตัญญูทุกเวทีจะทำให้ผู้นั้นพบความสุขความเจริญในชีวิตได้

ค่านิยมสุดท้ายคือ ค่านิยมผู้มีความซื่อสัตย์จงรักภักดี ค่านิยมของผู้ไปปกครองพึงมี ซึ่งจะทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมากพบข้อสังเกตที่น่าสนใจ คือ ผู้ประพันธ์มีแรงบันดาลใจจากพุทธศาสนาเป็นสำคัญที่ทำให้สร้างวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมากนี้ โดยจะเห็นได้จากถ้อยคำมุ่งหมายในการแต่งเพื่อผลานิสงส์บุญจะทำให้ผู้ประพันธ์ได้รับผลตามจิตปรารถนา วรรณกรรมสอนให้คนเชื่อเรื่องกรรมและผลกรรมเป็นประเด็นสำคัญ ลักษณะเด่นนี้เราพบได้อย่างเด่นชัดจากการศึกษาพฤติกรรมของตัวละคร เพราะในวรรณกรรมจะสะท้อนให้เห็นทุกครั้งว่าตัวละครที่สร้างพฤติกรรมใดไว้จะได้รับผลตอบแทน และผลกรรมที่ได้รับทั้งกรรมดีและกรรมชั่วนั้นจะเหมาะสมกับการกระทำของตน ซึ่งเป็นการแสดงว่าผู้ประพันธ์ยึดหลักของพุทธศาสนาอย่างฝังจิตฝังใจจึงทำให้เชื่อว่ากรรมจะให้ผลตอบแทน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าวรรณกรรมเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นแก่นวิชาศาสนาเป็นกวีกำหนดทิศทางของพฤติกรรมคนในสังคม

ความสัมพันธ์ทางสายเลือดของบุคคลจะเกี่ยวพันกับกรรมและผลของกรรมด้วย คือ บิดามารดาประพฤติกกรรมดี บุตรธิดาที่ออกมา ก็มักเป็นเด็กดีตามไปด้วย และในทางตรงข้ามถ้ามีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะเป็นบิดาหรือมารดาประพฤติกกรรมชั่ว ผลกรรมจะส่งถึงบุตรธิดาด้วย ดังนั้นได้จาก การกระทำของนางกาไว แม่เลี้ยงฝ่ายราชของพระเจ้าพรหมทัตที่อิจฉาริษยาและกลั่นแกล้งใส่ร้าย พระสุริยะมากและพระวงษะมากจนทำให้หม่อมกิริยทั้งสองต้องได้รับความลำบากทุกข์ยากนานมีการ ผลกรรมที่นางได้รับส่งผลไปถึงพระโอรสทั้งสี่ของนางด้วย ทั้ง ๆ ที่ในวรรณกรรมมีคำสะท้อนให้เห็นเลยว่าพระโอรสทั้งสี่กลั่นแกล้งหรือเบียดเบียนกิริยทั้งสองเลย แต่เพราะพระโอรสทั้งสี่เป็นโอรสของนางกาไว จึงมีสายโลหิตเดียวกันและที่นางกาไวทำให้กิริยทั้งสองได้รับ

ความเคียดแค้นนั้นก็ทำไปเพราะกลัวว่าภักดิ์ทั้งสองจะไถ่กู้ว่าโอรสคน สาคะที่ลี้ภัยจึงมาจาก พระโอรสที่ผู้โอรส ดังนั้นความสัมพันธ์ทางสายโลหิตจึงมีอิทธิพลเกี่ยวข้องกับกรรมและผลกรรมด้วย จากที่ว่าวรรณกรรมเน้นถึงเรื่องกรรมและผลของกรรมมากนั้น อาจเป็นเพราะว่า

ความเชื่อเรื่องกรรมจะเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เพราะในแต่ละสังคมต้องการสมาชิกในสังคมที่เป็นคนดี การกระทำของคนเป็นคนที่จึงมีสะท้อนให้เห็นมาก เช่น ต้องเชื่อถือผู้อาวุโส มีความกตัญญูต่อผู้มีคุณ มีอุบายงามที่เป็นมงคลและไม่เป็นมงคลให้เลือกกระทำให้ตนเองเกิดสิริมงคล มีประเพณีที่แสดงถึงความเป็นมงคลของชีวิตในค่านิยมต่าง ๆ ให้เห็นเป็นแบบอย่าง เช่น ประเพณีสู่ขวัญ เป็นต้น และนอกจากนั้นลักษณะของคนก็ยังมีการให้เห็นจากลักษณะภายนอกอีกด้วย สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้สะท้อนถึงความต้องการคนดีเพื่อเป็นสมาชิกในสังคมอีกอย่างหนึ่ง

ข้อเสนอแนะ

จากการที่ได้ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาคามาแล้ว ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการศึกษาค้นคว้าดังต่อไปนี้

1. ควรจะได้มีการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบวรรณกรรมนิทานเรื่องวงษะมาคามาที่ปรากฏในท้องถิ่นต่าง ๆ
2. ควรจะได้มีการศึกษาเฉพาะค่านิยมในวรรณกรรมโดยตรง เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่ผู้ประพันธ์เน้นมาก

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กองแก้ว วีระประจักษ์ การทำสมุดไทยและการเตรียมใบลาน โรงพิมพ์ไพศาลศิริ 2521, 15 หน้า
- กระแสด มาลาภารมย์ วรรณคดีเกราะเพชร : วิทยาสงเคราะห์ สงขลา ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 2523, 192 หน้า
- จารุวรรณ ธรรมวัตร ลักษณะวรรณกรรมอีสาน จินตนาการพิมพ์ กาฬสินธุ์ 2522
- จำรัส ศิริ ปฏิทินอุกบน-อุกบ่าง เขมรสารพิมพ์ ม.ป.ป. 423
- จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า เจ้าชีวิต คลังวิทยา 2505, 753 หน้า
- คำรงราชานุภาพ, สมเด็จเจ้า กรมพระยา พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ร.5
องค์การศาสนาของกรุงสุโขทัย 2504, 397 หน้า
- ทรัพย์ ประกอบสุข วรรณคดีชาตก โอเคเอ็นส์โลกร 2527, 242 หน้า
- ธรรมปรีชา (แก้ว), พระยา ไตรภูมิโลกวินิยอบกถา ฉบับที่ 1 กรมศิลปากร 2521, 114 หน้า
- ธวัช ภูมโศก วรรณกรรมอีสาน วีระพัฒนา 2522, 564 หน้า
- _____ วรรณกรรมท้องถิ่น วีระพัฒนา 2525, 401 หน้า
- นิภา นิธยาน การปรับตัวและพฤติกรรม วิชาวิทยาเพื่อการศึกษาศึกษาและชีวิต สารศึกษาการพิมพ์ 2520, 276 หน้า
- บุปผา ทวีสุข ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม วรรณไวทยาการ ไทยวัฒนาพานิช 2514, 240 น
- ประทอง เจริญจิตรกรรม วรรณกรรมอีสาน : สังคีตศิลป์ วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2519, 197 หน้า อักษรำเนา
- ประทอง นิมมานเหมินทร์ ลำนนาไทยคดี เชียงใหม่ ศูนย์หนังสือเชียงใหม่ 2526, 273 น
- ประพนธ์ เรื่องทรงค "พระวรวงศ์" วรรณกรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี : การศึกษาเชิงวิเคราะห์
วิทยานิพนธ์ ศศ.ม มหาวิทยาลัยศิลปากร 2523, 220 หน้า อักษรำเนา
- ประยุทธ์ สิทธิพันธ์ พระราชประเพณีและประเพณีชาวบ้าน บำรุงนุกกกิจ 2524, 560 หน้า

- ประสาธ อิศรปริศา และคนอื่น ๆ ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจชาวอีสาน
เอกสารงานวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม จินตทัศน์การพิมพ์ 2518,
69 หน้า
- ปราณี ขวัญแก้ว วรรณคดีชาวบ้านจาก "มุกคำ" กำนันดอนหิบลอย หน่วยงานพิเศษ
กรมการฝึกหัดครู โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว 2518, 535 หน้า
- ปราณี วรากร ท่องเที่ยวในประเทศไทย คุรุสภา 2517, 673 หน้า
- ปาลเลกัวิท, สังวราช เล่าเรื่องกรุงสยาม กวางหนากการพิมพ์ 2520, 930 หน้า
- พรรณเพ็ญ เครือไทย โคลงพรมพัก : การศึกษาเชิงวิจารณ์ วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.
มหาวิทยาลัยศิลปากร 2525, 277 หน้า อักขานา
- พระราชวรมณี พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ มหาลงกรณราชวิทยาลัย 2527,
463 หน้า
- พิทยา สายหนู ความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกรของสังคม โรงพิมพ์พิเศษ 2516, 238 หน้า
- พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ พระราชพิธี ร.2 แต่ละครั้งรวม 6 เรื่อง
พิมพ์ครั้งที่ 5 ศิลปบรรณาการ 2513, 711 หน้า
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระพุทธเจ้าสอนอะไร มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ในพระบรมราชูปถัมภ์ 2521, 156 หน้า
- ราโชทัย, หม่อม นิราศลอนดอน และจดหมายของหม่อมราชวงศ์ พิมพ์ครั้งที่ 5 คลังวิทยา
2508, 271 หน้า
- รัชนิกร เศรษฐ์ สังคมและวัฒนธรรมไทย โรงพิมพ์พิเศษ 2520, 248 หน้า
- ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมไทยฉบับแก้ไขปรับปรุง พ.ศ. 2525 อักษรเจริญทัศน์
2525, 930 หน้า
- รำเพย ไชยสินธุ์ กระบวนการจินตภาพในวรรณกรรมร้อยกรองอีสาน วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2527, 278 หน้า อักขานา
- ลดาศรี หุตะนะเสวี การศึกษาเชิงวิจารณ์ นิทานชาดกล้านนาไทยเรื่องแก้วกัณฑ์ วิทยานิพนธ์
ศศ.ม. มหาวิทยาลัยศิลปากร 2526, 287 หน้า อักขานา

- วิทยานางค์, สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวง เทพศิรินทรมงคลและหลักพระพุทธศาสนา
พิมพ์ในงานฉลองขมาบุญครบ 60 ปี สมเด็จพระญาณสังวร เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร
3 ตุลาคม 2516, 60 หน้า
- วนิดา พิเศษพงษ์ "ไกรสิทธิ์" วรรณกรรมท้องถิ่นจังหวัดสมุทร : การศึกษาเชิงวิเคราะห์
วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาวิทยาลัยศิลปากร 2526, 331 หน้า อักขานา
- วิทย์ ศิวะศรียานนท์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ พระนคร สมาคมภาษาและหนังสือแห่ง
ประเทศไทย 2504, 184 หน้า
- วิภา กองกะนันท์ วรรณคดีศึกษา ไทยวัฒนาพานิช 2522, 158 หน้า
- วิโรจน์ ผดุงสุนทรารักษ์ วิเคราะห์สุนทรภู่การอ่านแบบใหม่ได้ วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.
มหาวิทยาลัยศิลปากร 2526, 502 หน้า อักขานา
- ศรีวิสุทธิโสภณ, พระ ภูมิวิธานันท์ โรงพิมพ์พระพิหาร 2513, 634 หน้า
- สงวน อึ้ง สารานุกรมภูมิศาสตร์แห่งประเทศไทย เล่ม 2 โรงพิมพ์เมืองอักษร 2514,
1040 หน้า
- สมภพ ภิมพ์ พระเมรุมาศ พระเมรุ และเมรุ สมัยรัตนโกสินทร์ อมรินทร์การพิมพ์
2528, 495 หน้า
- สุภูมิ นवलสกุล และคนอื่น ๆ การเมืองและการปกครองไทย มหาวิทยาลัยรามคำแหง
2520, 358 หน้า
- สุจิตต์ วงษ์เทศ ศรีมหาโพธิ์ และศรีวิจักขະปุระ พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานครพิมพ์ 2514,
165 หน้า
- สุธีวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ อภินิหารบ้านเกาะไถ สำนักพิมพ์ดาวหนา 2512
- สุนัน ศาสตราวาทา การศึกษาเชิงวิเคราะห์ เรื่องกาพย์เห่ วิทยานิพนธ์ อ.ม.
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2523, 161 หน้า อักขานา
- สุพัทธา สุภาพ สังคมและวัฒนธรรมไทย ไทยวัฒนาพานิช 2518, 183 หน้า
- สุณัย สมจิตต์วิบูลย์ อิทธิพลของวรรณกรรมท้องถิ่น เรื่องผาแดง-นางไอ่ ตำนานความเชื่อ
ชาวลีเก้อ และประเพณีที่มีต่อสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย วิทยานิพนธ์
ในโครงการวิจัยของศูนย์วัฒนธรรมวิทยาลัยครูมหาสารคาม ร่วมกับมหาวิทยาลัยเทคโนโลยี
กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ 2524, 391 หน้า อักขานา

- สุภัทร อนุศาสตร์ "พวนในอุบลบุรี" สมบัติไทย เจริญมิตรการพิมพ์ 2524
- อัมพร ทิระระ ห้องสมุดหนังสือหายาก โรงพิมพ์ไพศาลศิริ 2523, 23 หน้า
- อานนท์ อากาภิรม สังคม วัฒนธรรมและประเทศไทย แพร่พิทยา 2519, 146 หน้า
- อาภาพันธุ์ จันทรสว่าง การพัฒนาศูนย์บุคคล กลุ่มและชุมชน สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2525, 188 หน้า
- อุดม หนูทอง วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเทศไทยประเพณีทานประโลมโลก โรงพิมพ์เมืองสงขลา ม.ป.ป., 268 หน้า
- Pacific Science Congress. Thailand, Past and Present. Publicity Ninth Pacific Science Congress Bangkok, 1959. 193 p.
- Srisakra Vallibhotana. Ban Muang Khua the village and the wat. thesis submitted as partial requirement for the Degree of Master of Art in Anthropology at the University of Western Australia, 1971. 307 p.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

ตัวอย่างลายมือ

ภาคผนวก ข.

เนื้อเรื่องที่ไม่วิจิตรเรียบร้อยแล้ว โดยมีความยาวของเนื้อเรื่อง
จากต้นเรื่องถึงสองกุมารหนีออกจากเมืองเปงจวน

วงษะมาศ

นะโมกัสสะกะกะวะโก อะระหะโตะสัมา หัมพุทธัสสะ

พระพุทธานุกาเวส พระธรรมานุภาเวส พระสังฆานุภาเวส

ที่สู่มังคะละนอมสินธิเกชดาธา นาโกสุกขคณฺฐานไตรแก้ว อันหนึ่งขอให้ทวี
สองแจ้งไตรเพทปิฎก ขอให้มีภูษาสองสรฐานแก้ว บัดนี้เริ่มจกวันทานอมมัสการ
ถวายบาท ขอให้บุญท่วมเกล้าเสถียรมั่นหมื่นปีแคทอน อันหนึ่งขอให้โลกินทานรวมโพธิญาณ
เจ้า อันหนึ่งขาจักถวายคนนอมมูจถวายพุทธบาท สรรพโศภพยาธิรายอย่าใด
เบียดเบียนแคทอน กับทั้งกายันต์ทั้งสามังคนอมวอนไหวเพชคุณ กับทั้งเกศาเกอาณม
คำคกยง ถวายแพนขึ้นมอด้งักแก้วพระเสกโธพระเอย กับทั้งศีระเกล้ากระโปรงหัว
ถวายบาท ขอให้เป็นฐานประณีตใญ่อาแก้วพระยอกไตรแค้นเอน กับทั้งจกขุแก้วคำคำ
ทั้งค ขอให้เป็นเทียนทองกลอกลงถวายเจ้า กับทั้งโสศทวารแก้วยังทั้งค ขอให้เป็น
วิโยกขรพรมแก้วถวายเจ้าแก้วอมพระเอย บัดนี้ขาจกยอเหล็กทองใบลานเขียนซัด
ขอให้บุญรวยคำฐาให้อยู่ดีแคทอน อย่าให้มีเชษฐอนนค้ายมายา ผุ่งหมุมารบาปกล้า
ให้หนีเวนหลักไถลแคทอน อย่าไคมีไข่นาวโนรอนเรง ขอให้สุขเปล่งพณคุณแก้ว
ให้เหลือมงว่าแคทอน กับทั้งอินทร์พรหมพร้อมคนอาจเมืองสวรรค์ จงให้พันศาตร์สหาย
ชูศิวธา อย่าไคตกขาดชาในโศกโศกา จงให้มีเครากวาดนทั้งหลายแคทอน กับทั้ง
เทวาทาพรนาพันแผน งามแก้วธรรมาจารย์ช่วยแคทอน กับทั้งภูมีท้าวครุฑราชราชา
ทั้งเทวานาคเนาในน้ำ จงให้มาช่วยคำศิวธาให้อยู่ดีแคทอน กับทั้งอิศวรพรอมจตุรา
ทั้งดี ยมราชทาวนางแก้วเมขลา จงให้มาช่วยคำจะตั้งคอบารมี ในธรรมของฐาน
แปลเป็นพื้น บัดนี้ขาจกยอกรไหว่นาโองคัมประเสริฐก่อนแล้ว ขอให้บุญท่วมเกล้าเสถียร
มั่นหมื่นปีแคทอน อย่าไคมีโทษกองถนทรายมั่งเบียดสังทอน อันวาโศภพยาธิรายอย่าใด
เบียดเบียนแคทอน ขอให้หมกบาปเมืองผุ่งหมุมปาบั้ง ทั้งเวรบาปเวรให้หายสิ้น
อันหนึ่งขอให้บุญชูคำกายาให้งามยิ่ง โฉมสิ่งแก้วดีเคื่องคังทองแคทอน อันวาจกขุนัน

ตาคำทั้งนี้ ขอให้อำนาจเกยบังเสมอจนกว่าจะนิจันนอน อันหนึ่งขอให้หันตาแล้ว
 หันใจเดิมใจ จงให้มีพรหมอากาศแก้วอยู่เจตนาหันนอน อันหนึ่งขอให้ให้มีแก้ว
 จิวหาดีนทาน เมื่อจักปากกล่าวถวายนะคำแต่เพียงจริงแค่นั้น อันหนึ่งขอให้มือสิบนิ้ว
 ขาวปลอดกลมงาม เพื่อเขียนถึงเทพพระอินทร์เบื้องไท ขอให้อุจโรคโคกโคกโดยกิ่ง
 ปรารถนา อันว่าเกศาเกศาดีก็อย่าในหงอก ขอให้อำนาจเกยบังแสงเงาเต็มแค่นั้น
 อันหนึ่งขอให้หัวคาคอมกวมกมลบุญทิพย์ ขอให้มีวิญญูญาณสิ่งสรุปรวมแก้ว อันหนึ่งขอให้
 ผ่องแผ้วปัญญาตามดับทุกข์ มีปัญญามีมาแต่ตั้งมาซึ่งไว้อยู่ในแค่นั้น อันว่าโสศ
 ทวารแก้วคือหูทั้งนี้ ขอให้โสศสองรูทั้งนี้จงให้กระจ่าง อันหนึ่งขอให้จำสัจย์มันวันคืออย่า
 ไคซาค ทั้งราศีนี้และราศีหน้าบวทำให้ช่วยชูแค่นั้น อันหนึ่งขอให้ให้มีขุนเทวี่ทั้งสี่ มา
 นั่งเฝ้าขวาซ้ายแกว่งวี จงให้มีบุรุษโสมงามโสมพรหมพรำกันนอน ขอให้มีบุรุษนำให้
 นางสนมแสนโกฏี อามาตย์พรหมเสนาหาไพร่พลแค่นั้น อันหนึ่งขอให้ให้มีสาเงิน
 สางคำหลายหมื่น ยอดขึ้นไถ่ตามนั้นแจกไปแค่นั้น อันหนึ่งขอให้โคสร่างโกลาพรหม
 วัถถึงให้พรหมพรา มุญเฐิสล่ำส้างแก้วให้เกิดมาแค่นั้น อันหนึ่งขอให้ให้มีเคซากลา
 ฤทธาโกลาแกน ยี่สิบโคแผนพรหมารกตัวอ่อนยอมแค่นั้น อันหนึ่งขอให้ให้มีกระโจมหัว
 แก้วสีปศุศรวานเพชร กับทั้งความคำแก้วพระขรรค์พรหมคุดะมองแค่นั้น อันหนึ่ง
 ขอให้โค่นำเทวี่แก้วคนโทหลัง ตั้งเก็บแก้วงจักรกลาให้เกิดมาแค่นั้น อันหนึ่ง
 ขอให้บาทาพื้นมือขึ้นทั้งสี่ จงให้มีพรหมวงจักรแก้วให้เกิดขึ้นนอน ขอให้มีบุรุษ
 พรหมบุตรีพรหมพรา มุญเฐิสล่ำส้างกลาปราบมารแค่นั้น อันหนึ่งขอให้บริวารพรหม
 เสนาเกวียนรถ นับโกฏิแสนแสนต่อเอนกนอง ขอให้ให้มีปรางค์ทองแก้วปรางค์เงิน
 พรหมพรา ยอดใหญ่ทั้งประทับแก้วนายมณีแค่นั้น อันหนึ่งขอให้ให้มีขางมาฝู่งหมู่วัว
 ควาย สมบัติหลายเอนกนองหลายชื่อ อันหนึ่งขอให้โคทานทุกมีวันแด่เจ้าแสนอย่า
 ไคซาค ทุกชาติพรหมทานให้แจกไป จงให้โสมมาเฝ้าสมบัติยิ่งกว่าเฝ้าแค่นั้น
 อันหนึ่งขอให้โคเขาสุทองกรรมฐานแก้วยอดฐาน ขอให้โคครัดสัตพันธุฐานชาติ
 จะมาภายหน้าแค่นั้น ขานอวยพรารถแล้วเมธาพรหมพรหมพาพื้นแดน งามแก้ว

ตรีเจ้าจกจำหันทอน บัดนี้มาจักนับชาติฟ้าปางก่อนโพธิญาณก่อนแล้ว ยามเมื่อ
 เทียวสงสารปรามมารคราวนั้น ยังมีหวนเกรศกว้างเมืองใหญ่เกษมสุข ชื่อว่า
 เมืองเป่งจานถึงสวรรค์เมืองฟ้า เวียงหลวงกว้างดังขยารอยโยชน์ มีแม่น้ำที่กว้าง
 ผาเมืองแพนแล้ว อันว่าเวียงใหญ่กว้างชวนแดนดินแดง กำแพงหินใหญ่สูงหนาเขียง
 อันว่าในเวียงกว้างสถานงามเรียงราม ศาสนาพราหมณ์สิ่งใดเจ้ารุ่งเรืองแพนแล้ว
 อันแต่ในเวียงแก้วกำแพงหินใสส่อง หลายร้อยปีปรากฏแก้วออกโรง ยังมีราชาเจ้า
 เสวยเมืองทรงราช ชื่อว่าพระยาพรหมทัตมฤคกวางโลกชื่อแพนแล้ว อันว่าพิมพาแก้ว
 เทวีเทียมแพน แฝงฝ่ายข้างขวาชายแฉวงวี อันว่านางนาฏนอจเฝ้าอนทวาไ
 เป็นเทวีอยู่เฝ้าฝ่ายซ้าย กับทั้งสาวสนมเหเนาหลายพันพร้อมพรา้ง งามยิ่งล้ำอินทร์บัน
 ปอนลงแพนแล้ว กับทั้งชาววังไร้ดัดมาสบัศรี มีหลายสาวสำราญเลี่ยนลอม อันว่า
 เทวีแก้วพิมพาเทียมแพน นักสนมหม่อมเหเนาแฝงเจาหมื่นปลาย กับเคื้อครอนสนุก
 อยู่ปรากฏทองแลเยอ หลายโรงอยู่ปรากฏทองแก้ว มีทั้งโรงหลวงกว้างปรากฏ
 ทองพอหมื่น ยอดหอฟ้าพนมแก้วใหญ่สูงแลเยอ กับทั้งอุปราชท้าวอำมาตย์มนตรี
 ทั้งเสนาผู้ใหญ่พลเหลือล้น มีทั้งวังหลวงพร้อมขุนคลังราชโกฏี เสน่เน็คมวกราพร้อม
 นาวาหลายลำ คับคั่งเข้าเมืองบานโกฏีเกื้อแพนแล้ว มีทั้งภูษโรช่างศิรีชาวเผือก
 หลายสำราญทั้งมาเอนกนอง มีทั้งขุนนางชาวเงินคำพอหมื่น ไม่เคื้อครอนเมือง
 บานสำราญแลนา พระกัทรราชแพนตามแผนพิมพ์ทอง อยู่เกษมสุขไพรไทยยง
 มีทั้งหลายเมืองขึ้นเป่งจานแสรสว ยอยประเทศท้าวมานอมสวไให้แพนแล้ว
 แด้นั้นพระก็อยู่สืบสร้างไ้ชวหลายปี ก็ไม่มีบุตรมีตราสืบแนวแทนเชื้อ แด้นั้นพระก็
 เอนเริ่ยนองนางนาฏพิมพา นางกรามรวมเรียงชมชวน คุราเทวีแก้วเมียบขวัญ
 ของพี่แพนเอย เราก้ไม่มีลูกเอนามมะหนอลำรายแพนหลายปีเคื้อนฉายลูก
 นานล้ำ เจ้าจงอธิษฐานไหวอินทร์พรหมประสงค์สิ่งคุณทอน ขอลูกนอยนำไทแพ
 พระอินทร์พาทอน หลอนวาลูกโรคไ้แกวเกิดกับอกุเก บุดุยังมีสืบเมืองเมื่อหน้า
 แด้นั้นเทวีไคยีนคำเจ้าดัง นางก็มอบนิวพเจ้าไ้สหัว ถึงเมื่อราตรีคล้อย

พระสุณแสงมัวมิด แสงโกลนถวสีดาเข้าสู่ปรางค์ อันนางนงนุชน้อยหากออกมาลา
 ทั้งเห็นสีไลรัยยอนขึ้น ถึกเทียนโคมระยาคงคอก นบนวนบิวดอนไหวถึงพรหม กับ
 ทั้งอินทรีราชท้าวเยี่ยมมกุศราชูปเทเนอ ทั้งเทพาครุฑนาคเนาในน้ำ กับทั้งคนมูเญเจ้า
 ขวดีพระแม่ ขอโห้ช่วยกำกั้วชาไปรดนัยแคทอน ชาพระบาทมีลูกชายศรีพระ
 เษย ชานอยชอมุตรเกิดมาอย่าชา ขอโห้บุญมีโคตมมูมาเกิดนำทอน ขอโห้ได้
 สืบเชื้อแทนสร้างสืบ เมืองพระเอย แค้นนางไหวแล้วกมกราบสามที นางก็เอา
 เกศีเข็ดคืนจอมเจ้า บรมนิมิตแฉวเอยนอนไสยาสน์ นางนงนุชหลับแล้วมิไป
 คอน ๆ หลับตึงทนโค นัตถิ์นั้นนางงามชอลูกไวเทานี ถวายให้ทีครวก่อนแล้ว
 บัดนี้จักกล่าวถึงสักโกโหอินทรท้าวเวรราชก่อนแล้ว หินศิลาบาทไท่เลยกระทางแกน
 แฉ้ง พระกัเล้งโลกเยี่ยมฉายเอนโสภา ในสงสารแผนมพพื่น ก็จึงเห็นพิมพาแก้ว
 เหว่รังเสียง ขอลูกน้อยแทนเชื้อสืบแนวแลนา เมื่อนั้นอินทรีราชท้าวคำนึงรำในจิต
 ครวรักไปนิมนต์เจ้าโพธิญาณลงเกิดจริงเห็น กับทั้งสาวกเจ้าโมคคัลลาพร้อมพรว
 เดียวขอบแล้ว แค้นพระกรรองเรียกท้าววิสุกรรมไทน้อเทวมุตร ไทน่านนิมนต์
 ไปราชนาพระองค์เจ้า เมื่อนั้นวิสุกรรมท้าวราชโหวโพธิสัตว์เจ้าเทวมุตรลงเกิด
 ลวเฒาณมูทวาทพพระอินทรก่อนแล้ว จะลงเกิดไชเมืองคุมมพูก่อนแล้ว
 หลอนวากำเคื่องมือยาไคไคั่วชา แค้นอินทรีราชท้าวรับทีเอยชาน เราไม่วาง
 จอมมูจะชวนำคำ ถึงว่าอ้อมึงแทเอาพรรับบาท เจ้าก็เสกัจจนฉายควาถึงส
 ดงแพยแล้ว ถึงแผนสิ้นนครใหญ่เม่งจางน แยกปางหลวงหมเทวีแก้ว แค้นพระ
 กัเสกัจจนเขาอุทรทองแม่ ถาวนารอย ๆ อยู่ในทองแมตนั้นแล้ว นัตถิ์นั้นโพธิญาณ
 ลงเกิด ไวเทานีถวายไท่ทีครวก่อนแล้ว บัดนี้ จักกล่าวถึงพิมพาแก้วไสยาสน์ยาม
 เย็นก่อนแล้ว นางก็ฝันว่าพระอาทิตย์ทวาทังจักรจันทร ทะยานบนเวหาขอบเขา
 สู่เมรุกว้าง แยกหนึ่งเห็นพระราหูฉายตามหลังเรียบขอบ ฝันว่าพระอาทิตย์ทว
 เสกัจดวงทกลง บนอกนางรวกกลืนกินไค ฝันว่ามีอจับไคพระจันทรมาเรียงรวม
 กำแกนไคนางน้อยตื่นตนแทแล้ว แค้นนางก็ออกจากห้องไสยาสน์ราตรี

[illegible]

ไชโยแพหมมารแลเยอ อันวานางกราวนอยเจ็บหนวงในทรวง พุณทุรายไม่นาน
 เอยไค อันวาโพธิสัตว์โพทุมมารเคยประสูติออกมาแล้ว ทั้งวารูปแก่นแก้วกุมารทาว
 ญชายแทนอ ทั้งวาออยหอยเื่องามยิ่งอินทร์แปลงแทนอ จอมแห่งใส่คังคำในเภา
 เขาก็แข็งแรงแทงทั้งโรงกระต๊ม ทั้งวาเห็นรูปเราก็คือเป็นหนาเอ็นกุนแทนอ เขาก็
 จัดเตรียมแล้วเรียบรอยศอกแกง คุ่มแรมเจ้าบาททาวสู่ปรารังคแลนา แต่ในรุ่นก็ขึ้น
 ขาบาททาวบาททูลถวาย กุมารพระเกิดมาวันนี้เป็นชายแท้โฉมศรีประเสริฐจริงแล้ว
 เห็นจะลุลกลุไลคแหเมืองบ้านรุ่งเรืองพระเอย เมื่อนั้นพระบาทเจ้าหัวขึ้นหมยาน
 แลเยอ จึงเปล่งเสียงกลาววาทานัน ที้ ๆ แลวกุมารเราเกิดมานี้ สุธยาชา
 ทันเขารับมาแทนเอย หมอโหรพร้อมบิณฑิตเมืองทั้งสี่ มาอวยราเคียวนี้รับไปแทน
 เอย แต่ในรุ่นรับเร่งไปถึงเอยจา วาชาธรรมอยานานไปเฝ้า เขาก็จัดเตรียม
 แล้วเอยไปเร่งรับ ถึงแห่งของโรงทองกวางเข้าทูล ทานโหรเบิกย่ำหมอมเหนือ
 หัว ข้าเฝ้าถวายบังคมแทบบาทขึ้น เมื่อนั้นก็มีเจ้าวาจาเอยชาว อันวาสุกอน
 นอยกุมารทาวเกิดมาแทนเอย ไทสุกฤทษทาววันเกิดยามสี่แทะเนอ ไทสุหายคาม
 เกดทุกอันนะเรา แต่ในหมอกก็บายสอทองกระดานหินเขียนสีค ดงเละไวศาเจ้า
 เดีงแล หมกพแล้ววางสอคมขาบ ทานโหรเบิกย่ำหมอมเหนือหัวพระเอย อันวา
 กุมารพระเกิดมาวันนี้ มีบุรดาโศกครองโลกพระเอย ข้าเฝ้าถวายบังคมเฝ้าลา
 พระเมืองเจ้า นัตถิขึ้นกุมารทาวเจก ไว้วาเทานี้ถวายไท้ทักวกรอนแล้ว บัดนี้
 จักกล่าวถึงเทวมุตรเจาณสวรรค์ลงเกิดกอนแล้ว เป็นผู้นองจอมบุษพนอพุทโธ
 แทแล้ว แต่ในเราก็คงเฝ้าทวยกับแม่มารคา ชื่อวานางพินพารวมอุทรเคียวทาว
 เจารก็อยู่ในทองอุทรทองแบ นางก็หนักเหน้อยเนื้อกายเจ้าทลาเหลืองแทแล้ว
 หลายวันไคหลายเดือนนมถวายมาแล้ว กรรณแรมเจ้ากุมารนอยแกมาแลเยอ
 บริบูรณ์ถวนสิบเดือนจะประสูติออกมาแล้ว วันประกอบไคไชโยแพพราหมมาร แต่
 นั้นนางก็หนักเหน้อยเนื้อเจ็บหนวงในทรวง พอประมาณเคยประสูติมาจริงแจ้ง

ตั้งว่าเป็นชายแพทสองพร้อมสี่แล้ว สองอ่อนนอยงามเพียงถึงกันเจ้าเอ๋ย
 เขาก็แขวงหวงทั้งโรงเขาจึง อันวาทรูปแจ่มเจางามลวนถึงคำแทนอ เขาก็สะสว
 ลางแพบริบูรณ์ เขาก็เอารางคำหอมมาโหม่ม เขาก็เอาบาขึ้นเรียบปรangkปราสาท
 นางนาฏบุพผางานนึ่งเนาแอเขอ แก่นั้นซุนก็เขาทูนไหววราชกฐาบท ถูกรมหาราชเจ้า
 กุมารนอยเกิดมาพระเอ๋ย ตั้งว่าเป็นชายแพโหม่งงามนิกเฝ้า พระบาทเจ้าจาทาน
 ขึ้นชมแท่นแล้ว แท่นนั้นพระก็บอกเจกนยกไปบอกหมอโหร ทั้งอาจารย์ยานานเดี๋ยวนี
 แต่บัดนั้นเขาก็โดยคำเจ้าไปเบื่องเร็วรีบ จึงแหงทองหมอล่วงลาวกลอน พระบาท
 ท้าวตันริบยานานทานเอ๋ย ไตรับไปเร็วๆยานานอยาธา ครั้นว่าพราหมณาเจ้า
 หมอโหรภูเหตุ เขาก็รีบวิ่งท้าวไปแท่นออกโรง หมอก็แนบอบนิ่วทูลบาทบังคม
 ภูมิเห็นวามาทอน อันว่าขึ้นชานอยบุกรารเกิดมาแล้ว สอຍาชาญจวนฤกษทานเอ๋ย
 เมื่อนั้นหมอกาวตั้งตาดูกษ์ตามเกณห์ นาที่ถึงฤกษเดี๋ยวนี อยาสโกทาพอนอุตมึงมีฤทธิ
 พระเอ๋ย อันว่าลูกมหาราชเจ้าฤทธิเจ้าโลกคือบยาแล้ว จะต้องมีส่วนการปราบมาร
 เนานอม ภายหน้าพูนบุญท้าวหาก มีพระเอ๋ย ภายหลังมานั่งปองเป็นเจ้า
 แต่บัดนั้นราชาไคยีนคำกฐลาค อันว่าลูกเกณแก้วเรานี้ถึงจุฑาทานเอ๋ย มันจะมีเว็ญ
 ของเวรหลังนำสงจริงหรือ จึงจะไคพลัดพรากษานดุกโรคเมืองโกศลพระเอ๋ย
 แต่บัดนั้นหมอโหรเจ้าอาจารย์ทั้งสี่ เนนอมกมกลาบเขาเบเนื่อง เพาะชาชาบเทา
 ลาคเหตุจำเป็นแท่นแล้ว ไกรบมีทวดเห็นแตรกรรมเวรใด เมื่อนั้นพระบาทเจ้าหาย
 โสภโศกา ทามบุญไกรหากจะเห็นภายหน้า บริบูรณ์แล้วหมอโหรลาบาท
 กมกรายไหวลาเราถึงเรือมธนา บัดนี้คดับกลาคลายหายวันมาถึง สมโภชเจ้า
 กุมารนอยออกเคื่อนแท่นแล้ว ก็จึงใส่เรือท้าวหาชื่อนามกร ตามแนวนามที่ทนนำเรือ
 ชื่อวาวงยะมากท้าวก็จบเพทากมวาคาย หมอโหรเจ้าบอกเกณห์ถวายไว้
 แต่บัดนั้นพอนานไคยเคื่อนมานมาแล้ว วังยะมากกนิฐานองใหญ่มาแท่นแล้ว นัตถิบัน

กุมารท้าวเกิด วงษะมากนงถวายไว้ที่ควรก่อนแล้ว บัดนี้จะกล่าวถึงกาไว้น้อย
นางงามหนักเหนือยกอนแล้ว นางนาฏเทนามีทองหลาเหลืองแพแล้ว ทรงกรรภ
ไต่หลายขวบวันคืนยลนา หลายเดือนถึงขวญจุถึงถวน บริบูรณ์แล้ว ๑๐ เดือนเลย
ประสูติออกมาแล้ว อันวารุปรุจมเจางามยอยถึงพรหม เขาก็รวมกันลงอุมอออกมา
แฝง เอาจอมแพงสุทอปรางกแก้ว อันวากาไวระยมาตากนแม่ อุมแจมเจากุมาร
น้อยคุณนมดแลเยอ แขนั้นนุกก็ไปหลไหวราราพระพอ อันวาดูกอนนอยกุมารท้าว
เกิดมาพระเอย ก็ว่าอวยุชณเือนางนาฏกาไวพระเอย เป็นบุตราษฎรายจริงแท้
แต่นั้นก็มีเจ้าหัวเราะรมขึ้น โกลูกเตา ๓ แอ่นนอเมืองแพแล้ว เจ้าก็ใช้เล่นนอย
คันที่หมอโหรเหี้ยวเด็ก ทั้งอาจารย์สี่คนมาพร้อม เขาก็โดยคำเจ้าราราไว้รับ
ก็จึงไปถึงเจ้าถึงเจ้ากาดาวจา อันวาราจาเจ้าให้ทานไปเมื่อโรงวานะธธาดั้งซัด
รับเมื่ออวยุชฯ แขนั้นหมอโหรพร้อมอาจารย์ทั้งสี่ เมื่อพรำพรอมีราถึงโรงแคนา
เจ้าก็มอบนิพนธ์มาทเล็งโยแอนา ราราพระวาสิๆแล้ว ที่นี้กาไว้น้อยเทวีประสูติ
ออกมาแล้ว มุตรเสนน้อยกุมารท้าวสุราชจริงแท้ มีรายนี้ก็ยังที่หลายกวางหึงแล้ว
ถึงวากาเวือครอนเมืองบานเรือนแจ้งทานเอย ให้สุรับท้าวทั้งห้าถูกกุมาร
ตามเกณฑ์เดือนถึงดาพอรุ เมื่อั้นหมอกก็บายสอทองกระดานหินหารเลข
มีอวากไวกาเจ้าเล็งแลแพแล้ว เห็นสองแรงกุเศษทูลดวาย อันวากุมารพระเกิด
มาวันนี้ ก็หากมีบุญแพโถมงามมแก่ ก็หากก็เล็ดคำทางหนาพระเมืองมณฑล
แพวณกนแก้วโชคพิเชียยที่พระเอย ยังจักตกตาอายแกวกราชหนา หัวที่นี้ยังก็
เล็หยังจริงแล้ว ภายหนาชำเล็ยหนาเทาภูพระเอย เมื่อั้นพระบาทเจ้ารับปากยัง
โหร มันจักเป็นการใดจึงจางังนี้ แขนั้นโหรก็ประนมกรไหวขอพรอนุชิต ขาพระ
บาทเจ้าเห็นสิ่งนี้เกณฑทาวหากมีพระเอย เมื่อั้นพระบาทเจ้าก็ดำคอบักความโหร
ก็หากตามบุญใครบไซเราจะแปลงไค บริบูรณ์แล้วผู้พรหมณด้าเล็ก ลงจากห้อง
โรงแล้วควนไป ถึงแห่งทองอาวาสเคหัง รมเมียบัวชัย เคื่องความรอน ถึงเมื่อ

หลายวันขามมากองเตียง ภายหลังพราหมณ์ออกมาออกเคื่อนแด่เยอ มือประกอบ
 ไค่กัชัตถกัษมมงคล ผุ่งหมุเสนาขุนรับรวมโรงกว้าง พาวรี ตั้งบาศรีสองออน
 อันว่าลูกพระบาทเจ้าวันนี้ก็ออกเคื่อนแด่แล้ว เมื่อนั้นพราหมณ์เอาเตาถวายพรบนอบ
 ผายเหาะแล้วผายผายผูกแขน มาเยอขวัญแจ่มเจ้านอยหนอโสมศรี ทั้งกองแพงแม่
 มารคาพร้อม จงให้มาขึ้นมันพันวัสสาหลายขวบ กาสนาพระพุทธเจ้าภายหนาดวง
 มาหันทอน เมื่อนั้นภูษิตาวหาชื่อนามกร ตามแนวนามแม่เทวีชาย ชื่อว่าไอยะทัต
 ทาวลูกแมกไวแฉนา ชาวเมืองเห็นอยากชิงชมอุ้ม บริบูรณ์แล้วพาวรีอุยเอ็จ
 ผุ่งพี่น้อง เมื่อบานฮอดเรือนแด่เยอ แค้นนั้นคับคดาคลายหลายปีแถมถายมาแล้ว
 สวมอนนอยกุมารทาวใหญ่มาแต่แล้ว สุริยะมากทาวผู้พี่วันศรี พาเอาน้องทั้งสอง
 เป็นเพื่อน กับทั้งลูกเสนาพราหมณ์ไปหัดวันทุกวันตั้งแต่แล้ว เมื่อนั้นแม่แจ่มเจ้านาง
 นาฏพิมพา สอนบุตรารูทกนกคามภู เจ้าอย่าไค่พากันหลื่นพอประมาณให้ชมมวน
 แพงเฮย ให้เจ้าเรียนรำรูกำเลาวิคทองแม่ทอน ถึงเมื่อเพลาเจ้าเมื่อโรงหาพอ
 เมื่อเฝ้าเจ้าบุชูกว้างพอพระยาแม่ทอน แค้นนั้นสองพี่น้องรับปากมารคา วาจาตาม
 แม่มารคาเจ้า สองก็ฟังคำเจ้ามารคาสอนดัง อันว่าไอยะทัตทาวห่างหลื่นบั้งแพ
 แล้ว แค้นนั้นวันคำกลอยดัดให้เลียมเซาทองแด่เยอ แค้นนั้นชาวเมืองนอนพราหมณ์
 เคื่อนชาย ถึงเมื่อเพลาคำสุริโยเรื่องสองมานั้น ผุ่งสำซาเมืองบ้านตีนถนน ครั้น
 รุ่งแจ้งทองสากคำมอญ แหว ๆ เลียมทั่วเมืองคำทาว ถึงเมื่อเพลาจันทองงาย
 แดกแกมมานั้น อันว่าสองแจ่มเจ้าเมื่อเฝ้าพอพระยาแลนา อันว่าสองพี่น้องปรนนิบัติ
 ทนพอ ก็หากูกุลองแหตามเปื่องวิคทองแต่แล้ว มารคาเห็นชื่นชมนำทาว สองก็
 ปรนนิบัติเจ้าเหิงนานกุกุลองมาแล้ว ทาวก็จับเพทการเฝ้าเลาเชิงहारแต่แล้ว
 ทั้งอักษรสุมธรรมจำไค่ ถึงเมื่อเสนาเฝ้าราชาพระพอ อันว่าสองพี่น้องเมื่อพราหมณ์
 พราหมณ์มาแต่แล้ว สองศรีขึ้นปรากฏทองหาพอ สองพี่น้องงามขอยยอกอินทรแทน
 แค้นนั้นอำมาตยทาว

ปากกล่าวทุกใหญ่เลนหยอกสาว หกกะเมนเตนกระโคตไปทุกยาง กระโคตถึม
 เทชาวแยงของ เขาก็พากันแย่งยื้อเอาของกา หลายคนแตกกันยื้อแย่ง ตั้งว่า
 เครื่องกระจายของแตกทะลายแหแล้ว เหลือแรงเขาหอกแรงทิวให้ แต่นั้นเขาก็
 ไปฟังทาวขุนใหญ่พูดว้ายแลนา ถ้านั้นเสนาขุนเมืองกรามพูดพระยาเจ้า ทานโหม
 เกิดพระฟังวิวัก คนทำนิกลุลลักเอาของกา เขาวาทารกานอยเป็นผู้บังคับ
 ชมแห่งผู้ไพร่บานราษฎรที่นรพระเอย เมื่อนั้นมายๆหน้าพระบาทโดยจา จำเสนา
 ผูกเอาอวยหา ใหญ่จับเอาโคหังเป็นรางวัลเยียบ สูดยาราไปเกิดอยานานทานเอย
 ถ้านั้นขุนริบเร่งไปควนตันโค กิ่งกลางเมืองที่นคนเขากลับ ขุนก็เลยถามถ้อยหาตัว
 กัฉาวเหตุ นี้ไซ้เขาพวกนี้จึงเขามเมืองแหแล้ว เมื่อนั้นขุนฉลาตรูเห็นออนกุมาร
 เสนาถามแมนกุมารแห ทั้งทวารกานอยลูกเสนาเป็นเพื่อน ขุนโอบอ้อมโถมนอย
 ทุกคนแหแล้ว เขาก็พากันไคกุมารกับมา มาเฝ้าเจ้าจอมชอยถึงโรง เมื่อนั้น
 พระบาทเจ้าเห็นออนกุมารแลเยอ ภูมิถามเหตุไคสุนี้ ถ้านั้นสะสอนเมื่อเจ้าอน
 ไอยะหัด เห็นราชาไมคิงคนไค เมื่อนั้นราชาเจ้ามีความกริ่งโกรธ เด็กสำนักพอ
 หนาควนอายแทนอ สูดยาราจัดหมวงใน เอากุมารผูกที่วันนี้ เมื่อนั้นกุมารนอย
 ตกใจกลัวสัน ปากบไคยมยอยเนตรนอง แปะแปนหน้ากมทอมารคา อันว่ากาไว
 เห็นเวทนายมยอย กับทั้งพิมพ์แก้วเทวีกมขาบ ขอโหมเกิดพระเมืองเจ้าโปรดเกิด
 พระเอย กับทั้งสองพี่น้องสุริยะมาคกุมาร ขอพรควยพอพระยาเป็นเจ้า อันว่า
 ไอยะหัดน้องทั้ง ~~ขุน~~ ขุนพราหมณา ขอรราชาโปรดชีวังมานอย แมวารู้เหตุเบื่องรหัด
 แห่งความคนนี่นา ก็ควรนิกครรดองเมืองผูกจำที่ข้า ขอควยเกิดราชาพระพอ
 สอนสั่งน้องภายหน้าหากจะคิพระเอย เมื่อนั้นพระบาทเจ้ากริ้วโกรธโกรธา
 จำเสนาผูกเอาจขไค ถ้านั้นสุริยะมาคทาวจับรุ่งเคินหนี เอาจอมแพงไอยะหัดบา
 คนน้อง จับเอาไคกุมารเลยแลน ไปซ่อนไว้ในทองอยู่ปรางค์แหแล้ว เมื่อนั้น
 พระบาทเจ้าสมเพทกุมารแลเยอ เสนาทั้งเทวีขึ้นมกับทาว ถ้านั้นเสนาพร้อม
 ผูกขุนลาเล็กไปแล้ว อันว่าไอยะหัดคนอยพระยาเจ้าไม่ถูกใจแหแล้ว นัตถิบันกุมาร

ไว้เท่านี้ ถวายไว้ที่ควรก่อนแล้ว บัดนี้จะกล่าวถึงเทวีชายกาไวใจบาป กิดอิฉา
 สองพี่น้องหมายมั่นชอกรรมแท้แล้ว เพื่อว่าสองพี่น้องยอชยั้งลือเกียรติ ชาวเมือง
 ทั้งนิคมไพรไทยยอชยั้ง เห็นจะมีบุญสมภารเพ็งแพงเฮวนอ อันว่าเจ้าหนอนนอย
 ภูนี้ชั่วประมาณหนา กุ๊กทำแทกม้างหาเหตุอุบาย หาความดิคณิป้องปุ่นได้ อันว่า
 ภูมารนอยบคณิงถองเจิงถึง ถึงว่ารักกันยกภูมารนอยหนอเมือง อันว่าสุริยะมาคทา
 วงษะมาคทั้งสอง เพียวเมื่อเฝ้าราชาพระพอ มากายที่มือนหอแจ่มเจ้าคนแมกกาไว
 เคนชานขวางเรียกภูมารนอย ภูมารนอยกนิษฐานองเมื่อโรงคอมที่ เมื่อเฝ้าพระย่ำ
 เกลาทั้งชอเหตุการณพิทอน แต่นั้นแม่มแม่มเจ้านางนาฏกาไว ไชวจากตอภูมารทาว
 ไปเยอเจ้ามูตราสองออน อันว่าไอยะทักนองไปหลืนมานานแมแล้ว ตั้งวามอกบได้
 สองยากพาไลเมณา มาบรอาคำสอนเหมือนสองเจ้า แต่นั้นวงษะมาคทั้งสองทั้งพี่
 เลายไป ถึงจอมปรางค์ชาลงลูสีน้อม สองก็ทั้งหลายชอการเมืองตกแต่ง สำเร็จ
 ชอการแล้วเลิกลา กลับทาวปดินถึงแมกกาไวแลนา มารดาเห็นแมกกาไวเอน
 ภูราเจ้าภูมารเชากอน ยามแมแล้วสองทาวจึงไปแมทอน แต่นั้นสุริยะมาคทา
 วงษะมาคทั้งสอง เนาโรงขวางแมกกาไวเอน อันว่ากาไวแก้วเห็นมาชอยขึ้น
 เอาชาน้ำหวานดื่มสุกนแท้แล้ว แมกกาไวเจ้าทำรักแวนถัก สองกุมารขึ้นชมวาง
 เนื่อ อันว่ากาไวนอยพาที่ไชขาว ไทหมันมาหาแมทอนทั้งสองสั่งสอนแคเนอ
 ไวสั่งแล้วสองออนเอยหนี สองศรีเมื่อปรางค์แปลงแมเทวีเจ้า แต่นั้นพิมพาแก้ว
 เทวีพระแม เห็นอนนอยภูมารทาวอยูนาน แมกลาวคานอามถักกุมาร สองเพ็งแพง
 แมมาคูล่า เมื่อนั้นภูมารทาวชานคำไชขาว เจ้าเรื่องตนกาไวไทแมทั้ง เพื่อก
 มาชอดหันเรือนแมกกาไวที่พูน อันว่ามารดาเห็นเรียกเรียกเมือห้อง กินหวานดม
 อาหารหลายสิ่งกินอิมแล้ว เพือมาจึงมาแมเฮย แต่นั้นแม่มแม่มเจาคกคะมะไนจิต
 มือถือกลุบทรงคาแคน อยาไคไปกินข้าวอาหาร เรือนเพือนแพงเฮย มามัวแมแล้ว
 ชายหนออยาไคไปแมเนอ เจ้าตอนถือทั้งกับอกแมเฮย

สายงใจแม่แพงจอมเจ้า ตั้งว่าเจียมหลายข้อวิจารณ์หลายสิ่ง เขาแม่ทอนจอมเจ้า
 อยาไปแม่เนอ แต่นั้นท้าวตอบดอรับปากมารดา อันว่ากาไวแพงเงิงมารดาเจ้า
 ตั้งวารักยั้งเพียงตนแมกกาไวแทน บมีพื่อเป็นสังคอกที่จอมเจ้า แต่นั้นมารดาห้าม
 กุมารหลายเหล่า สองแถมเจ้าโดยเขาธูปรางคแพแล้ว เถึงเมื่อวันคำคดอยดัดขอม
 เสียแสง จอมแพงหัดบิบบยามในทอง จึงเมื่อเพลาคอนถึงแกไกลรุ่ง เคื่อนเปียงคดอย
 คงฟารุงจวนแลเยอ แต่นั้นสองพี่น้องส่วยโภรน์อาหาร พอดักตงตั้งหัวเมื่อเฝ้า
 สองก็ทำเพียรเทหลายวันหัดดยาศ์ ประณิบัติพระพื่อเจาเย็นเขาชววันแพแล้ว อันว่า
 กาไวเอนกุมารหลายเจ้า สองแถมเจ้าจากล้วยานแมตน บัดปลายแกโดยเลากายหนี
 ก็มี บางทียังเข้าไปในทอง เกลายวิโคมีเคื่อนแถมกายมาแล้ว สุริยะมากโค
 ขวบแถมมานี้แล้ว อันว่ากนิษฐานองกุมารวยะมาก โค ๘ ขวบเข้าปีตั้งถายมาแพแล้ว
 อันว่าไอยะหัดท้าวลูกแมกกาไว ๘ ปีถึงถายมานี้ แต่นั้นสุริยะมากท้าววยะมากตั้ง
 สอง เพียวมากายแมกกาไวเอน อันว่าส่วยวอยหนากาไวเอนเรียกวอนๆ เอน
 เสียฮอนหวานห่วยๆ เสียหุดใจพอดม แต่นั้นมากุมารนอยหึ่งสองเสักจกวน
 ไปแลวบนาน ถึงแห่งทองตันกีกาไว มารดาแพงเรียกวาไปทอง แต่นั้นกาไวตาน
 รมบิรัน หัวแม่มุค่าเวามวนนุสนา นางก็มีเครื่องทอนหลายดิงนานา สองจอม
 แพงเชื้อกาไวตาน ตั้งว่าคำหวานจอยพอดมวน สองออนนอยโดยหลมหลุดใจแพ
 แล้ว ของก็กินอิมแล้วพาเดื่ออิมมอน สองจอมแพงเหน้อยตนหลับพน พอดประมาณ
 แลวกาไวคิดตาง เาะะยงเขาไปไกลดากกลาง แต่นั้นนางนาฏนอยเปเลื่องทอด
 คึงแพง วางตนทามกลางสองท้าว มีอควาเปเลื่องที่ทรวงกุกก คึงนางเื้อกาไว
 ขำเนานม เขียนเื้อย่ายอยทั้งทัว กาไวเื้อวามากุมบคำ กุราเจาตั้งหลายมา
 เป็งคทอน ตั้งว่าสุริยะมากท้าววยะมากทั้งสอง โสมกุมเรียมกอดอวนจริงแท้
 ตั้งว่าบหอนฮุดแมพิมพากีนา เื้อวเรียกลูกตนคนร มากุมปล้ำบายนมตั้งอยุนำแล้ว

แสงวาเป็นบาวท์ก็จะสู้แสงแดด กาวีร้องเสียงดังเ็นปาว นางนาฏเ็นทั้งให้
 คับโรงแลเยอ ทั้งว่าทศัพท์เสียงแมกาวีแลนา เหมือนคังเป้งจานหลวงมุนหลาย
 เมืองคว่า แคนั้นพินพาไคยในเสียงโจซาก รับทั้งฟ่าวไปแทบนาน รับเปดงเป็ลื่อง
 เทาถึงที่กาไว เห็นกุมารนั่งเ็นในหอง แมกเก็นสองออนกุมาร กาวีจับจอง
 คึงแซนไว้ อันว่ากุมารท้าวทั้งสองเลยกดาว เมื่อซากินอิมแลวก้องเทาทอดคน
 หิวเหนื่อรอนเลยเลาดีมคึงแมเรบ นอนหลับไปทั้งคนโค จึงไคยในแมกาวีร้อง
 เสียงแรงสะคึงตื่นมาเ็น ทั้งว่าเพือกอดปลำแมกาวีนันมีทานเฮบ ทั้งว่าเพือรู
 หลับอยู่ปานตายแทนา เมื่อนั้นพระบาทโชมหาคเล็กไปตาม อาการคังโกเคเจา
 เมื่อนั้นมหาคเล็กฟ่าวไปรอก ตามอาการแมกาวีไปฟอง ทั้งว่ากุมารนอยทั้งสอง
 กุมแมคุดเคียนเนื้อแดงแซมทั่วคึงทานเฮบ บเชื่อแทเจาลำกูเรียมนี้ทอน เขาก็เห็น
 รอยมือ เียนคึงนางแท แคนั้นกุมารนอยทั้งสองร่ำกดาว ตั้งบมีแทๆเพือซำบไค
 กุมทานเฮบ แมหากเ็นเพือตานอนหลับอยู่จริงนา ไคยงเสียงเค็งๆจิงตื่นคนพอรู
 อันว่ากุมารทานสันโคเขามเชื่อซังแล้ว เขาหากเห็นแจกแจงรอยนิ้วเขียนนมนันนา
 ชุนก็เมื่อทูนไหวราชาวาบาท รูเหตุแล้วมือเทงฟาดหมอน คีนถึบพื้นกระดานใหญ่
 เท็งโรง คึงๆเสียงโกระเค็มเ็นนนั้น เหมือนคังเมืองจักกวำนครหลวงเลิกเกิด
 สุธยาชาวันนีผูกเอาเพียวทอน ไทสุเอาไปมาสินหัวคักราด สุธยาไวรวงขานมอด
 เมืองทานเฮบ กุมเสียคายแล้วคนรวงท่าเหตุ ทั้งว่าเมียพอแล้วก็กลับหิ้นเหตุโค
 ทานเฮบ ทั้งว่ามหรณรุณคยพงพิมเมือง กาลก็ถึถกถอยคนบควรวเลียง เอาไปทอน
 สินหัวคักเสียบ สุธยาชาวันนีรับไปทานเฮบ นัคถึบันกาไวท่าเหตุไวเท่านี้
 ถวายไทที่ควรงอนแล้ว บุคิกามันเราแสงเสียกอน อกวุรอนคองแหงสับตาแทนา
 ขอแกนารีนองทองพินยาไคสุบแล ครั้นว่าไคสุบแล้วพระอรอนอายุร้อานไปนองเฮบ
 บัดนี้จักกดาวถึงเพชรมาศกดาเกาออนต้องศรีกอนแล้ว เขาก็ไคยราชากุมารนอย
 แดทั้งสองกัทรารองทวอนวิวอน เคียงอิงออยก็เป็นนาอิกูแลเยอ สองกัมนอนบนิ้ว

กิ่งเกือกขวอนแลนา สองภูธรเวหนาน้ำตายอย หอคอมทอนขุนในเพชฌาต
 ขอไว้ชีวิตท่อนเมื่อตาโคคยานทานเฮย เยือกี้มไกรภูมิยมกาไวแทนา เป็นแตกาไว
 นางหากกอท้ำ เมื่อชา กังวราอิจนาทั้งสอง เมื่อนองพี ทำเหตุใดเมื่อแท้เที่ยงจริง
 แลนอ ฟ้องคอเจ้าพระพอบิดา หากคักกลางความ เคียนคีนยมยอย พระจึงเอา
 เมื่อชาไปสืบศักดิ์ชาคเฮ้นอ เมื่อจักตายครอบแทกาไวแกวแมเวรแลนอ แตนัน
 เพชฌาตทาวเลยญูจรงจำไปแลเยอ สองภูธรหอกแรงหิวให้ เขาก็เอาจอมงาว
 ลับหัวบาบาว เลือความยอยแคงเซมทั่วคิงแทแลว ทด ๆ นองวงยะมาคเลยสลับ
 มารดาหิวหอกตายนำทาว แตนันกุมารนอยทั้งสองเอนสัง ยังยัยยอยอำหนาภูมิ
 แถว คอยอยู่คิเยอพุทธรูปเจ้าองค์ประเสริฐใสแสง ทั้งสังโฆพระโพธิ์ไทรแกว
 ชาจักลาจอมเจามหากณเสี้ยกอน พระจึงเอาจูสร้างสืบสรอยสำราญแคทอน อยู่
 คิเยออารักขเจ้าพินแผนสรหมา เริ่มจะพาเทพาเทพคาเมืองกวาง คอยอยู่คิเยอ
 ญูยานพินเสวยราชเป่งจางนระเฮย อวนจักลาสมภารพระพอนาปรางคณกว พอ
 เพียรขามันยาวยีนฮอมไพร พอจงเสี้ยงพนอนอยไอยะตักทาวแทนสร้างสืบ เมืองพอ
 เนอ กับทั้งเทวีเจ้าเมียบางรองพอ พอจงชมมิงทาวแมกาไวชอนอยู่เกษมพอเอย
 ก็หากสมกระบวนเปื่องเป่งจางนเสวยราชย์จริงแล้ว พระจักไล่ละไวเมื่อชาซากทาว
 แลนอ อยู่คิเยอพระแม่เจ้าแกวเกิดกรรมาชอยเฮย เริ่มจักลาเสนหานมมารดา
 แกว จงให้ทำบุญสร้างกิลทานฉายเมื่ออวนเนอ บุญแผ่เกือถึงเทาสอกเอยมแม่เฮย
 อยู่คิเยอสาวสนมหนาปรางคทองพอหมื่น เมื่อชาชคอยลาจากเจ้าไปไชยาปเวร
 กอนแลว อยู่คิเยอเสนาแกวเจ้าใหญ่เสนาทั้งแสนขุนหมื่นพระยาเมืองบาน อยู่คิเยอ
 ขาวเมืองกวางเป่งจางนผู้ไพร ใคคอยสุชอยู่สร้างเรือนเหายาชุนพอเนอ อยู่คิเยอ
 มหานคเรศกวางนครเอกเป่งจาง ทั้งเวียงหลวงกำแพงปการการแกว อยู่คิเยอ
 โองหลวงหอมมณเพียรปราสาท กับทั้งยอครอฟ้ามอแกวขายคำ เริ่มจักสามชวก
 ชอนกลัวกลืนเทียมทันแลนา กับทั้งหอบรรทมบอนชะนอนชมชอน เริ่มจักลาเสี้ยแล้ว
 ลาไปเสี้ยกอน กับทั้งเชื้อสาคหาใส่บาสน์ยามเย็น ทั้งเม็งชอนหอพระคำแกมแกว
 อยู่คิเยอญูโรรางเกรือง

พลายวันข้างเครื่อง เชนแต่งตั้งตกแต่งเครื่องคำ อยู่ก็เขยออาชนัยมาดินธาวาข้าง
 ฝือก ขาจักตายเที่ยงเท่านั้นบ่ส่งแทนแล้ว แต่นั้นชาวเมืองไผ่เลี้ยงถึงคูลงเมฆ
 หอๆกันกับนอยทุกคนแทนแล้ว เขาก็เสียควยเจ้ากุมารสองออน วงยะมากนอง
 ยังนอยมายางไวแทนแล้ว เขาก็จับจากวงยะมากเคยไป กุมารหิวอย่างเชชวนลม
 เขาก็เข้ากินห่าสอมไปแล้ว ลูกแกนแกนพระเมืองเจ้าส่วนทวยเดวนอ อันว่าพระ
 บาทเจ้าทนายไตรครองกู ความพิจารจรวกเอาไปหา ตั้งว่าผีสาหุงเข้าโมโห
 หลงหลาเสียนอ ลูกออกเฝือบแพงดำกว่าเมียนีเค จักว่ามีเที่ยงแทมบดืบพิจารณ
 นีนอ ตาครองทนต์เหตุจริงเหิงรุ ตั้งว่าฟังความเทกาไวลืบสอเฮ้นนอ พระจัก
 ขาหนอฟามราณเดาพอนมีแอนา เขาก็ทศ ๆ กองเทาหัวเป้งจาน ทั้งเมืองบด
 มีคัมภีร์มีแจ้ง แต่นั้นเขาก็เอาสองทวยตระเวนเมืองทุกแห่ง เขาไทรงตื้นตอง
 ถีบทำ กูจะเอาไปมาสิ้นหัวคักขาดเสียแล้ว พระบาทเจ้าทนายคามกับหนึ่ง ตั้งว่า
 อาสาหาญแต่งการทางเจ้า ก็มีกั้วเกรงยานคอกคนสิ้นขาดมาแล้ว ตะปากงำ
 วนนี้โลกคือทานเอย เขาก็จักกันกินเหล้าตามตลาดไปแล้วเมามายานทั้งชั่วบอาย
 เขาก็บ้ายยากฮื้อของตลาดมากิน มันหากลือชาพวกพวามารกดา ตั้งว่าเล็งกู
 แททาแคงคี่เคิบ ตะปากงำพันแขวยาวพนชวกประมาณแทนแล้ว แต่นั้นกุมารนอย
 ทั้งสองหิวหอกไปแล้ว เขาแกพื้นมาทวยเลื้อยคม ลูก ๆ อดลูกคดลานไป เชชวน
 ตกเกลือกคินแกมหลูฯ ตั้งว่าเอ็นลูกนอมคั้งแคงกั้วฝุ่นเชื้อหนอฟาก็มาถึงเกลือก
 คินนีเค ตั้งว่าสอยวอยหนาพิทุรยักกั้วฝุ่นเคนอ เป็นแทแถวเลื้อคยอยแคงแซมคั้ง
 ฝางแทนอ ตั้งว่าวหนอรูแกวเกิดเป็นหินคั้งนี้ พิลาแคงคาเมืองสุญเสรา เป็นแต่
 กรรมเวรเจ้าภายหลังนำส่งมาธา ดังก็ไคตายเงื่อนงาวก็อายนาครอบฮื้อเวรนี้เค
 อันว่าสังฆราชเจ้าขอมิณพาทกุมาร ขึ้นเมื่อแถมสมภารราชพระเมืองเป็นเจ้า
 ขอพรทอนกุมารสองออน แถมสมภารมหาราชเจ้าขอนอยหนอเมืองพระเอย
 เมื่อนั้นผู้ฉานพื้นฉิทธิเคนนครศรี ขูลีวานขาบกรกลอยไหว ขอคอมทอนสมภาร
 บิณพาท ผู้ชาอวายบโคชวงบานมอดเมืองพระเอย แถวยังนอย ๆ ยอดยิงเหลือ

คนก็มา ถึงว่ากุมารชาใหญ่มาเมืองกว่า ตามที่ทอนกรรมเวรเขาบดง ชาพระบาท
 วางบไค นิมนตทอนบควรทอนเฮย แต่้นั้นมหาสังฆราชเจ้าเร้วรับเดยหนี ถึงอาราม
 แดเมตตาสฐคำ คั้งสดีไควอนไหวเทพพระอินทร์ กับทั้งครุฑนาคนำตนแมษรดี
 กับทั้งนางเมฆฉลากงคานางนอย กับทั้งเทพาคาวพรหมมาพื้นแผ่น ขอโหมาช่วยคำ
 เปื่อชಾಯาไวแควทอน เจ้าก็อธิษฐานตั้งบารมีธรรมแตกอนมานี้ แสนชาคิมาเดิมตั้ง
 ชีหมายสร่างทอไปพระเฮย ตราววาไคจะคิดแกวเมืองมิงปี่รพานเมืองไค ขอโให้ชาไค
 ถึงสัพพิญญตญาณพระพุทโของคลำ แมนวาวงยะมาคนองก็คั้งคอบารมี ในแสนกับปี
 พรำเพ็งมาแลว ขอโให้ไคถึงเมืองแกวนิพพานพรอมพรำ ขอโให้ไคถึงมัคคญาณ
 ควงเจศล่ำถุทริกตาปราบมารแกทอน อันวาดคงนาญเนื่อคั้งคอบารมี อธิษฐานถึง
 สวณบุญบาสราง เมื่อนั้นก็จึงรอนถึงโให้วิราชอินทร์ตา นินคิลาแกนแข็งเลยกระดาง
 พระก็เล็งหนองโลกางโลก แเห็นเผอญโโพธิญาณเจ้าบุญกรรมแทแลว พระก็เล็ง
 โลกเปี่ยมเห็นสวณบุญบา อันวาของมงคดอยแคนโกลล่ำ ควรวที่ท่ำปฎิหาริย์โให้โบราณ
 รักจงไปแลว แสนทุกขยังบิแลวต้องเจ้าหากทรงกอนทอน หากจักรุกรานไคโดย
 คั้งโจจง หากจักน่ำบูชามวางคุณคำ ครวนี้ควรวเราฐคำสองกุมารเสียกอน
 พอโให้หายเหตุรอนสองเจ้าสวางโโพยวอนทอน พระฮำแลวรบเพทพิจารณ์ อุทาหรณ์
 บันคดใจแท อันวาคูรากวางประตุทวารทั้งดี ขุนอญเฝ้าประตุไวชุตวารแทแลว
 เจ้าก็ท่ำปฎิหาริย์โให้ขุนญใหญ่ ชักถอคไวประตุวางบไซ กับทั้งเพชฆาตทาว
 โให้ทางฮามทาง อยาโให้ชุตวารรุงจวนเลยแรง โให้ขุนเอาใจไวประเพ็ลสองออน
 กับทั้งเทพโให้เมืองบานช่วยฐแทแลว ครั้นวาอินชिरาชทาวจบเพทบริบูรณ์ พระก็เด็คจ
 คนเมื่อถึงรตไชยนต์แกว เมื่อนั้นถึงเมื่อราตรีคดอยสฐแสงตกคำ ถึงคำแลวเขา
 พำรืบไป เขาก็นามคางฟ่ง ๆ จัจึงเวียนไป ถึงทูลหวงฝ่ายอุครกำ ไปถึงแลว
 ทูลทวารหับแจบ เพชฆาตทาวเอนแผคเสียงแรง ไชทูลหวงอย่านานเคี้ยวนี้ ราชา
 เจ้ามีอาญาตรัสชาค วาโให้เอนาญนอยสองทาวออกเวียงทานเฮย แต่้นั้น

นายประตู่รักษาทวารตานคอม เป็นเหตุร่อนการแท่งโคนี้เค : เมื่อนั้นเพชรผด
 ตานชานวการหนัก อันว่ากุมารนิคณคินการรอน พระให้เอาไปผาดสินหัวค
 ชาติ ไช้เหี่ยวทอนกูให้ออกไปทานเฮย แต่้นนายประตู่เจ้าบมีไธถามถึ วันค
 แล้วตั้งเจ้าชื้อออกกนี้เค ทั้งว่าบหอนรูนิคแพงพิมมือง นิคโโบราณหอนมีนาเจ้า
 ชากี้เป็นขุนเจ้าโบราณหลายเช่นมาแลว ทั้งแปมหาราชเจ้าทรงสร้างสืบ เมืองแลนา
 บหอนกำจัดผาคคนคิมมื่อคำ ถึงรุ่งแล้ววันหน้าจึงไปเจ้าเอย เมื่อนั้นเพชรผดทาว
 เว้ามวนหวานหู ขอให้ไช้ทูลดวงแก่เราเยอเจ้า กลัวที่เหี่ยวหัวเจ้ามีความกริ้ว
 โกรธ พระจกัคคิชาคชาเราพรอมพรำมวดแทแลว แต่้นนายประตู่คานชานคำ
 ธิปปาก ครั้นว่าเราหากไช้ไท้แท็กคายเสียงบสงทานเฮย มาจกัคกเรื่องเคาปาง
 กอนเนอ ยังมีราชาเจ้าเขาเงินไกรลาค พระกิมิตรนาฏนอยกุมารี่แกวทอนทึง
 พระพอเจ้ารักยิ่งเสมอตาแทแลว อันว่าระดอนเนอเจ้าออนนตรี มารคาแพงทอน
 เมืองนางแกว เจ้ากิมิหมาเสียงสนัชาค้ำปอด พรอมพรำมือนางนอยคักกันแทนา
 แต่้นธิดานอยนงแพงสอนในบูมาแลว สิบชวบเชานางนอยรูปงาม ทั้งว่าออยทอย
 เนื่อสาวเทพกนิวีชวคนอ สิบเคือนปลายบาปกรรมจำต้อง ยังมีส่ามานยญหมาย
 กรรมประสังคชอนางนั้น ทั้งว่าทาเหตุไชนางนอยชอดเวรแทนา มันหลาวแหลม
 เสียบในวังน้ำ ทั้งว่าหลาวแหลมเสียบมกคินของชอ ใส้ที่ทาอาบน่านางนอยลงดอย
 แทแลว ยังมีวันหนึ่งนั้นเจ้าออนนตุมมา ถึงยามสายนาฏแพงดงเลน ทั้งว่าขับล้ารอง
 มวนหูกคดอย ทั้งว่านางงามยอยเสียงออนวอย ๆ แลเยอ เสียงขับนอยเสียงวอย
 ออยอิน เสียงปากนองกลึงกลอมรันทรวง เป็นที่เอนกนซึ่งทุมมาลงทาไปแลว อันว่า
 หมาคำเกลี้ยงน่านอยบวาง คามแจงผาเจ้าออนนตุมมา คิงจอมแพงบไชนางดงน้ำ
 เมื่อนั้นราชาเจ้าบิคาพระพอ เห็นว่าหมาคำเกลี้ยงขับแทลุดคน พระบาทเจ้าจัด
 พวงวงใน บูคคอหมาชาเสียอยาชา แต่้นเชาก้โดยคำเจ้าราชาไปธิบ จะบูค
 กลองหมาไคลวดไป ออกนอกคุ่มคักชาคคอหมา แยกวังหลวงแมนที่เลยถิม

เมื่อนั้นทุมมาน้อยสี่ลาองค์โทนอาบน้ำแหลมเลี่ยมเลี่ยมแทง นางนากน้อยลคชั่ว
 เมื่อแมนแลเยอ แพงแสนตายสู่สวรรคเมืองฟ้า เขาก็ไปคุ้แทเห็นหลาวปักเลี่ยม
 พระบาทเจ้ากินแห่งโอเมื่อดุนนั้นแล้ว อันว่าหมาคิงฉานางงามจับจองคราวนั้น
 แข็งวากุมมาแห่งนางน้อยกับตายแทนหา อันว่าพระบาทเจ้าบครองไครพิจารณค
 มันเป็นความกินแห่งเมื่อดุนนาเจ้า ไททานฟังความเชาบุราณเชากอน คำมีคแล้ว
 ทุขบไซทานเฮย แต่ันเพชฉาตฟาวเลยลงเวียนไป จึงทุหลวงผ่านวันคกค
 เขาก็เกรงๆเอ็นไซทุแวนฮับ การเคือครอนพระยาเจ้าโกรชเชมทานเฮย แต่ัน
 นายทุกำวันคกเลยกลาว เป็นเหตุรอนโคแทคคีนเค แต่ันเพชฉาตคานรับปาก
 ชานคำ ไซทุหลวงชือออกไปวันนี อันว่ากุมารน้อยทั้งสองกุมแม่ พระบไเวเอาคา
 เป็กเมือง เมื่อนั้นทุนกลาวคานนายคานประทุ คังว่านิคเวลาเที่ยงคีนคีกล้ำ เราบ
 ไซทุให้กลางคีนคูกออกไปแล้ว พระบาทคังเราไวยให้ไซทานเฮย ซาก็เป็นทุนเชา
 โบราณหลายเชนมาแล้ว แต่กอนทุนโบราณเชาบทอนมีแทนหา มาจักเลาภาคพื้น
 ปางกอนนิทานให้ทั้งเนอ เป็นหึงปางกอนทุนเมืองใหญ่พารา มีราชาพระยอกเมือง
 หงลาน อันว่าเทวีแกวบัพพาเพียมนทม นักสนมหม่มแทนเผ่งเจ้าหมื่นนางแพแล้ว
 อูปราชพรอมอำมาตย์มนตรี เสนาทุนให้เมืองมวลพรอม พระก็ทรงศีลสร้างนครศรี
 สกยึง บเคือครอนเมืองบ้านสำราญแลนา ยังมีวันหนึ่งนั้นพระบาทจอมกษัตริย์
 ยินคิใจควางชมเนือ พระก็เคาคาหางอาหารทุกสิ่ง กับทั้งอำมาตย์พลไพรฟ้า
 ไปพรอมพรำมวล จักสร้างมำคาคเครื่องทาววัน จอมธรรมพระออกไปยามเช้า
 อันว่าเสนาเผ่าทงหลวงทางอำมาตย์ อำมาตย์ผู้เสนาแก้วอยู่โรง กับทั้งสองทุน
 พรอมรักษาโรงพรอมค สามแจมเจาเนาห้องอยู่โรงแทแล้ว เมื่อนั้นผู้ฉานพื้นลธิ
 เคชเคินไพร โยธาไหลหน้าคีนข้างอรุณาราวป่า เห็นหมุเนือในทองป่าไพร
 แพนแล้ว บคินจักกลาวถึงอำมาตย์น้อยทั้งคูนอนโรงกอนแล้ว เทวีเห็นอยากเชชม
 ซอน นางก็อูบายควมมารยาหลายสิ่ง อำมาตย์นอเลยหลุมหลุคใจ เขาก็

สมเสพแก้วกัศยศจอมศรี เทวีนางอยู่เผื่อแผ่งสองท้าว อันว่าเสนาเสนาางกราญ
 อยากกถึงกล่อม เจยบโศกขุนเฒ่ามยอมแทแล้ว แต่นั้นนางก็เห็นใจท้าวเสนาขุนใหญ่
 บเขาคล่อนาญน้อยเทวีแก้วนิปอง นางก็อ้อนึกไว้มปากในใจแทแล้ว นางก็ชมสอง
 ขุนทุกวันจริงแท้ แต่นั้นกลับกลาคลายหลายวันแถมถายมาแล้ว มือสืบมือพระยาเจ้า
 ทาวกั้นแล่นา ทด ๆ กองเสียงเสพภูธรพูนเยอ เลิน ๆ พลายออกโรงถึงกุม
 ความฤกัโสพลายเข้าเรียงเกยแก่เครื่องพระบาทเจ้าเจยเราดูปร่างค่อนว่าเทวี
 แก้วคนโทตรงโสจร พระก็ตรงช่วยล้างเสียงรอนสว่างหายแทแล้ว แต่นั้น
 วิเสทแก้วเร้วรีบแวนเปื่อง ยอพาเสวยชาวยมิชา แต่นั้นเทวีกมวันหาพูดมาท
 ทานโทยทอนพระเพ็งชีวิต กนทำนิคมเหงตัวข้า อันว่าเสนาเสนาวิกมาโรงกระทำ
 เหตุ กุมชาพระบาทเจ้าในทองรวมโรงพระเอย ข้าพระบาทเจ้าจิตชื่อใจจงแทนา
 ขานอยหากบ สงใจจิตทอกลึงวางเนื้อ เมื่อนั้นราชาไคยีนคำชมขึ้น ใจโกรธกล้า
 มือโห่งฟาดหมอน คืบถีบพื้นกล้าโกรธเค็ง ๆ ถึงแดงฝางมมายใจกล้า ให้อูเอา
 ไปสาสิ้นหัวตัดขาด สูดยาไว้อยาซาบไปทานเอย แต่นั้นเหิงนานแทเทวีมีเหตุ
 ความแตกฟ่งชายหนาหมอมสาวแทแล้ว กับทั้งสองขุนพร้อมเทวีมีโทย อันว่า
 พระบาทเจ้ากินแหม่งโอเมื่ออุณแทแล้ว ตามเรื่องเกาของเกาภายหลังทานเอย
 มันจักเป็นความกินแหม่งบการนาเจ้า ไท่คอยทั้งความเขามุราจสอนสั่ง คำมีกลแล้ว
 เขาทอนยควรทาน แต่นั้นเพชมาตทาวเจยแกเวียนไป เถึงคุหลวงฝ่ายเมือง
 หนไต้ เขาก็เค็ง ๆ เขินโซกุนวนรับ การเคื่อกรอนพระยาเจ้าโกรธเค็มทานเอย
 แต่นั้นนายประตุตานถามขุนเพชรมาต เป็นเหตุรอนเมืองบ้านดิงโคนี้เค แต่นั้นเขา
 กลาวตานสาเหตุจำเป็น กุมารนิคพระยอกเมืองเขินเจ้า พระก็จำไปสาสิ้นหัวตัด
 ขาด ไซ่เทียวทอนยชาทางกาตทานเอย เมื่อนั้นนายประตุตานขุนเอยเขากอน
 มาจะเลาเรื่องพื้นนิทานให้ทานทั้งเนอ ยังมีปริโสเรือผ้าเมียทั้งคุ คตปฏิเอื่อง
 กระทำสร้างไรนา เขาก็มีอุณน้อยใสอุบนสนแชน ยังเลามีพิงพอนพรำกันเอา
 เลียง ยังมีวันหนึ่งนั้นยัวมิงสามิโก ไปโดนาทุ่งเพียงแถมน้ำ กริยาเฝ้าเกดง

เรือนอยู่ กล่อมลูกน้อยหลับแล้วแล้วไป ถึงหน้าห้องแล้วไปสวน เก็บผักมาใส่
 แฉ่งทำถา บัดนี้ยังมีลัปไปรายคำ ๆ งูเห่า ขึ้นสูงของเรือนเหยาออกกิน งูก็
 เห็นลูกน้อยในอุจจาร ๆ ลัปไปชมตอกบุตรน้อยเลยตายคางอู งูควาปีนคางอู
 มานาง เมื่อนั้นมังกุลาเลี้ยงตัวพอนเห็นเหตุ พอนก็เหาะหอบเตนคะโยงเข้าคางอู
 กัดคางอูเข้าคางอูเลยตาย พังพอนก็ตกไปวางไว้ แต่นั่นสองเผื่อแล้วอาการมา
 สอด ถึงแห่งของเรือนแพรวาเขียว แต่นั่นพอนแลนตอนเกี่ยวกอดพันสา บิดา
 เลยอาบสีสรงล้าง แต่นั่นก็จึงเห็นบุตรน้อยตายคางอู แมกอดค้อมตายแท้โกรธ
 ก็มึง ทั้งว่าเห็นรอยเขวคำ ๆ ขึ้นเนา สอยที่พอนที่รายชมแท้ลูกเราบยาแล้ว
 ตัวก็ขายเอามอนก็พอนหัวแตก เมียจุตไต่เยื้องขึ้นจวบงูเห่าแล้ว ทั้งว่างูเห่าหอม
 รายตายอยู่ที่ไฟนี้เค สอยที่พอนชมบุตรน้อย ทั้งว่ากินแห่งโอภายลนมีมาก
 เสียลูกแล้ว พอนเข้าเอาตายแน่นอน ทั้งว่ากำมิดแพกโคโครตองตา มีแต่
 ความโกรธาโกรธก็มึงบิจารย์แรง ทั้งว่าโบราณเขานิทานเขากล่าวมาแล้ว
 ขอแก่เพชรฆาตพอนตูกวางบไซแนแล้ว แต่นั่นเพชรฆาตกลาจับจองเวียนไป
 ถึงขุนหลวงฝ่ายบูรพาคำ พอเมื่อเพลาคอนยามแฉถึงถายมาแล้ว เพชรฆาตเอน
 แวนรีบไซทูทานเฮย การหลวงมีพระบอกไปวันนี้ เมื่อนั้นนายประตูคานถามขุน
 เอนกล่าว การเคื้อครอนสังข์ถึงใจนี้เค แต่นั่นเพชรฆาตคานสาเหตุกับโรงทาน
 เฮย ทั้งว่าเกลื้อเป็นพอนบพอนเห็นสันนี้ ภูมิให้สันหัวตัดราก อย่าโคธาไซพอน
 เบิดตุ เมื่อนั้นขุนหลวงฝ่ายประทุพวารถามถึง ถึงว่าการเคื้อครอนสังข์แท้คิทันเฮย
 มาจะรักเรื่องพื้นปางกอนนิทานกอนเนอ ยังมีมหานคเรศกวางเมืองใหญ่พารา
 อยู่เกษมสุขไพรโหมวพรม ยังมีเทวีแก้วเสนาขุนใหญ่ อำมกตยทั้งไพรฟ้า
 เมืองบ้านสำราญแท้แล้ว ยังมีผู้งไพรน้อยทั้งยาจำสวน ชาวเมืองมวลบเคื่องคำ
 รอน ยังมีหมอโหรเจ้าอาจารย์เมืองทาลุกะ อันว่าพระบาทเจ้าทันเจ้าทานโหร
 เราจักปลุกโรงแห่นใจยังประกอบ เสาแกนไม้จึงกับเกิดเป็นคำทานเฮย ตาม
 หมอโหรบอกเราแจ้งรู้ แต่นั่นหมอโหรเจ้าวันทาถมซาบ ขาพระบาทเจ้าหาได้

ถูกผีพระเฮย วันพรุกเช้าเกิดเป็นคำบยาแล้ว อย่าให้กายเพลลาบาทคำโยงของ
 แค้นนั้นราชาให้ฝูงขุนจักษ์รีบ สู้อย่าช้าวันนี้แต่งตี ตกแต่งตั้งเส้าใหญ่เสียนชุม
 สายยันชักเชือกถึงบึกถึง โยธีกาหางรองเส้ารับบาท งามบาแก้วก็แล้วคาคเหียน
 ตกแต่งแล้วเส้ารวมเรียงชุม ปูนาคก็แต่งแบ่งเลยแล้ว บัดนี้จักษกล่าวถึงไอยะกาเข้า
 จำสวนไคยีนขาว เสด็จตาครูเห็นแพแพหลัง เขาก็หาตนกถวยมาปลูกเอายาม
 หากุทพลีการีปมามีชา ยากี่ชุกชุมไวกุทพลีเรียงข้าง ถึงคำแล้วนอนพร้อมพรว่มวล
 ถึงเมื่อเข้าพระบาทเตือนพลแดเยอ ชาวเมืองไหลหลั่งมามีชา จักคนเข้าเส้า
 โรงเลยยก ไคยีนเสียนบาทของโหรเจ้าแม่นยาม เขาก็ยก ๆ ขึ้นเส้าใหญ่แคน
 หนัก นิคยามเสียนบาทคำโยงของ อันว่าไอยะกาเข้ายอเอากถวยปลูก ไคยอน
 เสียนบาทของอินายเจ้าปอนลงแพแล้ว อันว่าหมากถวยงาวกลายเกิดเป็นคำแลเยอ
 เส้าโรงนิคยามเสียนก็เอาเป็นดำไม้ เมื่อนั้นราชาเจ้าเอาโหรตัดเสียนเสียนแล้ว พระ
 กุศิดีถ้วนโหรคือมาเสียนแลนา แค้นนั้นยากี่ไคกถวยกลายเกิดเป็นคำ เมื่อทูลถวย
 พระยอกเมืองหงล้าน เมื่อนั้นราชาเจ้าจรรจาถามยา ถวยยาเข้าดังเกิดเป็น
 คำนี้เด แค้นนั้นยาคาวตานบนอมทูลถวย ข้าเจ้าฟังยังโหรบาทคามโยงของ ก็
 จึงกลายเป็นถวยเครือคำถวยบาท อันว่าเส้าโรงมหาราชเจ้าหนักแพถิกยาม
 เมื่อนั้นพระบาทเจ้าคิณลาคหุทัย มากินแห่งบพิจารณแจ้ง อันว่าความขุนเขา
 โบรมาถควรเชื่อ เขาก่อนทอนวันหน้าจริงไปทานเฮย แค้นนั้นเพชรชาติทาวเขาอยู่
 ฟังความก่อนแล้ว แค้นนั้นนายประตุนแท่งคนควรใช้ ไปถึงเทวพิมพ์าพระแม่ แมก
 ฐาว่าววดองพี่น้องเลยฟ้าวฟังมา เอาชวงใช้หัตถบาทตามคีน อินทร์ตาพระบัน
 คลใจเจ้า นางก็หาเอาไคอาหารหลายสิ่งทั้งขาวคมขาวนมพร้อมช้วน ใส่ไคน้อย
 ทั้งคู่พอสอง กับทั้งพิฑูรย์ไคคำเมืองแพงลำ ใส่ไคทาววงยะมาคกุมาร นางก็เอา
 คำไปแพพเป็นจาง มีคำแพแคง ๆ สีหมื่น ตกแต่งแล้วเทวีฟ้าวฟังไป ถึงแห่ง
 หองนายคานคุดหลวง ถึงขุนเขาเพชรมาทวนอนไหว ขากี่ขนานพอนกุมารสองออน
 คั้งว่าลูกข้าแพไผกผายแพทอน ข้าขอให้เครื่องจางทานทอกรางวัล คำแคงคน

ชี้อยู่ให้ วางเสียทอนกุมารสองคน ปลดปล่อยให้สองท้าวควบหนีเที่ยวทอน อย่า
 ให้ในกรุงสุสาเหคุนำเราตามเสีย ปกป้องท่าอาความไผ่มันแจบ ขอให้กักรอยคอย
 เมื่อหนามส้มเจ้าเอ๋ย เมื่อนั้นสองคนน้อยแขวนแม่เฉยสลับ ทอมาโยจกฉาวจา
 วอนไหว ขอคอมทอนตาสูงผายไผ่ ขอให้ปล่อยสองเฝือพี่น้องนี้แหวกเมืองทาน
 เสีย ขอให้พนเขทรายสาเหคุกำกายนี้ทอน เฝือบลิ้มบุญคุณบูคาเมื่อหนา แค้น
 ผูกพันพรมนายประยูรเพชฌฆาต ใจอ่อนน้อมนำเจ้าทอนพุทโธแท้แล้ว ชunks ก็ปรึกษา
 เวจจารจาหลายสิ่ง ควรที่ผายไผ่ท้าวกุมารน้อยออกไปเที่ยวทอน เราก็นั่งฟัง
 เจ้าทอนยทอนจอมกักริยแท้แล้ว ถึงเมื่อสมภารเพ็งขอไผ่ตาสูงเดา กรันวาปรึกษา
 แล้วเทวีย้อยยืน สี่หมื่นตั้งกำเขมแรกบัน เพชฌฆาตท้าวมีสี่คน ชunks นายประยูรเคียว
 ชunks เด่า แค้นท้าวก็มันคำให้ผูกพันโดยแจกคนและแปกรอยแพพยายไทแจกกัน แค้น
 ชunks ก็ไคเครื่องจางแก่ปล่อยกุมารแต่เอ๋ย เมื่อนั้นอันว่าปฐุเพ็ญไหวก่อนคืนเคื่อนราย
 แม่นวากลหอรอนในเมืองขมมีค ไผ่สองแรงกวางท่ารุ่งเรืองแท้แล้ว ชunks ขมาโทษ
 เจ้าสองออนกุมารแต่เอ๋ย บะเก็กไผ่หัววอนไหว เมื่อนั้นกุมารท้าวยอมยัสสา
 โทษ ท้าวก็สั่งแม่แล้วตั้งสั่งผูกพัน ถึงว่าปฐุเรามีหาก ขิหันเมื่อหนา พววาบริบูรณ์
 แล้วกุมารเลยออกไปแล้ว ชunks แลอมมารคาแก้วสงคราม

การศึกษาเชิงวิเคราะห์เนื้อหาเรื่องวงษะมาค
อำเภอโคกปีบ จังหวัดปราจีนบุรี

บทคัดย่อ
ของ
อุไร คีจรี

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้า
ปัญหาการศึกษาภาคใต้
กุมภาพันธ์ 2530

ปริณิธานพนธัมมนี้มี ความมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละคร และวิเคราะห์สภาพความเป็นอยู่ ความเชื่อ ประเพณีและค่านิยมของสังคมจากวรรณกรรม นิทานเรื่องวงยะมาค ฉบับของนายพวง ความยาว 491 ไบหลาน ต้นฉบับพบที่วัดม่วงขาว ตำบลโคกปีบ อำเภอโคกปีบ จังหวัดปราจีนบุรี โดยการนำเสนอผลการศึกษาแบบ พรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่าวรรณกรรมนิทานเรื่องวงยะมาค สะท้อนให้เห็นพฤติกรรม โดยผ่านทางสถานภาพของตัวละครและระดับความสำคัญของตัวละครว่า พฤติกรรมที่พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนาขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติตามและไม่ปฏิบัติตามคุณธรรม อันเป็นเกณฑ์กำหนดทางสังคม พฤติกรรมบ่งชี้ว่าสังคมให้ความสำคัญต่อคุณธรรมมากเพียงใด จะเห็นได้จากการที่ตัวละครได้รับรางวัลและถูกลงโทษอย่างสมมูลกับพฤติกรรมเสมอ วรรณกรรมเน้นการมีชีวิตที่สมบูรณ์โดยอาศัยความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมเป็นแนวทางการประพฤติ อันจะเป็นเครื่องชี้บอกทางเลือกให้แก่บุคคล ดังนั้นรูปแบบความประพฤติของตัวละครในเรื่องจึงเป็นแบบอย่างความประพฤติของบุคคล ซึ่งจะนำไปสู่การยอมรับของคนในสังคม และนิทานช่วยชี้แนะวิธีการให้คนรู้จักตัดสินใจเลือกทางปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่ชีวิตที่สมบูรณ์ ดังนั้นวรรณกรรมนิทานเรื่องวงยะมาคจึงมีคุณค่าในฐานะที่สะท้อนรูปแบบแห่งพฤติกรรมที่พึงงามและเหมาะสมให้คนได้เลือกอย่างเสรี อันจะนำไปสู่ความสงบสุขทั้งในส่วนตนและส่วนรวม สมดังเจตจำนงที่แรงกล้าของผู้ประพันธ์ที่จะให้วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นคัมภีร์ทางพุทธศาสนา

AN ANALYTICAL STUDY OF WONG YA MAT, A LITERARY
WORK OF AMPHUR KEOKPEEP CHANGWAT PRACHINBURI

AN ABSTRACT
BY
URAI DEESRINK

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education degree
at Srinakharinwirot University

February 1987

The purpose of this thesis is the analytical study of characters' behaviour and way of living, beliefs, customs and social values in Nai Puang's Wong Ya Mat, a folktale written on 491 palmleaves, found at Wat Muang Khaw, Tambol Khok Peep Changwat Prachinburi. The result of the study is presented in analytical description.

It is found that this folktale reflects characters' behaviour through status. Desirable and undesirable behaviour depend on doing good and bad deeds according to social conventions. Behaviour that points out how society values morals can be seen by the characters are rewarded and punished depending on their own deeds. The tale also reflects the way of living, beliefs, customs and social values. The tale emphasizes a perfect life by beliefs, customs and social values as lines of conduct. The characters are accepted the models of desirable behaviour. The tale also points out how to use self-judgement in making decision in order to live a perfect life. The tale, therefore, is valued to be the reflections of good deeds for people who want to live peacefully both in their own lives and in society as it meant by Nai Puang to be a Buddhist too.